ZAMAN ZİNDAN İÇİNDE

ANILAR

Halil GÜVEN

SARI DEFTER 13

ZAMAN ZİNDAN İÇİNDE

ANILAR

Halil GÜVEN

SARI DEFTER 13

Sarı Defter: 13

1. Baskı, Ekim 2009, İstanbul

ISBN 978-975-8683-83-3
Yayıncı Sertifika No: 12588

TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Kocatepe Mah. Feridiye Cad. No: 20 Taksim - İstanbul
Tel: 0212 237 98 92 • Faks: 0212 237 98 93
www.tustav.org • e-posta: bilgi@tustav.org

Kapak Fotoğrafı: Halil Güven, 1985
Yayın Hazırlığı: Ersin Tosun
Ofset Hazırlık: Hüseyin Vatan
Baskı-Cilt: FİT Firma İletişim Tasarım Ltd. Şti.
100. Yıl Mahallesi Matbaacılar Sitesi 1.Cad No 139
34560 İstanbul • Tel: 0212 629 06 07

Sarı Defter bir zamanlar ilkokulda herkesin kullandığı ortak defterdi. Kağıdın, kalemin değerli olduğu zamanlar. Sarı Defter, kurşun kalem, tahta kurşun kalem sapı, boyna asılan silgi... Bunlar köyde-kentte her ilkokul çocuğunun değişmez okula başlama araçlarıydı. Türkiye sosyal tarihinin Sarı Defteri'ni dolduranlar, bu dizide yer bulacak. Bu dizide, Öndeyiş'te sözü edilenler, 20. yüzyılın sosyal mücadelesinin "kahreden ve yaratanları" olacak. Grev boylarında, toprak işgallerinde, üniversite boykotlarında, hak ve özgürlük mücadelelerinde, mitinglerde, toplantılarda yer alanlar, cezaevlerinde yatanlar, siyasal sürgünler yaşayanlar... Kendi kalemlerinden veya kendi sözleriyle...

ZAMAN ZİNDAN İÇİNDE

ANILAR

Halil GÜVEN

SARI DEFTER 13

ÖNDEYİŞ

Ayinin Giriş Duası

Yenilenlerin tarihidir bu anlatacağım,
tarihleri anlatılmayacak olanların tarihi.
Adları sokaklardan adları kitaplardan silinenlerin tarihi.
Zalime karşı başkaldırdıkları söylenmeyecek olanların tarihi,
dünyayı değiştirme çabaları yadsınanların tarihi,
dünyayı değiştirmeyi bazen başaranların tarihi,
unutulmaya razı olmayanların tarihi.
Dünyanın bir gizli tarihidir bu,
dünyayı değiştiren düşüncelerin tarihi
ve dünyanın değişmesinin tarihi.
Bir düşünceler tarihidir bu ve düşünenlerin tarihi,
erkeklerin ve kadınların tarihi,
coşkularının ve hayal kırıklıklarının tarihi.
Bir insanlık destanının tarihidir bu,
Kahramanları, kurbanları korkakları, cellatlarıyla
ve ermişleri, engizisyoncuları, havarileri, hainleri
ve zalimleriyle insanlık tarihi.
Ünsüzlerin, adı bilinmeyenlerin destanıdır bu
ve işçilerle köylülerin yalın davranışlarını,
şairlerin, eylemcilerin ve filozofların
yüce gönüllü hallerini tanıyanların destanı
bir çığlık ve gözyaşı tarihi,
bir güller ve tozun tarihi,
bir buzul ve yakan kumullar tarihi,
bir akıl ve delilik tarihi,
soyluluk ve utancın tarihi.
Çünkü tadını yitiren tuzun öyküsünü öğrenecektik,
kumların içinde yiten coşkun ırmağın öyküsünü,
Kayalara tırmandıktan sonra sakinleşen
ve acı kıyıları yalamaya gelen dalgaların öyküsünü.
Ama yenilenen şafakların öyküsünü de öğrendik,
aydınlık sabahların, cömert hasatların öyküsünü
ve ışığın kalbinde havalanan kuşların öyküsünü.
Hiç gerçekleşmemiş eski bir düşün tarihidir bu
ama toprağı tohumlayan düşün tarihi.

Hep hayal kırıklığına uğramış
ama kendisiyle barışık bir insanlıktan doğan
insanların gördüğü düşün tarihi,
insanların insanlığa doğru uzun yürüyüşünün tarihi.
Umuda ihanet eden bir büyük düşün tarihidir bu.
Ama bu düş karşısında kazanılan zafer
umutsuz bir zaferdir aslında.
Yeraltı mezarlarında okunacak bir tarihtir bu,
bizden çok uzaklardan gelip
çok uzaklara gidecek bir tarih!

Francis COMBES, Ortak Dava (Cause commune)
Çeviri: Özdemir İNCE

HALİL GÜVEN

1959 yılında Elbistan’da doğdu. Lise 1 ve 2’yi İzmir Namık Kemal Lisesi’nde, 3. sınıfı Elbistan Mükrimin Halil Lisesi’nde okudu. 1976 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Fars Dili Edebiyatı Bölümü’ne girdi. Fabrikada çalışarak okumaya çalıştı ama üniversiteyi yarıda bırakmak zorunda kaldı.

Siyasi mücadelesini THKP-C Acilciler (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephe/Acilciler) örgütü saflarında yürüttü. 25 Aralık 1979’da yakalandı ve tutuklandı.

12 Eylül öncesi, Alemdağ, Selimiye, Bayrampaşa, Hasdal Cezaevlerinde yattı. 12 Eylül sonrası, toplu dava yargılamalarının başlatılmasıyla Mamak Cezaevi’ne sevk edildi.

146/1’den idamla yargılandı.

146/3’ten-örgüt üyeliğinden 5 yıl hapis ve 20 ay Erzincan’da sürgün cezasına çarptırıldı. Savcılık, aldığı cezayı aleyhinde temyiz etti. 1983 yılının mart ayında tahliye oldu.

Mamak Cezaevi’nde isyan ve isyana teşvikten hakkında açılan onlarca davanın altısından ayrı ayrı ikişer ay olmak üzere toplam 1 yıl ceza aldı. 1984 yılının ekim ayında bu cezalardan dolayı tekrar tutuklandı. Bu süreyi Bayrampaşa Cezaevi’nde yattı.

1985 yılında, Erzincan’a sürgüne gönderildi. Aynı yıl haziran ayında sürgünün fiili olarak kaldırılmasıyla bu ceza sona erdi.

1988 yılına kadar Erzincan’da yaşadı. 1996 yılında ÖDP’ye (Özgürlük ve Dayanışma Partisi) katıldı. Bir dönem ÖDP Üsküdar Yönetim Kurulu üyeliği yaptı. 2002 yılında ÖDP’den ayrıldı. Özgür Medya’da çeşitli makaleleri yayımlanıyor.

1988 yılından bugüne kadar İstanbul da yaşamakta ve 2 kız çocuğu babası.

Halil Güven, iki kızı Duygu ve Damla ile. 1993

İÇİNDEKİLER

SUNU

Bu kitabın yazarı Halil Güven'i, 1980 yılının ilk aylarında Bayrampaşa (Sağmalcılar) Cezaevi'nde tanıdım. Acilciler davası sanığı idi. TKEP, Emeğin Birliği, DDKD, DHKD, TKP-B ve zaman zaman TİP ve TSİP'li tutuklulardan oluşan komünümüzün ziyaretçilerindendi. Ben de koğuş sorumlusu olarak geleni gideni tanımaya ve çok yönlü ilişkiler sürdürmeye çalışıyordum. Bu ortamda Halil'le tanıştık. Ama ben size Halil'i anlatmayacağım. Çünkü zaten bu kitap Halil'i sizlere tanıtacak. Ben daha çok, birlikte yaşadığımız cezaevi ortamını anlatmaya çalışacağım.

Komünümüz, anti-Sovyetik olmayan radikal sol grupların lider kadrosu tarafından sıkça ziyaret ediliyordu. Özellikle Acilciler'den Engin Erkiner, Ali Sönmez, Cengiz Sarıbay, MLSPB'nin THKPC Savaşçıları grubundan Zeki Yumurtacı ve ismini hatırlayamadığım daha birçok arkadaş, komünümüzün ziyaretçilerindendi. Bu ziyaretler daha tüm politik tutuklular Selimiye kışlasında tutulurken ve Aydın Engin, Tamer Kayaş gibi o dönemin bilinen TKP'li isimleri cezaevindeyken başlamıştı. Kürt gruplarının bizimle birlikte olması, TKEP'li Merdan Yanardağ gibi arkadaşların bizim koğuşumuzda bulunması bu ziyaretleri artıran faktörlerdi. Çünkü o dönem Acilciler'le TKEP arasında bir yakınlaşma hissediliyordu.

Bu ziyaretleri artıran bir neden de kütüphanemizdi. Cezaevi koşullarında zengin sayılacak bir kütüphanemiz vardı. Ziyaretçilerimiz, özellikle Sovyet kaynaklı çevirileri anında görmek ve incelemek istiyorlardı. Bu konuda o dönem edindiğim bir izlenim beni şaşırtmıştı. Bizim daha çok silahlı işlerle uğraştığını düşündüğümüz bu insanlardan belli bir grubun entelektüel düzeyi bizim ortalamamızın üzerindeydi. Bu arkadaşlarımız Asya ve Afrika'daki ulusal kurtuluş hareketlerini ve yayın organlarını yakından izliyor, sosyalist kamptaki ayrılık ve farklılıklar konusunda geniş bilgi sahibi oluyorlardı.

Koğuşumuzun ziyaret edilme sebeplerinden birisi de cezaevi konusunda bilgi ve malzeme zenginliğimizdi. Cezaevi personeli ve planları hakkında en geniş bilgi bizde toplanmıştı. Çünkü koğuşumuzda, Halkın Kurtuluşu grubundan Sadık Canaslan'ın vurulması davasından tutuklu bulunan Hüseyin Karaca uzun yıllar bu cezaevinde kalmış ve detaylı bir bilgiyle donanmıştı. Bu nedenle gerek firar planları gerek cezaevine dışarıdan teknik ve güvenlik malzemeleri sokulması konusunda bir danışman gibiydi. Bu, bizim diğer gruplarla ilişkilerimizi olumlu etkileyen bir durumdu. Ayrıca bu tip işbirlikleri bazen zorunlu oluyordu.

Örneğin 1980 yılında Çemberlitaş'ta cezaevi arabasından inerek Kapalıçarşı'ya karışıp firar eden 17-18 kişilik bir grup vardı. Bu grup, o gün mahkemesi olan başka insanların yerine cezaevi arabasına binmişti. Doğal olarak o gün mahkemesi olan tutukluların o araca binmemeleri gerekiyordu. O gün mahkemeye gidecek iki tutuklu bizim koğuşumuzdaydı ve bu durum bir gece önceden bize bildirilmişti.

Bizim komünümüzde cezaevine adli nedenlerle girmiş sol eğilimli tutuklular da bulunuyordu. Bunlar arasında yüksek teknik beceriye sahip arkadaşlarımız vardı. Özellikle demir işleme ve zula yapma işlerinde uzmanlaşmış Yahya arkadaşımızın malzemeleri tüm dostlarımız içindi.

Bayrampaşa Cezaevi'ndeki koğuşumuz B-1 bizden önce, tutuklu polis ve memurların yattığı bir yerdi. Bu nedenle tüm koğuşların kapısının açıldığı ana koridora olan kapı kapatılmış ve ayrı bir giriş oluşturulmuştu. Bu koğuşu tercih etme nedenimiz güvenlikti. Çünkü Hüseyin Karaca arkadaşımızın bizimle olması Maocu gruplarla günlük çatışmayı kaçınılmaz hale getiriyordu. Başlangıçta güvenlik gerekçesiyle yaptığımız bu tercih daha sonra bu kitapta hikayesini okuyacağınız tünel için bir avantaja dönüşmüştü.

Haziran 1980 yılında cezaevinden çıktığımda tünel için tüm hazırlıklar tamamlanmış, belki de ilk kazma vurulmuştu. Koğuş sorumluluğunu Sefa İnceleme arkadaşımıza devrederek çıktım. Firarın olmadığı bilgisi dışında neredeyse 2000 yılına kadar bu konuyu bilen birisiyle karşılaşıp konuşma olanağım olmadı. Ta ki 2000 yılında, ÖDP içinde Halil'le karşılaşıncaya kadar.

O günlerde Halil'den Bayrampaşa Cezaevi'nde benden sonrasını, tünelin hikayesini ve hazin sonunu, daha sonra Mamak günlerini dinlediğimde bunların mutlaka yazılması gerektiğini düşündüm. Bu düşüncenin oluşmasında TÜSTAV çalışmalarına katılmış olmamın büyük payı olduğunu ifade etmek isterim. Bu düşüncemi Halil'le paylaştım. Sağ olsun. Büyük gayret gösterdi. Yaşamının önemli ve acılı bir dönemini bizlerle paylaştı.

Halil Güven'e içten teşekkürlerimi sunuyorum. Çünkü bu yazılanları öğrendiğimde hem yüreğimde hem de beynimde yeni bir yer açıldı. Bizim kuşağımız devrim ve sosyalizm için kendi örgütlü mücadelesini sürdürürken belki de sürecin doğası gereği kendisini dünyanın merkezine koyuyor ve en büyük zorluklara karşın mücadele edebilme kararlılığıyla onurlanıyordu. Onurumuz bol olsun. Ama bu süreçte yalnız değildik. Bizim dışımızda bir yaşam vardı. Dışarıda mücadele eden, içeride **insan** kalabilmek için direnen ve bunu başaranlar vardı. Bizden farklı düşünen ve davranan bu insanlar için aklımızda ve yüreğimizde bir yer açmak bizi güçlendirir ve onurlandırır diye düşünüyorum.

Sevgili arkadaşım Halil Güven, yüreğimizi ve aklımızı büyüttüğün ve bizi onurlandırdığın için sağ ol, var ol.

Gültekin Uçar
Ağustos 2009

GİRİŞ

Annem beni doğururken çok büyük acılar çektiğini söyler. Komşu kadınlar, onu kollarından tavana asarak doğum yaptırmışlar. Belki de o yüzden ben asi oldum; annem ise benim çektiğim acıları hep yüreğinde hissetti.

Asi ruhumun bana armağan ettiği en güzel hediye onca bedel sonrası kazandığım özgürlük bilincidir. Haksızlıklara karşı hep asi oldum ve bedelini ödemekten hiç çekinmedim. Elde ettiklerimin değerli olmasının nedeni, ödediğim bedeldir.

12 Eylül öncesi çeşitli cezaevlerinde kaldım. İdamla yargılandım. Bayrampaşa Cezaevi'ndeyken 45 metrelik bir tünel kazarak özgürlüğümün önündeki engeli aşmak istedim.

12 Eylül sonrası Mamak Cezaevi'ndeydim. Akıl almaz yaptırımlar ve işkenceler gördüm. Yüzlerce kez ölümden döndüm. Çoğu zaman, yaşadığımın farkında bile değildim. Gülmeyi, konuşmayı, hayal etmeyi, yürümeyi unuttum. Etlerim lime lime edildi, çoğu kez "öldü" diye bıraktılar. Bir metrekarelik yeraltı ölüm hücrelerinde (tabutluklarda) aylarca tutuldum. Hitler'in temerküz kamplarından farkı yoktu oraların. Nasıl ki Nazi toplama kamplarında bazı deyimler insanların kafasına vurularak ezberletildiyse, Mamak'ta da İstiklal Marşı, Onuncu Yıl Marşı, Andımız gibi marşlar ve bazı deyimler her gün öldüresiye dövülerek ezberletilmek istendi. Kimliğimizi, kişiliğimizi yok etmek ve bizi tarihe gömmek için yapmadıklarını bırakmadılar. İrademize ipotek koymak, değerlerimizi yok etmek ve geleceğimizi elimizden almak için her şeyi yaptılar.

Annem bugün 85 yaşında olmasına rağmen, hâlâ beni karşısında görünce gözyaşlarına hâkim olamaz. Çünkü ben o işkenceleri fiili olarak bedenimde yaşarken o yüreğinde, ruhunda yaşadı.

12 Eylül'de 20 yaşındaydım. Şimdi ise 50'ye merdiven dayadım. Benim ve

benim gibi on binlerce insanın hayatının en güzel 29 yılını çaldılar.

29 yıl! Bir insan ömründe az bir süre değil bu. Hiçbir ilaçla tedavisi yapılamayan, hatırladıkça kanayan, kanadıkça daha da derinleşen, içinizi kasıp kavuran yarayla 29 yıl yaşamak çok zor. Hele de bu süre içerisinde yaranıza yeni yaralar eklenmişse!

"Zaman en iyi ilaç" diyorlar.

Hayır.

Zaman da çare bulamıyor bu yaraya.

Sizden çalınan bir hayatı hangi güç size geri verebilir ki?

***

Nihayet 12 Eylül anayasasını yapanların yargılanamayacağını içeren Anayasa'nın geçici 15. maddesinin kaldırılması gündeme geldi. 29 yıldır kanayan ve bir türlü iyileşmeyen yaralarımızın tedavi yolu açılabilecek mi?

Umarım açılır.

Vicdansız 12 Eylül paşalarına sormak gerekir.

Bir kuşağın geleceğini yok ettiniz. İnsanları öldürdünüz, akıl almaz işkenceler yaptırdınız, acı çektirdiniz, toplumsal gelişmenin önüne set çektiniz. Hem de tüm bunları "vatanseverlik" adına yaptığınızı söylüyorsunuz.

Nasıl vatanseverlik bu?

17 yaşındaki Erdal Eren'i katletmediniz mi?

Rastgele seçtiğiniz 57 kişiyi, âleme ibret olsun diye idam sehpalarında sallandırmadınız mı?

Binlerce insanı işkencehanelerde, sokak ortalarında kafalarına, yüreklerine kalleşçe sıktığınız kurşunlarla yok etmediniz mi?

Yüz binlerce insana, cezaevlerinde baskı ve işkence yapmadınız mı?

Seçilmişlerin seçilmişliklerini iptal edip, parlamentoyu kapatmadınız mı?

Faşist 12 Eylül anayasasını onaylatmak için halka baskı yapmadınız mı?

O güzelim anaları cezaevi kapılarında yerlere yatırıp, sürüklemediniz mi?

Bu soruların hangisine, "Hayır biz bunu yapmadık" cevabını verebilirsiniz?

Ne yazık ki bu ülkede size yaptıklarınızın hesabını soracak cesur savcılar yok. O cesur savcıları da yok ettiniz.

Suçlusunuz.

Aradan 29 yıl geçmesine rağmen bazı geceler rüyalarımda o işkenceleri yaşarım. Kan ter içerisinde uyanırım. Mümkün olduğunca annemle göz göze gelmemeye çalışırım. Göz göze gelirsem bilirim ki yüreğim dayanmaz onun

gözyaşlarına. Dişleriyle dudaklarını parçalar annem! Yaşadığı acıyı dudaklarını parçalayarak "yok edeceğini" sanır.

Cuntacılar sevgiye karşı da suç işlediler.

Kendi hayatımı istemekten vazgeçtim, vazgeçtim en güzel yıllarımdan. "Hediyem olsun" size... Ama annelere çektirdiklerinizin hesabını vermek zorundasınız. Sizler bu hesabı ödeyene kadar ben kendimi annelere "borçlu" hissedeceğim.

Evet, cuntacılar yargılanmalıdır.

Yalnız benim hesap sorma anlayışım, "kısasa kısas" değil. Onlar bizim için, "Asmayalım da besleyelim mi?" diyordu.

Ben onlar için böylesine ahlaksızca bir teklifte bulunmayacağım.

Evet, asmayalım ve besleyelim.

Sadece bedenlerini değil, beyinlerini, yüreklerini ve ruhlarını da besleyelim. Çünkü bu canavarların ihtiyaç duydukları şey sevgidir. Onlar, sevgisizlik seli içerisinde boğuldukları için bize bu kötülükleri yaptılar.

Kamuoyunda 12 Eylül'e ilişkin yanlış bir kanı oluşmaya başladı. Sadece Kenan Evren, 12 Eylül ile özdeş hale getirildi. Evren bu cuntanın başıydı ama onunla aynı zihniyete sahip milyonlarca insan vardı. Elbette ilk o yargılanmalıdır ama onun yargılanması yetmez. O döneme ait tüm insan hak ve ihlalleri, faili meçhuller, devlet eliyle işlenen cinayetler ve bu kötülüklere hangi gerekçeyle olursa olsun bulaşmış tüm kişiler yargılanmalıdır.

Yargılanmalıdır ki Rakel Dink'in dediği gibi, "bir bebekten bir katil yaratan sistem" sorgulanabilsin.

Bu işkencecilerin sorumlularından birisi olan Mamak Cezaevi Müdürü Raci Tetik, emekli olduktan sonra İzmir'de yaşamaya başladı. Gazetecilere verdiği beyanatta "korkusundan uyuyamadığını" söyledi. Şimdi düşünüyorum da ben, bunca işkenceye rağmen, bugün aynı durumla karşılaşsam, yine aynı tavrı göstermekten hiç çekinmem. Belki korkarım ama korkuma rağmen doğru olanı yaparım. Ama Raci Tetik, bize yaptıklarından dolayı korkarak öldü. Raci Tetik, ne uğruna yaptı bunu? Zaten kıdemli albaydı. Kurmay olmadığı için, daha yukarılara çıkma şansı yoktu. Belki de sadece üstlerinin gözüne girmek için yaptığı o uygulamalar, kendi hayatının son günlerini ecel terleri dökerek geçirmesine neden oldu. Kurbanlarından birisi tarafından öldürüleceğinin korkusuyla yaşadı.

Korkmayın bizden. Biz sizin gibi korkak ve sevgisiz değiliz ki, size baskı ve işkence yapalım.

Şunu bilin ki bizim çocuklarımız bizden utanmayacak ama sizin çocuk-

larınız, torunlarınız sizden utanacak. Bir gün işkence yapanla işkence görenin çocuğu-torunu birbirlerine sevgiyle bakarken, işkence yapanın, yani sizin çocuğunuzun-torununuzun içi sızlayacak.

Çünkü bugün aynı duyguları ben yaşıyorum. Ermenilere karşı yapılan katliamların belgeleri ortaya çıktıkça, siyah beyaz bir resimde üstü başı perişan bir Ermeni gördükçe yüreğim sızlıyor ve katliamcı bir atanın torunları olmaktan utanç duyuyorum.

***

12 Eylül faşizminin generalleri, ideolojilerinin gereğini yerine getirdi. Bir kuşağın geleceğini kararttı.

Peki, sol ne yaptı?

Ne yazık ki sol, ideolojisinin gereğini yerine getirmediği gibi, teslimiyetçi tavrıyla kendi kadrolarının, sempatizanlarının dünyalarını çöle çevirdi.

Çoğu insan Mamak'tan tahliye olduktan sonra uzun yıllar, o korku psikolojisiyle yaşadı. Kendine ve çevresine güvenini kaybettiği gibi, hiç kimseye güven duyamadı. Kendisiyle yüzleşemedi, kendini sorgulayamadı.

Çünkü gördükleri ve yaşadıklarına karşı ilkeli bir tutum alamadı.

Solun bunu yapmaya hakkı yoktu.

Ne yazık ki hâlâ bugün sol hareketler geçmişleriyle hesaplaşmaktan uzak duruyor. Çoğu hareketin liderleri, o günlerde iradelerine ipotek koyduğu kadrolarının gelişimini engelledi. Yine bu liderler, yaptıkları yanlışlıkların özeleştirisini vermedi. Yaşanan travmayı hiç kimse değerlendirmedi.

Hâlâ bugün, bu kadroların birçoğu, bu liderlerin iki dudağının arasında çıkacak bir çift söze göre hareket ediyor. İşte sol içerisindeki bu hegemonyayı anlamak hiç mümkün değil.

12 Eylül faşizmi, solu, tarihin bir döneminde hayatın her alanından silmek istedi ve bunu büyük oranda da başardı. Bu kadar başarılı olmalarında, solun ve solun liderlerinin de büyük bir payı var.

Yani sol o dönemde, sol gibi davranamadı. Sol o dönem, hem içeride hem de dışarıda kayıptı.

Bence solun o dönemde yapması gereken, emirlere itaatsizlikti. Ancak emre itaatsizlik doğrudan bir eylem yaratabilirdi. Ama sol bunu yapmadı veya yapamadı.

Bugün sol, o günlerde yaptığı hataların bedelini çok ağır bir şekilde ödüyor.

Tarihin ihtilalci yanlarını değil, ihlalci yanlarını ele alırsak bugünü daha doğru yaşar, geleceği kurgulamanın yolunu açarız.

Eğer engin denizlerde kulaç atmak istiyorsak, suların yükseldiği "an"ı doğru tespit etmeli ve o an geldiğinde kendimizi kapıp koyvermenin cesaretini göstermeliyiz. Aksi takdirde yaşam yolculuğumuz her zaman sığ sularda geçmeye mahkumdur.

Halil Güven
İstanbul, Ağustos 2009

ANILAR I

Bayrampaşa...\Tünele Sıkışan Özgürlük

Yirmi iki yıl, bir insan ömründe az bir süre değil. Yirmi iki yıl önce yaşadıklarımın birçoğunu ya hatırlamıyor ya da hatırlamak istemiyordum. Ta ki "Ortaklar Evi" diye bir mekan açılana kadar.

Ortaklar Evi kurucularından bazılarını önceden tanıyordum ama o eve ilişkin bir bilgim yoktu. Aslında nasıl bir mekan olduğunu çok merak ediyordum.

Kulağa hoş gelen bir adı vardı: "Ortaklar Evi". Özel mülkiyetten uzak, ortaklaşma ve dayanışmayı çağrıştırıyor. Gerçekten de öyle miydi? Adı gibi ortak mıydı? Yoksa popülist bir yaklaşım olarak bu ad mı benimsenmişti? Bunu öğrenmenin yolu oraya gitmek, o insanlarla tanışmaktan geçiyordu. Nihayet bir pazar günü, kahvaltı bahanesiyle ziyarete gittiğimde, Yirmi iki yıl önce yaşadığım anıların kapısını aralayan Gültekin'le[1] karşılaştım.

Yüreğimin derinliklerinde akıl almaz izler bırakan, hafızamın ulaşılamayacak kuytu bir köşesinde üzeri açılamayacak bir biçimde çelik zırhlarla kapatılmış hatıralarımı, birileri o mahzenden alıp gün yüzüne çıkarmak istiyordu.

Ben başlangıçta "Bunun kime ne yararı olur ki" diye düşünüyordum ama o kahvaltı masasındakiler benimle aynı düşüncede değildi. Özellikle Gültekin, "geçmişte yaşadıklarımızın bugün ve gelecek için önemli olduğunu, o tarihin sadece yaşayanlara ait olmadığı gibi, toplumsal açıdan çok büyük önem taşıdığını ve yaşanmış hiçbir şeyin gizli kalmamasını" öneriyordu.

Ortada doğru veya yanlış, yaşanan birtakım gerçekler, göze göz, dişe diş verilen bir mücadele vardı. Her tarihsel olayda olduğu gibi bizim tarihimizde de insana özgü ne varsa mevcuttu. Ne yazık ki bu mücadeleyi veren adsız-

1. Gültekin Uçar

ları kimse bilmediğinden veya önemsemediğinden, herkes o döneme ait eksik veya fazla bir şeyler anlatıyor, bu da gerçeklerin bilinmesinin önüne set çekiyordu.

Devletin resmi tarihi gibi, solun da resmi bir tarihi vardı ve bu tarihin gerçeklerle uzaktan yakından hiçbir ilişkisi yoktu.

2000 yılında, yazdan kalma, pastırma sıcağı tadında bir sonbahar günü, incir ağacının altına atılan masanın etrafında toplanan dost insanların, sohbetten hüzünle karışık bir keyif aldığı gözlenebiliyordu. Her ne kadar yaşananlar geçmişte kalmış olsa da geçmiş çoğunun yüreğini sızlatmış, iç dünyalarında derin izler bırakmıştı. Zaten görünen oydu ki gündelik hayat koşulları onları birbirinden koparmış, her birini bir yana savurmuş olsa da "Ortaklar Evi"nin açılmasını sağlayan da bu insanların ortak geçmişiydi.

Yok edilen binlerce güzel insanı, ıstırap ve acı çektirilen on binlerce yaşamı unutmak kolay değildi. Sen unutsan dahi hayat unutturmuyordu! Çekilen acılar, hiç beklemediğin bir anda daha dün yaşanmış gibi gözlerinin önünden film şeridi gibi geçiyordu. İnsan hafızasının bilgisayar gibi geri dönüşüm kutusu veya çöplük kısmı yoktu ki hoşa gitmeyenleri, beğenmediklerini çıkartıp atabilsin. Tabii iş hatırlamakla da kalmıyordu. Doğrusu, dünü hatırlamak ve kendinle yüzleşmek, geleceği daha güzel yaşamanın yolunu açabilirdi. Yoksa iç dünyandaki fırtınalar, çekilen acıların bin kat fazlasını hiç acımadan sana yaşatabilirdi.

Ya kendimle yüzleşecek, kendimi sorgulayacak ya da bocalayıp duracaktım. Eğer bocalayıp durursam ya ben hayatı ıskalayacaktım ya da hayat beni ıskalamak zorunda kalacaktı. Oysa benim hayatı ıskalamak gibi bir lüksüm yoktu. Her şeye rağmen hayat yaşamaya değerdi. Yaşadığım acıların bıraktığı derin izlere rağmen, o gün keyfimi hiçbir şey bozamazdı.

Gültekin, yaşanan olayların içerisinde aktif bir özne olduğu için, haklı olarak sonuçları bilmek istediği gibi birilerinin bilerek ya da bilmeyerek yanılttığı tarihin gün yüzüne çıkmasını da istiyordu. Zaten içinde yer aldığı vakıf [2] da böyle bir işlevi yerine getirme uğraşı veriyordu.

Ne yazık ki bugüne kadar tarihi yapanlar, tarihi yazmaktan uzak durmuş, birileri, birilerinin adına tarihi yazmıştı. Bu durumda ortaya gerçek tarihten uzak bir olaylar silsilesi çıkıyordu. Yeni kuşaklar, görmedikleri, yaşamadıkları ve bilmedikleri olayları, gerçeklikten uzak birilerinin kaleminden öğre-

2. TÜSTAV (Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı)

niyorlardı. Yazılanların genç kuşaklar tarafından referans olarak alınması, yeni yanlışlıkları gündelik hayatın içerisine taşımıştı. Referans alınan yanlışlıklar çoğu yaşamın alt üst olmasına neden oluyordu.

Tarihin üçüncü şahıslar tarafından yazılması bazen öylesine "yüce, ulvi ve mistik bir tarih anlayışı" ortaya çıkarıyordu ki bu anlayış da gelecek kuşakların çok büyük yanlışlık yapmasına davetiye çıkarıyordu. Anlatılan kahramanlıklar, fedakarlıklar genç kuşakları öylesine etkiliyordu ki hayatın her alanında lider fetişizmi boy gösteriyordu. Bazıları ise günün koşullarına uygun mücadele yöntemlerini araştırmak yerine, geçmişe övgüler dizerek, nostalji yapıyordu. Özellikle yaratılan önder tapıncı, insanın kendine özgü yaratıcı özelliğini her zaman yok eder. Öznelliğini kaybeden insan, nesneleşmeye doğru yelken açar. Nesneleşen varlıklar iktidar için bulunmaz birer malzeme olarak istenilen şekilde kullanılabilir. Buradaki kullanma kötü bir amaç için olabileceği gibi, iyi bir amaç için de olabiliyordu. Amaçlar iyi de olsa, öznenin araç haline gelmesi, her zaman sonucu olumsuzlaştırır. Ne yazık ki çoğu insan bunu ya hiç anlayamıyor veya çok uzun yıllar sonra farkına varabiliyordu.

İşin bir boyutu böyleydi ama bir başka boyutu da tarihi yazmak öyle çok kolay ve basit bir iş değildi. Kurduğum cümleye, kullandığım kelimeye, hatta kelime içerisindeki heceye dahi büyük bir özen ve dikkat göstermem gerekiyordu. Yazmak çok ciddi bir etkinlikti.

Tüm bunlara rağmen arkadaşlarımın önerisi beni heyecanlandırmıştı. Geçmişimi sorgulamak ve geçmişimle yüzleşmek istiyordum. Ancak böyle yaparsam, geçmişimin bugün ve geleceğim açısından bir anlamı vardı. Yoksa geçmişi didiklemenin hiç kimseye bir yararı yoktu. Çünkü hayat ne geçmişte ne de gelecekteydi, hayat şimdiki zamanda yaşanıyordu.

Şimdi yeni bir soruyla karşı karşıya idim. Yazmak ama nereden başlamak? Sadece birtakım tarihsel olaylara değinmem doğru değildi. Tarihsel öznelerin geçmişinden başlamak daha doğru olurdu. Bu insanlar nereden geldiler, nereye gittiler? Nasıl oldu da birileri gelişen olayların içerisinde doğru veya yanlış ama hayatın bir yerinde bu mücadeleye aktif bir şekilde katılırken, birileri buna seyirci kalmıştı. Bunun nedenini öğrenmenin yolu da bu öznelerin geçmişini irdelemekten geçiyordu.

Eğer yaşadıklarımı yazacaksam ve bu yazdıklarımın bir yararı olacaksa, çocukluğumdan başlamanın daha doğru olacağını düşünüyordum.

Otuz yedi yıl öncesini hatırlamak kolay değil ama ben önemli olayları daha dün gibi hatırlıyordum.

Çocukluğum, fistanım, inadım

Yıl 1964, Kasım ayının son günleriydi. O yıl, kış önceki yıllara göre çok erken bastırmış, şeker pancarı üreticileri, yağmur ve kar yağışlarından dolayı ürünlerini henüz toplama fırsatını bulamamışlardı. Uçsuz bucaksız, geniş bir ova üzerine kurulmuş köyün her tarafı beyaz bir çarşaf gibi kar örtüsüyle kaplanmıştı. Bütün bir ova gelinliğini giymiş güzel bir genç kız gibi beyazlar içerisindeydi. Serçeler ve sığırcık kuşları sürüler halinde ağaçların dallarına konup kalktıklarında dallarda biriken karlar savruluyor, beyaz bir toz bulutu halinde aşağıya doğru süzülüyordu. Yerlerin karla kaplı olması, kuşların yem bulmasını bir hayli zorlaştırmıştı. Anlaşılan kuşlar da kışa hazırlıksız yakalanmıştı. Tedirginlikleri ve telaşları, karmakarışık cıvıltılarından belli oluyordu. İlkbahar ve yaz aylarında insanın kanını kaynatan, baharın yarattığı yaşam sevinciyle dolu ötüşlerden bir hayli farklıydı bu sesler. Göçmen kuşları gibi sıcak bölgelere uçamadıkları için, kışın erken gelmesi onları da perişan etmiş, yem bulma umuduyla sürüler halinde sağa sola doğru telaşla kanatlarını çırparak dolaşıyorlardı. Kerpiçten yapılmış evlerin oluklarındaki buzlar, ucu sivri keskin bir kılıç gibi aşağıya doğru salkım saçak sallanmıştı. Her evin damında birkaç kişi, damlarda biriken karları temizlemek için olağanüstü çabalıyordu. Hava oldukça soğuktu.

Beş yaşındaydım. Ayakkabısız, bacaklarım çırılçıplak, sırtıma geçirdiğim ince bir fistanla, yerlerin kar ve buzla kaplı olmasına ve suratımı bıçak gibi kesen dondurucu soğuğa aldırmadan, annemin peşinden ağlayarak, "Ben de seninle tarlaya geleceğim" diye can havliyle koşturuyordum. Çıplak ve minnacık ayaklarım karın içinde kaybolurken üzerime giydiğim fistan ancak diz kapaklarımı örtüyordu. Annem, havanın çok soğuk olduğunu, yalınayak, üstü başı çıplak üşüyeceğimi, hasta olacağımı yalvararak anlatmaya çalışıyordu ama ben dinlemiyordum bile. Annem, bir yandan avazı çıktığı kadar bağırırken, bir yandan da hızla yoluna devam ediyordu. Çalışan ırgatların kahvaltısını bir an önce tarlaya ulaştırma telaşı içindeydi. Annemin bağırmasına ve yalvarmasına aldırmadan, 10 metre kadar gerisinde ona yetişmek için adeta çırpınıyordum. Annem, yalvarmasının bir işe yaramadığını görünce elindeki azık torbasını yere indirdi ve beni dövmek için geriye doğru bir hamle yaptı. Ben de geri dönerek annemden daha hızlı bir şekilde ters yöne koşmaya başladım. Ayaklarım çıplaktı ama annemden daha hızlı koşuyordum.

Annem bana yetişemeyeceğini anlamıştı. Çaresizce yere bıraktığı azık torbasını bıraktığı yerden aldı ve tekrar tarlaya yöneldi. Biraz ürkek biraz da korkarak ben de aynı istikamete doğru adımlarımı sıklaştırdım.

Annem son bir ümitle bana dönerek, "Halil, babam, gardaş, kurban olam beni uğraştırma, benimle gelirsen baban seni döver, gel etme eyleme geri dön, akşam erken geliriz" diye yalvarmaya başladı ama ben geri dönmemekte kararlıydım.

Gözlerimdeki kararlılığı gören annemin içi sızlıyordu ama inadım karşısında yapabileceği hiçbir şey yoktu.

Annemin azık götürdüğü tarla, köye 2 kilometre uzaklıktaydı. Tarlaya yaklaştığımızda babam beni görünce, anneme bağırıp çağırmaya başlamıştı. Yanaklarım soğuktan al al, kıpkırmızı kesilmiş, ayaklarım çamur içerisinde kalmış, burnum akmaya başlamıştı. Babam, "Üşüyor musun" diye soruyordu. Soğuktan zangır zangır titrememe rağmen, çatık karakaşlarımı yukarı doğru kaldırarak üşümediğimi ifade ediyordum. Ellerim ve ayaklarım buz kesmişti ama direnmenin kazandırdığı mutlulukla kendime olan güvenin gururunu taşıyordum. Ne yapacağını şaşıran babam, etrafta topladığı çalı çırpıyı ateşledi ve kendi sırtındaki ceketi de çıkarıp üzerimi sıkıca kapattı. Biraz sonra ellerim ve ayaklarım ısınınca, sıcacık ateşin başında keyfime diyecek yoktu.

Artık ellerim ve ayaklarım üşümüyordu. Bir külhanbeyi edasıyla babamın ceketini omuzlarımdan geriye doğru attım ve tarlada çalışanlara, özellikle de babama büyüdüğümü ispat etmek istercesine ayağa fırladım. Babam ve diğer çalışanlar, meraklı gözlerle beni izliyorlardı. Pancar sökme aletini (dirgen) yerden zorla kaldırdığım an arkaya doğru sendeledim ama çevik bir hareketle kendimi çabucak toparladım. Babam ne yapacağımın farkına varmış, "Hadi bakalım, bir pancar sökersen sana beş kuruş vereceğim" diyerek beni kışkırtıyordu. Kendisinden büyük bir parçayı sürüklemeye çalışan karınca gibi, pancar sökme aletini taşımakta bir hayli zorlanıyor ve sendeleyerek pancarlara doğru yürüyordum. Dirgeni kaldırmaya çalışırken sırt üstü yere yuvarlandım. Hiç kimseye çaktırmadan kendimi hızla toparlarken göz ucuyla da babamı süzüyordum. Babamdan beş kuruşu almaya kararlıydım. Beş kuruş büyük bir para değildi ama yine de bakkaldan üç beş tane cıncık[3] şeker alabilirdim.

Babam, pancarı sökmeme yardım ederek, cebinden çıkardığı beş kuruşu verdiği zaman, ben muharebede zafer kazanmış bir kumandan edasıyla göğsümü kabarttım ve gülümseyerek parayı alıp fistanımın cebine indirdim. Annem, öğleye doğru beni de yanına alarak eve döndüğünde ayaklarım so-

3. Şeffaf, parlak, jelatine sarılışmış şeker

ğuktan şişmiş, adım atamaz hale gelmiştim. Sobanın yanına yaklaşarak buz tutmuş ayaklarımı ısıtmaya çalışırken, ayaklarımın sızısı sanki canımı alıyordu ama ben ağlamamak için direniyordum. Ayaklarımın sızısına daha fazla dayanamadım ve sobanın karşısında baygın bir halde derin bir uykuya daldım.

İki yakamız bir araya gelmiyor

Annem, kırk yaşlarında, on çocuk doğurmuş, üç çocuğunu kaybetmiş olmasına rağmen hâlâ çok sağlıklı ve çok güzel görünüyordu. Gündüzleri tarlada çalışıyor, akşamları da ev işleriyle ilgileniyordu. Neyse ki büyük ablam evin tüm işlerini elinden geldiğince çekip çeviriyordu. Varlık içerisinde yokluk çekiyorduk. Çok geniş arazilerimiz olmasına rağmen, bir türlü maddi olarak kendimizi toparlayamıyor ve annemin deyişiyle "iki yakamız bir araya gelmiyordu".

Ben erkek çocukların en küçüğüydüm. Seneye okula başlayacaktım. En büyük ağabeyim ilçede ortaokulda okuyordu. Ağabeyim hafta sonu tatillerinde köye geldiği zaman onun kitaplarını defterlerini karıştırır, kalemle rasgele anlamlı ve anlamsız şeyler çizerdim. Şimdiden okumaya meraklı olduğum söyleniyordu.

Seneye okula gideceğim için zorunlu olarak bana ayakkabı ve önlük alacaklardı. Beş yaşına ayak basmıştım ama henüz ayağım ayakkabıyla tanışmamıştı. Beş yaşına kadar yaz kış, yağmur çamur demeden sokaklarda, üstüm başım yarı çıplak, yalınayak dolaşmıştım. Yoksulluğa ve yoksunluğa rağmen ben hiç de mutsuz değildim.

Şeker pancarı, erken gelen kışa rağmen zor bela sökülmüş, babamın hesabına göre yüz elli ton şeker pancarı, şeker fabrikasına teslim edilmişti. Alınan avanslardan, işçi ücretleri ve diğer giderler çıktıktan sonra elimizde avcumuzda pek bir şey kalmamıştı. Yine bu kış da yoksulluk içerisinde geçecekti. Annem, "haldır hamur haldır saç; elim hamur, karnım aç" diye serzenişte bulunuyordu.

O yıl kış çok çetin geçtiğinden ilkbaharda tarlaların yeniden ekilmesi gerekiyordu. Babam, tarlaların yeniden ekimi için faiziyle borç para bulmak zorundaydı. Borç para bulmak onun için çok zor değildi çünkü babam borcuna sadık, verdiği sözü yerine getiren birisi olduğu için, köyün en güvenilir kişilerindendi. Sağlam müşteriyi seven bankacılar gibi parası olan köylü de borcuna sadık olan adamı çok seviyordu.

O yıl baharın gelmesini dört gözle bekliyordum. Bu bahar, artık beni de

tarlalara götüreceklerdi. Hem erkek çocuğu olmam hem de tarlada çalışmaya başladığım zaman bir işe yaradığımın farkına varacakları için bana daha fazla önem vereceklerdi. Ama ne hikmetse bu yıl bahar bir türlü gelmek bilmiyordu. Yoksulluk içerisinde üstümün başımın çıplak olması, benim dünyamı çok fazla etkilemiyordu. Yoksulluk, ürkütücü, korkutucu ve çirkindi ama asla utanılacak bir durum değildi. Hatta kaybedeceğimiz bir şeyimiz olmadığı için belki de özgürleştiriciydi yoksulluk. Taşın toprağın sahibi olanların aş ile işin kölesi olduklarını, çok da özgür davranamadıklarını görebiliyordum. Komşumuz Şeyh Mustafa, ilerlemiş yaşına ve binlerce dönüm tarla sahibi olmasına rağmen hâlâ gece gündüz koşturup duruyordu.

Yoksulduk ama hayal dünyam çok zengindi. İlkbahar gelecek, ayağımın çıplak olmasına aldırmadan kırlarda koşacak, annem-babam, kardeşlerimle çalışıp çabalayacak, aile bütçesine katkıda bulunacak, kuşları, börtü böcekleri kovalayacaktım. Belki de özgürlüğün o eşsiz güzelim tadına bu bahar daha iyi varacaktım.

Nihayet bahar gelmiş, ailenin diğer üyeleriyle birlikte tarlaya gidip gelmeye başlamıştım. Onlar tarlada çalışırken ben de su taşıyor, kesilen otları tarla dışına çıkarıyor, hayvanları otlatıyor, iyi kötü birtakım işlere yarıyordum.

Tarladan eve döndüğüm zaman yaptığım işlerden dolayı kendimi büyümüş görüyordum. Eh ne de olsa erkektim. Yaz boyunca tüm aile üyeleriyle beraber, her gün en az iki kez, tek giyeceğim elbise olan fistanla, ayakkabısız olarak tarlayla ev arasında mekik dokuyup durdum. Ayakkabısız dolaşmaktan ayağımın altı öylesine nasır tutmuştu ki artık dikenlerin üzerine bassam dahi ayaklarımın acısını hissetmiyordum. Yalnız bazı zamanlar, ayak tırnaklarım veya parmak uçlarım taşa çarpar, çok büyük bir acı duyar, ciğerlerimin parçalandığını hissederdim ama canımın yandığını pek kimselere belli etmezdim. Sanki acımı başkalarına göstermeyi "ayıp" sanırdım. Hani, "kan kusar da kızılcık şerbeti içtiğini söyler" derler ya, işte ben de aynı tavrı takınanlardandım.

İlk okulum, ilk ayakkabım

Bu yıl ilkokula kaydımın yapılması için babam öğretmenle konuşmuştu. Hem okula gideceğim hem de ilk defa ayakkabı giyeceğim için çok sevinçliydim. Benden bir büyük ağabeyimin ayakkabısından bir numara küçük bir ayakkabının ayağıma olacağını tahmin ediyorlardı.

Ağustos ayının son haftasında babam şehre inmişti. O gün geçmek bilmiyordu. Akşam olduğunda ailemin diğer üyelerini beklemeden tarladan tek

başıma yıldırım hızıyla köye doğru kısrak bir tay gibi koşuyordum. Ayakkabı heyecanı içimde öylesine bir coşku yaratmıştı ki bıraksalar avcıdan kaçan tavşanı yakalardım. Tek isteğim bir an önce köye ulaşmaktı. Doğduğumdan bu yana ilk kez ayakkabı giyecektim. Artık taş, toprak, diken, yağmur, çamur hiçbir şey ayağıma zarar veremeyecekti. 2 kilometrelik yol boyunca hiç durmadan koştum. Nefes nefese eve yaklaştığımda, babamın kapıda bir komşuyla konuştuğunu görünce sevincime diyecek yoktu.

Babam, beni gördüğünde ben zor nefes alıyordum. Telaşımı gören babam, "Ayakkabını giy bakalım, ayağına olacak mı" diye soruyordu. Yıldırım hızıyla eve girdim ve naylon bir torba içerisine yerleştirilmiş ayakkabıyı torbanın bağını çözerek çıkardım. Öylesine heyecanlıydım ki her an kalbim durabilirdi. Lastik ayakkabıyı ayağıma giydiğim zaman mutluluğum tarif edilmezdi. Nasırlaşmış ayaklarımı saran ayakkabıyla kendimi bir kuş gibi hafif hissettim. Sağa sola zıplayıp dururken, yüzümdeki kızarıklık heyecanımı ele veriyordu. Daha fazla dayanamayıp ok gibi dışarı fırladım. Göz ucuyla bir ayakkabıya bir babama bakıyor, yüreğim bir ayakkabıya sahip olmanın sevinci içinde coşkuyla atıyordu.

Ayakkabıyı komşu çocuklarına göstermek için çırpınıp duruyordum ama "lanet olsun" hiç kimse ayakkabımın farkında bile değildi. Evin önünde bir saat boyunca sağdan sola, soldan sağa yürüyüp durdum. Yürürken bir yandan ayakkabıma bakıyor bir yandan da çevremi gözetliyordum. Lastik ayakkabım yeniliğinden dolayı parlamasına rağmen hiç kimsenin dikkatini çekmiyordu. Evin önünden gelip geçenleri süzerken, ayakkabımın farkına varmayanlara kızıyor, içten içe küfrediyordum.

Annem, "Gel içeriye, ayakkabıyı daha giymeden yırtacaksın" diye azarladığı zaman ayakkabı yırtılır korkusuyla hızla içeri girip ayakkabıyı çıkardım ve özenle torbasına yerleştirdim. Yüreğim her şeye dayanırdı ama ayakkabımın yırtılmasına dayanamazdı. Ayakkabıyı torbaya yerleştirirken öylesine hassas davranıyordum ki sevgiyle çocuğunu kundaklayan anneden hiçbir farkım yoktu.

Babam ayrıca okul önlüğü için siyah kumaş almış ve akrabalarımızdan bir kadın, önlüğü dikmeye söz vermişti. Daha şimdiden önlüğün hayalini kuruyor, kendimi bulutların üzerinde hissediyordum.

Annem yemek telaşıyla sağa sola koşturup dururken, önlüğü ne zaman diktireceklerini sorsam, bunca telaşın içinde bana kızabilirdi. Bu durumda onu kızdırmak istemiyordum ama önlüğün hayaliyle yerimde duramıyordum. Cesaretimi toparlayarak, annemin yanına yaklaştım. Annem soran göz-

lerle bana bakıyordu. Çekinerek, "Önlüğü ne zaman diktireceğiz" diye sordum. Annemin, "Birazdan gideriz" cevabıyla rahatlamıştım ama içimde "Ya gitmezse" kuşkusu vardı.

Annem yemekten sonra kumaşı ve beni yanına alarak önlüğü dikecek kadının evine doğru yöneldiği zaman, kalbim sanki yerinden fırlayacaktı. Akrabamız olan kadının evinin eşiğine doğru adım attığımızda, ayakkabımı çıkararak elime aldım. Sıkı sıkıya yapıştığım ayakkabıları yanıma alarak, annemin ayaklarının ucuna iliştim. Ayakkabıları büyük bir özenle dizimin üzerine yerleştirirken kadınla göz göze geldiğim an yüzümdeki kızarıklık utancımı ele veriyordu. Ev sahibi de ilk defa ayakkabım olduğunu bildiği için sevincimi anlayabiliyordu. Kadın vücut ölçümü büyük bir titizlik göstererek alırken, sabırsızlıkla önlüğün ne zaman hazır olacağını soruyordum. Kadın, benimle alay ederek "Seneye biter" diye cevap verdiğinde karakaşlarımı çatarak suratımı astım. Kıçıma tatlı bir şaplak atan kadının "Asma suratını, 2 gün sonra hazır" cevabıyla içimi sevinç kaplamıştı.

Birkaç gün sonra önlük hazırdı. Keyfime diyecek yoktu. Artık hem ayakkabım hem de önlüğüm vardı. Henüz pantolonum, iç çamaşırım ve çorabım yoktu ama yine de çok sevinçliydim. Önlük, vücudumun büyük bir kısmını kapatıyor, sadece dizkapağımdan aşağısı açıkta kalıyordu. İç çamaşırımın olmamasını çok da önemsemiyordum. Nasıl olsa hiç kimse külotumun olmadığının farkında değildi. Farkında olsalar ne yazardı ki?

Okul açıldığı gün, ablam ve ağabeyimle beraber okula gitmek için hazırlanmıştım ki annem "Çorba hazır" diye seslendi. Kısa süre içerisinde bütün aile sofranın başında hazırdı. Kaşık sayısı yeterli olmadığı için ağabeyimle ben aynı kaşıkla çorbayı içmek zorundaydık. Kaşık değiştirme usulüyle çorbamızı içtikten sonra okula gitmek için içim içime sığmıyordu.

Ağabeyimin peşinden ona yetişebilmek için hızla koşuyordum ama ona yetişmek çok zordu. Okuldaki öğrencilerin çoğunluğunu tanıyordum. Öğretmenim ve arkadaşlarım, pantolonumun olmadığını görüyorlardı ama iç çamaşırımın olmadığının farkında değillerdi. Epeyce bir süre de farkına varamayacaklardı ki yerlerin karla ve buzla kaplı olduğu bir gün öğle paydosunda arkadaşlarımla koşarak eve gelirken kayıp yere düşmemle birlikte ayaklarım havalanmış, çıplak popomu lanet olası köylü bir kadın görmüştü. Kadının, "Amanın oğlanın tumanı da yokmuş" diye bağırmasıyla, arkadaşlarım külotsuz olduğumun farkına varmıştı.

Yine de ben bu durumdan utanç duymuyordum. Yokluğun, yoksulluğun utanılacak bir şey olmadığının farkındaydım. Hem ne diye çıplaklıktan uta-

nacaktım ki? Doğarken de çıplak doğmamış mıydım? Zaten doğada insan dışındaki tüm canlılar çıplak değil miydi? Kadının sözlerine, arkadaşlarımın bakışlarına aldırmadan ayağa fırladım ve eve doğru tekrar hiçbir şey olmamış gibi hızla koşmaya başladım.

Sınıfın en çalışkan öğrencilerinden birisiydim. Öğretmen çok sert biri olmasına rağmen, ondan korkmuyordum. Çünkü öğretmen, babamın musahip[4] kardeşiydi.

O yıl boyunca, kış yaz demeden pantolonsuz, külotsuz ve çorapsız olarak okula gidip geldim. Yalnız ara sıra çorap giyme şansım oluyordu. Eğer annemden erken kalkarsam annemin diz üstüne kadar çektiği evin tek naylon çorabını ondan evvel alıp giyerdim. Annem çorapsız kalmasına rağmen bana hiçbir şey söylemezdi. Sınıfın en gözde öğrencilerinden olduğum için arkadaşlarımla aram çok iyiydi. Ara sıra yaramaz çocuklarla kavga etmekten hiç çekinmez, yumruk yumruğa kıyasıya kavga ederdim.

Kiler buğdayla doluyken biz neden açtık?

Yaz gelmiş, yine ailemle birlikte tarlada çalışmaya başlamıştım. Yaz bizim için kışa göre çok daha iyiydi. Çünkü yazın yakacak derdi olmadığı gibi, üşümeyecek, tarlalarda topladığımız yemlik otunu da yavan yediğimiz ekmeğimize katık yapabilecektik. Ayrıca yazın tarlaya ektiğimiz bostanda domates, salatalık, biber, soğan, mısır, ayçiçeği de yetiştirebilecektik.

Bütün yazı tarlada çalışarak geçirdim. Bu yaz da kurak geçmiş, ektiğimiz buğdayların hepsi kurumuştu. O kadar çalışmamıza rağmen bir türlü istediğimiz hasadı toparlayamıyorduk. Yoksul bir ailede, dokuz kişinin aşını ekmeğini temin etmek çok kolay değildi. Parayla un satın alıp ekmek yapmak ise bir hayli zordu.

O yıl yukarı köydeki akrabalarımızdan biri, buğdayını bizim kilere depolamış, kileri kilitleyerek anahtarı kendi cebine koymuştu. Babam, bu akrabaya evde unumuzun kalmadığını, tüm ailenin aç olduğunu anlatmış ve yüz kilo buğday borç istemişti. Bu borcu da fasulye hasat olduğu zaman ödeyeceğini söylemiş ama akrabamızın yüz ifadesi birden değişmişti. “Olmaz, ben prensibimi bozamam” cevabıyla, babam istediğine bin pişman olmuştu. Üstelik bu akrabamız, “sosyal demokrat” olduğunu iddia eden bir öğretmendi. Prensibini bozamayan bu akrabamızın tavrı çocuk yüreğimi öylesine acıtmıştı ki içten içe bu akrabaya karşı büyük bir öfke duymaya başlamıştım.

4. Alevilerde yol yoldaşı

Çocuk aklımla insanoğlunun nasıl bu kadar acımasız olduğunu bir türlü anlamıyor ve kendi kendime bu durumu sorgulamaya çalışıyordum. "Neden" diye soruyor ve cevabını bir türlü bulamıyordum. "Neden kiler buğdayla dolu dururken biz açtık?" Bu buğday, yemekten başka ne işe yarardı ki? Babam müsaade etse kilerin kilidini patlatır, ihtiyacımız olan buğdayı bir güzel alırdım. Ama ne mümkün! Babam öylesine katı bir ahlakçıydı ki bu düşünceyi ona söylemek dahi onu akıl almaz derecede kızdırırdı.

O gün evde ekmek yoktu. Bütün aile, 2 gün boyunca ağızlarına tek bir lokma koymamıştı. Kendimin değil ama küçük kız kardeşimin aç kalmasına dayanamıyordum. Neyse ki sofra bezi arasında kalan ekmek kırıntıları onu doyurmuştu.

Tarladan gelmiş, aç karnına, hiçbir şey yemeden doğruca yataklarımıza uzanmıştık. O zamanlar köy bakkallarında ekmek satılmadığı için borca ekmek alma şansımız da yoktu. Annemin, babamın gururundan dolayı komşulardan ödünç almaya da cesaret edemiyorduk. Gece yarısına doğru babam, bakkaldan borca aldığı bir kilo bisküviyle, bizim açlığımızı az da olsa gidermeye çalışmıştı. Daha önceden bakkala borçlu olan babam, artık bakkaldan da borçla alışveriş yapmaya utanıyordu. Babamın sıkıntılı halini gören bakkal bu durumun farkına varmış, "İstediğin kadar buğdayı gel al, sonra ödersin" diyerek babamın imdadına yetişmişti.

Ailemizin faizli borcu gün geçtikçe artıyordu. Faiz oranları öylesine yüksekti ki yıllık yüzde yüzü geçiyordu. Borç vadesinde ödenmezse, faizi de anaparaya ekleniyor, ikinci sene faizin faizini ödemek zorunda kalıyorduk. Babam sıkıntıdan ne yapacağını bilemiyordu ama annem hayat karşısında umudunu bir türlü yitirmez, babama dönerek, "Herif, Allah cömert" diyerek sıkıntısını azaltmaya çalışırdı.

Açlık ve sefalet içindeydik, madem Allah vardı da cömertliğini neden göstermiyordu? Çocuk aklımla var olan duruma baktığımda annemin dediği gibi Allah'ın cömertliğini hiç de göremiyordum. Küçük yaşıma rağmen daha o yıllarda Allah'ın varlığını sorgulamaya başlamıştım. Annemin Allah'a ilişkin söylediği hiçbir sözün gündelik hayatta karşılığı yoktu. Ben duyduklarıma değil, gördüklerime inanıyordum. Hatta annemin bu kaderciliğinden dolayı ona çok kızıyordum. Üstelik annemin Allah'a ilişkin söylediği sözlerin, çocuk yüreğimde yarattığı içsel korku, beni ben olmaktan da çıkarıyordu.

Tavuğun 4 ayağı var

Yoksulluğumuza rağmen babam şehre gidenlere Cumhuriyet Gazetesi si-

parişi verir, gaz lambasının ışığında gazetenin her köşesini okumaya çalışırdı. Pilli radyosuyla haberleri ve özellikle de Türkiye'nin Sesi Radyosu'nu, yapılan parazite rağmen, hiç kaçırmadan pür dikkat dinlerdi. Özellikle Alevi kültürüyle ilgili çok geniş bir kitap serisine sahipti. Alevi dedelerinin birçoğu köye geldiği zaman evimize uğrar, gece yarılarına kadar karşılıklı bilgi alışverişinde bulunurlardı.

Babam sert görünümlü ve disiplinli biri olmasına rağmen, insani yönü gelişmiş duygusal birisiydi. Ama erkek egemen kültüre sahipti. Adalet duygusu güçlü olduğundan köyde herhangi birisine yapılan haksızlığı, kendisine yapılmış gibi hisseder, ona göre tavır alırdı.

Babam sol eğilimliydi. TİP'in (Türkiye İşçi Partisi) seçimlere katıldığı dönemlerde oyunu TİP'e vermişti. Onun dışında, oyunu o zamanlar sol olarak bildikleri CHP'den yana kullanırdı. O yıllarda bizim köyde, sağ partilere bir tane dahi oy çıkmazdı.

Büyük ağabeyimle aramızda on sekiz ay vardı. Ben ilkokul ikiye giderken ağabeyim ilkokul üçe gidiyordu. Okulda yer darlığından ve öğretmen eksikliğinden dolayı ikinci sınıfla üçüncü sınıf aynı sınıfta, aynı öğretmen tarafından okutuluyordu. Bazen öğretmenimiz ağabeyime takılır, "Babana söyle, Halil'e pantolon alsın, yoksa sınıfın önünde senin pantolonunu çıkartır ona giydiririm" diye takılırdı. İşte bu durum gururumu incitirdi. Öğretmenime içten içe kızardım. Halbuki ağabeyim de üçüncü sınıfta pantolon sahibi olmuştu. Büyük bir ihtimalle ben de üçüncü sınıfta pantolon sahibi olacaktım.

Pantolonsuzluk neyse de iç çamaşırsız olmak artık çekilmiyordu. Kışın soğuğunda üşümeye aldırmıyordum ama kız arkadaşlarım tarafından fark edilirim korkusuyla huzursuz oluyordum. İkinci sınıfta öğretmen, kız öğrencilerle erkek öğrencileri aynı sırada oturtuyordu. Kız arkadaşlarımın külotsuz olduğumun farkına varmaması için çırpınıp duruyordum. Sırada otururken önlüğümü iyice bacaklarımın arasına sıkıştırıyor, kendimce tedbir almaya çalışıyordum ama yine de fark edilme tehlikesi huzurumu kaçırıyordu. Özellikle öğretmen sözlüye kaldırdığında, başarılı bir öğrenci olmama rağmen renkten renge girer, kızarır, bozarır ve karatahtanın önünde kendimi çırılçıplak hissederdim. Çoğu arkadaşım bu duruma bir anlam veremezdi.

Yaşam koşullarının zorluğundan ve büyük bir ihtimalle genlerimden gelen özelliklerden dolayı çok inatçı ve direngen bir yapım vardı. İnatçılığım öylesine meşhurdu ki herkesin diline düşmüştüm.

İlkokul ikiye giderken, akrabalarımızdan birisinin kızıyla ders çalışıyorum. Kızın babası kıskançlığından dolayı, beni şaşırtmak amacıyla peş peşe sorular

soruyordu. Bir soruya yanılgıyla cevap vermemin alay konusu yapılması beni çok kızdırmıştı. Verdiğim yanıtın yanlış olduğunu bildiğim halde cevabımda ısrar ediyordum. Kızın babası, "Tavuğun kaç tane ayağı var" diye soruyordu. Heyecandan şaşırıp "Dört" diye cevaplamıştım. Adam kahkahayı patlatmıştı ki babam kızgınlıkla, "Tekrar söyle, tavuğun kaç ayağı var" diye bağırdı.

Benimle alay edilmesine dayanamıyor, "Dört" cevabında ısrar ediyordum. Babam kızgınlıkla kardeşlerime "Ahırdan bir tavuk alın getirin" diye haykırdı. Biraz sonra kümesten getirilen tavuk kardeşimin ellerinde odanın içerisindeydi.

Babam kızgın gözlerini bana dikerek tekrar soruyordu: "Bak bakalım, tavuğun ayağı kaç taneymiş?"

Ben cevabımda direniyordum: "Dört."

Babam öylesine sinirlenmişti ki ayağa fırladı, kardeşime "Tavuğu alın, dışarı çıkın" diye bağırdı.

Başıma geleceklerin farkına varmıştım. Babam, kardeşlerim, ben ve tavuk, kapının ön tarafında evimizin önünde akan derenin başında tam tekmil hazır vaziyetteydik. Yerler karla kaplıydı. Dere boylu boyunca buz tutmuştu. Soğuk insanın iliklerine işliyordu. Derenin ortasında su satırının[5] girebileceği kadar bir bölüm, kullanım suyu ve hayvanlar için kırılmıştı.

Babam, bana tekrar soruyordu: "Bak bakalım, tavuğun kaç ayağı var?" Cevabım değişmiyordu: "Dört."

Babam, öfkeyle burnundan nefes alıp veriyordu. Birden beni ayaklarımdan yakaladı, baş aşağı çevirerek derenin buzu kırılan, "kandık" diye tabir edilen yerinden, hırsla buzlu suya batırıp çıkardı. Baş aşağı buzlu suda şok olmuştum. Saçlarımdan, elbisemden aşağı doğru sular süzülüyordu.

Babam tekrar, "Bak bakalım, tavuğun kaç ayağı var" diyordu. Dişlerim zangır zangır birbirine vuruyor ve konuşamıyordum ama elimle dört parmağımı havaya kaldırıyordum.

Babam çaresizlik içinde ne yapacağını şaşırmıştı. Öfkeliydi ama benim akıl almaz inadım yüzünden daha fazla eziyet etmeyi göze alamıyordu.

Direnmem karşısında yenilen babam, büyük ağabeyime "Götür bunu, üstünü çıkar, sobanın karşısında ısıt, yoksa inadı yüzünden geberecek" diyordu. Dişlerim birbirine vuruyor, "tak tak" diye ses çıkarıyor ve tüm vücudum hâlâ zangır zangır titriyordu.

---

5. Bakırdan yapılmış, yaklaşık 10 litrelik su kovası

Annem, üzerimi çıkarıp beni sobanın karşısına oturttu. Akrabamız olan adama öylesine bir bakış fırlattım ki adam hiçbir şey demeden kızını da alarak hızla evden kaçmak zorunda kaldı.

Babam beni cezalandırmanın sıkıntısıyla burnundan soluyarak içeri girdiğinde ben sıcacık yatağın içinde direnmenin ve geri adım atmamanın keyfini yaşıyordum.

İlkokul ikinci sınıfı da pantolonsuz, iç çamaşırsız ve çorapsız bitirmiş, yaza adım atmıştım. Yazın gelmesine çok seviniyordum. Üstüm başım çıplak olduğu için en azından yazın üşümeyecektim. İçim dışım sıcacık olacaktı. Bütün kış boyunca giydiğim ayakkabının topuk kısmı ve yanları yırtılmıştı ama yine de ayakkabısız olmaktan çok daha iyiydi.

Babamın aksakalı üzerinde kan izleri

O yaz yine ailemle birlikte tarlada pancar çapalamaya gidiyordum. 1967 yılının haziran ayının ilk haftalarında bir gün babam şehirden un almaya gitmişti. O gün annem, içinde bir sıkıntı olduğunu söyledi. Annem, içi sızlarsa onu kötüye yorumlar, mutlaka kötü bir şey olacağına inanırdı. Köyün Gölbaşı mevkisinde imeceye gittiğimiz bir akrabanın tarlasında şeker pancarı çapalıyorduk. Öğleden sonra tarlaya doğru iki genç yaklaştı. Gelen gençlerin akrabalarımızdan birileri olduğunu fark ettiğimiz zaman hepimizin yüzünü bir korku ve merak kaplamıştı. Annem, telaşla koşarak niçin geldiklerini sordu.

Gelenler, korkacak bir şey olmadığını, bu tarafa gelirken babama rastladıklarını, babamın şehirden döndüğünü, bizlerin biraz erken gelmesini istediğini söylüyordu ama annem bir terslik olduğunu zaten içinin sızlamasından sezinlemişti.

Annem, akrabamız olan gençlere yalvarıyor gerçeği öğrenmeye çalışıyordu ama gelenlerin ağzından tek bir kelime dahi almak mümkün olmadı. Zaten duygusal ve sulu göz olan annemin gözünden dolu tanesi gibi yaşlar süzülmeye başlamıştı. Annemin ağıtla karışık gözyaşları, tüm kardeşlerimin ve benim de ağlamama neden olmuştu.

Yürümüyor, adeta kanat takmış uçuyorduk. Yol boyunca annemin gözyaşları hiç dinmedi. Eve yaklaştığımızda evimizin önünde gördüğümüz kalabalık bizi daha da telaşlandırdı. Annem, çıldırmış gibi elleriyle dizlerini dövüyor, saçını başını yoluyordu. Evden içeri adımımızı attığımızda gördüğümüz manzara çok ürkütücüydü. Babamın yüzü gözü, elleri ayakları, elbiseleri, tüm vücudu kanlar içerisindeydi. Beyaz atlet üzerinde kurumuş kan izleri kararmaya yüz tutmuştu. Annem, tüm kardeşlerimi dizlerinin dibine

AKŞAM

TÜRKİYENİN EN ESKİ GAZETESİ

Çocuk araba ve pusetlerinde AYTAÇ

HAZİRAN 24 1967 CUMARTESİ

Elbistan korku içinde

Dokunulmazlığını kaldırdılar

Komisyon Çetin Altan için sabaha kadar toplandı

27 Haziran 1967 tarihli Akşam Gazetesi'nde Elbistan olaylarını anlatan bir yazı dizisi yayımlanmaya başladı. İlk günkü yazının fotoğraflarında gazeteciye yaralarını gösteren Haydar Güven de yer alıyor.

ADRES:

AKŞAM

TÜRKİYENİN EN ESKİ GAZETESİ

TEKNİK OKUL

GÜVEN DERSHANESİ

HAZİRAN 13 1967 SALI

Elbistan'da Şairler Gecesinde arbede

Alevîlik - Sünnîlik kavgası: 50 yaralı var

Kars'ta bir mayın deposu infilâk etti: 8 kişi öldü

GÖRÜNÜŞ

GELİŞEN EĞİTİM

Çılgınca eğlenen asi gençlerin arasında 3 yaşında bir kız vardı

Athenagoras Moskovaya gidiyor

13 Haziran 1967 tarihli Akşam Gazetesi'nde Elbistan olaylarının haberi yayımlanmıştı.

toplamış ve ağıtlarla hıçkırarak ağlıyordu.

Köylülerden biri, "Mahsuni Şerif'in gece konserinden sonra, Elbistan'da faşistler tarafından kışkırtılan Sünni kalabalığın saldırısına uğradıklarını, canlarını zor kurtardıklarını, polisin ve jandarmanın olaylara müdahale etmediğini, Alevilere ait tüm işyerlerinin yakıldığını, gözü dönmüş kalabalığın yakaladıkları tüm Alevileri öldüresiye dövdüklerini korku ve heyecanla anlatıyordu.

Yaşımdan beklenmeyen bir tavırla, "Orospu çocukları" diye bağırıp dışarıya fırladım. Yüreğimin sızısı içimi acıtıyordu. Silahsız, savunmasız yaşlı bir

insan, sadece Alevi olduğu için, Aleviliğinin ispatı olarak gördükleri pala bıyıklarından dolayı nasıl böylesine acımasızca dövülürdü!

Kapının önünde büyük bir adam gibi kinle ve öfkeyle volta atıp durdum. Babam dövülürken orada özellikle de eli silahlı olmayı ne kadar isterdim. O zaman onlar günlerini görürlerdi!

Hemen ertesi gün, köyde eli silah tutan herkes, silahı olanlar silahlarıyla, silahı olmayanlar orak, tırpan, balta, kalıç, bıçak gibi aletleri yanlarına alarak traktörlerle şehre inmişler, şehir içinde saatlerce toplu gösteri yapmışlardı. Karşılarında hiçbir güç göremeyince de tekrar köye dönüp, olaylar konusunda esas sorumlu gördükleri, Yukarı Yapalak Köyü'nün yolunu kesip olayların içerisinde gördükleri bazı köylüleri iyice hırpalamışlardı. Saldırıya uğrayan babamla bir röportaj yapılmış ve bu röportaj *Akşam* Gazetesi'nde yayımlanmıştı. Olaylardan bir ay kadar sonra, TİP köye bir heyet göndermişti.

En büyük ablam, İstanbul'da olduğu için üzülmesin diye bu olaydan haberdar etmemiştik ama ablam gazeteyi görünce çılgına dönmüştü.

Tüm bu olaylar benim belleğimde, çocuk yüreğimde büyük bir yer işgal etmiş, babamı dövenlere karşı büyük bir öfke ve kin beslemeye başlamıştım.

Bu olay çok uzun yıllar boyunca iç dünyamda derin izler bıraktı. Yaşamım boyunca babamın ak sakalı ve ak saçı üzerinde kurumuş kan izlerini unutamayacaktım. Çocuk yüreğim yine sızlamıştı. Her türlü fiziki yarayı vücut bir yolunu bulup onarıyordu ama yürek yarasını hiçbir ilaç tedavi edemiyordu. Sanki o yara her zaman sızlamaya hazır vaziyette bekliyor ve yaşam devam ettiği sürece de aklına düştükçe insanın canını yakıyordu.

Sınıf 3, pantolon ilk

O yıl ilkokul üçüncü sınıfa gidecektim. Büyük bir olasılıkla bu yıl pantolonum da olacaktı. Tahminim doğru çıkmıştı. Üçüncü sınıfa başlamadan önce siyah bir kadife pantolona sahip olmuştum. Pantolon biraz boldu ama önemli değildi. Kemerim yoktu. Kemer yerine belime ip bağlayarak tutturmak çok kolaydı. Pantolonumdan dolayı artık ellerim ve bacaklarım üşümeyecek, hiç kimse külotumun olmadığının farkına varamayacaktı. Ayrıca ellerimi de pantolonumun cebinde ısıtabilecektim.

Üçüncü sınıfta okurken öğretmenler, sosyal bir faaliyet olarak tüm okulu şehre sinemaya götüreceklerdi. Kardeşlerimle beraber babama yalvararak sinemaya gitmek için izin almıştık. Ablam beşinci sınıfa gittiği için bize göz kulak olacaktı. Zaten, annemin, babamın olmadığı yerde ablam bizleri anaç bir tavuk gibi koruyup kollamaktaydı. Şehre vardığımızda ablam kuruyemiş

almış ve bizler adını dahi bilmediğimiz kuruyemişleri büyük bir zevkle paylaşarak yemiştik. Henüz yeni tattığımız kuruyemişlerin ne güzel de tadı vardı!

Yoksulluğa rağmen tüm kardeşlerimin paylaşma duyguları öylesine gelişmişti ki paylaşımda hiçbir kardeşim bencillik göstermezdi. Paylaşmak bizim için doğal bir şeydi.

Annemin on birinci çocuğu

Üçüncü sınıfa giderken, annem on birinci kardeşime hamileydi. Annem hamileliğine rağmen doğuracağı güne kadar tarlada çalışmaya devam etmişti. Nihayet o gün geldiğinde doğum sancılarını hissederek tarlaya gitmekten son anda vazgeçmiş, komşu kadınların yardımıyla son çocuğunu doğurmuştu. Yeni gelen kardeşim pamuk gibi beyaz, ağzı burnu ufacık, sanki dünyalar güzeli mini minnacık bir kızdı. Doğum sonrası annemin yatağını kuşatma altına almıştık. Kardeşlerimle birlikte bebenin başına üşüşüp onu sevmeye başladık. Annem doğumdan hemen sonra ayağa kalkıp, çocuğu kundaklayarak aynı gün tarlanın yolunu tutmuştu.

Bize karşı sevgisini pek belli etmeyen babam, yeni doğan kardeşime sevgisini daha fazla gösteriyordu. Babamın bu sevgisini kardeşimizin bebekliğine yorduğumuz için onu pek de kıskanmıyorduk.

Bu çocuğu okutun

İlkokul son sınıfta öğretmen, babamı okula çağırıp benim mutlaka okutulmamı istemiş, “Eğer şartlarınız müsait değilse bırakın ben okutayım” diye bir öneride bulunmuştu. En büyük ağabeyim lise ikinci sınıfta okulu terk ederek askere gitmişti. Bir büyük ağabeyim ortaokul birinci sınıfa gidiyordu.

Babam, tüm olumsuz koşullara rağmen beni kendisi okutmaya karar vermişti. İlkokulu bitirmiş, pekiyi dereceyle diplomamı almıştım. Hem ortaokula gideceğim hem de iyi kötü bir ceketim, pantolonum olacağı için yine çok sevinçliydim.

Babamın peşine takılıp, okul eksiklerini almak için şehre inmiştik. Tanıdık bir manifatura mağazasında borç hanesine yazılmak koşuluyla, çok fazla özen göstermeden en ucuzundan ceket, pantolon ve gömlek aldığımızda yüreğimde müthiş sevinç vardı. Babamla beraber okula giderek kayıt yaptırdım. Şehirle köyün arası 10 kilometre olduğu için, çetin kış koşullarından dolayı zorunlu olarak şehirde kalmamız gerekiyordu. Sıra şehirde kalacağımız tek odalı kiralık bir ev bulmaya gelmişti. Tanıdıklar vasıtasıyla tek odalı bir ev kiraladık.

Bir an önce köye dönüp hazırlıkları yapmamız gerekiyordu. İlk defa ailemden ayrı kalacaktım. Okula kayıt yaptırmama seviniyordum ama annemden, babamdan ayrılacağım için çok üzülüyordum. Neyse ki büyük ağabeyim yanımdaydı. Tek kat bir yatak, bir tencere, iki kaşık, iki tabak, bulgur, tarhana gibi kışlık kuru yiyecek torbalarıyla şehre doğru yola çıktık. Çok üzgündüm, ağlamamak için kendimi zor tutuyordum. Benim için yeni bir süreç başlıyordu. Hafta içi okula gidecek, hafta sonlarını da köyde geçirecektik.

Utancı hiçbir örtü örtemez

Ortaokula başladım. Yine çok büyük maddi sıkıntılar içerisindeydik. Günlük cep harçlığım olmadığı gibi, akşam yemeklerinde bulgur pilavı, makarna, çorbanın dışında farklı yemek yeme şansımız pek yoktu. Aylardır meyve yememiştik; meyveyi ancak manav tezgahlarında görebiliyordum. Tezgahlarda sere serpe yayılan meyveler beni öylesine kışkırtıyordu ki bir gün üstü çadırla kapalı manav tezgahından meyve çalmaya karar verdim.

Saat gecenin on ikisinde ağabeyime dışarı çıkacağımı söyleyerek evden ayrıldım. Heyecanım doruk noktasındaydı. Evimize 1 kilometre uzaklıktaki manav dükkanına, zifiri karanlık ve çamurlu yollardan bata çıka yürüdüm. Cadde üzerindeki manav tezgahlarının hepsi kapanmıştı. Manavın önünden sessizce geçerken, avını gözetleyen bir avcı gibi sağımı solumu dikkatle gözetlemeye başladım. Ortalıkta kimse görünmüyordu.

Heyecanıma ve korkuma rağmen dükkan içindeki meyvelerin görüntüsü beni hırsızlık yapmak için adeta kışkırtıyordu. Cesaretimi toparlayıp manava doğru yaklaştım. Uzaklardan bir araba gürültüsü geliyordu. Aracın farlarını fark ettim ve geriye döndüm. Ara bir sokağa girerek gözden kayboldum. Gürültü gittikçe azalıyordu. Yeniden manava doğru yöneldiğim an arabanın iyice uzaklaştığını gördüm. İçimi ürpertiyle karışık bir sevinç duygusu kapladı. Kararımı vermiştim. Her ne pahasına olursa olsun, bugün doyasıya meyve yiyecek ve evdekilere de götürecektim.

Manav şehrin en işlek ana caddelerinden birindeydi. Mevsimin kış olması ve gecenin ilerleyen saati dolayısıyla caddede in cin top oynuyordu. Manav tezgahına doğru yaklaştım. Kasaların üzerine örtülmüş bez çadırı ucundan tutarak kaldırdım. Büyük bir özenle kasalara yerleştirilmiş hurmalar orada duruyor, sanki "Al beni, al beni" diye fısıldıyordu. Karanlıkta dahi hurmaların görüntüsü o kadar güzeldi ki o güzellik karşısında pes etmemek mümkün değildi.

Kasa içerisindeki en güzel hurmaları seçerek ceketimin iç ve dış ceplerini tıka basa doldurdum. Sonra ceketin iç cebini delerek astarın içerisinden aşa-

ğıya doğru hurmaları peş peşe bıraktım. İşimi öylesine hızlı ve severek yapıyordum ki bir anda her yanım hurmayla dolmuştu. Sevincimden havalara uçacaktım. Hurmaların ağırlığından ceket aşağıya doğru sarkıyordu. Birilerinin görmüş olacağı düşüncesiyle oradan uzaklaşıp ara bir sokağa yöneldim.

Sokağa ve caddeye ölüm sessizliği hâkimdi. Bir köşeye gizlenerek manavın bulunduğu caddeyi gözetliyordum. Issızlık bir yandan beni korkuturken bir yandan da yaptığım hırsızlığı gizliyordu. Uzaktan gelen köpek havlamaları gecenin sessizliğini bozarken, uğultular yankılanarak şehrin üzerinde dolaşıyordu.

Sokaktan çıktım ve eve doğru yöneldim. 5 metre kadar ötemde cam gibi parlayan bir çift göz bana bakıyordu. Korkuyla irkildim. Korkunun yarattığı karın ağrısıyla kıvranıyordum. Hırsızlık, göründüğü kadar kolay bir şey değildi. Neyse ki parlayan göz, bir kediye aitti. Heyecan ve korkuyla karışık bir duygu içerisinde ara sokakların çamuruna bata çıka hızla koşuyordum eve doğru. Başarmıştım. Adeta uçuyordum.

Eve ulaştığım zaman nefes nefese kalmıştım. Ağabeyim, oda arkadaşım ve arkadaşımın annesi henüz uykuya dalmamıştı. Hurmaları cebimden çıkarıp onlarla paylaştığımda mutluydum. Hiç kimse hurmaları nereden aldığımı dahi sormuyordu.

Daha sonraki günlerde manavdaki meyveleri eve taşımaya devam ettim. Yine bir gece sessizce manava yaklaştım. Çevredeki tezgahlar kapanmıştı. Sadece caddenin karşı yakasındaki son tezgah açık görünüyordu. Aramızdaki mesafe 100 metre civarındaydı. Meyveleri hızla cebime dolduruyordum. Karşı caddedeki manav olayın farkına varmıştı.

Hızla manavdan uzaklaşmaya çalışıyordum ki manav koşarak yanıma yaklaştı. Beni azarlayarak yaptığımın ayıp olduğunu söyledi. Yüzüm kıpkırmızı olmuş, utancımdan ne söyleyeceğimi bilemiyordum. Beynimde şimşekler çakıyordu. Cebimdeki tüm meyveleri sokağa fırlatıp eve doğru koşmaya çalışıyordum ama ayaklarım vücudumu taşıyamıyordu. Sanki vücudumdaki tüm kan çekilmiş, yürüyecek takatım kalmamıştı.

Koşarak eve geldim. Suçüstü yakalanma, psikolojimi alt üst etmişti. Bir an önce uyumak istiyordum. Yatağımı yere serdim ve kafam dahil tüm vücudumu yorgan içerisine gizleyerek gözden kaybolmaya çalıştım. Manava yakalanmam hiç aklımdan çıkmıyor ve bir türlü uyuyamıyordum. Utanıyordum ve utancımı üstümü örterek unutacağımı sanıyordum ama gerek o gece gerek daha sonraki günler insan utancını hiçbir örtünün örtemeyeceğinin farkına vardım. Bu olay bana korkunç bir ders olmuş, bir daha hırsızlık yapmayacağıma dair kendi kendime söz vermiştim.

Alevi olmak

Köyümüzün tamamı Alevi'ydi. Köy halkının geçim kaynağı tarım ve kısmi olarak hayvancılıktı. Kapitalist üretim ilişkileri tam olarak egemen değildi ama feodalizm de gittikçe çözülüyordu. Tarım, büyük çoğunlukla teknolojik araçlarla yapılıyor, üretimin büyük çoğunluğu pazara yönelik gelişiyordu. Her ne kadar üretim pazara yönelik olsa da köylü arasındaki sosyal ilişkide ağırlık feodalizmden yanaydı. Köylü ayakta kalabilmek için ortak nahır[6] toplamak, su kanalları açmak, tarım araçlarını değiş tokuş etmek, çevre köylere karşı güvenlik için birlikte hareket etmek ve bunun için de feodal ahlaka uymak zorundaydı.

Ağalığın tasfiye edilmesine rağmen, toplumsal ilişkilerde izlerinin silinmediğini, topraksız ve az topraklı olanların, toprak sahibi varlıklı ailelerle eşit ilişki sürdüremediği bariz bir şekilde görülebiliyordu. Yalnız, Alevi kültürünün birlik, beraberlik, dirlik gibi değerlerinin toplum üzerinde etkisinin hâlâ devam etmesinden dolayı, yoksul ve zengin arasında çok fazla sorun yaşanmıyordu. Fakat topraksızlar veya az topraklıların şehirdışına, özellikle de yurtdışına çalışmak amacıyla göç etmeleri her geçen gün daha sık görülüyordu. Göç edenlerin anne, baba veya akrabaları köyde kaldığı için köyle ilişkileri devam ediyordu. Bunlar yıllık izinlerini köyde geçiriyorlar, çalışma alanlarındaki yaşam biçimlerini, kent ilişkilerini kısmi de olsa kırsal alana taşıyorlardı. Her ne kadar köy içerisinde kavga gürültü olsa da dışarıya karşı birlik ve beraberlik esastı.

Köyün bağlı olduğu ilçe merkezinin çok büyük çoğunluğu Sünni kökenliydi. Devlet dairelerinde çalışanların neredeyse tamamı bu kesime mensuptu. Bu durumda Alevilere taraflı bir davranış sergileniyordu. Köyün hem Alevi hem de Alevi köyleri içerisinde adı sanı bilinen bir köy olması, köy halkının resmi dairelerdeki işini daha da zorlaştırıyordu. Aleviler üzerinde uygulanan baskı ve sindirme politikalarından dolayı, devlete karşı içsel bir korku, temkinli ve güvensiz bir yaklaşım egemendi.

Ötekileştirilmelerinden dolayı da mevcut iktidarlara karşı büyük bir öfke ve tepki duyuyorlardı. Bu güvensizlik, öfke ve tepki, 1968 kuşağı ve TİP'in yarattığı devrimci ruhla birleşince, egemen ideolojiye karşı bir duruş baş-göstermişti. Başlangıçta mezhepsel temeldeki karşı duruş, yerini siyasallaşmaya doğru bırakıyordu. Öyle ki 1970'li yıllara kadar Alevi dedelerinin önderliğinde yapılan cem törenleri, artık gençlik tarafından reddediliyordu.

---

6. Büyükbaş hayvan, sığır sürüsü

Hayat karşısında donanımsızlıklarına rağmen insanlar kendi geleceklerine sahip çıkmak için alternatifler aramaya başlamıştı.

Çocuk yaşıma rağmen yoksulluğun ve sefaletin üzerimde bıraktığı iz, Alevi kimliğimden dolayı da ötekileştirilmemiz, yavaş yavaş bir şeylerin bilincine varmamı sağlıyordu. Arkadaş çevresiyle çok fazla sorunumuz yoktu. Birbirimize karşı kırıcı olmamaya özen gösterir, karşıtlarımıza karşı birlik ve beraberlik içinde hareket ederdik. Arkadaşlık ilişkilerimizde kardeşlik, dayanışma ve paylaşım temel bir ilke gibiydi.

Solcu olmak

Çok kısıtlı imkanlara sahip olduğumuz için hayat bazen bana çok büyük bir ıstırap ve acı verirdi. Şehirde kiraladığımız evin, elektrik ve su giderleri ev sahibine ait olduğu için ev sahibi akşam saat sekizde elektriği keserdi. Ben de sokak lambasının cama vuran ışığıyla gecenin geç saatlerine kadar ders çalışmak zorunda kalırdım. Camın önündeki dolap kısmına anne karnındaki cenin gibi oturarak sokaktan cama vuran ışıktan faydalanmaya çalışırdım.

Başlangıçta ortaokuldaki arkadaşlarımın tamamı Alevi çocuklarıydı. Şehirde alışverişlerimizi Alevi esnaftan yapardık. Sünniler de kendi yandaşlarının haricinde hiçbir esnafla ilişki kurmazdı. Fakat bir süre sonra bazı Sünni çocukları da sol siyasi yelpazede yer almaya başlamıştı.

Çocukluğumu doya doya yaşayamamıştım. Ailenin büyüklüğünden dolayı farkına bile varılmayan bir çocuktum. Sol siyasi ilişkilerde sevgi ve karşılıklı saygı temelinde gelişen insani ilişki, kendimi değerli, güçlü ve güven içerisinde hissetmemin yolunu açmıştı. Solun eşitlik, kardeşlik, özgürlük, herkese iş, herkese aş, hak, hukuk, demokrasi gibi söylemleri karşısında oldukça etkileniyordum. Özellikle babalarımızın ezilmiş, sindirilmiş kişiliklerine ve kimliksizliklerine tepki duyuyorduk. Her geçen gün, isyancı bir ruhla donanıyordum.

Ortaokulda derslerim çok iyiydi. Kısa süre içerisinde çalışkanlığım öğretmenler tarafında fark ediliyordu. Çalışkanlığımdan dolayı arkadaşlarım içerisinde saygın bir yer ediniyordum. Ortaokulda olmamıza rağmen şimdiden okulda gruplaşmalar, saflaşmalar başlamıştı. Oyun oynarken, derste, sırada, okul dışında gezinirken hep kendi düşünceme yakın birileriyle olmaya özen gösteriyor ve bu durumda kendimi daha fazla güven ve huzur içinde hissediyordum. Tüm arkadaşlarım birbirinin sorunlarına karşı duyarlı davranıyor, birbirlerine yardım ediyor, dayanışmaya ve paylaşmaya önem veriyorlardı. İçinde bulunduğumuz koşullar, birbirimize sıkı sıkıya sarılmamızı gerektiri-

yordu. Özellikle ötekileştirildiğimizin farkında olduğumuz için, eşitsizliklere, haksızlıklara karşı gün geçtikte bilinçli bir öfke duyuyorduk. Okulda sol görüşlü öğretmenlere uygulanan baskılara karşı imzalar toplayarak, onların arkasında dizilerek destek veriyorduk.

Benim kuşağım, gücün karşısına güçle karşı çıkan, bunu yaparken de gözünü daldan budaktan esirgemeyen, kendi geleceğinde söz ve karar sahibi olmak isteyen bir kuşaktı. Var olan sistem içerisinde tutunamamış ve tutundurulmamıştık. Hiçbir donanımımız olmadığı gibi kaybedecek hiçbir şeyimiz de yoktu. Bizim gibi gençlere sol, birey olarak var olmamızın, kişiliklerimize ve kimliklerimize sahip çıkmanın yolunu gösteriyordu. Bu yolun zor yol olduğunu görebiliyorduk. Başka bir seçeneğimiz zaten yoktu.

İzmir Namık Kemal Lisesi

Okul tatil olmuştu. Karnemi aldım, eşyalarımı köyden tanıdığımız birinin traktörüne yükledim ve köyün yolunu tuttum. Köye döndüğüm zaman tüm aile tarlada olduğu için kapı kilitliydi. Önceki yıllarda olduğu gibi yine hep beraber tarlada çalışacağım için mutluydum. Oyun oynamaya pek zaman bulamadığım gibi, zaten oyun oynamayı da pek sevmiyordum.

Artık sadece gündüzleri değil, bazı günler geceleri de ağabeyimle beraber, köye 3-4 kilometre uzaklıkta olan tarlalarımızı sulamaya gidiyordum. Gecenin karanlığında ağabeyimin arkasında küreği taşımak beni oldukça yorardı. Tarlayı sularken, bazı zamanlar su kanallarının önüne yapılan setin arkasında tedbir olarak bekletilirdim. Su, seti yıkarsa ağabeyim beni döverdi. Küçük olduğum için ağabeyime gücüm yetmez, elime ne geçerse ona fırlatırdım. Kavgalarımız pek uzun sürmez, kısa zamanda tekrar barışırdık.

Yoksulluğa rağmen gözüm hiç dışarıda kalmaz, dışarıya karşı büyük bir adam gibi davranırdım. Annemle beraber akrabalarımızın evine gittiğimde, aç olduğum halde elime tutuşturulmak istenen ekmeği veya herhangi bir yiyeceği almak içimden gelmezdi.

Büyük ağabeyim askerden sonra polis olmuş, İzmir'de göreve başlamıştı. Ben ise ortaokulu bitirmiş, liseye kayıt yaptırmıştım. Babam maddi imkansızlıktan dolayı beni ağabeyimin yanına göndermek istiyordu.

Elbistan Lisesi'nden kaydımı alarak, nakil işlemini İzmir Namık Kemal Lisesi'ne yaptırdım. Başlangıçta bu okuldakilere uyum sağlamak beni oldukça zorluyordu. Namık Kemal Lisesi'nde çok fazla arkadaş edinemedim. Benden yaş olarak büyük olan Zenci bir kızla samimi bir arkadaşlığım vardı. Aslında bu arkadaşlık, kızın Zenci olarak ötekileştirilmesinden kaynaklanıyordu.

Namık Kemal Lisesi, İzmir'in en gözde liselerinden biriydi. Zengin çocuklarının okuduğu, dönemin eğitim seviyesi en yüksek okullarındandı. Bu lisedeki öğrenciler tamamen apolitikti. Politik olanların büyük çoğunluğu da Ülkücülerdi. Fakat karşılarında solcu öğrenciler olmadığı için kendi hallerindeydiler. Sınıftaki öğrencilerin seviyesi özellikle İngilizce ve matematik derslerinde çok ilerideydi. Onlara yetişebilmek için daha fazla çalışmak zorundaydım.

Kendimi tamamen derslere vermiştim. Kısa süre içerisinde mahallede epeyce arkadaş edindim. Karşı komşumuzun 12 yaşlarındaki kızı peşimden hiç ayrılmıyordu. Ben bu duruma bir anlam veremiyordum. Kız bana yakınlık duyuyordu, ben ise ona karşı hiçbir şey hissetmiyordum. Kızcağız başka bir komşu kız vasıtasıyla bana mektup yazarak duygularını açıklamıştı. Ama ben okuldan başka bir şey düşünmüyordum. Henüz aşkı, sevgiyi düşünecek yaşta olmadığımı anlatıyordum ama kızcağız da beni anlamıyordu. Anlaşılan gönül ferman dinlemiyordu. Lise bir ve ikiyi İzmir'de okuduktan sonra, ailem, lise üçüncü sınıfı Elbistan'da okumama karar vermişti.

Elbistan Lisesi

Elbistan Lisesi, her gün sağ-sol çatışmalarının yaşandığı, öğretmenlerin de saflaştığı, karşılıklı olarak güç gösterilerinin yapıldığı bir okuldu. Artık okul dışında boş zamanlarımda, Halkevleri, TÖB-DER gibi demokratik kitle örgütlerine gidip gelmeye başlamıştım. Bulunduğum çevrelerde sadece sağ-sol çatışması değil, sol fraksiyonlar arasında da bazen ideolojik bazen de kavgalar düzeyinde çatışmalar yaşanmaya başlamıştı. Sol hareketlerin kavga düzeyindeki çatışmalarına pek bir anlam veremiyordum.

Devletin yıllardır uyguladığı baskı, şiddet ve sindirme politikalarına, sivil faşistlerin vuran kıran, yok eden katliamları eklenince, bizim için tek bir yol kalıyordu. Bu baskı, şiddet, sindirme ve katliamlara karşı, ancak ve ancak onların anladığı dille cevap vermek, dişe diş, göze göz bir mücadeleye girmek zorundaydık.

Ama çoğu zaman bırakın onlara cevap vermeyi, can güvenliğimizi dahi sağlamak oldukça zordu. Tüm legal mücadele alanları, egemen güçler tarafından kuşatılıyor, denetim altına alınıyor ve adım atılamaz hale getiriliyordu. 141, 142, 146-1, 146-2, 146-3 ve daha nice anayasa maddesi, en basit demokratik hak mücadelesinin önünü kesmek için sol muhalefetin üzerinde Damokles'in kılıcı gibi sallanıyordu. Devlet kurumları içerisinde yuvalanan yasadışı örgütlenmelere karşı yasal sınırlar içerisinde mücadele etmenin hiçbir yararı yoktu.

Öncü savaşı gerek...

"Öncü savaşı, silahlı propaganda, politikleşmiş askeri savaş stratejisi" gibi mücadele yöntemlerini benimseyenlere karşı yakınlık duymaya başlamıştım. Mevcut siyasi durumun öne çıkardığı hedeflere göre düşmanın zayıf karnını tespit edip oradan vurarak ses getirmek, ardından da ajitasyon ve propaganda yaparak illegal örgütlenmek gerektiğini söyleyenlerin "Marksist" olduğuna inanıyordum.

Bu stratejiyle devletin gücünün kof, boş ve çürük olduğunu gösterebileceğimizi, askeri yöntemlerle vurarak hem devletin gücünü zayıflatacağımızı hem de topluma güven vererek halkı örgütleyebileceğimizi ve suni dengeyi devlet aleyhine kırabileceğimizi düşünüyorduk.

Dıştalanmış, ötekileştirilmiş bir toplumun üyesi olmanın verdiği eziklik, bu ezikliğin yarattığı kişisel güçsüzlük ve kimliksizlik bize iki yol gösteriyordu. Ya kaderimize boyun eğmek ya da benim gibi düşünen insanlarla beraber, uğrunda ölüm dahi olsa, yiğitçe, onurlu bir mücadele yürüterek, daha özgür, daha eşit bir dünya için savaşmak. 1968 kuşağı, mücadelesiyle egemen ideolojinin kalıplarını kısmi olarak kırmış, statükoyu parçalamıştı. Ben de 1968 kuşağının yolundan gitmenin daha doğru olduğuna inanmıştım.

Gençtim, enerji ve coşku doluydum. Daha özgür, savaşsız, sömürüsüz, sınıfsız bir dünya yaratmanın yolunun, düşmanla başa baş, dişe diş mücadele etmeden yaratılamayacağını, kurtuluşa kadar savaşmanın devrimci bir görev, bu uğurda seve seve ölümü göze almanın onurlu bir davranış olduğuna inanıyordum. 1975 yılında liseyi bitirdiğim zaman bu duygular içerisindeydim.

Vurduğu yerden ses getirecek silahlı mücadele

Liseden sonra ilk yıl üniversite sınavlarına girmiş fakat başarılı olamamıştım. Bir yıl sonra tekrar denemeye karar vermiştim.

Ertesi yıl, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni kazanmıştım ama maddi imkansızlıklar içerisindeydik. Okumak için çalışmak zorundaydım. İstanbul'a gelerek okula kaydımı yaptırmış, Pfizer İlaç Fabrikası'nda iş bularak çalışmaya başlamıştım. Okul tamamen faşistlerin denetimindeydi. Edebiyat fakültesinde bırakın solcuların bir araya gelmesi, okula girmek bile çok zordu.

Okula çok fazla gitmiyor, ara sıra uğramakla yetiniyordum. Hem maddi imkansızlıklar hem de okuldaki negatif durumdan dolayı bir yıl sonra okuldan kaydımı sildirerek fabrikada çalışmayı tercih etmek zorunda kalmıştım.

Fabrikada çalıştığım dönemde, sendikal alandaki mücadeleler bana çok pasif geliyordu. Benim kafamda gücün karşısına güçle çıkacak, vurduğu yerden ses getirecek silahlı mücadele vardı.

Acilciler'e sempati

1978 yılında, THKP-C Acilciler (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephe/Acilciler) örgütüne sempati duyuyordum. Çevremdeki ilişkilerden bu örgüt içerisinde mücadele eden tanıdıklarım vardı. Ara sıra onlarla karşılaştığımda örgüte olan sempatimi belli ediyordum ama hiç kimse benim farkımda bile değildi. Özellikle 1 Mayıs'ta, mitinglerde, örgütün kortejinde saf tutmaya başlamıştım ama henüz örgütsel olarak hiçbir ilişkim yoktu. Gün geçtikçe sabırsızlanıyor, bir an önce örgütsel yapı içerisinde yer almak için can atıyordum.

Bu arada Mahir Çayan'ın bütün yazılarını, Latin Amerika devrimci hareketlerinin mücadelelerini anlatan, silahlı propaganda, gerilla savaşları, halk savaşlarını içeren kitaplar okumuştum.

Zaten zihnimde önkabul olarak pekişen silahlı mücadeleye olan inancımdan dolayı, bu kitapları okudukça inancım daha da pekişiyordu. Artık benim için tek doğru yol, örgütlü silahlı mücadele yoluydu.

Devrime giden yolun, politikleşmiş askeri savaş stratejisinden geçeceğine inanıyordum. Bir an önce örgütle ilişkiye girip gerekli politik ve askeri eğitimi almak için sabırsızlanıyordum. Bu düşüncemi önceden tanıdığım örgütsel ilişki içerisinde olduğunu bildiğim bir arkadaşa açtığım zaman, arkadaş, benim durumumu gerekli yerlere ileteceğini söyledi. Sevincime diyecek yoktu.

Telaşımı ve sabırsızlığımı anlamış olmalılar ki 15 gün sonra haber geldi. Gelen habere göre "pazartesi günü saat on ikide Beşiktaş'ta Sarıyer dolmuş durağı"nda bekleyecektim. Gelecek olan arkadaş bir kızdı. Elinde Günaydın Gazetesi, önce Yıldız'a doğru çıkacak, tekrar geri dönüp geçerken onu takip edecektim. Kızın yanına yaklaşıp parola olarak, "Bugün hava ne kadar güzel" diyecek, kız da "Evet çok güzel" cevabını verecekti.

Haberi aldığım gün çok heyecanlandım ve o gün sabaha kadar uyuyamadım. Bu arada fabrikada çalıştığım için izin almam gerekiyordu. Sabah erkenden kalktım, fabrikaya giderek viziteye çıktım ve o gün için izin aldım. Öğleye kadar Beşiktaş'ta dolaşarak zaman geçirecektim ama zaman bir türlü geçmiyordu. Sabırsızlığım had safhadaydı. Nihayet saat on ikiye geliyordu. Sarıyer dolmuş durağına doğru yürürken tekrar heyecanlanmaya başlamış-

tım. Çünkü örgüt benim gözümde çok güçlü, devasa bir yapıydı. İşte o devasa ve güçlü yapıyla bugün tanışacaktım.

Gelen geçenleri dikkatle izlemeye başladım.

Tam saat on ikide, "Günaydın" yazısı dışarıya katlanmış, sanki birisine gösterir tarzda elinde tutan, tahminen yirmi yaşlarında, kısa boylu, çakır gözlü, saçları özenle taranmış, düzgün giyimli, olağanüstü güzel bir kız, durağın önünden etrafı göz ucuyla süzerek Yıldız yokuşuna doğru yürüyordu. Öylesine narin ve güzeldi ki dikkat çekmemesi imkansızdı. Kız, duraktan geçerken etrafına birisini arıyormuş gibi dikkatle bakıyordu. Kendi kendime "Bu, beklediğim arkadaş olmalı" dedim. Kız 50 metre kadar Yıldız istikametine yürüdükten sonra, geldiği yöne dönerek Beşiktaş iskelesine yönelmişti.

Kızın peşine takılıp onu dikkatle izlemeye başladım. Kız takip edildiğinin farkına varınca iyice yavaşladı. Yanına yaklaşıp, "Bugün hava ne kadar güzel" dedim. O da "Evet, çok güzel" dedi.

"Merhaba, ben beklediğiniz arkadaşım" cevabını verirken hâlâ heyecanlıydım. Yan yana yürürken havadan sudan konuştuk. Sahile doğru yürüdük ve uygun bir bank bulup oturduk. İlk konuşan ben oldum. "Randevuyu ayarlayan arkadaş birtakım şeyleri anlatmış olmalı" dedim. Kız "evet" dercesine başını sallıyordu.

THKP-C Acilciler hareketine sempati duyduğumu, öncü savaşı anlayışını benimsediğimi, bu hareketin saflarında mücadeleye katılmak istediğimi dile getirdim. Kız bana sevgiyle bakarak gülümsüyordu. Yirmi dakikalık bir görüşmeden sonra ayrılmaya karar verdik. Yeniden görüşmeyi, aynı buluşmayı organize eden arkadaş vasıtasıyla sağlayacağını belirten kız, ayrılırken "Dikkatli olun" uyarısında bulunarak iskeleye doğru yürüdü ve gözden kayboldu. Ayrıldıktan sonra sağı solu gözetledim ve şüpheli bir durum görmeyince eve dönmeye karar verdim.

Asi ruhumu sığdıramadığım fabrika

Örgütle birebir temasımın ardından fabrikadaki işime devam ediyordum. Fabrikada, "hapa" denilen, ilaç kutularının üzerine fiyatların imal ve son kullanma tarihlerinin baskısının yapıldığı bölümde çalışıyordum. İşimde başarılı olduğum için fabrika yetkilileri tarafından el üstünde tutuluyordum.

Çalıştığım bölümün üretimde önemli bir yeri olduğundan fazla mesaiye açık bir yerdi. Fazla mesai ücretleri, mesai saatlerinin iki ve dört katı ücrete tabiydi. Ailemin ihtiyacından dolayı dayanabildiğim kadar, gece gündüz me-

saiye kalıyordum. Bazı aylar aldığım ücret, asgari ücretin altı-yedi katıydı. Maaş dışında yılda beş maaş tutarı ikramiye alıyordum. Çok iyi para kazanmama rağmen, ülkede gelişen olaylara, yaşanan olumsuzluklara, yapılan haksızlıklara, katliamlara seyirci kalmak istemiyordum. Ayrıca da asi ruhum, içimde fırtınalar estiriyordu. Bu rahatsızlıktan kurtulmanın yolunun örgütlü mücadeleye katılmaktan geçtiğini düşünüyordum.

Diğer işçilerle çok fazla samimi ilişkim yoktu. Onların diliyle, davranışıyla, değer yargılarıyla pek uzlaşamıyordum. Erkek egemen bir kültüre sahip, disiplinli, ahlakçı bir ailede yetiştiğim için karşı cinse yaklaşımımda da tutuk ve mesafeli davranıyordum.

Aynı kısımda çalıştığım bir kıza ilgi duymama rağmen ahlakçılığımdan dolayı kıza açılamamıştım. Çünkü kız başkasıyla nişanlıydı. Kız, nişanlısının kendisinden on yaş büyük olduğunu dile getirerek ailesine kızar, başka çaresinin olmadığını söylerdi. Bu durumda dahi kıza duygularımı ifade etmenin ahlaksızlık olduğunu ve hiçbir ahlaka sığmayacağını düşünüyordum.

18 yaşındaydım, o zamana kadar hiç sevgilim olmamıştı. Hiçbir kızın elini tutmamış, tertemiz bakir bir erkektim. Açıkçası bu tür şeylerle zaman öldürmeyi çok da doğru bulmuyordum. Benim için tek anlamlı ve tek doğru yol, devrim için savaşmaktı.

Çocukluğum, gençliğim, hayatım ertelenebilirdi ama mücadele asla ertelenemezdi.

"Eşitlik, özgürlük, barış" gibi değerlerin uğruna savaşacağımı söylememe rağmen özgür davranamamak, hayatı ertelemek beni pek rahatsız etmiyordu. Aslında olaylar öylesine hızla gelişiyordu ki kendimi, yaşamımı sorgulayamıyordum bile. Yani sözde devrimciydim ama yaşam biçimim muhafazakardı.

Doğru olan benim ahlakım

Büyük ablamın evinde kalıyor, eşiyle fabrikada aynı kısımda çalışıyordum. Eniştem, şen şakrak, özellikle kadın işçilerle sıkı fıkı olan, sosyal olarak gelişmiş birisiydi. Bir gün, eniştemin posta başı kadınla konuşmalarına uzaktan şahit olduğumda tüm dünyam alt üst olmuştu. Posta başı kadının enişteme, "Seninki izinli gelmiş" dediğinde eniştemin, "Biliyorum, görüştüm" cevabını vermesiyle kafamdan aşağıya kaynar sular döküldüğünü sanmıştım. O anda içimden eniştemi parçalamak geçmişti. Aynı akşam tüm eşyalarımı toplayarak, diğer ablamın evine yerleştim. Çok duygusal olan ablamın

ağlamalarına dayanamayarak gerçeği anlatmaya karar verdim. Ablama eşinden ayrılmak isterse ona bakabileceğimi anlattım ama ablamın böyle bir niyeti yoktu. Bana göre ise bu doğru değildi ve doğru olan kendi ahlakımdı.

"Acilciler"den yavaş gelen haber

Örgütle görüşmenin üzerinden on gün geçmiş, henüz yeni bir haber gelmemişti. İlişkiyi sağlayan arkadaşla görüşerek neden ağır davranıldığını sordum.

Kurye, benimle görüşen arkadaşın şehirdışına çıktığını, dönmesini beklemekten başka yapacak bir şey olmadığını söyledi. Bu bekleyiş beni kızdırmıştı. Bu ne biçim bir örgüttü! Ne kadar ağır aksak davranılıyordu! Halbuki örgütün adı "Acilciler" değil miydi! Bu kadar ağır davranılması örgütün adına bile yakışmıyordu.

Birkaç gün sonra "cumartesi günü saat on birde Maçka Parkı"nda haberini aldığım zaman sevinmiştim, heyecanım eskiye oranla azalmış ama artık kendimi örgüt taraftarı olarak görmeye başlamıştım bile. Cumartesi saat on birde Maçka Parkı'nda buluştuğumuz kız arkadaşla konuşmaya öylesine dalmıştım ki yanımıza yaklaşan Çingene'nin sesiyle irkildim.

Çingene'nin, "Ay ne güzel sevgilin varmış, anam, anam şu gözlere bak, Allah seni sevdiğine bağışlasın, al bakayım sevgiline bir kırmızı gül, ver bakayım elinizi falınıza bakayım" diyen tekerlemelerini duyduğum an yüzüm kızarmaya başlamıştı. Çingene bir türlü uzaklaşmıyor, "Ne güzel de yakışıyorsunuz birbirinize, al bir gül de sevindir ablacığını" diye dil dökmeye devam ediyordu. Çingene'nin söyledikleri kulağıma çok hoş geliyordu ama o güzel kız, benim için sadece bir "bacı"ydı. O güzelim kıza, bacıma beslediğim duyguların dışında başka bir duygu beslemem devrime ve devrimcilere "ihanet" demekti. Tedirginliğimi anlayan kız arkadaş, "Bu kadın bize rahat vermez, hadi kalkalım" diye ikaz ettiğinde huzursuzluğumu atarak rahatlamıştım.

Beşiktaş'a doğru yavaş adımlarla yürürken, arkadaş, örgütün "silahlı propaganda, öncü savaşı, politikleşmiş askeri savaş stratejisini" anlatıyor, ben de can kulağıyla dinliyordum. Bundan sonraki buluşmalarımızı, kitle ilişkisinden[7] eski arkadaş vasıtasıyla değil, ayrılırken kendimiz kararlaştıracaktık. Herhangi bir aksilik olursa eski ilişkiye ulaşmak mümkündü. Bir dahaki buluşmada kız, yeni örgütsel dokümanlar getirecek, birlikte okuyup değerlen-

7. Örgütün illegal ve riskli eylemlerine bulaştırılmayan, demokratik platformda faaliyet yürüten kadroları.

dirmelerde bulunacaktık. Bundan sonraki buluşmalar için uygun bir eve ihtiyacımız vardı. Buluşma yerini ve saatini kararlaştırıp ayrıldık.

Ben olmazsam fabrikada işler durur

Eniştem fabrikadan kendi isteğiyle ayrılmış, aldığı tazminatla ticaret yapmaya başlamıştı. Çalıştığım bölümün sorumluluğu geçici olarak bana kalmıştı. Bu durum bana yeni bir "kariyer" sağlamıştı. Fakat çok fazla sürmedi. Askerliğimi yapmamış olduğum için, fabrikanın en eski işçilerinden bir kadını, çalıştığım bölümün başına sorumlu olarak tayin etmişlerdi. Yeni kısım başkanı olarak tayin edilen kadın, bu bölümde yapılan işlerden anlamıyor, her organizasyonu benim yapmamı istiyordu.

Bu durumdan rahatsız olmaya başlamıştım. Benim anlayışıma göre bu bölümün sorumluluğu benden başkasına verilemezdi. Bölüm şefi olan kadına işten ayrılacağımı söyledim. Kadıncağız bana yalvarmaya başladı. Eğer istifa gerekçesi kendisi ise bölümden ayrılabileceğini söylüyordu ama ben düşüncemi açıkça söyleyemiyordum. Kariyer hastalığı bana da bulaşmıştı. Adalet duygusuyla hareket ettiğimi sanıyor, bana karşı "adil" davranılmadığını hissediyordum. Fabrikadan ayrılırsam, çalıştığım bölümdeki işlerin aksayacağını düşünerek onları cezalandırmak istiyordum.

Fabrikadan ayrılmaya karar vererek istifa dilekçesini yazdım. İmalat şefi istifa dilekçemi kabul etmedi. İşimde çok başarılı olduğum için benim gibi bir işçiyi bırakmak istemiyorlardı. İstifa dilekçeme bir türlü cevap verilmiyordu ama ben kararlıydım. Nihayet fabrika yetkilileri ısrarlı talebim üzerine istifamı kabul ederek tazminatımı ödemek zorunda kaldılar.

İşten ayrıldığım zaman 1979 yılının başlarıydı. Tazminatım 45.000 liraydı. İstersem o parayla bir iş yapabilirdim. Daha sonra bu kararımın yanlış olduğunun farkına vardım ama iş işten çoktan geçmişti. Almış olduğum tazminatla iş yapamadığım gibi, birtakım arkadaşlarla birlikte bu parayı kısa süre içerisinde harcayıp bitirmiştim.

Bölündük, silahlar karşı tarafta kaldı

Bu arada örgütsel faaliyetlerim sadece buluşmalar ve örgütün siyasi anlayışını kavramak temelinde eğitim seviyesinde yürüyordu. Bu durumdan sıkılmış, sadece teorik eğitimin yeterli olmadığını, pratik olarak da kendimi var etmenin gerekliliğine inanmıştım. Ben teori ve pratiğin birliğine inananlardandım. Teoride savunulan düşünceler pratiğe uygulanmadığı sürece hiçbir değeri yoktu. Teori, pratiği, pratik de yeni teorileri doğurmalıydı. Örgütle

fiili olarak altı aydır ilişkim olmasına rağmen hiçbir pratik faaliyet içerisinde yer almamıştım.

Örgüt içerisinde bölgesel düzeyde çatışmalar yaşanmaya başlamıştı. Antakya bölgesinde bir grup örgüt üyesi, hareketi pasifisizmle suçlayarak, örgüte otonom bir yapıyla başkaldırmış ve eylem kararları almışlardı. Bu yeni bir ayrılık demekti. Bana göre de örgüt pasifist bir çizgi izliyordu. İlk örgütsel ilişkiyi sağlayan kişiyle irtibat kurduğum zaman o arkadaşın da Antakya grubuyla hareket ettiğini öğrenmiştim. Ben de onlarla birlikte hareket etme kararındaydım. Arkadaş, "eski sorumluyla ilişkiyi kesmememi, eski sorumlumun kafasının biraz karışık olduğunu" söylüyordu. Eski sorumlumla buluşmalara devam ediyor ama pratik konusunda herhangi bir adım atılmıyordu. Zaten o dönemde eylem anlamında hiçbir faaliyet yoktu.

Nihayet saflaşma netleşmiş, örgüt, "Halkın Devrimci Öncüleri" ve "Acilciler" diye ikiye ayrılmıştı. Benimle ilk ilişki kuran kişi, Halkın Devrimci Öncüleri saflarında yer almıştı.

Yine kitle ilişkisi vasıtasıyla ilişki kurduğum yeni sorumlum, "örgütün tüm malzemelerinin, Halkın Devrimci Öncüleri'nde kaldığını, İstanbul bölgesinde kendi ellerinde bir tane dahi silah bulunmadığını" belirtiyordu. Arkadaş, "bunun haksızlık olduğunu, bir yolunu bulup o malzemeleri onların elinden almak gerektiğini" dile getirirken, ben de söylediklerini onaylıyordum.

Yeni sorumlum, Halkın Devrimci Öncüleri'ne karşı planını açıklıyordu: Eski sorumlum diğerlerinin safına geçmişti. Benim onunla irtibatı kesmemem, Acilciler safında yer aldığımı da belli etmemem, onunla görüştüğümde faşistler tarafından tehdit edildiğimi bahane ederek silah istemem gerekiyordu. Silahı aldıktan sonra o silahla onların evlerini basıp örgütün diğer silahlarını ve malzemelerini de onlardan alacaktık.

Ben bu planı hiç sorgulamadan kabul ettim. Örgüt için can verildiğine göre yalan söylemenin de ayıp bir tarafı yoktu. Kaldı ki örgütün geleceği belki de bu yalana bağlıydı. "Devrim için her araç meşru" idi. Çünkü söz konusu olan "devrim"di. Yüce bir amaç için kötü de olsa her türlü araç kullanılabilirdi.

Daha sonraki yaşamımda görecektim ki kötü araçlarla iyi bir amaca hizmet edilmesi mümkün değildi. O kötü araçlar eninde sonunda amacı da kötüleştiriyordu. Ama ne yazık ki o sıcak mücadelenin içerisinde bunları benim anlama şansım yoktu.

Eski sorumlumla buluştuğum zaman planı uygulamaya başladım. Faşistler tarafından tehdit edildiğimi dile getirdim ama eski sorumlum, arkadaşla-

rıyla görüştükten sonra bana haber vereceğini söyledi. Daha sonraki görüşmelerde talebimde ısrar edince, sorumlum, "bölge değiştirmemin daha doğru olacağı" önerisini yaptı. Daha fazla dayanamadım ve hareketin pasif bir çizgi izlediğini, teoride söylenenlerin pratiğe uygulanmadığını, böyle giderse hareketin tasfiye olacağını, bunun da ihanetle eşdeğer olduğunu, bu durumda Acilciler safında yer alacağımı dile getirdim.

Kızcağız, acele etmememi, görüşmelere devam etmemizi istiyordu ama ben kararımın kesin olduğunu söyleyerek arkama dahi bakmadan oradan hızla uzaklaştım. Söylediğim yalan pek bir işe yaramamıştı.

Öncü savaşı vereceğiz, kös kös oturmanın âlemi yok

Yeni sorumlum, gözü pek, becerikli ve atak birisiydi. Örgütün yeni bir atılım yapması gerektiğini, bunun için herkese görev düştüğünü, kısa zaman içerisinde toparlanmayı sağlayacak pratik faaliyetler içerisine girmek gerektiğini söylüyor, ben de söylenenleri onaylıyordum. Öyle ya kös kös oturmanın âlemi yoktu. Madem teoride politikleşmiş askeri savaş stratejisini savunuyorduk, pratikte de onun gereğini yerine getirmeliydik. Ne isek o olmalıydık.

Yeni sorumlumla gün aşırı buluşmaya başlamış, onun vasıtasıyla, kod adlarıyla tanıdığım yeni arkadaşlar edinmiştim. Yalnız yeni arkadaşların kim olduğunu, ne iş yaptıklarını, nerede oturduklarını bilmiyordum. Bu arkadaşlarla ilişki, sorumlum vasıtasıyla kuruluyordu. Bir araya geldiğimizde yapacağımız pratik faaliyetlerle ilgili birtakım bilgiler konuşulmaya başlanmıştı. Bu demekti ki yakın bir zaman içerisinde pratik faaliyet içerisinde yer alacaktım. Pratik içerisinde yer almak beni şimdiden heyecanlandırmaya başlamıştı.

Yavaş yavaş yapacağımız eylemlerin istihbaratının toplanması için herkese görevler veriliyordu. Yapılacak şeyler, sorumlumuz tarafından söyleniyor, herkese kısmi olarak düşüncesi soruluyordu. Örgüte ve sorumluya güvenimiz sonsuz olduğu için hiçbir şeyi sorgulama gereği duymuyorduk. Tek düşüncemiz verilen görevi en iyi şekilde yerine getirmekti. Sonu ölüm dahi olsa, yerine getirilemeyecek hiçbir görev yoktu. Hareket içerisinde gönüllülük esas olduğu için üzerimde hiçbir baskı hissetmediğim gibi, kendimi davaya adamış bir militan olarak görüyordum.

Yapacağımız eylemin istihbaratı önceden bir veya birkaç kişi tarafından yapılır, eylemden on, on beş dakika önce bir araya gelinir, gerekli bilgi verilirdi. Eylemde kullanılacak silahları topluca getiren bir kişi, eylemden biriki dakika önce silahları dağıtır, eylem gerçekleştikten hemen sonra, eylem

alanına yakın bir yer buluşma alanı olarak seçilirdi. Silahları getiren kişi, silahları toplayarak eylem bölgesinden hızla uzaklaşırdı. Eylemden hemen sonra herkes kendi bölgesine dönerdi. Polisin bize sorumlumuz dışında ulaşması mümkün değildi. Özellikle randevu öncesi, buluşacağımız noktaları dikkatle izler, herhangi bir terslik olmadığına dair daha önce kararlaştırdığımız birtakım şekli parolalara dikkat ederdik. Eylemler sırasında, birbirimizi koruyup kollamaya alabildiğine özen gösterdiğimiz gibi, riskli bir durum ortaya çıktığı zaman birbirimizin önüne adeta siper olurduk. Bu davranış birbirimize olan güveni daha da artırırdı.

Artık günün yirmi dört saatini, şu veya bu şekilde örgütlü mücadele içerisinde geçirmeye başlamıştım. Kendi adıma hayatta hiçbir beklentim yoktu. Örgütlü mücadeleye dahil olduktan sonra, bendeki değişiklik çevremdekiler tarafından fark edilmişti. Ablamlar, başıma bir iş getireceğimi sık sık dillendirmeye başlamışlardı. Eve giriş çıkış saatlerim belli olmadığı gibi, üzerimde veya yatak altlarında gördükleri silahlar ablalarımı korkutuyordu. İstanbul'a hasta ziyaretine gelen annemin, yatağımın altına baktığında gördüğü manzara onu şok etmişti. Yatağın altında üç tane küçük çaplı, bir tane büyük otomatik silah gören annem adeta çıldırmıştı. Annem, yalvarır bir tarzda, "Babam, gardaş, Allah'tan kork, kuldan utan, kendine acımıyorsan ablana, şu çocuklara acı, onların da başını belaya sokacaksın" diye nasihat ederken ben kahkahalar atarak ona sarılıp yanaklarına öpücükler konduruyordum.

Örgütün yapısı

Örgütte hiyerarşik bir yapılanma mevcuttu. Örgüt sekreteri, genel komite, merkez komite, bölge komitesi, şehir sorumlusu, ilçe sorumlusu, varsa mahalle sorumlusu ve sempatizanlar şeklinde bir diziliş vardı. Kararlar en üstten alınır, bölgelere bildirilir, bölgeler o dönemin siyasi konjonktürüne uygun eylem kararını alırdı. Bu kararların alınmasında kadroların pek fonksiyonu olmazdı. Merkezi eylem kararları alındığı gibi, yerel eylem kararları da alınabilirdi. Bölgeler her ne kadar merkeze bağlı olsa da otonom bir işleve sahipti.

Kadrolar, alınan kararları her ne pahasına olursa olsun uygulamakla sorumluydu. Yalnız eyleme katılımda alt-üst kadro ayrımı olmazdı. Bu katılım örgüt kadrolarının birbirine olan güvenini daha da pekiştirirdi. Zaten kadrolar kendilerini davaya adamış olarak gördükleri için, yerine getirilmeyecek hiçbir görev yoktu. Hiçbir risk onları görevden alıkoyamazdı. Mistik bir inançta olduğu gibi, görev bizim için bir ibadet kadar kutsaldı. Örgütün aldığı kararlar sorgulanmaz, eleştirilmez mutlak doğrular olarak kabul görürdü.

Sadece, sonuç yanlış çıkarsa kısmi olarak eleştiri ve özeleştiri mekanizması çalışırdı. Aynı zamanda "devrim için savaşmayana devrimci denmez"di.

Bazen öylesine enteresan olaylar olurdu ki biz de bu duruma şaşırırdık. Eylem kararını alan, eylemi yapan, eylemin propagandasını yapan bildirileri dağıtan aynı kişi olabilirdi.

Bildirilerin dağıtılması bile askeri bir eylem tarzında yapılırdı. Özellikle gecekondu bölgelerinde yer alan kahvehanelerde bildiri dağıtılırken silahlı iki kişi kapıda nöbet tutar, içeri giren silahlı iki veya üç kişi, bildirileri masalara dağıtarak çıkardı.

Silahı gören işçi, devrime daha hızlı yürüyor

Bir gün, Gültepe bölgesinde 1 Mayıs bildirisi dağıtan arkadaşlar, sokaktan geçen bir inşaat işçisine bildiri vermek istiyorlardı. İşçi, bildiriyi alıp iki adım attıktan sonra hiç okumadan yere atmıştı. Buna fena halde kızan bir arkadaş, silahını çekerek, mermiyi şarjöre sürmüş, işçiye "Kaldır ulan onu oradan" diye bağırıyordu. İşçi çaresizlik içinde eğilip, çamura batmış bildiriyi alarak çamurunu temizlemişti. Arkadaş, işçilere hitaben yazılmış, "İşçimize" diye başlayan bildiriyi, okumasını istiyordu. İşçi kekeleyerek, titrek sesiyle,"işşşçççimmmiiize" diye okumaya başladığı an arkadaş, "kendisinin işçi olmadığını, ama işçi sınıfının haklı davasına inandığını, onların saflarında mücadele ettiğini, bu uğurda ölümü göze alarak savaştığını, bildiriyi yere atmanın doğru olmadığını" anlatmıştı. İşçi yalvararak "af dilemek" zorunda kalıyordu. Eh ne de olsa silahlı propagandayı benimsemişlerdi. İşçiye haddini bildirmek, onu devrimin saflarına çekmek gerekiyordu. Silah zoruyla bildiriyi okuyan işçi, sınıf bilincine ulaşmıştı bile. Silahı gören işçi, devrime doğru daha hızlı, daha canlı yürüyordu.

Yine başka bir gün, Aksaray TÖB-DER lokaline gelen arkadaşlar, "THKP-C Acilciler'den Halkımıza" başlıklı bildirileri izinsiz dağıtmaya kalkmışlardı. O dönem TÖB-DER'de örgütlü olan Devrimci Yol hareketinden biri, "İzin almadan bu bildirileri burada dağıtamazsınız, çıkın dışarı" diye uyarınca, silahlarını çeken iki arkadaş, adama "Otur yerine, biz kimseden izin almayız" diyerek adamı söylediklerine bin pişman etmişti.

Yani davamız uğruna ölmeye ve öldürmeye hazırdık. Davamızı haklı ve meşru görüyor, bu dava uğruna ölmenin devrimci bir görev olduğuna inanıyorduk. Bu inanç bizi cesur, gözü kara ve güçlü kılıyordu. Örgüt ve dava için her şey yapılabilirdi.

Günlük yaşantımıza çok fazla özen göstermezdik. İyi giyinmek, güzel bir

yemek, bir kızı sevmek, hele de âşık olmak, tatile gitmek gibi şeyler bizim için çok önemli olmadığı gibi, böyle şeyleri düşünme gereği duymazdık bile. Her anımız, her etkinliğimiz "devrimci değerlerle" donatılmalıydı. Örgüt her şeyin üzerindeydi.

Bir gün parasız ve çok zor durumdayken ve yanımda örgütün parası varken, "örgütün parası harcanmaz" anlayışıyla 5 kilometrelik yolu yürümüştüm.

Devrim yakındı, ben enternasyonalisttim

Örgüt içerisinde yoğun bir pratik faaliyetle birlikte teorik eğitim konusunda da geri durulmuyordu. Klasikler okunuyor, yorumlar yapılıyor, sık sık teorik tartışmalar yaşanıyordu.

Sorumlu arkadaşa göre, "siyasi" olarak çok geriydik. Yakın zamanda teorik seviyemizi yükseltmek için seminer çalışmalarına başlanacaktı. Örgütün, siyasi düzeyi yüksek insanlara ihtiyacı vardı.

Bazı zamanlar kendimi mücadelenin havasına öylesine kaptırırdım ki devrimin kısa zamanda gerçekleşeceğine inanır, devrimden sonra eğer yaşarsam, diğer ülkelerdeki devrimcilerle birlikte mücadele etmek gerektiği hayalini kurardım. Eh ne de olsa enternasyonalisttim. Enternasyonalizmin gereği olarak da başka ülkelerin devrimine de yardımcı olmak gerekirdi. Sermaye ihracat yapar da devrimciler devrim ihraç edemez miydi? Zaten ülkede de devrimi halk için yapmıyor muyduk?

Mücadele konusunda tüm bu anlatılanlar bugün abartılı olarak görülebilir. Bunların abartılı olmadığını o zamanı yaşayanlar çok iyi bildiği gibi, mücadele sırasında verilen kayıplar ise anlatılanların tanığıdır.

İşveren sendikasını teşhir eylemi

Pratik faaliyet içerisinde epeyce uzmanlaşmıştık. Yaptığımız eylemler tereyağından kıl çeker gibi başarıyla yerine getiriliyordu. Örgüt dışındaki yaşamımda çok büyük değişiklikler olmadığı gibi zaten ben de değişiklik peşinde değildim.

1979 yılının ekim ayında, bir işyerindeki greve karşı duyarsız kalan ve lokavt kararını destekleyen işverenler sendikasının teşhir edilmesi gerekiyordu. İşverenler sendikasının basılmasına karar verilmişti. Galatasaray civarında buluştuğumuzda beş kişiydik. Haydar ve Cengiz önde, bizler arkada, ara bir sokağa saptık. Cengiz, kapısını açık gördüğü bir apartmandan içeri girdiğinde biz de onun peşinden apartmandan içeriye doğru süzüldük. İbrahim, çanta içerisinde getirdiği beş otomatik silahı hızlı bir şekilde bizlere dağıttı. Silahları belimize yerleştirerek apartmandan dışarı çıktık.

Haydar, kendisini takip etmemizi istedi. Haydar önde, bizler ikişer koldan onu izliyorduk. İşverenler sendikasına geldiğimizde Haydar sakin bir şekilde kapıya yaklaştı ve zile bastı. Kısa bir süre sonra uzun boylu biri kapıyı açtı. Yine Haydar önde, biz arkasından hızla içeriye girdik. Aniden silahlarımızı çekerek, adama sessiz olmasını, bizi toplantı salonuna götürmesini istedik. Adam korkudan titremeye başlamıştı.

Cengiz, kapıyı açan adamın koluna girdi. Adamın titremesi iyice artmıştı. Süleyman, kapının iç tarafında gözcü olarak kalırken, bizler adamın peşinden toplantı odasına doğru ilerliyorduk. Koridorun sağında ve solundaki odalardan çalışanları silah zoruyla etkisiz hale getirerek toplantı salonunda bir araya getirmiştik. Lokavt kararı alınan işyeriyle ilgili tüm dokümanları istediğimizde sekreter böyle bir dokümanın kendilerinde bulunmadığını bildirdi. Tüm dolapları sıkı bir aramayla gözden geçirdik. Sekreter korkulu gözlerle eli titreyerek kasayı açtı. Bir miktar para ve sendikal örgütlenmeyle ilgili dokümanı masanın üzerine koydu. Parayı ve evrakları çantaya yerleştirdik. Haydar, "işçi sınıfının haklı mücadelesine ilişkin" söylev çekiyordu. Söylevin ardından tüm çalışanları koridorun sonunda bulunan odaya topladık. İşverenlere hitaben yazılmış bildiriyi masaya bırakarak, içeridekilerin hepsini yere yatırdığımızda insanların çoğu korkudan titriyordu.

Tüm personel yüzükoyun yere kapaklanmıştı. Cengiz ve diğer arkadaşlar dış kapıya doğru yönelirken ben, personelin yanında kaldım. Tavırlarım çok sertti. Ayağa kalkmamaları, kapıyı açmamaları, kapıyı açarlarsa havaya uçacakları uyarısını yaptım. Kapıya bomba süsü verilmiş kesekağıdı içerisinde bir top kağıt parçası bıraktım ve kapıyı kapatarak diğer arkadaşların peşinden sokağa fırladım. Tekrar ara bir sokağa saparak elden ele dolaştırdığımız pazar çantasına silahları yerleştirdik. İbrahim torbayı alarak olay bölgesinden herkesten önce uzaklaşmıştı. Dört arkadaş, İstiklal Caddesi'nde vitrinlere bakarak, birbirimizle sarmaş dolaş şakalaşarak Taksim'e doğru ilerliyorduk. Haydar, sırasıyla önümüzdeki günlerin randevu saatlerini ve yerlerini ayarlamaya çalışıyordu.

Taksime geldiğimizde arkadaşlarla vedalaşarak ayrıldım.

Örgütte yeni ilişkilerim

Haydar, ertesi gün beni gecekondu bölgesinde yeni arkadaşlarla tanıştıracaktı.

Haydar ile Kadıköy'de iskelede buluştum. 1 Mayıs Mahallesi'ne gidecektik. Minibüste, işverenler sendikası baskınıyla ilgili sohbet ettik. Basın olaya

çok fazla yer vermemişti. Göztepe sapağı civarına geldiğimizde yolun ekip tarafında kesildiğini gördüm. Haydar'ın tedirginliği yüzünden okunuyordu. Bir tehlike olduğunu sezinledim ve Haydar'a dönerek tehlikenin ne olduğunu sordum. Haydar, üzerinde silah bulunduğunu kulağıma fısıldadı ve silahın kabzasını kazağın altından sağ eliyle kavrayarak paltosunun cebine yerleştirdi. Elini paltosunun cebine sokarak çatışmaya hazır bir pozisyon aldı. Eğer minibüs durdurulur ve aramaya kalkarlarsa ateş ederek kaçmaya çalışacaktı. Benim üzerim boş olduğu için çatışma içerisinde yer almayacaktım. Haydar'ın eli hâlâ cebindeydi. Onun adına kaygılanıyordum. Eğer çatışma çıkarsa, Haydar'ı vururlarsa, yapabileceğim hiçbir şey yoktu.

Beynim, öylesine kötü senaryolar üretiyordu ki iyice korkmaya başladım. Polislerin aracı durdurarak aramaya başladığı, Haydar'ın silahı çekerek ateş ettiği, dışarıdaki sivil giyimli bir polisin otomatik silahla onu tarayıp öldürdüğü gibi senaryoları beynimde canlandırmaya başlamıştım. Sanki bütün vücudum ateşler içerisinde yanıyordu. Eğer Haydar vurulursa onu orada nasıl bırakıp da gidecektim! Haydi bırakıp gittim, ondan sonra o olayın hatırasıyla nasıl yaşardım! Değer verdiğin, saygı duyduğun insan gözünün önünde öldürülecek, sen de arkanı dönüp gideceksin. Hayır, böyle bir şeyi asla yapamazdım. Hayal görmeye başlamış ve gördüğüm hayaller beni iyice korkutmuştu. Haydar'a döndüm, silahı bana verme önerisinde bulundum. Haydar kesin bir ifadeyle "Olmaz öyle şey" diyerek önerimi reddetti. Minibüs ekip otosuna doğru yaklaşıyordu.

Her ikimiz de nefes alamaz hale gelmiştik. Yüzümüze ölümün soğukluğu çökmüştü. Eğer çatışma çıkarsa hiç kurtulma şansımız yoktu. Bulunduğumuz alan çatışma için hiç de uygun değildi. Minibüs ekip otosuna iyice yaklaşmıştı. Önümüzde sadece iki tane araç vardı. Sıra bizim araca geldi. Her an silahlar patlayabilirdi. Araç iyice yavaşlamıştı. Tam polislerin önünde frene basılmıştı ki polislerden bir tanesi "Devam et" işareti yaptı. Rahat bir nefes almıştım.

1 Mayıs Mahallesi "E Bölgesi"nde bir evin kapısını çaldık. Kapıyı on sekiz yaşlarında bir genç açtı. Epey bir sohbetten sonra Haydar, bundan sonra onlarla ilişkiyi benim sağlayacağımı söyleyerek ileriki günlerle ilgili buluşma takvimini ayarlamamızı söyledi. Ben genci dışarı çağırarak 2 gün sonraya, Ümraniye'de buluşma yerini ve saatini kararlaştırdım. Sonra oradan ayrıldık.

1 Mayıs 77'nin hesabını sorduk

Haydar, yolda 1 Mayıs katliamının hesabının sorulması gerektiğini, bu

katliamla ilgili ilk ateş açılan yerin İntercontinental Oteli olduğunun bilindiğini, katliamın bu otelden idare edildiğini, buranın sahibi otelcilik şirketinin haberi olmaksızın buranın kullanılamayacağını söyledi. Şirketin müdürünün, aynı zamanda yedi yabancı şirketin Türkiye temsilcisi olduğu biliniyordu.

Otel daha önce örgüt tarafından Kalaşnikoflarla taranmıştı. Daha büyük bir eylem yapılmalıydı. Yeni eylemin istihbaratı hazırdı. Uygun bir zamanda harekete geçilecekti.

Haydar bu eylemin aynı zamanda sansasyonel bir eylem olacağını ve kritik bir bölgede gerçekleştirileceğini anlatırken ben can kulağıyla dinliyordum. Minibüse binerek kaldığım eve doğru yöneldiğimizde her ikimizin de yüzünde görevimizi yerine getirmenin mutluluğu vardı. Bir hafta sonra buluşacağımız yeri ve saati kararlaştırarak ayrıldık.

Bir hafta sonra saat ikide, Taksim'de buluştuk. Ekipteki diğer arkadaşlar da Haydar'ın yanındaydı. Beyoğlu'nun arka sokaklarında bir kahvehaneye giderek bir masaya oturduk. Haydar, daha önce bahsettiği bir eylemin istihbaratının geldiğini, bu akşam harekete geçeceğimizi, akşam saat sekizde Taksim'de buluşacağımızı, saatlerimizi dakikası dakikasına ayarlamamızı söyleyerek, İbrahim ile beraber kahvehaneden uzaklaştı.

Yapılacak eylemin ne olduğuna dair bir bilgimiz yoktu. Konuşmadan duramayan ve oldukça meraklı biri olan Süleyman, akşamki eylem hakkında bizlerin bir şey bilip bilmediğini soruyordu ama cevabını biz de bilmiyorduk.

Akşam buluşacağımız saate epey bir zaman vardı. Ekipteki diğer arkadaşlarla tanışalı iki ay kadar bir zaman olmuştu. Aynı örgüt içerisinde yer almış olmamıza rağmen, birbirimizi çok iyi tanımadığımız için birbirimize çok fazla samimi davranamıyorduk. "Akşam buluşmak üzere" diyerek ayrıldığımızda henüz saat öğleden sonra üç civarındaydı. O çevrede gideceğim bir yer olmadığı için Taksim, Beşiktaş ve Kabataş'ta dolaşarak zaman geçirmeye karar verdim. Taksim'den Dolmabahçe'ye oradan da Yıldız Parkı'na yürüdüm. Yıldız Parkı'ndan içeriye doğru süzülürken, kuş cıvıltıları her yanı sarmıştı. Sevgililer el ele, sarmaş dolaş hayatın keyfini çıkarıyorlardı.

Çalılar arasında bir hışırtı duydum ve hışırtı gelen tarafa baktığımda bir kadınla bir erkeğin şehvetle öpüştüklerini gördüm; utanarak oradan hızla uzaklaştım. Vücudumu hoş bir sıcaklık kaplamıştı. Bir an için karşı cinsle böylesine öpüşmenin nasıl bir duygu olduğunu düşünmeye başladım.

Böyle çalılar arasında öpüşmek bana göre ayıptı. Ayıp şeyleri yapmak ise bir "zaaftı". Devrimciler böyle şeyleri yapmamalıydı. İki saat boyunca parkta dolaşıp durdum. Zaman bir türlü geçmiyordu.

Ortaköy sahiline gitmek için parktan çıktığımda saat altıya geliyordu. Epeyce bir zamanı da Ortaköy sahilinde geçirdim. Buluşma saatimiz yaklaşıyordu. Otobüs durağına yürüdüm ve Taksim otobüsünü beklemeye başladım. Beş dakika sonra otobüs geldi. Saat sekize doğru buluşacağımız yere doğru yaklaştığımda iki arkadaşın orada beklediğini gördüm. Tam saat sekizde Haydar buluşma yerine doğru geliyordu. İbrahim henüz gelmemişti.

Haydar, göz işareti yaparak kendisini takip etmemizi istiyordu. Elmadağ istikametine yöneldiğimizde İbrahim'in elinde bir çantayla bizleri takip ettiğini gördüm. İbrahim hızlı adımlarla bizi geçerek ara bir sokağa saptı. Bizler de onu takip ediyorduk. İbrahim sessiz ve sakin bir köşede bizi bekliyordu. Haydar, ona yaklaşarak çantayı elinden aldı. Kendi silahını karanlık bir köşede beline koydu ve çantayı bana uzattı. Sırayla silahları çantadan çıkartarak belimize yerleştirdik. Beş arkadaş hemen bir çember oluşturduk.

Haydar, eylem planını hızla anlatmaya başladı. Eylem bir apartmanda gerçekleştirilecekti ve apartman Elmadağ'daydı. Apartman kapısını, kapıcının zilini çalarak açtıracaktık. Kapıcı etkisiz hale getirildikten sonra, kendi odasında denetim altına alınacaktı. Cezalandırılacak kişinin hangi katta oturduğu kapıcıdan öğrenilecekti. Ben, Cengiz ve Süleyman kapıcı dairesinde kalacak, Haydar ve İbrahim infaz eylemini gerçekleştirecekti. Eylemi gerçekleştirdikten sonra, bizlere haber verecekler ve hızla olay bölgesini terk edecektik. Haydar eylem planını anlatırken oldukça heyecanlıydı.

Haydar ve İbrahim yan yana önden yürürken, bizler de birkaç adım geriden onları takip ediyorduk. Elmadağ'a geldiğimizde yolun sağındaki apartmanlara yöneldik. Apartmanın kapısına yaklaştığımızda İbrahim de bizim yanımıza geldi. Saat sekiz buçuğa geliyordu. Haydar, apartmana yaklaşırken adımlarını sıklaştırmıştı. Kapıyı çaldığında biz 10 metre kadar geride onu gözetliyorduk. Haydar, kapıyı ısrarla çalmasına rağmen kapı bir türlü açılmıyordu. Kapının açılmaması hepimizi tedirgin etmişti.

İki üç dakika sonra kırk beş yaşlarında, iri yarı bir adam kapıyı açtı. Diğer arkadaşlara dönerek "Kapıcı bu olmalı" diye fısıldadım. Yanılmamıştım, kapıyı açan apartmanın kapıcısıydı. Kapıcı, kapıyı açtığında Haydar silahını çekerek kapıcıyı içeriye doğru sert bir şekilde itekledi. Kapıcı, kendisinden beklenmeyen çevik bir hareketle Haydar'ın üzerine doğru ani bir hamle yaptı. Haydar'ın elindeki silahı almak için var gücüyle boğuşan kapıcı bizi şaşkına çevirmişti. Böyle bir tepkiyle karşılaşacağımız hesapta yoktu. Hazırlıksız yakalanan Haydar'ın kapıcıyı etkisizleştirmekte bir hayli zorlandığı gö-

rülüyordu. Neredeyse kapıcı, Haydar'ın elindeki silahı alacaktı.

Kısa bir şaşkınlığın ardından hep birlikte yıldırım hızıyla kapıdan içeri daldık ve kapıcıyı kollarından yakalayarak etkisiz hale getirdik. Kapıcı hâlâ direniyordu. O esnada silah kullanma şansımız yoktu. Eğer silah kullanırsak yapacağımız eylem kesin olarak başarısızlıkla sonuçlanacaktı. Süleyman, silahın kabzasıyla, kapıcının kafasına sert bir darbe indirdi. Kapıcı işin ciddiyetinin farkına varmıştı.

Kapıcıyı sürükleyerek kendi dairesine soktuk. Bu kez de kapıcının on sekiz yaşlarındaki kızı "Babamı bırakın" diye bağırıyordu. Kapıcının diğer çocukları küçük olduğu için hiçbir tepki vermiyorlardı. Kapıcıyı ve kızını sakinleştirmek kolay değildi. Oldukça sinirlenen Haydar, mermiyi şarjöre sürdü ve kapıcının alnına silahı dayadı. Eğer problem çıkarmaya devam ederse tetiği çekmek zorunda kalacağını sert bir dille izah etti. Bu kez kapıcı korkudan titriyordu. Kız ve babası nihayet sakinleşmişti.

Haydar sert bir dille, "Reşat Aksan'ın kaç numarada oturduğunu" sordu.

Kapıcı, "Reşat Bey evde yok, hem evde dahi olsa tanımadıkları kişiye kapıyı açmazlar" cevabını verdi. Haydar, "O bizim sorunumuz, sen hangi dairede oturduğunu söyle" diye ısrar edince, kapıcı, Reşat Aksan'ın beşinci katta oturduğunu söyleyerek, "Ben de sizinle beraber geleceğim" diye ayaklandı. Haydar'ın iyice sinirlendiği görülüyordu. Tavrını sertleştirmekten başka çare göremeyen Haydar, onu itekleyerek çocuklarının yanına oturttu. Kız yine, "Babamı bırakın" diye bağırıyordu. Kapıcı tekrar ayaklandı. Bu kez de ben, silahın kabzasıyla vurarak onu divanın üzerine yıkmıştım. Kapıcı, kapıyı açtığı için apartman sakinlerinin kendisini cezalandıracağını, işten çıkartılacağını söyleyerek duygu sömürüsü yapıyordu.

Haydar, İbrahim ile beraber üst kata çıktı. Biz kapıcı odasındaydık. Kapıcı olayın şokunu hâlâ atlatamamıştı. Meraklı ve soran gözlerle bizleri izliyordu. Oda içerisinde gerginlik had safhaya çıkmıştı. Bizlerle boğuşmaktan bitkin düşen kapıcının nefes alıp vermesinin dışında hiç kimseden çıt çıkmıyordu. Bir ara kapıcı ayağa kalkmak için doğruldu ama Süleyman onu yerinden kıpırdamaması için tekrar sert bir dille uyardı.

Cengiz, bu eylemin kapıcıyla hiçbir ilgisinin olmadığını, eylemin ne amaçla yapıldığını kendine özgü sakin bir dille anlatmaya çalışıyordu ama kapıcının onun söylediklerine yabancı olduğu anlaşılıyordu.

Henüz yukarılardan hiçbir ses gelmiyordu. Hepimiz el tetikte, hazır bekliyorduk. Sanki her an çatışma çıkacakmış gibi bir hava ve tedirginlik vardı. On-on beş dakika kadar sonra koridorda büyük bir gürültü duyulduğunda

tedirginliğimiz oldukça arttı. Cengiz neler olduğunu anlamak için dışarı çıkmıştı. İbrahim kapıda göründü ve elini yere paralel sallayarak "Tamam gidiyoruz" işaretini verdi. Süleyman ve Cengiz onun peşinden dışarıya çıktılar. Ben, kapıcı ve çocuklarıyla baş başa kalmıştım. Kapıcı yırtıcı bir kaplan gibi bana bakıyordu. Bu yapıdaki insanların her türlü aptallığı yapacağını bildiğim için geriye doğru adım atarak aramızdaki mesafeyi epeyce açtım. Silahı ona doğrulttum ve "Sakın aklından aptalca bir şey geçirme, seni doğduğuna pişman ederim" diyerek kapıya doğru yöneldim. Kapıcıya ve çocuklarına yere yatmalarını ve sessiz olmalarını, kapıyı kesinlikle açmamalarını, kapı tokmağına bomba bağlayacağımı, eğer kapıyı açmaya kalkarlarsa bombanın patlayacağını söyledim. Nihayet odaya sessizlik hâkim olmuştu. Kapıcı dairesini kapattım ve diğerlerinin peşinden dışarıya doğru hızla fırladım.

Silahlar ellerimizde, Taksim-Osmanbey yolunu geçerek ara bir sokağa doğru, birbirimizi takip ederek koşuyorduk. Çevredekiler merak ve korku dolu gözlerle bizleri seyrediyordu. 500 metre kadar sonra durduğumuzda İbrahim, ellerimizdeki silahları toparlayarak çantaya yerleştirdi. Koridordan gelen gürültünün ne olduğunu soran Süleyman'a cevabı veren İbrahim oldu. Bizlerin duyduğu gürültü, infazın ardından koridora çıktıklarında merdivenlerden inerken elektrik kesilmesinden dolayı ayağı kayan Haydar'ın elinden fırlayan silahın beton zemine düştüğünde çıkardığı sesmiş.

Haydar, "eylemin başarıyla gerçekleştiğini, hemen bölgeyi terk etmemiz gerektiğini" söylüyordu. Birbirimize "İyi akşamlar" dileyerek ayrıldık. Beyoğlu'nun arka sokaklarından hızla yürüyerek İstiklal Caddesi'ne ve oradan Galatasaray istikametine yöneldim. Yanımdan hızla geçen polis otosu, siren çalarak yolu açmaya çalışıyordu. Tünele yaklaştığımda o istikamete neden geldiğimi bir türlü anlayamadım. Yol kenarında sarhoşlar birbirleriyle şakalaşıyordu. Eminönü'nden vapurla karşıya geçebileceğimi düşünerek yürümeye devam ettim. Tünelin yanındaki sokaktan Karaköy Meydanı'na ve oradan da Eminönü iskelesine ulaştığım zaman saat on buçuğa geliyordu.

Bir buçuk saattir yürüyordum. Vapur çok kalabalık değildi. Vapurda eylem anını ve özellikle kapıcının davranışını düşünüyordum. "Mücadelemizin haksızlığa, adaletsizliğe, eşitsizliğe karşı olduğunu, işçi sınıfının haklı davasına inandığımızı, bu mücadelenin aynı zamanda kendi kurtuluşunun da yolunu açacağını" anlatan Cengiz'e, kapıcı şaşkınlıkla bakıyordu. Cengiz'in söylediklerine karşılık, kapıcı kölelik ruhuyla, aşından, işinden olacağını dile getiriyordu. Bu düşünceler içerisinde iyice dalmıştım ki vapurun iskeleye yanaştığını gördüm.

Eve geldiğimde televizyon açıktı. Gece haberleri başlamak üzereydi. Televizyonun karşısına oturdum ve haberleri beklemeye başladım. Heyecanım birazcık olsun azalmıştı. Eylem ilk haber olarak geçildi. Haber, "Kimliği belirsiz kişilerin, Elmadağ'da bir apartman dairesinde işadamı Reşat Aksan'ı kafasına sıktıkları tek kurşunla öldürdükleri ve olay yerine yasadışı bir örgüt bildirisi bıraktıkları" şeklinde verilmişti.

Ablam, "Yazık, adamdan ne istemişler" diye soruyordu. "Doğru, yazık, 1 Mayıs'ta öldürülen 37 kişiye de yazık" diye sitemde bulundum. Ama ablam ne demek istediğimi anlamamıştı.

Ertesi gün eylem basında da yer aldı. Ama eylemin hangi amaçla yapıldığına ilişkin basın organlarının aranmasına rağmen basın olaya çok yer vermemiş, olayın siyasi boyutunu es geçmişti. Büyük bir ihtimalle polis sansür uygulatmış olabilirdi. Haydar, basın organlarını arayarak, eylemin amacını tekrar açıkladı, basına namussuzca davrandıklarını tehditkar bir dille anlattı.

Eylemi yapan bildirisini de dağıtır

Birkaç gün sonra yine Haydar ile buluşup Kartal bölgesinde yeni ilişkilere ulaşacaktık.

Haydar ile buluştuğumuzda yanında kısa boylu, sarışın, mavi gözlü, uzun saçlı biri vardı. Haydar, yeni arkadaşı "Anarşist" kod adıyla tanıttı. Üçümüz beraber Kartal'a gitmek için minibüse bindik. Kartal'da görüşülecek yeni ilişkileri, Anarşist yakından tanıyordu. Kartal'da gecekondu bölgesinde bir kahvehaneye oturarak kendimize çay söyledik. Haydar, Anarşist'e gideceği yerin uzak olup olmadığını sordu. O da on beş dakika içerisinde gidip geleceğini bildirmişti. Haydar da "O zaman aşağı sokaktaki kahvede bizi bekleyin" diyerek benimle beraber kahveden çıktı.

Haydar, yol boyunca, önümüzdeki günlerde bu bölgede örgütsel faaliyete başlayacaklarını, bu bölgenin benim sorumluluğumda olacağını, yeni tanıştıracakları kişilerle gerekli organizasyonu yapmamı, hafta sonu Ankara'dan bildiri geleceğini, bu bildirilerin özellikle bu bölgede dağıtılması gerektiğini sakin bir dille anlatıyordu.

Kahveye yaklaştığımızda Anarşist ile beraber iki kişi, az ileride kahveye doğru geliyordu. Yeni gelenler, on sekiz yaşlarında, uzun boylu, sarışın iki arkadaştı. Gelenlerle tokalaşarak, kahvenin bir köşesine oturduk. Mesai saati olmasına rağmen kahve tıka basa doluydu. Üstelik yeni gelenler kahveden başka kişilerle de selamlaşmıştı. Rahat konuşamayacağımızı düşünerek dışarıya çıkmaya karar verdik. Çaylarımızı hızla yudumlayarak çıktık.

Haydar, bu bölgeye artık benim geleceğimi, bölgeye ilişkin benim bilgilendirilmemi istiyordu. Gelenlerden "Sarı" kod adlı genç, benim yanıma gelerek, bölgeyle ilgili bilgileri vermeye başladı. Bölgenin gecekondu bölgesi olduğunu, epeyce fabrika bulunduğunu, bölgede Devrimci Yol, Kurtuluş, İGD gibi hareketlerin faaliyet yürüttüğünü, kendi çevresindekilerin Acilciler örgütüne sempati duyduğunu, gençlerin faaliyetlere katılmak için hazır olduğunu, istikrarlı bir çalışmayla bölgenin kazanılacağını heyecanla anlattı. Yeni tanışmış olmamıza rağmen birbirimize çabuk ısınmıştık.

Haydar ile Anarşist beraber uzaklaşmıştı. Hafta sonu bildiri dağıtacağımızı, şimdilik çok fazla adama ihtiyaç olmadığını, üç kişinin yeterli olacağını, bölgenin emniyetli olup olmadığını sordum. Sarı, bölgenin pek emniyetli olmadığını, sürekli polis otolarının ve jandarma devriyelerinin bölgede cirit attığını söyledi.

Cumartesi saat beşte aynı kahvehaneye randevu verdim. Sarı, her ihtimale karşı ilişki koparsa kendi oturduğu evi bana göstermek istiyordu. Bulunduğumuz noktadan geriye doğru dönerek ikinci sokaktan sağa, yokuşa doğru saptık. Bulunduğumuz noktadan denizin görüntüsü muhteşemdi.

Kendimizi mücadelenin coşku ve heyecanına öylesine kaptırmıştık ki çevremizdeki hiçbir güzelliğin farkında değildik. Marmara Denizi'nin ortasında yükselen Adalar'ın muhteşem görüntüsü beni büyülemişti. Yıllardır İstanbul'da oturmama rağmen bir kez olsun Adalar'dan herhangi birine gitmemiştim. Adalar'ın o güzelim görüntüsü beni oldukça sarsmıştı. O büyülü atmosferden kendimi bir türlü kurtaramıyordum. Nihayet büyüyü ve sessizliği bozan Sarı, sol sıradaki pembe renkli gecekonduda oturduklarını söylediğinde hava kararmaya yüz tutmuştu. Sarı ile vedalaşarak bölgeden ayrıldım.

2 gün sonra tekrar Haydar ile buluştuk. Elinde büyük bir paket vardı. Paketi bana teslim etti. Haydar, örgütün mali olarak çok zor durumda olduğunu, mali işlerle çok fazla uğraşmak istemediklerini, büyük bir soygunla bu sorunu halletmek gerektiğini, sürekli mali problemle uğraşmanın örgütü riske edeceğini, bu konuyla ilgili çevrede istihbarat yapılması gerektiğini söyledi.

Aslında elimin altında bir istihbarat vardı. Sakin bir dille ona anlattım. Önümüzdeki günlerde istihbaratı daha da derinleştireceğimi, uygun zamanı beklediğimi bildirdim. Haydar'ın sevinci yüzünden okunabiliyordu.

Haydar, devamla bildiri dağıtımı için paketin içerisinde iki adet silah olduğunu, Kartal'daki arkadaşların pratiklerinin olmadığını, bildirinin dağıtımının sorumluluğunu benim almam gerektiğini söylüyordu.

Bildiri dağıtma eyleminin sorumluluğunu alırken, ne kadar riskli bir görev aldığımın farkına vardım.

Bildiri, "THKP-C-Acilcilerden Halkımıza" başlığını taşıyordu ve Türkiye genelinde örgütün tüm eylemlerini açıklıyordu. Kendi kendime "Ne garip" diye söylendim. Eylemi yapan kişinin, eylem bildirilerini dağıtması ne kadar doğruydu? En ufak bir terslikte yakayı ele verme durumuyla karşı karşıya kalacaktım. Basit bir bildiri dağıtmak, benim için çok riskli bir eylemdi ama verilen görevi yerine getirmek de benim için "devrimci ahlak" sorunuydu. Her şeyden önce "devrimci ahlaka" inanan ve o ahlakı önemseyen birisiydim. Eğer bir devrimci, "devrimci ahlaka" uymazsa, onun "devrimciliği" şüpheliydi.

Paketi alarak evin yolunu tuttum. Ertesi akşam saat beşte, Kartal'da Anarşist ve diğer arkadaşlarıyla buluşacaktım.

Ertesi gün, paket içerisindeki silahları çıkarıp, belime yerleştirirken, bir buçuk yaşındaki yeğenim görmüş, eliyle "bom bom" işareti yaparak bana gülümsüyordu. Ağlayarak peşimden gelmek isteyen yeğenimi annesi zor zaptetmişti.

Yeğenimden zor bela kurtulmuş, Kartal'a doğru yol alıyordum. Kartal Tren İstasyonu'na adım attığımda saat öğleden sonra dört buçuğu gösteriyordu. Önce sahilde Anarşist ile buluşacaktım. Sahile yöneldim. Anarşist elindeki çakıl taşlarını denize doğru fırlatarak zaman geçiriyordu. Dostça birbirimizin elini sıktık ve beraber gecekondu mahallesine doğru yürümeye başladık. On beş dakikamız vardı.

Gecekondu bölgesine vardığımızda uygun bir yer bulup silahlardan bir tanesini Anarşist'e verdim. Kahvenin önünde Sarı ve uzun boylu iki arkadaşı bizi bekliyordu. Sarı ve yanındaki iki kişi bildirileri dağıtacak, Anarşist ve ben onların korumalığını yapacaktık. İllegal bir bildiri olduğu için herhangi bir müdahalede çatışacaktık. Sarı ve yanındakiler de silahlıydı.

Kahvedekiler bildirinin başlığını okuyunca olumlu tepkiler gösteriyor, sıradan bir bildiri dağıtma eylemi zannettikleri için bizleri çay içmeye davet ediyorlardı. Halbuki ben kendimi büyük bir tehlikenin içinde hissediyordum. Kahvedeki birkaç kişi yolda devriyeyle karşılaşabileceğimiz uyarısında bulunuyordu.

Haydarpaşa'dan Üsküdar'a araba var mı?

Bildiri dağıtma eylemi, akşam dokuza kadar sürmüş, herhangi bir terslik olmadan eylemi bitirmiştik. Bildiri dağıtımının bitmesi beni birazcık olsun rahatlatmıştı. Hızla silahları toparladım ve Anarşist ile beraber tren istasyonuna doğru yürümeye başladık. On beş dakika sonra tren, Kartal istasyonundaydı. Kompartımanlar fazla kalabalık değildi. Uygun bir yer bulup oturduk.

Trendeki yolcuların konuşmalarında Abdi İpekçi'nin katili Mehmet Ali Ağca'nın hapishaneden kaçtığını öğrendim ve tren istasyonlarında alınan tedbirlerden tedirginlik duymaya başladım.

Anarşist, Feneryolu'nda trenden inecekti; silahları kendisinin götürebileceğini söylüyordu ama ben onu böyle bir riske atamazdım. Çünkü her tren istasyonunda birkaç tane polis devriye geziyordu.

Onu Feneryolu'nda uğurlarken tedirginlik ve korkuyla Haydarpaşa'ya doğru yol alıyordum.

Tren, Haydarpaşa'ya yaklaştığında görünen manzara hiç de iç açıcı değildi. Onlarca polis gelen geçeni durdurup kimlik soruyor ve arama yapıyorlardı. Bir an trenden hiç inmemeyi düşündüm. Ama bu daha tehlikeliydi. Vapura doğru yönelsem aynı tehlikeyle yüz yüzeydim. Bu çemberden kurtulmak bir hayli zor görünüyordu. Eğer çatışma çıkarsa onlarca polis arasından sıyrılmanın imkanı yoktu.

Tren durmuş, yolcular inmeye başlamıştı. Ben hâlâ şaşkınlık içerisindeydim. Vagonlar hızla boşalırken, zaman gittikçe daralıyordu. Ne yapacağımı bilemiyordum. Hızla karar vermem gerekiyordu. Kısa bir şaşkınlığın ardından aniden tasarladığım planı uygulayacaktım.

Trenden indikten sonra hızla polislerden eli telsizli olana yöneldim ve "İyi akşamlar" dedikten sonra "Üsküdar'a buradan araba bulunur mu" diye sordum. Polis, Üsküdar'a ancak Kadıköy'den araba bulabileceğimi söyledi. Polise teşekkür ederek hızla uzaklaşmaya çalıştım. Ama sanki her an polislerden birisinin yolumu keserek kimlik soracağını, üzerimi arayacağını, bu durumda da çatışma çıkacağını düşünüyordum. Her ne kadar adımlarımı sıklaştırmaya çalışsam da sanki beynim adımlarımı kesen frene basıyordu. Bir türlü hızlı hareket edemiyordum. Sanki yol geriye doğru kayıyordu. Tehlikeden ne kadar uzaklaştığımı bilemiyordum. Geriye dönüp bakmak dikkat çekebilirdi.

İstasyon merdiveninin basamaklarından aşağı doğru inerken tehlikeyi atlattığımı hissedebiliyordum. Polisler epeyce geride kalmıştı. Kadıköy'e doğru hızla yol aldım.

Eve geldiğimde yeğenim hâlâ uyumamıştı. Beni görünce, kendisini dışarıya çıkartmadığım için bana küs olduğunu ima ediyordu. Sevgiyle onu kucaklamaya çalıştığımda, yeğenim yine eliyle "bom bom" diye işaret etmeye başlamıştı. Ablam, bana dönerek, "Ne olacak, kurt ulusundan gördüğünü işler" diye sitem ediyordu. O gün çok stresli bir gün geçirmiştim. Kafamı yastığa koyduğum an uykuya dalmak zor olmadı.

Ümraniye

Sabah erkenden uyandığımda kendimi kuş gibi hafif hissediyordum. Ümraniye'deki yeni ilişkilere ulaşmam gerekiyordu. Kahvaltıdan sonra, minibüse atlayıp Ümraniye'ye doğru yola koyuldum. Çarşı durağında minibüsten indiğimde bir saatlik zamanım vardı. O bölgede oturan halamı görmek hem bana hem ona iyi gelecekti. Caddeden ara sokağa saptım.

Sokak başındaki Ülkü Ocakları'nın penceresinden daha önce fabrikada beraber çalıştığımız Erzurumlu bir faşist beni gördü ve izlemeye başladı. Hiçbir şey olmamış gibi yoluma devam ettim. Bir anda çevrem tanımadığım kişiler tarafından sarılmıştı. Etrafımdaki çember gittikçe daralıyordu. Faşistler bir hayli kalabalıktı. Eğer yakayı ele verirsem onların ellerinden kurtulma şansım yoktu. Koltuk değnekli birisi, "Dur, yat yere" diye bağırıyordu. Bir an için yere yatmak aklımdan geçti. Ani bir kararla yere yatmaktan vazgeçtim ve hızla çemberin zayıf olan halkasından cadde tarafına doğru tüm gücümü toparlayarak koşmaya başladım. Faşistler, "Dur, kaçma" diye bağırıyordu. Çemberi yarmış ve caddenin karşı tarafına ulaşmıştım. Araç trafiği beni kovalayanların hızını bir hayli kesmişti. Faşistler hâlâ kovalamaya devam ediyordu ama yetişmeleri imkansızdı. Caddeden karşıya geçmiş aradaki mesafeyi epeyce açmıştım. Yetişemeyeceklerini anlayan faşistler takipten vazgeçmişlerdi. Büyük bir tehlike atlatmıştım.

Ümraniye'deki ilişkiyle buluşacağımız yer bir pastaneydi. Pastaneden içeri girdiğimde arkadaşın orada oturduğunu gördüm. Görüşmemiz çok kısa sürdü. Başımdan geçenleri anlattığımda arkadaş, kendilerinin sürekli aynı problemle yüz yüze olduğunu, faşistlerin iyice azıttığını, özellikle bu bölgelerde, solcu bildikleri veya tanımadıkları kişilere karşı sürekli saldırgan bir tutum takındıklarını söyledi. Eğer örgüt uygun görürse bu bölge için silah gönderilmesini istiyorlardı. Bu isteği gerekli yerlere ileteceğimi, büyük bir ihtimalle yakın bir zamanda hem faşistlerin saldırılarına gerekli cevabın verileceğini hem de istedikleri silahların gönderileceğini dile getirdim. Gelecek haftaki buluşma yerini ve saatini kararlaştırarak oradan ayrıldım.

Finansman istihbaratı. Yani banka soyacağız

O akşam finansmanla ilgili istihbaratı getirecek ilişkiyle görüşecektim. O gün yapacağım çok fazla bir işim yoktu. Önce eve uğradım. Ablamla birkaç saat sohbet ederek zaman geçirdim. Sokağa çıkarken, yeğenim yine eliyle "bom bom" işareti yapıyordu.

Motorla Beşiktaş'a geçecektim. Daha önceleri Beşiktaş'ta tanınan birisi

olduğum ve bir ara takip edildiğim için çok dikkat etmem gerekiyordu. Zaten daha önceki takipten kurtulmam çok kolay olmamıştı.

Fabrikadan ayrıldıktan sonra eski Beşiktaş Parkı kenarında büyük bir kaset tezgahım vardı. Sabahtan akşama kadar devrimci marşlar çalıyordum. Park çevresi sol örgütler tarafından ablukaya alınmış gibiydi. Kasetlerimi akşamları Dev-Gençlilerin DEMAK Derneği'ne[8] bırakıyordum. Bir gece polis derneği basıp tüm kasetlere el koydu. Ve böylece benim ticari faaliyetim sona erdi. Gündüzleri o bölgede bizden habersiz kuş uçmuyordu. Şüpheli şahısların kimlik kontrolünü yapmak, azılı faşistleri dövmek gibi nedenlerden dolayı tanınıyordum.

O dönemlerde iletişim araçları bu kadar gelişmemiş olmasına rağmen, iskeleden vapura veya motora hangi saatte binsem, Beşiktaş iskelesinde indiğim an takipçimi karşımda buluyordum. Adam uzaktan uzaktan beni izliyordu. Takipten kurtulmak için ara sokaklardan koşturup duruyordum. Hatta bir ara takipten kurtulmak için güzergahımı değiştirerek Kabataş vapuruna binmiştim ama Kabataş'a adımımı attığım an adam yine uzaktan beni izlemeye almıştı. Bu takip öylesine can sıkıcı bir hal almıştı ki bir ara İstanbul'dan uzaklaşmak zorunda kalmıştım.

Motordan inmeden önce çevreyi iyice gözetledim ve anormal bir durum görmediğim için motordan inerek randevu yeri olarak kararlaştırdığımız birahaneye gidip bir bira söyledim. Beş dakika sonra buluşacağımız arkadaş da birahaneye gelmişti. Arkadaşa da bir bira söyledim ve sohbete başladık. Arkadaş, öğrenmek istediğim tüm bilgileri getirmişti. Gelen istihbaratın bir an önce Haydar'a aktarılması gerekiyordu. Haydar ile ertesi gün buluşacaktım.

Finansman için bir banka şubesini soyacaktık. Gelen istihbarata göre, 2 gün sonra bu eylemi gerçekleştirmek zorundaydık. Yoksa bilinmez bir süre daha beklenilecekti. Arkadaş içkiyi seven biriydi. Mecburen ona ayak uydurmak zorunda kaldım.

Çakırkeyif olmuştum. Arkadaşa "Artık kalkalım" işaretini yaptığımda itiraz etmedi. Birlikte birahaneden dışarıya çıktık. Arkadaş, "Gel bugün bizde kal" diye ısrar edince onu kıramadım ve arkadaşın evine doğru yöneldik.

Sabah Haydar ile Karaköy'de buluşacaktım. Bir an önce istihbaratı ona aktarmam gerekiyordu.

Haydar ile buluştuğumuzda tüm detaylarıyla istihbaratı anlattım ve çok za-

8. İDMMA Öğrenci Derneği

manımızın kalmadığını, 2 gün sonra bu soygunu gerçekleştirmek gerektiğini söyledim. Haydar, "Tamam, zaman kaybetmeyelim, hemen bölgeye gidip, gerekli araştırmayı bir an önce yapalım" dedi.

Tünelden tramvaya atlayarak Galatasaray'a doğru yola koyulduk. Haydar'ın keyfi yerindeydi. Eylemi gerçekleştireceğimiz yerin girişini çıkışını gözden geçirerek gerekli araştırmayı en ince ayrıntısına kadar yaptık.

Haydar, "Bir an önce diğer arkadaşlara ulaşmam lazım, bir aksilik olmazsa bu işi pazartesi bitirmemiz gerekir, seninle pazartesi günü saat on bir de Çiçek Pasajı'nda buluşalım" diyerek ayrıldı.

Galatasaray'dan Beşiktaş'a yürümeye karar verdim. Stat çevresi bir hayli kalabalıktı. Beşiktaş'tan vapura binerek Üsküdar'a geçecektim. Deniz oldukça dalgalıydı. Günlerdir yeğenimi ihmal ettiğimin farkındaydım. Çocuk beni sadece silahla özdeşleştiriyordu. Ona çikolata ve bisküvi alarak gönlünü almak istiyordum. Eve geldiğim zaman evde hiç kimse yoktu. Akşama doğru ablam ve yeğenim eve döndüler. Çikolata ve bisküvi yeğenimin gönlünü almaya yetmişti. 2 gün boyunca evde dinlenerek dışarıya çıkmadım.

Pazartesi sabahı erkenden uyandım. Bir an önce Çiçek Pasajı'na ulaşmam gerekiyordu. Saat on birde Çiçek Pasajı'na girdim. Haydar ve İbrahim beni bekliyordu. İstiklal Caddesi'ne yöneldik. Cadde çok kalabalık değildi. Sakin bir pastane bulup oturduk. Haydar eylem planını kısaca izah etti.

Bankaya öğle paydosunda, hiç kimsenin olmadığı bir saatte girecektik. İbrahim, dış güvenliği sağlayacaktı. Temiz bir şekilde giyinecek olan Cengiz, müşteriler bankayı boşalttıktan on beş dakika sonra bankanın kapısını çalacaktı. Biz geride onu izleyecektik. Kapıya gelecek odacıya, müdürün adını vererek randevusu olduğunu iletecek, büyük bir ihtimalle odacı onu içeriye davet edecekti. O anda bizler de peşinden bankaya girecektik. Bankaya girdikten sonra gerisi çok kolaydı. Odacıyı etkisiz hale getirdikten sonra onu da alarak yemek salonu olarak kullanılan beşinci kata çıkacak, veznedarı alarak aşağıya vezneye indirip tüm paralara el koyacaktık. Herhangi bir aksilik olmazsa planımız bu şekildeydi.

Eylem, içeriye girdikten sonra tamamen Haydar'ın denetiminde olacaktı. İbrahim, daha önceden hazırladığı silahları almak üzere pastaneden ayrılmıştı. Saat on bir kırk beşte Cengiz ve Süleyman ile bankanın arka sokağında buluşacaktık. Artık zaman geliyordu. Hesabı ödeyerek kalktık.

Pastaneden çıktığımızda, İbrahim'in bir alt sokaktan elinde çantayla bize doğru geldiğini gördüm. Bankanın arka sokağında kararlaştırdığımız gibi bir araya geldik. Yine her zaman olduğu gibi sırasıyla küçük otomatik silahları

üzerlerimize yerleştirdik. Bankaya doğru yaklaştığımız an öne doğru çıkan Cengiz, hızlı adımlarla bankayı kontrol ederek geri döndü. Kafasıyla her şeyin yolunda olduğunu işaret etti. Cengiz önde, biz 5 metre kadar geride onu takip ediyorduk. İbrahim, 20 metre kadar uzağımızda olanları izliyordu. Cengiz bankanın kapısına kafasını dayadı ve içeriye doğru baktı. Odacı eliyle "Kapalı" işareti veriyordu.

Cengiz geri döndü, birkaç adım attı ve gerisin geriye bankanın giriş kapısına doğru gitti.

Bizler hiçbir ayrıntıyı gözden kaçırmamaya gayret ediyorduk.

Pratik zekasını geliştiren Cengiz, eliyle yalvarır tarzda "Bir dakika bakar mısın" işareti yaptı. Odacı kapıya yaklaşarak, "Öğle paydosundayız, saat bir buçukta gelin" diye bağırıyordu. Kapının açılmadığını gören Cengiz bir an şaşkınlıkla geriye doğru bir adım attı ve tekrar geri dönerek odacının duyacağı tarzda, "Saat birde müdür beyle randevum vardı" dedi.

Odacı, müdürün dışarı çıktığını, saat bir buçukta döneceğini söyledi. Cengiz, "Tamam o zaman, saat bir buçukta gelirim, şunu bankaya bırakabilir miyim?" diyerek elindeki çantayı odacıya doğru uzatmıştı. Galiba kapı açılıyordu.

Odacı, kapıyı açarak çantayı almak istediği an, Cengiz, paltosunun cebinde sol elinde hazır vaziyette bekleyen silahı kapı aralığından odacıya doğrulttu. Bizler de onun arkasında hızla bankaya girdik. Görevlinin gözleri korkudan faltaşı gibi açılmış, elleri ayakları titriyordu. Bankaya son giren Süleyman, kapıyı kilitleyerek her şeyi emniyete almıştı. Bankanın alt katında görevli dışında hiç kimse yoktu.

Çantanın içerisindeki mat otomatik silahı da çıkaran Haydar, odacının koluna girerek bunun bir soygun olduğunu, en ufak bir terslik yapmamasını, talimatlar doğrultusunda hareket etmesini, bizi yemek salonuna çıkarmasını isteyerek, odacıyı yukarı katlara doğru yöneltmişti.

Haydar, elinde boşta kalan 14'lüyü bana doğru uzattı. Haydar'ın uzattığı tabancayı sol elime aldım. Şu an elimde çifte tabanca vardı. Haydar ve Cengiz'in ardından merdivenlerden yukarıya doğru çıkıyorduk. Boğazlı kazağımın boyun kısmını yukarı doğru çekerek, yüzümü burnumun yarı yerine kadar kapattım. Sessizce ve hızla merdivenlerden yukarı katlara doğru çıkarken, üst katlardan belli belirsiz konuşmalar geliyordu. O kadar hızlı davranıyorduk ki beşinci kata bu kadar çabuk çıkmamıza ben bile şaşırdım.

Tüm banka personeli yemekte olduğu için yemek salonu epeyce kalabalıktı. Personel eli silahlı soyguncuları karşılarında görünce, ellerindeki çatal

ve bıçaklar havada asılı kaldı. Sadece bazı kadınların korkuyla çıkarttıkları "ay, vay" sesleri sessizliği bozuyordu.

Haydar, bunun bir soygun olduğunu, hiç kimsenin kıpırdamamasını, yemek yemeye devam etmelerini, sağa sola bakmamalarını, talimatlara uygun davranmalarını, birbirleriyle konuşmamalarını, en ufak aksi davranışta hiç acımayacaklarını bağırarak açıklıyordu.

Haydar'ın, odacıya "Otur, sen de yemeğini ye bakalım" talimatının ardından, "Veznedar kim?" diye bağırdı. Aslında veznedarın kim olduğunu daha önce yaptığımız çevre incelemesinden biliyorduk.

Uzun boylu, gözlüklü, takım elbiseli biri ayağa kalkarak veznedar olduğunu söyledi.

Haydar, ona doğru yöneldi, "Sen bizimle aşağıya geleceksin" dedi. Cengiz veznedarın koluna girerek Haydar ile birlikte merdivenlere yöneldi.

Yemek salonunda müthiş bir sessizlik vardı.

Haydar, aşağıya inerken tekrar kendi 14'lüsünü benim elimden alarak, bana büyük otomatik mat silahı verdi. Haydar, Cengiz ile beraber veznedarı alıp aşağıya inmiş, ben ve Süleyman yukarıda yemek salonunda kalmıştık.

45 yaşlarında birisinin mızmızlandığını, sağa sola baktığını fark ettim. Adama yaklaştım ve doğru durmasını, kafamın tasını attırmamasını, oligarşinin merkezi noktası olan buraya kelle koltukta geldiğimizi, davamızın toplumsal bir dava olduğunu, herhangi bir terslikte hiç çekinmeden kafasına sıkacağımızı nutuk çekerek anlattım.

Adamın tavrı Süleyman'ın da dikkatini çekmiş olacak ki adama doğru yaklaşıp silahın kabzasıyla boynuna sertçe bir darbe indirdi. Sendeleyerek yere yuvarlanan adam birden süt dökmüş kediye dönmüştü.

Personel şaşkın bir vaziyette, tedirginlik içerisinde, kafaları öne eğik yemeklerini yemeye devam ediyordu. Merdiven başına geri adımla geldim.

Yemek salonunda çıt çıkmıyor, sadece kaşık ve çatal sesleri geliyordu.

On dakika kadar sonra merdivenlerden yukarıya çıkanların ayak sesleri duyuluyordu. Gelenler veznedar, Haydar ve Cengiz'di.

Haydar, çantaya ve pazar torbasına sığdıramadığı 100'er liralık bir deste banknotu bana uzatıp cebime koymamı istedi ve geriye dönerek merdivenlerden aşağıya doğru gözden kayboldu. Yüzlük banknotu alarak montumun iç cebine yerleştirdim. Cengiz, eliyle "Tamam" işareti yaptı ve merdivenin basamaklarına yönelerek gözden kayboldu. Arkadaşların gözden kaybolmasının ardından personele dönerek, herkesin yüzüstü yere yatmasını, en ufak bir harekette bulunmamalarını, merdiven başına gürültüye hassas bir bomba

bırakacağımı, bankadan çıktıktan sonra polise haber vereceğimi, polis gelmeden hiç kimsenin yerinden kalkmamasını bildirdim.

Süleyman merdivenlerden birkaç basamak aşağıya inmişti. Ben de merdivenlere yöneldim.

Mızmız adam yine problem yaratıyor yere yatmak istemiyordu. Geriye dönerek kendisine yaklaştım. Elimdeki uzun namlulu mat otomatik silahın dipçiğiyle sırtına vurarak adamı yere uzattım. Aklı başına gelmişti. Bütün personeli yere yatırdıktan sonra, merdiven başına daha önce hazırladığım bomba süsü verilmiş poşeti cebimden çıkararak bıraktım ve basamaklardan aşağıya doğru sessizce süzüldüm.

Soygundan sonra uzun namluluyla kalakalmak

Aşağıya indiğim zaman Haydar ve Cengiz çoktan gitmişti.

Arkadaşların bizden önce bankayı terk etmesine, Haydar'ın sorumluluğundaki uzun namlulu mat otomatik silahın bende bırakılmasına bir anlam veremedim. Üstelik de silahı dışarı çıkaracak ne bir kutu ne bir çanta vardı.

Şaşılacak bir durumdu bu. Mat otomatik silahı daha önce hiç kullanmadığım gibi, silahın dipçiğinin nasıl katlandığını, şarjörün nasıl çıkartıldığını dahi bilmiyordum. Banka içerisinde silahı yerleştirebileceğim herhangi bir şey görülmüyordu. Elimde çıplak halde silahla çıkamayacağım gibi üzerimde de gizleyemeyeceğimi düşündüm. İçten içe Haydar'a kızıyordum. Düşünmeye zamanım yoktu. Uğrunda ölüm dahi olsa o silah orada bırakılamazdı. Zaman gittikçe daralıyordu. Her geçen saniye aleyhimeydi. Son bir umutla banka içerisine göz gezdirdim ama silahı içerisinde gizleyebileceğim hiçbir şey göremiyordum. Büyük bir ihtimalle personel çoktan ayağa kalkmış ve soygun polise bildirilmişti. Polisin gelmesi an meselesiydi.

Bir an önce bankadan çıkmak zorundaydım ama nasıl çıkacaktım. Haydar'a karşı duyduğum öfkeye çaresizlik eklenince, beynim durma noktasına gelmişti. Açıkça, göz göre göre ateşin ortasına atılmıştım. Eğer birkaç dakika daha gecikirsem oracıkta yakayı ele verirdim. Büyük bir telaşla banka içerisinde büyük bir kutu aramaya koyuldum ama öyle bir kutu da görünmüyordu.

Dışarıdaki kalabalığa bakındım. Hiç kimse bir şeyin farkında değildi.

Çaresizlik içerisinde dışarının soğuk olmasına aldırmadan ani bir kararla, montumu çıkardım ve silaha sardım. Silah, dipçik bir taraftan, namlu diğer taraftan bariz görülüyordu. 14'lüyü de kazağımın altına gizleyerek bankanın çıkış kapısına geldim. Dışarıda olağanüstü bir durum görünmüyordu. Yalnız buradan bu şekilde uzaklaşabileceğime, sağ salim kurtulabileceğime ilişkin

hiçbir umudum yoktu. Her şeye rağmen yine de telaşlanmamalıydım. Telaşım beni ele verebilirdi. Dışarısı öylesine kalabalıktı ki bu halimle dikkat çekmemek imkansızdı.

Bankadan çıktım. Taksiye binecek param dahi yoktu. O heyecanla Haydar'ın bankada verdiği para da önceleri hiç aklıma gelmedi. Hem aklıma gelse dahi o para örgütündü, örgütten izinsiz kullanılmasına "devrimci ahlakım" asla müsaade etmezdi.

Montuma sardığım silahı sağ koltuk altına yerleştirdim. Dolapdere'ye doğru inerken, akrabalarımdan bir arkadaşın işyerinin Dolapdere'de olduğu aklıma geldi. Yoldan gelip geçenlerden bazıları bana garip garip bakıyorlardı. Öylesine hızlı hareket ediyordum ki on dakika içerisinde Dolapdere'ye ulaşmıştım.

Bir anda kendimi Hüseyin'in işyerinin kapısında buldum. Hâlâ olayın şokunu atlatamamıştım. İşyerinin kapısını çalarken bir yandan da başka bir korku yaşıyordum: Acaba Hüseyin işyerinde miydi? Hüseyin'in "Bir dakika bekle, geliyorum" sesini duyduğum zaman birazcık olsun rahatladım.

Hüseyin kapıyı açtı ve beni öylesine şok halinde görünce bir an durakladı. Her ikimiz de heyecandan dillerimizi yutmuştuk. Kısa bir şaşkınlığın ardından içeriye daldım ve Hüseyin'in patronuyla burun buruna geldim. Patron yukarıya doğru baktığı için elimdeki silahı görmemişti.

Arkadaşımın çalıştığı odaya geçerek, silahı büyükçe bir kutuya yerleştirdim.

Kurtulmam bir mucizeydi. Haydar'ın yaptığı hatayı anlamak mümkün değildi. Göz göre göre ölümün kucağına atılmıştım. Hangi koşulda olursa olsun, ben kendimi kurtarmak için böyle bir davranış göstermezdim. Hüseyin'in şaşkınlığı hâlâ devam ediyordu. En kısa zamanda emaneti alacağımı söyleyerek kendimi dışarıya attım.

Eylem sonrası bir terslik olmazsa, saat dörtte Beşiktaş'ta, Sarıyer dolmuş durağında Haydar ile buluşacaktım. Buluşma saatine epey bir zaman vardı. Önce eve gitmeye karar verdim. Dolapdere'den Taksim'e çıktım ve yürüyerek Beşiktaş'a geçtim.

Polisler, Beşiktaş iskelesini abluka altına almıştı. Aniden cebimdeki banknotu hatırladım ve geri döndüm. Bir an acıktığımı hissettim ama lokantaya gidecek kadar param yoktu. İç cebimde on bin liralık bir deste para vardı ama o para bana ait değildi.

Simitçiden bir tane simit alıp, Yıldız Parkı'na yöneldim. Cebimdeki banknotlar beni rahatsız ediyordu. İki saat kadar Yıldız Parkı'nda dolaştım. Saat dörde yaklaşıyordu.

Buluşma yerine geldiğimde Haydar'ın karşı caddede durağı gözetlediğini gördüm ve ona doğru adımlarımı sıklaştırdım. Haydar, kendisini affettirmek istercesine, gülümseyerek bana sarıldı.

Haydar'a böyle bir şeyi nasıl yaptığını sordum. Haydar, "bir an için dalgınlıkla böyle bir hata yaptığını, hatırladığı zaman bankadan epeyce uzaklaşmış olduğu için geri dönemediğini" söylüyor ve özür diliyordu.

Eylemin başarılı olması, yapılan yanlışlığın aksi bir netice vermemesinden dolayı pek de üzerinde durmadım. Zaten Haydar benim gözümde yiğit bir arkadaştı. Böylesine bir zaaf onun "yiğitliğine" halel getirmezdi.

Haydar ile beraber Şişli dolmuşuna bindiğim an olayı çoktan unutmuştum bile.

Nişantaşı'na geldiğimizde trafik iyice sıkışmıştı. Yolculardan bir tanesi şoföre, "Buralarda trafik hiç sıkışmazdı, bugün neden bu kadar sıkışık" diye soruyordu. Şoför, "Bilemiyorum, öğleyin de Dolapdere çok sıkışıktı, anarşistler bir banka soymuş, ondan dolayı polisler her tarafı kesmişti" diye cevaplıyordu.

Haydar bana bakarak göz kırptı.

Dolmuşta indiğimizde banknotu çıkarıp Haydar'a uzattım. Haydar, paranın bende kalmasını istedi. Ne kadar para kaldırdığımızı sordum. Tam olarak sayamadıklarını, tahminen 3.800.000 lira civarında olduğunu söyledi.

Akşam televizyonda banka soygunu diğer olaylardan çok farklı, sansasyonel bir haber şeklinde verilmişti. Ertesi gün gazeteler soyguna büyük bir yer ayırmış, ilk sayfalarında "Film Gibi Soygun" diye manşetler atmıştı.

2 gün sonra, Haydar ile buluştuğumuzda ellerinde yeni bir soygun istihbaratı olduğunu, alınan istihbarata göre çok büyük para bulunduğunu, o soygunu da gerçekleştirirsek bir daha uzun süre finansman sorunuyla uğraşmayacağımızı söyledi. Yalnız bu soygunun çok riskli olduğunu, en azından iki kişiyi vurmak zorunda kalacağımızı ve olay bölgesini beş dakika içinde terk edemezsek kayıp verebileceğimizi anlatıyordu.

Aslında daha büyük bir soygunun Merkez Bankası'nda yapılabileceğini, yalnız Merkez Bankası'na girince, dışarıya çıkışın mümkün olamayacağını, dört tane kaybı göze alırsak, bankanın camlarından aşağıya çuvallarla paraların atılabileceğini, aşağıda bekleyenlerin, kamyonetle parayı kaldırabileceğini anlatırken, oldukça heyecanlanmış ve "Neden olmasın" diye onu onaylıyordum. Bu eylem beni çok heyecanlandırmasına rağmen, sonraki gelişmeler nedeniyle sadece plan düzeyinde kaldı.

Hüseyin'e bıraktığım silahın en kısa sürede alınması gerekiyordu. Haydar, "Tamam, ben onu müsait bir zamanda alırım" cevabını verdi.

O gün hava çok soğuktu. Haydar, kısacık montuma ve ayağımdaki eski ayakkabıya bakıp, "Üzerine neden bir şeyler almıyorsun" diye sordu. Maddi durumumun bu aralar iyi olmadığını izah ettim. Haydar, soygun sırasında bıraktığı paranın bitip bitmediğini öğrenmek istiyordu. O paranın bana ait olmadığını, kişisel harcamalarım için kullanamayacağımı söyledim. Bunun üzerine "O para senin tasarrufunda" dedi ama benim içimden o parayı kullanmak gelmiyordu.

Haydar, birkaç gün sonra şehirdışına gideceğini, Ümraniye'deki ilişkileri boş bırakmamam gerektiğini hatırlatırken, ben de ona Ümraniye'de başımdan geçenleri anlattım. Haydar, Ankara dönüşü bu bölgede faşistlere gerekli dersin verileceğini bildirdi ve dönüşte bana uğrayacağını söyleyerek ayrıldı.

Babam gidişatımı beğenmiyor

Bu arada annem bir an önce köye dönmek istiyor, beni de peşinden sürükleyeceğini sanıyordu. Bir haftalığına köye gidebileceğimi ama sonra geri dönmek zorunda olduğumu söylediğim an, annem "Buralarda işin gücün yok, köyde kal, bizleri daha fazla üzme, zaten baban yaşlı" diye dert yanmaya başlamıştı. Onu ikna edemeyeceğimi anlamış, "Hele bir gidelim, dönüşü sonra konuşuruz" diye geçiştirmiştim.

Annemi köye götürdüğüm zaman, köy gençliğinin "kültür ve dayanışma derneği" kurduğunu, derneğin faaliyetine aktif bir şekilde devam ettiğini görünce oldukça sevinmiştim. Dernek, Acilciler sempatizanları tarafından kurulmuştu. Köy gençliğinin büyük çoğunluğu, boş zamanlarını dernekte topluca kitap okuyarak ve okuduklarını tartışarak geçiriyordu. Derneğin çevre köylerle ve şehir merkezindeki diğer sol gruplarla dayanışma içerisinde olduğunu gözlemledim. Mücadele kırsal alanda da hızlı bir

Halil Güven ve babası Haydar Güven. 1985

şekilde sürüyordu. Kır gerillasının da yakın bir zamanda örgütleneceğine inanıyordum.

Aktifliğimin farkına varan babam, gidişatımın doğru olmadığını, bu yoldan vazgeçmem gerektiğini, yoksa kısa zaman içerisinde yakayı ele vereceğimi söylüyor, "Çekirge bir sıçrar, iki sıçrar, üçüncüde yakayı ele verir" diye nasihat ediyordu.

Tekrar İstanbul'a dönmek için hazırlanıyordum ama babam, "Gidemezsin" diye tutturmuştu. Beni durduramayacağını anlayan babam, ben ayrılırken, "Defol git ve bir daha da gelme" diyerek vedalaşmayı reddetmiş, "Göreceksin, en kısa zamanda ya vurulup öleceksin ya da yakayı ele vereceksin" diye kızgınlığını ifade etmişti.

Sonsuz güvenim ve o uğursuz gün

İstanbul'a dönmüştüm ama Haydar bir türlü benimle ilişki kurmamıştı. Haydar ile daha önce ilişki sağlayan kişiyle irtibat kurduğumda, 2 gün sonra Haydar'ın benimle ilişki kuracağı haberini almıştım. Aradan 2 gün geçmiş, Haydar hâlâ bana ulaşamamıştı.

Örgütsel irtibatı sağlayan arkadaşla görüştüğümde Haydar'dan haber alamadığımı bildirdim. Arkadaşın "Bekleyeceğiz" cevabı beni pek tatmin etmemişti.

Herhangi bir tedbir alma gereği duymuyordum. Çünkü bana ancak Haydar vasıtasıyla ulaşabilirlerdi. Haydar'a ise güvenim sonsuzdu. Haydar daha önce bir silahlı eylemde yaralanmış, yaralı halde kaçarak hastaneye başvurmuş, hastane yetkililerinin polise haber vermesiyle yakalanmış ama hiçbir şey kabullenmemişti. Üzerinde çıkan sahte kimliğin kendisine ait olduğunda direnmiş, asıl kimliğini dahi reddetmişti. Polis tüm uğraşısına rağmen onun kimliğini tespit edememiş, asıl kimliği mahkeme aşamasında ortaya çıkmıştı. Onun önceki operasyonlardaki tutarlı tavrını bildiğim için ondan şüphe etmenin çok anlamsız olacağını düşünüyordum.

İstanbul'a döneli bir hafta olmuş, hâlâ örgütle irtibat kuramamıştım. Örgütle Haydar dışında hiçbir bağlantım yoktu. Bu arada boş durmuyor, sempatizan ilişkilerle buluşup, faaliyetime devam ediyordum.

Nihayet o uğursuz gün geldi. Ümraniye'de bir sempatizandan dönerken, bindiğim minibüs hızla yol alıyordu. Bülbülderesi'ne yaklaştığımızda "Müsait bir yerde inecek var" diye seslendim. Şoför öyle bir noktada durmuştu ki indiğim nokta tam sokağa açılıyordu. Her zaman dikkatlice kontrol ettiğim sokağa girdiğimde bu kez çok dalgındım. Beş on adım atmıştım ki az ile-

ride ablamın yanında uzun boylu, sakallı bir adamın yürüdüğünü gördüm. Önce adamın ablama laf attığını sandım. Sakallı adam ablamı azarlar tarzda konuşuyordu. Hızla onlara doğru yaklaşıp "Neler oluyor" diye sorduğum an iş işten çoktan geçmişti.

"Merhaba Halil"

Sakallı adam, "Merhaba Halil" diye selam verdiği an mermilerin namluya sürüldüğünü, çevremin sivil giyimli, otomatik silahlı dört kişi tarafından kuşatıldığını gördüm.

İki kişi koluma girdi, otomatik silahların arasında ekip otosuna doğru sürükleniyordum. Ablam çığlık çığlığa bağırarak ağlıyordu.

İçimi korkuyla karışık bir hüzün kaplamıştı. Etrafıma bakındım, tüm çevrenin polis ekiplerince kuşatıldığını fark ettim ama yapabileceğim hiçbir şey yoktu.

Kaçamayacağımı anlayınca, polislerle beraber ekip otosuna doğru zoraki yürümeye başladım. Ayaklarım sanki vücudumu taşıyamıyordu. Polisler kollarımdan sürükleyerek beni karşı caddeye geçirdiler. Ekip otosuna tıkıldığımda yakalanmanın şokundaydım.

Her iki yanımdaki polisler silahlarını bana dayamış, polis sorularını arka arkaya sıralıyordu: "Haydar'ı tanıyor musun?" "Hüseyin nerede?" "Aslında her şeyi biliyoruz, bir de senden duyalım"...

Sert bir şekilde Haydar'ı ve Hüseyin'i tanımadığımı, olanlara bir anlam veremediğimi tersleyerek söylüyordum ki arabanın içinde ağzımı burnumu dağıtmaya başladılar. Rastgele ve acımasızca vuruyorlardı. Bir yandan vururken bir yandan da "Sen şimdi görürsün orospu çocuğu" diye hakaret ediyorlardı. O sırada polis, "Bırakın, fazla uğraşmayın, Haydar'ı getirin" emrini verdi.

Ön tarafta park etmiş arabanın içerisinde sürükleyerek çıkardıkları Haydar'ı bizim arabanın içerisine aldılar. Haydar'ın ufacık yüzü, işkence sonucu karpuz gibi şişirilmiş, tanınmayacak haldeydi. Arkadaşımın çok acı çektiği yüzünden belliydi. Bir an yüreğimin acıyla parçalandığını sandım ve öfkeyle dişlerimi sıktım. Dişlerimi öylesine hızlı sıkıyordum ki neredeyse kırılacaktı.

Haydar, yüzüme bakamıyor, gözlerinden damlayan yaşlarla, "Sattılar bizi, artık direnmenin anlamı kalmadı yoldaş" diye olanları anlatıyordu.

Haydar, anlatmaya devam ediyordu ama ben onun söylediği hiçbir şeyi duymuyordum. Çeneme yediğim bir yumrukla beynimde şimşekler çakmaya başladı.

Haydar, konuşmasını hâlâ bitirmemişti. Kendimi ezdirmenin bir anlamı-

nın olmadığını, her şeyin ortaya çıktığını söylüyordu.

Önce "Ben bu şahsı tanımıyorum" cevabını verdim. Polisler bir taraftan vuruyor bir taraftan da "Ulan, ablan, enişten, senin arkadaşın olduğunu, Hoca diye tanıdıklarını, Hüseyin'in akrabanız olduğunu söylüyor, sen ise tanımadığını söylüyorsun; iyi, devam et bakalım, bizim vaktimiz çok" diye bağırıyorlardı.

Polis, Hüseyin'in işyerinin Dolapdere civarında olduğunu bildiklerini, fakat bulamadıklarını söylüyordu.

Eniştemi arabaya yaklaştırıp, Haydar'ı göstererek "Bu kim" diye soruyorlardı. Eniştem, "Halil'in arkadaşı Hoca" diye cevaplıyordu. Ne yapacağımı şaşırmıştım.

Eniştemi, büyük yeğenimi polis otosuna bindirmişlerdi.

Saygı duyduğum, güvendiğim insanın, güvenimi boşa çıkaran bu davranışını görmek benim için inanılmaz bir durumdu. Bir anda psikolojik olarak çöktüğümü hissettim. Sanki tüm dünyanın yükü üzerime yıkılmıştı. Nefes alamıyordum. Ne yapacağımı şaşırmıştım. Boş gözlerle anlamsız bir şekilde polislere ve çevreme bakınıyor, hiçbir tepki vermiyordum.

Polislerin, "Konuş ulan" diye bağıran sesiyle irkilmiştim. Polis şefinin, "Ablasını ve çocuğu da alın, merkeze gidiyoruz" uyarısıyla kendimi toparlamaya çalıştım. On dokuz yıllık yaşamımda hatırladıklarım bir film şeridi gibi gözümün önünde akmaya başladı. Eğer ablamı ve yeğenimi alırlarsa, ablamın sıradan zannettiği bir sürü ilişki ortaya çıkacaktı. Bir taraftan çok şeyi bilen polis, bir taraftan çok güvendiğim insanın güvenimi boşa çıkaran sözleri, bir taraftan kardeşlik ilişkisinden dolayı yardımcı olan ablam, eniştem, onların sıradan zannettikleri ama ortaya çıkarsa sıradan olmadığı gün gibi ortadaki ilişkilerin korkutucu varlığı aklımı dondurmuştu. Daha önce hiç polis tecrübesi yaşamamıştım. Alt üst olmuştum. On dokuz yaşındaydım. Korkuyordum ama korkumu belli etmemeye çalışıyordum. Bakışlarım donuklaşmış, zaten esmer olan tenim iyice kararmıştı.

Bu durumda bir karar vermek zorundaydım. Ya her şeyi reddedecek ya da ortaya çıkan, bilinen şeyleri kabul edecektim.

İşte o anın psikolojisiyle hayatımın hatasını yaptım ve polisin bildiklerini kabul ettim.

Benimle konuşan amire döndüm, "Ablamı, eniştemi, çocuğu almayın" dedim. Polis, "Tamam, onları almayacağız" cevabını verdi. "Haydar ne söylüyorsa kabul ediyorum, başka da bir şey sormayın, çünkü bilmiyorum" diye bağırdım. Sağ yanımdaki polis çeneme bir yumruk atarak "Adam gibi konuş,

bağırma" diyordu.

Polisin bildiklerini kabul etmiştim ama ömür boyu bu hatanın acısı yüreğimi sızlatacaktı.

Hüseyin ile akrabalık ilişkisinden başka bir ilişkimin olmadığını, bıraktığım paketin içerisinde ne olduğunu bilmediğini söyledim.

Polis, "Toparlanın" dedikten sonra, telsizle "Emaneti aldık, Dolapdere'ye gidiyoruz" diye rapor verdiğini duyduğumda hâlâ şoktaydım.

Olanlara bir anlam veremiyordum. Ne olmuştu? Bu kadar güvendiğim, uğruna seve seve canımı vereceğim, çok güvendiğim Hoca'ya ne olmuştu? Sorumlum olan Hoca'nın tavrına bir anlam veremiyordum. Tamam, konuşmuş olabilir, buna bir itirazım yok ama neden beni de konuşturmaya çalışıyordu? Neden daha önce hiçbir polis tecrübesi olmamış olan beni kendine benzetmek istiyor diye sorguluyor fakat cevabını bir türlü bulamıyordum.

Açıkça Hoca benim de özümü parçalamak istiyordu. Haydar isteyerek veya istemeyerek benim özümden de bir şeyler kopartmıştı. Bir anda ağlamaklı oldum. Çocuk yaşıma rağmen büyük bir cesaretle yaptığımız eylemler aklıma geldi. Kaç kez ölümle burun buruna gelmeme karşın, cesaretimden, azmimden hiçbir şey yitirmemiştim ama şimdi ufacık bir zaaf, tüm dünyamın yıkılmasına neden olmuştu.

Kendimden utandığım an

Neyse artık daha sağlıklı düşünmek gerekiyordu. Göstereceğim zaaf bu kadarla sınırlı olmalıydı. Bakışlarım öylesine değişmişti ki polisler bu bakışları pek sevmediler. Her bakışımda "Doğru bak" diyen polisler, kafama, yüzüme, gözüme acımasızca yumrukları patlatıyordu. Sert ve öfkeli bakışlarım başıma bela olmuştu.

Ablamı ve yeğenlerimi almaktan vazgeçtiler ama eniştem önceden hareket eden polis otosunun içinde kalmıştı. Amirin, "Eniştesini almayın" demesine rağmen, araba hareket etmiş, eniştemi de beraberinde götürmüşlerdi. Ellerim kelepçelenmiş, tüm vücudum, didik, didik aranmıştı. Gözlerimi bağladıklarında araba hareket etmişti. Gözlerim bağlı olduğu halde, arabanın sallantısından Boğaz Köprüsü üzerinden geçtiğimizi hissedebiliyordum.

Yarım saatlik bir yolculuktan sonra gözlerimi açtıklarında Dolapdere'ye geldiğimizi fark ettim. Hüseyin'in işyerinin kapısını çaldığım zaman kendimden utanıyordum. Kapı açıldığında açılan kapıdan beni içeriye doğru hızla iteklediler. Hüseyin'in gözleri korkudan dışarıya fırlayacaktı, neye uğradığını şaşırmıştı.

Polisin soru sormasına fırsat vermeden, "Sana bıraktığım paketi verir misin?" diye mırıldandım. Hüseyin, başlangıçta haberi yokmuş gibi yaptı ama polis "Hadi oğlum, bizi uğraştırma" diye tehdit savurunca, Hüseyin'in gözlerini müthiş bir korku kapladı.

Çaresizce sağa sola bakınan Hüseyin, koluna giren polisin kulağına bir şey fısıldamasıyla ileriye doğru birkaç adım attı ve kapalı kutuda sarılı paketi çıkarıp verdi.

Emniyete girmeden önce tekrar gözlerimi bağlamışlar, ellerimi kelepçelemişlerdi. Dış kapıda üzerimi boşalttılar. Cebimde çıkan on bin liranın örgüte ait olup olmadığını soruyorlardı.

"Hayır, şahsi param" diye cevap verdim. Kollarımdan sürükleyerek, epeyce bir süre sağa sola döndürerek dolaştırdıktan sonra, açılan bir kapıdan içeriye attılar. Kollarımı bıraktıktan sonra, "Bir adım öne çık" diye seslendi. Bir adım öne çıkmıştım ki göğsüme vurdukları şiddetli bir tekmeyle geriye doğru yuvarlanıp kafamı duvara çarptım. O anda gözbağım yerinden oynamış, alttan bakınca odanın içinde duvar kenarlarına oturmuş on-on beş kişi görmüştüm.

Haydar ve beş kişilik ekip arkadaşlarım da oradaydı. Hepsinin gözleri bağlıydı. Daha sonraları, bu odanın aynalı odanın bitişiğindeki oda olduğunun farkına vardım. Bizleri her an işkenceye, sorguya, yüzleştirmeye ve tanık teşhisine aldıkları için, aşağı hücrelerden çıkarmak sorun olacağından, bu odayı uygun görmüşlerdi. Oda içerisinde günün yirmi dört saati nöbet tutan iki polis vardı.

Bir saat kadar sonra, "Yeni geleni getirin" diye bir ses duyduğum zaman korkuyla irkildim. Ayaklarımı tekmeleyerek, "Kalk, hazırlan" diyen ses, arabada beni durmadan yumruklayan tüysüz polise aitti.

Evet, şu anda işkence odasındaydım. Polisin sorularının ardı arkası kesilmiyordu.

"Adın, doğum yerin, doğum tarihin, ne iş yaparsın" gibi önemsiz soruların ardından, kapının açıldığını, odaya sırayla dört-beş kişinin getirilerek fısıltı halinde onlara bir şeyler sorulduğunu duydum. Odaya girenler, benim kod adımın "Arap" olduğunu, adımı bilmediklerini, saydıkları bazı eylemlerde beraber olduğumuzu söylüyorlardı. Konuşanların eylem arkadaşlarım olduğunu seslerinden tanıdım.

Polis şefi, anlatılanlara bir itirazım olup olmadığını sordu. Bildiklerimin anlatılanlardan ibaret olduğunu söyledim. Polis şefi, "Hayır hayır, sen daha çok şey biliyorsun" diye ısrar ediyordu. Ben ise söylenenlerden başka bir şey bilmediğimi söylemeye devam ediyordum.

"Yıkın şunu" diyen bir sesin ardından falakaya yatırıldım. İşkenceciler işlerinin ustasıydı. Nasıl ve nereye vuracaklarını çok iyi biliyorlardı. Fiziki işkenceden çok fazla korkmuyordum ama arkadaşlarımın psikolojimi alt üst eden ifadeleri hiç kafamdan gitmiyordu. Falakanın acısına rağmen ağzımdan sadece inleme sesi geliyordu. İşkenceciler bu duruma çok kızıyorlardı ve bağırmamı istiyorlardı. Uzun bir falaka seansından sonra "Ayağa kalk" diye bağıran polisin komutuna hiçbir tepki vermedim. İşkencecilerden iki tanesi koltuk altlarımdan tutarak ayağa kaldırdı ve zıplamamı istedi. Kendimi sanki içi boşalmış bir çuval gibi hissediyordum. Kafamı aşağıya doğru bastırarak, gözbağını açıp bir resim gösterdiler. "Bu adamı sen tanıyorsun ve yerini sen biliyorsun, bizi ona götüreceksin" diye bağırıyorlardı.

Resmini gösterdikleri kişi "Anarşist"ti. Resimdeki kişiyi tanımadığımı, hakkında hiçbir şey bilmediğimi söyledim. Polis şefi, "Yıkın tekrar orospu çocuğunu" diye bağırıyordu.

Aniden kapı açıldığında içeri giren bir kişi, "Anarşist, Arap'ın adamı, o nerede olduğunu bilir" diyordu ama o sesi tanımıyordum. Bu sesi tanımadığımı, bu adı ilk defa burada duyduğumu haykırıyordum. Kollarımdan tutarak ayağa kaldırdılar. Kapı açılıp kapandı. Kapıda bir ses, göz bağımı açmamı ve karşıya bakmamı istedi. Gözbağımı açtığımda aynada kendimi gördüm. Aynaya bakışım o kadar sert ve ürkütücüydü ki arkamdan koşarak gelen biri "Orospu çocuğu, doğru bak" diye kafamı yumruklamaya başlamıştı.

Tekrar gözlerimi bağlayarak, "Günah bizden gitti" diye tehdit savuruyorlardı. Dışarıdaki çaycının "Çaylaar" diye bağırdığını duydum. Polis şefi, "Çay içer misin" diye benimle alay ediyordu. Belli belirsiz "Hayır" dedim. Arkamdaki polis "Zıkkım iç ibne" diye kafamı yumrukluyordu. Kapı tekrar açıldı. Kapıdaki ses "Tamam bu" diyordu. Ben, bahsedilen kişiyi tanımadığımda ayak diretiyordum. Polis, "Oğlum, karısı elimizde, çok sürmez o da buraya gelir, bak iki kişi seni tanıdı" diye konuşmaya devam ediyordu.

"Paltonu beraber kullanabilir miyiz?"

Ne kadar zaman geçtiğinin farkında değildim. Hâlâ kelepçeyi çıkartmamışlardı. Tekrar yan odaya, arkadaşlarımın bulunduğu yere getirilmiştim. Gözbağım iyice gevşemişti. Odaya yeni birileri getirilmişti. Yeni gelenlerden biri benim yanımdaydı. Yirmi yaşlarında, elinde kanlı bir pamuk parçası vardı ve üşüdüğü titremesinden belli oluyordu. Nöbetçinin arkasını döndüğü bir esnada ona iyice yaklaştım. Çocuğun, "Paltonu beraber kullanabilir miyiz" dediğini duydum.

Çaresizlik içinde ellerimin kelepçeli olduğunu söyledim. Yeni gelenler TİKB (Türkiye İşçi Köylü Birliği) örgütüne mensuptu. Paltomu beraber kullanmak isteyen kişinin hakkında beş kişinin ifade verdiğini, onun ifadeleri kabul etmediği için makatına cop sokulduğunu, elindeki kanlı pamuğun nedeninin de bu olduğunu öğrendiğim an kendi halimi unutup ona üzülmeye başladım. Ellerim kelepçeli olmasaydı, paltoyu çıkarıp ona vermeyi ne kadar isterdim. Nöbetçiye ellerimin kelepçesinin neden açılmadığını soruyordum ama nöbetçi umursamaz bir tarzda, "Bizim görevimiz sadece sizin başınızda nöbet tutmak" diye cevaplıyordu. Yanı başımda titreyen çocuğun acısı yüreğimi yakıyordu.

Daha sonra, TİKB örgütünden direnen bu arkadaşın asıl adının Mahmut, kod adının Doktor olduğunu öğrenecektim. 2. gün, tekrar sorguya alındığım zaman, el ve ayak parmaklarımın uçlarından elektrik vermeye başlamışlardı. "Anarşist şu an elimizde, şimdi ne diyeceksin bakalım" diye soruyorlardı.

Kapıda fısıltılar halinde, adının Anarşist olduğunu, örgütle Arap vasıtasıyla ilişki kurduğunu söyleyen bir ses geliyordu.

Senaryo olduğunu hemen anladım. "Anarşist'i tanımıyorum. Kapıdaki her kimse yalan söylüyor" diye söylendim.

Polis şefi, "Soyun ulan orospu çocuğu" diye bağırdı. Ellerim hâlâ kelepçeliydi.

Bir polis pantolonumu çıkardığında, diğerlerinin kahkaha attığını duydum. Ellerimin kelepçeli olmasından dolayı paltomu çıkaramamışlardı. Herhalde komik görünüyorum diye düşündüm. Soğuk ve sert bir copun bacaklarımda dolaştığını hissettim. Vücudum kendini kasıyordu. Önce korkuyla irkildim ve vücudumu kasmaya başladım. O esnada dışarıdan gelen biri, "Doktor"un kanamasının durmadığını söylüyordu. Polis "Gebersin pezevenk" diye bağırıyordu.

İki omzumdan tutan bir polis, beni geriye doğru itekleyerek duvara yaslamış, kafamı duvara vurmaya başlamıştı. Bir anda kendimden geçer gibi oldum. Çıplak popoma yediğim bir copla tekrar kendime geldim. Sırtüstü yere yatırarak, tekrar elektrik vermeye başlamışlardı. Bir yandan işkence devam ediyor, diğer yandan Anarşist'e nasıl ulaşacaklarını soruyorlardı. Ben "Bilmiyorum" cevabını veriyordum.

Az önceki uyarıdan sonra herhalde cop sokmaktan vazgeçmişlerdi. Artık benim için zaman kavramı önemini yitirmişti. Ne kadar süredir burada olduğumun farkında değildim. Anarşist hakkında bir şey öğrenemeyeceklerini anlamışlardı. Bu kez de örgütle kimin vasıtasıyla ilişki kurduğum üzerine so-

rular soruyorlardı. Benim için en önemli soru buydu. Şimdi senaryo sırası bendeydi. Uydurduğum senaryo yüzünden Haydar da epeyce hırpalanmıştı. Polisin sorduğu sorular bitmek bilmiyordu. Şimdi de banka soygununun istihbaratı üzerinde yoğunlaşmışlardı. İstihbaratın benim tarafımdan yapıldığını iddia ediyorlardı. Ben bunu reddediyordum ama polis banka personelinden bilgi alındığını biliyor gibi davranıyordu.

Bu arada polis, polis olan ağabeyimle ilgili soru sormaya başlamıştı. Ağabeyim kendi halinde, demokrat, sessiz sakin, duygusal, insan ilişkileri bakımından feodal düşünen, hiç kimseye zararı olmayan birisiydi. Benim mücadele anlayışımı bilmediği gibi, bu tür mücadele yöntemlerine şiddetle karşıydı. Fakat polis her türlü ipucunu değerlendirmek konusunda titizliğini burada da göstermiş, ağabeyimin örgütle ilişkisi olabileceği veya bana polis elbisesi sağlamış olabileceği üzerinde duruyordu. Nedeni de faili belli olmayan, polis elbiseli kişiler tarafından yapılan Kuyumcular Çarşısı soygunuydu. Bu soygunun failini bulamayan polis, soygunu Acilciler'e yıkmak istiyor, kendi kafalarına göre de senaryo yazıyorlardı. Bana bu olayla ilgili de epeyce işkence yapmışlardı.

3 gün geçmiş hâlâ kelepçelerimi çıkarmamışlardı. Ellerimin kelepçeli olması tuvalete gittiğimde problem oluyordu. Neyse ki 3 gündür büyük aptes sorunum yoktu. Çiş yapmam için de ellerimin kelepçeli olması pek problem olmuyordu ama yemek yerken çok zorlanıyordum.

Böyle devam eden 15 günlük işkenceli sorgu sonunda, Haydar'ın ve diğer arkadaşlarımın verdiği ifadenin dışında hiçbir bilgi vermemiştim. Ama yine de daha sonra, bilinen bilgileri kabul ettiğime dahi bin pişman olmuştum. Yaşamım boyunca kendime şu soruyu soracaktım: "Korktuğun şeyleri neden yaptın, korkmuyorsan neden söylenenleri kabul ettin?"

Gözaltı süresinde, nöbetçi polislerle aramızda ilginç diyaloglar geçmişti. Nöbetçilerden bir tanesi Haydar'a, "Reşat Aksan'ı öldürürken ne hissettiğini" sormuş, Haydar da bir insan öldürdüğü için pişman olduğunu fakat bir sınıf düşmanını ve 37 kişinin öldürüldüğü katliama meydan verenlerden birini yok ettiği için mutlu olduğunu söylemişti.

Yine bir sabah nöbetçiler, Sovyetlerin, Afganistan'ı işgal ettiği haberini vermiş "Ne düşünüyorsunuz" diye sormuştu. Haydar "İşgal değil, zorunlu ilhak" deyince polis, "Sizinkiler yapınca zorunlu ilhak, başkası yapınca işgal diye protesto edersiniz" demişti.

Yılbaşı akşamı olduğunu söyledikleri bir gün nöbetçiler bir dakikalığına gözlerimizi açmamıza müsaade etmiş, hatta İbrahim ile eşinin birbirini öp-

mesine dahi izin vermişlerdi. Sonradan öğrendiğime göre polislerden bir tanesi sosyal demokrat eğilimliymiş.

Tutuklanma

Hakkımdaki iddialar, ifadeler, her şey aleyhime görünüyordu. Henüz çocuk yaşta olmama rağmen, hiçbir çıkar beklemeden, hiçbir beklenti içerisine girmeden, her an ölümle burun buruna olduğum bir mücadele içerisinde yer almıştım. Yaptıklarımdan pişmanlık duymuyor, elime geçecek her fırsatta kaldığım yerden devam edeceğimi biliyordum. Bizleri eli kolu bağlı bir şekilde düşmana teslim eden, direnme umudumu dahi kıran sorumlu arkadaşıma içten içe kızıyordum. Cezaevinin, beni yeniden eğitecek, yetkinleştirecek siyasi bir okul işlevi göreceği beklentisi içerisindeydim.

Polis ifadem bir sayfayı geçmiyordu ama eldeki birtakım deliller, başkalarının ifadeleri, kolay kolay dışarıya çıkamayacağımı gösteriyordu.

Selimiye Sıkıyönetim Savcılığı'na sevk edilmiş, savcılığın o günkü yoğunluğundan dolayı, Alemdağ Tutukevi'ne geçici bir süre gözaltına gönderilmiştim. Emniyetten gelenler önce 2-3 gün burada gözaltında tutuluyor, arkasından Selimiye'de sorgu hâkimliğine çıkarılıyor, tutuklanıyor veya salıveriliyordu. Benim salıverilme gibi bir şansım hiç yoktu.

Alemdağ Tutukevi tıka basa doluydu. Kahramanmaraş katliamının yıldönümünde protesto gösterisine katılan öğrenciler topluca getirilmişlerdi.

2 gün Alemdağ Tutukevi'nde gözetim altında kaldıktan sonra, Selimiye'ye sevk edilmek için hazırlanmamız istendi. Gruplar halinde adlar okunuyordu ama Süleyman ile benim adım okunmamıştı. Astsubay "İsmi okunmayan var mı" diye sordu. Süleyman ile ben adımızın okunmadığını söylediğimizde astsubay, "Sizi ayrı arabayla götüreceğiz" cevabını vermişti. Nedenini sorduğumuzda astsubaydan, "Ona biz karar veririz" diye sert bir cevap gelmişti.

Daha sonra astsubayın anlattığına göre, bir gün önce sevk sırasında Haydar öğrencilerle beraber Selimiye'ye götürülürken firar denemesi yapmıştı. Karacaahmet Mezarlığı civarında arkası açık olan Reno'dan, öğrencilerin yarattığı kargaşadan yararlanarak atlamıştı. Atladığı araçtaki askerler firarın farkına varamamış, 50 metre kadar uzaklaştıktan sonra, önde giden askeri araçtaki askerler onu görmüş ve silah zoruyla onu tekrar yakalamışlardı. İşkenceden dolayı yürüyemez durumda olan Haydar, fazla uzaklaşamadan yakayı ele vermişti. Bu yüzden sevk işlemlerinde daha tedbirli davranmak istiyorlardı.

Savcılık ifademizi aldı ve tutuklama talebiyle, sorgu hâkimliğine sevk etti.

Sorgu hâkimliği tutuklama kararı vermişti. Böyle bir şeyi zaten beklediğim için fazla etkilenmedim.

Olay gazete manşetlerinde ama "aramızda kalsın"

Tüm basın organları, bizlerin yakalanma haberlerini ilk sayfalarında tüm sayfayı kapsayacak biçimde, büyük puntolarla, silah resimleriyle, abartılı bir şekilde vermişti. Basında çıkan haberlerden dolayı öylesine popüler olmuştuk ki cezaevi amiri bile ürkek bakışlarla, abartılı bir şekilde kibar davranmış, koğuştaki temsilci arkadaşımızı çağırarak, bizleri kendi elleriyle kendisine teslim etmişti. Koğuşa girdiğimizde tüm arkadaşlar tarafından sarmaş dolaş karşılanmıştık. O dönemki siyasi temsilcimiz olan Engin Erkiner, bize hemen gerekli nasihatı vermeye başlamıştı. Erkiner, olağanüstü bir ciddiyetle, "diğer siyasi hareketlerin basından çıkan haberlere dayanarak, bizleri çok farklı gözle gördüğünü, davranışlarımıza dikkat etmemiz gerektiğini, nasıl yakalandığımıza ilişkin hiçbir şey konuşmamamızı, bu durumun örgütün iç meselesi olduğunu, en kısa zamanda sorgulanıp ne gerekiyorsa yapılacağını" söylüyordu.

Yöneticilerimiz polisin dahi bildiği gerçekleri, diğer siyasi hareketlerin bilmesinden korkuyordu. Yani hem kendimizi hem de başkalarını aldatıyorduk. Halbuki işkenceden veya korkudan konuşmak, konuşmamak veya direnmek kadar insani bir davranıştı. Ortada hiç kimsenin inkar edemeyeceği bir gerçek vardı. Herkesin şu veya bu şekilde bu operasyona maalesef katkısı olmuştu. Kaldı ki polis her şeyi biliyordu. Ama ne yazık ki hâlâ arkadaşlarımız "güneşi balçıklâ sıvamaya" çalışıyordu.

Özeleştiri ve örgütün kararı

Polisteki 15 günlük işkencenin ardından sıcak suyla duş almak, sıcak bir tabak yemek, bir bardak çay içmek, iyi kötü bir yatakta yatmak beni oldukça rahatlatmıştı. Yakalanmamızda en büyük payı olan arkadaşların huzursuzlukları yüzlerinden okunuyordu. Yapılan operasyonları değerlendirmek için toplanmıştık. Yakalanmamıza neden olan arkadaşlardan Haydar ve Günay birbirlerini suçluyorlardı. Görünen oydu ki operasyonda en büyük pay Günay'ındı.

Saatlerce süren tartışmalardan bir sonuç almak mümkün olmadı. Yakalanan her kişinin değerlendirmesi örgüte belge olarak aktarılacak, kararı örgütün vermesi beklenecekti. Bütün arkadaşlar, kimin tarafından ele verildiğini, nasıl yakalandığını, neler konuştuğunu, yazılı hale getirip, ceza-

evindeki sorumlu arkadaşımıza teslim etti. Sonrasında bu konuda müspet veya menfi bir karar hiç kimseye bildirilmedi.

Daha önce de 1977 yılındaki yakalanmalarla ilgili birtakım tutarsızlıklar yapıldığına dair haberler almıştım ama hiçbir şey açıkça ortaya çıkmamıştı. O operasyonla yakalananlar cezaevinde aynı komünde kalıyordu ama aralarındaki ilişkiler sıcak değildi. Dışarıya karşı birlik ve beraberlik tavrı gösterilmesine karşın, kanlı bıçaklı oldukları her davranışlarından belli oluyordu. İnsani hallerden dolayı gösterdikleri tavır yüzünden birbirlerini boğazlama derecesine gelmişlerdi.

Kendi arkadaşını dahi boğazlamayı göze alan insanların, daha iyi, daha güzel, daha insani, kısacası daha güzel bir dünya kurmaları mümkün müydü?

Selimiye

Selimiye Cezaevi, doktorların "At yaşamaz" diye rapor verdiği, alabildiğine derin dehlizleri andıran, rutubet kokusu yoğun hissedilen, dışarıdaki görkemli ve estetik görünümünden hiçbir eser olmayan bir zindandı. Cezaevi idaresinin tutuklularla iyi ilişkiler kurduğu, sorunları diyalog yoluyla çözmeye çalıştığı izlenimi vardı. Cezaevinin giriş kapısında silahlı askerler nöbet tutuyordu. Giriş kapısı, "arama mahalli" denilen bir bölmeye ve o bölme de, demir bir kapıyla hücre koridorlarına açılıyordu. Hücreler yan yana dizilmiş derin mağaraları andırıyordu. Hücrelerin bittiği noktada tekrar kapı, o kapının açıldığı koridora dizilmiş koğuşlar mevcuttu. Koridorun ve koğuşların tavanı çok yüksekti. Havalandırma, merdivenle çıkılan, üstü tel örgüyle kapalı, üstünde silahlı askerlerin nöbet tuttuğu, gündüzleri çoğu zaman açık olan, 60 metrekarelik bir alandı. Yeryüzüyle tek bağlantı noktası havalandırma değildi. Koğuşların her birinde bulunan tavana yakın kısımda dışarıya açılan eni on beş, yüksekliği 40 santimetre olan iki veya üç tane delik vardı. Ranzaların üzerine çıktığımız zaman o daracık deliklerden de dışarısını kısmen görebiliyorduk. Yemekler çok az verilmesine rağmen, Birinci Ordu Komutanlığı olmasından dolayı, diğer cezaevlerine göre daha kaliteli ve yenebilecek durumdaydı.

Acilciler ve Devrimci Yol hareketi aynı koğuşta kalıyordu. Her siyasi hareketin temsilcilerinden oluşan bir komite mevcuttu. Yalnız görünen oydu ki, bazı siyasi hareketler arasında gerginlik mevcuttu. THKP-C Savaşçıları ile Acilciler arasında bir sorun göze çarpıyordu. THKP-C Savaşçıları'nın üst düzey kadrolarından Enis, Acilciler komününde kalıyordu. Gerginliğin nedeni buydu. THKP-C Savaşçıları, komünlerinden ayrılan kişiyi, "poliste tu-

tarsız tavır sergilemekle" suçluyor, ayrılan kişi de "asıl tutarsız tavrı kendisini suçlayanların gösterdiğini" dile getiriyordu. Enis, kendisinin ayrılış gerekçesinin bu olmadığını, "politik gerekçelerle ayrıldığını" söylüyordu. Daha önceleri bu gerginliğin kavga düzeyine sıçradığını, iki örgütün tekme tokat birbirine girdiğini anlatıyorlardı. Gerginliğe neden olan Enis, soruşturma savcılığına verdiği ifadenin ardından tahliye edilmişti. Buna dayanamayan arkadaşları, tahliye olan eski arkadaşlarıyla görüşmek ve onun kulağını çekmek istiyorlardı. Görünen oydu ki, yine kavga çıkacaktı.

Arkadaşlarımız aralarındaki tüm olumsuzluğu bir tarafa bırakmış, bu kavgada yerlerini almak için mevzilenmişlerdi. Neyse ki kavga çıkmamış, sadece, tahliye olan kişiye "Dışarıda hesaplaşacağız" diyen THKP-C Savaşçıları'ndan Doktor Faruk'un tehdidine, bizim sorumlumuz Engin'in "Her zaman hesaplaşmaya hazırız" cevabıyla ortam gerilmiş, fakat diğer siyasetlerin araya girmesiyle olay büyümeden önlenmişti.

Selimiye'den firar mümkün mü?

Cezaevine girdiğim andan itibaren tek düşündüğüm şey firar etmek, tekrar özgürlüğüme kavuşmaktı. Selimiye'den firar etmek imkansız görünüyordu. Yine de araştırmak gerekti. Belki havalandırmadan bir yol bulunabilirdi. Cezaevinin en eskilerinden Ali Sönmez'e bu düşüncemi söylediğimde "Selimiye den kuş dahi uçmaz" cevabını almıştım ama gençlik heyecanım ve enerjim beni alabildiğine kışkırtıyordu.

Her hafta ziyaretime gelen ablalarım, tel örgülerin öbür tarafında gözyaşlarını akıtıyorlar, ben ise onları teselli etmeye çalışıyordum. Kendi durumumdan çok onların üzüntüsüne dayanamadığım için ziyarete çok sık gelmemelerini, ayda bir kez gelmelerinin yeterli olacağını söylüyordum. Ali Sönmez, hepimizin politik düzeyinin çok düşük olduğunu, okumamız gerektiğini söylüyordu.

Birkaç hafta sonra, Engin ve Ali'nin öncülüğünde seminer çalışmalarına başlanmıştı. Yeni yakalananlardan Cemil Hoca, Haydar ve Günay'a tavır almıştı. Örgütün dışarıdaki sorumlularına ağır bir dille mektup yazmış, "poliste ötenlerin cezalandırılmaları gerektiği"ni dile getirmişti.

Diğer siyasetlere karşı sorun yokmuş gibi görünmemize rağmen, örgütün bu duruma düşürülmesine tepki duyanlar, sorumlulara karşı öfke duyuyorlardı ama ellerinden bir şey gelmiyordu.

Selimiye Cezaevi'ne getirildikten dört ay sonra, idareyle aramızda sürtüşmeler başlamıştı. Yeni gelenlerle birlikte yatak problemi baş göstermişti. Ye-

mekler her geçen gün daha az geliyor, havalandırma kapıları kilitleniyordu. Tutuklular bu duruma karşı hoşnutsuzluklarını dile getiriyor ama sorunlar bir türlü çözülmüyordu. Sorunlar çözülmeyince, zaten koşulların çok kötü olması, isyana hazır tutukluların ayaklanmasına neden olmuştu. Tutuklular koridor kapılarının arkasına barikatlar kurmaya başlamışlardı.

İdarenin bu tepkiler karşısında operasyona hazırlandığı hissediliyordu. Tutuklular ranzaları yerlerinden sökerek, yatakları parçalamış, dolapları kırarak elde ne varsa koridordaki kapının arkasına yığmıştı. İsyanı fırsat bilerek, içimde her zaman var olan isyancı ruhla önüme gelen her şeyi parçalıyordum. İdare, müdahale etmeyi göze alamıyordu. Tedirgin bir bekleyiş içerisindeydik.

Bu gergin duruma daha fazla dayanamayan tutuklular yatakları ateşe vererek havalandırmaya çıktı. Selimiye'yi devrimci marşlarla inletiyorduk. Tüm koridoru aşırı bir duman kaplamıştı. Nihayet idare harekete geçmiş, tutuklu temsilcisini görüşme için idareye çağırmıştı. Tutuklular bunun bir aldatmaca olacağını düşünerek, idarenin barikatı yıktırmak için bir oyunu olabilir düşüncesiyle görüşmeyi reddetmişti. Talepler idareye yazılı olarak iletildi. Tek bir talebimiz vardı: Topluca başka bir cezaevine gitmek istiyorduk. Taleplerin iletilmesinden bir saat kadar sonra, tüm tutukluların eşyalarını hazırlamalarını istediler. Zaten tüm tutuklular, eşyalarını çoktan hazırlamış, havalandırmaya yığmışlardı.

Toplu halde söylenen marşlar yeri göğü inletiyordu. Barikat kaldırılmış, 12 kişilik gruplar halinde arama mahalline alınmaya başlanmıştık. Bileklerimiz kelepçelenmiş, askeri araçlara yerleştirilmiştik. Hava hafiften kararmaya başlamıştı. Cezaevi amiri Bayrampaşa[9] Cezaevi'ne sevk edildiğimizi açıklıyordu ama bizler yüzbaşının sözlerine inanmıyor ve nereye götürüleceğimizi merak ediyorduk.

Bayrampaşa Cezaevi

Bir saat kadar süren yolculuktan sonra askeri araç hızını keserek durdu. Askeri aracın penceresinden dışarı baktığım zaman Bayrampaşa Cezaevi'ne getirildiğimizin farkına vardım. Gardiyanlar kapıda sıraya dizilmişti. Daha önce bir arkadaşın ziyareti için Bayrampaşa Cezaevi'ne gelmiştim. Cezaevi hakkında kısmi de olsa bilgim vardı. Askeri araç, "kapı altı"na[10] doğru ilerliyordu. Sevk haberini duyan cezaevi idaresi gerekli tedbiri almış, her taraf

9. Bayrampaşa Cezaevi, "Sağmalcılar" olarak da adlandırılıyordu.
10. Tutukluların ilk getirildikleri yer.

jandarma tarafından kuşatma altına alınmıştı. Siyasi tutukluları pek sevmeyen gardiyanların yüzleri "şeytan" görmüş gibi asılmıştı. Siyasilerin birlik ve beraberlik içerisinde davranmaları, tutuklular üzerinde istedikleri baskıyı kuramayacaklarını bilen gardiyanların huzurunu kaçırmıştı. Eşyalarımız ve üstlerimiz çok kibar bir tarzda aranmış, rasgele koğuşlara dağıtılıyorduk.

On kadar siyasi mahkumla beraber B12 koğuşuna yerleştirilmiştim. Siyasilerin gelmesiyle birlikte eski düzenleri bozulacak olan adli mahkumlardan bazıları bizim gelişimizden pek hoşnut olmamışlardı. Dış kapıdan "Sayım düzeni alın" diyen gardiyanın sesiyle birlikte tüm adli mahkumlar koğuşta tek sıra halinde dizilmişlerdi. Bizler ranzaların üzerinden dahi kıpırdamamıştık. Siyasilerin tavırlarını bilen gardiyanlar hiçbir tepki göstermeden sayım işlemini bitirmişler, "Allah kurtarsın" diyerek koğuşu terk etmişlerdi. Adli mahkumlar siyasilerin idareye karşı kafa tutan tavrını büyük bir saygınlıkla izliyordu. 2. gün sayımda kendilerini siyasilere yakın gören adli mahkumlardan bazıları da sayım düzenine katılmamışlar, ranzalarından aşağıya inmemişlerdi. Siyasilerin koğuştaki düzeni sarsacağının farkına varan idare, zaman geçirmeden tüm koğuşlardaki siyasilerin, siyasi koğuşlarda toplanacağını bildirmişti. Zaten siyasilerin de istediği buydu.

Komün hayatımız

Eşyalarımı topladım ve koridora çıktığım zaman örgüt arkadaşlarımın da aynı koridorda toplandığını gördüm. Siyasiler kendi aralarında hangi koğuşta kalacaklarının kararını vermeye çalışıyordu.

Acilciler, Kurtuluş, Eylem Birliği, Otonom Gençlik B8'de kalmakta karar kılmışlardı.

Bayrampaşa, Selimiye ile kıyaslandığında beş yıldızlı bir otel gibiydi. Günün on iki saati havalandırma ve koğuş kapıları açık, yemek yapmak, çay yapmak imkanı olan, koğuşlar arası ziyaretler yapılabilen bir cezaeviydi. Her örgüt kendi komününü kurmuştu. Dışarıdan gelen para ve yiyecekler komünde toplanır, sigaralar herkese eşit bir şekilde dağıtılır, her gün iki kişi komün nöbeti tutar, yemekleri yapar, bulaşıkları yıkar, diğer komünlerin nöbetçileriyle beraber koğuşu temizlerdi. Komün içerisinde herkes eşit bir hukuka sahipti. Hiç kimseye farklı muamele yapılmazdı. Alınacak herhangi bir kararla ilgili tartışmalar yapılırdı ama temsilci ve ona yakın duranların dışındakilerin kendilerine ait herhangi bir görüşü olmaz veya olsa dahi "örgüt disiplinine uymaz" hükmüyle pek fazla dillendirilmezdi. Tüm komün, "askeri bir birlik" gibi alınan kararlara gönüllü veya gönülsüz de olsa fazla tepki

göstermeden uyardı. Kararlara uyma konusunda herhangi bir baskı yoktu. Zaten her komün üyesi kendisini o kurallara uyma konusunda şartlandırırdı. Aykırısı "devrimci ahlak"a yakışmazdı.

Komün üyelerinde insandaki oto kontrol mekanizması kusursuzca işlerdi. Dışarıdaki hiyerarşik yapılanma burada da mevcut olduğundan, insanlar kendi yaratıcılıklarını pek ortaya koyamazlardı. Tamamen edilgen bir konumdaydılar.

Her örgütün bir temsilcisi vardı. Bu temsilciler bir araya gelir, karar alınır, alınan karar örgüt taraftarlarına duyurulur, taraftarlar da alınan kararları hiç sorgulamadan yerine getirirlerdi. Bir kişiye tavır alınacaksa herkes ona tavır alır, havalandırmaya çıkılmayacaksa hiç kimse havalandırmaya çıkmaz, koridor boşaltılacaksa hiç sorgusuz boşaltılır, mahkemeye çıkılmayacaksa, tahliye olacaklar dahi mahkemeye çıkmaz, açlık grevi yapılacaksa hasta-sakat herkes katılırdı. Bu kararlar zorla uygulatılmaz, taraftarların gönüllü katılımıyla gerçekleşirdi. Kararlardan memnun olmayanlar dahi "devrimci ahlakları" gereği, alınan kararlara uyarlardı.

Tüm faaliyetim firar üzerine

Örgüt arkadaşlarımla beraber koğuşa yerleşmiştim. Bundan sonra tüm zihinsel ve bedensel faaliyetim firar etmek üzerine olacaktı. Bayrampaşa Cezaevi firar için çok uygun bir konumdaydı.

Bayrampaşa'ya geldiğim ilk günden itibaren koğuş, havalandırma, çatı boşluğu ve çöp mazgallarının açıldığı, koğuş koridorlarının altındaki çöp toplama alanlarının bulunduğu bodrumla ilgili ne kadar bilgi varsa toplamaya başlamıştım. Bu bilgiler ışığında hangi yolu deneyeceğime ilişkin ipuçlarını elde etmeye çalışıyordum.

Yaptığım araştırmalar birtakım arkadaşların dikkatini çekmişti. Bir gün komün toplantısında, temsilci arkadaş (Engin Erkiner), "bireysel araştırmaların kendilerine zarar vereceğini, firar girişiminin komite tarafından organize edileceğini, en uygun yolun hangisi olacağına ilişkin araştırmaların yapıldığını, böyle bir firar organizasyonu yapıldığı zaman tüm arkadaşların bu yoldan yararlanacağını" uygun bir dille hatırlatmıştı.

Ben yaşamım boyunca önüme çıkan hiçbir imkanı bireysel amacım için kullanmamıştım. Karşılaştığım her türlü zorluğu hiç kimseye zarar vermeden aşmaya çalışır ve daima "toplumsal amaç için bireysel özveri"de bulunurdum. Aslında "devrimci tutum" da böyle olmalıydı. Ben böyle düşünüyordum ve arkadaşlarımın da benimle aynı düşüncede olduğuna inanıyordum.

Yöneticilerimiz kaçıyor

Temsilcinin uyarısı beni yeterince ikna etmişti. Fakat daha sonraki günlerde yaşadıklarım, arkadaşlarımın benim gibi düşünmediğini ortaya koydu. Güvendiğim dağlara karlar yağmıştı. Ortaya çıkan gerçeklik beni çok büyük hayal kırıklığına uğrattı. Örgütsel yapıya ilişkin düşüncelerimde yeni kırılmalar yaşıyordum. Bu kırılmalar, örgütü, devrimci mücadeleyi ve devrimciliği sorgulama sürecini başlatacaktı.

Firar haberini Günay vermişti. Firar her tarafta duyulmuş olmasına rağmen, kendine has illegal üslubuyla yaklaşarak, "Seninle çok önemli bir şey konuşacağım" deyip "yoldaşların şu anda özgür olduğunu" bildirmişti.

Bizden habersiz gerçekleştirilen bu firarı duyduğum zaman, aldatılmanın yarattığı şokla beynimin parçalandığını hissettim. Düşünsel dünyam alt üst olmuştu. "Peki, bize neden haber verilmedi, bunun hesabını bize nasıl vereceksiniz?" diye bağırıyordum. Günay, "gerekli açıklamanın en kısa zamanda yapılacağına dair inancının olduğunu" söylüyordu. "Size inanmamın hiçbir haklı gerekçesi yok" diyerek konuşmayı yarıda kesip koğuşa yöneldim.

Başlangıçta araştırdığım tüm firar yollarını, araştırmalarda edindiğim bilgileri arkadaşlarımla paylaşıyor, önüme çıkacak tüm firar imkanlarından öncelikle kimin yararlanacağına örgütün karar vermesinde hiçbir sakınca görmüyordum. Çünkü hâlâ bana göre "örgüt en iyisini bilir ve en doğrusunu yapar"dı. Hareketin yönetici kadrolarının, "bizim için her şeyi düşündüğüne" inanıyordum.

Ne yazık ki benden ve birtakım arkadaşlarımdan habersiz kararlaştırılan ve daha sonra fiili olarak gerçekleştirilen firar olayıyla birlikte, yönetici kadroların sadece kendilerini düşündükleri ortaya çıkacaktı.

Tüm düşüncem allak bullak olmuştu. Firar eden örgütün üst kadrolarındakilerle benim ve Cengiz'in hukuki durumu aynıydı. Beni, Cengiz'i ve Ali Gedik'i beraber götürme ihtimalleri olmasına rağmen, sadece hiçbir risk almamak ve bir an önce kendi kurtuluşlarını gerçekleştirmek isteyen bu yöneticiler, açıkça bize kazık atmışlardı.

Bu yöneticiler, o zaman örgütün kendileri gibi üst kadrolara ihtiyacının daha fazla olduğunu düşünebilirlerdi ama ne yazık ki firarın hemen akabinde kendilerini yurtdışına atmaları bu konuda samimi olmadıklarının en bariz göstergesiydi.

Arkadaşlarımız, Sultanahmet Adliyesi'ne götürülen adli mahkumların bir kısmının yerine geçmişler, Cağaloğlu civarında, jandarmaları etkisizleştirerek firar etmişlerdi. Aslında onların firarına sevinmiştim ama içimde onlara karşı

bir kırgınlık ve küskünlük de oluşmuştu. Arkadaşlarımın bireyciliklerini bir türlü kabullenemiyordum. En azından bizim onlara gösterdiğimiz açık ve dürüst tavrı, onlar da bize göstermeliydi.

Bu insanlar, o zamanlar hayatımızı seve seve feda edeceğimiz hareketin en üst kadrolarıydı. İleriki süreçlerde arkadaşlarımın bu davranışının hiçbir eleştiriye ve sorgulamaya tabi tutulmaması, örgüte olan güvenimi bir kez daha zedelemişti.

Çok kızgın ve öfkeliydim. Bu davranış firar düşüncemi daha da kamçılamıştı. Buradan çıkmanın bir yolu olmalıydı. Yalnız bu yol bireysel olarak kullanılmamalıydı. Öyle bir yol bulunmalıydı ki firar edecek yüzlerce insan bu yoldan faydalanmalıydı. Benimle aynı kadere terk edilen Cengiz ile uzun uzadıya sohbete daldım. Cengiz de benim gibi en yakın arkadaşları tarafından aldatılmanın acısını yaşıyordu. Çok fazla duygusal düşünmemek gerektiğini hissediyordum. Duygusallık bize zarar verecek, elimizi kolumuzu bağlayacaktı.

Firarın başka bir yolu olmalı

"Olanla ölenin çaresi yok"tu. Şimdi daha sağlıklı düşünmeliydim. Firar için en uygun biçimi bulmanın yolu, sakin kafayla düşünmekten geçiyordu.

Daha önce tasarlanmış bir firar yolu vardı. Fakat bu yolun, şu an yeni gerçekleşmiş firarın hemen arkasından denenmesi doğru değildi. Bir süre daha ortalığın sakinleşmesini beklemeliydim. Acele etmemek, bu bekleme süresince yapılacak işlerin ön hazırlığını yapmak, ileriki dönemde gerekli olacak malzemeleri temin etmek daha uygun görünüyordu.

Tasarladığım firar yolu, B1 koğuşuyla sübyan koğuşu arasında kalan, "füze" diye adlandırılan hücrelerin tuvaletinin altından kazılacak tüneldi.

Bu hücrelerden bir tanesi B1 koğuşunun, diğeri ise sübyan koğuşunun uzantısı içerisinde yer alıyordu. Bu tünelin başlangıç noktası daha önce örgütün üst düzey kadroları tarafından kararlaştırılmıştı. Yalnız, girişi füze hücrelerinden değil, koğuşların altındaki bodrum katından, çöplerin toplandığı mazgalların açıldığı koridordan yapılmıştı. Yeraltı mazgalının dış duvara doğru uzanan koridorun son noktasına yakın bir yerinde duvar delinmiş ve tünel girişi dikey olarak 1 metre kadar kazılmıştı.

Mazgal delikleri, çöplerin boşaltıldığı, koğuşların girişinde yer alan, bodruma doğru inen, fazla şişman olmayan bir insan bedenin sığabileceği kadar eni olan, dikey olarak aşağıya uzanan sacla kaplı kanallardı. Bu kanallardan, çöpler ve yemek artıkları aşağıya bırakılırdı. Çöpler bu kanallardan aşağıya

doğru akar, aşağıdan toplanan bu atıklar, bodrum koridoruna giren çöp kamyonlarıyla toplanıp götürülürdü.

Mazgallardan aşağısı karanlık olduğu için görünmüyordu. Çöpü attığımızda sadece aşağıya düştüğünde çıkardığı sesi duyabiliyorduk. Her türlü yemek ve diğer atıklar buradan atıldığı için, mazgal deliklerinin kenarı yağ ve pislikle kaplanmıştı. Bazı zamanlar, kocaman lağım fareleri bu deliklerin girişine kadar gelir, bir "istihbaratçı" gibi tutukluları gözetler ve aniden ortadan kaybolurdu. Bu mazgallardan koğuşlara öylesine kötü bir koku yayılırdı ki insanın burnunun direği kırılacak gibi olurdu.

Füze hücrelerinin altına denk gelen ve daha önce başlatılan tünelin girişinin keşfini yapmak gerekiyordu. B8 koğuşundan füze hücrelerinin mazgal boşluğuna ulaşmak için, mazgaldan aşağıya indikten sonra alt bodrumdan üç tane demir kapıyı geçmek zorundaydık. Bu kapılar, çöp kamyonları çöpleri toplamaya girdiğinde açılır, çöpler alındıktan sonra tekrar kapatılır ve kilitlenirdi.

İlk keşfin yapılması için, yanımıza bazı malzemeleri alarak Ali Gedik ve Cengiz ile beraber, akşam saat ondan sonra mazgaldan aşağıya inmeye karar vermiştik. Saat ona doğru koğuşta el ayak çekilmişti. Büyük çoğunluk yataklarına uzanmış, ortalıkta dolaşan birkaç kişiden başka hiç kimse kalmamıştı. Ayakta olan birkaç kişi de davranışlarımızdan gizli bir işimiz olduğunun farkına vararak koğuşa girmişlerdi. Koğuş kapısını kapatıp mazgalın önünde saf tutmuştuk.

Mazgal deliği çok dar olduğu için, önce ayaklarımı mazgaldan içeriye salacak, ellerimi kafama doğru öne uzatarak girmeye çalışacaktım. Önce el fenerini ardından da kafamı mazgaldan içeriye uzattım. Mazgalın aşağısı çöp yığınlarıyla doluydu. Kafamı mazgaldan çıkarıp el fenerini Cengiz'e uzattım. Ayaklarımı delikten aşağıya salarak uzandığım zaman, ellerim mazgalın kenarında destek alıyordu. Ayağım hâlâ boşlukta sallanıyor, basacak bir yer arıyordum. Ben aşağıya ulaştığımda diğerlerinin inmesi daha kolay olacaktı. Ayaklarımı bir duvara, popomu da diğer duvara yasladım ve ellerimi tuttuğum mazgaldan kurtardım. Yukarıdaki arkadaşlarıma seslenerek el fenerini aşağıya doğru tutmalarını istedim. Aşağısı çok yüksek değildi. Ellerimi salarak, kendimi boşluğa bıraktım. Her taraf koyu bir karanlıkla kaplıydı. Kıçımın üzerine lop diye oturmuştum. Diğerlerinin inmesine yardımcı olmam gerekiyordu. Arkadaşlar omuzlarıma basarak rahatça indiler.

Mazgal boşluğundan bodrum koridoruna çıktık. El feneri sönünce her yanı zifiri bir karanlık sardı. Gördüğümüz manzara ürkütücüydü. Göz gözü

görmeyen çöplerin toplandığı bu bodrumda, atıkların kokusu burun deliklerimizi parçalayacak gibiydi. Sessizlik ve zifiri karanlık, sayısız lağım faresinin sesi, dayanılmaz pis bir kokuyla birleşince ortaya çıkan tablo çok korkunçtu. Normal karanlıklarda insanın gözü zamanla karanlığa alışırdı ama bu karanlığa insan gözünün alışması mümkün değildi. Çünkü hiçbir yerde hiçbir şekilde ışık gelmiyordu.

Füze hücrelerinin altına ulaşmak için

Her iki koğuş arası, yukarı katlar gibi demir parmaklıklı kapılarla ayrılmıştı. Çöpler gün aşırı toplandığı için kapı kilidini patlatmamız bizi ele verirdi. Tavana yakın duran bağlantılardan bir parmaklık kesmemiz çöpleri toplayanların dikkatini çekmezdi. Zaten kestiğimiz demiri dönerken eski yerlerine yapıştıracaktık.

İlk karşımıza çıkan demir kapının üst bölmelerinden en uygun parmaklığı tespit ederek kesmeye başladım. Var olan engelleri bildiğimiz için hazırlıklıydık. Demir parmaklığı kesmek çok zor görünüyordu. Elimizdeki testereler çok küçük olduğundan kesim işlemi çok yavaş ilerliyordu. İlk parmaklığı bir saatte kesmiştim. İlk engelin aşılması hepimize büyük bir moral vermişti. Bu arada fare sesleri arttığı gibi, karanlıkta sağa sola atlayan farelerden bazıları ellerimize ayaklarımıza dolaşıyordu. İkinci kapının parmaklığını kesmek için Cengiz ile birlikte yukarıya doğru tırmanmıştım. Bir saat içinde ikinci kapının parmaklığını da kesmiş, son kapı engeline doğru ilerliyorduk.

Sessizliğin ve korkunun hâkim olduğu ortamlarda birilerinin yanında olduğunu hissetmek insana güven veriyordu. Karanlık dahi olsa, hissettiğin bir çift göz, tuttuğun bir el, dokunduğun bir vücut, insana yalnız olmadığını hatırlatıyordu. Yalnız olmamak, kendine olan güvenini ve cesaretini artırıyordu. İşte biz de bu histen aldığımız güçle hareket ediyorduk. Uzun bir uğraştan sonra, üçüncü kapı engelini de aşmış, füze hücrelerinin ortasındaki mazgal koridoruna ulaşmıştık.

Tünelin başlangıç noktasına, füze mazgallarının açıldığı koridordan 30 metre kadar ilerleyerek varılıyordu. Tünel girişi, bizden önce bazı arkadaşlar tarafından sadece füze hücresinin alt duvar sütunu delinmiş, zemin betonu 1 metre kadar kazılarak bırakılmıştı.

Füze mazgallarının açıldığı boşluğa varınca gördüğümüz manzara bizleri şaşkına çevirmişti. Füze hücreleri kullanılmadığı için, idare bu koridoru iptal etmiş, mazgal koridorunun girişi demir kapıyla kapatılıp, dört tarafı sıkıca kaynaklanmıştı. Büyük bir heyecan ve umutla yöneldiğimiz tünelin girişi,

açılması mümkün olmayan bir engelle ortadan kaldırılmıştı. Çaresizlik ve umutsuzluk içerisinde yeniden koğuşa döndük.

Güneşin, doğarken yaydığı kızıllığı özlüyorum

Koğuşa döndüğümüzde saat sabahın beşiydi. Tüm arkadaşlar horultular içerisinde uyuyordu. Üzerimizdeki pis koku etrafa yayılmıştı. Elbiselerimizi çıkardık ve çamaşır yıkadığımız plastik leğenlere ısladık. Banyoda temizlenmek için, tahtadan ve tenekeden yaptığımız elektrikli su ısıtıcısıyla ısıttığımız suyla banyo yaparak temizlendik. Az da olsa umut bağladığım bu yolun daha başlangıçta tıkanması moralimi bozmuştu. Tünel kazmak için en uygun alan orasıydı. Çünkü bu alanlar cezaevi tarafından kullanılmayan ve kısa zaman içinde de kullanılma olasılığı olmayan alanlardı. Koğuşlarda böyle bir deneme yapmamız mümkün görünmediği gibi kısa süre içerisinde yakayı ele verirdik.

Banyodan çıktığımda arkadaşların çay demlediğini ve beni beklediğini gördüm. Ortalık yeni yeni aydınlanmaya başlamıştı. Pencere kenarında dışarıyı gözetlerken, uykusuzluğuma rağmen kendimi zinde hissediyordum.

Alacakaranlığın o hoş görüntüsü beni alıp çocukluğuma götürmüştü. Özellikle yazın, iş güç zamanı, annem tüm kardeşlerimi, büyük-küçük demeden sabahın alacakaranlığında kaldırır ve hep beraber tarlanın yolunu tutardık. Annem bizleri kaldırırken adlarımızı birbirine karıştırır, tüm kardeşlerimin adını baştan aşağı saymaya başlardı. Güneş doğmadan tarlaya ulaşır, çoğu zaman güneşin doğuşunu tarlada çalışırken izlerdim. Güneşin doğmadan önce etrafına yaydığı kızıllığın o muhteşem görüntüsü çocuk yüreğimde muhteşem bir coşku yaratırdı. Güneşle birlikte etrafa yayılan kuş ve böcek sesleri kulaklarımda yankılanırdı. Güneşin doğarken ufku yararak yükselmesi, önce gözlerime ardından ayaklarıma vuran güneş ışıklarının etrafa yaydığı enerji, beni alır bambaşka dünyalara götürürdü. Ellerimi gözlerime siper eder, hep bu tabloyu seyre dalardım. Burada kaderime razı gelirsem daha uzun bir süre de güneşin doğuşunu izlemem mümkün olmayacaktı.

"Güneşli güzel günler görmek" için girdiğimiz bu mücadelede karanlıklar içerisine hapsedilmeyi hazmedemiyordum. Üstelik ne kadar ceza alacağımı bilemediğim gibi, kısa süre içerisinde dışarı çıkmam da mümkün değildi. Dışarıda kıran kırana süren, her gün onlarca insanın öldüğü günler pek hayra alamet görünmüyordu. Eli kolu bağlı bir şekilde ceza tüketmek çok zordu ve cezaevinde eli kolu bağlı yatmak bana göre değildi.

Kavga nasıl bitirilir:
"Kavgayı ayırmayız, ilk saldırana saldırırız"

Arkadaşlar, çaylarını içtikten sonra yataklarına uzanmak için koğuşa çıkmışlardı. Gece boyunca uyumadığım halde, uykumun olmadığını hissettim ve koğuşa çıkmaktan vazgeçtim. Birazdan sabah çorbası gelecekti. Koğuş nöbetçisi sabah çorbasını almak için kalkmıştı. "Bari çorba da çorbaya benzese" diye düşündüm. Kapıda gardiyanın, "Nöbetçi, çorba" diye seslendiğini duyduğumda koğuş nöbetçisine haber verdim. Çorbanın üzerinde siyaha yakın bir renkte yarım parmak kalınlığında yağ tabakası vardı ve çok kötü görünüyordu. Bu çorbalar sanki yemek için değil de özellikle yenilmemesi için yapılıyordu ve ancak özel bir terbiyeden geçirildikten sonra yenilebilecek duruma getirilebiliyordu.

Kafam hâlâ tünelin girişine ulaşmanın yollarını aramakla meşguldü. Hücreleri gözümün önünde canlandırmaya çalışıyordum. Füze hücrelerine ulaşmanın mutlaka başka bir yolu olmalıydı. İki yoldan hücrelere ulaşma şansımın olduğunun farkına vardım. Bu yollardan bir tanesi, sübyan koğuşu, diğeri de B1 koğuşuydu. Sübyan mahkumların kaldığı koğuşuyla B1 koğuşu birbirine paraleldi. Bu hücrelere ulaşmak için her iki koğuş da kullanılabilirdi. Sübyan mahkumlarla, siyasilerin ilişkileri çok iyiydi ama gizliliği sağlama açısından sübyan koğuşu pek istikrarlı değildi. Geriye B1 koğuşu kalıyordu. Yalnız B1 koğuşundaki siyasi hareketin buna müsaade etmesi çok zor görünüyordu.

B1 koğuşunda TKP (Türkiye Komünist Partisi), İGD (İlerici Gençler Derneği) ile az sayıda Birlik Yolu davasından yatan tutuklular kalıyordu. Bu koğuş diğer koğuşlardan ayrı girişi olan, ziyaretçi kabinlerinin yanındaki koridora açılan, diğer koğuşlarla hiçbir bağlantısı olmayan, ziyaretçi günü dahi ayrı olan bir koğuştu. Burası sanki cezaevinden ayrılmış özerk bir bölge gibiydi. TKP'nin, Anti-Sovyetik ve Maocu gruplarla olan çelişkilerinden dolayı, içeride meydana gelecek çatışmaların önlenmesi için, bu grupları bu koğuşa yerleştirmişlerdi.

O dönemdeki siyasi hareketler arasındaki gerginlikler ve çatışmalar o kadar ilginçti ki, bugün yaşayanlar bu çatışmaları anlamakta bir hayli zorlanabilirler. B9 ve B10 koğuşlarında kalan gruplardan "Devrimci Proletarya" ve "Halkın Kurtuluşu", her gün birbirleriyle kıyasıya kavga ederlerdi. Devrimci Proletarya, Halkın Kurtuluşu'ndan ayrılan bir gruptu. Farklılıklara tahammülü olmayan bu gruplar, havalandırmada birbirlerine acımasızca saldırarak, birbirlerinin kafasını gözünü dağıtırlardı. Diğer siyasi gruplar da

bu kavgaları önlemek için onların aralarına girerlerdi. Bu kavgalar öylesine bıktırıcı bir hal almıştı ki, sonunda diğer siyasi hareketler aldıkları bir kararla, "artık kavgayı ayırmayacaklarını, ilk saldıran gruba, haklı olsun olmasın, topluca saldıracaklarını" bildirdiler. Bu kararın bu gruplara tebliğinden sonra, kavgalar bir daha olmadı.

Eşitlik, özgürlük, savaşsız, sınıfsız ve sınırsız bir dünya için mücadele ediyorduk ama iç kavgalarımızı ancak böyle durdurabiliyorduk.

Kaçış için tek yol B1 koğuşu.
Kim kalıyor? TKP'liler

B1 koğuşunda kalan TKP'li tutuklularla en sıcak ilişki bizimdi. Örgüt anlayışlarımız, mücadele tarzlarımız farklı olmasına rağmen sağlıklı bir diyalogumuz vardı. B1 koğuşunda kalan tutukluların büyük çoğunluğu bildiriden, pankarttan veya öğrenci olaylarından geldiği için en fazla altı ay tutuklu kalıyor ve ardından tahliye ediliyorlardı. Özellikle bu koğuşta firar edecek konumda olan pek bir kimse yoktu. Bu durumun bizim için bir dezavantaj olacağını düşünüyordum. Füze hücrelerinden tünel çalışmasına başlamak için, B1 koğuşu dışında hiçbir şansımızın olmadığı görünüyordu. Bu koğuştaki siyasi temsilcinin, kendi koğuşlarının kullanılmasını onaylaması zor bir ihtimaldi. Yine de TKP'nin siyasi temsilcisiyle görüşmekte fayda vardı.

B1'deki siyasi temsilciyle görüşmenin sorumluluğunu Günay üzerine aldı. Bu görevi alırken de o arkadaşları ikna edebileceğine inanıyordu. Bazı arkadaşların görüşleri ise B1'de kalan TKP'lilerin böyle bir eyleme izin vermeyecekleri, izin vermedikleri gibi, böyle bir eyleme engel olmaya dahi kalkışacakları yönündeydi. Önyargılı olumsuz düşüncelere rağmen, görüşmenin yapılmasında sakınca görülmüyordu.

Öğleden sonra Günay görüşmeye gittiğinde heyecanlı bir bekleyiş başlamıştı. İki saat sonra Günay geri döndü. Yüzündeki ifade umut vericiydi. Görüşmenin olumlu geçtiğini, o arkadaşların her türlü yardımı yapmaya hazır olduğunu bildiriyordu. Olumsuz düşünen önyargılılar yanılmıştı. Şimdi geriye bir sorun kalıyordu. Bu eylem çok kişi tarafından bilinmemeliydi.

Görüşmeden 1 gün sonra, Günay ile beraber B1 koğuşuna giderek, TKP'lilerle tanıştığımda umudum biraz daha artmıştı. TKP'nin temsilcisi ve aynı zamanda B1 koğuş sorumlusu Gültekin bana, "her gün B1 koğuşuna gelip gitmemin dikkat çekeceğini, onun için arzu edersem, bu koğuşta kalabileceğimi" söylüyordu. Bu öneri karşısında olağanüstü duygulanmıştım. Pasifist, revizyonist bir çizgide gördüğümüz bu insanların cesaretleri beni şaşırtmıştı.

Ne diyeceğimi bilemiyordum. B8'de alıştığım ve çok sevdiğim birçok arkadaşı terk edip yeni tanışacağım, duygularını, düşüncelerini, davranışlarını hiç bilmediğim insanlarla kalacaktım. Yalnız B8 koğuşunu terk ederken de dikkat çekmemem gerekiyordu. Fakat onun bahanesini yaratmak çok zor değildi. Hemen kafamda bir senaryo uydurdum. B8 koğuşuna döndüğümde arkadaşlarımla bir tartışma çıkaracak, bu tartışmayı koğuşa yayarak, "anlaşamıyoruz" bahanesiyle B8'i terk edecektim.

Böylesine büyük bir risk ve sorumluluk içeren bu eylem için destek veren arkadaşların kararlılıklarını görünce, kendimi daha da güçlü hissetmeye başlamıştım. Yalnız değildik.[11]

Gültekin'in tahliyesi yaklaşmıştı. Onun yerine temsilci olacak Sefa, çocuk denecek yaşta olmasına rağmen, aynı kararlılık ve cesaret içerisinde olduğunu davranışlarıyla gösteriyordu. Daha önceki olumsuz düşüncelerimden utanç duyuyordum. Bu güzelim insanların fedakarca davranışlarına karşı içimden büyük bir sevgi seli akıyordu. Pasifist gördüğüm o hareketin üyeleri veya sempatizanı olan bu çocukların örnek davranışı, coşku ve heyecanı, hiçbir çıkar gözetmeden kendilerini riske etmeleri, yüreğimde derin izler bırakmıştı.

Bu davranışlar beni düşündürecek ve gelecekte bana çok şey kazandıracaktı.

B1 koğuşu ve yeni arkadaşlarım

2 gün sonra, B8'deki arkadaşlardan biriyle bahaneden sert bir tartışmaya giriştim ve akşama doğru eşyalarımı toparlayarak koğuşu terk edip, B1 koğuşunun yolunu tuttum. B1 koğuşuna geldiğimde Gültekin'in tahliye olduğunu söylediler. Komün sorumluluğu Sefa'ya kalmıştı. B1'in en güzel yataklarından bir tanesini bana verdiler.

Eşyalarımı yerleştirdikten sonra havalandırmaya çıktım. Sefa beni Bülent, Cumhur ve Yahya ile tanıştırdı. Nöbetçiler yemek düzeni alınması için uyarı yapıyorlardı. Kendimize boş bir yer bulup oturduk. Koğuşta bulunan diğer tutukluların gözü, davetsiz misafirin üzerindeydi. Bunun farkına varan Sefa, tüm koğuşa bir açıklama yapmak zorunda kaldı.

Sefa, sakin bir dille yaptığı açıklamayla, "daha önce, B8'de kaldığımı, fakat

---

11. Çok uzun yıllar sonra, o dönem böylesine cesur bir kararı veren Gültekin ile aynı partinin, ÖDP'nin saflarında yan yana mücadele edeceğimi o zaman kırk yıl düşünsem aklıma getiremezdim.

kendi arkadaşlarımla birtakım sorunlar yaşadığımı, o yüzden de bundan böyle B1 koğuşunda kalacağımı, herkesle aynı hak ve hukuka sahip olduğumu" belirttiğinde, üzerimdeki meraklı bakışlar kısmen de olsa azalmıştı.

B1 koğuşundaki ilk 2 günümü sohbetle ve tanışmayla geçirdim. Artık daha fazla beklemeye gerek yoktu. Tünelin plan ve programı kafamda hazırdı. Büyük bir ihtimalle bu eylem başarıya ulaşacak ve cezaevinde bulunan tüm ağır cezalılar bu firardan yararlanacaktı. Görünen oydu ki Sefa ve arkadaşları da bu eylemin hem organizatörü hem de uygulayıcıları olmaya adaydı.

Sefa, Bülent, Cumhur ve Yahya'nın tünel çalışmasında görev alabileceğini belirtti. Bülent, on yedi yaşında, Cumhur ve Yahya yirmi yaşlarındaydı. Bülent, Sefa ile birlikte bildiri dağıtma eyleminde yakalanmıştı. Cumhur ve Yahya siyasi değildi ama İGD ile dışarıdan bağlantıları vardı. Bu kişiler cinayetten tutukluydular ve ağır ceza alacakları kesindi. Yani onlar da bu firar eyleminden yararlanmak istiyorlardı.

B1 koğuşuna taşınalı 3 gün olmuştu. Bugün füze hücrelerine giriş için hazırlıklara başlamamız gerekiyordu. Başlangıçta gerekli olacak tüm malzemeleri hazırlamak için sabırsızlanıyordum. Gerekli malzemelerin listesini yapmıştım. Başlangıçta testere, tuzruhu, keser, tornavida, murç benzeri bir delici, plastik leğen, demir yapıştırıcı, kova, el feneri, battaniye parçaları ve faraş gerekliydi. Elimizde önceden temin ettiğimiz çok sayıda demir testeresi mevcuttu. Tuzruhu tuvalet temizliğinde kullanıldığından, her an kantinde bulabilirdik. Plastik leğen, kova, faraş, battaniye parçaları, el feneri koğuşta bulunan malzemelerdi. Keser daha önce marangozhanede çalışan bir arkadaş tarafından koğuşta alıkonulmuştu. Delici alet yine önceden tedbir olarak zulada bulunuyordu. Demir yapıştırıcı da özel ilişkiler kullanılarak elde edilmişti.

Tünel kazı planı

Sefa, nasıl bir plan yaptığımı merak ediyordu. Anlatmaya başladım. Tünelin başlangıç noktasının, sübyan koğuşu tarafındaki füze hücresinin tuvaletinin altına denk geldiğini tahmin ediyordum. B1 havalandırmasına bakan pencereden bir parmaklık keserek füze hücrelerine ulaşmak mümkündü. Füze hücrelerinden birbirine geçiş vardı. Sübyan koğuşunun havalandırmasına bakan hücrenin tuvalet taşını söktüğümüzde tünelin başlangıç noktasına ulaşacağımızı sanıyordum. Başlangıç noktasına ulaştıktan sonra kısmi olarak rahatlayacaktık. Hücreler kullanılmadığı gibi hücreye giriş ve çıkış kapılarının, bizzat idare tarafından demir kapılarla, bir daha açılmamak üzere kaynakla kapatılması, bize büyük bir avantaj sağlayacaktı. Özel bir ihbar olmadığı sürece, tünelin ortaya çıkma olasılığı yoktu.

Bu hücreler daha önceleri, idare tarafından disiplin cezası amacıyla kullanılan alanlardı. Siyasilerin Sağmalcılar'a sevkinden sonra, cezaevi içinin tüm denetiminin siyasi mahkumlara geçmesiyle birlikte, idarenin bu alanları kullanma şansı azalmıştı. İdare ya bizimle çatışacak, koridor kapılarını kapatacak, her yana nöbetçi veya gardiyan koyacaktı ya da iç denetimi bizim inisiyatifimize bırakacaktı. İdarenin tercihi, iç denetimi bize bırakmak oldu. Bu durumda gece gündüz çalışma imkanımız vardı. Sefa ile sohbet ederken Bülent ve Cumhur bize doğru yaklaşıyordu. Onlara bu akşam çalışmaya başlayacağımızı bildirdiğim an üçünün de gözleri heyecanla parladı.

Tünelin başına yolculuk

Sefa, akşam sayımı için gelen gardiyanı, havalandırmanın koridora açılan kapısında karşıladı. Gardiyan sayım için içeri dahi girmedi. Dış kapıda sadece Sefa'nın yazdığı kağıttaki mevcudu kendi elindeki listeyle karşılaştırmasını yaptı ve "iyi akşamlar" dileyerek kapıyı kilitleyip uzaklaştı. Sefa, sayım mevcudunu bildirmiş ve koğuşa dönmüştü. Akşam yemeği için hazırlıklar yapılıyordu. Akşam yemekten sonra hücreye giriş için çalışmalara başlayacaktık. Sefa, yemek sırasında, tüm koğuşa hitaben, "komünün işleyişi ve sorunlarıyla ilgili bir toplantı yapılacağını, herkesin bu toplantıya katılması gerektiğini" açıkladığında saat yediyi gösteriyordu. Yemeğin ardından tünel ekibi olarak havalandırmaya çıkmıştık. Yemekhanedeki tutuklular bir taraftan masaları toplamaya diğer taraftan da toplantı düzeni almaya başlamışlardı.

Sefa yemekhaneden havalandırmaya açılan kapıyı kapatarak, idare tarafındaki giriş kapısını kontrole gitti. Her şey normal görünüyordu. Cebimdeki demir testeresini çıkararak çalışmaya başladım. Hücre penceresinin parmaklığını keserken, Bülent bir taraftan benim çalışmamın görülmemesi için önümü kapatıyor, bir taraftan da dikkat çekmemek için Cumhur ile sohbet ediyordu. Yahya dış kapıyı gözetlemek için kalmıştı. Yaklaşık yarım saatlik bir sürede tek parmaklığın alt tarafını kesmiştim. Sıra parmaklığın üst tarafını kesmeye gelmişti. Sefa, komün toplantısına ara vermiş, yanımıza gelerek, meraklı ve heyecanlı bakışlarla bizi izliyordu. Parmaklığın bir tarafının kesildiğini gören Sefa, sevinçle, "Biraz sonra toplantı bitiyor, yemekhane boşaltılacak, çay hazır, sizi bekliyoruz" diyerek koğuşa dönmüştü.

Parmaklığın üst tarafını kesmek alt tarafını kesmekten biraz daha zordu. Alt tarafı kesilen parmaklık, testerenin zoruyla sağa sola sallanıyor bu da testerenin izini kaybetmesine yol açıyordu. Bülent elini arkadan uzatarak parmaklığın fazla sallanmasını engelliyordu. Bir saatlik bir uğraştan sonra,

parmaklığın üst tarafı da kesilmiş, hücreye giriş için hiçbir engel kalmamıştı. Parmaklığı yerine yerleştirip Sefa'nın çay daveti için yemekhaneye girdiğimizde Sefa'dan başka hiç kimse yoktu.

Sefa, bardakları hazırlamış, çayın yanına büyükçe bir paket bisküvi çıkarmıştı. Parmaklarım demir tozundan dolayı simsiyah olmuş, başparmakla işaret parmağım epeyce bir kan toplamıştı. Ellerimi yıkadıktan sonra, karşılıklı olarak çaylarımızı keyifle yudumlamaya başladık. Hepimizin gözlerinde büyük bir umut ve heyecan vardı. Bülent, yüzünde hiç gülümsemesi eksik olmayan, güldüğü zaman karnından gülerek kahkahalar atan, espri yeteneği alabildiğine gelişmiş bir çocuktu. İçten ve sıcak çocuklardı. Özellikle sevgiyle bakan bir çift gözü üzerinde hissetmek muhteşem bir duyguydu. Bu insanlar benim geleceğe ilişkin umudumu iyice artırmıştı.

Çaylarımızı yudumlarken öylesine sohbete dalmıştık ki, saat on ikiye geliyordu. Şimdi sırada füzenin içerisine girip keşif yapmak vardı.

Sefa önden çıkarak dış kapıyı kontrol etmiş, her şeyin normal olduğunu bildirmişti. Parmaklığı yerinden söktüm. Elimizde mumlar, el feneri, tuzruhu, keser ve diğer malzemeler vardı. Diğer arkadaşlarla beraber hücreye adım atarken, özgürlüğe doğru ilk ve büyük adımı attığımı düşünüyordum. Parmaklığı eski yerine yapıştırdık ve aramızdaki parolayı belirledik.

Sefa, herhangi bir tehlike yoksa, demire bir kez vurup kısa bir ıslık, tehlike varsa, demire peş peşe birkaç kez vurup, birkaç kez ıslık çalacaktı. Sefa, "Hadi size kolay gelsin" diyerek koğuşa yöneldi. Gecenin karanlığında sessizce parmak uçlarına basarak, yolumuzu aydınlatan el feneriyle eğile eğile füzeyi keşfetmeye başladık.

Hücrelerde ışık olmamasına rağmen, dış mazgaldan ve havalandırmaya bakan pencerelerden sızan ışık, hücre içerisini kısmi de olsa aydınlatıyordu. Füze hücreleri birbirinin aynı olan iki kısımdan oluşuyordu. İki hücrenin ortasında 1 metre genişliğinde, uzunluğu koğuş boyunca uzanan bir mazgal vardı. Her iki hücre de iki katlıydı ve üst kata merdivenle çıkılıyordu. İki hücrenin arasında dışarıya bakan, kalın parmaklıklarla, üç-dört kat sık tellerle örülmüş kapı büyüklüğünde, içeriden bakınca dışarının görüldüğü mazgal penceresi vardı. Bunlar mazgal boşluklarıydı. Bu mazgallardan baktığımızda dışarısını rahatlıkla görebiliyorduk. Özellikle üst katta dışarıda akan hayatı izlemek epeyce zevkliydi. Gecenin karanlığında füze hücresinden dışarıyı izlemeye dalmıştık. Öylesine dalmışım ki bir an kendimi dışarıdaymış gibi hissettim. Diğerleri de aynı duygular içerisindeydi galiba. Elinde şarap şişesiyle bir sarhoş türkü söyleyerek yalpalıyor, el ele tutuşan bir çift, acele bir

yere yetişmek istercesine, hızlı adımlarla yürüyordu. Cezaevi avlusunda nöbet tutan askerler, nöbet güzergahlarında programlanmış robotlar gibi bir ileri bir geri gidip geliyorlardı.

Mazgal penceresinden dışarıyla ilgili her şeyi kontrol etme şansımız vardı. Bu durum bizim lehimizeydi. Eğer bir eylemde her şey eylemcilerin kontrolündeyse tehlike çok az demekti. Füze hücrelerinden bir tanesi de sübyan koğuşuna bakıyordu. Yaptığımız hesaba göre sübyan koğuşuna bakan füze hücresinin tuvaletinin taşını sökerek tünelin girişine ulaşabileceğimizi sanıyordum.

Hücrenin içerisinde çalışırken görülmemiz imkansızdı. Hücre duvarının yüksekliğinden dolayı, havalandırmadan bakanların bizleri görme ihtimali yoktu. Yalnız gündüzleri hücreye girip çıkarken dikkat etmemiz gerekiyordu; sübyanların havalandırmasına bakan pencerenin yanından geçerken, sübyanlar tarafından görülme riskimiz vardı. Geceleri değil de gündüzleri bu riski göz önünde bulundurmamız gerekiyordu.

Getirdiğimiz tüm malzemeleri, çalışacağımız hücrenin içerisine taşıyarak, uygun bir şekilde yerleştirdik. Tuvalet taşının çevresine tuzruhunu boşalttığımızda beton fıkır fıkır kaynamaya başlamıştı. Ortalığı beyaz bir dumanla, dayanılmaz bir koku kapladı. Tuzruhunun kokusu hepimizi iyice sersemletmişti. Kendimizi hızla mazgal boşluğuna attık.

Çevreye büyük bir sessizlik hâkimdi. Etrafı kontrol ettikten sonra, duvar kenarına yan yana oturarak birer sigara yaktık. Demir parmaklığa bir kez vurulup ıslık çalındığı duyuldu. Bülent, yerden sürünerek B1 tarafındaki hücreye yöneldi. Sefa bize çay ve bisküvi getirmişti. Bülent'in arkasından sürünerek B1 tarafındaki hücreye doğru yöneldik. Ay ışığı havalandırmayı aydınlatıyordu. Sefa'nın gülümsemesi ay ışığıyla birleşince içimin aydınlandığını hissettim.

Sefa çayları bıraktı ve koğuşa döndü. Çaylarımızı içerken, Bülent toprak sorununun nasıl çözüleceğini merak ediyordu.

Çıkan toprağın gizlenmesi çok kolaydı. Hücrelerin dışındaki koridorlara, hücrenin iç kısımlarına, üst katlara, dış mazgal boşluğuna ve tuvaletin önündeki set duvarının dip kısımlarına gizlememiz mümkündü. Havalandırma tarafından bakılsa dahi, sadece pencere hizasındaki koridor görünüyordu. Şimdilik zorlanacağımız tek şey, tuvalet taşını söktükten sonra karşılaşacağımız beton engelini aşmaktı. Beton aşıldıktan sonra toprağı kazmak kolaydı. Çalışmalara akşam sayımından sonra başlayıp sabaha kadar sürdürmeyi düşünüyorduk. Başlangıçta gündüz çalışmak riskli bir durumdu. Çünkü her an

arama olasılığı vardı. Gerçi B1 koğuşundaki arkadaşların gardiyanlarla ilişkileri çok iyiydi. Arama yapılmadan önce haberleri oluyordu ama biz yine de hiçbir şeyi şansa bırakmak istemiyorduk. O yüzden, başlangıçta sadece geceleri çalışmanın daha doğru olacağını düşünüyordum. Zaten sabaha kadar çalışacağımız için, gündüz uyumak ve dinlenmek zorunda kalacaktık.

Tuzruhunun yarattığı tahribatı görmek için tekrar hücreye girdiğimizde, gecenin karanlığını ve sessizliğini, dışarıdaki nöbetçilerin öttürdükleri düdük ve tekmil sesleri bozmuştu. Bir asker, "Duuur, parola" diye bağırıyordu. Parolayı verenin sesi duyulmuyordu ama kısa bir sessizliğin ardından, asker künyesini sıralıyor ve "Bir-üç nöbetçisiyim, nöbetimde vukuatım yoktur komutanımmmm" diye haykırıyordu. Bülent'in, "Hele tünel bitsin, vukuatın var mı yok mu göreceğiz" esprisinin üzerine kahkahayı patlatmış, gülme krizine girmiştik.

Tuzruhunun etkisi kısmi olarak geçmiş, tuvalet taşının kenarları eskiye oranla yumuşamıştı. Çalışma sırasında fazla ses çıkmaması için, keseri battaniye parçalarıyla sardım ve murçla, tuvalet taşının kenarını oymaya başladım. İki saat içerisinde tuvalet taşını yerinden sökmüş, çıplak betonla karşı karşıya kalmıştık. Şimdi sıra betonu parçalamaktaydı. Betonu delmenin kolay olmayacağı görünüyordu. Elimizde kalan son tuz ruhu şişelerini de beton üzerine boşaltıp, hızla hücreyi terk ettiğimizde ortalık aydınlanmaya başlamıştı. Birbirimizin peşinden sürünerek pencereye doğru gittik. Sefa'yı uyarmak için parmaklığa bir kez vurup hafif bir ıslık çaldığımda, Sefa'nın ayaklarının ucuna basarak hızla yaklaştığını gördüm. Sefa, dış kapıyı kontrol ettikten sonra "Çıkabilirsiniz" işaretini veriyordu. Parmaklığı yerinden söküp, birbirimizi takip ederek havalandırmaya çıktığımızda sabahın serinliği yüzümüzü yalıyordu. Parmaklığı yerine yapıştırıp koğuşa doğru yöneldik. Sefa'nın bakışlarında gelişmeleri merak eden kaygılı bir ifade vardı. Yemekhanede kısa bir süre sohbetten sonra yatakhaneye çıktık. Tüm koğuş derin bir uykudaydı.

Uykusuzluk, yorgunluk ve tuzruhunun yarattığı bitkinlikle yatağa uzandığımda uykuya dalmak zor olmadı.

"Anti-Sovyetikleri götürmeyin"

Koğuş nöbetçisinin, "Arkadaşlar, kahvaltı hazır" sesiyle uyandığım zaman, uykusuzluğuma rağmen kahvaltıya inmek gerektiğini düşündüm. Koğuştakilerin dikkatini çekmemeliydik. Zaten komün kuralları gereği, herkesin zamanında kahvaltıda ve yemekte bulunması gerekiyordu. Elimi yüzümü

yıkayıp yemekhaneye indim ve arkadaşların yanına oturarak kahvaltıya başladım. Kahvaltı sonrası havalandırmaya çıktım. Arkadaşlar hâlâ dün gecenin heyecanını yaşıyorlar ve bir an önce kaldığımız yerden devam etmek için sabırsızlanıyorlardı.

Tünel ekibi olarak havalandırmada volta atmaya başlamıştık ki sessizliği bozan Sefa oldu.

Bana dönerek, "Bu işi başarabilecek misiniz" diye sordu. Büyük bir ihtimalle başaracağımızı, buradan cezaevini boşaltacağımızı, bu başarıda en büyük payın B1'e ait olacağını dile getirdim. Sefa'nın yüzü aniden ciddileşmişti. Önce buna bir anlam veremedim. Sefa, çocuk yaşının üstünde bir ciddiyetle, "Hocam bunu başaracağınızdan eminim, yalnız bizim de sizden bir isteğimiz olacak" dediğinde soran gözlerle Sefa'ya baktım. Sefa duraksayarak, duygulu bir sesle, "Bakın, biz bu tünelin başarılması için elimizden ne geliyorsa yapacağız, her türlü riski göğüsleyeceğiz, fakat bu tünelden giderken, anti-Sovyetikleri (Maocuları) götürmeyeceksiniz" ricasında bulunuyordu.

Bu duruma fazla şaşırmadım. TKP'lilerin bu konudaki hassasiyetini anlıyordum. Çünkü anti-Sovyetik dediği hareketlerin içerisinde, TKP hareketine karşı suç işlemiş insanlar vardı. Onların bu hassasiyetlerini anlayışla karşıladığımı belirttim. Zaten başlangıçta o hareketlerin tünel kazma eyleminden haberleri yoktu. İleride tünelden haberdar edilecek komitenin bu konuda nasıl bir tavır belirleyeceğini bilmiyordum. Şimdiden böyle bir olayı da düşünmek istemiyordum. Diğerlerine dönerek, "Ben uyumaya gidiyorum, akşam kaldığımız yerden devam edeceğiz, o yüzden uyumamız lazım" diyerek kalktım; ekipteki arkadaşlar da beni izleyerek koğuşa girdiler.

Yatağıma uzandığımda kendimi çok rahat ve güçlü hissettiğim gibi, bu eylemin başarılmaması için hiçbir engel görmüyordum. Daha şimdiden dışarısını hayal etmeye başlamıştım bile. Çocukluğumun geçtiği uçsuz bucaksız Elbistan Ovası'nı, ilkbaharda doğanın uyanışını, köyün tertemiz havasını ve suyunu, her yanında yeşil bir hayat fışkıran toprağın bereketini düşünmeye başladım. Yedi aydır tutuklu olmama rağmen, yoksulluktan dolayı görüşüme dahi gelemeyen gözü yaşlı annemin hıçkırıkları gözümde canlanmaya başladı. Bu hayallerle oyalanırken, bir anda annemin beni bağrına basarak kokladığını hissediyordum ki uykuya dalıverdim.

Sıra geldi iğneyle beton kırmaya

Uyandığımda akşam olmuştu. Hemen elimi yüzümü yıkadım, elbiselerimi giydim ve aşağıya indim. Gardiyan dış kapıda "Sayım" diye sesleniyordu.

Sayım formalite gereği yerine getirildi. Gardiyan, yine Sefa'dan koğuştaki mahkum sayısını alarak "İyi akşamlar" dileyip gittiğinde yemek hazırlıkları başlamıştı. Yemekten sonra işimize kaldığımız yerden devam edecektik. Yemekhanede ilk sıralara biz oturduğumuz için, yemek ilk bizlere veriliyordu. Çabucak yemeğimizi bitirip tünel ekibi olarak havalandırmaya çıktık. Sefa dış kapıyı kontrol etti ve her şeyin normal olduğu işaretini verdi. Parmaklığı yerinden sökerek hücreye girmiş, parmaklığı eski yerine yapıştırmıştım.

Bir gün önce tuzruhuyla yumuşattığımız betonu büyük bir heyecanla parçalamaya çalışırken, Cumhur, mazgal boşluğunda dışarıdaki askerleri gözetliyordu. Betonu delmek için kullandığımız demir alet ve kesere sardığımız battaniye parçaları keserin çıkardığı sesi azaltıyordu. Betonu parçalamak çok kolay görünmüyordu. Zaten ses duyulur korkusuyla istediğimiz gibi çalışamıyorduk. Betonu kırmaya çalışırken, sağa sola sıçrayan beton parçaları, bazen muma çarpıp söndürüyor, hücre içerisini karanlığa boğuyordu. El fenerinin arkasına bir ip bağlayarak, ipi tavandaki elektrik duyundan aşağıya doğru salladım. Fakat pil durumundan dolayı el fenerini sürekli kullanamıyordum. Saat gece on ikiye doğru Sefa'nın işaretiyle dışarı çıktığımızda, Sefa, çay ve yiyecek bir şeyler getirmişti. O yorgunluktan sonra büyük bir bardak çay içmenin keyfini tarif etmek mümkün değildi.

Çay ve sigaralarımızı büyük bir keyifle içtikten sonra tekrar çalışmaya koyulduk. Yaptığımız iş iğneyle kuyu kazmaya benziyordu. Sabahın altısına kadar betonu kırmaya devam ettik ama çok fazla yol alamadık. Elimizde var olan son tuzruhunu da betona dökerek, koğuşa doğru yöneldiğimizde, Sefa büyük bir merakla bizi bekliyordu. Çıkardığımız gürültü duyulur korkusuyla çalışamadığımızı, yoksa daha hızlı yol alabileceğimizi izah ettim. Bülent, gürültünün duyulmasını engelleyebileceğimizi dile getirdi. Bizler hücre içerisinde çalışırken, koğuştakilerin türkü, marş söylemeleri bizim daha rahat çalışmamızı sağlayabilirdi. Ertesi akşam bunu deneyecektik. Kısa bir üst baş temizliğinin ardından yataklarımıza uzandık. Her zamanki gibi yorgunluğun ardından uykuya dalmak zor olmadı.

Tünelin başı göründü

Akşam sayımından sonra çalışma bölgesinde yerlerimizi aldık. Beton biraz daha yumuşamıştı. Koğuşta eğlence başlamıştı. Coşkuyla söylenen şarkı türkü sesleri hücrelere kadar ulaşıyordu. Keserin çıkardığı tok ses, koğuştakilerin sesi tarafından bastırılıyordu. Koğuştakiler, Avusturya İşçi Marşı'nı öylesine coşkuyla söylüyorlardı ki "Biziz hayatı yaratan" mısrasının ardından hırsla be-

tona çaktığım demirin sonuna kadar gittiğinin farkına vardım. Sevinçle "Bu iş tamam" diye bağırarak Bülent'e sarıldım. Açtığımız deliğin çevresini genişleterek el fenerini aşağıya doğru salladığımda yanılmadığımın farkına vardım.

Tünelin başlangıç noktasının bulunduğu boşluğa ulaşmıştık. Açtığımız deliğin çapı 60 santimetre kadardı. Delikten aşağıya doğru sarktım. Ayağım tümsek bir yere temas edince, diz üstü çökerek kendimi içeriye doğru bıraktım.

Daha önce tünelin başlangıç noktasını kazan arkadaşlar, mazgal duvarının hemen yanından 1 metre kadar kazmış, çıkan toprağı da hemen girişe yığmışlardı. Tünel girişi hücrenin tuvalet alanının tam altında, 6 metrekarelik, dört tarafı kapalı bir mahzendi. Bu alanda yaptığımız inceleme sonucunda idarenin daha önce bu tünel girişini tespit ettiği anlaşılıyordu.

Tünele daha önce başlayan arkadaşlar, alt bodrumdaki mazgal boşluğundan hareket ederek, dış duvara doğru giden mazgal koridorunun sonunda hücre tuvaletinin altındaki duvarı delerek, tuvalet altındaki boşluğa ulaşmışlardı. Hücrenin altındaki bu 6 metrekarelik mahzene ulaşmak için duvarı bir adamın geçeceği genişlikte delmişlerdi. İdare, daha öncekilerin deldiği duvarı taşlarla örmüş, tünelin girişini kapattığı gibi, alt mazgal koridorundaki ve üst maltadaki[12] demir kapıları da bir daha açılmamacasına kaynaklamıştı. Yani idare kendisine göre tünelin tüm giriş ve çıkış noktalarını kapatarak tedbirini almıştı.

Tünelde işbölümü

Mahzene indiğimde rutubet kokusunu iliklerimde hissetmeme rağmen, aylardır toprak görmemenin hasretiyle toprağı tırnaklarımla eşeliyor, toprak kokusunu ciğerlerime doğru çekiyordum. Rutubete rağmen toprak nefis kokuyordu.

Bülent ve Yahya da aşağıya indiler. Hepsinin sevinçleri gözlerinden okunuyordu. Yorgunluğumuza rağmen, yukarıdaki malzemelerin hepsini aşağıya indirip kazı işlemine bir an önce başlamak istiyordum.

Tünelin girişinin çapı 1 metre civarındaydı. Daha önce kazı işlemini yapanlar aşağıya doğru 1 metre kadar inmişlerdi. Elimizde bulunan tüm malzemeleri aşağıya taşıdık. Kazı işlemine başladığımızda, sevincimiz umudumuzu da artırıyordu.

---

12. Koğuş kapılarının açıldığı koridor.

Ben tünelin içerisinde kazı işlemini yaparken, Bülent, çıkan toprağı plastik kovayla tuvalet taşını çıkararak açtığımız delikten yukarıya, füze hücresinde bekleyen Yahya'ya uzatıyor, o da toprağı hücrenin uygun bir yerine boşaltıyordu. Cumhur ise her zamanki gibi mazgal boşluğunda nöbet tutuyordu. Mahzende şimdilik mum kullanıyorduk ama hava sirkülasyonu olmadığından, mum uzun süre yanmıyordu.

Işık sorununa sağlıklı bir çözüm bulmamız gerekiyordu. Hücrenin içinde elektrik tesisatı olduğuna göre büyük bir olasılıkla elektrik de vardı.

Bülent, mahzenden dışarı çıkıp, koğuştan kontrol kalemi getirmeye gitmişti. Hücre içinde tavandaki duyu boşluğunda elektrik telleri görünüyordu. Bülent, kontrol kalemiyle kablo uçlarını kontrol ettiğinde yukarıdan aşağıya sallanan elektrik kablolarında elektrik olduğunun farkına vardık. Bu demekti ki, yarın tünel elektrikle aydınlanacak ve bu da bizlerin işini çok kolaylaştıracaktı.

Artık mum, el feneri gibi ilkel aydınlatma araçlarıyla zaman kaybetmeyecektik. Toprağı kazmak, çıkan toprağı gizlemek, şimdilik çok zor değildi. Heyecanla kazıya devam ediyordum ki Cumhur'un "Ortalık ağarmaya başlıyor" uyarısıyla, kazıyı bırakarak yukarıya çıktım. Bugünkü çalışmamız umut ettiğimizden çok daha başarılı geçmişti.

Dışarıya bakan mazgaldan cezaevi bahçesini ve yolu seyretmeye daldım. Sabahın serinliği mazgal deliklerinden sızarak yüzümü yalıyordu. Sokaklar boştu, tek tek insanlar, sabahın uyku mahmurluğuyla kaldırımdan yürüyordu. Dışarıda akıp giden hayat özgürlüğü çağrıştırıyordu. Şu an için özgürlüğü yakalamaktan başka bir isteğim yoktu.

Daha çocuk yaşta tutsak edilmem, geleceğimizin birileri tarafından ipotek altına alınması kabullenilecek bir durum değildi. Ben kadere inanmıyordum ve birileri gibi kaderime razı olmayacaktım. İnsanın, hangi koşullar altında olursa olsun, geleceğini bir başkasının elinden çekip almaya muktedir olduğunu biliyordum. Özgürlük uğruna gerekirse ölümü göze alacaktım.

Bu düşünceler içinde dalıp gitmiştim ki, Bülent'in "Koğuşa dönüyoruz" uyarısıyla dalgınlığımdan sıyrıldım ve arkadaşlarımın peşinden hücreye yöneldim.

Toprağa ulaştıktan sonra umutlarım iyice artmıştı. Önümüze çıkan zorlukları, engelleri kademe kademe aştıkça, hem kendimize hem de birbirimize olan güvenimiz daha da pekişiyordu. O gün toprakta çalıştığımız için, pantolon ve gömleklerimize bir hayli toprak bulaşmıştı. Bu izleri havalandırma ve koğuşa taşımamak gerekiyordu. Ayakkabılarımızı, pantolon ve göm-

leklerimizi hücre içinde çıkardık. Üzerimizde sadece atlet ve don kalmıştı.

Havalandırmaya çıkış işaretini verdik ve beklemeye başladık. Sefa, havalandırmada gerekli kontrolü yaptıktan sonra "Her şey yolunda" işaretini vermişti. Bizi don atlet gören Sefa, şaşkınlıkla bakıyordu. Ona gerekli izahatı yaptıktan sonra, akşama 10 metre kadar elektrik kablosuna, birkaç tane duy ve ampule ihtiyacımız olduğunu söyledik. Sefa, "O kolay" diyerek isteklerimizi akşama kadar halledeceğini söyledi.

Yüzümüz gözümüz toz toprak içerisinde olduğu için, banyoda temizlenmemiz gerekiyordu. Kendi imalatımız olan elektrikli su ısıtıcılarıyla plastik su bidonlarında ısıttığımız suyla banyo yaparak bir hayli rahatlamıştım. Yatağa uzandığımda yorgunluğun da etkisiyle çok fazla hayal kuramadığım gibi, bir an önce tüneli bitirmekten başka bir şey de düşünemiyordum.

Tünel ekibi ve komün hayatı

B1'deki diğer siyasi tutuklularla da samimi olmaya başlamıştım. Bazıları koğuşta kendilerinden habersiz bir şeylerin döndüğünü hissetmeye başlamışlardı ama ne olduğunu bilemedikleri gibi, hiçbir kimse de neler olduğuna ilişkin her hangi bir soru sormuyordu veya sormaya cesaret edemiyordu.

Komün yaşamı içerisinde insanlar kısmi olarak düşüncelerini dile getirse de belirleyici olan, komün içerisindeki siyasi temsilcinin iradesiydi. TKP dışındaki siyasi hareketler ayrı bir komün oluşturmuşlardı ama koğuşta belirleyici olan TKP idi. Komünlerde bireyin herhangi bir özerkliğinden söz etmek mümkün değildi. Bu psikolojik durum işimizi bir hayli kolaylaştırıyordu. Koğuştakiler, temsilcinin her dediğini sorgusuz sualsiz yerine getiriyor ve hiçbir soru sormuyorlardı.

Koğuşta bir kişi vardı ki o her zaman bizleri sürekli gözetliyordu. Şüphemi bildirdiğimde Sefa, bu kişinin siyasi olmadığını, Kürt kökenli birisi olduğunu ve sahte para basmak gibi suçlardan yargılandığını söyledi. Yani ağır ceza alacağı kesin görünüyordu. Bu kişi, herkesle samimi olmayan, ilişkilerinde mesafeli ve ölçülü davranan, hiçbir siyasi iddiası olmayan ve davranışlarında da siyasi hiçbir iz bulunmayan, kendi halinde birisiydi. Bu arkadaşla karşılaştığımızda, saygılı bir şekilde selam vererek, Urfa şivesiyle, "Abey nasılsın" diye hal hatır sorardı. Adı Hikmet'ti. Onunla samimi olmaya ve niyetini öğrenmeye karar verdim.

Boş zamanlarımda Hikmet'in yanına yaklaşıyor, onunla sohbeti ilerletmeye çalışıyordum. Hikmet, pek bir şey bilmediğini ima ediyordu ama bir-

takım şeylerin de farkında olduğunu hissettiriyordu. Samimiyetimiz ilerleyince, Hikmet, firar girişimiyle ilgilendiğini ve kendisinin de firar etmek istediğini söyledi. Ona henüz firar aşamasında olmadığımızı ama böyle bir şey olursa, kendisinin de bu organizasyondan yararlandırılacağına dair söz verdim. Hikmet, saygılı bir şekilde, "Size inanıyorum abey, bu iyiliğinizi dışarıya çıkınca fazlasıyla ödeyeceğim" diye şükranlarını bildiriyordu. Görünen oydu ki Hikmet bizim için bir tehlike arz etmiyordu.

B1 koğuşunda kalanların hepsi, siyasi nedenlerden tutuklanan kişiler değildi. İçlerinden bazıları, adli suçlardan gelmiş, fakat sola karşı sempati duyuyorlardı. Bunlardan bir kısmının koğuştakilerle dışarıdan tanışıklığı vardı. Bir kısmı da içeride birilerinin tavsiyesiyle B1 koğuşuna yerleşmişlerdi; siyasi olmamalarına rağmen, koğuştaki işleyişe ellerinden geldiğince uyum sağlamaya çalışıyorlardı.

Koğuştaki yaşam biçimi komündü. Tutuklulara dışarıdan gelen para, yiyecek, sigara gibi her türlü ihtiyaç maddesi komünde toplanır, hasta olanlara özel bakım uygulanır, onların dışındakiler komünün olanaklarından eşitçe yararlanırlardı. Parası olmayanlar, ziyaretçisi gelmeyenler, hiçbir sorun yaşamadan, komün içerisinde var olan imkanlar ölçüsünde paylaşma ilkelerine uygun bir biçimde yaşarlardı.

Paylaşım konusunda pek bir sorun yaşanmazdı. Ziyaretten gelen ve kantinden satın alınan birtakım yiyeceklerin dışında, idarenin verdiği yemekler terbiye edilerek yenilecek duruma getirilirdi. İdarenin verdiği sabah çorbası ve akşam yemekleri yenecek durumda olmadığı gibi, bazen yemeklerin içerisinde, çorap, iç çamaşırı gibi eşyalar da çıkardı. Özellikle yemeğin üzerindeki yağ tabakasının görüntüsü ve kokusu çok kötüydü. Bu yemeklerin yağı ve suyu tamamen dökülür, geriye kalan taneleri suyla yıkanır, başka bir tencerede hazırlanan, yağ, soğan, salça, baharat, varsa et, sos yapılarak, taneyle karıştırılır ve su ilave edilerek ikinci kez pişirildikten sonra yenmeye hazır hale getirilirdi. Eğer komünün parası varsa, kantinden alınan kuru gıdalardan ayrıca yemekler yapılırdı.

B1'de kalanların çoğunluğunun ziyaretçisi pek gelmezdi. Ayrıca tahliye olanlara giderken verilen harçlıklardan dolayı, komün temsilcisinin tedbiri elden bırakmaması şarttı. Genelinde idarenin verdiğiyle idare ediliyordu. Komün yaşamında tek sorun sigara dağıtımında yaşanırdı. Çünkü cezaevinde tek dayanılmaz şey sigaraydı. Koğuşta belirli bir sırayla, her gün 2 tutuklu nöbetçilik görevini yerine getiriyordu. Nöbetçiler günlük karavanaları alır, yemekleri ve çayı yapar, yemekhanenin ve koğuşun temizliğinden sorumlu

olurdu. Bir kişiye ayda bir kere nöbet sırası gelirdi. Tünel ekibi, bu nöbetlerden muaftı.

Sağmalcılar Cezaevi'nde en renkli olaylardan biri de tahliye olanların uğurlanmasıydı. Tahliye olan kişi hazırlanırken, tüm koğuş tek sıra halinde havalandırmaya dizilir, tahliye olan, sırayla herkesle kucaklaşırken, "Enternasyonal", "Avusturya İşçi Marşı", "1 Mayıs" gibi marşlar büyük bir coşkuyla söylenirdi. Bu etkinlik tutuklu, idare kapısından çıkana kadar devam ederdi.

Kazının 8. günü

Hiç aksatmadan tünel çalışmalarımıza büyük bir hızla devam ediyorduk. 8. gündü ve bugün binanın temelini geçip, temelin altından yatay olarak ilerleme hedefindeydik. Her an temelin başlangıç noktasına ulaşabilirdik. Nihayet 4-5 metre sonunda temelin son noktasına ulaşmış ve yatay olarak cezaevi bahçesi istikametine yönelmiştik. Arkadaşlar, tünelden çıkan toprağı, ip bağladığımız kovaya doldurarak yukarı çekiyor, mazgal boşluğuna veya hücrenin dışarıdan bakınca görünmeyecek bir tarafına istif ediyorlardı. Genelinde kazma işlemini benimle birlikte Bülent yapıyordu. Eğer biz çok yorulmuşsak, Yahya veya Cumhur kazıyı devralıyordu. Boşta kalanlar ise toprağı uygun bir köşeye taşıyordu. Toprak kısmından ilerlemeye başladığımızdan bu yana Cumhur'un nöbet tutmasına gerek duymuyor, yarım saatte bir çevreyi kontrol ediyorduk. Cumhur da nöbet dışında kalan zamanlarda duruma göre kazıya veya toprak taşıma işine yardım ediyordu.

Yatay olarak yönünü tayin ettikten sonra, tünelin hacmini mümkün olduğu kadar dar tutmaya özen göstermek gerekiyordu. Hem çıkan toprağı en aza indirmek hem de çökme tehlikesini mümkün olduğunca azaltmak için tünelin hacminin küçük olması lazımdı. Yere paralel döndükten sonra, kazı çok yavaş sürüyordu. Toprak hem çok sert hem de aşırı derecede kireçliydi. Üstelik yatay olarak kazı işlemini sürdürmek çok zordu. Temelin altından geçiş kazısını yapmak için anne karnındaki bebek gibi bir oturuş şekli almak gerekiyordu. Epeyce ilerledikten sonra yatarak kazılabilirdi. Hacmin darlığından dolayı, yere boylu boyunca uzanıp, dirseklerden bir tanesini yere dayayarak kazıyı sürdürmek zorundaydık. Tünelin henüz başlangıcında olduğumuz için, ileride neyle karşılaşacağımızı bilemediğimiz gibi, şimdiden bunları düşünmek dahi istemiyorduk. Şu an için tek düşüncemiz hızımızı artırmaktı. 8. gün sonunda temeli aşmış, yere paralel dönüş istikametinde 20 santimetrelik bir mesafe kat etmiştik. Bülent, yine "Sabah oldu, ortalık ağarmaya başladı" uyarısını yaptığında, elimdeki malzemeleri tünelin içerisine

bırakıp, girişe yaptığımız basamaklardan yukarıya doğru tırmandım. Pantolonum ve gömleğim çamur içerisinde kalmıştı.

İş elbiselerini çıkarıp, temiz elbiseleri giydiğimizde saat altıyı geçiyordu. Mazgal boşluğundan geçerken, her zamanki gibi dışarısını seyretmeye başladım. Cezaevinde olmamıza rağmen, içeriden dışarıyı seyretmenin zevkine doyum olmuyordu. Sessizce dışarıyı seyrederken, Sefa'nın verdiği parolayla parmaklığı yerinden söktük ve havalandırma tarafına geçtik. Koğuşta her zamanki temizliğimizi yaptıktan sonra yataklarımıza uzanmıştık.

9. gün

Bugün 9. gündü. Öğleye doğru uyandığımda henüz diğer arkadaşlar uyanmamıştı. Sessizce eşofmanlarımı çıkarıp günlük elbiselerimi giyiyordum ki Bülent'in nevresim altında ateş böceği gibi parlayan gözleriyle karşılaştım.

Bülent diğer ekip arkadaşlarını da uyandırdı. Beraberce alt kata indik. Sefa ve nöbetçilerin dışında yemekhanede pek kimse yoktu. Büyük çoğunluk havalandırmada volta atıyor veya oturuyordu.

Sefa, "Kahvaltıya kalkmadınız, acıkmadınız mı" diye soruyordu. Acıkmıştık ama zamanında kahvaltıya kalkmadığımız için kahvaltı talep etme hakkımız yoktu. Herkesin sabah kahvaltısına ve akşam yemeğine saatinde gelmesi kuraldı ama biz bu kuralı irademiz dışında çiğnemek zorunda kalıyorduk. Sefa o günkü koğuş nöbetçisine dönerek, "Bu arkadaşlar, sabah kahvaltısında yoktu, onların kahvaltısını ayırdınız mı" diye sorunca nöbetçi, "Evet o arkadaşların kahvaltısını ayırdık" cevabını verdi.

Kahvaltıda reçel, Karper peyniri, üç-beş tane zeytin ve yumurta vardı. Kahvaltımızı yaptıktan sonra havalandırmaya çıktık ve diğer mahkumların arasına karıştık. Birlik Yolu ve DDKD'nin (Devrimci Doğu Kültür Dernekleri) komünündeki tutuklularla da samimi ilişkiler kurmaya başlamıştım. Havalandırmada onlardan Muzaffer ile karşılaştığımda, Muzaffer'in yanında Kayhan adlı bir tutuklu daha vardı. Kayhan, Birlik Yolu komününde kalıyordu ama onlarla siyasi bir ilişkisi yoktu. Anlatıldığına göre Kayhan, bir sokak etkinliğinden alınmış, dosyasında pek bir suç işareti olmamasına rağmen, dönemin hassasiyetinden dolayı tutuklanmış ve Adapazarı Cezaevi'nde alıkonulmuştu. Adapazarı Cezaevi'nde yatarken, soruşturma savcılığına çıkacağı gün cezaevinde çıkan bir isyan dolayısıyla tüm mahkumların sürgüne gönderilmesi kararının ardından kendini Bayrampaşa Cezaevi'nde bulmuştu.

Kayhan, şık giyinen, herkese karşı ölçülü ve saygılı davranan, sanki oraya ait değilmiş görüntüsü veren, alabildiğine kibar davranışlar içerisinde bir tu-

tukluydu. Cengiz ile dışarıdan tanışıklığından dolayı da bana karşı daha samimi davranıyordu. Sefa'nın yanından ayrılarak onlara doğru yaklaştım. Kayhan ayağa kalktı, hal hatır sorduktan sonra, yemekhaneye giderek bana çay ikram etti.

Muzaffer ve arkadaşlarıyla solda birbirine yakın düşünen hareketlerin birliği konusunda sohbete daldım. Bir saatlik bir sohbetten sonra, onlardan ayrılarak, tünel ekibinin yanına yaklaştım. Bülent, o arkadaşların tünel hakkında bilgilerinin olup olmadığını merak ediyordu. Tünel konusunda bir şey sezinlediklerini sanıyordum ama bana bunu belli etmemişlerdi. Sefa'ya göreyse, koğuştakiler bir şeylerin döndüğünü biliyor ama ne olduğunu hiç kimse ne tahmin edebiliyor ne de sorma cesareti gösterebiliyordu.

Yarın görüş günü

Yarın görüş günüydü. Benim adımı da görüş listesinde bildirmişlerdi. Hem B8'in görüş gününden hem de B1'in görüş gününden faydalanabiliyordum. Görüş günü için bir gün önceden hazırlıklar yapılıyordu. Dışarıya gidecek kirli çamaşırların poşetlenmesi gerekiyordu. Yarın dışarı göndereceğim elbiseleri hazırlamak için koğuşa yöneldim. Karavana gelmiş, koğuş nöbetçileri karavanayı almak için havalandırmaya çıkmışlardı. Kirli çamaşırları poşetleyip yemekhaneye indim. Arkadaşlar çoktan yemek düzenine geçmişlerdi. Artık koğuştakiler hiçbir uyarıya gerek duymadan yemekten sonra havalandırmaya çıkmıyorlar, koğuşta veya yemekhanede oyalanıyorlardı. Yani koğuşta istediğim şekilde bir iç kontrol ve disiplin mekanizması oluşmuştu. Bu durum bizim işimizi iyice kolaylaştırıyordu.

Sayım işlemi bitmiş, biz hücreye girmek için tüm hazırlıklarımızı tamamlamıştık.

10. gün

Bugün 10. gündü. Ne kadar yol alacağımızı merak ediyordum. Her zamanki yöntemle hücreye girdiğimizde hava iyiden iyiye kararmıştı. Elbiselerimizi değiştirerek çalışmaya başlamıştık. Kazı işinden yorulan arkadaş bir başkasıyla yer değiştiriyordu. Tüneli kazmayı bir iş olarak değil, bir gereklilik olarak algılamaya başladığımız için yorgunluk nedir bilmiyorduk. Bir an önce hedefe ulaşmanın telaşı içerisindeydik. 10 gündür en ufak bir terslikle karşılaşmamamız, bu eylemi başaracağımıza olan inancımızı daha da pekiştirmişti. Bazen bir saatlik çalışmanın ardından ne kadar yer kazdığımı bilmek için karışla ölçüm yapıyor, diğerlerine ne kadar yol aldığımı iletiyordum.

10. gün 1 metre kadar bir mesafeyi kat etmiştik. Kazma işlemine devam edebilmek için artık boylu boyunca uzanmak gerekiyordu. Alanın darlığından dolayı sağa sola dönmek çok zordu. Dinlenmek için ters dönerek sırt üstü yatıyor ve kendimi diri diri mezara girmiş gibi hissediyordum. Bazen kazıya o kadar dalıyorum ki dalgınlıkla kafamı tünelin tavanına çarpıyordum. Artık toprağı dışarıya çıkarmak eskisi kadar kolay olmuyordu. Henüz yatay gidişin başlangıcında olduğumuz için, kazdığımız alandan geriye doğru çekilerek kazdığımız toprağı dışarıya çıkarmamız gerekiyordu. Bu durum bize zaman kaybettiriyordu. Daha şimdiden kireçli toprak ortalığın beyaz bir dumanla kaplanmasına neden oluyordu. Kazı sırasında yüzümüz gözümüz, burun deliklerimiz kireçle doluyordu. Kireç nefes almamızı bir hayli zorlaştırıyordu.

Sabahın yaklaştığını haber veren Cumhur, bugünün ziyaret günü olduğunu hatırlatmıştı. Bugün koğuş erken kalkacaktı. Onun için bir an önce koğuşa dönüp temizliğimizi yapmamız gerekiyordu. Hızla toparlanarak, gerekli tedbiri aldıktan sonra havalandırmaya çıktık. Koğuşa yönelerek, banyoda hazır bekletilen sıcak suyla sırayla banyo yaptıktan sonra, kahvaltı için yemekhaneye indik. Ziyaret nedeniyle uyumaya zaman yoktu.

Ziyaret saati sabah dokuzda başlamış, ziyaretçisi gelenlerin adları anons edilmeye başlanmıştı. Cezaevinde en önemli gün ziyaretçi günüydü. Özellikle ziyaretçi bekleyenler büyük bir heyecanla, kulaklarını anonstan ayıramazdı. Ziyaretçisi gelmeyenlerin yaşadığı hüzün ise insan olan herkesi üzerdi.

Saat on bire doğru, adım ziyaretçi listesi içinde okunmuştu. Gelen ziyaretçinin ağabeyim veya ablalarını olduğunu tahmin ediyordum. Babamın veya annemin ziyarete gelme şansları yoktu. Hem maddi imkansızlıklar hem de memleketin uzaklığından dolayı ziyarete gelemiyorlardı. Görüş kabinine yaklaştığımda büyük ablamla ağabeyimin en baştaki ziyaretçi kabininde olduğunu gördüm. Ağabeyim metin görünüyordu ama ablam bir hayli üzgün ve perişandı. Ablamın perişanlığının nedeni, benim bir daha kolay kolay dışarıya çıkamayacağımı bilmesiydi. Ablamı rahatlatmak için üzülmemesini, düşündüğü gibi olmadığını, kısa zamanda dışarıya çıkacağımı, bir daha kendisini buralara gelmek zorunda bırakmayacağımı anlattım ama ablam gözyaşlarını bana göstermemek için, ufacık boyuyla ağabeyimin arkasına saklanıyordu. Yaptığım açıklamalardan ağabeyim bir şeyler olduğunu sezinlemişti ama çevreye bir şey sezdirmeden "Daha uzun süre yatar mısın" diye soruyordu. Ziyarete çok sık gelmemelerini, onca yolu on dakikalık ziyaret için geldiklerini, bu durumdan rahatsızlık duyduğumu, zaten en fazla iki ay

sonra davanın açılacağını, büyük bir ihtimalle tahliye olacağımı söyleyerek durumu şifreli bir dille anlatmıştım.

Ağabeyim durumu anlamış, "Tahliyeni sabırsızlıkla bekleyeceğiz" cevabını vermişti. Temiz çamaşır getirdiklerini ve kantinden yiyecek aldıklarını, ayrıca para da yatırdıklarını, bir dahaki ziyarette özel bir şey isteyip istemediğimi soruyorlardı.

Özel bir isteğim yoktu. Sadece kendilerine iyi bakmalarını istedim. Görüş bitmek üzereydi. İçeride zaman geçmiyordu ama ziyaret dakikalarının nasıl geçtiğinin farkına bile varmamıştım. Çalan düdük, ziyaretin bittiğini işaret ediyordu.

Parayı ve gelen eşyalarımı alarak koğuşa doğru yöneldim. Gelen eşyalardan giyim eşyalarımı alarak diğerlerini nöbetçiye teslim ettim. Sefa ile karşılaştığımda ziyaretçilerimin getirdiği parayı ona vermek istedim. Sefa, "Sen bizim misafirimizsin, o para sana ileride çok lazım olacak" cevabını verdi.

Her geçen gün bu çocuklara olan sevgim ve saygım artıyordu. Henüz 17 yaşlarındaki bu çocukların, çocuk yaşlarına rağmen böylesine bir sorumluluğun bilincinde olmaları, bu sorumlulukları hakkıyla yerine getirmeleri içimi ısıtıyordu. Üç-beş aylık cezalarını tamamlayıp çekip gitmeyi düşünmeleri gerekirken, belki de yıllarca içeride kalmalarına sebep olacak, belki de sonu ölümle sonuçlanacak riske girmeleri ve hiçbir çıkar beklemeden sadece inançları gereği bunu yapmaları elbette saygı duyulacak bir davranıştı. Bülent ve Cumhur'un da ziyaretçileri öğleden önce gelmiş, görüşmeden sonra dinlenmek için yataklarına çekilmişlerdi. Akşam çalışmaya devam edeceğimiz için, bir an önce koğuşa çıkarak dinlenmeye karar verdim.

Tünelden şişman geçemez, genişletmek lazım.

Bugün ziyaretçi günü olması sebebiyle akşam yemeğinde tatlı vardı. Büyük çoğunluk ziyaretçisiyle görüşmüş, tel örgülerin ardından az da olsa giderilen hasretten dolayı koğuştakilerin neşesi yerine gelmişti. Yalnız Kayhan'ın yüzünde ziyaret sonrası hüzünlü bir ifade vardı. Onun bu durumu gözümden kaçmamıştı. Yemekten sonra havalandırma kapısı kapatılmış, bir kısım tutuklu televizyon seyrederken bir kısmı ise koğuşa çıkmıştı. Bizler, sessizce havalandırmadan süzülerek, hücredeki işimizin başına dönmüştük.

Her zamanki gibi tünelin içine boylu boyunca uzanarak, sol dirseğimi yere dayamış, sağ elimdeki keserle hızla kazıyordum. Tünelin çapının çok dar olduğunu ve çabalayamadığımı hissediyordum. Firar sırasında, şişman olanlar tünel içerisinde zorlanabilirdi. Tünelin çapını birazcık olsun geniş-

letmeye karar verdim. Geriye dönerek, tünelin çapını yaklaşık 75 santimetreye kadar genişlettim. Tünelin içerisine uzandığımda belden aşağısı henüz dışarıda kalıyordu. O hızla tünelin içerisinde kaybolmayı istiyordum. Her geçen dakika santim santim de olsa tünel beni içeriye doğru çekiyordu. Zamandan hiç haberim yoktu. Çalışmaya öylesine dalmıştım ki Cumhur, Sefa'nın işaret verdiğini söyledi.

Tünelde çay molası

Cumhur, beş dakika kadar sonra elinde çaydanlık ve bardaklarla tünelin içerisine girdiğinde o ortamda çay içmenin, insanda yarattığı duyguları kelimelerle tarif etmek mümkün değildi. Ancak bunu yaşayanlar hissedebilirdi.

Çaylarımızı yudumladıktan sonra, aynı hızla çalışmaya devam etmek için tünelin içerisine girdim. Sabaha doğru artık tünelde boylu boyunca kaybolmaya başlamıştım. İleriye doğru ilerledikçe, arka kısımdan vuran elektriğin artık tünelin içini aydınlatmadığı görülüyordu.

Ertesi gün, tünel çalışmasının altyapısına ilaveler yapmamız gerekti. Elektrik tesisatını tünelin içerisine doğru uzatmak için kabloya, yatay düzeyde toprağı çekmemiz için naylon leğene ihtiyacımız vardı. Leğenin her iki tarafını delerek ip bağlayacak, tünelin iç kısmında çalışan, yerinden kıpırdamadan toprağı dolduracak, ipi çekerek işaret verecekti. Tünelin ağzında duran, leğeni çekerek toprağı kovaya boşaltıp yukarıya sevk edecekti. 11. günün sonunda tünelin boyu 2 metreyi geçmişti.

İç sorgum sürüyor

Bugün B8'deki arkadaşlarımdan Cengiz'i ziyarete gidecektim. Ayrıca artık tünelin komiteye haber verilmesinin zamanı gelmişti. Yalnız uykusuz olduğum için ziyareti öğleden sonraya ertelemeye karar verdim. Yatağıma uzandığım zaman bizleri cezaevinde bırakıp da firar edenler aklıma geldi. Onların bu davranışını, hareketin bu davranış karşısındaki sessizliğini düşündükçe kendi kendime kahroluyordum.

Her şey bu kadar basit miydi? Aynı inancı paylaştığım, omuz omuza mücadele ettiğim insanların bu davranış kabullenilebilir miydi?

İnsanın işkence karşısında çözülmesi, ölüm korkusuyla birtakım zaaflar göstermesi normal karşılanabilirdi ama göz göre göre birilerinin düşmanın elinde ölüme terk edilmesi nasıl kabullenilebilirdi?

Alacağımız ceza konusunda aynı riskle karşı karşıya olmamız, firar konusunda eşit bir hukuka sahip olmamızı gerektirirdi. Ama her ne hikmetse örgütün üst kadrosu bu eşitliği kendi lehlerine bozmuştu.

Arkadaşlarımın davranışı bireysel değil, tamamen bireyciydi. Eğer dışarıya çıkarsam bu insanlara tekrar nasıl güvenebilirdim! Örgüte ve arkadaşlarıma olan inancım ve güvenim her geçen gün azalıyordu. Söylenenlere değil, gördüklerime inanacaktım. Bu düşünceler içerisinde uykuya daldım.

Komite artık haberdar

Öğleden sonra ikiye doğru Sefa beni uyandırdığında hâlâ uykuluydum ama bugün halletmem gereken birtakım işlerim vardı. Toparlanıp yatağımı düzelttim, üzerimdeki eşofmanları çıkartarak en güzel elbiselerimi giydim ve B8'in yolunu tuttum.

B8'deki arkadaşlar beni büyük bir sevinçle kucakladılar. Tünel konusunda tüm bilgileri Günay'a etraflıca anlattığımda, Cengiz çocukça bir coşkuyla bana sarılıyordu.

Cengiz, aşırı duygusal, coşkulu, yaşama sevinciyle dolu, davranışlarıyla, gülüşüyle karşısındakine yaşama sevinci aşılayan birisiydi. Tüm kelimeleri anlamlarına uygun bir tarzda dile getirirken adeta mimikleriyle konuşurdu. Acıyı, sevinci, coşkuyu, davranışlarıyla onun kadar güzel anlatabilecek birisi daha yoktu. O konuşurken tüm sıkıntılarınızı, dertlerinizi unuturdunuz. Böylesine anlamlı ve güzel bir yüzle arkadaş, dost olmak harika bir şeydi.

Günay, artık tünelin komiteye haber verilmesi gerektiği konusunda benimle aynı düşüncedeydi. Komiteye haber verilmesinin gerekçelerinden bir tanesi de herkesin firar peşinde olması ve rasgele akıl almaz yolların denenmesiydi. İdarenin dikkatini firara çekmek doğru değildi. Günay, komiteye birlikte gitmemizi önerdi. Kendisinin tünel konusunda fazlaca bilgisi yoktu. Gerekli bilginin benim tarafımdan aktarılmasının daha doğru olacağını düşünüyordu. Fazla zamanımın olmadığını, en fazla yarım saatlik bir zamanımın olduğunu açıkladım.

"Komite", cezaevinde bulunan tüm siyasi hareketlerin birer temsilci bulundurdukları bir oluşumdu. Olağanüstü durumlar dahil, belirli günlerde toplanılır, durum değerlendirmesi yapılır, birtakım kararlar alınır, alınan kararlar her siyasi hareketin temsilcisi tarafından kendi örgütlerine duyurulurdu. Alınan kararların doğruluğunu veya yanlışlığını tartışmadan kabul eden tabana da bu kararları en iyi şekilde yerine getirmek kalırdı.

Komitenin bir kısmı, revirdeki dinlenme hücrelerinde özel tercihle kalıyordu. Özellikle bazı komite üyeleri daha şimdiden kendilerini "politbüro üyesi" gibi görüyordu.

Komite, yapılan çalışmayı çok olumlu buldu ve bundan sonra bütün ge-

lişmelerden haberdar olmak istediklerini, herhangi bir konuda yardım gerekirse bu yardımı yerine getireceklerini açık bir dille ifade etti.

Gerekli bilgiyi verip bir hafta sonra tekrar görüşmek üzere komitenin yanından ayrıldım. B1'e döndüğümde, koğuşta yine yemek telaşı vardı. Arkadaşlara komiteyle yaptığım görüşmeyi ve komitenin her türlü yardımı yapmaya hazır olduğunu belirttim. Bülent, elektrik kablosu, 10 metre kadar çamaşır asma ipi ve iki tane plastik leğeni hazırladığını, akşam içeri girerken telaşla bu malzemeleri unutmamamız gerektiğini söylediğinde, nöbetçiler, "Arkadaşlar yemek düzeni alın" diye sesleniyordu.

12. gün. Tünele tesisat döşüyoruz

Bugün 12. gün. Elektrik tesisatını tünelin içerisine doğru uzatmamız gerekiyor. Önceden hazırlamış olduğumuz elektrik kablosunu ve leğeni alarak hücreye girdiğimizde ilk işimiz elektrik tesisatını uzatmak oldu. Bu konuda Bülent'in, ustalığına diyecek yok. Bülent, elektrik tesisatını uzatırken bizler de leğenin her iki yanını delerek ipleri bağlamış, kullanıma hazır hale getirmiştik. Bülent, "Hazır içeri girmişken ben burada kalıyorum ve kazmaya devam ediyorum" diye sesleniyordu. Biz, tünelin giriş kısmında yığılan toprağı boşaltma telaşındaydık. Aslında ben, özellikle Bülent'in tünelin içerisinde çalışmasını istemiyordum. Herhangi bir çökme tehlikesinde bu çocuğun başına gelebilecek olumsuz bir durumda, sonuca katlanmak zordu. Bülent, tünelin içerisinde kazmaya devam ederken, ben tünelin giriş kısmında, Yahya tünel başlangıcındaki mahzende, Cumhur ise her zamanki gibi gözcülükle ve toprağı hücre içerisine veya mazgal boşluğuna taşımakla meşguldü.

Epey bir süre sonra, Bülent'e yorulup yorulmadığını sordum. Bülent, yorulmadığını, çalışmaya devam edeceğini söyledi. Gece yarısına doğru, dışarıdan Cumhur'un uyarısı üzerine dışarıya çıktık ve Sefa'nın getirdiği çayı yudumlarken, bir taraftan da hızımızı nasıl artırabileceğimizle ilgili sohbet ediyorduk. Hızlanmanın yolunun, gece gündüz demeden çalışmakla mümkün olabileceğini, bunun da bizi zorlayacağını düşünüyordum. Artık sabahları dışarı çıkmayacak, kahvaltımızı mazgal boşluğunda yapacak, sadece öğleden sonra saat üç civarında dışarı çıkacaktık. Dört beş saatlik bir dinlenmenin ve sayım formalitesinin ardından çalışmaya devam edecektik.

Zaman kaybetmeden tekrar tünele girdiğimizde, Bülent bir hayli yorgun görünüyordu. Bu kez ben girdim. Tünele girdiğimde Bülent'in epeyce yol aldığını gördüm. Hemen çalışmaya başladım.

Kafamdan atamadığım ölüm korkusu

Dinleneceğim zaman tünelden çıkmıyor, sırt üstü yatarak tünel içerisinde yorgunluğumu gideriyordum. Sırt üstü yattığımda hep ölüm aklıma geliyordu. Kendimi, diri diri mezara gömülmüş gibi hissediyordum. Bu durum psikolojimi alt üst ediyordu. Hemen ters dönerek, mezar fikrini kafamdan atmak için hızla kazmaya başlıyordum. Her ne kadar ölüm fikrini aklımdan atmaya çalışsam da var olan koşullar bu düşüncenin uzaklaşmasına izin vermiyordu. İçinde bulunduğum koşullarda, ölüm hemen yanı başımda tetikte bekliyor gibiydi. Ara sıra kafama düşen toprak parçaları, bende tünelin çökeceği hissi yaratıyor ve bu da beni çok korkutuyordu. Bu korkuyu üzerimden atabilmek için, hızla çalışmaya koyuluyor, tünelden ziyade dışarısıyla ilgili hayaller kurmaya başlıyordum.

Eğer bu şansımı da kaçırırsam, bir daha dışarı çıkmak çok zor olacaktı. Dava dosyasındaki suçlamalar, deliller hepsi aleyhimeydi. Bu durumda tahliye olmak imkansızdı. Çocukluğumun geçtiği uçsuz bucaksız, dümdüz ova gözlerimin önüne geliyordu. Annemle birlikte o ovada yürüdüğüm, koştuğum, güldüğüm, oynadığım günler gözümün önünden hiç gitmiyordu. Tünel başarılı olur da firar edersem, çocukluğumun geçtiği o yerlerde artık eskisi kadar özgür olamayacağımı biliyordum. En ufak bir terslikte yakayı tekrar ele verirdim. Buna rağmen bu firarı gerçekleştirmek şimdilik tek arzumdu.

Yurtdışına kaçmanın doğruluğuna da inanmıyordum. Birilerinin söylediği, "Dışarı çıkmamız zorunluydu, yoksa bedelini ağır ödeyecektik" sözleri bana pek inandırıcı gelmiyordu. Mücadele içerisindeki insanların, ister cezaevinde ister firarda isterse hiç mimlenmemiş olsun, aynı risk altında olduğunu düşünüyordum. Onun için, "Aranıyorum", "Firardayım", "Polisin eline geçersem mahvolurum" gibi değerlendirmeler bana çok samimi gelmiyordu.

Yani mültecilik bana göre değildi. Mülteci olanları da ayıplamamak gerekti ama iç savaşı andıran bir mücadelenin sürdüğü koşullarda her bireyin risk koşulları aynıydı. Halbuki, özgür iradeleriyle seçim yaparak mutluluğun yolunu yakalamaları gerekirken bunu yapmıyorlar, yaptıkları her davranışa bir kılıf buluyorlardı. Bu sanki insanın özgürleşememesiyle ilgili bir durumdu.

Bir taraftan bu düşünceler içerisindeyken bir taraftan da olanca hızla kazımaya devam ediyordum ki Bülent'in uyarısıyla kendime geldim. Bülent, ortalığın aydınlanmaya başladığını, Cumhur'un, kahvaltıyı hazırladığını haber veriyordu. Tünelin dışına çıktım ve mazgal boşluğunun yanında dışarıyı izlemeye başladım. Sabahın serinliği, yüzümü yalıyordu. Güneşin ilk ışıkları apartmanların üst katlarındaki camlara çarparak etrafa dağılıyordu.

Dışarıda insanlar sanki bir yerlere yetişmeye çalışıyormuş gibi kaldırımdan hızla geçiyordu. Dışarıdan akıp giden hayatı izlerken, piknik tüpünün üzerindeki çayın mis gibi kokusu hücreye yayılmıştı. Fazla zaman kaybetmemeleri için arkadaşları uyardım. Cumhur, yere serdiği gazetenin üzerine kahvaltıyı hazırlamıştı. Tüm yorgunluğumuza rağmen, umut dolu gelecek özleminin yolunu açtığımızdan dolayı çok mutluyduk. Öyle ya, bu tünel bizim için umutlarımızın başlangıç noktasıydı. Çaresizlik içerisinde bile umut etme, hayal kurma gücünü yitirmemek olağanüstü güzel bir duyguydu.

Özellikle kahvaltı sonrası içtiğimiz sigaranın keyfine doyum olmuyordu. Aslında komün, kısıtlı imkandan dolayı sigara dağıtımı konusunda aşırı disiplinli olmasına rağmen, psikolojimizi dikkate alarak bize toleranslı davranıyordu. Bundan dolayı bazen kendimizi mahcup hissediyorduk.

Kahvaltı yapılmış, malzemeler toparlanıp karton bir kutu içerisine yerleştirilmişti. Havalandırmada bir ıslık sesi duyduğumuzda Cumhur oraya doğru yönelmişti. Islığı çalan Sefa idi. Herhangi bir ihtiyacımız olup olmadığını soruyordu. Hiçbir ihtiyacımız yoktu.

13 günde 3 buçuk metre kazı

Sübyanlardan bazıları kendi havalandırmalarının revir tarafında ve hücre penceresi yakınlarında oyalanıyordu. Küçücük çocuklar birbirlerine el kol hareketleri yaparak şakalaşıyordu. Duvar kenarına gizlenerek sübyanları gözetlemeye başladım. Her an beni görebilirlerdi. Böyle bir riski göze almamak için beklememiz gerekirdi. Çocuklardan birkaç tanesi hücre penceresine arkasını dayamış, bir türlü oradan uzaklaşmıyordu. Zaman geçiyor, sübyanlar yerlerinden kımıldamıyordu. Cumhur, yerden sürünerek tünele girmeyi öneriyordu ama böyle bir risk göze alınamazdı.

Bir saat kadar sonra pencere kenarındaki sübyanlar, koğuşa doğru yönelmişlerdi. Sübyanlar her an geri dönebilirdi. Birbirimizi kollayıp, duvar kenarından sürünerek, sırayla tünele girdik. Cumhur'un gözünden uyku akıyordu. Ona şu anda ihtiyacımızın olmadığını, biraz kestirmesini söyleyerek çalışmaya başladık. Tünelin mahzen girişinde epeyce boşluk olduğu için, şimdilik toprağın bir kısmını oraya istiflememiz mümkündü. Bülent, tünelin alt kısmında toprağın çok fazla biriktiğini, artık çalışamadığını söyledi. Yahya'nın yardımıyla biriken toprağı hücre duvarlarının görünmeyen yerlerine taşıdık. Her geçen an topraktaki kireç oranının arttığı bariz bir şekilde hissediliyordu. Yoğun kireç havanın oksijen oranını azaltıyordu; rahat nefes alamadığımız için hızlı çalışamıyorduk. Bülent, saatin iki buçuk olduğu uya-

rısını yapıyordu. Leğenin ipini çekerek tünelin boyunu ölçtüğümde şaşırmıştım. 13. gün sonunda 3 buçuk metre kazmıştık. Kabaca bir hesap yaptığımızda, cezaevi duvarını aşıp kaldırıma ulaşabilmemiz için yaklaşık olarak 26 metrelik bir alanı daha kazmamız gerekiyordu. Günde 1 metre yol alırsak, en fazla 1 ay sonra dışarıya adım atabilirdik.

Öğle sonu olduğu için sübyanların havalandırması mahkumlarla doluydu. Hücreden çıkıp mazgala geçmek bir hayli zor görünüyordu. Bazı sübyanlar, yine hücre kenarındaki camın önüne dizilmiş, sohbet ediyordu.

Cumhur, mazgal boşluğundaki tarafta kalmış, hücreye gelemiyordu. Bizler de hücreden dışarı çıkamadığımız gibi, onunla irtibat kuramıyorduk. Hücre, sübyan havalandırması tarafından bakıldığı zaman kabak gibi ortadaydı. Hücrenin iç duvarı sayesinde kendimizi gizleyerek sübyanları gözetliyor, ufak bir boşluk bulmaya çalışıyorduk ama sübyanlar uzaklaşacak gibi görünmüyordu. Cumhur, Sefa ile irtibat kurarak durumu ona iletmişti.

Sefa, bir paket Samsun sigarasıyla sübyanların dikkatini başka bir noktaya çekmeye çalışıyordu. Revir penceresine çıkan Sefa çocuklara seslenerek, aşağıya sigara atacağını, aralarında eşitçe paylaşmalarını söyledi. Sigaranın havalandırmaya atıldığını gören sübyan mahkumların tamamı bir anda revir tarafına yönelmişlerdi.

Sübyan tarafından görülme tehlikesini atlatmıştık ama her ihtimale karşılık yine de sürünerek mazgal boşluğuna ulaştık. İlk defa görülme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştık. Mazgal boşluğunda kıyafetlerimizi değiştirip gerekli önlemi alan Sefa'nın uyarısıyla havalandırmaya çıktığımızda saat epeyce ilerlemişti. Temizlik işleminden sonra hemen yataklara uzanmıştık.

Yirmi dört saatlik uykusuzluğun ardından yatağa uzanır uzanmaz uykuya dalmıştım. Uyandığımda diğer arkadaşların yatağı boştu. Üzerimi giyindim ve yemekhaneye indim. Diğer arkadaşlar yemek düzenini çoktan almışlardı. Sefa, yanında boş bir yeri benim için ayırmıştı. Yemekten sonra havalandırmaya çıktım. Bülent ve Sefa, geçmişteki anıları, afiş, pankart asma gibi eylemler sırasında yaşananları anlatmaya başlamıştı. Anıların sihirli girdabında dolaşmanın keyfiyle zamanın nasıl geçtiğinin farkında bile değildik. Herkes şu veya bu şekilde çeşitli badireler atlatmış olmasına rağmen, hiç kimse geçmişinden pişmanlık duymuyordu. O akşam sohbet uzun sürmüş, çay saatinin gelmesi dolayısıyla çayı içtikten sonra tünele girmeye karar vermiştik. Saat dokuza doğru tüm hazırlıklarımızı yapmış, hücreye girmiştik.

14. gün. Tünel, tünele benzemeye başladı

Bugün 14. gündü. Artık tünel, görüntüsü itibarıyla bir tünele benzemeye başlamıştı. Kazı işlemini yaparken, tünelin sağa sola sapmadan, düz bir çizgi şeklinde olması için azami dikkat göstermemiz gerekiyordu. Eğer sağa sola sapılırsa, çıkacağımız yeri tam olarak saptayamazdık. Ayrıca tünelin giriş kısmı görülemeyebilirdi.

Tünel içerisinde çalışırken, ara sıra nefes nefese kalıyor, birazcık geriye doğru çekilerek tünelin ağız kısmında daha temiz hava almaya çalışıyordum. Bülent, bu durumu görünce, "Hocam sen çık, biraz da ben çalışayım" diye sesleniyordu ama ben onun tünele girmesini istemiyordum. Bülent'in, ısrarlı tavrı karşısında dışarı çıktım. Bu kez de o benim yerime boylu boyunca uzandı. Bülent de çok fazla dayanamayıp, yarım saat kadar sonra kendisini dışarı atmak zorunda kaldı. Bülent ile yer değiştirerek çalışmak zorundaydık. Çünkü başka bir şansımız yoktu.

Yahya ve Cumhur tünel girişine gelerek kazıya katılmak istediklerini söylediler. Tünel içerisinde iyice bunalmıştım. Tünel dışına çıkarak kazı işlemini onlara bıraktım. İki saat boyunca Yahya ve Cumhur yer değiştirerek kazıya devam ettiler. Saat gecenin on ikisinde, Bülent çayı hazırlamış, bizi bekliyordu.

Tünel dışına çıkarak mazgal kenarında bahçede neler olup bittiğini kolluyordum. Dışarıda yağmur yağıyordu. Ara sıra nöbetçilerin öttürdükleri düdük sesleri yankılanarak hücre içerisinde duyulabiliyordu. Başlangıçta fazla yağmur yağmasının işimizi zorlaştıracağını sanıyordum. Eğer yağmur uzun süre devam ederse topraktan süzülen sular, tünel içerisine dolabilirdi.

Çaylarımız bitmiş tekrar tünel içerisinde yerimi almış, kazmaya başlamıştım. Olağanüstü bir çabayla zorlamama rağmen en fazla yarım saat kadar içeride kalabiliyordum. Benden sonra Bülent içeriye giriyor, o da çok fazla kalamıyor, hızla tünel dışına çıkıyordu. Saat sabahın dördüne doğru, tünel içerisindeki havanın oksijen oranının arttığını hissetmeye başladım. Yağmurun etkisiyle sular topraktan süzülerek tünelin tavanını ıslatmış, yukarıdan aşağıya hava akımı yaratmıştı. Yağmur, başlangıçta düşündüğüm gibi çalışmamızı zorlaştırmamış, aksine hava sirkülasyonu yarattığı için daha da kolaylaştırmıştı. Yer yer tünelin tavanında ıslaklık oluşmuştu. Tünelin ıslaklığına aldırmadan üst baş çamur içerisinde hiç durmaksızın, saat dörtten sabah saat sekize kadar kazıya devam ettim.

Arkadaşlar kahvaltının hazır olduğunu haber verdi. Tünel dışına çıktım. Yağmur durmuş, parlak bir güneş, yerlerin ıslaklığını kurutmaya başlamıştı.

Hücrelerin her yanını kuruyan toprağın kokusu sarmıştı. Akşam kahvaltı için getirdiğimiz ekmek, gece bitmişti. Sefa'ya işaret vererek ekmek istedik. On dakika sonra iki tane ekmek soframızda yerini almıştı.

Kahvaltının ardından hiç zaman kaybetmeden sübyanların havalandırmasını dikkatle gözetlemeye aldım. Sübyanlardan bazıları havalandırmanın koğuş kapısına yakın olan bir köşesinde güneşleniyordu. Hücre yakınında hiç kimsenin olmadığının farkına vardım. Hep beraber duvar kenarında sürünerek tünele girdik ve çalışmaya başladık. Bülent, "Sıra bende" diyerek yorgunluğuna aldırmadan tünel içerisine büyük bir istekle girmişti. Yağmur durmuş olmasına rağmen tünelin tavanında yer yer su damlacıkları oluşmaya devam ediyordu. Şimdilik hava sorununun olmamasından dolayı su damlacıklarının olması bizi pek rahatsız etmiyordu. Öğleye doğru iyice yorulan Bülent ile yer değiştirdim. Artık koğuşa dönme zamanına kadar tünelden çıkmayacaktım.

Üç saatlik bir çalışmanın ardından, Yahya'nın, "Çıkış saati yaklaşıyor" uyarısıyla dışarıya çıktım. Çıkmadan önce her zaman yaptığım gibi yine tünelin boyunu ölçmek istedim. Tünelin uzunluğu 5 metreye yaklaşmıştı.

Tünelin içinin çamur içerisinde olması, sadece elbiselerimizi değil, vücutlarımızı da ıslatmıştı.

Öğleden sonra saat üçe doğru, Sefa pencere kenarında gezinmeye başlamış, havalandırmadaki arkadaşlarına kafasını sallayarak uyarıda bulunuyordu. İki dakika içerisinde havalandırmada Sefa'dan başka hiç kimse kalmamıştı. Koğuşa çıktığımızda, banyo olarak kullanılan tuvaletlerin ön tarafında plastik bidonun içerisinde sıcak suyun hazır olduğunu gördüm. Sırasıyla duş alarak, zaman kaybetmeden yataklarımıza uzandık. Aşırı uykusuzluktan ve yorgunluktan hemen uykuya dalmıştım.

15. gün ve tünelde mezar korkusu

15. gün uyandığımda Sefa da yan taraftaki yatakta uyuyordu. Saat akşam yediye yaklaşıyordu. Sefa'yı uyandırarak beraberce yemekhaneye indim. Akşam yemeği hazırdı. Biraz sonra bir gardiyanın havalandırmanın dış kapısında sayım rakamını almaya geldiğini bildirdiler.

Sefa, sayım toplamını kağıda yazıp gardiyana iletmek için havalandırmaya çıkmıştı. Sayıma gelen gardiyan, kapıda onunla kısa bir sohbetten sonra dış kapıyı kilitleyerek gitmişti. Yemek sonrası havalandırmaya çıktığımızı gören diğer mahkumlar, birer birer koğuşa veya yemekhaneye döndüler.

Bu arada Sefa, B1 koğuşunun bir sırrını açıklamıştı bana. Verdiği sır, el-

lerindeki 7.65 çapındaki bir silahın varlığıydı. Ben, üç beş aylık mahkumiyetleri olan bu kişilerin silaha neden gereksinim duyduklarına şaşırmıştım. Sefa bu şaşkınlığımı anlamış olacak ki silahı nasıl elde ettiklerine ilişkin öyküyü anlattı. Yaklaşık dört ay önce, koğuşlarda kapsamlı bir arama yapan idare, mahkumları sırasıyla maltadaki kullanılmayan boş bir odaya toplayıp, koğuş araması yapmıştı. Bu boş odadaki elektrik sigortalarının bulunduğu kutuyu açan bir mahkum, silahın farkına vararak o zamanki siyasi temsilcilerine haber vermiş ve silah oradan alınarak B1'e getirilmişti. Anlaşılan silahı oraya saklayan da B1 koğuşundan önce araması yapılan, başka bir koğuştaki mahkumlardan birisiydi. Silah gayri ihtiyarı el değiştirmişti. Sefa, silahı dört aydır sakladıkları yerden çıkarmadıklarını, paslanmış olabileceğini, gelecek günlerde, tünele girmedikleri bir gün silahı beraberce temizlemek gerektiğini söyledi.

Akşamki yağmurdan dolayı ıslanan tünelde tüm elbiselerim çamura bulanmıştı. Hücreye tekrar eski elbise götürmem gerekiyordu. Önceden hazırladığım elbiseleri alarak hücreye girdiğimizde saat akşam dokuza yaklaşmıştı.

Bugün biraz geç kalmıştık. Tünele girdiğimde tabanın hâlâ ıslak olduğunu, fakat tavanda su sızıntısının tamamen çekildiğini gördüm. Tünel içerisindeki havanın oksijen oranının normal olduğunu hissediyordum. Artık kazı sırasında rahatça nefes alınabiliyordu. Ara sıra kafamı çevirerek geriye doğru bakıyor, herhangi bir çökme tehlikesiyle karşı karşıya kalırsam, tünelden çıkıp çıkamayacağımı hesaplıyordum. Eğer çökme arka tarafta gerçekleşirse hiç kurtulma şansım yoktu.

Çökme varsayımı, bir anda beni nefes alamaz bir hale getirmişti. Boğulacağımı hissediyor, baştan aşağı soğuk terler döküyordum. Bu düşünceden hızla uzaklaşmam gerekiyordu ama bir türlü o korkuyu üzerimden atamıyordum.

Beynimi ölüm düşüncesi ve mezara gömülen ölüler kemiriyordu. Daha önceleri şahit olduğum cenaze merasimleri aklıma geldikçe, içinde bulunduğum ortamla özdeşleştiriyor ve benim de her an diri diri toprağa gömülebileceğim korkusunu yaşıyordum. Üstelik de ne kötüydü bizim defin işleri! Nazım Hikmet de şikayetçiydi bizim cenaze merasimlerinden. "Yalnız pek sevimsiz buluyorum bizim cenaze şeklini, ben ölünceye kadar da bu düzelir herhalde" diye de umut ediyordu.

Tabuttan çıkarılan kefene sarılmış ölünün mezara indirilişi, topluluğun sanki birbiriyle yarışırcasına, mezara yerleştirilen ölünün üzerini toprakla doldurma telaşı gözümün önünden hiç gitmiyordu. Özellikle de insanlardaki

bu telaşı bir türlü anlayamıyordum. İnsanlar, ölüyü bir an önce defnetmekle, ölünün yakınları üzerinde yarattığı acıyı da gömeceklerini sanıyorlardı. Halbuki acı hiçbir zaman gömülmüyordu ki! Belki de ölümden korktukları veya ölümü kendilerine yakın hissettikleri için ölüyü bir an önce gömmek istiyorlardı.

Oldum olası cenaze merasimlerini, ölüyü gömme görüntülerini hiç sevmedim. Ölünün üzerinin toprakla kapatılması beni hep korkuturdu. Sanki ölü bir şey hissediyormuş da atılan topraklar onu nefes alamaz hale getiriyormuş gibi mantıksız bir hisse kapılırdım.

Bu düşünceler içerisinde gidip gelirken gözlerimi sıkıca kapatmış, mezar düşüncesinden uzaklaşmak istiyordum ama ne yazık ki bunu başaramıyordum. Hızla karnımın üstüne döndüm ve geriye doğru birkaç adım süründüm. Hâlâ korku içimi kemiriyordu.

Bu korkunun tutsağı olmanın bana zarar vereceğini ve hiçbir şekilde bu tüneli başaramayacağımı düşündüm. Tüneli başaramayacağım düşüncesiyle yüzleşince, birazcık olsun korkudan uzaklaşmıştım. Bu içsel korkunun büyüklüğünden utanıyordum ama yapabileceğim fazla bir şey de yoktu. En kısa zamanda bu korkuyu yenmeliydim. İşte o anda, tutsaklığı, tutsaklıktan kurtulmam gerektiğini ve tutsaklıktan kurtulmanın yolunun da her ne pahasına olursa olsun bu tüneli kazmaktan geçtiğinin bilincine vardım. Özgürlüğü yakalamanın bedeli ne kadar ağır olursa, insanın ona çok daha fazla değer vereceğini düşünüyordum. Böylesine yoğun düşüncelere dalmak, beni çalışmaktan alıkoymuştu.

Sessizliği hisseden Bülent, "Hocam iyi misin" diye sesleniyordu. Onun sesiyle korkumdan birazcık olsun uzaklaştım. "İyiyim" diyerek tekrar çalışmaya başladım. İnsan korkabilirdi, bu çok normaldi ama korkularının esiri olmamalıydı. Eğer korkularımın esiri olursam bir hiç olacağımı düşündüm. Kendi kendimi kamçılayarak, "daha hızlı, daha hızlı" diye kazmaya devam ediyordum. Kaç saattir içeride olduğumu unutmuştum. Arkadaşlara çıkış için beni uyarmamalarını belirtmiştim. İyice yorulmuş, artık dışarı çıkmaya hazırlanıyordum ki Bülent, saatin ikiye geldiğini haber verdi. Dışarı çıktığımda Cumhur çayı demlemiş, bardaklara doldurmuştu. Bülent, tünele girme sırasının kendisinde olduğunu, kahvaltıya kadar çıkmayacağını söyleyerek içeriye dalmıştı.

Bülent, arada bir tünelde sapma olup olmadığını, doğru gidip gitmediğini soruyordu. Şu ana kadar herhangi bir sapma olmadığı görülüyordu. Sabah yedide Cumhur, kahvaltının hazır olduğunu haber verirken Bülent, dört saat

içeride kalmanın gururuyla tünelden hücreye doğru bir kertenkele gibi sürünerek çıkıyordu. Yüzü gülücüklerle doluydu.

Kahvaltı sonrası, etrafı kolladığımda sübyan havalandırmasında çocukların pencere yakınlarında dolaştıklarını gördüm. Çocuklar pencere kenarından uzaklaşınca duvar kenarında sürünerek tünelden içeriye süzüldük. Eğer hava problemi yaşamazsam, saat iki buçuğa kadar bir daha dışarı çıkmayacağımı belirttim. Üzerimdeki korkuyu kısmi olarak atmış, durmaksızın kazıyordum. Kaç saattir içeride olduğumu bilmiyordum. Nihayet Bülent, saatin iki buçuğa geldiğini bildirdi.

Ne kadar bir alanı kazdığımı her zamanki yöntemle ölçtüm. Bugün 1 metreyi geçmiştik. Yaptığım ölçüm sonucunda bugüne kadar 7 metre kazdığımızın farkına vardım. Cumhur, hiçbir tersliğin olmadığını, dışarıya çıkabileceğimi bildiriyordu. Mazgal boşluğuna çıkıp üzerimi değiştirdim.

Koğuşa girerken dış kapıda Kayhan ile karşılaştım ve selamlaştım. Kayhan, bana sigara ikram edip aşağıda çay demlediklerini söyleyerek zamanım varsa beni çay içmeye davet ediyordu. Onu reddetmek istemedim. Anlayamadığım bir durum vardı ama bir türlü çözemiyordum. Kayhan bana bir şeyler mi söylemek istiyordu. Kayhan'ın ağır cezalık durumu yoktu. Onun için firar girişiminde bulunacağını sanmıyordum. Bu çocukta çözemediğim bir şey vardı ama ne olduğunu bilemiyor, ona açıkça "Bir şey mi söylemek istiyorsun" diye de soramıyordum. Bu düşünceler kafamı kurcalıyordu ama şimdilik bu durumu çok fazla önemsemek istemiyordum. Çay içerken Kayhan ile konuştuklarım havadan sudan şeylerdi. Kendimi bir hayli yorgun hissediyor, bir an önce koğuşa dönüp yatağa uzanmak istiyordum. Çay için teşekkür ettim ve koğuşa girerek yatağıma uzandım.

16. gün. Her şey normal

Bugün 16. gün. Her şey normal gidiyor, bugüne kadar önemli bir terslikle karşılaşmadığımızın sevinci içerisindeyim. Moralimiz bir hayli yüksek. Böyle giderse planladığımız süreden çok daha önce dışarıya ulaşabileceğimizi tahmin ediyorum. Hiç zaman kaybetmeden bir an önce hücreye girmek isteğindeyiz. Artık bir dakika bile bizim için oldukça önemli.

Hücreye girdikten sonra, gerekli kontroller yapıldı. Bu kez önce Bülent tünele girmek istiyordu.

Bülent, iki saatlik bir çalışmadan sonra, kendini nefes nefese dışarıya zor attı. Yine havadaki oksijen oranının azaldığını, kireçli bir tabakaya rastladığını söyledi. Tünelin ağız kısmını boşaltarak içerideki oksijen oranının normale dönmesini bekledik.

Yarım saat kadar sonra Yahya içeriye girdiğinde, içerideki havanın oksijen oranı normale dönmüştü. Yalnız kireçli tabaka devam ediyordu. Yahya, kireç havayı kirletmesin diye, mümkün olduğunca keseri yavaş vuruyor, hatta bazen keseri bırakarak kamaya benzer bir aletle kazmaya çalışıyordu. Bu da onun yavaş ilerlemesine neden oluyordu. Ne kadar yavaş kazsa da hava sirkülasyonu olmadığı için bir süre sonra oksijen azalıyor, nefes alamaz hale geliyordu. Yahya'nın kesik kesik nefes almasından zor durumda olduğu anlaşılıyordu.

Yahya'ya seslenip bir an önce dışarı çıkması gerektiğini söyledim. Tünelin girişine kendini zor atan Yahya, hâlâ nefes almakta zorlanıyordu.

Hep birlikte mazgal boşluğuna çıkarak temiz hava soluduk.

Bu kez de ben tünelin ağzından içeriye doğru sürünerek kaybolmuştum. İçerideki hava normale dönmüştü. Keseri alarak sakin bir şekilde kazmaya başladım. Kireç tozu burnumu yakıyordu. Çok sert vurmamaya özen gösteriyordum. Sert vuruşlar, çok fazla tozlanmaya neden olduğu için, kireç tozu havadaki oksijeni anında yok ediyordu. Çalışmaya başlayalı yarım saat olmasına rağmen nefes almakta zorlandım. Yine oksijen oranı iyice azalmıştı. Kan-ter içerisinde kalmıştım. Kalp atışlarım her geçen an hızlanıyordu. Ter damlacıkları yanaklarımdan aşağıya doğru süzülmeye başlamıştı. Artık nefes gırtlağımda düğümleniyor, bir türlü akciğerlerime hava gitmiyordu. Bir an önce kendimi dışarıya atmak istiyordum.

Havasız kalmanın sıkıntısıyla dışarı fırladığımda Bülent iyice telaşlanmıştı. Tünelin girişindeki temiz havayı nefes nefese soluyordum. Sanki dünyaya yeniden gelmiştim. Tünelin dışına çıkıp mazgal boşluğunda dinlenmeye karar verdik. Bir saatlik bir dinlenmenin ardından tekrar tünele girdiğim zaman hava normale dönmüştü. Kaybettiğim zamanı telafi etmek için oldukça hızlanmıştım. Bir saat kadar sonra her taraf beyaz bir toz bulutuyla kaplanmıştı yine.

Nefes almak için kendimi zorluyordum. Nefes alıp verirken çıkardığım ses tünelin ağzındaki Bülent'in dikkatini çekmiş olacak ki "Hocam yeter, çık artık" diye beni uyarıyordu. Geriye doğru sürünerek kendimi dışarıya atmak için bir hayli zorlandım.

Bir süre dinlendikten sonra bu kez de Bülent içeriye girmişti. O gün kazıda çok zorlandığımız görülüyordu. Sabah kahvaltısından sonra da sırayla çalışmaya devam ettik. Çalışma sonrası ölçüm yaptığımızda, o gün sadece 1 metreye yakın bir mesafe kazabilmiştik. Eğer böyle giderse ileriye doğru daha da zorlanacağımızı düşünüyordum. Gözlerim kireçten dolayı kan çanağına dönmüştü.

Havalandırmaya çıktığımızda Sefa bir terslik olduğunu anlamıştı. Ona da karşılaştığımız zorluğu anlatarak koğuşa döndük ve yataklarımıza uzandık.

Mola

Bugün kendimizi çok yorgun hissettiğimiz için akşam tünele girmeyecektik. Akşam yemeğinden sonra havalandırmaya çıktık ve bir kenara oturup sohbet etmeye koyulduk. Diğer mahkumlar bizleri havalandırmada görünce Sefa'ya havalandırmaya çıkıp çıkamayacaklarını soruyorlardı. Sefa, herkesin havalandırmaya çıkabileceğini bildirdiğinde büyük çoğunluk havalandırmaya çıkmıştı. Bu arada Hikmet'te bir telaş gözlemleniyordu. Hikmet, o gün bizim koğuşta kalmamıza bir anlam verememiş olacak ki bizleri gözetliyordu. Sefa, Hikmet'e yaklaşarak, "henüz hiçbir şeyin hazır olmadığını, kendisine verilen sözden vazgeçilmeyeceğini" söyledi. Hikmet rahatlamış görünüyordu.

Sefa, bu akşam silahı temizlemek istiyordu. Saat on bire doğru yemekhanede ve havalandırmada bizim dışımızda kimse kalmamıştı. Sefa, silahı sakladığı yerden çıkardı, parçalara ayırdı, büyük bir özenle elindeki bez parçasıyla her parçayı ayrı ayrı sildi ve zeytinyağıyla tüm parçaları yağlayıp, eski zulasına yerleştirdi.

Sabah erkenden tekrar tünelin yolunu tutacaktık. Gündüz uyuduğumuzdan gece hiçbirimizin uykusu gelmiyordu. Sabahı beklemeden saat üçe doğru tünele girmeye karar verdik. Gece tünele girmek çok daha risksizdi. Hem koğuşta hem de sübyan tarafında tedbir almak zorunda değildik.

17. gün. Havasızlık sorunu var

17. gün. Gün boyu dinlenmemiz bizi oldukça rahatlatmıştı. Tünele ilk ben girdim ve kaldığım yerden kazmaya başladım. Bir saat kadar sonra yine havasızlıkla yüz yüze geldim. O gün akşama kadar sırayla tünelde kazma işlemine duraksayarak devam ettik. Bu havasızlık sorununa bir çözüm bulamazsak kazı gittikçe zorlaşacaktı. Sefa ile görüşerek bu akşam dışarı çıkmayacağımızı bildirdik.

2 gün boyunca tünelden hiç çıkmadan sırayla birer ikişer saat uyuyarak kazmaya devam ettik. Hem yorgunluk hem de havasızlık bizi bitkin düşürmüştü. Tünelin boyunu ölçtüğümde 10 metreye yaklaştığımızı gördüm. En mutlu olduğum anlar bu ölçüm anlarıydı. Yalnız her geçen gün zehirlenme tehlikesiyle yüz yüze olduğumuzu hissediyordum. Tünelde çalışacak yeni adam bulmak için komiteyle görüşmekte yarar vardı.

20. gün. Havasızlık sorunu devam ediyor

20. gün, komiteyle görüşmek için revire gittim. Revir hücreleri tamamen dolmuştu. Komiteye yaşadığımız sorunları anlattığımda komite, tünelde çalışabilecek dört tane gönüllü olduğu haberini verdi. Bu haber beni çok sevindirmişti. Akşam gönüllüler B1'e gelmişler, tünele girmek için hazır bekliyorlardı. Yeni gelen gönüllülerle beraber hücreye girdik. Gönüllüler, tünele girmenin heyecanı içindeydiler.

Kazı için ilk Fuat girdi ama çok fazla kalmadan hem havasızlık hem de tünelin ürkütücü görüntüsünden dolayı hızla dışarı fırladı. Diğer gönüllüler de Fuat gibi sadece tünele girip çıktı. Bu koşullarda çalışamayacaklarını söylediler.

O gece, komitenin görevlendirdiği gönüllü ekibi sabahı dahi beklemeden, B1 koğuşunu çoktan terk etmişti. Yine tek başımıza kaldık. Bu durumda biz başımızın çaresine bakacaktık. Gece boyunca kazıya devam etmemize rağmen yarım metre dahi yol alınamamıştı.

Sabah, çalışmaya ara verip koğuşa dönerek bu havasızlık sorununa bir çözüm bulmak gerektiğine kafa yoracaktık. Bunun bir çaresi olmalıydı ama aklımıza hiçbir şey gelmiyordu. Sabah kahvaltısından sonra uyumamış, havalandırmada dolaşıyorduk ki hafif bir rüzgar esmeye başladı. Sırtımdaki gömlek oldukça boldu. Rüzgar gömleğimi bir yelken gibi şişiriyordu. Bülent bana doğru yaklaşıp, "Hocam maşallah, gömleğin körük gibi şişip iniyor" dediğinde kafamda şimşekler çakmaya başladı.

Havasızlığa körükle çare

Havasızlık sorununu körük yaparak çözme şansımız vardı. Körük için deri mont, yapıştırıcı, hortum ve tahta parçaları yeterliydi. Yapıştırıcı, hortum ve tahta parçası bulmak çok zor değildi. Sadece bir deri mont bulmamız gerekiyordu. Koğuşta iki kişinin deri montu vardı ama bir tanesi bir hayli eski ve yırtıktı. Yeni olan deri montu körük için feda etmemiz gerekiyordu. Sefa deri montun sahibiyle konuşarak, "deri montun önemli bir faaliyet için gerekli olduğunu" uygun bir dille izah etmişti.

Yarım saat sonra mont elimizde, körük olmak için hazır bekliyordu. Diğer malzemeler de Sefa'nın her zamanki iş bitiriciliğiyle bir saat içinde hazır hale getirilmişti. Dışarıda ayakkabı tamircisi olan bir tutuklu bu malzemelerle bir körük yapacaktı. Bunu ancak bir gün içerisinde yapabileceğini, yaptığı körüğün de en az bir gün kuruması gerektiğini söylüyordu. Beklemekten başka çaremiz yoktu. Biz de bu 2 günü dinlenerek geçirecektik.

Arkadaşlarla aramızda öylesine bir dostluk oluşmuştu ki bir dakika dahi birbirimizden ayrılmak istemiyorduk. Bu 2 günlük süreyi değerlendirmek için, B8'deki arkadaşları ziyarete gidecektim. Cengiz, şimdiden firar sonrası kuracağı hayatla ilgili planını yapmıştı. Dışarı çıkınca İstanbul'da barınamayacağını, bir sahil köyüne veya kasabasına gidip yerleşeceğini söyleyerek orada kendisine yeni bir yaşam kuracağının hayalini kuruyordu. Kurduğu hayali öylesine güzel ve akıcı bir dille anlatıyordu ki, içimden "Her ne pahasına olursa olsun bu tüneli başarmalıyız" diyordum. En azından Cengiz'in bu güzel hayali için dahi olsa bu tünel başarılmalıydı. Akşam B1'e döndüğümde körüğün hazır olduğu haberini veren Sefa'nın sevinci ve heyecanı gözlerinden okunuyordu. Yalnız bir gün daha beklemek zorundaydık.

Bir gün sonra sıra körüğü denemeye gelmişti. Körüğün ucundaki sert hortumun ucuna su hortumunu takarak körüğü çalıştırdığımızda hortumun diğer ucundan sanki hava fışkırıyordu. Birkaç gündür bozulan psikolojimizi körükten fışkıran hava yerine getirmişti. O akşam çalışmaya yeniden başlamak için hazırdık.

Nöbetçiler şüpheleniyor

2 günlük aradan sonra, tekrar tünele girmiştik. Körük tünelin dışında uygun bir yere yerleştirilmiş, hortum çekilerek tünelin diğer ucuna kadar uzatılmıştı. Tünelin içine giren gerekli işareti verince, dışarıdaki körüğü çalıştırıyor, anında tünelin içi temiz havayla doluyordu. Körüğün beş dakika çalıştırılması, tünelin içinde yaklaşık yarım saatlik bir rahatlama sağlıyordu. Böylece hava sorunu çözülmüştü.

Şimdi var gücümüzle devam etmemiz gerekiyordu. Ara sıra dışarıyı kontrol etmeye çıkan Cumhur, nöbetçileri gözetlemeye çıkmıştı ki korku ve telaşla koşarak tünele döndü. Cumhur, büyük bir heyecanla, "Çalışmayı durdurun" diye bağırdı. Çalışmayı durdurdum ve diğer arkadaşlarla beraber dışarıya fırladım. Ne olduğunu sorduğumda nefes nefeseydi. Cumhur, "Dışarıdaki nöbetçilerden bir tanesi bir şeylerin farkına varmış olabilir" diyordu. Anlattığına göre tünelin içinde, keserin çıkardığı tok ses, dışarıdaki nöbetçi tarafından duyulmuş olabilirdi. Nöbetçi duyduğu sesle önce pür dikkat kesilmiş, sağa sola birkaç adım atıp, tekrar aynı yere dönerek dinlemiş, iyice şüphelenmiş olacak ki bu kez de yere yatıp dinlemeye başlamıştı. Hep birlikte dışarıdaki nöbetçinin davranışını gözetlemeye başladık. Nöbetçi, üç-beş adım sağa yürüyor, tekrar aynı yere gelip dikiliyor, bu kez üç-beş adım sola doğru yürüyor, yine eski yerine gelip can kulağıyla dinliyordu. Nöbetçi, en

az onlarca kez aynı davranışı sergiledi. Daha önce duyduğu sesin kesilmesi onu şaşkına çevirmiş olmalı ki sesin oradan gelmediğine emin olana kadar kâh durarak kâh yere yatarak toprağı dinledi. Sesi alamayınca, dinlemekten vazgeçti ve normal nöbet seyrine devam etti.

Nöbetçi, epey bir süre sonra tekrar ses duyduğu bölgeye gelerek pür dikkat dinlemeye başladı. Askerin her davranışını büyük bir dikkatle izliyorduk. Asker önceki davranışların aynısını nöbet bitimine kadar tekrarladı. Çok büyük bir tehlike atlatılmıştı.

Cumhur o akşam aralıksız gözetlemede kalacaktı. Atlatılan tehlikenin ardından tekrar tünele indim. Bu kez kazma işlemini keserle değil, ses çıkarmadan kamayla yapacaktım.

Cumhur, gece boyunca gözetlemede kaldı ve nöbet değişimini izledi. Nöbeti devredenin yeni nöbetçiye hiçbir bilgi vermediğini gözlemlemişti. Bu bizi rahatlatmıştı. Yine de tedbiri elden bırakmayacak, ertesi gün de gece boyunca izlemede kalacaktık. Kazma işleminin kamayla yapılması yavaş ilerlememize neden oluyordu ama o gece sabaha kadar kamayla kazmak zorundaydık. Herhangi bir olumsuz gelişme olmazsa sabah kahvaltısından sonra tekrar keserle kazmaya devam edilebilirdi.

Kahvaltı sonrası tünele indiğim zaman gece yaşadığımız tehlikeyi bir türlü unutamıyordum. Bir anda her şey mahvolabilir, yüzlerce insanın umudu olacak tünel ortaya çıkabilirdi. Tüneli terk etmek için dışarı çıktığımızda saat öğleden sonra beşe geliyordu. Artık o akşam tünele girme şansımız yoktu. Zaten akşam olduğu için birazdan yemek hazırlıkları başlayacaktı. O geceyi koğuşta geçirecek, ertesi sabah erkenden tünele girecektik. O anki psikolojim hafta boyu çalışan bir işçinin, tatil günü öncesinin psikolojisine benziyordu. Yemekte ekmek tatlısı vardı. Bize harcadığımız enerjiden dolayı çift porsiyon verilmişti. Uykusuzluğumdan ve yorgunluğumdan dolayı yemek yerken dahi dalıp dalıp gidiyordum. Yemekten sonra hiç zaman kaybetmeden yatakhanenin yolunu tuttum.

24. gün

24. gün, bir gün önce yaşadığımız tehlikeden dolayı daha dikkatli olmalıydık. Sabah birer parça ekmek arası peynir alarak, henüz koğuşta kimse kalkmadan hücreye girmiştik. Cezaevi bahçesinde her şey normal görünüyordu. Yine de o gün Cumhur, gün boyu gözetlemede kalacak, hatta bir terslik görürse, hiç tünele dahi girmeden ayaklarıyla yere vurarak bizleri uyaracaktı. Zaten Cumhur'un nöbet tuttuğu alan neredeyse tünelin girişin-

deki mahzenin üzerine denk geliyordu. Daha önce yaptığımız bir denemede nöbet yerinde yere vurulunca, tünelin ağız kısmından rahatlıkla duyabiliyorduk. Gündüz keserle, gece ise her ihtimale karşı kamayla kazmaya devam edecektik.

Akşam dışarı çıkmayacağımızı Sefa'ya iletmiş, eğer mümkünse akşam yemeğinin hücreye verilmesini talep etmiştik. Bugün dayanabildiğim sürece tünel dışına çıkmayacak, sadece yemek ve tuvalet ihtiyacı için çalışmayı bırakacaktım. O sabah girdiğim tünelde saat bire kadar hiç durmaksızın çalıştım. Çıkan toprak mahzende aşırı bir birikme meydana getirmiş, neredeyse mahzenin yarısı toprakla dolmuştu. Tuvalet ihtiyacı için dışarı çıktım. Sübyanlar hücrenin çevresinde dolaşıyordu. Hücre dışına çıkmaktan vazgeçerek, hücrenin uygun bir yerine işedim ve tekrar tünelin içerisine döndüm. Arkadaşlar bir saat sonra yemeğin hazır olduğunu bildirdi. Tünelin içerisine girerken çok fazla sorun yaşamıyordum ama çıkarken geri geri sürünerek çıkmak zorunda olduğum için bir hayli zorlanıyordum. Tünelin içerisine girdiğim zaman her an ölümle burun buruna olduğumu sezinliyor, dışarı çıktığımda kendimi yeniden doğmuş gibi hissediyordum.

Yemekten sonra içeriye bu kez de Bülent girmişti. Bülent, akşam yemeğine kadar dışarıya çıkmadı ve kazıya devam etti.

Akşam yemeğinden sonra bir süre dinlendik. Tekrar tünele girdiğimde saat sekiz buçuğa geliyordu. Ortalık hafiften kararmaya başlamıştı. Sübyan mahkumlar koğuşlarına çekilmiş, ortalığı tamamen sessizlik kaplamıştı. Bülent ve Yahya, mahzende biriken toprağı mazgal boşluğuna taşıyacaklardı. Bu sürede kazdığım yerin toprağını, Bülent tünele dönene kadar ayaklarımdan geriye doğru yayacaktım. Havasızlık sorunu baş gösterince dışarıdakileri uyaracak ve onlar da içeriye körükle hava pompalayacaktı.

Yine bir olumsuzlukla karşı karşıya kalmıştım. Yeni kazdığım bölge tamamen kireç kaplıydı. Büyük bir ihtimalle daha önce kireç kuyusu olarak kullanılmıştı. Keseri vurduğumda ortalığı bembeyaz bir duman kaplıyordu. Arkamı dönüp baktım. Tünelin içi sanki sisle kaplıymış gibi, 2 metre gerisi görünmüyordu. Bülent'i uyararak körüğü daha sık pompalamasını istedim.

Bülent ve Yahya, iki saat içerisinde mahzendeki tüm toprağı mazgal boşluğuna taşımış, mahzen iyice boşaltılmıştı. Kireç beni oldukça sersemletmiş, uzun süre çalışmadan dolayı bitkin düşmüştüm. Tünelin içinden geriye doğru çıkmaya çalışırken bir hayli zorlanıyordum yine. Diğer arkadaşların da yorgunluğu yüzlerinden okunuyordu. Bu durumda en iyisi koğuşa dönmekti.

Saat on bire yaklaşıyordu. Öylesine bitkin bir haldeydim ki Bülent, "ren-

gimin sapsarı olduğunu, zehirlenmiş olabileceğimi" söyledi. Yemekhanede Sefa'dan başka kimse kalmamıştı. Sefa da rengimin solukluğundan bir şeylerin ters gittiğinin farkına varmış ve yoğurdun iyi geleceğini düşünmüştü. Ben ise bir an önce yatağa uzanmak istiyordum. Bu durumda ertesi gün yine ara vermek zorundaydık.

"Siz bu mücadelede ne kadar kazanıyorsunuz?"

Sabah uyandığımda kendimi hâlâ çok yorgun hissediyordum. Biraz daha dinlenmek hepimize iyi gelecekti. Ancak akşam tünele girebileceğimizi söyledim. Diğer tutuklular yine o gün bizleri koğuşta görünce şaşırmışlardı ama hiç kimse neler olduğunu sorma cesaretini gösteremiyordu.

Öğleye doğru yorgunluğum azalmıştı. Havalandırmaya çıktım ve arkadaşlarla koyu bir sohbete daldım. O arada Hikmet yanımıza yaklaşmış, davet edilmeden gelme cesareti gösteremediği için göz ucuyla bizleri süzüyordu. "Gel, sen de bize katıl" diyerek onu davet ettim.

Hikmet bu davetten cesaretlenmiş bana, "Abey sen dışarıda ne iş yaparsın" diye soruyordu. Ticari hiçbir iş yapmadığımı, son bir yıldır fiili olarak devrimci mücadele içerisinde yer aldığımı söyledim. Hikmet, "Dışarı çıkınca elimde öylesine para kazanma imkanları var ki aklınız şaşar, isterseniz bu imkanları kullanabiliriz" teklifinde bulunuyordu. "Ne imkanları" diye sorduğumda, "Para basma" (kalpazanlık) cevabı karşısında tüm arkadaşlar kahkahayı patlatmıştı. Hikmet, sözlerine gülünmesine içerlemiş, "Siz bu mücadelede ne kadar kazanıyorsunuz?" demişti.

Mücadelemizin maddi bir karşılığı olmadığını, insanların daha eşit, daha özgür, savaşsız, sınıfsız, sömürüsüz bir dünyada yaşamaları için olduğunu izah ettim. Hikmet, "Ben de sizi anlayamıyorum" diyerek bizlerden uzaklaşmıştı.

25. gün. Anamın sözü aklıma geliyor

Akşam yemeği için hazırlıklara başlanmıştı. Gardiyan dış kapıda sayım mevcudunu almış, havalandırmadan koridora açılan dış kapıyı kilitlemişti. Yemekten sonra her zamanki gibi, Sefa'nın aldığı önlemin ardından parmaklığı sökerek hücreye girdik.

Bugün 25. gündü. Hâlâ birtakım olumsuzluklar peşimizi bırakmıyordu. Yeni rastladığımız kireç kuyusu bizi çok zorlayacağa benziyordu. Birkaç gün önceki nöbetçinin şüphesinden dolayı bu gece de kamayla kazacaktık. Hızlı yol alacağız diye tüneli riske etmenin âlemi yoktu.

Kazı işinde oldukça uzmanlaşmıştık. Yalnız havasızlık ve tünelin çökme

tehlikesi bizleri çok korkutuyordu. Özellikle geriye dönüp baktığım zaman, tünelin görüntüsüyle irkiliyordum.

Her geçen gün tünel ileri doğru uzadıkça korkumun daha da arttığını hissediyordum. Henüz 15 metrelik bir mesafe kazmış olmamıza rağmen tünelin darlığından dolayı uzunluğu çok daha fazlaymış gibi geliyordu. Bu korku psikolojisinden uzaklaşmak için zorunlu kalmadığım müddetçe arkama dönüp bakmamaya ve kafamı başka şeylerle meşgul etmeye çalışıyordum.

Bülent, sürekli körükle hava pompalamasına rağmen kireç havanın oksijenini öylesine çabuk azaltıyordu ki boğulacakmış gibi oluyordum. Sanki ciğerlerim parçalanıyordu. Hortumu ağzıma aldım ve temiz havayı ciğerlerime çektim. Nefes alırken çıkardığım hırıltıyı duyan tünelin girişindeki Bülent, endişelenerek dinlenmemi öneriyordu. Ben ise inatla beş dakika daha fazla kalmaya gayret ediyordum. Annemin söylediği bir sözü hatırladığımda birazcık olsun rahatlıyordum. Çocukken yaramazlık veya bir şeyi eksik yaptığımda annem eksiği veya yanlışı düzeltmem için, "Ne yapalım, iti öldürene sürütürler" derdi. Bu tüneli başlatan biz olduğumuza göre, bitirecek olan da bizdik.

Rüyalarımda kazmaya devam

Bir saate yakın bir süredir kamayla kazıyordum ama yine de kireç tozu havanın oksijenini tamamen yok ediyordu. Boğulacağımı ve oracıkta yığılıp kalacağımı hissediyordum. Gücüm gittikçe tükeniyordu. Neredeyse baygın düşecektim ki kendimi son bir gayretle toparladım. Kireç tozu her yanı kaplamıştı.

Elimdeki kamayı yere bıraktım, geriye doğru sürünerek zor dışarıya çıktım.

Tünelden çıktığımda Cumhur çok solgun göründüğümü söylüyordu. Dışarıda iyice rahatlamıştım ama biraz sonra tekrar aynı durumla karşılaşacaktım.

Endişelerimden sıyrılarak tekrar tünele girmeye hazırlanıyordum. Tüm zorluklara ve olumsuzluklara rağmen, yaptığımız işleri severek yapıyor, bu da bu eylemi başaracağımıza olan umudumu iyice artırıyordu. Şu anda beni ayakta tutan da bu umuttu.

Sabaha kadar en az on kez kendimi tünelin dışına atmak zorunda kaldım. Yorgunluğum had safhaya çıkmıştı. Gece boyunca çok fazla yol alamamıştım. Diğer arkadaşlar bitkin halimi görünce, "Bugünlük bu kadar yeter" diyerek dışarı çıkmayı önerdiler.

Saat henüz sabahın yedisiydi. Sefa'ya parolayı vererek dışarı çıkmak isteğimizi bildirdik. Henüz ortalıkta pek kimse görünmüyordu.

Çıktığımızda nöbetçi, ekmekleri torbadan çıkarıp dolaba yerleştiriyordu.

Ekmeğin o nefis kokusu tüm yemekhaneyi kaplamıştı. Ekmek kokusunu içimize çektiğimizin farkına varan komün nöbetçisi, "iki tane ekmek fazla aldığını, eğer istersek kahvaltıdan önce ekmek alabileceğimizi" söyledi. Bülent, bir ekmeği alarak eliyle dört parçaya ayırdı ve herkese birer parçasını dağıttı. Uykusuz olmamıza rağmen kahvaltı yapmadan yatmak istemiyorduk. Saat dokuza doğru kahvaltımızı yaptık. Kısa bir havalandırma turundan sonra uykusuzluğa daha fazla dayanamayarak yatakhaneye çıkıp yatağımıza uzandık.

Bazı günler, uyurken rüyamda da kazıya devam ediyor ve yataktan fırlayarak uyanıyordum. O gün rüyamda yine kazı devam ediyordu: Tünelin içerisinde havasızlıktan boğulacakmış hissine kapıldığımı gördüm. Sanki göğsümde tonlarca ağırlık vardı. Yarı uyanık yarı uykulu bir durumdaydım. Göğsümdeki ağırlık beni oldukça zorluyordu. Nefes alamıyor ve boğulacağımı hissediyordum. Ellerimle üzerimdeki ağırlığı kaldırmak istedim ama ağırlık beni teslim almış durumda. Sanki tüm vücudumdaki kan çekilmiş, iradem vücuduma hükmedemez hale gelmişti. Son bir çabayla bedenimdeki tüm gücümü toparladım ve göğsümdeki ağırlığı atmak için sağa doğru dönmeye çalıştım. Artık nefes gırtlağımda düğümlenmişti, yüreğim parçalanacaktı. Üzerimdeki yükü attım ve nefes nefese uyandım. Koğuşta benden başka kimse yoktu. Ter içerisinde kalmıştım. Yatağımı toparladım. Diğer arkadaşlar havalandırmaya veya yemekhaneye inmişlerdi. Pencereden aşağıya baktım. Arkadaşlarım havalandırmada hızlı bir şekilde volta atıyorlardı. Ben de onlara katılmak için aşağıya indim.

26. gün. Kamayla kazma

26. gün... Tünel içerisinde ilerleme hızımız iyice düşmüştü ama çok fazla yapabileceğimiz bir şey yoktu. Özellikle hâlâ kamayla kazmamız, çok yavaş yol almamıza neden oluyordu. En azından 3-5 gün daha keser kullanmak istemiyorduk. Gerçi dışarıdaki nöbetçilerin davranışlarında herhangi bir anormallik görünmüyordu ama zaten bu kireçli alanda keserle kazmak daha fazla kireç dumanına neden olduğu için kamayla kazmak daha uygundu.

Kireçli alanı bir türlü geçemiyorduk. Gün boyu kazabildiğimiz alan yarım metreye dahi ulaşamıyordu. Sabah tünelden çıkarken gece boyunca aldığım mesafeyi ölçtüm. Sadece iki karış yol alabildiğimi görünce büyük bir hayal kırıklığına uğradım. Daha fazla çalışamayacağımız için koğuşa dönmekten başka çaremiz yoktu. Moralimiz iyice bozulmuştu. Ertesi gün tünele girmek istemediğimizden kendimize yine bir gün izin vermiştik.

27. gün, 28. gün...

27. gün... Diğer mahkumlar gibi zamanımızı havalandırmada volta atarak, koğuşta gazete ve kitap okuyarak, yemekhanede televizyon seyrederek geçirdik. Neredeyse bir aydır televizyona bakmamıştım. B1 koğuşuna geleli bir aydan fazla olmuştu. Bu zamanın nasıl çabuk geçtiğinin farkında bile değildim. Yeraltında çalışan bir maden işçisinden farkımız yoktu.

28. gün... Hâlâ aşağıda aynı zorluklarla boğuşuyoruz. Kazma işinin yavaşlamasından dolayı çok fazla toprak çıkmıyordu. Pantolonumun diz kapağı ve gömleğimin dirseği her an yere sürtünmekten yırtılmıştı. Bu arada her 2-3 günde bir elektrik tesisatını uzatmak zorunda kalıyoruz. İlerledikçe, ışık arkamızda kaldığı için, ön tarafın aydınlanması engelleniyor. Elektrik tesisatını öne doğru uzatarak ışığı kendimize yakınlaştırıyoruz. Tünele girip çıkarken elektrik tesisatına çok dikkat etmek gerekiyor. Toprak nemli olduğu için kablodaki bir yıpranma sonucu elektriğe çarpılırsak hiç kurtulma şansımız yok. Bazen ampule çarpıyoruz, çarpma sonucu ampul patlıyor.

Kireçli bölgeyi aşmamız bir hafta boyu sürmüştü. Bir hafta boyunca kazdığımız alan 3 metreyi geçmedi.

35. gün.
Çökme tehlikesine karşı destek

35. gün... Kireçli alan geride kalmış, toprak normale dönmüştü. Dışarıyı gözetleyen Cumhur, bu zamana kadar hiçbir terslik görmediğini, o yüzden artık keserle kazmaya başlamak gerektiğini söylüyordu. Yeniden çok fazla ses çıkarmadan keserle kazmaya başladık.

O gece daha önceki günlerin hırsını çıkarmak istercesine hırsla kazıyordum. Tek dileğim bugün 1 metrelik alanı kazmaktı. Dışarı çıkarak zaman kaybetmek istemiyordum. Tünelin uzunluğu 20 metreyi bulmuştu. Her geçen gün çökme riski bizi çok daha fazla korkutuyordu. Çökme tehlikesine karşı önlem alıp alamayacağımızı düşünüyordum.

Ranza altlarındaki oval demir borular destek için en uygun malzemeydi. Bu oval boruların boyu neredeyse tünelin yüksekliğiyle aynıydı. Destek yapmak çok zor değildi. Bu demir boruların altını ve üstünü tahta parçalarıyla destekleyebilirdik. En azından bu destek bizleri psikolojik olarak rahatlatacaktı. Sabaha doğru o gün kazdığım alanı ölçtüğümde 1 metrelik mesafeye yaklaştığımın farkına varınca sevincime diyecek yoktu. Yahya, tünele destek için hücrede bulunan eskimiş iki ranzanın alt oval demirlerini sökmüştü. Tünele tekrar girerek bu demirlerin destek olup olamayacağını tespit etmek is-

tiyordum. Tam da düşündüğüm gibi, bu malzemeler sanki özel yapılmış gibi tünelin içerisine uygun bir destek olmuştu. Her 1 metreye bir destek koymayı düşündüğümüz için şimdilik yaklaşık yirmi tane oval demire ihtiyacımız vardı. Koğuşta yeteri kadar ranza olduğu için birer tane demir sökmemiz yeterliydi. Dışarıya çıktığımızda bu düşünceyi Sefa'ya açtım. Sefa, akşama demir boruları hazırlayabileceğini söylüyordu.

36. günü, hazırlamış olduğumuz destekleri tünelin içerisine yerleştirmekle geçirdik. Desteği yerleştirmede Yahya'nın uzman olduğu görülüyordu. Yahya, çocukluğunda marangozda çırak olarak çalışmıştı. Destek yapıldıktan sonra az da olsa kendimizi daha bir güven içerisinde hissediyorduk.

Yeniden sorguya karşı açlık grevi ve bir tokadın utancı

Bu arada cezaevinde olumsuz bir gelişme yaşandı. MLSPB (Marksist Leninist Silahlı Propaganda Birliği) davasında tutuklu olan mahkumlardan bazıları, yeni yakalananların ifadesinden dolayı tekrar emniyete alınmak isteniyordu. Komite, bu durumun kabul edilemez olduğunu belirterek 2 günlük açlık grevine gitme kararı almıştı. B1 koğuşundakiler bu komite içerisinde yer almamalarına rağmen bu grevi destekleme kararı almışlardı. Sefa, tünel ekibinin bu grevin dışında kalmasını istemiş ama biz bunu kabul etmemiştik. Yalnız açlık grevi boyunca çalışma durdurulacaktı. Çünkü idare açlık grevini bahane ederek operasyon veya arama yapabilirdi.

Açlık grevinin 2. günü, koğuşta tatsız bir olay yaşandı. Açlığa dayanamayan, henüz on yedi yaşlarındaki bir çocuk, dolaptan Karper peyniri aşırmıştı. Gizlice tuvalette peynirle açlığını gidermeye çalışan çocuk, peynirin kağıdını da dalgınlıkla tuvalete atmıştı. Onun arkasından tuvalete giren başka biri, peynirin kağıdını tuvaletin deliğinde görünce şaşırmış ve durumu Sefa'ya anlatmıştı. Sıkı bir izlemeden sonra, aynı çocuk ikinci kez peyniri aşırıp tuvalete gittiğinde yakayı ele verdi.

Çocuk yaştaki bu arkadaşın davranışı pek hoş görülmedi. Sıkı bir sorgulama yapıldı. Suçlu muamelesi gören arkadaşın kulağı çekilmişti. Hatta Sefa, sinirine hâkim olamayarak çocuğa bir tane de tokat patlattı. Gerçi daha sonra Sefa tokat attığına bin pişman olmuştu ama iş işten çoktan geçmişti. O çocuk, koğuştakilere ihanet etmiş gibi görüldüğü için çevreden tamamen dışlandı. Suçlu psikolojisi içerisine giren çocuk ileriki günlerde diğer arkadaşlarıyla konuşmaktan çekiniyor, hiç kimsenin yüzüne dahi bakamıyordu.

O zamanlar normal gibi görünen bu olay, daha sonraki yıllarda geçmişimi sorgularken benim içsel dünyamda korkunç bir anı olarak yer etmişti.

Öylesine yaralanmıştık ki hatalara, zaaflara, yanlışlıklara karşı öfkeli ve tepkisel olmayı "devrimci tavır" sanıyorduk. Sefa, daha sonraki günlerde "davranışının çok yanlış olduğunu" itiraf etmiş, o çocuğa karşı daha duyarlı olmaya başlamıştı ama çocuk, üzerindeki ezikliği bir türlü atamamıştı.

O bir tokat o çocuğun hayatından kim bilir neler alıp götürmüştü! Tokadın acısı değil ama utancı o çocuğun yüreğinde onarılamaz yaralar açmış olabilirdi. Yıllar sonra, bunları düşündükçe içimi yakan acıyla kıvranır dururum.

Özgürlüğe 8 metre kaldı

Ziyaretime her hafta düzenli olarak gelen ablam, çok zayıfladığımı, yüzümün sapsarı olduğunu görmüş, hasta olup olmadığımı soruyordu. Sağlığıma dikkat etmemi, eğer hastaysam doktora gitmemi istiyordu. Hasta olmadığımı, kilo kaybetmemin nedeninin, her sabah düzenli olarak yaptığım spor olduğunu söyledim. Ablam pek bir şeyin farkında değildi ama ağabeyim bir şeylerin döndüğünün farkındaydı ve elinden geldiğince her türlü desteği sunacağını davranışlarıyla belli ediyordu. Her ziyaret sonrası moralim daha da yükseliyor ve coşkuyla çalışmaya devam ediyordum.

Dışarıdan aldığımız istihbarata göre, cezaevi duvarıyla kaldırım arasındaki mesafe 30 metre civarındaydı. Tünele başlayalı 40 gün olmuş ve bu 40 gün içerisinde 22 metre kazmıştık. 5 gün sonra kaldırıma ulaşacağımızın hesabını yapıyordum.

41. gün tünele girdiğimizde moralimiz bir hayli yüksekti. Özgürlüğe 8 metre kaldığını, her geçen dakikada bu mesafenin azaldığını görüyordum. Tünelin korkutucu görüntüsüne rağmen içimdeki özgürlük ateşi, coşku ve heyecanımı olağanüstü artırıyordu.

Yine de artık tünel girişinde hazır bekleyen Bülent ile haberleşmemiz çok kolay olmuyordu. Yaptığımız desteklerin bazıları toprağın esnemesinden dolayı iyice gevşemişti. Bu durumdada desteğin hiçbir önemi kalmamıştı. Aramızdaki mesafe uzadığı için, bazı zamanlar ne dediği hiç anlaşılmıyordu. Herhangi bir tehlike anında Bülent, toprağı doldurduğu leğenin ipini üst üste üç-dört kez çekecekti. Çıkan toprağın, tünel dışına çekilmesinde kullandığımız leğen bazen devriliyor, bu durum da bizlere zaman kaybettiriyordu.

41. gün sonunda 1 metreden daha fazla yeri kazmıştık. O gün, gündüz de kazmaya devam edecektim. Tüm korkuma rağmen, artık destek için zaman kaybetmek istemiyordum. Zaten desteğin çökme karşısında çok fazla dayanamayacağı ortaya çıkmıştı. Ara sıra üzerime düşen toprakla irkiliyor, çalış-

mayı bırakıp arkamdan bir hareket olup olmadığını gözetliyordum. Gözlerim ve kulaklarım her an tetikteydi.

Sürekli kendimle hesaplaşma içerisindeydim. Bir taraftan ya kaderime razı olacak, çok uzun yıllar kurbanlık koyun gibi cezaevinde yatacak ya da her an gelebilecek bir ölüm tehlikesi olmasına rağmen, benim gibi yüzlerce insanın özgürlüğe kaçışının yolunu açacaktım.

Kendimle yaptığım yüzleşmede, tercihim daima özgürlükten yana oluyordu. Her ne pahasına olursa olsun bu yoldan vazgeçemezdim. Sadece benim değil, yüzlerce insanın kaderi bu yola bağlıydı. 42. gün koğuşa döndüğümüzde yüzümdeki sevinç gözlerimden okunuyordu.

43. gün. Özgürlüğe 4 metre kaldı

43. gün, kaldırıma iyice yaklaştığımızı tahmin ediyordum. Son yaptığım ölçümde tünelin boyu 26 metreyi geçmişti. Bu durumda, bahçe duvarına yaklaşmış olduğumuzu, kaldırımla aramdaki mesafenin, 4 metreden daha az kaldığını biliyordum.

Tüm tehlikelere rağmen artık hiç çekinmeden tünele giriyor, olabildiğince hızlı bir şekilde çalışmaya devam ediyordum. Bazen tünelin içerisinde kendimi kaybettiğim zamanlar oluyordu. Saatlerce hiç çıkmadan tünelin içerisinde kalıyor, ancak Bülent'in uyarısıyla dışarıya çıkıyordum. Bir terslik olmazsa 3-4 gün sonra özgürlük yolu hazırdı.

Yine o gün dayanabildiğim kadar kazmaya devam edecek, gerekirse 2 gün hiç koğuşa dönmeyecektim. Öyle de oldu. Hücreye gireli yirmi dört saat olmasına rağmen dönüşümlü olarak girdiğimiz tünelde hiç durmaksızın kazıya devam ettik. Gece bir ara Bülent ve Cumhur sırayla ikişer saat uyumuşlardı. Sabah kahvaltısından sonra elimde çay bardağıyla uykuya dalmış, birkaç saat uyumuştum.

44. günün sabahı, son duruma baktığımızda 2 günde 3 metre kazdığımızın farkına vardım. Çıkış noktasına 1 metrelik mesafemiz kalmıştı. Artık bundan sonra, 1 metrelik mesafeye ulaşmamız için düz değil, aşağıdan yukarıya doğru dikey kazacaktık. Hem böylece bir taşla iki kuş vurmuş olacaktık. Dikey olarak kazmamız hem çıkışı kolaylaştıracak hem de ulaşacağımız mesafeyi oldukça kısaltacaktı. Tünelin bitiş noktasına geldiğimiz için yarın yukarı doğru yönelecektim.

45. gün. Tünelin sonu göründü

45. gün, artık yolun sonu göründü. Kazıyı daha bir hırsla ve azimle sürdürüyorum. Yukarıya dikey olarak çıkacağımız için kazı eskiye oranla daha rahat ve kolay olacaktı. Aşağıdan yukarıya doğru kazmak, yukarıdan aşağıya kazmaktan daha hızlı devam ediyordu. Kazılacak toprağın altının boşalmış olması, her vurulan keserin daha fazla toprak parçasını koparması demekti. Hiç durmadan kazıyordum. Yarım saatten fazla olmuştu. Tünelin tabanında toprak iyice birikmişti. Biriken toprağı leğene doldurdum ve "Çek" işaretini verdim. Bülent, leğeni boşaltıp geri gönderiyordu. Aramızdaki mesafe uzadığı için toprağı boşaltmak zaman alıyordu artık.

Gece boyunca hiç durmadan kazıya devam ettik. Sabaha doğru 1 metreden daha fazla bir alan kazılmıştı. Sabah kahvaltısından sonra tekrar kaldığımız yerden devam edecektik.

Kahvaltıdan sonra, yaklaşan özgürlüğün, yüreğimin derinliğinde yarattığı huzurun verdiği mutlulukla tünele girdim. Tüm olumsuz koşullara rağmen, dört kişiyle böylesine bir tüneli başarmak müthiş bir olaydı. Bu başarının yarattığı gurur hepimizin yüzünden okunuyordu.

Artık işin sonuna gelmiş olduğumuz için korkularımdan iyice sıyrılmıştım. Akşama doğru olanca gücümle keserle abandığımda, keser sert bir şeye çarpmıştı. Karşıma çıkan, kanalizasyon borusuydu. Bir an kanalizasyon kanalının içerisinden gidebileceğimizi düşündüm. Kanalizasyon kanalının çapı 50 santimetre kadardı. Dönem dönem içi su dolu olduğundan içinden gitme şansımız çok azdı.

Yukarıya doğru çıktıkça dışarıyla mesafemiz azalıyordu. Topraktan sızan hava tünel içerisinde büyük bir rahatlama sağlamıştı. Hatta tünel içerisindeki hava, dışarıdaki havadan daha temizdi. Kanalizasyonun üstünden tekrar dikey olarak kazmaya devam ediyordum. Artık ayaklarım tünelin tabanının epeyce yukarılarındaydı. Bu da demekti ki kaldırıma iyice yaklaşmıştım. Yine yorgunluğum had safhadaydı. Gücüm gittikçe tükeniyordu. Artık keseri sallayamaz hale gelmiştim. Ara sıra elimdeki keser yere düşüyordu. Bir tarafımı yaralayabileceğimi düşünerek tünelden çıkmaya karar verdim. Zaten kaldırıma ulaşacak çok fazla bir mesafe kalmamıştı. Büyük bir ihtimalle ertesi gün, kaldırımla aramızdaki mesafe yarım metreye inecekti.

Akşama doğru koğuşa döndüğümüzde gözlerimden uyku akıyordu. Sefa, "Siz yemekten sonra yatıp dinlenin" uyarısında bulundu. Uykusuzluğuma rağmen geldiğimiz nokta itibarıyla alabildiğine heyecanlıydım ve uyumak istemiyordum. Arkadaşlarla sohbet etmek daha keyifliydi. Birkaç saat sonra

uykusuzluğa daha fazla dayanamayacağımı anladım ve kendimi yatakhaneye zor attım.

46. gün. Tünel yazılmaz, kazılır

46. gün. Bugün son kazı günü olabilir. Sadece 1 buçuk metre kadar bir alanı kazdığımızda, dışarıya çıkış için hiçbir engel kalmayacaktı. O gün hepimiz çok heyecanlıydık. Yeraltında her an ölümü yaşamak kolay değildi. Olumsuzluklara, korkuya rağmen cesaretimiz galip gelmişti. Korkuyu yenerek başarıya ulaşmıştık. Büyük bir ihtimalle bugün dışarıyla aramızdaki sınır iki keser darbesiyle yıkılacak bir düzeye inecekti. Keseri daha hırslı ve daha azimli vuruyordum. Toprağın altı kısmi olarak boşaldığı için her vurduğum keser darbesi, büyükçe bir toprak parçasını parçalıyordu. Öğle yemeğinden sonra saat üç civarlarında kazmış olduğum alanı ölçtüğüm zaman neredeyse 1 buçuk metre olduğunu gördüm. Gelmiş olduğumuz nokta itibarıyla tünelin tabanıyla çıkışı arasındaki mesafe 4 buçuk metreye yaklaşmıştı. Bunun yarım metresinin dikey eğim farkına karşılık geldiği düşünülürse, kaldırımla aramızdaki mesafe 1 metre kadardı. Yarım metrelik bir kısmın kazılmasından sonra kaldırımla çıkış arasındaki mesafenin yarım metreye ineceğini tahmin ediyordum.

Bugün her ne pahasına olursa olsun kazıyı sonlandırmamız gerekti. Sabahtan bu yana hiç durmaksızın keser sallamama rağmen kendimi hiç de yorgun hissetmiyordum. Bu iş bugün bitmeliydi. Her geçen saniye yoldan geçen araçların sesleri daha da yakınlaşıyordu. Bu, kaldırıma iyice yakınlaştığımın işaretiydi. Daha fazla kazmak tehlikeliydi.

Akşama doğru, gelmiş olduğumuz son noktaya kulağımı verip dinledim. Kaldırımda yürüyenlerin ayak sesleri ve konuşmaları net duyuluyordu.

Bu bir tutsak için inanılmaz bir şeydi. Sekiz aydır kendimi özgürlüğe hiç bu kadar yakın hissetmemiştim. öyle bir duygu seline kapılmıştım ki sevincimi, heyecanımı ve coşkumu anlatmaya kelimeler yetmezdi. Toprağın üstünden gelen, özgürlüğün ayak sesleriydi. Bu sesler beni olağanüstü kışkırtıyordu. Damarlarımdaki kan, ılık ılık akıyordu. İçim içime sığmıyor, yüzlerce metre yükseklerden akan şelale gibi çağlayıp akmak, bir kuş gibi kanatlanıp uçmak istiyordum. Sonsuzluğa yolculuk gibi bir duyguydu bu. Sanki kanat takmış gökyüzünde uçuyordum. Tüm yorgunluğum kaybolmuştu. Son bir keser darbesini de vurdum ve "Buraya kadar" diyerek sevinçle tünelin tabanına indim.

Hani "Aşk yazılmaz, yaşanır" denir ya, benim şu anda yaşadığım duygu-

ları da hiçbir edebiyatçı, hiçbir kalem ustası yazamazdı. Yani tünel yazılmaz, kazılırdı.

Ya hep beraber ya hep beraber

Elimdeki keseri, kamayı ve toprağı doldurduğum faraşı leğene yerleştirerek, Bülent'e çekmesi için işaretimi verdim. Başarmanın yarattığı mutlulukla, geriye döndüm, yüzümü tünelin girişine çevirdim ve öne doğru kaplumbağa pozisyonu aldım. Leğenin tünel içerisinde çıkardığı tangırtının sesi sevincimi artırıyordu. El ve diz kapaklarımın üzerinde tünelin giriş kısmına doğru sürünerek ilerliyordum. Tünelin girişinden çıkarken içim huzur ve mutluluk doluydu.

Bülent, "Hocam, bizimle vedalaşmadan çıkıp gittiğini sandık" diye gülümsüyordu. "Hayır" dedim, "hayır, bunca zahmeti, bunca özveri ve fedakarlığı kişisel amacım için nasıl kullanabilirim! Böyle bir şeyi yaparsak bize kazık atanlardan bizim ne farkımız kalır! Şu an istesem Yahya'yı ve Cumhur'u alır, elimi kolumu sallayarak dışarıya çıkabilirim. Ama biz bu tüneli sadece kendimiz için kazmadık ki. Yüzlerce insan bu kaçış yolunu sabırsızlıkla beklerken biz nasıl olur da tek başımıza çıkar gideriz!"

Ya hep beraber gideceğiz ya da hiçbirimiz gitmeyecektik.

Tünel kazıldı, "komite" çıkışı güvenli bulmuyor

Artık dışarıya çıkmak için hiçbir engel kalmamıştı. Saat öğleden sonra beşe geliyordu. Üzerlerimizi değiştirdik ve Sefa'ya çıkmak istediğimizi bildirdik. Sefa, erken çıktığımızı görünce şaşkınlıkla "Bir terslik mi var" diye soruyordu. Bir terslik olmadığını, her şeyin tamam olduğunu söyledim. Sefa'nın gözleri mutlulukla parlıyordu.

Zaman geçirmeden komiteyle görüşmek için B1'den ayrıldım. Her zamanki gibi komitedekilerin büyük çoğunluğu revirdeki dinlenme hücrelerindeydi.

Tünelin kaldırımın altına kadar kazıldığını, dışarıyla aramızda sadece yarım metrelik bir mesafenin kaldığını, onu da on beş yirmi dakikalık bir zaman diliminde halledebileceğimi bildirdim.

Komitenin büyük çoğunluğunun görüşü, "kaldırımdan çok fazla kişinin çıkamayacağı" yönündeydi. İlk birkaç kafile çıktıktan sonra durumun farkına varılabileceği, geride kalanların çıkamayacağı dile getiriliyordu.

Şaşkınlıktan ne yapacağımı kestiremiyordum. Tünel bitmişti ama komite çıkış noktasının toplu firar için güvenli olamayacağı düşüncesindeydi. Her fi-

rarda birtakım risklerin olacağını anlatmaya çalıştım ama komite bir türlü ikna olmak istemiyordu. Komiteyi ikna edebilirim umuduyla ortaya yeni bir fikir ortaya attım. Dışarıdaki arkadaşların bir kamyonun alttan kasasını delerek tünelin çıkış noktasına park edebileceklerini, kamyonun altından çıkanların, kamyonun kasasına yerleştirilebileceğini, böylelikle daha rahat gidilebileceğini anlattığımda bu fikir komitece de uygun bulunmuştu.

Komite hemen yarın dışarıyla irtibat kuracak, cezaevi duvarı kenarındaki kaldırıma araç park edilecek, askerlerin tepkisi ölçülecekti. Komite bu gelişmeyi en kısa zamanda bana haber verecekti.

Bunca çabadan sonra, en küçük bir riski dahi göze almak istemeyen böylesine rahatlığa bir anlam verememiştim.

Gerisin geriye, moralim bozuk bir halde B1'e döndüm. Yüzümdeki gerginlikten bir terslik olduğunu anlayan arkadaşlar "Ne oldu" diye soruyordu. Komitenin tavrını ayrıntılarıyla anlattım. Sefa, "Bekleyelim, 2 gün daha bekleyelim, bakalım ne olacak?" dedi. Bu 2 gün geçmek bilmiyordu. Kaçmak için her şey hazır haldeyken hiçbir risk almamak adına sabrederek beklemek kadar aptalca bir şey olamazdı.

Tünelin uzatılması kararı

2 gün sonra komiteden görüşme talebi gelmişti. Komiteyle görüşmek için tekrar revir hücrelerinin yolunu tuttum. Komitedekiler beni kapıda karşıladı ve hücre içine davet ettiler. Yatağın bir ucuna iliştim. Komite, dışarıdan gelen haberlerin olumsuz olduğunu anlattı.

Gelen haber gerçekten olumsuzdu. Gece kaldırıma park etmek isteyen kamyoneti gören nöbetçiler, derhal müdahale ederek, cezaevi yanına park edilemeyeceğini, aracın park yerinden hemen kaldırılmasını istemişti.

Bu durumda tünelin uzatılarak, yolun karşı tarafına geçilmesinin en doğru yol olduğu kararına varılıyordu. Bu kararı kabul etmek dışında hiçbir şansım yoktu. Yolun karşı yakasına geçtikten sonra, kaldırımdan çıkmanın anlamsız olduğunu, 2 metre daha uzatıp tünelin karşısındaki boş dükkan içerisinden çıkmanın daha mantıklı olduğunu dile getirdim. Komite, önerimi tartışmasız kabul etmişti.

Görüşmenin ardından B1 koğuşuna döndüm. Sabırsızlıkla beni bekleyen arkadaşlara durumu özetledim. Sefa, bu duruma tepki göstererek, "Yolu geçmek kolaysa, o zaman sayın komite bu işe bir el atsın" diye sitemde bulunuyordu.

Tüneli tekrar uzatmaktan başka çaremizin olmadığı gün gibi ortadaydı. Bu

akşam dinlendikten sonra sabahleyin tekrar tünele girmeye karar verdik. O akşam dinlenecek, yarın sabah kaldığımız noktadan değil, geriye dönüp, kaldırım altından yukarıya çıktığımız noktadan yeniden yolun altına doğru devam edecektik.

Özgürlük bir adım ilerimde ama kazmaya devam

50. gün, tünele tekrar kazmak için girmek çok zoruma gidiyordu. Yeniden kazı malzemelerini leğene yerleştirdim ve tünelin sonuna doğru sürünmeye başladım. Yayaların ayak sesleri ve konuşmaları tünel içinde yankılanıyordu.

İçimdeki özgürlük ateşi beni alabildiğine kışkırtıyordu. Sanki dışarısı kollarını açmış, "Daha ne bekliyorsun, bu fırsat bir daha eline geçmez, koş, fırla da gel" diye sesleniyordu. Böylesine bireysel bir davranışta bulunmak, tüm kişiliğimi ve kimliğimi reddetmek anlamına gelirdi. Bir an için dahi olsa, böylesine bireyci düşünmek beni rahatsız etmişti. Hayatım pahasına da olsa bana ümit bağlayan insanlara kazık atamazdım.

Bulunduğumuz noktayla boş dükkan arasındaki mesafe yaklaşık 15 metreydi. Tünelin tabanına inerek çıkış rotasını değiştirmeye, yolun altına doğru kazmaya başladık. Yoldan geçen araçların uğultusu kulaklarımı parçalıyordu.

Bozuk bir moralle çalışmak zor olsa da başka alternatifimin olmamasından dolayı tekrar boylu boyunca uzanarak kazmaya başladım. Kaldırım altına yukarıya doğru 5 metreden fazla mesafeyi kazmak, 3-4 günümüzü heba etmişti. Yorulduğum veya kendimi iyi hissetmediğim zamanlar, geriye doğru sürünerek bu alanda doğruluyor, hatta bazı zamanlar sigara dahi içebiliyordum. Yine bu alan sayesinde dışarıda akıp giden hayatın ayak seslerini, gelip geçenlerin konuşmalarını duymak beni mutlu ediyordu. Hayatla bağlantımın kesildiği yeraltında, onlar sayesinde hayatla bağ kuruyordum.

Özgürlükle aramdaki uzaklık yarım metreydi. Özgürlüğün ayak seslerini her an duyuyordum. O ayak sesleriyle aramdaki uzaklık sadece bir adımdı. Pamuk ipliği kadar yakındım onlara. O pamuk ipliğini koparmak şu an benim elimdeydi. Şöyle bir dokunsam o iplik kopacaktı ama ben bunu asla yapmayacaktım.

Hava sorunu kalmadığı için dışarıya sadece yemek ve tuvalet ihtiyacı için çıkıyordum. Saat öğleden sonra ikiye doğru Yahya uyarı işaretini vermişti. Kaldırım altındaki boşluktan döndüm ve tünel dışına çıkmak için sürünmeye başladım. Moralimin hâlâ düzelmediğini gören Bülent, her zamanki gülümsemesiyle, "Hocam bize ayıp ettin" diye sataşıyordu. Neden diye sordu-

ğumda, cebinden bir liste çıkaran Bülent, "Madem dışarıya çarşıya gidiyorsun, bari şu siparişlerimizi alsaydın" diye espri yaparak bana moral vermeye çalışıyordu.

Bu çalışma uzadıkça risk faktörü de artacaktı. Gece gündüz demeden çalışmaya devam ederek hızımızı artırma önerisinde bulundum. Yemeklerimizi burada yemek, hatta burada uyumak zorundaydık. Arkadaşlar bu öneriye bir itirazda bulunmadılar. Yalnız tekrar gündüzleri çalışmanın bir tehlikesi vardı. Tünele girip çıkarken çok dikkat etmek, sübyanlara görünmemek zorundaydık. Her an sübyanlar tarafından görülebilirdik.

Açlığa rağmen hiç iştahım yoktu. Zoraki bir şeyler atıştırarak açlığımı bastırdıktan sonra, tekrar sürünerek çalışma alanına doğru yol aldım. Şimdilik çıkış noktasındaki boşluk benim için imdat çıkışı gibi bir işlev görüyordu. Uzun bir süre sonra Bülent, tekrar çıkış için uyardığında saat akşam sekize geliyordu. Artık ortalık kararmaya yüz tutmuştu. Cumhur, akşam yemeğini çoktan hazırlamıştı.

Yemekten sonra hiç zaman kaybetmeden tünele girdim. Tünelin sonundayken kendimi cezaevinin dışında hissediyordum. Aslında fiili olarak da öyleydi. O gece saat sabah beşe kadar çalışmaya devam ettim. Artık koğuşa dönmenin zamanı gelmişti. Havalandırmaya çıktığımızda hiç zaman kaybetmeden, Sefa'ya en geç saat on ikide uyandırılmamızı söyleyerek koğuşa yönelmiştik.

Ve sübyanlara yakalandık

51. gün, öğle saatlerinde tünele girdikten bir saat sonra Cumhur'un uyarısıyla dışarı çıkmak zorunda kaldım. Bir olumsuzluk gündemdeydi. Hücre içerisinde duvarı kendime siper ederek olanları izlemeye başladım. Korktuğumuz şey başımıza gelmişti. Bülent, tünel girişinden çevreyi kontrol etmeye çıktığında sübyan mahkumlardan bir tanesi tarafından görülmüştü. Hemen kendisini geri çekerek gözden kaybolmasına rağmen, sübyan, "Abi, abi orada ne arıyorsun?" diye bağırmış, ses alamayan sübyan elindeki çakıl büyüklüğündeki taşları, onun saklandığı alana doğru peş peşe fırlatmaya başlamıştı. Bülent, yerinden kımıldayamıyor ve ses çıkaramıyordu. Sübyan elindeki en son taşı da attıktan sonra, hiçbir şey olmamış gibi oradan uzaklaşmıştı. Bu durum çok tehlikeliydi. Hemen gerekli önlemi almamız gerekiyordu.

Sübyan koğuşundaki çocuklarla samimi ilişkiler kuran, bazen onları havalandırmaya toplayarak revir penceresinden onlara söylev çeken, çocuk psikolojisinden çok iyi anlayan B8 koğuşunda kalan Tevfik adında THKP-C

Eylem Birliği'nden bir arkadaşımız vardı.

Durumu Sefa'ya haber verdik. Tevfik'e haber göndermesini, onun da gerekli önlemi almasını istedik. Bülent'i gören sübyanın, diğer çocuklarla sohbetinden adının Veysel olduğunu öğrenmiştim. Tevfik, on beş dakika sonra B1'in havalandırmasında Sefa'nın yanındaydı. Sefa, havalandırmayı boşaltarak, Tevfik ile beraber hücre penceresine yaklaştı. Pencere kenarında dışarıdan görünmeyecek şekilde, zulada kalarak olayı etraflıca onlara anlattım ve önlem alınmasını istedim. Hemen harekete geçilmesi gerekiyordu. Bir an önce sübyanlarla konuşulmalıydı.

Sübyanların havalandırmasına bakan revirin üst katına çıkan Tevfik ve Sefa, sübyanları izlemeye almıştı. Hücre içerisinde kendimizi gizleyerek olanları izlemeye koyulduk.

Tevfik, sübyanların temsilcisine seslendiği anda tüm sübyanlar, hep bir ağızdan "Siyasi abi, Tevfik abi" diyerek bağırıyorlardı. Tevfik, sübyanlarla olan samimiyetine güvenerek söylevine çoktan başlamıştı.

Havalandırmadaki sübyanlar birbirlerinin ardından sıraya girerek, çekilen söylevi kaçırmak istemiyorlardı. Hatta bazıları daha önde yer almak için birbirlerini itekliyorlardı. "Bugünkü konumuz, ihbarcılık..." diye başlayan Tevfik, ihbarcılığın çok kötü bir şey olduğunu, başkalarına zarar vereceğini, özellikle böyle kişilerin, cezaevinde diğer mahkumların acı çekmesine neden olduğu için hiç sevilmediğini, nefret edildiğini ve lanetle anıldığını, o kişinin yaptığı ihbarın bedelini de çok ağır ödediğini anlatıyordu.

Sübyanlar hep bir ağızdan, "İhbarcılara ölüm" diye haykırıyordu. Tevfik, Bülent'i gören çocuğu da yanına çağırdı ve çocuğa parmaklıklardan yukarıya doğru tırmanmasını istedi. Yukarı doğru tırmanan çocuğu kollarından yakalayan Tevfik, onun kulağına bir şeyler fısıldıyordu.

Tehlikeyi atlatmanın sevinciyle tekrar tünele dönmüştüm. Tevfik, öylelikle sübyanların bizi gözetleme tehlikesini bertaraf etmişti.

52. gün

52. gün... 2 gündür yolun altına doğru ilerlemeye çalışıyorduk. Ama yeni bir problemle karşı karşıyaydık. Yoldan geçen ağır araçlar, tünelde hissedilir bir sallanmaya neden oluyordu. Özellikle o esnada kafama veya vücuduma toprak parçaları dökülüyordu. Düşen parçalar yumurta büyüklüğündeydi. Sarsıntının etkisiyle dökülen bu toprak parçaları beni psikolojik olarak çok yıpratıyordu. Özellikle TIR, kamyon ve körüklü otobüs gibi ağır taşıtlar geçerken sarsıntı çok daha şiddetli oluyordu. Her an sanki

deprem oluyormuş hissini yaşıyordum. Bu durumda rahat çalışamadığım gibi, sürekli tedirginlik içerisindeydim.

Dinleneceğim veya çok tedirgin olduğum zamanlar, kaldırım altındaki çıkış noktasına dönmek beni rahatlatıyordu. Akşam saatlerine doğru kaldırım altında dinlenirken, simitçinin, "Taze taze, sıcak sıcak simit" diye bağırdığını duydum. Bu sığınak alanı, içimdeki özgürlük ateşini aşırı derecede yükseltiyordu. Son zamanlarda kendimi tünel içerisinde daha özgür hissetmeye başlamıştım. Bir yanım içeride bir yanım dışarıdaydı. Sanki tünelin içinde özgür, koğuşa döndüğüm zaman tutsaktım.

Son yaptığım ölçümlere göre, bir hafta sonra karşıdaki boş dükkanın içerisine ulaşabilecektik. Epey bir zamandır akşam yemeklerini de tünel içerisinde yediğimiz için daha hızlı yol alıyorduk.

Ertesi gün görüş günüydü. Onun için bugün biraz erken çıkmamız gerekiyordu. O gün, saat gece iki civarlarında tüneli terk ederek koğuşa döndüğümüz zaman, ayakta yalnızca Sefa vardı. Bugün hem ziyaretçim gelecek hem de komiteyle görüşecektim. Rutin temizliğimizi yaptıktan sonra yatağa uzandım ve uykuya dalmakta zorlanmadım.

53. gün ve bizi yıkan ziyaret

Bugün 53. gün... Öğleye yakın ziyaretçisi gelenlerin içinde benim de adım okundu. İki ağabeyim de ziyarete gelmişti. Büyük ağabeyim hal hatır sorduktan sonra, ablalarım onun kulağına bir şeyler fısıldamış olmalı ki, "sabırla yatmamı, kesinlikle firar gibi şeyleri aklıma getirmememi, eğer firar edersem beni kendi eliyle yakalayıp teslim edeceğini" anlatıyordu. Ben ise içimden "10 güne kalmaz, her şeyi duyarsın, bak o zaman sen değil, senin feriştahın bile beni yakalayabilir mi!" diyordum.

Ziyaretten döndüğümde Muzaffer ve Kayhan havalandırmada sohbet ediyordu. Bana doğru yaklaşan Sefa, koluma girip "Ziyaretçin var, adın okundu, duymadın mı" diyerek, beni ziyaretçi kabinlerine doğru yöneltmişti. Daha yeni ziyaret kabinlerinden dönmüştüm. Benim ziyaretçilerim biraz önce gelmişti. "Bu gelen kim acaba" diye şaşkınlık içerisinde Sefa ile birlikte yürümeye başladım. Sefa'nın kolunda ziyaretçi kabinlerine doğru yürürken, yüzündeki ifade bir tatsızlığın işaretiydi.

Dış kapıyı geçtik ve koridora çıktık. Sefa, arkasını kontrol ettikten sonra, çok büyük bir problemle karşı karşıya olduğumuzu, bu problemin nasıl çözüleceğini bilemediğini dile getirdi.

Telaşla problemin ne olduğunu sordum. Sefa, bir hafta önce, B1'de tah-

liye olan, Birlik Yolu komününde kalan Mehmet'e, Kayhan'ın bir mektup verdiğini söylüyordu.

Mehmet, tahliye akşamı Alibeyköy civarında bir tanıdığın evinde kalmış ve Kayhan'ın verdiği mektubu, dalgınlıkla o evde unutmuştu. Hiçbir şeyden haberi olmayan ev sahibi, Mehmet gittikten sonra mektubun farkına varmış ve merakla mektubu açıp okumuştu.

Kayhan, babasına yazdığı mektupta B1 koğuşunda tünel kazıldığını anlatıyordu. Tünelden kaçıştan önce, mahkemeye çıkarılması için babasının savcıyla görüşüp davanın bir an önce açılmasını istiyordu. Êğer tünelden kaçış eylemi gerçekleşirse B1'dekilerin kesin sürgüne gönderileceğini, zaten daha önce de benzer bir olaydan dolayı, Adapazarı Cezaevi'nden sürüldüğünü anlatan mektubun dolaylı yoldan da olsa bir ihbar mektubu olduğunun farkına varan ev sahibi, Mehmet ile irtibata geçerek mektubun içeriğini anlatmıştı. Hiç beklemediği bir olayla karşı karşıya kalan Mehmet, ziyarete gelerek Sefa'ya gerekli bilgiyi vermişti.

Sefa'nın yüzünü büyük bir öfke ve korku kaplamıştı. Yalnız Kayhan, tünelin ihbar edilmesiyle ilgili hiçbir şey yazmamıştı.

Sefa'nın anlattıkları sanki korkunç bir masal gibiydi. Anlatılanların şokuyla yüzümdeki ifade iyice sertleşmiş, kafamdan aşağı kaynar sular boşaltıldığını hissetmiştim. Kayhan ile daha önce yaptığımız sohbette onun babasının komiser olduğunu biliyordum. Ziyaretçi kabinine yaklaştığımızda, Mehmet daha önce aynı komünde kaldığı arkadaşlarıyla görüşüyordu. Kısa bir hal hatır sorduktan sonra, soran gözlerle Mehmet'e baktım. Mehmet, "Sefa'ya anlattıklarımın hepsi doğru, zaten biraz sonra mektup da elinizde olur" yanıtını verdi.

Mehmet, mektubu B1 ile samimi ilişki içerisinde olan bir gardiyana vererek bize ulaştırmıştı.

Mektubu okuduğum zaman hâlâ olanlara inanamıyor veya gerçekle yüzleşmek istemiyordum.

Kayhan böyle bir şeyi nasıl yapmıştı! Bencilliği akıl almaz bir şeydi. Ne olurdu yani üç beş ay daha fazla yatsa, ne kaybederdi! Yüzlerce idam mahkumunun firarına engel olmak affedilecek bir durum değildi.

Kayhan'a karşı büyük bir öfke duyuyordum. Bir tarafta belki de yok edilecek yüzlerce yaşam, diğer tarafta sadece üç-beş ay sabredecek bir iradenin gösterilmemesi ne acıydı. Üstelik de bu insan "devrimci" olduğunu iddia ediyordu.

Olayın şokunu üzerimden bir türlü atamıyordum. Sefa da benim gibi şaş-

kınlık içerisindeydi. Kayhan ile çok samimi olduğum gibi, onun mütevazı, hoşgörülü tavrından dolayı ona saygılı davranıyordum.

Sefa'ya döndüm ve "Şimdi ne olacak" diye sordum.

Aşk uğruna feda edilen tünel ve çok sevdiğim insanın cezası

Sefa, bu konuda kararın benim tarafımdan verilmesini istiyordu. Sefa'nın bu anlayışlı tutumu beni rahatlatmıştı. Aslında başlangıçta Sefa'nın, "Kayhan bizim sorumluluğumuz altında olan bir yerde, onun diğer koğuştakiler tarafından (Komite) sorgulanmasını kabul edemeyiz" diyebileceğini de bekliyordum.

Bu gibi konularda hızla karar verilmesi gerekiyordu. Bu tip kişilerin, korku psikolojisiyle her an her şeyi yapabileceğini daha önceki tecrübelerimden biliyordum. Şaşkınlığımı az da olsa üzerimden attım. Kayhan'ı bu koğuştan götürmem gerekiyordu. Sefa kararımı anlayışla karşıladı.

Çok kızgındım, elim ayağım titremeye başlamıştı. Biraz daha sakinleşerek hiçbir şey olmamış gibi koğuşa döndüm. Kayhan, komün arkadaşlarıyla sohbet ediyordu. Beni görünce ayağa kalktı, "Buyurun, size çay ikram edeyim" diyerek her zamanki inceliğini gösteriyordu.

Kayhan, bardak almak için yemekhaneye doğru yöneldiğinde bendeki tuhaflığı anlayan Muzaffer, "Ne oldu, yüzün kıpkırmızı, bir terslik mi var" diye sordu. Ne diyeceğimi bilemedim. Kayhan çayı doldurmuş, bardağı bana doğru uzatmıştı. Sanki bu suçu ben işlemiş gibi yüzüne bakamıyordum. Kayhan'ın kaldığı komünün sorumlusu Muzaffer'in de onayını almak gerektiğini düşünüyordum. Muzaffer'e dönerek, "Geçen hafta okuduğun romanı bana verecektin, neden vermedin" diye sordum. Muzaffer, kitabı bitirdiğini ve bana verebileceğini söyleyerek koğuşa yöneldi.

Muzaffer'le yürüyerek onu koğuşun uygun bir köşesine götürdüm ve içinde bulunduğumuz durumu anlattım. Muzaffer'in bu durumdan haberi vardı. Hatta Sefa'ya ilk bilgiyi onun verdiğini öğrendim. Muzaffer de Sefa gibi "Bu konuda kararı siz vereceksiniz" diyordu. Bu durumda Kayhan'ın bir an önce B1'den alınıp, revir hücrelerine götürülmesi gerekiyordu.

Kayhan'ı cezaevi içinde denetim altına almak, onu koğuşta tutsak etmek dışında bir yol göremiyordum. Çünkü o bu yılgınlık psikolojisiyle her şeyi mahvedebilirdi. Muzaffer ile birlikte yeniden havalandırmaya döndük. Kayhan'a yaklaştım. Ortak tanıdığımız Cengiz ile ziyarette karşılaştığımı, Cengiz'in her ikimizi de bugün B8'e yemeğe beklediğini söyledim.

Samimi bir şekilde koluna girdim. Kayhan hiçbir şeyin farkında değildi. Sefa'ya, "Bugün bizi yemeğe beklemeyin" diyerek, Kayhan ile kol kola dış kapıdan çıkarak hızlı adımlarla uzaklaştık.

Kayhan yolda bir şeyler konuşuyordu ama ben onun yüzüne bakamadığım gibi ne konuştuğunu dahi duymuyordum. Samimiyetimden dolayı ona karşı nasıl bir tavır alacağım belli değildi. Ona fena halde kızıyor, yaptığının cezasız kalmasını istemiyordum. Yaptığı yanlışlığın bedelini ödemeliydi. Fakat onun mütevazı, hoşgörülü, nazik davranışları gözümün önüne gelince, ona uygun görülecek cezayı kesinlikle benim uygulayamayacağımı düşünüyordum.

Tüm duygularım alt üst olmuştu. Öylesine dalmıştım ki revirin önünden geçtiğimizi, B5 koğuşunun kapısına varınca anladım. Koridorda gezinenler göz ucuyla bizi izliyordu. Geriye dönerek revirde beş dakikalığına bir arkadaşa uğrayacağımı söyledim.

Kayhan, sanki olacakları hissetmiş gibi, "O zaman ben seni burada bekleyeyim" dedi. Görüşmenin belki üç-beş dakika uzayabileceğini, o yüzden kapıda beklemesinin hoş olmayacağını belirttim ve onu da revire davet ettim.

Revirin ikinci katındaki hücrelerden merdiven yanındaki ikinci hücreyi komite kullanıyordu.

Ani bir hareketle Kayhan'ın gerisine geçtim ve onu önden hücreye doğru yönelttim. Bir şeylerden şüphelenen Kayhan'ın yüzü iyice sararmıştı.

Kayhan hücreye adımını atar atmaz onu hücrenin dip tarafına doğru itekleyerek kapının sürgüsünü çektim ve kapattım. Kapının aniden kapandığını gören Kayhan, korku dolu bir ifadeyle "Neler oluyor?" diyerek kapıya yöneldi. Ben kapıyı kapatarak tedbirimi çoktan almıştım. Hücrede ikimizden başka kimse yoktu. Öfkeden ve kızgınlıktan çıldıracak gibiydim. Kayhan'a dönerek "Bana bir şey olmuyor, asıl sana neler oluyor, anlat bakalım" diye sert bir ifadeyle cevap verdim. Kayhan iyice şaşırmış, sanki dilini yutmuştu. Öylesine bir tedirginlik içerisindeydi ki ne yapacağını bilemeyen hali yüzünden okunuyordu. Ona bakınca içimi müthiş bir acıma duygusu kapladı.

Kayhan, aniden sert bir tutum takınarak, "Ne yapmak istiyorsun?" diye bağırdı. Ona "Tünel hakkında ne biliyorsun ve başkalarına ne söylediğini bilmek istiyorum" dedim. O hiçbir şey bilmediğini ve hiç kimseye hiçbir şey söylemediğini haykırıyordu.

Kayhan'ın bu kez de yalan söylemesi karşısında iyice kendimi kaybettim. Sesim hücre duvarlarında yankılanıyordu. Onu yakasından yakalayarak sarsmaya, "Yalan söylüyorsun" diye bağırmaya başladım. Yakasından öylesine yapışmış, öylesine şiddetli sarsıyordum ki Kayhan'dan çıt çıkmıyordu. Sinirime hâkim olmak mümkün değildi. Ok yaydan fırlamıştı. Vurduğum tokatla sarsılan Kayhan, "Bunu bana nasıl yaparsın?" diyerek ağlamaya başlamıştı.

O tokadı attığıma pişman oldum ama artık iş işten geçmiş, öfkeme yenik düşmüştüm. Geri dönüp ondan özür dileyecek halim yoktu. Karmakarışık bir duygu seli içerisinde düşüncelerim alt üst olmuştu.

Kayhan her ne kadar kendini dik tutmaya çalışsa da, tutkusunun esareti onu iyice küçültmüş karşımda iyice ezilip büzülmeye başlamıştı.

Cebimdeki mektubu çıkardım. Kayhan'ın gözleri faltaşı gibi açılmıştı. Her şeyi bildiğimi, elimde yeterince bilgi olduğunu, buna rağmen yalan söylemeye devam etmesinin anlamsızlığını anlattım.

Kayhan iyice sarsılmış, ranzanın üstüne yığılıp hıçkırarak ağlamaya başlamıştı. Mektubu görünce utanç içerisinde, derin bir of çekerek hikayesini anlatmaya başladı. Bir taraftan ağlarken bir taraftan da konuşmasına devam ediyordu.

Dışarıda bir kıza âşık olduğunu, onu çok sevdiğini, hasretine daha fazla dayanamadığını, onsuz yaşayamayacağını, tahliyesi uzadıkça kızın problem çıkardığını, bunun için de babasının savcıyla görüşerek bir an önce davanın açılmasını çabuklaştırmak istediğini söylüyordu.

"Devrimci ahlak"a sığmaz, cezasız kalmamalı

Âşık olmak nasıl bir duyguydu? Ben o zamana kadar hiç âşık olmamıştım. "Âşık oldum" diye insan ilkelerinden nasıl taviz verirdi! Onun aşk mazereti bana çok saçma geliyordu.

Benim için tek bir aşk vardı, o da devrim aşkıydı. O öylesine büyük bir aşktı ki uğruna baskılar, zulümler, işkenceler, ölümler göze alınabilirdi. Acaba Kayhan'ın aşkı da böyle miydi? O da aşkı uğruna ölümü, zulmü göze alabilir miydi? Leyla ile Mecnun'un, Kerem ile Aslı'nın aşkını duymuştum ama bana göre o aşklar birer efsaneydi.

Bu zamana kadar sadece mücadeleyi düşünmüş, inancı uğruna ölümü dahi hiç çekinmeden göze almış benim gibi bir adama, Kayhan'ın bireyciliği aptalca ve çok komik geliyordu. Sonra Kayhan'ın yaptıkları "devrimci ahlak"a da sığmazdı.

Bana göre, devrimcilerin kendilerine özgü bir ahlakı vardı. O ahlaka sahip olanların, çelik gibi iradeleri olmalıydı. O ahlakın gereği, aşkı, sevgilisi, ailesi yani tüm varlığı devrim uğruna feda edilebilirdi. Bana göre tutarlılık veya tutarsızlık vardı. Bireyin tek başına yaşamının hiçbir anlamı ve önemi yoktu ki! Her şey devrim için olduğundan, insana özgü zaaflar hoş görülemezdi. Kayhan'ın aşkı ve sevgilisi için tünelin feda edilmesi asla affedilemezdi. Çünkü Kayhan "devrimci ahlak"ı hiçe saymış, aşkı uğruna tünelin açığa çıkmasını göze almıştı.

Neydi bu çok önemsediğim ahlak? Hata, kusur devrimcilere yabancı mıydı? Devrimciler mükemmel miydiler? Bir şey mükemmel olabilir miydi? Esas ahlaksızlık başkasını kendi ahlakına göre yargılamak değil miydi? Bu ahlak denen lanet olası şey o kadar önemliyse, ikiyüzlü toplumsal ahlaka nasıl baş kaldırılacaktı? Halbuki biz de insandık ve insana özgü hiçbir şey bize de yabancı değildi. Görünen oydu ki "ahlak" adına ahlaksızlık yapmıştım.

Öfkemizi çürüyen dünyanın diliyle ifade etmek

Kayhan, başlangıçta yalan söyleyerek inkar yoluna gitmesine rağmen, daha sonra samimi davranmıştı. Babasından başka hiç kimseye bir şey söyleyip söylemediğini sordum. Göründüğü kadarıyla başka kimseye bir şey söylememişti. Ama yine de ona güvenemezdim. Hücreden çıktım ve kapıyı kapattım. Komiteye haber vermek gerekiyordu. Sağa sola bakındım, kimse görünmüyordu. Kapıdan uzaklaşmak istemiyordum. Birkaç dakika sonra komiteden biri koridorda göründü. Komiteyle görüşmek istediğimi, buradan ayrılamadığımı ve komiteyi bu hücrede beklediğimi bildirdim. Anlaşılan komite revirin arka tarafındaki hücrelerdeydi. Komite üyesi koridoru dönerek gözden kayboldu. Beş dakika sonra komite hücrenin önünde tam tekmil hazırdı.

Kapının önünde olayı kısaca özetledim ve komiteyle beraber hücreye girdim. Kayhan, ranzanın üzerinde bitkin bir halde oturuyordu.

Komitenin hücreye girişi, Kayhan'a karşı davranışı, polisin tavrından farksızdı. Hızını alamayıp tekme tokat girişenler dahi vardı. Komitenin bu tarz davranışı karşısında şaşkınlığa uğramıştım. Ona bu derece şiddet uygulanması doğru değildi. Komiteden bir kişiyi dışarı çağırıp, yapılanları onaylamadığımı bildirdim. "Tamam ama bu çok hassas bir konu" cevabı beni şoka sokmuştu. Bu tavırlar karşısında utancımdan sanki yerin dibine doğru kulaç atıyordum.

Bu sorgulamaya daha fazla tahammül edemeyeceğim için, bir an önce oradan uzaklaşmam gerekti.

Tüm olumsuzluğa rağmen B1 koğuşuna dönmeden önce, komiteye, bir hafta içerisinde tünelde hedeflenen noktaya ulaşılacağını, bir an önce dışarıyla irtibat kurulmasını istedim. Tünelden çıkacağımız büronun yanındaki evin keşfinin yapılması gerekiyordu. Eğer komite uygun görürse, bu görevi de kendi hareketimin yerine getirmek istediğini bildirdim.

Komitedeki MLSP-B hareketinden olan ve komitenin de idareye karşı sözcülüğünü yapan İbrahim Yirik, kendi arkadaşlarının bu bölgeyi çok iyi

bildiğini ve bu bölgede yeterli güçleri olduğunu söyleyerek gerekli istihbaratı kendilerinin yapacaklarını, evle ilgili bir problem olursa kendi arkadaşlarının çözeceğini söyledi.

Yalnız, bu sorunu çözecek kişilerden ziyarete gelecek olanla konuşmak istediğimi bildirdim. Komite, bu konuda "Olabilir" sözünü vermişti. Hiçbir şeyi tesadüfe bırakmak istemiyordum. Ziyarete gelecek kişiyi dışarıda kendi arkadaşlarımla irtibata geçirmek yararlı olacaktı.

Kayhan konusunda revirden büyük bir hayal kırıklığıyla ayrıldım. Gözümden büyüttüğüm komitenin sorunları çözme konusundaki tutumları, sistemin egemenlerinin kullandığı yöntemlerden farklı değildi.

Komitedekiler öfke ve tepkiyle, baskı ve şiddetle sonuç alacaklarını sanıyorlardı. Onlar da yaralarını insanı hiçe sayan, çürüyen, dökülen şu zalim dünyanın baskıcı diline çevirerek gösteriyordu.

Komitenin yanından ayrılırken, gerek kendi davranışımı gerekse komitedekilerin davranışını sorguluyordum. Kendime kızgın, komitedekilere kırgındım. İçimi saran hayal kırıklığı yüreğimi sızlatmıştı. Gencecik yaşıma rağmen kendi arkadaşlarımdan gördüğüm olumsuzluklar öylesine çığ gibi büyüyordu ki bir gün bu çığın altında kalacağımı hissediyordum.

Bir an önce içimdeki bu birikintileri atamazsam hayat beni affetmeyecekti.

Kayhan'a yapılanlarla ilgili, daha sonra duyduklarım daha ürkütücü boyuttaydı. Kayhan'ın gözlerinin bağlandığını, dövüldüğünü, ziyaretçisiyle görüşürken arkasında birilerinin sürekli nezaret ettiğini, gün boyu revirde gözetim altında tutulduğunu duyduğumda, bu olayda var olan sorumluluğumdan dolayı kendi adıma yapılanlardan utanç duyuyordum. Hatta birilerinin Kayhan'a zorla Direnme Savaşı'nı[13] okuttuklarını öğrendiğimde şaşkınlığım had safhaya çıkmıştı.

Teslimiyet bir zaaftı ama teslimiyet de direnmek kadar doğal bir tavırdı. Komite için ise amaç her şeyin üstündeydi. Sonraları bu davranışımı hatırlayarak geçmişimi sorgularken, ne kadar acımasız ve hoşgörüden yoksun olduğumu görecektim.

Soğukkanlı düşündüğümde Kayhan'ın davranışının teslimiyet değil kendi adına bir tedbir olduğunun ayırdına varmıştım. Nasıl ki biz tünelin güvenliği için her türlü tedbiri almak istiyorsak, Kayhan da kendi tedbirini almak istemişti. Tüm bu düşünceler beynimi kemiriyordu.

---

13. Nguyen Duc Thuan'ın 1950'lerde Saygon zindanlarında gördüğü işkenceleri anlattığı kitabı.

Şu an mümkün olsa beynimi çıkarıp atmak isterdim. Böyle çirkef bir şekilde yaşamaktansa, beyinsiz yaşamak daha güzeldi. Kayhan'a yapılanların utancına ortak olduğum için kendimi ömür boyu affetmedim.

Şiddet, öfke, kariyerizm, kabalık, hiyerarşi, tahakküm ilişkileri bizleri de sarıp sarmalamıştı. Bu canavarlar, dünyayı bize dar ettiği gibi, kendi hastalıklarını da bizlere bulaştırmıştı. Hiçbir insani yanı olmayan kin, nefret, öfke gibi duyguların bizlerin de iç dünyalarını esir aldığını gördüm. Bu hastalıklardan kurtulmadan özlediğimiz dünyayı kuramayacağımız gün gibi ortadaydı. Kötülüklerin, kötülükle ortadan kaldırılamayacağının farkına ancak çok uzun yıllar sonra kendimi sorgulamaya başladığım zaman varacaktım ama içim bir ömür boyu acıyacaktı.

Arama baskını var

Kayhan'ı komitenin ellerine teslim edip, B1'e döndüm. İç dünyamdaki çalkantılarla boğuşmak beni bir hayli yormuştu. Koğuşta büyük bir sessizlikle karşılaştım. Kayhan'ın tünel bitene kadar revire yerleştirildiği ve orada denetim altında tutulacağı kararının alındığını söyledim ama ona yapılan kötü muameleyi bir türlü anlatamadım.

O gün yaşadıklarımdan sonra çok bitkin düşmüştüm. Bu moralle tünele girmek ve çalışmak bir hayli zordu. Arkadaşlara bugünlük ara vermek istediğimi söyledim. Kimse itiraz etmedi.

Tüm bu gelişmeler olurken, Hikmet'in bizleri gözetlemesi sıklaşmıştı. Yaşadığımız tatsız günün ardından ertesi sabah kahvaltımızı yaptıktan sonra, tünele girmek için hazırlanıyorduk. Dış kapıyı gözetlemeye giden Sefa, kapıda gardiyanla burun buruna gelmişti. Gardiyan dış kapının girişinde Sefa ile kısa bir konuşma yaparak oradan uzaklaşmıştı.

Telaşımızı gören Sefa, "Telaşlanmayın, kapıya gelen gardiyan, bizim en iyi ilişkilerimizden birisidir; arama olacağını önceden bize haber vermeye gelmiş" diyerek bizleri rahatlattı.

Bu durumda arama sonrasını bekleyecektik. Hücrenin parmaklığının iyi yapışıp yapışmadığını kontrol etmemiz gerekiyordu. Bülent, yaptığı kontrolle parmaklığın kolay kolay sökülemeyeceğini söyledi. Yine de bu konuda uyanık olmak lazımdı.

Bülent, arama sırasında tüm arkadaşları hücre penceresi tarafında yoğunlaştırmak ve o bölgede volta attırmak düşüncesini ortaya atmıştı. Bu, önlem olarak iyi bir fikirdi.

Yarım saat kadar sonra on beş civarında gardiyan, başgardiyanın deneti-

minde ellerinde kalaslarla, havalandırmadan içeriye girdiler. Ellerindeki kalaslar 1 buçuk metre uzunluğunda, 10 santim çapındaydı.

Tüm tutuklular havalandırmaya çıkmış, yoğunluklu olarak füze hücresinin penceresi civarında volta atıyordu. Gardiyanlar yanlarına Sefa'yı da alarak koğuşa girdiler. Arama başlamıştı. Bir kısım gardiyan koğuştaki eşyaları ararken bir kısmı da ellerindeki kalasları pencere parmaklıklarına vurarak, kesik veya kırık parmaklık olup olmadığını kontrol ediyordu.

Arama başlayalı yarım saat olmuştu. Yemekhanenin ve koğuşun parmaklıklarını kontrol eden gardiyanlar havalandırmaya çıktılar. Gardiyanlar ellerindeki kalaslarla parmaklıklara şiddetle vurmayı sürdürüyorlardı. Eğer hücre penceresini de kontrol etmeye kalkarlarsa yakayı ele verirdik.

Hepimizin gözü gardiyanların üzerindeydi. İyice heyecanlanmıştık.

Gardiyan yemekhanenin son penceresini de kontrol ettikten sonra, hücreye doğru bir adım attı. Korku ve heyecan içerisindeydim. Gardiyan hücre penceresini de kontrol etmeye kalkışırsa kesik olan parmaklık, darbenin etkisiyle mutlaka yere düşerdi. Çünkü kalaslarla öylesine güçlü vuruyordu ki sağlam olan tüm parmaklıklar bile sallanıyordu.

Seksen civarında mahkumun dolaştığı havalandırmada tüm sesler kesilmiş, nefesler tutulmuştu. Herkes neler olacağını büyük bir merakla bekliyordu.

Gardiyan, hücre penceresine doğru ilk adımını attığında içimden "Buraya kadar, bu iş bitti" diye düşünüyordum. Pencere kenarındaki yoğunluğu gören gardiyan, füze hücresinin parmaklıklarını kontrol etmekten bir anda vazgeçti ve tekrar koğuşa doğru yöneldi.

Atlattığımız tehlikenin ardından derin bir nefes aldım.

Bülent'in parlak fikri sayesinde büyük bir tehlike atlatılmıştı. Arama bitmiş, başgardiyan, "Her tarafı kontrol ettiniz mi arkadaşlar" diye soruyordu. Diğer gardiyanların, "Her taraf kontrol edildi" cevabıyla hepsi dış kapıya doğru yöneldi. Başgardiyan, Sefa'yı yanına çağırarak savcının talimatıyla akşamları havalandırma ve malta kapılarının kapanacağını bildirdi.

Tünele giriş yeri değişiyor

Gardiyanlar gittikten sonra Sefa, "Havalandırma kapılarının kapanması işimizi daha da zorlaştıracak, buna bir çözüm bulmak lazım" diye söylendi.

Ben çözümü çoktan bulmuştum. İkinci kattaki koğuşun ve füze hücresinin penceresini alt kattaki pencereler gibi kullanabilirdik. Koğuşun füze bitişiğindeki penceresi ve füzenin üst penceresinden birer tane parmaklık kesmek yeterliydi.

Bir saat sonra hücreye girmiş, biz füzenin üst penceresinin parmaklığını keserken, Sefa da yatakhanenin penceresinden bir parmaklık kesmeye çalışıyordu. Bir saat sonra füzeye yeni geçiş yolumuz hazırdı. Artık füzeye üst kattan, yani yatakhanenin son penceresinden geçilerek girilecekti.

54. gün ve beni bırakmayan korkularım

54. gün, tünelin ulaştığı noktaya emekleyerek ulaşmak bir hayli zordu. 35 metrelik, daracık yeraltı yolunu sürünerek tünelin son noktasına ulaştığımız zaman diğer arkadaşlarla tüm irtibat kesiliyordu. Aramızdaki tek irtibat toprağı çekmekte kullandığımız leğenin uçlarına bağladığımız ipti. İçeride uzun süre ses seda çıkmadığı zamanlar, Bülent ipi çekerek iyi olup olmadığımı kontrol ediyor ben de ipi ters istikamete çekerek hâlâ yaşadığımı bildiriyordum.

Tünelin giriş noktasından bakıldığı zaman sonu, sonundan bakınca da girişi görülmüyordu. Beni tek rahatlatan ve yorulduğum veya çökme korkusunu kafamdan atmak için sık sık kullandığım yer, kaldırım altında daha önce dışarıya doğru yaptığımız çıkıştı. Kendimi psikolojik olarak iyi hissetmediğim zamanlar, tünelin ilk kaldırım çıkışında boylu boyunca uzanarak yatıyordum. Bazen kanalizasyon kanalının üzerine oturarak dışarıdan akan hayatın ayak seslerini ve kaldırımdan geçenlerin konuşmalarını dinlemek beni birazcık olsun rahatlatıyordu.

Öğleden sonra bire doğru girdiğim tünelde artık zamanın farkında bile değildim. Uzun süre geçmişti. Bir hayli yorulmuştum. Her an artan gürültüden ve sarsıntıdan araç trafiğinin gittikçe yoğunlaştığı anlaşılıyordu. Bu da akşamın yaklaştığının göstergesiydi. Büyük ihtimalle saat beşi geçmişti.

TIR, kamyon, otobüs gibi ağır taşıtlar, öylesine bir gürültü ve sarsıntı meydana getiriyordu ki yukarıdan hiç aralıksız dökülen toprak parçaları beni iyice tedirgin ediyordu. Tünelin her an çökebileceği hissini bir türlü içimden söküp atamıyordum. Sarsıntı bazen öylesine şiddetli oluyordu ki her an büyük bir deprem hissi yaşıyordum. İşte o anda sarsıntıyla birlikte vücudum titremeye başlıyor, tüm vücudumu yoğun bir ateş basıyordu.

Yeraltında, özellikle de yolun 4 buçuk metre altında 70 santimetre çapındaki önü kapalı, arkası görünmeyen, bir insanın yatarak sığabildiği tünelde her an ölümü yaşamak tarif edilmesi mümkün olmayan bir duyguydu. Her şeye rağmen beni ayakta diri tutan bir şey vardı: Özgürlük ve mücadele aşkına olan inancım.

Ancak bu aşk tutsaklığı yok edebilirdi. Bu aşk hiçbir şeye benzemiyordu.

İmkansızı başarmanın yolunu ancak bu aşk açabilirdi. Tek bir düşüncem vardı: Her şeye rağmen, her ne pahasına olursa olsun bu tüneli başarmak. Korku öylesine bir şeydi ki bir kere insanı içine çekip alırsa, insana kendi dışında her şeyi unutturdu. Korkuya teslim olmanın, insanı sadece bedenen değil, ruhen de çökerteceğinin bilincindeydim. Ruhen teslim alınan insanın yaratıcı hiçbir özelliği kalmaz ve bir hiç olurdu. Korkmak insani bir duyguydu ama o korkunun esiri olmamak lazımdı. İnsan, sadece korkunun değil, hiçbir şeyin esiri olmamalıydı.

Tünelin içi sarsılırken keseri hırsımdan öylesine vuruyordum ki toprak paramparça dağılıyordu.

Çıkışa 7 metre kala ölüm korkusu

Kaldırım çıkışından sonraki kazdığım alanı ölçtüm. Yol altında 8 metre kazmıştık. Bu durumda çıkış noktasına 7 metrelik bir mesafe kalmıştı. Kalan mesafe 4-5 gün içerisinde bitirilebilirdi.

Akşam yemek saatinin yaklaştığını hissediyordum. Dışarıya çıkmak için Bülent'in uyarısını bekliyordum. Uyarı gelene kadar da kazıya devam etmek gerekti. Heyecanla kazıyı sürdürüyordum ki sanki vücudumun altındaki toprak büyük bir sarsıntıyla kayıyordu. Tüm vücudum sarsıntının etkisiyle titremeye başladı. Artık kesere bile hâkim olamıyordum. Keser elimden düşmüştü. Hareketsizce heyecanla bekliyordum. Tünelin tavanından düşen toprak parçaları bir hayli artmıştı. Bacaklarıma, vücuduma kocaman parçalar düşüyordu. Gayri ihtiyari yüzümü yere kapattım.

Hiçbir şey göremiyordum. Galiba tünel yavaş, yavaş çöküyordu. Sadece sarsıntıyı hissediyor, gürültüyü duyuyordum. Sarsıntıyla birlikte gelen uğultu kulaklarımı parçalıyordu. Hiçbir şey düşünemiyordum. Korku vücudumun her yanını sarmıştı. "Ölüm korkusu dedikleri bu olsa gerek" diye düşündüm. Vücudumun tüm kanı çekilmiş, kalp atışlarım alabildiğine hızlanmış, beynim durma noktasına gelmişti.

Buradan sağ kurtulmamın imkansız olduğu, cesedimin dahi burada kalacağı düşüncesiyle çıldırma noktasındaydım. Yavaş yavaş bilincim kayboluyordu. Aklıma tekrar ölü gömme merasimleri geldi. Elden ele hızlı bir şekilde dolaşan küreklerin uğultusunun beynimi tırmaladığını hissediyordum. İnsanlar birbiriyle yarışırcasına kürekleri hızla doldurup boşaltıyordu. Fırlayıp kalkmak, o mezardan çıkmak, "Ben ölmedim" diye bağırmak istiyordum ama vücuduma çöken ağırlıkla yerimden kımıldayamıyordum. Ölüyü defnetme işlemi sırasında sıradan insanların neyse de ölü yakınlarının da bu toprak atma

yarışına katılmalarına bir türlü akıl sır erdiremiyordum. Yüzüm yere öylesine kapaklanmıştı ki ağzım burnum toprak içinde kalmıştı. Nefes alamıyordum. İnsanın diri diri gömülmesi bu olmalıydı.

Orada yere kapaklanmış bir halde ne kadar kaldığımı bilmiyordum. Sanki onlarca kez ölüp tekrar dirilmiştim. "Yeter" diyordum, "yeter artık, dirilmek istemiyorum, ölmek istiyorum, ölmek istiyorum" diye bağırıyordum.

Tam kendimden geçmek üzereyken aniden aklıma gelen kaldırım boşluğuna doğru, geri geri sürünmeye başladım.

Kaldırım boşluğuna geldiğimde nefes nefeseydim. Bu boşluğa nasıl geldiğimi dahi bilmiyordum. Nefes alamıyordum, tüm vücudum titriyordu. Tünelin yol kısmının çöktüğünü sanıyordum. Kanalizasyonun üzerine bir ceset gibi yığılıp kalmıştım. Aşağıya eğilip bakmaya dahi bir türlü cesaret edemiyordum. Ölümle burun buruna gelen insanın çaresizliği buydu. Ölüm şu an yanı başımdaydı.

Kaldırım altı birazcık olsun beni sakinleştirdi. Cebimden bir sigara çıkararak yaktım. Sigara iyi geldi. Büyük bir ihtimalle tünel çökmüştü ve bu düşünce beni çılgına çeviriyordu.

"Korkunun ecele faydası yok" diye düşündüm ve tekrar aşağıya inmeye karar verdim. Tüm cesaretimi toparlayarak yere doğru eğildim ve tünelin yolun altına doğru uzanan alanına baktım. Tünel çökmemişti. Yalnız içeriye dökülen toprak, tünel içinde bir hayli birikmişti.

Tekrar kanalizasyon borusunun üstüne kendimi bıraktım. Bedenimin, içi boşalmış bir çuvaldan farkı yoktu. Uzun bir süre kendime gelemedim.

Daha önceki yıllarda da ölüm hissini yaşamıştım ama yeraltında yaşadığım bu his dayanılamaz boyuttaydı. Göçük altında kalan maden işçilerini hatırladım. O durumda kalan işçilerin kurtulsa dahi normal hayatlarına dönmelerinin çok zor olduğunu düşündüm. Yerimden kımıldamadan duruyordum ki Bülent'in iple işaret verdiğinin farkına vardım.

Bir an önce kendimi tünel dışına atmak istiyordum ama bu korku psikolojisiyle o daracık delikten 30 metreyi sürünerek çıkmak bir hayli zor görünüyordu.

Tehlike geçmişti ama hâlâ kendimi toparlayamamıştım. Gözlerimi kapadım, kanalizasyon borusunun üzerinden yukarıya doğru tırmandım. Kaldırımdan geçenlerin ayak sesleri ve konuşmaları rahatça duyulabiliyordu. Özgürlüğün ayak sesleri beni birazcık olsun gerçek hayata döndürmüştü.

Tekrar tünelin zeminine indim. Bülent telaşlanmış olmalıydı ki hâlâ ipi çekmeye devam ediyordu. Yere doğru eğildim, kaplumbağa duruşuyla ama

yılan gibi hızla kıvrılarak tünelden dışarı çıkmak için harekete geçtim. Korku beni terk etmemişti. Hiç arkama bakmadan sanki tünel her an çökecekmiş hissi içinde kendimi dışarıya atmak için telaşla sürünüyordum. Yüzme bilmeyen bir insanın denizde boğulurken yaşadığı hisleri yaşıyordum. Aklıma ortaokul birinci sınıftayken, Ceyhan Nehri'nde boğulma tehlikesi yaşadığım an geldi. Nehir suyu beni yutmuş, akıntıyla alıp götürürken yuttuğum suyla tam bayılmak üzereyken, yüzme bilen bir arkadaşım tarafından kurtarılmıştım.

Yaşadığım ölüm tehlikesi ilk değildi. Öylesine bir duygu içerisindeydim ki sanki tünel arkamdan hızla çökerek beni takip ediyordu. Girişe yaklaştıkça heyecanım artıyordu. Hâlâ tünelden sağ çıkamayacağım korkusu içerisindeydim. Nihayet çıkış göründü.

Tünelin girişinden dışarı çıkarken içimi tekrar yaşam sevinci kapladı. Hâlâ nefes nefese idim. Esmer tenimin beyaz bir hal aldığını gören Bülent, sanki ölü görmüş gibi korkulu gözlerle bana bakıyordu.

Tünel dışına çıktığımda saat akşamın sekizine geliyordu. Yemek gelmiş, Cumhur sofrayı hazırlamıştı. İçerideki yaşadıklarımı anlatarak arkadaşların moralini bozmak istemiyordum. Onlara çalışmaların çok iyi gittiğini, 4-5 güne kadar çıkış noktasına ulaşacağımızı söyledim. Arkadaşların yüzleri aydınlanmıştı.

Korkum geçmemişti ama korku tekrar tünele girmemi engellememeliydi. Yemekten sonra, tünele tekrar girmeye hazırlanıyordum. Aniden bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başladı.

Az önce yaşadığım olumsuzluğa rağmen, tünele girerek son noktaya doğru sürünmeye başladım. Tünele her girişimde daha önce yaşadıklarım hafızamda dolaştıkça korku tüm vücuduma yayılıyordu. Öncelikle yolun altında tünelin içine dökülen toprağın temizlenmesi gerekiyordu. Toprağı kısa süre içerisinde temizledim ve tekrar kaldığım noktadan kazmaya devam ettim.

Araç trafiği akşama nazaran azalmıştı. Bu durum da daha rahat kazmamı sağlıyordu. Bir ara kaldırım çıkışında dinlenmeye geldiğimde yukarıdan damlalar halinde yağmur sularının aşağıya aktığını gördüm. Bu yağmur, özgürlük yağmuru olmalıydı. Kaldırım altında yağmur damlalarının çıkardığı "tıpp tıpp" sesi kulaklarımda öylesine yankılanıyordu ki bu sesi dinlemek dahi bunca cefaya değerdi. Nefesimi tutarak o güzelim "tıpp tıpp" sesini dinlemeye başladım.

Yağmur gece boyunca yağmaya devam etti. Gece saat ikiye doğru Bülent'in uyarısıyla dışarıya çıktım. Yağmurun etkisiyle sızan sular her tarafı ıslatmıştı. Tünelden çıkarken yüzüm gözüm çamur içinde kalmıştı. Bülent, yine her zamanki muzipliğiyle, "Hocam sen zaten güzelsin, bu kadar makyaja gerek yoktu" diye espri yapıyordu.

Tünele bu kez de Bülent girmek istiyordu. Ben ise onun girmesini istemiyordum. Bülent, “Hayır” yanıtına itiraz etmedi. Verdiğim yanıtın kendi yararına olduğunu bildiği için, “Tamam sen bilirsin” demekle yetindi. Cumhur çayı demlemiş, çayın yanında bisküviyi ihmal etmemişti.

Üzerimdeki çamurlu giysileri çıkardım. Hücre içerisindeki yedek eski elbiselerimi giydim ve tünelin sonuna doğru sürünmeye başladım. Tünelin içi ıslaktı. Elbiselerimi değiştirdiğime pişman oldum. Gece iyice kesilen araç trafiği daha rahat çalışmamı sağlıyordu. Sabaha kadar kazıya devam etmek istiyordum. Bazen dakikalarca tek bir araç dahi geçmiyordu. Bir ara kaldırım çıkışına gelerek bir sigara yaktığımda keyfime diyecek yoktu. Saat sabah yediye geliyordu. Artık tünel dışına çıkma zamanı gelmişti.

55. gün, yine korkularım ve özgürlük aşkım

55. günde, artık sayılı günlerin kaldığının farkındaydım. Her geçen gün heyecanım artıyordu. Tünel ekibindeki arkadaşlarla aramızdaki dostluk öyle bir boyuta ulaşmıştı ki gün geçtikçe içimizi ayrılık hüznü kaplıyordu. Bazen birbirimize bakışlarımız öylesine donuklaşıyordu ki firar günü nasıl ayrılacağımızı bilemiyordum.

Akşam sayımdan sonra havalandırma kapısı kapanmış, yemek hazırlıkları başlamıştı. Yemekten sonra zaman kaybetmeden tünele girmek için hazırlandık. Her zaman koğuşa yönlendirilen tutuklular bu kez de yemekhaneye yönlendiriliyordu. Bu kez hücrelere geçişi koğuştan yapacaktık.

Üst kattaki koğuş penceresinin kesilen parmaklığını yerinden söktüm. Ellerim sağlam parmaklığa sıkıca yapışmıştı. Önce ayaklarım, ardından tüm vücudum boşlukta sallanıyordu. Önce sağ elimi daha sonra sol elimi parmaklığın en üst noktasına doğru kaydırdım. Nöbetçilerin öttürdüğü düdük sesi duvara çarparak yankılanıyordu. Ayaklarımı ve kendimi yukarıya doğru çekerek pencere önüne bastım. Sağ elimi yana doğru uzatarak hücre penceresindeki parmaklıklardan sıkıca yapıştım ve sağ ayağımı da yana doğru kaydırarak hücre penceresine adımımı attım. Tedbiri elden bırakmamak lazımdı. Sol elimi ve sol ayağımı, diğer elimin ve ayağımın bulunduğu yere doğru kaydırarak kendimi sağlama aldıktan sonra, sağ elimle hücrenin kesilen parmaklığını yerinden söktüm. Hücre karanlıklar içerisindeydi. Sessizce hücre penceresinden içeriye geçtim.

Sırada Bülent vardı. Bülent, ayaklarını koğuş penceresinden aşağıya doğru sallamış, yukarıya doğru kendini çektikten sonra, hücre penceresinin önüne ayağını atmıştı ki bir anda ayağı boşluğa kaymıştı. Aşağıya doğru düşüyordu

ki Sefa ve Cumhur onu kollarından güç bela yakaladı. Bülent, havalandırmaya düşmekten son anda kıl payı kurtulmuştu. Büyük bir tehlike atlatmıştık. Bülent gözlerindeki korkuya rağmen, yine her zamanki muzipliğiyle, "Ya ölmeyi düşünmüyorum da tünel açığa çıkacaktı diye çok korktum" diyordu.

Tünele girerken, arkadaşları uyararak herhangi bir terslik olmazsa beni kesinlikle çağırmamaları uyarısında bulundum. Kaldırım altındaki alanda epeyce su birikmişti. Çevremi dikkatlice inceledim. Kanalizasyon kanalında sızıntıyı bulmak zor olmadı. Su kaçağı çok fazla değildi ama gün boyu epeyce su birikmişti. Kanalizasyonun üst kısmındaki sızıntı yerini bularak, yerden yaptığım çamurla, suyun sızdığı kanal bağlantısını kapattım. Yolun altına doğru ilerlerken, sarsıntıdan yine araç trafiğinin çok yoğun olduğu hissediliyordu. Özellikle körüklü otobüs, TIR, kamyon gibi taşıtlar geçerken, dayanılmaz boyuttaki sarsıntı uzun süre devam ediyordu. Saatlerdir keser sallıyordum. Bazen öylesine korkuyordum ki tüm vücudum terden sırılsıklam oluyor, titremekten kendimi alıkoyamıyordum. Zamandan haberim yoktu. Kaç saattir tünel içerisinde olduğumu bilmiyordum.

Bülent'in uyarısıyla tünel dışına çıktım. Gece çayı her zamanki gibi hazırdı.

Çaydan sonra tünele girecek, bir daha kahvaltıya kadar çıkmayacaktım. Hatta "Eğer mümkünse kahvaltıyı mümkün olduğu kadar geciktirelim" uyarısında bulundum. Saat gecenin birine geliyordu. Araç trafiği iyice azaldığı için en uygun kazı zamanıydı. Çayı dahi bitirmeden ayağa fırladım ve tünele yöneldim.

Bir saat kadar sonra çok büyük bir gürültüyle sarsıntı başlamıştı. Yoldan büyük ihtimalle TIR geçiyordu. Yine çökme korkusu bedenimi sarmıştı. Ölüm bana çok uzak değildi. Artık sanki ölümle kardeş olmuştum. Ölüm benden korkmuyordu ama ben ölümle olan kardeşliğime karşın ondan çok korkuyordum. Ölümden korkmasına korkuyordum ama özgürlük aşkı ölüm korkusunu alt ediyordu. Yine çalışmaya öylesine dalmıştım ki Bülent'in uyarısıyla tünelden çıktım. Tünelin girişinde Bülent ile karşılaştığımda saat sekize geliyordu.

Kahvaltımızı yaptıktan sonra uykuya dalmıştım. Bir saat sonra uyandım. Birkaç saat sonra koğuşa dönecektik.

Tünele yöneldiğimde saat dokuza yaklaşıyordu. Bu kez bir saatten daha fazla kalmak istemiyordum. Tünelin sonuna yaklaştığımız için artık zaman hiç geçmek bilmiyordu. Bir an önce amacıma ulaşmak istiyordum. Son noktayı ölçtüğümde bugün 1 buçuk metreden daha fazla bir alanı kazdığımı gör-

düm. Son toprak yığınını da leğene doldurdum ve tünelden çıkış işaretini verdim. Saat on bire geliyordu. Bir an önce yatıp dinlenmemiz gerekiyordu.

56. gün, az kaldı

56. gün... Ertesi gün B1 dışındaki koğuşların ziyaret günü olduğu için ancak gece çalışabilecektik.

Uyandığımda Sefa, komiteden haber geldiğini, yarın dış organizasyonu yapacak kişinin ziyarete geleceğini bildirdiklerini söyledi.

Bülent'in yaşadığı düşme tehlikesinden sonra bugün daha dikkatli davranarak hücreye geçtik. Tünele girerken bugün sabah yedide çalışmayı durdurmak zorunda olduğumuzu söyledim. Bu gece de daha önce planladığımız gibi, 1 buçuk metre alanı, daha hızlı çalışarak kazmak zorunda olduğumuz için hiç çıkmadan sabaha kadar kazacağımı bildirerek gözden kayboldum. Artık sarsıntıya, titremeye, toprak dökülmesine, korkuya iyiden iyiye alışmıştım. Sabaha doğru, gece kazdığım mesafeyi ölçtüğümde 1 buçuk metre kazdığımın farkına vardım.

Son çıkış noktasına 4 metrelik bir mesafe kalmıştı. 4 metre, kazdığımız alana göre çok kısa bir mesafeydi. Kalan mesafeyi ve yukarıya çıkışı 4 gün içerisinde bitirebilirdik. 4 metrelik bir mesafe kaldığına göre, 2 metreden sonra yukarıya doğru dikey olarak gitmek gerekiyordu. Tünelden çıkışın dikey çıkış olması hem çıkışı kolaylaştırır hem de kazılacak mesafeyi kısaltırdı.

Parola: "Ayağında Kunduraaaa"

Sevinç içerisinde tünel dışına çıktım. Güneş doğmuş, her yan aydınlık içerisindeydi. Sübyanlardan bazılarının havalandırmanın bir köşesinde güneşlendiklerini gördüm. Sübyanlar, Tevfik'in uyarısından sonra, hücre penceresine yaklaşmaz olmuşlardı. Koğuşa döndüğümüzde kahvaltı hazırlığı başlamış, tüpün üzerinde fokur fokur kaynayan çayın kokusu tüm koğuşa yayılmıştı. Bugün, komitenin organize ettiği ziyaretçiyle görüşeceğim için zorunlu olarak uyuyamayacaktım.

Saat on bire doğru, ziyaretçinin geldiği haberini aldım. Havalandırmadan geçerek dış kapıdan çıktım ve görüş kabinine yaklaştığımda MLSP-B tutuklularından birkaç kişinin ziyaretçiyle görüştüğünü gördüm. Beni gören arkadaşlar, ziyaretçilerine dönerek "Bu arkadaşa dışarının durumuyla ilgili bilgi verebilirsin" dediler ve ziyaretçiyle beni baş başa bıraktılar.

Ziyaretçi, tünelin çıkış noktasındaki boş büronun bitişiğindeki evin iki kapısı olduğunu, kapının bir tanesinin cezaevi tarafına baktığını, diğer kapı-

sının arka taraftaki bahçeye açıldığını, arka bahçenin cezaevi tarafından görülmediğini, arka sokağın çok sakin bir seyir izlediğini sakin bir dille anlattı.

5 gün sonra tünelin bitirileceğini, pazartesi akşamı çıkış için hazır olacağımızı, tüm hazırlıkların ona göre yapılmasını, arka sokağın güvenliğini Aciller'in sağlayacağını söyledim. Arkadaş can kulağıyla dinliyordu. Arkadaşlarımızla irtibata geçmeleri için bir telefon numarası verdim. Gerekirse evdekilerin etkisizleştirilmesi için, onlardan yardım alabileceklerdi. Ziyaretçi, "evdekileri etkisizleştirme eylemini kendilerinin tek başına yapacaklarını, bu konuda kararın önceden alınmış olduğunu" açıkladı. Yaptığımız planı kısaca anlatmaya başladım.

Plana göre dışarıdakiler evdekileri etkisizleştirdikten sonra, büronun bitişiğindeki odanın duvarında bir kişinin geçebileceği kadar bir delik açacaklardı. Her şey hazır olduğunda, eve girenlerden bir kişi, "Ayağında Kundura" türküsünü söyleyerek bakkala doğru yönelecekti. Bizler, dışarıda olup bitenleri mazgal boşluğundan izlediğimizden her şey hazır olunca tünelden çıkmaya başlayacaktık. Tünelden çıkanlar, boş olan bürodan çıktıktan sonra, önce evin duvarından açılan geçitten eve girecekler, ardından da bahçeden arka sokağa açılan kapıdan sokağa çıkacaklardı.

Planı ziyaretçiye anlatırken bir hayli sıkıldığımı hissediyordum. Çünkü görüştüğüm kişi başka bir örgüt üyesiydi. Ona akıl veriyor durumuna düşmek istemiyordum. Yine de bunca çabanın boşa gitmemesi için, daha önce başımdan geçen pratik hataları ve aksaklıkları hatırlatmakta fayda vardı.

Eve girenlerin azami dikkat göstermelerini, evin pencerelerinde parmaklık olmadığı gibi, içerideki yaptığımız gözetlemelerde pencerelerin camlarının gündüz açık olduğunu izah ettim. Ellerinden kaçıracakları bir kişi, eylemi alt üst edebilirdi. Eve ilk girdiklerinde öncelikle yapılması gerekenin, evin diğer odalarını kontrol etmek ve tedbir olarak camları kapatmak olduğunu dile getirdim. Ayrıca baskın sonrası, eve dışarıdan gelebilecekler olabilirdi. "5 gün sonra pazartesi akşamı yola çıkmamız artık sizin elinizde, size güveniyoruz" diyerek konuşmamı bitirdim.

Ziyaretçi, kendinden emin bir tavırla, dışarıyla ilgili hiçbir şeyi merak etmememizi, hiçbir sorunun olmayacağını ifade ederek ziyaretçi kabinini terk etti.

Olabilecek her türlü olumsuzlukları hatırlatmama rağmen dışarısıyla ilgili çok kaygılıydım.

Öğleden sonra ziyaretime ağabeyim gelmişti. Ona her şeyin tamam olduğunu, herhangi bir terslik olmazsa, pazartesi akşamı dışarıda olacağımı anlattım. Ağabeyim çok sevinmişti.

Ziyaret dönüşü, kabinlerin giriş kapısında Kayhan ile karşılaştım. Gözlerini benden kaçırdı. Kayhan'ın epeyce zayıfladığını ve renginin solduğunu gördüm. Bir anda içim sızladı. Bu durum beni vicdanen rahatsız ediyordu ama elimden bir şey gelmemesinin çaresizliğini yaşıyordum.

Ziyaret bitmiş, koğuşa dönmüştüm. Akşam yemeğine kadar birkaç saat de olsa uyumak iyi gelecekti. Koğuşa çıkarak yatağıma uzandım. Uykuya dalmak zor olmadı. Saat yediye doğru Sefa'nın uyarısıyla uyanıp yemekhaneye indim.

57. gün

57. gün, 5 metreden daha az bir mesafe kaldığını biliyor olmamız sevindirici bir durumdu. Önümüzde 5 günlük bir süre vardı. Yemek saatinden sonra, üst katı kullanarak hücreye girmiş, hiç zaman kaybetmeden çalışmaya başlamıştık. Artık alçak sürünme konusunda iyice uzmanlaşmıştım. Tünel içerisindeki görüntüm bir kertenkeleden farksızdı. Tünele girerken bir an önce kazıyı bitirmek heyecanıyla giriyor, tünelden çıkarken de sanki arkamdan tünel çökecekmiş hissiyle olabildiğince hızla çıkıyordum. Özellikle yolun altına doğru girerken veya oradan çıkarken tüm bedenimi ve beynimi korku sarıyordu. Ama daima bitirmek, başarmak ve özgürlük heyecanı, korkumu alt ediyordu. Yoksa ne tünele girmek ne de kazı çalışmasını yapabilmek mümkündü.

Akşam sekiz buçukta tünelin içine girdiğimde eğer başarabilirsem sabaha kadar hiç çıkmayacaktım. Tek problem, tuvalet ihtiyacıydı. Onu da kaldırım altındaki çıkış boşluğunda giderebilirdim. Arkadaşlar zorunlu olmadığı sürece, çıkış için uyarıda bulunmayacaklardı. Çalışmaya öylesine dalıyordum ki, ne yoldan geçen ağır taşıtları duyuyor ne de üzerime dökülen toprağı hissediyordum. Yolun sonuna yaklaştığım için, bulunduğum noktada sarsıntı eskiye oranla azalmıştı. Yine çalışmaya dalmışım ki ancak leğenin birkaç kere çekilmesiyle uyarının farkına vardım. Leğenin tangırtıları tünel içerisine yayılıyordu. Leğeni kendime doğru hızla çektim. Leğen sarsıntıyla ters dönmüştü. Toprağı dolduracağım sırada, leğende bir not olduğunun farkına vardım. Notta, önemli bir şey olmadığı, sadece saatin sabah dörde yaklaştığı yazıyordu.

57. gün sonunda, 2 metreye yakın bir alanı kazdığımı gördüm ve sevincim bir kat daha arttı. Geriye, kazılacak 3 metrelik bir mesafe kalmıştı. 2 gün içerisinde dikey olarak kazmaya başlayacaktım.

Tünel dışına çıktığımda saat yediye yaklaşmıştı.

Koğuşa döndüğümüzde Sefa'ya, çok yorgun olduğum için kahvaltıyı beklemeyeceğimi, bugün doyasıya uyumak istediğimi bildirdim.

Uyandığımda saat dörde geliyordu. Eylem arkadaşlarımın yataklarında olmadığını gördüm. Koğuşta birkaç tutuklu uyuyordu. Giyindim. Başımda hafif bir ağrı vardı. Elimi, yüzümü yıkadıktan sonra aşağı indim. Ekip arkadaşlarım havalandırmada volta atıyordu. Son günlerde arkadaşların yüzünde tatlı bir hüzün vardı. Bülent, artık eskisi gibi espri yapmıyor, donuk gözlerle, yavrusunu yitirmiş ceylan gibi sağa sola bakınıyordu. Bazen öylesine bir ruh hali vardı ki dokunsalar ağlayacak gibiydi.

Hayal edilmesi dahi insanı heyecanlandıran, inanılması zor ve güç bir eylemin üstesinden gelmiştik. Kısıtlı imkanlara rağmen, olağanüstü bir iş başarılmıştı. İki ayı aşkın bir süredir, gece gündüz demeden kazmış, gösterilen disiplin ve titizlik sayesinde, ufak tefek aksilikler dışında çok önemli bir riske uğramamıştık. Önümüzdeki 4 günü de atlattığımızda, cezaevinin tamamını boşaltmamız zor değildi.

Çıkış organizasyonu

Artık tünelden önce kimlerin çıkacağını, çıkışın nasıl gerçekleştirileceğini organize etmemizin sırasıydı. Hiçbir kargaşanın yaşanmaması için ne gibi önlemler alabileceğimizi düşünmek lazımdı.

Organize şu şekilde karar altına alındı: Firardan bir saat kadar önce, komite kanalıyla tüm firar edecek siyasi mahkumlar haberdar edilecekti. Komitenin belirlediği gruplar sırayla, B1 koğuşuna gelecek, sırası gelenler tünelden çıkacaktı.

Komite, tünelden ilk çıkış sırasını tünel ekibine ve Acilciler örgütü üyelerine vermişti. B1 koğuşu dışındaki koğuşların önündeki maltanın güvenliği komitenin belirlediği kişiler tarafından sağlanacaktı. B1 koğuşunun girişindeki koridorun güvenliği B1'deki tutukluların sorumluluğundaydı. B1 koğuşuna girenleri, kapıdan girdikleri andan itibaren Sefa ve arkadaşları yönlendirecekti.

En son aramadan sonra, 3 gün havalandırma kapısı kapanmış, daha sonraki günlerde bu uygulamadan vazgeçilmişti. Gece ve gündüz boyunca koğuşlardan birbirine geçiş eskiden olduğu gibi serbest bırakılmıştı. Koğuşlar arası geçiş önemsenmediği için, diğer koğuşlardan gelen ziyaretçiler hiç kimsenin dikkatini çekmeyecekti.

60 gün geride kaldı

Son 3 gün içerisinde de herhangi bir terslik olmamıştı. 60 gün geride kalmış, elimizle tırnaklarımızla kazdığımız tünelin bitiş noktasından yukarıya

doğru, dikey olarak 2 metreye yakın bir alanı da kazmıştık. Bugün kazıda son günümüz olabilirdi. Tünele girerken, gerekirse yine sabaha kadar çalışacaktım. Bugün büronun zeminindeki ışık, tüneli aydınlatacaktı.

İki ay boyunca, her saniye, her an, ölümün soğuk nefesini ensemizde hissetmiş, korkuyu yenerek, bıkmadan, usanmadan, büyük bir sabırla ve inatla çabalayarak, imkansızı başarmıştık. Her geçen saniye büronun zeminine yaklaştığımı hissediyordum. Hiç durup dinlenmeden elimdeki keseri hızla sallıyordum. Hızla salladığım keser darbesiyle, son noktadaki toprak parçaları da aşağıya doğru akıyordu. Sevinçten çığlık atmamak için kendimi zor tutuyordum.

Başardık: Yolun karşısındaki büronun zeminindeyiz

Sabahın ilk ışıkları, büronun zeminindeki marleyler arasındaki çatlaklardan aşağıya doğru sızıyordu. Bu ışığın güneş ışığı olduğuna bir türlü inanamıyordum. İçim içime sığmıyordu. Dakikalarca o ışığın yaydığı aydınlık çizgiden gözümü alamadım. Tünel içindeki karanlık nasıl da aydınlanmıştı. Şu kısacık ömrümde hiç bu kadar heyecanlı ve sevinçli olmamıştım. Bu sevinci bir an önce diğer arkadaşlarla birlikte yaşamak istiyordum. Onlar bu mutluluğu fazlasıyla hak ediyordu. Elimdeki keseri aşağıya doğru fırlatarak dışarıdan gelen sesleri dinlemeye başladım.

Artık kendimi tamamen özgür hissediyordum. Özgürlük yolu hazırdı. Tünelin zemininde epeydir kazdığım toprakların bir kısmını çıkışı engellemeyecek şekilde yaydım. Her şey kusursuz olmalıydı. Son toprağı, keseri ve faraşı da leğenin içine yerleştirdim. Bülent'e "Çek" işaretini verdiğimde kalbim coşku ve sevinçle çarpıyordu. Leğenin peşinden kaplumbağa biçimini aldım ve kertenkele gibi sürünerek tünelden çıktım.

Tünelin girişinde arkadaşlarla karşılaştığımda "Başardık" diye haykırdım ve sevgiyle onlara sarıldım. Artık dışarıya çıkış için hiçbir engel kalmamıştı. Tünele elveda diyerek, mazgal boşluğuna ulaştım. Tüm kazı malzemelerini, mazgal boşluğundaki merdiven altına yerleştirdik. Kirli elbiseleri değiştirmeye koyulmuştum ki duvardaki yazı dikkatimi çekti. Duvara, kırmızı boyayla ve büyük harflerle, "BU DUVARLAR, BU DUVARLARINIZ, VIZ GELİR BİZE VIZ" yazılmıştı. Gözucuyla Bülent'i süzdüğümde gözleri "Ben yazdım" diye parlıyordu.

Koğuşa döndüğümüzde, koğuşun büyük çoğunluğu ayaktaydı. Kahvaltı hazırlığı yapılıyordu. Bugün son gün olduğu için, yorgunluğuma ve uykusuzluğuma rağmen uyumayacaktım. Son kez banyo yapıp en güzel elbise-

lerimi giydim. Bugün hem B8'deki arkadaşları hem de komitedekileri görmem gerekiyordu. Kahvaltıda Sefa ile göz göze geldiğimde onun gözlerindeki sıcaklığı, sevgiyi ve dostluğu yüreğimde hissettim.

Sefa, "Sana öylesine alışmıştık ki, sen gittikten sonra buralarda yatmak çok zor olacak" diyordu. Aslında uzun bir süredir ben de onlar için çok kaygılanıyordum. Tünelden firar gerçekleştikten sonra, idare onlardan hesap sormaya kalkışabilirdi.

Unutulmaz dostluklarım

Kahvaltıdan sonra, revir hücrelerinde kalan komiteye uğradım. Komite her zamanki gibi dinlenme hücrelerindeydi. Tünelin çıkış için hazır olduğunu, firar edeceklerin, yarın akşam hava kararmadan dikkatli bir şekilde B1'de hazır olmalarını belirttim ve oradan ayrıldım.

B8'e vardığımda arkadaşlar yine her zamanki coşku ve heyecanla beni kucaklamıştı. Özellikle Cengiz'in, "Yoldaşım benim" diyerek, öylesine bir sarılışı ve öpüşü vardı ki, görenler sanki elli yıldır hasret çekenlerin kavuştuğunu sanırlardı.

Cengiz'e ve diğer arkadaşlara her şeyin hazır olduğunu, yarın akşam erken saatlerde B1'de hazır olmalarını bildirdim. Tünelden ilk çıkacakların kendileri olduğunu söylediğimde, Cengiz o güzelim gözlerinden damla damla gözyaşlarını akıtıyordu.

B8'de çok fazla kalmadan B1'e döndüm. Arkadaşlar havalandırmada volta atıyordu. Onlara doğru yürüdüm ve voltalarına eşlik ettim. Sefa, "Hocam, yarın akşam kim bilir nerelerde olacaksın?" diyordu. Hüzünle "Bilemiyorum" dedim.

Yarın nerede olacağımı kim bilirdi? Ama o arkadaşlardan ayrılmak bir hayli zordu. Onların gösterdiği bu özveri ve fedakarlığın bedelini nasıl ödeyecektim? Kararlılıkları ve cesaretleriyle yolumuzu aydınlatmış, geleceğimize ışık tutmuşlardı. Bizim için yaptıkları her şey için teşekkür ettim.

Sefa, "Senin buradan çıkman gerekiyordu, sen bunu hak ediyordun, aynı şeyi bizim yerimizde olsan senin de yapacağını biliyoruz" diye mütevazı bir şekilde yanıtlıyordu.

İçimden onlara sarılıp doyasıya ağlamak geliyordu. Gözlerim yaşardı, gözyaşlarımı onlara göstermemek için koğuşa yöneldim.

Sefa, "Yanlış anlama ama senden bir şey rica edeceğim" diye seslenince geri döndüm.

Başlangıçta Sefa'nın anti-Sovyetiklerin tünelden gönderilmemesiyle ilgili

bir şey söyleyeceğini sanıyordum. Daha önce Sefa'nın böyle bir talebi vardı. Yine böyle bir talepte bulunulursa komiteyle kriz yaşanabilirdi.

Meraklı gözlerle Sefa'yı izliyordum. Neyse ki Sefa'nın talebi bu konuyla ilgili değildi. Rahatlamıştım.

Sefa, yüzü kızararak ve sıkılarak, sivil koğuşlardan, dışarıdan tanıdıkları iki sivil mahkumun ağır cezalık olduğunu, eğer mümkünse onları da tünelden göndermek istediklerini söyledi.

"Tabii ki bu sizin doğal hakkınızdır" cevabını verdim. Zaten siyasi mahkumlar kaçış işlemini tamamladıktan sonra, sivil mahkumlara da haber verilecekti. Sefa'nın önerdiği iki arkadaş, ilk olarak tünelden çıkacak bizim ekibin içerisinde yer alabilirdi. Sefa'nın yüzündeki kaygı ve sıkıntı kaybolmuştu.

Çıkışa 1 gün kaldı

Benim için artık saniyeler dahi geçmek bilmiyordu. Ertesi güne hâlâ 24 saat vardı.

İki ayı aşkın bir süredir yeraltında ölümle dans etmemize rağmen, o sürenin nasıl geçtiğini bilmiyordum. Fakat tünel bittikten sonra her geçen saniye bana bir yıl gibi geliyordu.

Sefa, havalandırmada volta atarken kolumdan hiç ayrılmıyor, bazen kafasını omzuma yaslayarak bakışlarını sabit bir noktadan ayırmıyordu. Tüm koğuşta ise gergin bir bekleyiş vardı.

Olağanüstü heyecanıma rağmen, başarının getirdiği iç huzurunu yaşıyordum. Tünele ilk başladığımız anı, yeraltında günlerdir süren kazı işlemini, yolun altında her an beynime kazınan sallantı ve titremeyle birlikte çökme tehlikesini hatırladım. Tüneli kazarken yaşadığım psikolojik travma uzun yıllar devam edecekti. Diğer yandan bu kazı bana çok şey kazandırmıştı. Gerçek dostluğu, dayanışmayı, paylaşmayı, fedakarlığı, insani iradenin gücünü daha iyi anlamıştım. İnsanın yaratıcı vasfının eşsizliğini, insani zaafları, yalan yaşamın insanların hayatını nasıl bir cehenneme çevirdiğini bu çalışma sayesinde öğrenmiştim. Bu düşüncelere iyice dalmışken, "Yemek hazır" duyurusu yapılıyordu.

Sefa'nın, "Hadi hocam, son kez akşam yemeğimizi beraberce yiyelim" uyarısıyla derin düşüncelerden sıyrıldım.

Akşam yemeğinde terbiye edilmiş barbunya, pilav ve Kemalpaşa tatlısı vardı. Hiç iştahım yoktu. Zoraki de olsa yemeği kaşıklamaya başladım. Zoraki yemek yediğimi gören Bülent, "Ben de yarın dışarıya çıkacak olsam bu yemeği yemem" diyordu.

Öylesine heyecanla bekliyordum ki sanki damarlarımdaki tüm kan çekiliyordu. Bu yirmi dört saatin geçmeyeceğini sanıyordum.

Yemekten sonra, tünel ekibiyle birlikte havalandırmaya çıkmıştık. Yarını, firarı, firardan sonraki günleri, aylardır göremediğim annemi, babamı düşünüyordum. Firardan birkaç gün sonra, gizlice memlekete gitmek, annemi tarlada çalışırken uzaktan seyretmek, koşarak onu kucaklamak tek isteğimdi.

Annemin beni görünce ne yapacağı gözümün önüne geliyordu. Bakışlarındaki sıcaklığı ve içtenliği hissetmek, duygularını ifade ederken kullandığı iç parçalayıcı sözleri dinleyip, başımı dizine koyup ağlamayı öylesine arzuluyordum ki yine gözlerim dolmuştu.

Yüzümdeki duygusal ifadeyi gören Sefa, "Hocam, bizi de arada bir hatırladığında hüzünlenirsin herhalde" diyerek takılıyordu.

Kalanların vereceği ifade

O gece ikiye kadar sohbet ettik. Hiç aklımıza gelmeyen bir sorunun varlığını son anda Sefa hatırlattı.

Firardan sonra idarenin araştırma için birtakım kişileri sorguya alacağı kesindi. Bu sorgudaki ifadelerin tutarlı olması gerekiyordu. Tünelin somut varlığı, inkarı imkansız kılıyordu.

Tünel benim tarafımdan kazılmıştı. Tüm sorumluluğu üzerime aldım. İfadeler bu doğrultuda verilecekti.

Yatağa uzandığımda saat gecenin üçünü geçiyordu. Uyumak istememe rağmen bir türlü uyku tutmuyordu.

Yan tarafımda yatan Sefa'yı uyandırmamak için sessizce yataktan aşağıya doğru sıyrıldım. Koğuşta horlama sesleri geliyordu. Terlikleri giymeden elime aldım ve yalınayak yerlere basarak, koğuş kapısına doğru sessizce yürüdüm. Çatıdaki projektörlerin ışığı havalandırmayı iyice aydınlatıyordu.

Merdivenlerden bir kedi sessizliğiyle geçerek yemekhaneye indim. Havalandırmanın köşe başları karanlıktı.

Yarın kim bilir nerede olacaktım. Kafam karmakarışıktı. Annemin bir sözü aklıma geldi. Bazı zamanlar annem, ayrılıktan söz açılınca, "Babam, insan rüzgar önündeki bir yaprak gibidir, rüzgarın onu nereye savuracağı belli olmaz" derdi. Gerçekten de öyle miydi? İnsan rüzgar önündeki bir yaprak gibi miydi? Ben rüzgarın önünde bir yaprak olmak istemiyordum.

İçimden gitmeyen huzursuzluk

Gecenin ıssızlığı ve sessizliğinde yarını düşünüyordum. İçimi bir korku kaplamıştı. Tünel başarıyla bitirilmişti ama o tünelden çıkmak hâlâ dışarıdakilerin yapacağı eylemin sonucuna bağlıydı. Geleceğimizin bir başkasının elinde olması beni ister istemez kaygılandırıyordu. Herhangi bir terslik tüm planları alt üst edebilirdi. Acaba dışarıdakiler bu eylemin yüzlerce kişinin hayatının rotasını değiştireceğinin bilincinde miydi?

Evdekileri etkisiz hale getireceklerin başarısızlığını düşündükçe beynim karıncalanıyordu. Böyle bir başarısızlığı düşünmek tüm vücudumu ateşler içerisinde bırakmıştı. Bu başarısızlık da nereden çıkmıştı! Bir anda vücudumun kimyasının değiştiğini hissettim. Karnıma bir sancı saplanmıştı. Kafamın içini sanki büyük bir karınca sürüsü tırmalıyordu. Çocukluğumda çıplak ayaklarımı ısıran karıncaların canımı nasıl yaktığını çok iyi bilirdim. Özellikle öğle sıcağında ayaklarımda gezinen karıncalar, kudurmuş gibi ayağıma saldırırdı. Canımın acısıyla karıncayı ayaklarımın üzerinde paramparça ederdim.

Ufacık karıncalar adeta beynimi parçalayarak sürüklemeye çalışıyordu. Bir an elimi kafamdan içeri sokup karıncaları oradan ezmek istedim ama ellerim kafamdan içeriye girmiyordu ki! Gözbebeklerimin olağanüstü büyüdüğünü, karınca sürüsünün yarattığı gürültünün kulaklarımı parçalayacağını sanıyordum. Kalbim patlayacak bir bomba haline gelmişti.

Çıldırtıcı bir bekleyişti. Öylesine dalmıştım ki, dışarıdaki nöbetçilerin öttürdüğü düdüklerin sesiyle kendime geldim. Alnımda biriken terler, yanaklarımdan süzülerek dudaklarımı yalayıp geçiyordu. Tuzlu su ağzımda buruk bir tat bırakmıştı.

Ateşler içerisinde yanıyordum. Kafamı cama dayadığımda, camın serinliği beni birazcık olsun rahatlatmıştı. Bu kadar korkmanın sırası değildi. Hayal dünyamın bu kadar saçmalıklarla dolmasına bir anlam veremedim. Uyumak için tekrar koğuşa döndüğümde saat dörde geliyordu. Hâlâ korku ve tedirginlik beni terk etmemişti. Nevresimi üzerime çekerek bir an önce uykuya dalmak istiyordum. Pencerelerden gelen esinti koğuşu oldukça serinletmişti. Gözümden uyku akmasına rağmen bir türlü uykuya dalamıyordum. Bülent horultular içerisinde uyuyordu. Epeyce bir süre yatağın içerisinde sağa sola dönüp durdum. Uykuya daldığımda gecenin karanlığı çoktan aydınlanmaya yüz tutmuştu.

Uyandığımda koğuşta kimse kalmamıştı. "Kahvaltıda olmalılar" diyerek, elimi yüzümü yıkadıktan sonra aşağıya indim. Tüm koğuş kahvaltı yapıyordu. Her zamanki gibi Sefa'nın yanı boştu. Sefa'ya doğru yaklaştım ve "Oturabilir miyim" diye sordum.

Sefa, "Burayı zaten senin için ayırmıştım" dedi. Kahvaltı sofrasında bir saatten daha fazla oyalandık. Sıkıntıdan içtiğim çayın haddi hesabı yoktu. Çay konusunda bugün bana toleranslı davranmışlardı.

Havalandırmaya çıktığımızda ayrılık için sayılı saatler kalmıştı.

Ben, zamanın hiç geçmediğinden şikayetçi olurken, Sefa ve Bülent, yıldırım hızıyla geçtiğini söylüyorlardı. "İstanbul'u terk edip etmeyeceğimi" sorduklarında "Belki kısa bir süreliğine" diye cevapladım.

Bülent, kendilerinin çok fazla içeride kalmayacaklarını, dışarı çıkınca, "Görüşebiliriz veya meydanlarda karşılaşabiliriz" temennisinde bulunuyordu.

Bir yandan Sefa, diğer yandan Bülent, o gün boyunca elini benden ayırmadı. Şairin dediği gibi, "güneşin sofrasında, dostların arasında"ydım. Ne güzeldi dostların arasında dost elinin sıcaklığını hissetmek.

Koğuştaki sessiz çoğunluk bizlere gıpta ederek bakıyordu. Sefa, paramın olup olmadığını sordu. Yeteri kadar param vardı. Bülent son kıyağını yapmış, tünelden çıkarken, elbiselerimin çamur veya toprak olmaması için tüm bedenimin içine sığabileceği kadar büyük bir naylon torba dahi hazırlamıştı.

Saatler yaklaştıkça kendimi diken üzerinde hissediyordum. Arkadaşlar, bu huzursuzluğuma ve heyecanıma bir anlam veremiyorlardı. Sefa, "Hocam, yerin altında 45 metreyi kazdın, her an ölümü yaşadın ama bu kadar huzursuz ve heyecanlı olmamıştın, sana ne oldu" diye soruyordu.

Aslında beni heyecanlandıran ve huzursuz eden, şu andan itibaren eylemin kontrolünün bizden çıkmış olmasıydı. Elverişsiz koşullara, sınırlı imkanlara rağmen tüneli kazan bizdik ama şimdi, kaderimiz kim olduğunu dahi bilmediğimiz insanların gerçekleştireceği eyleme bağlıydı. Aslında beni heyecanlandıran ve huzursuz eden bu nedeni onlara da söyledim.

Artık firar saatine çok fazla bir şey kalmamıştı. Bir ara Cengiz, B1'e uğramış, herhangi bir terslik veya karar değişikliği olup olmadığını öğrenmek istemişti.

Cengiz eşyalarını hazırlamak için B8'e dönmüş, bir şeye ihtiyacımın olup olmadığını soruyordu. Hiçbir şeye ihtiyacımın olmadığını, zaten Günay ile vedalaşmak için kısa bir süreliğine B8'e geleceğimi söyledim.

Saat dörde doğru B8'e gidip Günay ile vedalaşarak tekrar B1'e döndüm.

Güneş, havalandırma duvarlarından kaybolmuş, batıya doğru yol alıyordu. Bana öyle geliyordu ki önceki günlerde arkasından kovalayan varmışçasına hızla kaçıp giden güneş, sanki bugün yerinden kımıldamıyordu. Halbuki bir mahkum için güneş, hayat demekti. Ama bugün başkaydı. Özgürlük için güneşin bir an önce kaybolup gitmesini istiyordum ama güneşin doğuşunu ve batışını hiçbir güç ne çabuklaştırabiliyor ne de yavaşlatabiliyordu.

Nihayet güneş ışınları etkisini kaybetmişti. Diğer koğuştaki tutuklular, birer ikişer B1 koğuşuna gelmeye başlamışlardı. Koğuşa gelenler, Sefa'nın görevlendirdiği kişilerin rehberliğinde yatakhane kısmına yönlendiriliyordu.

Havalandırmadan koğuşa geçtim. B1 koğuşunun yatakhane kısmının ranza araları, yatakların üstü tıka basa insanlarla dolmuştu. Tutuklular heyecan içerisinde sohbet ediyorlardı. Sessiz ve sakin olmalarını istedim. Uyarım dikkate alınmıştı.

Firar edecekler düğüne gider gibi giyinmişlerdi. Tabii ki benim de onlardan farkım yoktu. Heyecanımı belli etmemek için kendimi zorluyordum.

İçeride her şey firar etmek için hazırdı. Cezaevi dışında neler olup bittiğini merak ediyordum.

Parolayı beklemek için tünele giriyoruz

Gözetleme için hücreye giriş zamanım gelmişti. Bülent de bana katılmak istiyordu. Bülent'i yanıma alarak, hücrenin parmaklığını yerinden çıkarmış ve hücreye girmiştim.

Dışarıda her şey kontrol altına alındıktan sonra, yine Sefa'nın denetiminde belirli aralıklarla, tutuklular tünelden sevk edileceklerdi.

Mazgalın karşısına geçtim ve dışarıyı gözetlemeye başladım. Güneş binaların ardından kaybolmuştu ama henüz ortalık kararmamıştı. Akşamın ilk saatleri olduğu için, gerek araç trafiği gerekse kaldırımdaki yaya akışı alabildiğine yoğundu. Nefesimi tutmuş, tüm dikkatimi dışarıya yoğunlaştırmıştım.

Gözetleme yaparken sanki günlerdir oradaymışım hissine kapıldım. Pür dikkat dışarıyı gözetlerken, beynim başka şeylerle meşguldü. Dışarıdaki hiçbir detayı gözden kaçırmak istemiyordum. Sekiz aylık mahkumiyetin ardından bugün özgürlüğüme kavuşacağım için mutluluğum doruk noktasındaydı. Artık hiçbir gücün bu firarı durduramayacağını sanıyordum.

Sefa ve Bülent'ten ayrılmak zor olacaktı. Hüzünle mutluluğu bir arada yaşıyordum. Şimdi yan yana olduğum Bülent'ten biraz sonra ayrılacak ve belki bir daha onunla karşılaşma şansım olmayacaktı. Arkadaşların gözlerindeki ayrılık hüznü içimi yakıyordu.

O gece nerede olacağımı bilemiyordum. Beni almaya gelecek arkadaşlar kimlik gibi birtakım detayları önceden hazırlayacaklardı. Büyük bir ihtimalle de turistik bir yerde konaklayacaktım.

Karmakarışık düşünceler içinde dolaşırken gözüm yoldan geçen körüklü bir otobüse takıldı. Sanki tünelin içerisinde kazıya devam ediyormuş duy-

gusuna kapıldım. Tüm bedenim korkuyla irkildi.

Bir kız ve bir delikanlı el ele, sohbet ederek kaldırımda yürüyorlardı. "Dışarı çıkınca belki benim de bir sevgilim olur" diye düşündüm. Belki de sevgili bulmaya hiç zamanım olmayacaktı. Birisini sevmenin, birisi tarafından sevilmenin nasıl bir duygu olduğunun farkında bile değildim. Benim için tek sevgi vardı, o da devrim sevgisiydi.

Dışarıda toplumsal mücadele gün geçtikçe yükselmeye başlamıştı. Sivil ve resmi faşist güçler fütursuzca saldırılarını artırmış, her gün onlarca insan, silahlı, bombalı saldırılarla katlediliyordu. Hiç kimsenin can güvenliği kalmamıştı. Dışarıdan ziyarete gelenler, "Hiç olmazsa içeride yatanların can güvenliği var" diyecek hale gelmişti. Gelecek günlerin tespitini yapan bazı siyasi hareketler, "cuntacıların iktidara el koyacağı" öngörüsünde bulunuyordu. Böylesi bir durumda Bayrampaşa'daki elebaşı dedikleri siyasi tutukluların tamamının firar etmesi, mevcut iktidarın prestijini iki paralık edecekti. Kafamdan geçen bu düşüncelerle iyice dalmıştım.

Ve karşıki eve baskın gerçekleşiyor

Havalandırmada ıslık sesi geliyordu. Tam o anda dört kişinin peş peşe eve doğru yaklaştığını gördüm. Bülent havalandırmaya bakacaktı. Gözlerimi evden ayırmıyordum. Heyecanım iyice artmıştı. Aylardır bu günün beklentisi içerisindeydim. Bülent, Sefa ile konuşup hücreye dönmüştü. Eve doğru yaklaşanları işaret ederek, "Herhalde baskını yapacak olanlar bunlar" dedim.

Gelen dört kişiden birisi kapının zilini çalıyordu.

Firar etmemize artık saat değil dakikalar kalmıştı. Belki on beş dakika sonra dışarıda olacaktım.

Evin kapısı henüz açılmamıştı. Sanki saatlerdir orada bekliyordum. Biraz sonra kapı tekrar çalındı. Yine ses seda yoktu. Ev sahipleri evde olmayabilirdi. Yerimden duramıyordum. Ya evde yoklarsa!

Telaşlanmıştım. Sanki zaman durmuştu. Bir süre sonra evin kapısı yavaşça açıldı. Kapıyı açanın kadın mı erkek mi olduğunun farkına varamadım. Çünkü kapıyı açan kişi bulunduğum noktadan tam olarak görülmüyordu. Zili çalan kapıdan içeriye hızla dalarken, diğer üç kişiden ikisi de onun peşinden eve girmişti. Dördüncü kişi gözcülük ve parolayı vermek için dışarıda kalmıştı.

Kapıda gözcülük yapan, cebinden bir sigara çıkararak yaktı. Dışarıdaki her hareketi izliyordum. Gözcü, 5-10 metre sağa, sonra geri dönerek sola doğru kendinden emin bir halde sakin adımlarla gezinmeye başladı.

Bülent'e doğru döndüm ve "Bu iş tamam" diye bir çığlık attım. Evdekilerin etkisiz hale getirilmesi, dışarıdan getirdikleri matkapla duvarı delerek eve geçiş yolunun açılması en fazla on beş yirmi dakikalarını alırdı. En fazla yarım saat sonra dışarıdaydım.

Evi dikkatle incelediğimde büro bitişiğindeki pencerenin açık olduğunu gördüm ve içimi bir huzursuzluk kapladı. Ziyarete gelen kişiye pencerelerin açık olabileceği uyarısını yapmış ve bu konuda hassas davranılmasını hatırlatmıştım. Bir an telaşımın yersiz olduğunu düşündüm ama yine de gözlerim evin açık olan penceresindeydi. "Bu pencereyi kapatmayı unutmasalar bari" diye kendi kendime söyleniyordum ki 12 yaşlarında bir erkek çocuğu, evin penceresinden yalın ayak atlayarak, yayından çıkan bir ok gibi dışarıya fırladı.

Bir anda yüreğime kurşun saplandığını hissettim ve acılar içerisinde kıvranmaya başladım. Başımdan aşağı kaynar sular dökülüyordu: "Mahvolduk, mahvolduk..."

Açık pencereden fırlayan çocuk mu, umutlarım mı, özgürlüğüm mü?

İçimdeki acı dayanılamaz boyuttaydı. Karın bölgeme saplanan acılar sanki canımı alıyordu. Tüm vücudum bıçak darbeleriyle paramparça ediliyor gibi sızlıyordu.

Pencereden fırlayan çocuk, "Baskın var" diye avazı çıktığı kadar bağırarak, 30 metre kadar ilerdeki bakkal dükkanına doğru koşmaya başlamıştı. Dışarıdaki gözcü, çocuğun peşinden onu yakalamak için harekete geçmişti ama çocuğa yetişmesi mümkün değildi.

Duvarı yumruklamaya başladım. Çocuk, korkudan öylesine hızlı koşuyordu ki kurşun sıksan yetişmezdi. Zaten çocuğun bağırmasıyla birlikte, cezaevi bahçesindeki nöbetçi askerler, çocuğa doğru koştular. Çocuk bakkala ulaşmış, askerlerden iki tanesi de bakkala yaklaşmıştı.

Çocuğun peşinden koşan gözcü, çocuğu takip etmekten vazgeçti ve eve yöneldi. Çıldırma noktasına gelmiştim. Telaşla kapıyı çalan gözcü, kapıyı açan arkadaşına bir şeyler söylüyordu. Bir dakika sonra dört kişi, geldikleri istikamete doğru yönelmişlerdi.

Bir anda ayaklarımın beni taşıyamadığını hissettim. Tepemden kaynar sular dökülüyordu. Nefes alamıyordum.

Bu sorumsuzluğun hesabını kim verecek?

Özellikle ziyarete gelen kişiyi, ev baskını konusunda en az üç kez uyar-

mıştım. Eve girdiklerinde diğer odaların anında kontrol edilmesi gerekliydi. Hatta kapının girişinin solundaki pencerenin bazı zamanlar açık olduğunu ısrarla belirtmiştim. Bu kadar beceriksizliği aklım almıyordu. Göz göre göre yüzlerce insanın geleceğiyle oynanmıştı. Böylesine sorumsuzca davrananlar, bu sorumsuzluğun hesabını nasıl vereceklerdi?

Olayın şokunu atlatamamıştım. Çıldırmamak elde değildi. Hayal gördüğümü sanıyordum ama bir anda bakkalın etrafı, sokak sakinleri, askerler ve polis otolarıyla kuşatılınca gördüklerimin hayal olmadığının farkına vardım. Polis otoları evin önünde barikat kurmuş, polisler, sık sık içeri girip çıkıyordu. Yol trafiğe kapatılmış, evin önünde aşırı bir kalabalık yığılmıştı. Ne yapacağımı şaşırmıştım.

Çok kısa bir süre sonra bir tane de panzer evin yanında mevzi almıştı. Beynim sanki durma noktasındaydı. Bir anda tüm hayallerimin, geleceğe ilişkin umutlarımın nasıl yok edildiğini gözlerimle görmüştüm. Bin bir çaba ve güçlükle, aylardır, dişimizle tırnağımızla, her an ölümle burun buruna yaşayarak kazdığımız tünel, beceriksiz ve sorumsuz insanların yüzünden boşa çıkmıştı.

Gördüklerime inanamıyordum ya da inanmak istemiyordum. Kalabalık gittikçe artıyordu. Çıldıracağımı sandım. Bülent şaşkınlık içerisinde beni izliyordu. Hırsımı alabilmek için yumruklarımla duvarı dövüyordum. Ellerim kan içerisinde kalmıştı ama ben parmaklarımın acısını duymuyordum bile.

Bülent, kollarıyla beni sararak sakinleştirmeye çalışıyordu ama ben hırsımdan çatlayacak haldeydim.

Baskını gerçekleştirenler gözden kaybolmuştu.

Başımı Bülent'in omzuna dayadım ve hıçkırarak ağlamaya başladım. Ağlamama dayanamayan Bülent'in de gözünden yaşlar dökülüyordu. Bülent'in kollarından kendimi kurtardım. Tekrar dışarıya baktığımda cezaevi çevresi, polis ve jandarma barikatıyla abluka altına alınmıştı. Bülent, olanları sessizce izliyor, sanki dilini yutmuş gibi tek bir kelime dahi konuşmuyordu.

Gözyaşlarıma hâkim olamıyordum. "Nasıl, nasıl, nasıl" diye haykırarak olduğum yerde dönüp duruyordum. Tekrar tekrar dışarıya bakıyor, her bakışımda psikolojim daha da bozuluyordu. Tüm vücudumu bir titreme kaplamıştı. Bu durumda burada kalmanın bir anlamı yoktu.

Mazgal boşluğunu terk etmeye karar verdim. Hücrenin penceresine doğru yöneldim.

Hücrede Sefa ile göz göze geldiğimizde ancak fısıldayarak "Her şey mahvoldu" diyebildim. Koğuşa doğru yürüyordum ama ayaklarım bedenimi ta-

şımakta zorlanıyordu. Büyük bir umutla beni bekleyenlere ne diyeceğimi bilemiyordum.

Hesap veren yok, kaçış umudu da...

Koğuşta bekleyenlere, beklenmedik bir aksilik olduğunu, şimdilik bu eylemin ertelendiğini, daha sonra tekrar haber verileceğini, olayla ilgili hiçbir kimseye hiçbir şey anlatılmamasını, herkesin geldiği gibi tekrar koğuşlarına dönmesini izah ettim.

Ayakta duracak halim kalmamıştı. Gelenler, büyük bir şaşkınlık içerisinde, hayal kırıklığıyla koğuşlarına geri dönüyorlardı.

Öylesine çaresizlik içerisindeydim ki, şimdilik dışarıdan gelecek haberleri beklemekten başka yapabileceğim bir şey yoktu.

Olayın nasıl geliştiğini az çok tahmin edebiliyordum. Ama ev baskınını yapanların, evdekilere ne söyledikleri bilinmiyordu. Eğer evde bulunanlara, tünelle ilgili bir şey söylenmemiş ise birkaç gün sonra, büronun içerisinden çıkmak mümkündü. Hâlâ ümidimi korumak istiyordum.

Hiç kimsenin ağzını bıçak açmıyordu. Koğuşta sanki cenaze çıkmış gibi bir hava vardı. O akşam yemek yemeden doğruca yatağa uzandım. Koğuşta çıt çıkmıyordu. Nevresimi kafama çektim. Hiçbir şey düşünmek istemiyordum ama olay gözümün önünden hiç gitmiyordu.

Bir an önce bir daha uyanmamak isteğiyle uykuya dalmak istiyordum. Çekilen onca eziyetin ardında, böylesine hayal kırıklığı yaşamak, katlanılacak bir durum değildi. Daha önce kaldırımda çıkış konusunda ısrar etmediğim için kendime nasıl da kızıyordum.

İçimden bir ses "Kendini daha fazla yıpratma, yeni bir yola bak" diyordu. Ama hazır yolun bu şekilde heba edilmesini kabullenemiyordum. Uykuya daldığımda saat gecenin birini geçiyordu.

Sabah erkenden uyandığımda uyku sersemliğiyle akşam yaşadığım şoku unutmuş, sanki her zamanki gibi tünele girmek için geç kaldığımı sanmıştım. Koğuşta horultular yükseliyordu. Sefa ve diğer arkadaşların yatağında uyuduğunu görünce sersemliğim geçmiş, akşam yaşadığım şoku hatırlamıştım.

Yatağımı özenle düzelterek üstümü giydim ve havalandırmaya çıktım. Havalandırmada benden başka kimse yoktu. Bir uçtan diğer uca hızlı hızlı volta atmaya başladım.

Saat sekizde Sefa yanıma yaklaştı. "Günaydın, erkencisin" dediğinde gözyaşlarımı tutamadım ve ona sarılarak doyasıya ağlamaya başladım.

Hâlâ tünelden gitme umudum vardı. Çünkü tünel evin altında değildi.

Evde yapılacak araştırmada tünelin bulunma ihtimali yoktu. Komite dışarıya haber göndererek evin çevresini araştırmalarını istemişti. Dışarıdan haberin gelmesi gecikmedi. Gelen haberler, ufak da olsa taşıdığım tüm ümit kırıntılarını da yok etmişti.

Evdekileri etkisizleştirmek için içeri girenler, eve girdiklerinde her şeyi anlatmışlardı. Evdekilerin panik ve heyecanını azaltmak için, eve baskının ev sahiplerine yönelik olmadığını, arkadaşlarının cezaevinden dışarıya doğru tünel kazdığını, çıkışın bu evden gerçekleşeceğini ayan beyan söylemişlerdi. Odaları kontrol etmedikleri için yan odadaki çocuk, silahlı adamların, annesini ve kardeşlerini etkisizleştirmeye çalıştığını görünce, dışarıya açılan pencereden atlayarak kaçmıştı.

Evin çevresi yirmi dört saat boyunca, otomatik silahlı sivil polisler tarafından ablukadaydı. Anlaşılan polisler, tünelden çıkanları avlamak istiyordu.

Eylem sırasındaki aksiliği anlayabiliyordum ama eylem başarılmadan tünelin varlığının anlatılmasını anlayamıyordum. Komiteden, özellikle bu eylemin sorumluluğunu alan hareketin temsilcisinden hiçbir ses çıkmıyordu.

Kendi kendime komplo teorileri üretmeye başlamıştım. Bana göre belki de birileri bizlerin dışarı çıkmasını istememişti. Beş yüz kişinin kaderiyle oynayan bu insanların yaptıkları sanki tam bir komploydu.

2 gün sonra tünele girdiğim an gözlerime inanamıyordum. Tünelin içi tamamen suyla dolmuştu. Büyük bir ihtimalle tünelin çıkışını bulmuşlar, çıkış kısmından tünelin içine doğru suyu akıtmışlardı.

Cezaevi idaresi, tünelin bahçeden geçen kısmını bulmak ve kapatmak için, ev hizasından başlayarak, cezaevi bahçesini 10 metre genişliğinde dozerle kazmaya başladı. Dozerler çalışırken mazgal boşluğunda olanları izliyordum. Gardiyanlar, askerler bahçeye toplanmışlardı.

Dozerler birkaç saatlik bir kazıdan sonra, tünelin bahçeden geçen kısmını ulaşmışlar ve tüm bahçe boyunca tünelin içine beton dökerek kapatmışlardı. İşçiler betonu dökerken sanki oraya gömüldüğümü, üzerimin betonla kapatıldığını hissediyordum. Tünelle ilgili tüm umutlarım kaybolup gitmişti.

Mazgalın karşısında göz yaşlarıma hâkim olamıyordum. Artık bu psikolojiyle B1'de kalmak mümkün değildi. B1'deki tüm arkadaşlara veda ederek B8'e döndüm. Zaten kısa bir süre sonra koğuş kapıları da kapatılmaya başlandı. Koğuşlar arası irtibat kesilme noktasına gelmişti. Özgürlüğe bu kadar yaklaşmışken, beceriksizlikle yüzlerce insanı cezaevinde bırakanlara karşı öfkeliydim. Öfkem bir türlü geçmek bilmiyordu.

Biz umudumuzu kendimiz yaratmıştık ama son anda birileri tüm umutlarımızı karartmış, yok etmişti. Arkadaşlar psikolojik durumumun farkındaydı. Ellerinden geldiğince bana karşı hoşgörülü yaklaşıyorlardı.

Delirmeliyim

Her geçen gün cezaevinde daha sıkı tedbirler alınıyordu. Yeni bir firar yolu denemek istiyordum ama her geçen an kapana kısıldığımı anlıyordum.

Gardiyanlar eskisi gibi siyasilerle çok fazla sohbet etmiyor, sayım yapıldıktan sonra kapılar kilitleniyordu.

Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ne kendimi atabilirsem, dışarıdan müdahaleyle kaçabilirdim. Siyasi mahkumların bu hastaneye sevk edilme şansı yoktu. Oraya ancak başka bir adli mahkumun yerine geçerek gidebilirdim.

Daha önce bir süre akıl hastanesinde yatan adli bir mahkumu bulmak zor olmadı. Sevk işlemini Günay organize etti. Bu sevki nasıl başardı bilmiyordum. Yalnız bu iş için doktora 30 bin lira verildiğini söylüyordu.

Birkaç gün sonra adli mahkumun pazartesi gününe sevkinin yapıldığı haberi geldi. 2 gün sonra yeni şansımı deneyecektim.

Pazartesi sabah erkenden kalktım. Nöbetçiler dışında tüm koğuş uyuyordu. Elimi yüzümü dahi yıkamadım. Cebimde çok az miktarda para vardı. Pantolonumu, gömleğimi paramparça ettim. Nöbetçilerin gözü bendeydi. İç çamaşırımın içerisine hastanede vurulacak iğnenin etkisini azaltacak uyarıcı hapları yerleştirdim ve gardiyanı beklemeye başladım. Anlatılanlara göre, hastaneye yatırılmadan önce, hastaları uyuşturacak iğneler vuruluyordu. Bu uyuşturucu iğneler vücuda zerk edildikten sonra vücudun kaskatı kesildiği ve hareket kabiliyetinin kaybolduğu söyleniyordu. Bu haplar, iğnenin uyuşturucu özelliğini ortadan kaldıracaktı.

Gardiyan saat ona doğru beni koğuştan alarak arama mahalline götürdü. Hastaneye gidecekler kapı altında araba bekliyorlardı.

Hiç kimseyle ilgilenmeden bir köşeye büzüldüm. Bazı mahkumlar dikkatle beni inceliyordu. Boş ve anlamsız gözlerle çevremi süzmeye başladım. Ara sıra kendi kendimle konuşuyor, ahlayarak, oflayarak sağa sola bağırıyordum. Dudaklarımı büküyor, gözlerimi kırpıştırıyor, ayaklarım üzerinde bir maymun gibi zıplıyordum. Gerçekten deli olduğumu sanan diğer mahkumlar benden uzak durmaya çalışıyorlardı.

Hastaneye gideceklerin adları okunmaya başladı. Yerine geçtiğim mahkumun adı okundu. Önce hiç ses çıkarmadım.

Gardiyan sesini yükseltmişti. Belli belirsiz "hah hıh" diye, elimle havada boş bir daire çizerek cevap verdim. Jandarmalar ellerimi kelepçeledi.

Askeri araca yerleşirken jandarmalar bana dikkatle bakıyorlardı. Bir saate yakın bir yolculuktan sonra Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nin kapısından içeri süzülen askeri araç kapıya yakın bir yere park etti.

Biraz heyecandan biraz da numaradan titremeye başladım. Askerlerin başındaki astsubay hastaneden içeriye girerek gözden kayboldu. Beş dakika sonra astsubayın arkasından beyaz gömlekli bir doktorun bahçeye çıktığını ve arabaya doğru geldiğini görünce titrememi artırdım. Doktor iyice yaklaşmıştı. Kendi kendime homurdanmaya başladım.

Gelen doktor, uzman doktorun bizleri muayene edeceğini, o doktorun da bugün izinli olduğunu anlatırken ben titrememi olağanüstü derecede artırmıştım.

Doktor, bana yaklaştı. Ellerimi ayaklarımı dikkatle inceledikten sonra, "Neyin var" diye sordu. Doktorun gözlerinin içine boş boş bakarak kafamı yumruklamaya başladım.

Doktor, "Dur, dur" diye elimi tuttu. Dikkatle gözlerimin içine bakıyordu. Ben de keskin ve sert bir bakışla doktorun gözünün içine doğru baktım ve kafamı salladım. Doktor, baştan aşağı beni incelerken ben çam ağaçlarıyla meşguldüm. Bir ara gözleri yırtık pantolonuma ve gömleğime takıldı. Bir süre sonra doktor, astsubayın kulağına eğilerek, "Bu tutuklunun durumu iyi değil ama elimden hiçbir şey gelmez" diye fısıldadı.

Doktor bir kez de bana dönerek, tutukluları hastaneye yatırma yetkisinin olmadığını belirtti ve başka bir gün getirmelerini söyleyerek uzaklaştı.

Çaresizce araca bindim. Hastane umudum da boşa çıkmıştı. Askeri araç cezaevine doğru yol alıyordu. Yine bir saatlik yolculuktan sonra, cezaevinin kapı altı denilen kısmından içeriye giriyordum.

Hastaneye tekrar sevk çıkartmak çok kolay değildi. Zaten ilk sevk işlemi de rüşvetle yaptırılmıştı. Koğuşa döndüğümde bir insanın bu kadar şanssız olmasına şaşırıyordum.

Eylül ayının ilk haftası gelip geçmişti. Cezaevinin dışında ve içerisinde her geçen gün güvenlik tedbirlerinin arttığı belirgin bir şekilde görülebiliyordu. Bayrampaşa'da yatan siyasilerin askeri cezaevlerine sevk edileceği dedikodusu ortalığa yayılmıştı.

Eylül 1980

O gün geldi. 12 Eylül.

İdare, megafonlardan tüm siyasilerin eşyalarını toplamalarını ve hazır bir şekilde beklemelerini duyuruyordu.

Herkes eşyalarını sevk torbalarına doldurarak beklemeye başladı. Yalnız komite almış olduğu bir kararla sevkin idarenin istediği şekilde değil, mahkumların istediği şekilde olmasını istiyordu.

Koridora çıktığımızda yüzlerce askerin idare bölgesinde operasyon için bekletildiğini gördüm. Askerlerin komutasındaki albay, tutuklulara seslenerek tüm mahkumların Davutpaşa'ya sevk edileceğini, adı okunanların sırayla öne çıkmalarını istiyordu.

Bizler, bu isteğe sloganlarla cevap veriyorduk. Saatlerce uğraş veren albay, bu sevk işlemini ad okuyarak yapamayacağını anlamış, askerlere operasyon için emir vermişti.

Askerlerle karşı karşıya gelmiştik. Çatışma başlamıştı. Askerler, kol kola giren tutukluları birbirinden ayırmada bir hayli zorlanıyordu. Dava arkadaşlarımla yan yanaydım.

Ön saflarda bazen yumruk yumruğa çatışmalar yaşanıyordu. Aynı cezaevine gitmek isteyen tutuklular birbirlerine yakın duruyordu. Akşam saat sekiz civarında ben ve aynı davadan yargılandığım arkadaşlarım toplu olarak aynı askeri araç içerisinde yeni bir bilinmeze doğru yol alıyorduk.

Askeri aracın parmaklıkla çevrili ufacık penceresinden dışarıya göz attığımda, Davutpaşa'ya değil, Kağıthane içerisinden geçerek kuzeye doğru yol aldığımızı gördüm. Geçtiğimiz yer ormanlık bir alandı.

Nihayet kışla göründü. Geldiğimiz yer Hasdal Cezaevi'ydi. Cezaevi, nizamiyenin aksi istikametine kurulmuştu. Tüm çevre kuşatma altındaydı.

Hasdal günleri

Askeri aracın kapısı açıldı. Kapıda beliren bir astsubay, araçtan çıkmamız için bizi sert bir dille uyarıyordu.

Birbirimize kelepçeli halde aşağı indik. Uzaktan köpek havlamaları geliyordu. Tel örgülerle çevrili havalandırma dışındaki askerlerin namluları bize yönelikti. Havalandırma içindeki askerler bir taraftan coplarını sallıyor, bir taraftan da esas duruşta durmamız için uyarıyorlardı. Daha önce böyle bir yaptırımla karşılaşmamıştım.

Arama yapan asker, eşyalarımı toprağın üzerine dağıtarak copuyla karıştırıyordu. Askerin bu tavrı karşısında çok fazla sabredemedim ve copu tuta-

rak çekip askerin elinden aldım. Böyle bir tepki beklemeyen askerlerin gözü komutanlarındaydı.

Astsubay bana doğru sert adımlarla yaklaştı ve "Sen kendini ne sanıyorsun" diye bağırdı. Böyle arama yapılamayacağını, bu aramanın karşısındakine işkence yapmaktan farksız olduğunu söyledim.

Aniden bir "Dikkat" çekildi. Binbaşı havalandırmadan içeri giriyordu. Ellerim arkada bekliyordum.

Binbaşı, burasının Bayrampaşa'ya benzemediğini, askeri cezaevi olduğunu ve bizim de askeri tutuklu statüsüne tabi olacağımızı anlatıyordu. Eğer sorun çıkarırsak en sert şekilde cezalandırılacağımızı kendine özgü sert bir üslupla bildiriyordu.

Ben asker olmadığımı, siyasi tutuklu olduğumu, böyle davranamayacakları cevabını verdim. Binbaşının cevabı ise "Alın bunu" oldu.

Üç dört tane asker beni kollarımdan yakalayarak sürüklemeye başladı. Diğer arkadaşlar itiraz edecek oldu ama her tutuklunun önüne üç dört asker çoktan dizilmişti bile.

Beni diğer tutuklulardan ayırdılar ve ikinci katta tuvaletlerin yanında inşaat halindeki hücreye koydular. Hücre, 4 metrekare civarında, henüz inşaatı bitmemiş bir haldeydi. Hücre kapısında bir asker nöbetçi olarak kalmıştı. Askerler, hayvanat bahçesini gezen ziyaretçiler gibi izliyorlardı bizi.

Çok geçmeden binbaşı elinde uzunca bir cop ve peşinde on kadar askerle hücrenin kapısında belirdi.

Binbaşının emri üzerine kollarıma giren askerler, beni sürükleyerek koridora çıkardılar. Askerler de mevcut koşullara henüz alışamamıştı.

Binbaşı bir yandan "Aklınızı başınıza alacaksınız" diye söylenirken bir yandan da elindeki uzun copu bacaklarıma şiddetle vuruyordu.

Copun vücuda temas sırasında yarattığı acı dayanılacak boyutta değildi. Tüm vücudum sarsılıyordu. Darbenin yarattığı fiziki tahribattan daha öte bir acıydı bu. Çok geçmeden bu copun elektrikli bir cop olduğunu anladım.

Binbaşı dayak atma konusunda amatördü. Copu şiddetli vurmasına rağmen, vururken korktuğu yüzünden belli oluyordu.

On dakika süren dayak uygulamasından sonra, binbaşı beni askerlerin eline bırakıp uzaklaştı.

Askerlerin tavrı çok sert değildi. Tüm vücudum sızlıyordu. Kollarımdan sürükleyerek tekrar hücreye koydular. Binbaşı, "Asker, gel buraya" diye nöbetçiyi çağırıyordu. Anlaşılan binbaşının odası bu hücrelere yakın olmalıydı.

Nöbetçi iki dakika sonra, binbaşının beni görmek istediğini bildirdi. Bin-

başının makamına geldiğimizde, kapıda "Cezaevi Müdürü" yazısını gördüm. Binbaşının bu cezaevinin müdürü olduğu anlaşılıyordu.

Askerler önüme ve arkama mevzilenmişler, beni ortalarına almışlardı. Binbaşı, sanki az önce dayak atan kendi değilmiş gibi, babacan bir tavır takınmıştı. "Oğlum ne diye böyle yapıyorsunuz, hem kendinizi hem de bizi zor durumda bırakıyorsunuz" diye söylev çekmeye başlamıştı. Binbaşı, kendilerinin asker olduğunu, verilen emirleri yerine getirmekten başka bir şey yapmadıklarını, bu görevi yerine getirirken herhangi bir sorun yaşamak istemediğini dile getiriyordu.

Hiç çekinmeden binbaşının gözlerinin içine baktım. Binbaşı, omuzlarını kabarttı ve arkaya doğru yaslandı. Bir bana bir göğsündeki armalarına bakıyordu. Biraz önce bana dayak atan adam, karşımda süt dökmüş kedi gibi görünüyordu.

Konuşmaya karar verdim. Aykırı bir davranış sergilemediğimi, esas provokasyonu askerlerin yarattığını, akabinde gelişen dayak olayının işkence ve zulüm olduğunu, bu tür işkencelerle bizleri baskı altına alamayacaklarını uzun uzadıya anlatıyordum ki binbaşı, yaptıklarından dolayı özür diledi ve beni diğer arkadaşlarımın yanına koğuşa götürmeleri emrini verdi.

Koğuşa girdiğimde tüm koğuş etrafımı sarıp ne yapıldığını soruyordu. Yapılan uygulamayı kısaca anlattım ve benim için ayrılan yatağı düzeltmeye koyuldum.

Tüm ülkenin üzerine bir karabasan gibi çöken 12 Eylül, dışarıyı susturduğu gibi cezaevlerindekileri de susturmak istiyordu. Ama bu öyle çok kolay olmayacaktı. Çünkü İstanbul cezaevlerindeki tutuklular, diğer illere göre daha örgütlüydü ve buradakilerin mücadele geleneği daha yüksekti. İstanbul, siyasi hareketlerin kalbi ve beyniydi. Binbaşı da Hasdal Cezaevi Müdürü olarak, mahkumları asker olarak gördüğü için askerler üzerinde kurduğu hiyerarşi ve tahakkümü tutuklular üzerinde de kurmak istiyordu.

Hasdal'da 4 ay

Hasdal Cezaevi'nde uzun süre tutulmayacaktım. 4 ay sonra davam "Ankara-Ana Dava"yla birleştirildiği için Mamak Cezaevi'ne gönderilmem gerekiyordu.

Hasdal'da yattığım 4 aylık süre boyunca, cezaevinde yapılan her direniş eyleminin ardında, binbaşı tarafından "akıllanmaz" sınıfından görüldüğüm için hırpalanıp durdum. Ama binbaşı her hırpalamanın ardından korkudan veya pişmanlığından dolayı her zaman benden özür diledi. Binbaşı, ne yardan ne de serden geçiyordu.

Askerlerden aldığımız bilgiye göre binbaşı, Kıbrıs savaşı sırasında dengesini kaybetmişti.

Hasdal Cezaevi'nde banyo yoktu. Banyo yapmak için tutuklular toplu olarak askeri kışlanın hamamına götürülüyordu. Kışla binasıyla cezaevinin arası 600-700 metre civarındaydı. Tutuklular, silahlı ve coplu askerler tarafından etrafı kuşatma altına alınarak hamama götürülürdü. Hamamda yıkanma süresi ise en fazla on dakikaydı.

Bazen bir ay boyunca hamama götürülmezdik. Tabii ki bu durumda bitlenmemiz kaçınılmaz olurdu. Özellikle Nazım Yılmaz'ın bitten dolayı kaşınması bizi kahkahalara boğardı. Eli hiç bacak arasından çıkmazdı. Nazım Abi burnunu çekerek öylesine hart hart kaşınırdı ki yüzündeki ekşi ifade hepimizi güldürürdü.

Vücudumuzu öylesine bit sarıyordu ki sabah tuvalete gittiğimde külotumu çıkarıp silkelediğimde suyun yüzü onlarca bitle dolardı. Her gün tuvalette en az beş kere silkelemeyi tekrarlamama rağmen, ertesi gün külotumun yine yüzlerce bit tarafından sarıldığını görürdüm.

Nihayet 1981 yılının ocak ayı sonunda, karlı bir günde benim ve aynı davadan yargılandığım arkadaşlarımın adları sevk için okunduğunda, bizleri uğurlamak için binbaşı kapıda hazır bekliyordu.

Binbaşının bizden kurtulduğuna sevindiği her halinden belli oluyordu. Ellerimizi tek tek sıktı, "Güle güle gidin" diyerek bizi uğurladı.

Tatlı sert bir adam olan binbaşı, aslında kötü biri değildi.

Selimiye'nin değişen tutumu ve Mamak duyumu

Hasdal Cezaevi'nden hareket eden sevk aracı, şehir içinde uzun bir yolculuğun ardından Selimiye Askeri Cezaevi'nin önünde durmuştu. Selimiye'ye girdiğimde ilk tutukluluk günlerini geçirdiğim cezaevinden çok farklı olduğu hemen göze çarpıyordu. Daha şimdiden tüm gözler üzerimizdeydi. Aksi bir davranış şiddetle cezalandırılıyordu.

Bir yılı aşkın bir süredir tutukluydum ve hiçbir yerde böylesine aşağılanma görmemiştim. Henüz koğuşa veya hücreye yerleştirmeden bizleri hizaya sokmak istedikleri anlaşılıyordu ama bizi hizaya sokmak çok kolay değildi.

Üst araması, esas duruş gösterme gibi bahanelerle dövülmeye başlamıştık. Arama bölümündeki üsteğmen, "Siz kimsiniz, biz sizi ezdik geçtik, kimin nerede olduğunu açıkça görüyoruz" diyerek bizleri yıpratmak istiyordu. Tüm baskılara rağmen bizleri bir türlü esas duruşa sokamıyorlardı.

Bu uygulamalar devam ederken içeriye giren uzun boylu bir yüzbaşı, "Bunlar burada geçici, fazla uğraşmayın, yarın gidecekler" uyarısında bulununca, yaptırımlardan vazgeçerek bizi giriş hücrelerinden üçüncü hücreye yerleştirdiler.

Sevk edileceğim Mamak Cezaevi için çok kötü şeyler duyuyordum. Tüm tutuklular fiziken ve ruhen teslim alınmıştı. Akıl almaz yaptırımların uygulandığına ve tutukluların bu yaptırımların tamamını kabullendiğine bir türlü inanmak istemiyordum.

"Cehennemim diğer adı Mamak"a yolculuk

Yan taraftaki hücrede idam cezası alan, Kadir Tandoğan ve Ahmet Soner kalıyordu. İdamlıkların günleri sayılıydı. Hücreler arası konuşmak yasak olmasına rağmen her şeyi göze alarak onların hal ve hatırlarını sorduk. Nöbetçi askerler konuşmalarımızı engellemek için ellerinden geleni yaptılar.

Hücreye girdiğimizde, Sultanahmet Cezaevi'nden gelen diğer arkadaşlarla karşılaştım. Onları sekiz aydır görmüyordum. Hasretle birbirimizi kucaklayarak özlem giderdik.

Selimiye Cezaevi'nde çok fazla tutacaklarını sanmıyordum. Büyük ihtimalle 2 gün sonra Ankara Mamak Cezaevi'ne sevk gerçekleşecekti.

Sultanahmet'ten gelen arkadaşların anlattıklarına göre Mamak, cehennemin diğer adıydı.

Grup olarak nasıl tavır takınacağımızı konuşmamız gerekiyordu. Ya her şeye boyun eğecektik ya da direnecektik. Genel eğilim kayıtsız şartsız direnişten yanaydı. Direniş, hiçbir zaman bana yabancı değildi.

2 gün sonra sevk için hazır olmamız talimatı verilmişti. Sabahın ilk saatlerinde eşyalarımızı hazırladık ve beklemeye başladık. Yüreğim yine bir bilinmeze doğru yol almanın sıkıntısıyla daraldıkça daralıyordu.

ANILAR II

Mamak... Cehennemin Diğer Adı

İllüstrasyon: Duygu Güven

Aralık 1980

İnandığınız doğruların yanlış yorumlandığının farkına varır ve farkına vardığınız yanlışları düzeltme şansını da yakalayamazsanız vay halinize!

Bir yandan kafanızda şekillenen yorumlar, diğer yandan da içinde bulunduğunuz olumsuz koşullar size rahat yüzü göstermez. Çaresizlik ve çözümsüzlük canınızı yakar, yüreğinizi acıtır. Tutsaklığınız, geçip giden zaman, yanlış bildiğiniz doğrular, doğru bildiğiniz yanlışlar sizi alt üst eder. Çok zordur, oralarda, o koşullarda dimdik ayakta kalmak. Her yanınızdan kuşatılmışsınızdır. Size hiçbir çıkış yolu bırakmazlar. Çoğu zaman yaşadığınızın bile farkına varamazsınız.

Sevgili Enver Gökçe'nin çok güzel ifade ettiği gibi,

"Zaman akar, zaman geçer,

Zaman zindan içinde" akıp gider.

Cunta, 12 Eylül sonrası tüm örgütsel davaları, belirli merkezlerde toplamaya başladı. Soruşturmamız İstanbul Sıkıyönetim Savcılığı tarafından yapıldı ama toplu dava nedeniyle Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılanacağız. Tutuklular için bir cezaevinden diğerine sevk, her zaman bir tedirginlik kaynağıdır. Çünkü bilinmezlik sizi huzursuz eder. Bilinmezliğe eklenen olumsuz haberler kaygıyı daha da artırır.

Mamak Cezaevi'ne sevk, kaygı, tedirginlik ve huzursuzluğumu artırmıştı. 12 Eylül'den sonra Mamak ile ilgili anlatılanlar, insanın kanını donduracak şeylerdi. "Mamak, cehennemin diğer adı" deniliyordu. En kısa zamanda bizler de oraya sevk edilecektik.

Bir yıldır cezaevinde yatıyordum. Bu bir yıl boyunca dört cezaevi değiştirmiştim. Alemdağ, Selimiye, Bayrampaşa ve Hasdal.

Hasdal'a 12 Eylül'ün hemen sonrası sevk edildim.

İktidara zorla el koyan cuntacılar, devrimcileri tutsak almakla yetinmemiş, onlar üzerinde tahakküm kurmak için her yola başvurmaya başlamıştı. İstanbul cezaevlerindeki tutukluların örgütlülüğü sayesinde baskı ve şiddeti kısmi olarak püskürtmüş, idareyle aramızda bir denge kurmuştuk. Bizim istediklerimiz olmuyordu ama cuntacıların da istedikleri olmuyordu. Cunta dışarıda kurduğu baskı, tahakküm ve hegemonyayı bizim üzerimizde kuramamıştı. Her yan tel örgülerle, demir kapılarla çevrilmişti ama beyinler ve ruhlar hâlâ özgürdü. İdarenin baskı ve şiddetine, akıl almaz oyunlarına rağmen İstanbul cezaevlerindeki tutsaklar bir türlü teslim alınamamıştı.

Mamak Cezaevi'ndeki uygulamaların, Nazilerin temerküz kamplarındaki uygulamalardan farklı olmadığı söyleniyordu. Bu cezaevinde tutsaklar sadece bedenen değil, ruhen de tutsak alınmıştı. Bu, beni çok düşündürüyordu. Baskı, dayak, işkence neyse de ruhen teslimiyetin ölümden de beter olacağını düşünüyordum. Fiziken tutsak olabilirdim ama ruhen tutsak alınıp irademe ipotek konulması, ölümden de beter bir durumdu. Ellerime vurulan kelepçe, ruhuma da vurulursa yaşayamazdım. Ruhum bir kuş gibi özgür olmalıydı. Kuşları kafese tıkabilirsiniz ama onların uçma güdülerini yok edemezsiniz. Bir fırsatını bulduklarında, ucunda ölüm dahi olsa onları uçma özgürlüğünden alıkoyamazsınız.

Çok küçük yaşlarda yakaladığım bir bıldırcın yavrusunu elek altında besleyerek büyütmüştüm. Çocukça bir hevesti benimkisi. Birkaç ay boyunca elek altında beslediğim bıldırcın, kilere giren annemin dalgınlıkla eleği kaldırdığı bir gün, içindeki özgürlük aşkıyla öylesine bir fırlamıştı ki tavana çarparak ölmüştü. Çocuk yaşıma rağmen özgürlüğü uğruna ölüme uçan o kuş, akıl almaz bir şekilde içimi acıtmıştı. Bilinçsizce sebep olduğum bu olay hafızamda hiç silinmeyecek bir iz bırakmış, özgürlüğün eşsiz değerini o zaman çok daha iyi anlamıştım. Ellerime, kollarıma zincir vurabilirlerdi ama yüreğime ve beynime asla.

Mamak'a sevk başladı

Arkadaşların genel eğilimi, Mamak'taki yaptırımlara karşı direnmekten yanaydı. Hepimiz için yeni bir süreç başlıyordu. Gecenin geç saatlerine kadar yapmış olduğumuz sohbetin ardından, tedirgin bir psikolojiyle yatağa uzandım. Nöbetçiler, yatıp yatmadığımızı kontrol ediyorlardı. Uzun bir süre uykuya dalmakta zorlandım.

Kapıya vuran nöbetçinin gürültüsüyle uyandığımda, hücrenin tepe noktasındaki delikten havanın hâlâ aydınlanmadığı görülüyordu. Erkenden uyandırıldığımıza göre sevk işlemi başlıyordu.

Yanılmamıştık.

Nöbetçi, sevk için tüm eşyalarımızı hazırlamamızı ve hazır bir halde beklememizi bildiriyordu. Eşyalarımızı hazırlayarak kapının açılmasını beklemeye başladık. Yan tarafımızdaki hücrede idam cezasına mahkum edilen arkadaşlardan Ahmet Soner ve Kadir Tandoğan'a "hoşça kal" demek için onları uyandırmak istiyorduk. O kalın duvarlardan sesimizi duyurmak için duvarı yumrukluyorduk ama sesimizin onlar tarafından duyulduğunu sanmıyorduk.

Hücre kapımız açıldığında, nöbetçilerin itirazına aldırmadan, Ahmetlerin hücre kapısına vurarak onları uyandırmaya çalıştık. Gürültümüze uyanan idamlık arkadaşlar bizleri kapıda görünce uykulu gözlerle biraz da tedirgin bir yüz ifadesiyle kapıya doğru hızlı adımlarla yaklaştılar. Parmaklıkların müsaade ettiği ölçüde, sıcacık yoldaşlık duygularıyla birbirimizin yanaklarından öperek vedalaştık. Veda sırasında gözyaşlarıma hâkim olmak için bir hayli zorlandım. İdam cezası almış olmalarına rağmen oldukça metin görünüyorlardı. İçimizde derin bir acı ve çaresizlik duygusu vardı.

Onlar göz göre göre ölüme gönderiliyordu. Bizleri, gülerek, el sallayarak ve zafer işareti yaparak yolcu ettiler.

Bu onlarla son vedaydı. Kısa bir süre sonra her ikisi de idam edilmişti. Her ikisi de yakışıklı, insanın bakmaya kıyamayacağı gencecik birer fidandı. Biz bakmaya kıyamıyorduk ama faşist cellatlar onlara hiç acımadan kıydılar. Yüreğimiz bunca acıya ancak büyüyen öfkemiz sayesinde dayanabiliyordu.

Koridordan itibaren her taraf inzibat erleri tarafından kuşatılmıştı. Ellerimize ve ayaklarımıza zincirden kelepçe vurmuşlardı. Her birimizin koluna giren iki inzibat erinin nezaretinde otobüse doğru hızla sürükleniyorduk.

Bir an için idam sehpasına götürülüyorum duygusuna kapıldım. Projektörlerden yansıyan ışıklara bakamıyordum. Gözlerim koyu bir karanlığa gömülmüştü. Askerlerin oluşturduğu kordon altında, ellerimiz ve ayaklarımız

kelepçeliyken komando erlerinin kollarımıza sıkı sıkı yapışması bir yandan bizleri şaşırtırken, diğer yandan cuntanın korkusunu gözler önüne seriyordu.

Aslında idam bizim için de uzak bir ihtimal değildi. Nazım'ın, idamla yargılandığı dönemde, eşine yazdığı bir mektupta "Bir şalgam gibi kopartmıyorlar kellesini adamın" diye belirttiği süreç geride kalmış ve çocuk yaştaki insanların dahi kafalarını bir şalgam gibi koparttıkları bir dönem başlamıştı. Her an, herhangi bir mahkemeden aldırdıkları idam kararıyla herhangi birinin ayağının altına bir tabure koyup boynuna da bir ip geçirebiliyorlardı. İçeride, dışarıda, nerede olursa olsun, kendileri için tehlike gördükleri insanları hiç sorgusuz sualsiz yok ediyorlardı.

Gün geçmiyordu ki bir evde veya sokak ortasında insanlar, şakaklarına veya yüreklerine sıkılan kurşunlarla öldürülmesin. İşkence tezgahlarında katlettikleri insanları, "Kaçmaya çalıştı, camdan atladı veya tatbikat sırasında kaçırılmaya çalışıldı" tarzında düzmece senaryolarla kamuoyuna açıklıyorlardı.

Ülkenin her yanını idam sehpalarıyla donatmışlardı. Cuntanın generalleri, duygusuz, asık ve sevgisiz yüz ifadeleriyle yaptıkları basın açıklamalarıyla tüm ülkede terör estiriyordu. Astıkları astık, kestikleri kestikti. Parlamento kapatılmış, muhalif hiçbir ses kalmamıştı. Korku sadece bedenleri değil, yürekleri ve beyinleri de teslim almıştı. Topluma dayatılan sefil bir hayat, korkuyla kontrol altına alınıyordu. Korkunun girdabına giren insanlar, kendilerinden başkasını düşünmediği gibi, çıkarları için tüm insani özelliklerini de yitirmişlerdi. Faşizm, insanları insani değerlerinden tamamen yoksun bir halde çırılçıplak bırakmıştı.

Ölüm hiçbirimize uzak değildi. Bu duygular içerisinde otobüse adımımı attığımda henüz ortalık aydınlanmamış, yerler alacakaranlığı aydınlatan beyaz bir kar örtüsüyle kaplanmıştı. Sabahın ayazı yüzümü yalarken, askeri kuşatma yüreğimi dondurmuştu.

Otobüsün tüm koltukları doluydu. Bizim dışımızdakilerin tavır ve davranışlarına bakılırsa sağ görüşlü oldukları anlaşılıyordu ya da ben öyle hissediyordum. Arkadaşlarımızdan birisinin sorusuyla hislerimin beni yanıltmadığını gördüm. Otobüsteki diğer tutuklular MHP davası sanıklarıydı. Daha şimdiden bizi otobüs içerisinde sağcılar ve solcular olarak birbirimize karıştırmışlardı. Eğer 12 Eylül öncesi böyle bir şeyi yapmaya kalksalardı belki de otobüsün içerisinde cinayet çıkardı. Ne onlar ne de biz aynı otobüs içerisinde yolculuk yapardık. Otobüs içerisindeki görevli askerler, konuşmamamız ve sessiz olmamız konusunda uyarılar yapıyordu.

Ortalık aydınlanmış, askeri araca eskortluk yapan trafik polislerinin ar-

kasından yola koyulmuştuk. İstanbul, gelinliğini giymiş genç bir kız gibi beyaz bir kar örtüsüyle kaplanmıştı. Belirsizliğin yarattığı iç sıkıntısına rağmen karın beyazlığı ve İstanbul şehrinin büyüleyici güzelliği içimi ısıtıyordu. Tüm tutukluların, korkulu bir bekleyiş içerisinde olduğu yüz ifadelerinden anlaşılabiliyordu. Tabii ki ben de korkuyordum. Mamak ile ilgili anlatılanları biliyordum ama neyle karşılaşacağım henüz belli değildi.

Hayat şimdiki zamanda

İstanbul'un üzerine çöken kara bulutlar, bir karabasan gibi şehrin her yanını abluka altına almıştı. Sabahın uyku mahmurluğu üzerinde olan insanlar, telaşla bir yere yetişebilmek için koşturup duruyorlardı. Oldum olası İstanbul'un bu telaşını sevmezdim. Ne yazık ki insanlar, geçmişe takılı yaşamaktan veya gelecek endişesi ile bugünlerini telaş içerisinde ellerinden kaçırıyorlardı. Oysa hayat, ne geçmişte ne de gelecekteydi. Hayat şimdiki zamanda yaşanıyordu. Yarının ne olacağı veya ne getireceği şimdiden bilinemezdi ki!

İçimdeki korkuyla kafam karmakarışıktı. Dışarıda olanları pek algılayamıyor, sadece bakmakla yetiniyordum. Mideme saplanan sancının acısıyla tüm vücudum taş gibi kasılmıştı. Başım ağrıyor, yüreğim sersem sersem çarpıyor, ayaklarım tir tir titriyordu. İçinde bulunduğum ruh hali, tüm organlarımın dengesini alt üst etmişti.

İstanbul il sınırları çoktan geride kalmış, Bolu Dağları'nın zirvesine doğru tırmanıyorduk. Özgürlüğün simgesi gibi yükselen dağların arasında tutsak olarak, elleri kelepçeli seyahat etmek çok zordu.

Bolu Dağ Komando Kışlası'nda öğle yemeğinin ardından tekrar yola koyulmuştuk. Özellikle kışladaki askerler, bizlere uzaydan gelmiş acayip varlıklarmış gibi bakıyordu.

Akşam saatlerine doğru, Ankara il sınırlarından geçerek Mamak Kışlası önünde park eden otobüs, kışlanın nizamiye kapısında kısa bir süre bekletildikten sonra içeriye doğru bir kuş gibi süzülerek, askeri bir aracın kılavuzluğunda yoluna devam etti. Nizamiyeden girdikten sonra tüm tutukluları saran korku, yüzlerindeki ifadeyi donuklaştırmış, gözleri açık kalmış bir ölü gibi sabit bir noktaya dikilmişti. Belirsizlik, bu korkuyu daha da artırmıştı. Otobüsün içerisinde ölüm sessizliği hâkimdi. Bulunduğumuz noktada güneş ışınları hükmünü kaybetmişti ama Hüseyin Gazi Dağı'nın bazı tepelerine belli belirsiz de olsa ışığını saçıyordu. Kış aylarında güneş ışığı zaten bu kadar olurdu.

Sessizliğin bu kadarı dahi insanı korkutmaya yetiyordu. Otobüsün içerisinde elliye yakın tutuklunun nefes alıp vermeleri dışında hiçbir ses duyulmaz olmuştu. Belki de hassas bir kulak, korku ve heyecanla atan kalp atışlarının sesini duyabilirdi.

Askeri araç, kaplumbağa hızıyla hareket ederken, araç içerisindeki subay, ardından gelen otobüsü göz ucuyla kontrol ediyordu.

Kışla içerisinde kısa bir yolculuğun ardından otobüse eskortluk yapan askeri araç, tek katlı bir binanın önünde hızını keserek ani bir frenle durdu. Etrafta sarıyla kırmızı karışımı bir toz bulutu yükseliyordu. Aracı kullanan askeri şoför, çevik bir hareketle Jeep'ten atladı. Hızla sağa geçerek komutanının kapısını açtı. Komutan indiğinde, otobüs de onun hemen arkasında durmuştu.

Korku terörü başlıyor

Binanın önünden başlayarak, tüm çevre iki sıra halinde dizilen er ve erbaşlar tarafından kuşatılmış olmasına rağmen hâlâ binanın kapısında koşar adım askerler çıkmaya devam ediyordu. Askerlerin bu halini görenler, onların meydan muharebesine gittiğini sanırdı.

A Blok yazılı kapıdan fırlayan eli coplu ve kalaslı askerlerin korkunç görüntüsü insanın kanını donduruyordu. Ellerindeki copları rastgele sallıyor, avazları çıktığı kadar bağırıyorlardı. Başlangıçta ne dedikleri çok fazla anlaşılamıyordu.

Başlarındaki tim komutanının emriyle yürüyüş kolunda toplanan erler, "Rahat", "Hazır ol", "Uygun adım marş" komutunun ardından, yürüyüş kararları[14] sayarak otobüsün etrafında yırtıcı bir kuş gibi dönüyorlardı. Ayaklarını yere öylesine sert vuruyorlardı ki her taraf toz bulutu içinde kalmıştı. Açık havada olmalarına rağmen sesleri yeri göğü inletiyordu. Görüntü hem korkunç hem de çirkindi. Askerler, tane tane gırtlaklarını yırtarcasına haykırıyorlardı:

"Vatan... sana... canım... feda,
Vatan... sana... canım feda,
Her... Türk... asker... doğar,
Her... Türk... asker... doğar,
Türk... öğün... çalış... güven" gibi yürüyüş kararlarının ardından, Çanakkale Marşı'nı çığlık çığlığa büyük bir şevkle söylüyorlardı. Yüz ifadelerinden

14. Askerlerin eğitim sırasında ayaklarını yere vurarak sayı saymaları veya birtakım marşlar eşliğinde adım atmaları

anlaşıldığı kadarıyla bize karşı müthiş öfkeli ve kızgındılar. Bizleri savaşılması ve ezilmesi gereken "vatan hainleri" olarak gördükleri, bakışlarındaki öfkeden okunabiliyordu. Zaten cunta lideri, kamuoyuna yaptığı açıklamayla bizleri çoktan "vatan haini" ilan etmişti. Çoğu tutukluyu şimdiden sara hastaları gibi bir titreme nöbeti sarmıştı.

"Kıtt-aa dur" komutunun ardından tek bir rap sesiyle duran askerler, delikten çıkacak fareleri bekleyen kediler gibi otobüs içerisindeki tutukluların inmesini dört gözle bekliyordu. Askerlerin her biri, avını kaçamayacağı bir köşeye sıkıştırmış yırtıcı bir kaplan gibi her an saldırmaya hazırdı. Bazıları coplarını rastgele sağa sola sallıyor, bazıları da çıldırmış gibi dişlerini sıkarak hırsını almak için kendi ellerine vuruyordu. Bazı askerlerin keskin bakışları, aramızdaki cama rağmen yüreğime bir ok gibi saplanmıştı. Manalı bakışlar, sıkılan dişler, tehdit dolu kafa ve el sallamaları, "biraz sonra görüşürüz" ifadesini çağrıştırıyordu. Bu görüntülerin tutuklular üzerinde yarattığı ruhsal tahribat oldukça büyüktü.

Otobüsün kapısı açıldığında içeriye giren tim komutanı, kendinden emin bir şekilde talimatlarını sıralıyordu. Ortama sessizlik hâkimdi. Tutuklular, söylenenleri pür dikkat dinliyordu. Tutukluların gözlerindeki korku ve yüzlerindeki çaresizlik ifadesi yürek parçalayıcıydı. İnsan yüreği çelik zırhla mı kaplıydı ki bu acıya dayanabiliyordu?

Tim komutanı olan çavuş, otobüsten sırayla inilmesini, indikten sonra tek sıra halinde yürüyüş koluna geçilmesini, hiç kimsenin sağa sola bakmamasını, kimsenin kimseyle konuşmamasını, emir komutsuz hareket edilmemesini, bu söylediklerinin anlaşılıp anlaşılmadığını sorduğunda, hep bir ağızdan "Anlaşıldı komutanım" diye yüksek sesle cevap verilmesini bağırarak anlatırken terör estirmeye başlamıştı.

Komutan, emirlerinin anlaşılıp anlaşılmadığından ziyade, yeni gelenlerin üzerinde nasıl bir etki bıraktığını anlamak ve sınamak için "Anlaşıldı mı ulan" diye tekrar avazı çıktığı kadar bağırıyordu.

Otobüsün içinde çok cılız bir şekilde "Anlaşıldı komutanım" sesi çıktı. Tim komutanı, "Bu ne biçim anlaşıldı ulan" diye öndeki tutukluları şiddetle tokatlıyordu. Hiç vakit kaybetmeden "Anlaşıldı mı ulan" tekrarının bu seferki cevabı bir önceki komutun cevabından çok daha yüksek çıkmıştı. İşin ciddiyetini anlayan tutuklular, bu kez seslerini oldukça yükseltmişlerdi. Tim komutanı bu cevaptan memnun kalmış olmalı ki tokat atmayı bırakıp, hızla otobüsün boşaltılmasını emrederek basamaklardan aşağı adımını atarken, omuzları kasık bir halde dünyayı ben yarattım havasındaydı.

Ölüm, bizim için kurtuluş

Tek sıra halinde otobüsten inen tutukluların ayakları isteksizce hareket ediyor, sanki ayakları vücutlarını taşımıyormuş gibi toprağa sürünüyor, bu sürtünmenin etkisiyle etrafı sarımtırak bir toz bulutu kaplıyordu. Göz gözü görmez olmuştu. Otobüsten adımını dışarı atan tutukluların etrafını saran askerler, yüzlerine yansıyan kin ve nefretle acımasızca vuruyorlardı. Asker naralarına karışan "Oyy", "Off", "Öldüm", "Kolum kırıldı" diyen tutuklu feryadı ve iniltileri ortalığı kaplamıştı.

Çoğu askerin ne dediği dahi anlaşılmıyordu. Her tutuklunun başında bulunan en az üç dört asker, tutukluların bacaklarına, kollarına, popolarına, sırtlarına öylesine abanarak vuruyordu ki insan çığlıkları birbirine karışınca ortaya çıkan ses insanı çıldırtacak bir şekilde kulakları tırmalıyordu.

Korkuyla bezenmiş, çaresizliğin teslim aldığı insanların can acısıyla çıkardığı feryatlar dayanılacak boyutta değildi. Yüreğim sızım sızım sızlarken etlerim diken diken olmuştu. Bu durumda ölüm, bizim için bir "kurtuluştu" ama insan istediği zaman ölemiyordu ki!

Bazı askerler, copla vurmaktan yorulmuş, coplarını kılıfına sokmuş, bu kez de yumrukları ve tekmeleriyle vuruyordu. Askerler, tutuklular üzerinde boks çalışması yapıyormuş gibi yumruklarını sallıyor, ellerinin yorulduğu yerde bu kez de botlarının uçlarıyla diz kapaklarımızı tekmeliyorlardı. Çoğu tutuklu yere yıkılmıştı bile. Yere yıkılanları coplayarak ayağa kalkmaları ve esas duruşa geçmelerini istiyorlardı.

Bu dayak uygulaması, A Blok'un giriş kapısı önünde aralıksız olarak bir saat kadar sürdü. Tutukluların ağzı burnu kan içerisinde kalmış, gözlerinden süzülen yaşlar, ağızlarından, burunlarından sızan kanlara karışarak, beyaz giyenlerin önlerini kızıla yakın bir renge boyamıştı. Kan ve gözyaşı askerlerin iştahını bir hayli kabartmış, hınçlarını almanın rehavetiyle oldukça rahatlamışlardı.

Tutuklular dayak yemekten, askerler ise dayak atmaktan bitkin düşmüşlerdi ama tim komutanı ısrarla "eğitime devam" komutunu veriyordu.

Rütbeliler karşılama dayağını izliyor

İdare binasındaki rütbelilerin gözlemlerini büyük bir keyifle sürdürdüğü, yüzlerindeki küçümseyici ve aşağılayıcı ifadeden anlaşılabiliyordu. Görünüşleri Nazi subaylarından farksızdı. Apoletlerinin kabarttığı omuzlarını daha da kabartarak sanki bize kazanan taraf olduklarını anımsatıyorlardı. Sözde onlar kazanmış, biz kaybetmiştik. Komutanların gözetlemesinin farkında olan

askerler, verilen görevi layıkıyla yerine getirmek için adeta birbirleriyle yarışıyorlardı. Büyük bir "aferin" almayı hak ediyordu bu askerler. Hiçbir fırsatı gözden kaçırmıyorlar, en usturuplu şekilde vurmak için fırsat kolluyorlardı.

Tek sıra halinde dizilen tutukluları emir komutasına alan tim komutanı, "Rahat, hazır ol, uygun adım marş" komutunu vererek eğitim yaptırmaya başlamıştı. Askeri eğitim konusunda hiçbir tecrübesi olmayan tutuklular, birbirlerine ayak uydurmakta bir hayli zorlanıyorlardı. Aslında askerlerin, "düzeni sağlama" veya "öğretmek" diye bir dertleri yoktu. Birbirlerine ayak uyduramayan tutuklular, öndekinin topuğuna basarak sendelemesine veya düşmesine neden oluyordu. Birbirine uyum sağlayamayan ayakların çıkardığı karışık sesler, komando erlerini çıldırtmıştı. Yürüyüş kolunda beğenmediklerini seçerek coplamaya, yumruklamaya başlamaları, diğerlerinin daha dikkatli davranmaya yöneltiyordu ama istedikleri düzeni bir türlü sağlayamıyorlardı. Kargaşadan kimin ne yaptığı belli değildi. Yeni gelenlerin üzerinde baskı ve tahakküm kurabilmek için gerekli olan yıldırma ve yıpratma operasyonu tüm hızıyla sürüyordu.

Çocukluğumdan bu yana, gördüğüm haksızlıklara karşı her zaman isyan ettim. "Asi" bir çocuktum. Asiliğimin bedeli ağır olsa da çektiğim acılar canımı acıtsa da isyan sonrası duyduğum iç huzur beni mutlu ediyordu. Acı çekmek pahasına da olsa, ben içsel huzuru tercih ediyordum.

İnsan tercihlerine göre yaşardı. Benim tercihim de bu baskı ve zulme karşı isyandan yanaydı. Aklımın değil, yüreğimin sesini dinlemek ve bedeli ne olursa olsun haksızlığa karşı çıkmak, insan olmamın gereğiydi. Tahakkümü kabul ederek huzursuz ve mutsuz yaşamaktansa, içsel dünyamın fırtınalarında boğulmaktansa, acıya katlanmak, baskı ve tahakküme karşı direnmek gerekiyordu. Eğer onların istedikleri her şeyi yerine getirirsem, huzursuz ve mutsuz olacak ve gelecekte bunun hesabını kendime veremeyecektim. Bu koşullarda aklıma hep,

"Direndi, direndi teslim olmadı,
Faşizmin boynunu büktü Bolşevik.
Yürüdü, yürüyor dağlara çıktı
İsyan ateşini yaktı Bolşevik." dizeleri[15] geliyordu.

15. Adını bilmediğim ama direnişlerde söylenen bir marştı.

Korkuyorum ama talimatlara uyamam

Korku ve tedirginliğime rağmen otobüsten adımımı dışarı attıktan sonra verilen talimatların hiçbirini dikkate almadım. Askerler büyük bir şaşkınlık içerisindeydi. Umursamaz bir tavır takınmam, onlarca askerin şiddetinin benim üzerimde odaklanmasına neden olmuştu. Diğer tutukluların birkaç tane dayakçısı varken, benim dayakçılarımın sayısı bir hayli artmıştı.

Askerler gruplar halinde, "mahallenin delisi" gibi beni elden ele dolaştırarak uygulayabilecekleri azami şiddeti üzerimde uyguluyorlardı. Bir taraftan döverken bir taraftan da emir ve komutlarına uymamı istiyorlardı. Ben ise onların emir ve komutlarını duymazlıktan geliyordum. İşte bu tavrım askerleri çıldırtıyordu.

Başlangıçta, benim sağır veya konuşma özürlü olduğumu sanıyorlardı. Adımı, soyadımı, siyasi görüşümü sorduklarında verdiğim cevapla özürlü olmadığımı anlayınca dayağın şiddetini iyice artırmaya başladılar. Daha önceleri böyle bir tavırla karşılaşmayan askerler, kendilerine ters gelen bu davranışa pek bir anlam veremiyorlardı. Bu gibi yerlerde dikkat çekmek, başkalarına yapılan eziyetin on kat daha fazlasına tabi olmak demekti.

Dövmek dışında başka bir emir almadıkları için benim tavrımı başlangıçta çok fazla da önemsemiyorlardı. Yine de onların dikkatinin üzerimde yoğunlaşmasına neden olmuştum.

Karşılama dayağına ara verilmiş, üst baş ve eşya aramasına geçilmişti. Eşyaları toprak zemine boşaltmışlar, coplarla rastgele karıştırmaya başlamışlardı. Uzun bir arama işleminden sonra, tek sıra halinde "A Blok" yazan kapıdan içeriye alınmıştık.

"Emir kulları"

Kapının giriş kısmı yakınında bulunan kafesle kantin arasındaki boş alanın duvar kenarlarına tek sıra halinde dizilip, "Rahat", "Hazır ol", "Geriye dön" komutunun ardından "Yere çök" komutu gelmişti. Bunca dayaktan ve psikolojik tahribattan sonra yere çökmek oldukça rahatlatıcıydı. Duvara bakmak, askerin yüzüne bakmaktan daha anlamlıydı. Yaşayan bir varlığın yüzündeki cansızlığı ve duygusuzluğu, öfke ve nefreti seyretmektense, duvarlar üzerindeki pürüzleri, dalgaları veya sinek pisliklerini seyretmek daha güzeldi.

Bu askerlerin yüzlerinde hiçbir insani özellik yoktu. Sözde bunlar "emir kulları"ydılar. Halbuki "emir kulu" olmaları, onların "insan olma" özelliğini ortadan kaldırmamalıydı. Aslında bizlere uyguladıkları baskı ve işkenceden, emri verenler kadar bu emirleri yerine getirenler de sorumluydu. Eğer bir gün

yapılan işkencelerin hesabı verilecekse, sadece bu işkenceye karar verenlerin değil, bu işkenceleri uygulayanların da hesap vermesi gerekiyordu. Bu işkencelere emir verenler ve uygulayanlar, "devlet görevlisi" veya "emir kulu" olmanın "meşruiyeti" ile hareket etmemeliydiler. Hiçbir kötülüğün mazereti olmamalıydı.

İşkence, bir insanlık suçuydu. Her şeyden evvel, bu insanlık suçunu işlemenin bedelini ödemeliydiler. Bana göre, işkence emrini verenle bu emri uygulayanlar arasında nitelik olarak hiçbir fark yoktu. İnsanlığa zulüm eden tiranlar, egemenliklerini kendine itaat eden tebaasından ve bunların içerisinden seçtiği zalimler vasıtasıyla kuruyordu. Egemenlik tek yönlü bir olgu değildir. Tiranın zoruna karşı, tebaanın rızası vardır. Hitler faşizminin başarısının ardından yatan gerçek, tüm toplum üyelerinin görevlerini eksiksiz olarak yerine getirmesinden kaynaklanmıyor muydu? Bir katliamın emrini alan da bu emri veren de bu emri yerine getiren de aynı derecede suçluydu. Cellat idam sehpasının sandalyesini tekmelemezse, mahkum idam edilebilir mi? Kurşuna dizilen insana silahı doğrultacak ve tetiği çekecek birisi olmazsa, o infaz gerçekleştirilebilir mi?

Baskı ve tahakküm boşa çıkmalı

Aslında çok "cesur" görünen bu zalimlerin karşısında direndiğiniz zaman, onların birer zavallı ve korkak olduğunun farkına varıyordunuz. Sizin üzerinizde egemenlik kuramadıkları zaman, korkularıyla baş başa kalıyorlar ve ne yapacaklarını şaşırıyorlardı. Bu korkak ve zavallıların baskı ve tahakkümünü kırmanın ve boşa çıkarmanın yolu direnmekten geçiyordu.

Başımızda duran nöbetçiler, kendilerine öğretilen komutları, bir papağan gibi yüksek sesle tekrarlamaya başlamışlardı.

"Gülmek, konuşmak, sağa sola bakmak, emir komutsuz hareket etmek yassak, anlaşıldı mı ulan" diye haykıran askerin sesinin ardından, tutuklu grubundan "Anlaşıldı komutanım" diye zayıf bir ses çıkmıştı. Bu sesi beğenmeyen veya kendisini idare odasından gözetleyen komutanının gözüne girmek isteyen asker, "Kalk", "Geriye dön" komutuyla gürlüyordu.

Nöbetçi, "Bu ne biçim ses ulan, burayı inleteceksiniz, yoksa ben sizi inletirim" diye elindeki copu rastgele sallıyordu.

"Anlaşıldı mı ulan" talimatının ardından gelen sesi beğenmeyen nöbetçi, "Uzatın ellerinizi" diye bağırarak dayak atma pozisyonuna geçmişti.

Elliye yakın tutuklu grubunun elleri yere paralel bir şekilde uzanmış, korku ve tedirginlikle ellerine inecek cop darbelerini bekliyorlardı. Diğer nöbetçi de arkadaşına yardım etmek için gelmişti.

Her iki asker de eli kolu bağlı, esaret altındaki tutuklular karşısında ne kadar da "cesur" olduklarını göstermek için bağırarak terör estiriyorlardı.

Tutukluların çoğu titreme nöbetine tutulmuştu.

Nöbetçiler, "Neden doğru dürüst bağırmıyorsunuz ulan" diye haykırıyor, büyük bir ustalıkla kullandıkları copu var güçleriyle korkulu gözlerle kendilerine bakan insanların titreyen ellerinin içerisine indiriyorlardı. Oflayan puflayan, "Ellerim kırıldı" diye çığlık atanların haddi hesabı yoktu. Askerlerin yaptıklarından keyif aldıkları, gülümsemelerinden belli oluyordu. Acı çeken insanın yüzündeki ifadeleri dahi alaya alan bu zavallılara, hem öfke hem de acıyarak bakıyordum.

"Komutanın yüzüne bakmak yasak, bilmiyor musun?"

Nöbetçi, tam karşımda bana vurma pozisyonundaydı. Gözlerinin içerisine doğru anlamlı ve küçümseyerek bakıyordum. Bakışlarımı beğenmeyen asker, bir anda çılgına döndü.

"Komutanının yüzüne bakmanın yasak olduğunu bilmiyor musun? Duvarla tavanın kesiştiği noktaya bakacaksın ulan" diyerek, olanca gücüyle ellerime abanıyordu. Gözlerimi gözlerinin içinden ayırmayacaktım ki belki insan olduğunun farkına varırdı. Askere inat onun dediği kiriş noktasına bakmıyordum. Ellerime onlarca cop vuran nöbetçi, "Geç yerine" diyerek copuyla karnımdan itekleyip beni duvara yanaştırmıştı.

Bir an için içimden elindeki copu çekerek almayı geçirdim ama bunu yapma cesaretini gösteremedim. Sadece "Ne oluyor ya" diye homurdandım. Bu homurtunun bedelini de ağır bir şekilde kollarıma ve bacaklarıma vurulan cop darbeleriyle ödedim.

"Tuvalete gidebilir miyim komutanım?" demeyeceğim

Dayak atma işlemini bitiren nöbetçiler, tekrar "Geriye dön", "Çök" komutunu vererek yemek ve tuvalet ihtiyacı için izin vermişlerdi.

Tuvalete gidenler, kısa künye yapacak ve avazı çıktığı kadar bağırarak, "Tuvalete gidebilir miyim komutanım" diye izin isteyeceklerdi. Atılan dayak çok zoruma gitmiyordu ama tuvalete gitmek için tekmil vererek "Komutanım" demek içimden gelmiyordu.

Tuvalet ihtiyacım her geçen an artıyor, sıkışıklığım dayanılmaz bir hal alıyordu. Öylesine sıkıştım ki her an altıma kaçırabilirdim. Gerekirse altıma kaçıracak ama nöbetçiden izin istemeyecektim.

Yanımdakilerden birisinin tuvalet izni istemesiyle onun arkasından ben de

tuvalete gitmek için ayaklandım. Tuvalete gidecekleri beşerli sıralar halinde diziyorlar, "Rahat", "Hazır ol", "Uygun adım marş" diye komut vererek götürüyorlardı. Verilen komutları hiç dikkate almadım. Önümdeki tutukluyu takip ederek tuvalete doğru yürüyordum.

Nöbetçi "Ne biçim yürüyorsun ulan" diyerek, botunun uçlarıyla ayak bileklerimi tekmelemeye başladı. Ayak bileğimin korkunç acısıyla kıvranarak yere yuvarlandım. Önümdeki ve arkamdaki arkadaşlar, kollarımdan tutarak beni ayağa kaldırdılar.

Nöbetçi, bu kez de olanca gücüyle kaba etlerime vurmaya başlamıştı. Tuvaletle kafes boşluğunun arası çok uzak olmadığı için bu dayak faaliyeti çok uzun sürmedi.

Tuvalet çıkışında bizi bekleyen diğer nöbetçi beni arkadaşlardan ayırarak yüzüm duvara dönük olarak beklememi emrediyordu.

Ayakta durmakta bir hayli zorlanıyordum. Saldırı her an gelebilirdi. Arkam dönük olmama rağmen bana yaklaşan askerin ayak seslerini duyabiliyordum. Saldırıyı beklemek, saldırıya uğramaktan daha yıpratıcıydı. Bir an önce saldırmalarını istiyordum. Askerin nefesi ensemdeydi. İçimdeki ses "Hadi bekleme ve saldır" diyordu ama o bir türlü saldırmıyordu. Gelip geçenler bana dikkatle bakıyordu. Ensesinde kurdun nefesini hisseden koyundan beter bir haldeydim. Koyun kaçınılmaz sona, ölüme mahkum olsa da en azından çırpınmak, kaçmak gibi refleks gösteriyordu. Ben ise hiçbir refleks göstermeden, gelecek saldırıyı bekliyordum.

Diğer nöbetçi, kafestekilerle uğraşıyordu. Sağdan soldan marş sesleri geliyordu. Arkamda duran nöbetçi, diğer nöbetçiyi de bizim yanımıza gelmesi için uyarıyordu.

Birbirlerine dahi adlarıyla hitap etmiyorlar, "Hey nöbetçi, gel lan buraya" diye sesleniyorlardı. İki asker de şu an bana saldırmak için arkamda hazırdı.

Geriye dönüp, "Kahrolsun işkence" diye haykırmak istiyordum ama bu gücü kendimde bulamıyordum. Son nefesini veren bir canlı gibi boğazımdan çıkan hırıltılı "Yeter" sesi nöbetçileri harekete geçirmeye yetmişti.

Askerlerden bir tanesi çevik bir hareketle boynumu kavradı ve kafamı koltuğunun arasına yerleştirdi. Nefes almakta dahi zorlanıyordum.

"Eğil ulan" diye bağırıyor ve kafamı aşağı doğru bastırarak beni domaltmaya çalışıyordu. Uygun pozisyona geçen diğer askerse büyük bir hınçla vücudumun alt kısımlarını coplamaya başlamıştı.

Hazırlıklı olmama karşın popomda ve baldırlarımda patlayan cop darbeleri beni oldukça sarsmıştı. Özellikle baldırlarıma aldığım cop darbelerinin

acısı, bıçak sızısından farksızdı. Artık ayak bileklerim beni taşıyamaz hale gelmişti. Ancak kafamı koltuğunun altında tutan askerin desteğiyle ayakta durabiliyordum.

Ne kadar bir süre geçtiğinin farkında bile değildim. Askerlerin bir hayli yorulduğunu, nefes alıp vermelerinden ve copların şiddetinin azalmasından anlayabiliyordum. Nihayet cop darbeleri azalmaya başladı ve kafamı tutan askerin kollarını açmasıyla birlikte boylu boyunca beton zemine yuvarlandım. Bu defa da "Ayağa kalk ulan" diye coplanıyordum. Ayağa kalkacak ne halim ne de isteğim vardı. Diğer tutuklulardan seçtikleri iki arkadaşın yardımıyla beni eski yerime ulaştırdıklarında saat akşam dokuza geliyordu.

İç aksaklıklarından veya keyfi bir durumdan dolayı hâlâ bize akşam yemeği vermemişlerdi. Artık bu saatten sonra da yemek vereceklerini sanmıyordum. Nöbetçi, akşam yemeği gelmeyeceğini, kantinden yiyecek siparişi için bir liste hazırlanması talimatı vermişti. Bizden bir kişi sessizce listeyi hazırlayıp kantinciye uzattığında saat sekize yaklaşıyordu.

Kantinden yiyecekler gelmiş, herkese dağıtılmıştı. Sabahtan bu yana aç olmama karşın, içimden hiçbir şey yemek gelmiyordu. Ağzıma attığım bir tane bisküvi, iştahsızlıktan ağzımda çoğaldıkça çoğalıyordu ama bir türlü yutamıyordum.

Neden direnmiyorduk?

Tutsaktık. Darbeciler, bizleri yok edilmesi gereken "vatan hainleri" olarak görüyordu. Baskı ve işkenceyle yok edeceklerdi. Ancak bu yöntemlerle iktidarlarını koruyabiliyorlardı.

Dayak uygulamasını artık yadırgamıyordum ama onların karşısında susmak, bunca zulme sessiz kalmak, baskı ve tahakkümü kabullenmek içimi acıtıyor, canımı yakıyordu.

Neden bu kadar çaresizdik? Uyguladıkları şiddeti ve zoru üzerimizde bir iktidar aracı olarak kullanmaları, her istediklerini yaptırmaları insanlık onurumu zedeliyordu. Bir hiç haline geldiğimi hissediyordum.

Haydar ile göz göze geldiğimde, bakışlarımın ürkütücülüğünü anlamış olmalı ki koğuşlara gidene kadar sabretmemizi, bireysel tavrın çok bir şey kazandırmayacağını, koğuşlara yerleşince ne yapılması gerektiğine kolektif bir şekilde karar vermemizin daha doğru olacağını kulağıma fısıldamıştı, ama ben yine de alabildiğine rahatsızdım. Kolektif karar güzel, ama ne zaman? "İstanbul'dan gelirken de direneceğiz diye kolektif karar aldık ama şimdiden teslim olduk" diye söylendim. Diğer arkadaşlar da "Sabret bakalım ne olacak" diye fısıldıyordu.

Sabretmek ama nereye kadar? Elbette ben de korkuyordum ama korkuya rağmen doğru olanı yapmak istiyordum. İçimdeki bir ses "Doğru olan, bu zulme karşı direnmektir" diyordu.

Kendi kendime soruyordum. Neydi doğru olan? Halk üzerinde kurdukları baskı, sömürü yetmiyormuş gibi, ordu vasıtasıyla açık faşist bir rejime geçmeleri, parlamentoyu kapatmaları, kazanılmış demokratik hakları askıya almaları, tüm devlet kurumlarını işkencenin bir üssü haline getirmeleri mi yoksa eşitsizlikleri ortadan kaldırmak, sınıfsız, savaşsız, sınırsız, eşit ve özgür bir dünya kurmak için mücadele etmek mi?

Tabii ki biz doğruyduk! Biz buralara hasbelkader gelmemiştik. İnandığımız dünya görüşüne göre nerede olursak olalım, uğruna mücadele ettiğimiz değer ve ilkelere uygun davranmalıydık. İnsan olmamızın gereği, haksızlıklara, adaletsizliklere karşı olmalıydık ki yenilgimizi yengiye çevirebilelim. Yoksa sadece yenilmekle kalmaz, tarihin uzun bir döneminde yok olur giderdik. Zaten cuntanın yapmak istediği de buydu. Öyleyse onlara inat, hayatın bütün alanlarında direnmek gerekti.

Bence doğru olan buydu: Direnmek.

Devrimci koğuşlarından ırkçı marş sesleri

Sanki çıplak ayakla, kızgın bir sacın üzerinde duruyordum. Canım acıyordu ama bu acı dayaktan değil, çaresizlikten, bir şey yapamamaktan, teslimiyetten, tahakkümden, insanlık onurumuzun ayaklar altına alınmasındandı.

İstanbul cezaevlerinde yanımıza dahi yaklaştırmadığımız bu askerler karşısında sus pus olmuş, onların bizi istedikleri şekilde hırpalamalarına, hakaret etmelerine seyirci kalmıştık. Bu duruma katlanmak, benim için ölümden daha beterdi. Bedenimizi, kimliğimizi ve kişiliğimizi, her şeyimizi ama her şeyimizi bu kan emicilere teslim etmiştik.

O an için yaşayıp yaşamadığımın bilincinde bile değildim. Yaşamak her şeye rağmen güzeldi ama bu kadar alçaltıcı bir ortamda utanç vericiydi. Sanki beynim durmuş, vücudum kendime ait değilmiş gibi kendini kumanda etme özelliğini kaybetmişti. Koğuşlardan, çığlık çığlığa söylenen ırkçılıkla bezenmiş marş sesleri geliyordu.

"Olamaz..." diyordum, "mümkün değil, bu marşları söyleyenler devrimci tutuklular olamaz". Bizim psikolojimizi bozmak için bu marşları askerlere söyletiyorlar ve bize de yıpratmak için dinletiyorlar düşüncesindeydim.

Bu düşünceler kafamda uçuşurken, nöbetçi, "Kalk", "Geriye dön" komutu verdi. Herkes ayağa kalkıyor ve çoğu tutuklu verilen talimat gereği duvarla

tavanın kesiştiği kiriş noktasına bakıyordu. Yine kafam öndeydi. Nöbetçinin dikkati yine bende odaklanmıştı. Karşımda duran nöbetçinin ayaklarını gördüğümde, beni yumruklayacağının farkına vardım ve kafamı duvara çarpmamak için tedbirimi aldım. Çenemin altından yediğim yumruk, temkinli duruşuma rağmen beni iyice sarsmıştı. Nöbetçi, yumruklarını peş peşe sıralıyordu ve beni yıkmaya kararlıydı. Vücudun dengesini sarsacak en hassas noktanın çeneye vurulan darbe olduğunu bilen nöbetçinin yumruk darbelerine çok fazla dayanamadım ve arka üstü yıkıldım.

Arkadaşının yardımına gelen diğer nöbetçi de copunu bacaklarıma olanca hızıyla indiriyordu. Bu darbelere rağmen benden hiçbir ses çıkmıyor, bu durum da nöbetçileri çılgına çeviriyordu. Yediğim darbelerin etkisiyle beynimde şimşekler çakmaya başlamıştı ki boğazlanan bir öküzün sesine benzer bir bağırtıyla irkildim. Kafamı kaldırıp baktığımda, birkaç manga asker idare kapısında sıraya giriyordu. Bu ürkütücü ses, sayım mangası komutanının sesiydi.

Komutan, sayım mangasına "Rahat", "Hazır ol", "Uygun adım marş" diye komut veriyordu. Ayaklarını öylesine şiddetli vuruyorlardı ki sanki kulak diplerimde top mermisi patlıyordu.

Nöbetçi, sayım mangası geçerken "Dikkat" çekmişti. Bu, sayım mangasının ayrıcalıklı olduğunun bir göstergesiydi.

Sayım mangasının kafesin önünden geçmesinin üzerinden beş dakika kadar bir zaman geçmişti ki koğuşların bulunduğu koridordan gelen sesler daha da ürkütücü oldu.

Koğuş kapısının büyük bir gürültüyle açılmasının ardından, askerlerin ne dedikleri pek de anlaşılmayan bir uğultuyla "Koş lan koş, kooooş lan, koooş, daha canlı laaaan, daha canlı laaaan, koooş lan kooş" gibi çığlıklara karışan, peş peşe koşan sayısız ayak sesiyle hiç kesilmeyen cop darbelerinin gürültüsü, sanki cezaevinin duvarlarını yıkacaktı.

Sayım mangası komutanının, "Birinci koğuş, rahat ol" komutunun ve nöbetçi subayına verdiği tekmilin ardından, "Bir, iki, üç, dört, beş, altı" diye sayan sesler geliyordu. Yalnız, sayı sayanlardan bazılarının sesi, önündekinin veya ardındakinin sesinden daha cılızdı. Bu cılız seslerin ardından, şimşek gibi çakan cop sesleri her yana yayılıyordu.

Kafes nöbetçisi, beni iyice hırpaladıktan sonra, "Herkes eşyasını alsın ve tek sıra halinde kafesin içerisine girsin" talimatı vermişti.

Kafes, A Blok'un hemen girişinde, idare odasının karşısındaydı. Yirmi metrekarelik iki alanın etrafı demir parmaklıklarla çevrilmiş, her an denetle-

nebilen, içinde hiçbir eşyanın bulunmadığı, beton zeminli bir kısımdı. Hayvanat bahçesindeki yabani hayvanları kapattıkları kafesleri andırıyordu.

Yirmi beşer kişilik iki gruba ayrılmış ve kafese yerleştirilmiştik.

Kafese girdikten sonra, kendimi daha güvende hissetmeye başlamıştım ki yanıldığımı az sonra anladım.

Nöbetçi, "Ulan konuşmayan, gel lan buraya" diye bağırıyordu.

Geriye döndüm "Ben mi" diye elimle işaret ettiğimde "Evet sen" cevabını aldım.

Parmaklığa yaklaşırken tedirginliğim had safhadaydı.

Nöbetçi, "Uzat ulan elini" diye haykırıyordu.

Çaresizce elimi uzattım.

Copun arka tırtıllı kısmıyla vuruyordu ki canım daha fazla yansın. Elim darbenin etkisiyle içeriye doğru büzülüyordu. Bu askerlerin bu kadar acımasız olması şaşırtıcı geliyordu bana. Bir taraftan vurmaya devam ederken bir taraftan da "Neden konuşmuyorsun ulan, dilini mi yuttun" diye soruyordu.

Dilimi yutmadım ama böyle devam ederse aklımı yitirecektim. Her vurulan darbenin ardından elimin şekli bir hayli değişiyordu. Askerin yüzü tiksinti verici bir hal almıştı. Ellerime öylesine şiddetli vuruyordu ki acı bileklerimden tüm vücuduma ve oradan da beynime doğru yayılıyordu.

Nöbetçi, elime vurmaktan yorulmuş, kan-ter içerisinde kalmıştı. İdare binasından çıkan bir astsubayın, "Nöbetçi" diye seslenmesiyle "Emret komutanım" diyerek uzaklaşan nöbetçinin gitmesini fırsat bilerek yerime geçtim ve oturdum.

Ama ne fayda, nöbetçi iki dakika sonra yine karşımdaydı. Nefretle bakıyordu bana.

"Gel lan buraya, ben sana yerine geç demeden nasıl gidersin, uzat elini" diye bağırıyordu.

Çaresizce elimi tekrar uzattım. Artık ellerime hâkim olamıyordum. Bileklerim kırılmış gibi aşağı sarkıyordu. Nöbetçi parmaklıkların dışında, ben içerde, bir türlü anlaşamıyorduk. Neyse ki nöbet değişim saati gelmişti.

Yeni ve eski nöbetçiler birbirlerine tekmil vererek nöbet değişimini yaptılar ve ben de bu durumu fırsat bilerek yerime geçip oturdum.

Yeni gelen nöbetçiler de eskilerini aratmayacak cinstendi.

Nöbeti devralanların "Ayağa kalk ve yürüyüş düzeni al" komutuyla herkes ayağa fırlamıştı. Anlaşılan, yeni gelenler de tam nizami nöbetçilerdendi. Yirmi metrekarelik alanda, dört sıra halinde dizilen tutuklular, "Yerinde say" emriyle bulundukları yerde tepinmeye başlamışlardı. Hiçbir ayak öndekinin

veya yandakinin ayağıyla uyum sağlayamıyordu. Ortaya çıkan "rap, rappa, rapppa, rap, ra, ra, rap" sesleri, düzensiz bir orkestranın çıkardığı sinir bozucu sesten farksızdı.

Nöbetçiler "Olmuyor ulan, olmuyor, bu ne biçim yürüyüş" diye tepiniyordu.

"Kıt-a dur" komutunun ardında çıkan "patır, patır, pat" sesleri, uyumsuz ayakların duruş sesiydi.

Nöbetçi subayı odasından fırlamış, nöbetçiyi çağırarak "Bu ne biçim yürüyüş, bunları doğru dürüst eğit" diye tokatlamaya başlamıştı. "Tokadı yiyen nöbetçi, "Emredersin komutanım" diyerek görevinin başına döndü. İşimiz daha da zorlaşmıştı.

"Kafestekileeerrr..."

Nöbetçi, yediği dayağın acısını bin kat fazlasıyla bizden çıkaracaktı. Basit insanlara özgü ruh haliydi bu. O da yarasını, şu lanet olası baskıcı dünyanın diline tercüme ederek gösterecekti. Hem de acımasızca. Çünkü ona göre, yediği dayağın sorumlusu bizdik. Tam da düşündüğüm gibi oldu. Nöbetçi, subaydan yediği dayağın, işittiği azarın kafeste eğitim yaptırdığı tutukluların çapulcu yürüyüşünden kaynaklandığını düşündüğü için "Kafestekileeerr" diye gürledi.

Kafestekiler, hâlâ eğitim koşullarına alışmadığından sadece birkaç tane "Emret komutanım" sesi çıkmıştı.

Nöbetçi, adeta çıldırmış bir halde, "Bu ne biçim ses ulan" diye haykırıyordu. İyice hırçınlaşmıştı. Copunu rastgele parmaklıklara sallıyor, yerinde duramıyordu. Talimat gecikmedi:

"Kafestekileeerr..."

Tutuklulardan çıkan "Emret komutanım" sesindeki titremenin nedeni, yüreklerdeki ve beyinlerdeki korkunun bir belirtisiydi.

Nöbetçi, büyük bir öfkeyle "Çök, kalk, çök, kalk" komutuna başlamıştı. Ama ne yazık ki tutukluların çoğunluğu çök-kalk eyleminin askeri biçimini bilmiyordu. Tutukluların bunu bilmemeleri, nöbetçi için mazeret değildi. Çoğunluk birbirine bakarak iki ayağının üzerine çöküp kalkıyordu.

Nöbetçi, öfke ve nefret tınısının hâkim olduğu bir ses tonuyla ön sıradakilere kafesin parmaklığına yanaşması için "Üç adım ileri" talimatı vermişti.

Ön sıra üç adım atarak, kafesin parmaklıklarına doğru yanaşıyordu.

"Eller dışarı" komutuyla ön sıradakiler, ellerini parmaklıklardan dışarıya uzatmıştı.

Her iki nöbetçi de darbelerini daha etkili bir şekilde indirebilmek için ge-

riye doğru birer adım atmış ve sırayla dışarıya uzanan ellere abanarak vuruyorlardı. Ön sıranın dayak işlemi bittikten sonra, arka sırayla yer değiştirtmişti.

Gecikmeden eğitime tekrar başlandı.

Bu arada sayım mangası, sayım işlemini bitirmiş olmalıydı ki ağır ve sert adımlarla geri dönüyordu. Tam kafesin önünden geçerken, "Sayım mangası, kıt-a dur" komutuyla manga durmuştu.

Tim komutanı, nöbetçiyle alay eder tarzda, "Bu ne biçim eğitim lan, utanmıyor musun" diye soruyordu.

Nöbetçi, sayım mangasına mahcup olmanın tedirginliğiyle öfkelenmiş, sanki vücudundaki tüm kan yüzüne doğru hücum etmişti. Öfke ve utanç, nöbetçinin yanaklarını al al yapmıştı ama öfkenin laneti kırmızıya hiç de yakışmıyordu.

Tim komutanı, kafasıyla ona "geri dur" işareti yaptı.

Sayım mangası, "Kafestekileeeerrrr" diye gırtlağını yırtarak haykırıyordu.

Nöbetçi geri çekilmiş, emir ve komutayı sayım mangasına bırakmıştı.

Sayım mangasının, sıradan askerler üzerinde etkin bir rolü olduğu görülüyordu. Onlar, baskı ve işkenceyi, amirlerinin isteğine göre en iyi şekilde yerine getiren askerlerdi ve özel seçilmişlerdi.

Kafeste "Emret komutanım" diye bağıran tutukluların sesi oldukça gür çıkmıştı. Tim komutanının, "Rahat", "Hazır ol", "Yerinde say" emriyle tepinmeye başlayan tutuklu grubunun ayakları birbirine bir türlü uymuyordu.

Sayım mangasındakiler, büyük bir öfke ve hırsla coplarını kafesin parmaklıklarına çarpıyorlardı. Görüntüleri dahi, bir insanı psikolojik olarak baskı altına almaya yetiyordu.

Bizleri kurallara uygun bir şekilde yürütmeyi, sayım mangası da başaramamıştı. "Kıt-a dur", "Sağa dön", "Sırayla parmaklığa yanaş" emri verildi.

Ön sıradakiler parmaklıklara yanaşmış, ellerini parmaklıklardan dışarı uzatmışlardı.

Bu kez dayak atacak olanlar iki kişi değil, en az kırk kişiydiler.

Sayım mangası, düello için kılıcını çeken şövalyeler gibi kendilerinden emin ve usta bir hareketle copları kılıflarından çekmiş, dayak atma pozisyonu almışlardı. Cop sesleri, hiç susmayan makineli tüfek gibi durmaksızın devam ediyordu. Tutukluların gözleri fal taşı gibi açılmıştı.

Sayım mangasının cop kullanma konusunda, daha profesyonel olduğu görülüyordu. Vururken öylesine abanıyorlardı ki işkenceyi severek yaptıkları belliydi.

Sayım mangası yarım saatlik bir uğraştan sonra, kafesi terk etmişti.

İsyan etmemenin utancı

Yine nöbetçilerimizle baş başa kalmıştık.

Eğitim ve dayak, gecenin saat birine kadar devam etti. Saat birden sonra "Yat" emri verildi. Önümdeki ve arkamdaki arkadaşları kollayarak beton zemine kıvrıldım.

Bu kadar alçaltıcı bir ortamda isyan etmemenin utancını bir an önce unutmak için uykuya dalmak istiyordum. Bedenimin bana ait olduğunu bile unutmuştum. Sanki beynim, karınca sürülerinin istilasına uğruyordu. İçimden karıncalara yalvarıyordum: "Parçalayın, parçalayın ve yok edin beynimi."

Bu ortama ancak beyinsiz bir varlık dayanabilirdi. Yok olan benliğime, yüreğim ve beynim dayanamıyordu. Uyumak ve her şeyi unutmak, hatta hiç uyanmamak mümkün olsa ne güzel olurdu. Bize yapılanlara ses çıkaramamaktan utanıyordum. Bu utanç, oldukça yıkıcı, yıpratıcıydı. Psikolojim alt üst olmuştu. Bu ortama katlanmaktansa ölümü yeğliyordum. Ölümün güzeli olmazdı ama bu koşullarda direnmemek ölümden beterdi.

Dayaktan ve psikolojik yıpranmadan öylesine yorgun düşmüştüm ki beton zemin üzerinde uykuya dalmak benim için çok zor olmadı. Günün yorgunluğundan gece boyunca hiç uyanmadım.

Sabahın alacakaranlığında nöbetçilerin "Koğuş kalk" uyarısıyla uyandırılmış, beşerli gruplar halinde dayak atılarak tuvalet ihtiyaçlarımızı karşılamak için kafes dışına çıkarılmıştık.

Askerler dayak atmaktan bir türlü usanmıyordu. Dayak atmak için bahane bulmaları zor değildi. Amaç dayak atmak olunca, "Neden baktın, niye konuştun, ne gülüyorsun, esas duruşun bozuk" gibi uydurma nedenler bulmak onlar için çok kolaydı. Çorba gelmiş, dağıtım için nöbetçilerin iznini bekliyordu.

Çorba almak için paramızla kantinden birer tane mika tabak ve ağaç kaşık aldık.

Bedeli ödenen tabaklar ve kaşıklar ellerimizde, çorba için hazırdık.

Karavanayı getiren askerin dahi havasından geçilmiyordu.

Karavanacı, "Sıraya girin, çabuk olun ulan" diye terör estirmeye başlamıştı. Anlaşılan, karavanacı asker, geri hizmette olmanın acısını bizden çıkarmak istiyordu.

Tabaklarımıza aldığımız çorba, sözde şehriye çorbasıydı. Her tabağa boşalttığı bir kepçe kirli pembe renkli suyun içinde, dokuz veya on tane şehriye vardı. Bu olsa olsa su çorbası olabilirdi.

Çorbaya bakınca, beni bir gülme krizi tuttu.

Karavanacı kendisine güldüğümü sanarak, beni nöbetçiye şikayet etmişti. Nöbetçi, bana, "Tabağı bırak ve elini uzat" diye bağırıyordu.

Tabağı yere bıraktım, parmaklıklar arasında elimi uzattım.

Nöbetçi, karavanacıya kıyak geçmek için elindeki copu ona vererek beni cezalandıracaktı.

Elindeki kepçeyi karavananın içine bırakan mutfakçı asker, copu yemek kepçesi gibi amatörce tutuyordu.

Karavanacı, ellerime vurmak için abandığında, cop sallama konusunda acemi olduğu hemen belli oluyordu. İlk salladığı cop parmak uçlarımı ıskalamış, ikinci vuruşunda da bileğime isabet ettirmişti. Onun acemi vuruşu canımı daha çok acıtıyordu.

Çorbalar içilmiş, tekrar eğitim düzenine geçilmişti. Bu eğitim de öğleye kadar dayakla birlikte devam etti. Öğleye doğru, tek tek idare binasına alınarak kayıt işlemi yapıldı. Tabii ki kayıt işlemi sırasında da "Doğru dur", "Kafanı kaldır", "Sağa sola bakma" gibi havadan sudan bahanelerle dayak devam etti.

"Rahat" olmayacağım, "Hazır ol"mayacağım

Saat dört civarlarında işlemlerimiz bitmiş, tek sıra halinde, çevremizi kuşatan komandolar nezaretinde B Blok'a doğru yola çıkmıştık. Karşılama töreninin bittiğini sanıyorduk ki B Blok'un kapısından içeri girdiğimizde yanıldığımızı acı bir şekilde öğrendik. Bu bloğun yetkililerinin elinden de gerekli dersi almamız gerekiyormuş.

B Blok'un sayım ve hava mangası, tam tekmil bizi bekliyordu. Dayak ve hakaretle koridor boşluğuna alındık. A Blok girişinde maruz kaldığımız uygulamalar burada da devam etti.

Üst aramasının ardından havalandırma boşluğuna alındık. Havalandırmada yürüyüş kolu oluşturuldu ve tim komutanının nezaretinde eğitime başlandı.

En arka sırada rastgele yürüyor, yürüyüş kararını dikkate almadan serseri mayın gibi öndekileri takip ediyordum. Buradaki askerlerin de dikkatini üzerime çekmiştim.

"Grubun disiplinini bozduğumu" söyleyerek beni ve Süleyman Uğur'u gruptan ayırdılar. Bizimle özel olarak ilgilenecek, ayrı eğitim yaptıracaklardı. Ne var ki onların emrettiği şeyleri ne ben ne de Süleyman istedikleri gibi yapıyorduk.

Bizi hamama almışlar, dar bir kabine önce beni, arkasından da Süleyman'ı sokarak falakaya yatırmışlardı. Önce dövüyorlar, ardından komutlar

vererek bizi eğitmeye uğraşıyorlardı. Bizimle iki saati aşkın bir süre uğraşmalarına rağmen "rahat" ve "hazır ol"u öğretemediler.

Şimdi şans bizden yanaydı, akşam olduğu için bizleri koğuşa teslim etmek zorundaydılar. Nasıl olsa icraatlarına koğuşta da devam edebilirlerdi.

Koğuşlara dağıtım işlemine başlanmış, Süleyman, Kamber Taştemur ve beni B8'e vermişlerdi.

B8 koğuşunun sorumlusu çavuş, bizleri alarak, koridorda "Rahat", "Hazır ol", "Uygun adım marş" komutuyla eğitim yaptırarak koğuşa götürmek istiyordu. Kamber'in direnme tavrı olmadığı için tam bir asker gibi, önümüzde nizami bir şekilde yürüyordu. Süleyman ile ben ise ona ayak uydurmadığımız gibi sallanarak Kamber'i takip ediyorduk.

Çavuş, koğuşun önüne geldiğinde, onu gören tutuklulardan bir tanesi "Dikkatttt... B8 koğuşu emir ve görüşlerinize hazırdır komutanım" diye avazı çıktığı kadar bağırarak tekmil veriyordu. Bu tekmille birlikte koğuşta bulunanların hepsi, bulundukları noktada put gibi esas duruşa geçmişti. Hiç kimse yerinden dahi kıpırdamıyordu.

Çavuş, "Kıdemli, gel lan buraya" diye bağırdığında beş saniye sonra kıdemli, "Emret komutanım" diye çavuşun karşısında esas duruştaydı.

"B8, rahat; istirahat et" komutu verildi.

"Sağ ol komutanım" sesi koridoru inletiyordu. Tutukluların bu tavrı beni şoka sokmuştu.

Koğuş sorumlusu çavuş, emir ve komutlarına uymadığımızı görüyor, adeta çıldırma krizi yaşıyordu. Belinden çıkardığı anahtarla kapıyı açtı ve bizi içeriye doğru sert bir şekilde itekledi.

Kıdemli hâlâ çavuşun karşısında esas duruşta bekliyordu.

Biz içeri girince koğuşa doğru yöneldik.

Çavuş "Ulan size kim izin verdi, gelin buraya" diye bağırıyordu.

Kıdemlinin yanına geldiğimde, ellerim arkada çavuşun karşısında gayet serbest bir şekilde durdum.

Çavuş iyice çıldırmış, "Ulan kıdemli, şunlara nasıl duracaklarını anlat" diye haykırıyordu.

Çavuş emrediyor, kıdemli gayet nizami bir şekilde onun emirlerini yerine getiriyordu.

Kıdemlinin görünüşü robottan farksızdı.

Çavuş, bize yönelerek, "Bakın, anladınız mı ulan" dedi.

Sadece Kamber "Anlaşıldı komutanım" diyerek cevaplarken, biz seyretmekle yetiniyorduk.

Çavuş ne yapacağını şaşırmış, "Kapıya yanaşın, ellerinizi uzatın ulan" diye talimat verdi.

Kapıya doğru yaklaşıp ellerimizi parmaklıklardan dışarı uzatmıştık. İki gündür cop darbeleriyle mosmor olan ellerimiz büzüldükçe büzülüyordu. Ellerimizin içi iyice kabarmış, neredeyse patlayacak bir hal almıştı. Özellikle cop darbesinin ardından elimin şekli öylesine bozuluyordu ki korkunun da etkisiyle bir kasılıp bir açılıyordu. Ellerimiz, bu kez de ters çevrilmişti.

Ellerimi ters çevirdiğimde, parmaklarımı bir türlü doğrultamıyordum. Parmaklarım aşağı doğru sallanmıştı. Ellerimin üst tarafına vurulan darbeler daha fazla acı veriyordu.

Çavuş dayak atmaktan bir hayli yorulmuştu ama biz direnmeyi sürdürüyorduk.

Koğuş sorumlusu çavuş, öfkesini kıdemliye yöneltmiş, "Ulan kıdemli, ben şimdi gidiyorum ve biraz sonra geldiğimde bu adamlara her şeyi öğreteceksin, yoksa seni bunlardan daha kötü yaparım" diye tehditler savuruyordu.

Bir çift sıcacık el

Mamak Cezaevi'ndeki sağ ve sol görüşe mensup tutuklular, 12 Eylül sonrası, "Karıştır, barıştır" dayatmasıyla aynı koğuşlara yerleştirilmişti. Kıdemli, bize görüşümüzü sorma gereğini dahi duymuyordu. Böyle bir tavır takındığımıza göre, görüşümüz zaten belli demekti.

Daha önce böyle bir tavır görmeyen tutuklulardan solun farklı fraksiyonlarına mensup olanlar çoktan başımıza toplanmışlardı. İyice hırpalanmış halimize bakarak içlerini çekiyor, çaresizlik içerisinde üzülüyorlardı. Zaten yapacakları çok fazla bir şey de yoktu.

Ellerimizin iyice kabardığını gören çocuk yaşlarda, daha sonra adının Muharrem olduğunu öğrendiğim, TKPML-TİKKO[16] davasından tutuklu olan arkadaş, mika bir bardak getirerek ellerimi ovmak istediğinde, ellerimi onun sıcacık avuçlarına bıraktım. Pamuk gibi yumuşacık bir çift el, bir annenin sevecenliğiyle ellerimi okşayarak, bardağı iki elimin arasında yuvarlıyordu. O kadar hassas davranıyordu ki ellerim sanki ellerinden kayıp yere düşecekti. Gözlerinin içine baktığımda, benden daha fazla acı çektiğini görebiliyordum. Aç olup olmadığımızı soruyor, ekmek arası bir şeyler hazırlayabileceklerini söylüyorlardı.

---

16. Türkiye Komünist Partisi Marksist Leninist-Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu

Hiç tanımadığım bu insanların böyle özverili ve içten davranışları içimi ısıtmış, yüreğimin ılık, ılık akan sevgi seliyle dolduğunu hissetmiştim. Dokunsalar ağlayacaktım. Gözyaşlarıma hâkim olmakta bir hayli zorlanıyordum. Düşmana inat, ağlamayacak, gözyaşlarımı içime akıtacak ve direnecektim. Henüz çocuk yaştaki bu insanların böylesine duygulu davranışı, içimde zaten var olan direnme azmini iyice artırmıştı. O anda aklıma, şairin,

"Benim gücüm yalnız olmamaklığımdır" dizeleri geliyordu.

Evet, her ne kadar bastırılmış, sindirilmiş ve teslim alınmış olursa olsun, hâlâ bu insanların yüreğindeki dayanışma, paylaşma ve sevgi sökülüp atılamamıştı.

Hayır! Hiçbir kurala uymayacağım

Bu arada sol görüşlü olan kıdemli, hem kıdemli olması hem de çavuşun kendisine verdiği emir gereği, koğuştaki işleyişe ve nasıl davranılması gerektiğine dair bilgi vermeye başladı.

Ben, zahmet etmemesini, çünkü hiçbir kurala uymayacağımızı belirttim.

Koğuşa gireli yarım saat olmuştu ki kapıdan "Yeni gelenler gelsin" diye bağıran çavuşun sesiyle irkildim.

Yine belalımız kapıya gelmişti. Kapıya doğru yöneldiğimizde "sevgili çavuşumuzun" yanındaki iki inzibat nöbetçisiyle burun buruna geldim.

B8'den sorumlu çavuş, kendinden emin bir tavırla "Rahat", "Hazır ol" talimatı veriyor ama bizde hiçbir kıpırdama olmadığını görünce, "Ulan kıdemli, gel lan buraya, bunlara nasıl davranması gerektiğini öğretmedin mi?" diye haykırıyordu.

Kıdemli, çavuşun karşısında esas duruşunu göstererek anında yerini almış, "Öğretmeye çalıştım komutanım" cevabını verince, "Ulan böyle mi öğrettin, bunlar hiçbir şey bilmiyor, çıkar ulan elini" diye avazı çıktığı kadar bağırıyordu.

Kıdemli elini parmaklıklardan uzatmış, inzibatlar vurmaya başlamıştı. Kıdemlinin bizim tavrımızdan dolayı dayak yemesi çok zoruma gitmişti.

Ben, "Kıdemlinin hiçbir suçu yok, o bize buradaki kuralları anlattı, fakat biz bu kurallara uymak istemiyoruz" cevabını verdim.

Çavuş ve inzibatlar şaşırmıştı.

Çavuş, "Ne diyorsun ulan sen, sen kimsin kurallara uymayacaksın" diye şaşkınlıkla öfkesini kusuyordu.

"Çıkarın ulan ellerinizi" uyarısıyla ellerimi uzattım.

İki inzibat ve çavuş, sırasıyla var güçleriyle artık benim olduğundan dahi

emin olmadığım ellerime vuruyorlardı. Ellerim o kadar büyümüştü ki bileklerimin ucuna protez el takılmış gibi hissediyorum kendimi.

Avuç içim ve parmaklarım, incecik bileklerimin uzantısı olarak çok garip görünüyordu.

Durmaksızın coplarını sallayan çavuş ve inzibatlar bir hayli yorulmuştu.

Çavuş, hem vuruyor hem de "Şunlara bak ulan, kurallara uymayacaklarmış" diye söyleniyordu. "Yerinize geçin" uyarısını yapan çavuşun kızgınlığı yüzüne yansımış, yanakları kıpkırmızı olmuştu.

Yüz kişilik koğuş, ölüm sessizliği içinde olanları şaşkınlıkla izliyordu. Hiç kimseden çıt çıkmıyordu.

Yerimize geçtiğimizde çavuş talimatlarına tekrar başlamıştı ama biz hiçbir tepki vermiyorduk.

Çavuş, şaşkınlıktan ne yapacağını bilmiyordu. Ani bir hareketle kapıyı açan çavuş, iki inzibat erine kollarıma girme talimatı verdi. İnzibatlar kollarıma girmiş, kafamdan bastırarak beni domaltmaya çalışıyorlardı. Kafam aşağı doğru bastırıldığından, alttan çavuşun geriye doğru gerilerek popoma vurmaya hazırlandığını gördüm. Aynı yöntemi, A Blok'taki nöbetçiler de uygulamışlar ve canımı çok acıtmışlardı. Kaba etlere vurdukları darbeler daha can yakıcıydı. Bacaklarım, korku ve tedirginlikle titremeye başlamıştı.

Çavuş gerilerek olanca hızıyla popomu copluyordu. Üzerimde başka pantolonum olmadığı için bir yıldır giydiğim, kadifesi yıpranmış, tırtılları aşınmış kadife pantolonumun bezi, kumaş pantolondan farksız hale gelmişti. Vurulan her cop darbesi, popomu bıçak keser gibi acıtıyordu. Acıdan dişlerim birbirine kenetlenmişti. Ağzımdan sadece "ıııııh, ıııh" sesleri çıkıyordu. Nefes alamaz hale gelmiştim.

Çavuş, "Ulan bağırsana" diye söyleniyordu ama ben bağırmıyordum. Onlara inat bağırmayacaktım. Acıyı, dişlerimin arasında yakalayıp yok etmeye çalışıyordum. Cop darbeleri popomdan aşağılara, baldırlarıma ve bacaklarıma doğru kayıyordu. Darbelerin şiddeti giderek azalmıştı. Nöbetçiler, dayak atmaktan yorulmuş ve usanmışlardı.

Çavuş, çaresizlik içerisinde son bir umutla, komutlarına devam ediyordu ama bizden hiçbir yanıt alamıyordu.

"Karavana almak için hazırlanın" sesleri koridorda yankılanıyordu. Nöbetçiler, bu durumda bir süreliğine de olsa dayağa ara vermek zorunda kaldılar.

Karavana almak için iki kişinin çavuş tarafından havalandırma boşluğuna götürülmesi gerek. Çavuş, hâlâ pes etmediğini göstermek için "Sizinle daha sonra görüşeceğiz, şimdi karavana alacaklar gelsin" diye bağırdı.

İki kişi, gırtlaklarını yırtarcasına, "B8 karavana almaya hazırdır komutanım" diye tekmil vererek çavuşun karşısına dikilmişti.

Çavuş, o iki kişiyi de alarak kapıyı kilitledi ve koridora doğru yöneldi. Bu raundun galibi, galiba bizdik.

Karavanalar gelmiş, koğuş yemek düzenine geçmişti.

Yemek düzeni için oturakların üzerine gazete örtülüyor, çevresine sığabildiği kadar insan çökerek diziliyordu. Görüntü toplama kampından farksızdı. Yer bulamayanlar, koğuşun herhangi bir köşesine, eski gazete parçaları seriyor, gazetenin çevresi dört bir yandan kuşatılıyordu.

Kıdemli, "Arkadaşlar yemek duası için hazır mıyız" diye sorduğunda, tüm koğuş ayağa kalkarak "Hazırız" cevabını veriyordu.

Kıdemli, "Tanrımıza hamdolsun, vatan millet sağ olsun"un ardından çavuşa dönerek, "Buyurun komutanım" diye haykırıyor, çavuşun "Afiyet olsun" temennisinin ardından tutuklulardan gelen, "Sağ ol komutanım" cevabı koğuşu inletiyordu. Böylece yemek duasına da şahit olmuştum. Bilmediğim şey ise eğer, bu "Sağ ol" cevabı yüksek sesle verilmezse, tüm koğuşun sıra dayağından geçirilmesiydi.

Mamak: Erin, kendisini general hissettiği yer

Mamak'ta izinsiz hiçbir davranışta bulunulmuyordu. Yemek, yatmak, kalkmak, oturmak, gülmek (tabii ki gülebilirsen), konuşmak, tuvalete gitmek yani aklınıza ne gelirse, yapacağınız her şey, neredeyse nefes almak dahi, askerin iki dudağının arasında çıkacak talimata bağlıydı. Sıradan erler dahi tutuklular karşısında kendilerini birer general gibi görüyordu.

Tutuklular üzerinde öylesine bir baskı ve tahakküm kurmuşlardı ki kendilerini general gibi görmelerine pek şaşırmamak gerekti. Tutuklunun asker karşısında öylesine bir silik duruşu vardı ki askerler bu duruştan olağanüstü bir güç alıyordu. Yani, tutuklu bir yaratıksa, askerler, onların tanrısı gibi davranıyordu.

Askeri kim tanrı yaptı?

Aslında askerlere bu gücü veren, tutukluların teslimiyet tavrından başka bir şey değildi. Birilerinin onlara tanrı olmadıklarını hatırlatmaları gerekiyordu. Ben kul değildim ve bana ne yaparlarsa yapsınlar, onların tanrılığını kabul etmeyecektim. Toplumsal hayatı karartan, bu tanrılar ve tanrısal inançlar değil miydi? Bu tanrıları, hayatımızın tüm alanlarından söküp atmadığımız sürece, bize rahat yüzü yoktu. Zaten bizler, yaşam alanlarında bize dayatılan

bu tanrıları, gündelik hayatın içerisinden çıkarıp atmak ve geleceğimize sahip çıkmak için yola çıkmadık mı?

Yemek o kadar azdı ki iki kişiye bir kepçe zor düşüyordu. Muharrem ile ben aynı tabaktan yemeye karar verdik. Muharrem yemekten iki kaşık alıyor ve tabağı benim önüme doğru itekliyordu. Yüzüne doğru baktığımda iştahı olmadığını, kendisinin ekmek arasına bir parça helva koyacağını söylüyordu ama yalan söylediği gözlerinden okunuyordu.

Yüreğimin derinliğinden gelen bir sevgiyle yüzüne baktım ve gülümsedim. Bu çocuk henüz on yedi yaşındaydı ve o koşullarda dahi yemeğini daha yeni tanıdığı birisine büyük bir istekle sunuyordu. Bu, onun direnişe duyduğu saygıya, direnenlerin çektiği acıya ortak olma duyarlılığıydı.

Ne güzeldi insan olmak. Ne güzeldi bir başkasının acısına ortak olmak, onun acısını hafifletmeye çalışmak, onun acısını yüreğinde hissetmek. O, ekmek arasına ufacık bir helvayı yerleştirmiş, yemeğini benimle paylaşmanın mutluluğuyla ekmeği iştahla ısırıyordu. Kocaman bir parça helvayı da benim için ekmek arasına yerleştirmişti. Ben ise biraz sonra sayım sırasında yiyeceğim dayağın tedirginliğiyle sulu yemeği dahi bitirememiştim. Yemeği bitiremediğimi gören Muharrem, "Yazık, çöpe dökmeyelim" diyerek, biraz önce iştahsızlığını unutup kalan yemeği iştahla kaşıklıyordu.

Yemeğin ardından, sipariş edilen iki tane kocaman alüminyum çaydanlıktan çay gelmiş, koğuş görevlileri, "B8 çay alabilir mi komutanım" diye tekmil veriyordu. Çavuşun onayından sonra çaydanlıklar içeriye alınmıştı. O ortamda çayla sigara içmenin keyfi bambaşkaydı. Yemek tabakları kalkmış, yerine mika çay bardakları konmuştu.

Muharrem, bir haftadır kantinde sigarayı çok kısıtlı verdiklerini ve koğuşta sigara sıkıntısı çektiklerini söylüyordu. Ama benim için birileri zulasını çoktan patlatmıştı. Bir sigarayı, üç-dört kişi bir araya gelerek elden ele dolaştırarak içiyordu. Bir tane sigara yakıp keyifle içmeye başladım. Yanımdaki arkadaşlara uzattığımda, hiçbiri sigarama ortak olmak istemiyordu.

Sayım için de kalkmayacağım

Koğuşta sayım hazırlığı başlamıştı. Sayım sırasında, her zaman olduğu gibi hastaların dışında tüm tutuklular ayağa kalkıyor ve tek sıra halinde gözler tavanla duvarın kesiştiği kiriş noktasında sabitleniyor, eller baldırlara yapışık esas duruş halinde sayım mangasının gelmesi bekleniyordu.

Ben sayıma kalkmayacaktım.

Koridordan, sayım mangasının yeri göğü inleten yürüyüş kararları ve marş sesleri geliyordu. Koğuşa sessizlik egemen olmuştu.

Askerler ayaklarını öylesine sert vuruyor, yürüyüş kararlarını öyle yüksek ve anlaşılmaz bir sesle bağırıyorlardı ki bu ses dahi tek başına insanı ürkütmeye ve korkutmaya yetiyordu.

Sıraya dizilen tutukluların çoğunluğu, korkudan titremeye başlamıştı.

Ah şu korku, insanı ne hallere düşürüyordu. Aslında insanı korkutanın, dayağın acısı olduğunu sanmıyordum. Sorun psikolojik olmalıydı. Korku psikolojisi. O psikoloji bir aşılsa, gerisi çok kolaydı.

Tim komutanı, gırtlağını yırtarcasına bağırıyordu: "Sekizinci koğuuuşşşşşş". Koğuştakilerin cevabı, "Emret komutanıımmmm" diye yankılanıyordu.

Sayım çavuşu, gecikmeden sert bir ses tonuyla yeni bir komut vermişti: "Rahat, hazır ol".

Tutukluların ayaklarından tek bir ses çıkıyordu.

"Rapp".

Ayakların yere çok sert vurulmaması, tim komutanını memnun etmemişti. "Olmadı lan, daha canlı."

"Rahat, hazır ol".

Bu kez ayaklar yere daha sert vurulmuştu.

"Rap".

Manga komutanının emir komutu yerine getirilmiş, nöbetçi subayına tekmil veriliyordu.

"B8 koğuşu, 98 tutukluyla emir ve görüşlerinize hazırdır komutanım"ın ardından, "Sağ baştan say" komutu gelmişti.

Sıradakiler, "Bir, iki, üç, dört" diye sayıyor, sayım mangası komutanı sayı sayanların önünden yürüyerek, hem kulakları hem de gözleriyle onları takip ediyordu.

Çavuş, alçak sesle sayı sayanları, yakalarından kaptığı gibi bir adım öne çıkarmıştı. Öne çıkanlar, sayım mangasının diğer üyeleri tarafından acımasızca coplanıyordu.

Ayaktakiler sayıldıktan sonra, sıra yataklardaki üç beş kişiyi saymaya gelmişti. Önümde duran sayım çavuşu, benim neden sayıma kalkmadığımı kıdemliye sorduğunda kıdemli "hasta" olduğum cevabını vermişti. Bana doğru kafa sallayan sayım çavuşu, pek ikna olmamışa benziyordu. Öyle olduğu da biraz sonra anlaşılacaktı.

Her ele 165 cop

Sayım mangası dışarı çıkmış, koğuş serbest düzene geçmişti ki kapıdan bir kişinin "DİKKAT" çektiği duyuldu. Herkes tekrar ayağa fırlamıştı. Sayım

mangası koğuşa girmiş, "Yeni gelenler ortaya çıksın" diye bağırıyordu.

Ben ve Süleyman koğuşun ortasına çıkmış, yan yana durmuştuk. Karşımda duran sayım çavuşu, "Rahat, hazır ol" komutunu veriyordu ama biz bu emirlere hiçbir tepki vermiyorduk. Başlarındaki başçavuş, kafasını sallayarak dayak emri vermişti. Her ikimiz de ellerimizi sayım mangasının önüne doğru kurbanlık koyun gibi uzatmıştık. Sayım mangası sıraya girmiş, dayak atmaktan yorulan asker, yerini arkasındaki askere bırakıyordu. Bileklerim, artık ellerimi taşıyamaz hale gelmişti. Bir asker bileğimi alttan kaldırarak, hem benim hem de vuran arkadaşının işini kolaylaştırmaya çalışıyordu. Artık ellerimiz tutmaz olmuştu.

İki asker koluma girmiş, kafamı aşağıya doğru bastırarak domaltma pozisyonuna getirmişlerdi yine. Popoma, bacaklarıma inen copların haddi hesabı yoktu. Yarım saati aşkın bir süredir hiç durmaksızın, tüm vücudumu copla kırıp geçirdiler.

Henüz bir sonuç alamamışlardı ama bu saatten sonra da uğraşmak istemedikleri görülüyordu. Sayım çavuşu kıdemliye dönerek, "Bunları yarına kadar eğitin" talimatı vermiş, sayım mangasına dönerek "İstikamet koridor, marş marş" komutuyla hareket etmişti.

Sayım mangası gittikten sonra, arkadaşlar yine çevremizi kuşatma altına almışlardı. Muharrem, ellerime vurdukları copları saydığını, her elime yüz altmış beş tane cop vurduklarını söylüyordu. Her iki elimin görüntüsü, bileklerime takılmış iki büyük şeker pancarı görünümündeydi. Avuç içlerim ve ellerimin üstü kabarmış, patlayacak hale gelmişti. Ellerimin üst kısmının bu kadar kabaracağını hiç aklım almıyordu. Bacaklarımı ve popomu sıyırdıklarında, siyah tenim mosmor olmuştu. Bazı arkadaşlar bacaklarım ve popom için Lasonil kremi bulup getirmiş, acımızı azaltmak için ellerinden gelen çabayı gösteriyorlardı.

Koğuştaki tüm tutuklular şok olmuştu. Sağ görüşlüler bu direnişe bir anlam veremezken, sol görüşlüler ise hemen etrafımızı sarmış, bize sevgiyle yakınlaşmışlardı.

Teslim olanlar teslimiyeti sorguluyor

12 Eylül sonrası idarenin kurmuş olduğu baskı ve tahakkümün, tüm tutuklular üzerinde yarattığı psikolojik tahribat ürkütücü boyuttaydı. "Bu denli teslimiyetten, kendilerinin de üzüntü duyduğunu belirtiyorlar, bizim tavrımızın onlara psikolojik bir destek sağladığını" dillendiriyorlardı. "Daha önce, hiç kimse böyle bir tavır göstermemişti. Yeni gelenlerin de üzüm üzüme ba-

karak kararır hesabı her şeye katlanmak zorunda kaldığını, hiç kimsenin bu koşullarda direnme taraftarı olmadığını, ama teslimiyet tavrının da zaten bozuk olan psikolojilerini iyice bozduğunu" açık bir dille anlatıyorlardı. Çoğu arkadaşın üzerinde umutsuzluk egemen olmasına rağmen bu umutsuzluğu aşmanın arayışı devam ediyordu.

Yalnız şunu çok iyi biliyorlardı ki, kitlesel bir direnişle bu teslimiyet sökülüp atılabilirdi. İşte bu olumlu bir gelişmeydi. Daha şimdiden, teslimiyet ve direnme sorgulanmaya başlanmıştı.

Yine, dudaklarımda,
"Direndi, direndi teslim olmadı,
Faşizmin boynunu büktü Bolşevik.
Yürüdü, yürüyor, dağlara çıktı
İsyan ateşini yaktı Bolşevik" dizeleri dökülüyordu. Bu dizeler, direniş ruhumu daha da alevlendiriyordu.

Sağ görüşlülerin, bu baskı ve tahakkümü çok fazla sorguladıklarını sanmıyordum. Halbuki idarenin her türlü baskı ve tahakkümüne katlanmalarına rağmen çoğu zaman onlar da dayakla cezalandırılabiliyordu.

Dikensiz gül bahçesi Mamak

12 Eylül'den on beş gün önce, her türlü dayak ve işkence kullanılarak teslim alınmış, dikensiz gül bahçesine dönüştürülmüş Mamak Cezaevi, yeni bir olaya tanıklık ediyordu.

Tek başına da olsa bir direniş başlamıştı. Belki de bu direniş, gelecek günlerde yakılacak isyan ateşinin ilk kıvılcımları olacaktı. Dikensiz gül bahçesi olmazdı; olsa da o bahçenin ömrü uzun sürmezdi. Bize bu insanlık dışı muameleyi yapanların, huzurunu kaçırmak, onlara insan olduğumuzu hatırlatmak gerekiyordu. Ne yaparlarsa yapsınlar, bir takım insani değerleri yok edemeyeceklerini onlara göstermeliydik. Onlar, yaşamı çürütmeye çalışıyorlardı. Biz hayattık, hayatı yaratan birer tohumduk. Tohum, ne kadar zayıf ne kadar güçsüz ve cılız olursa olsun, özü yaşamı barındırıyordu.

Sohbetimiz gece yarılarına kadar sürdü. Vücudum, uykusuzluğa karşı direnme gücünü iyice yitirmişti. Artık göz kapaklarım kapanıyordu. Uykumun dayanılmaz bir hal aldığını gören arkadaşlar, "iyi geceler" dileyerek yataklarına çekildiler. Tuvalete gitmek istiyordum ama tuvalete kadar yürüyecek gücüm kalmamıştı. Ellerimde, pantolonumun fermuarını açacak gücü dahi bulamıyordum. Muharrem'in yardımı ile tuvalet sorununu gidermiştim.

Yatağa uzanır uzanmaz, iki günün yorgunluğu ve atılan dayakların vücu-

dumda yarattığı tahribatla hemen uykuya daldım. Gece boyunca, özellikle ellerimin ve bacaklarımın sızısıyla birkaç kez uyandıysam da rahat bir uyku çektim.

Sabah olmuş, "Koğuş kalk" uyarısıyla herkes uyanmıştı. Koğuş mevcudu yüz kişiye yakındı. Ağır bir sidik ve dışkı kokusu yayılan tuvaletin önünde uzun kuyruklar oluşmuştu. Yüz kişinin iki tuvalette ihtiyacını karşılaması hayli zordu. Tuvalette hızlı davranmayanlar, kapılar vurularak ve çabuk çıkması söylenerek uyarılıyordu.

Bulanık su görünümündeki bulgur çorbası, büyük bir çoğunluk tarafından iştahla kaşıklanıyordu. Yine, gün boyu başıma gelecekleri düşündüğümden iştahım kesilmiş, ağzıma koyduğum bir lokma ekmeği bir kaşık çorba alarak yutmaya çalışıyordum. Çorbayı sevmediğimi düşünen arkadaşlar, ekmek arasına beyaz peynir koyarak elime tutuşturmuşlardı ama ısırmak dahi içimden gelmiyordu.

Dayak atan çavuş soruyor: "Ya sizin derdiniz ne?"

Saat sekize doğru, koğuş sorumlusu çavuş nöbetini devralmış, "Dünkü gelenler gelsin" diye bağırıyordu. Demek ki iştahım sebepsiz yere kesilmemişti. Çavuş neden bu kadar acele ediyordu? Kapıya doğru giderken, "Çavuş bizi rüyasında görmüş olabilir" diye espri yaptım ama başıma gelecekleri tahmin eden koğuştakiler, bu espriye pek gülememişlerdi.

Süleyman ile birlikte, yan yana duruyorduk. Çavuş her zamanki gibi "Rahat", "Hazır ol" komutunu veriyordu ama bizden en ufak bir hareket olmadığını görünce, "Çıkarın ellerinizi" diye öfkeyle bağırıyordu. Ellerimiz artık paçavraya dönüşmüştü ama çavuş için bunun hiçbir önemi yoktu. Biz nasıl inat ediyorsak, o da kendi açısından inat ediyordu. Bir taraftan vururken diğer taraftan da "Ya sizin derdiniz ne?" diye söyleniyordu.

Ben, bizim derdimizin kendisiyle bir ilgisi olmadığını, tavrımızın, üzerimizde uygulanan baskı ve şiddete karşı insani tepki göstermekten ibaret olduğunu açıkladım.

Çavuş, hem izinsiz konuştuğum için hem de konuşmanın içeriğine oldukça sinirlenmişti. Şimdi daha şiddetli vuruyordu. Hem vuruyor hem de odun kıran usta bir baltacının şevkiyle coplar elimize inerken, "hıh, hıh" sesleri dudaklarından dökülüyordu.

Arada bir dayağa ara veriyor, "Yerinize geçin" diyordu. Bu uyarıyı dikkate aldığımızdan dolayı, kendisini dinleyeceğimizi sanmış, son bir umutla, "Rahat", "Hazır ol" komutunu tekrar etmişti.

Kendi halime mi yanayım, çavuşun çaresizliğine mi yanayım bilmiyordum. Dudaklarımda onun zavallılığını küçümseyen bir gülümseme vardı. Kendisine güldüğümü sanarak "Ulan kıdemli, bunlar manyak olmasın" diyordu.

Sabah sayımı için koridorda hareketlenme başlamıştı. Koğuş sayım düzenine geçmiş, tüm tutuklular, yakalarındaki düğmelerin açık olup olmadığını kontrol ediyordu. Tutuklular üzerinde kusursuz bir iç kontrol sağlanmıştı.

Yakada tek düğmenin dahi açık olması itaatsizlik olarak değerlendiriliyor, cezalandırmanın bahanesi olabiliyordu. Attığınız her adıma, göz kırpmanıza bile dikkat etmek zorundaydınız.

"Rahat" "Hazır ol"... Olmuyoruz!

Sayım mangası kapıda yürüyüş kararıyla Onuncu Yıl Marşı'nı büyük bir coşkuyla söylüyordu. Koğuş sessizliğe bürünmüştü. Kapı açıldığında hiç kimseden çıt çıkmıyordu. Süleyman ve ben yine sayıma kalkmak istemiyorduk.

Ranzanın kenarına diz çöküp bekliyoruz. Her zamanki rutin işlemin ardından, her ikimizin de ayağa kalkması isteniyordu. Ranzadan aşağıya indim ve sayım çavuşunun karşısında ellerim arkada serbest bir şekilde durdum.

Çavuş kendinden emin bir halde "Rahat", "Hazır ol" komutu çekiyordu ama biz bu komutlara hiçbir tepki vermiyorduk. İşte o an, tüm sayım mangası üzerimize çullandı ve koğuşun ortasında diğer tutukluların kıpırtısız bakışları arasında, bizi öldüresiye dövmeye başladılar. Öylesine vuruyorlardı ki bazen üzerime on tane cop birden iniyordu. Acıdan kıvranıyor, şekilden şekle giriyordum. Başlarındaki subayın "Durun" emriyle rahat bir nefes almıştım ama ayağa kalkacak halim kalmamıştı.

Çavuşun, "Sayım mangası, istikamet koridor, uygun adım, marş marş" diye komut vermesiyle birazcık olsun rahatlamıştım.

Sayım mangasının koğuşu terk etmesinin hemen ardından, arkadaşlar bizi kucaklayarak ranzaya yatırmışlardı. Koğuştaki arkadaşlar, şiddetin bizim üzerimizde bu denli yoğunlaşmasından oldukça rahatsızlardı. Ufak ufak kıpırdanmalar başlamıştı bile. Sayım sırasında verilen komutlar isteksizce yerine getiriliyor, çoğu tutuklu tuvalete izin almadan, kapıdaki nöbetçiye görünmeden kaytarmaya çalışıyordu. Bu rahatsızlık, koğuş sorumlusu çavuşun da gözünden kaçmamıştı.

Koğuş sorumlusu çavuş, sayım mangasının koğuşu terk etmesinin ardından, bizi tekrar kapıya çağırdı. Sesi bu kez yalvarır bir hal almıştı.

Yargılandığımız davayı ve bize ne kadar ceza istendiğini soruyordu.

İdamla yargılandığımı söyledim.

Çavuş, "Amına koyayım, ben de idamdan yargılansam tabii ki bu kurallara uymam" diyordu. Çavuşun bu tepkisi koğuşun kapısına yakın olanlar tarafından duyulmuş, epeydir yüzleri hiç gülmeyen insanlar kahkaha fırtınasına kapılmıştı.

Artık çavuş bize komut vermekten vazgeçmiş, samimi iki arkadaş gibi davranıyordu. Ben de bunu fırsat bilerek, koğuşta sigara olmadığını, mümkünse, kantinden sigara almasını söyledim. Elini dudağına götürerek "Sus" işareti yapan çavuş, hızla kapıdan uzaklaşmıştı.

Bu iyimser hava tüm koğuşa yayılmıştı ama birtakım arkadaşlar, "Bu iyimser havanın çok uzun sürmeyeceğini, bizleri mutlaka hamama davet edeceklerini ve orada iyice ıslatacaklarını" söylüyordu.

Hamam

Hamam denilen yerin, özel olarak cezalandırılacak tutukluların öldüresiye işkenceye tabi tutuldukları yer olduğunu öğreniyoruz. Tabii ki korkumuz biraz daha artıyordu.

Bir saat kadar sonra kıdemli çavuşun bizi kapıda beklediği haberini verdi. Kapıya yaklaştığımda, çavuş kapı çevresindeki tutukluların koğuşa girmesini emrediyordu.

Yalnız kaldığımızda, parkasının cebinden çıkardığı iki paket Samsun sigarasını gülümseyerek bana uzattı. "Bir dakika parasını vereyim" diye elimi cebime attığımda çavuş gayet ciddi bir tavırla, sigaranın kendisinin ikramı olduğunu, kesinlikle para almayacağını söyledi. "Olmaz öyle şey" diye cevap verdim ama o parayı almamakta ısrarlıydı.

Tavrımız, çavuşu etkilemişti. Teşekkür ettim ve sigaraları cebime gizleyerek koğuşa döndüm. Arkadaşlar ne olduğunu merak etmişlerdi. Sigarayı cebimden çıkarıp komün sorumlusuna verdiğimde, herkes şaşkınlık içerisindeydi.

Gün boyu çavuş, bizi iki saatte bir kapıya çağırıyor, "Nerelisiniz, dışarıda ne iş yaparsınız, hangi örgüttensiniz" gibi sorular sorarak sohbet etmeye ve bizleri yakından tanımaya çalışıyordu. Arkadaşların büyük çoğunluğu, bunun "hayra alamet bir şey olmadığını" söylüyorlardı ama beklemekten başka yapacak hiçbir şey yoktu.

Akşam sayımı, bizim açımızdan herhangi bir olumsuzluk yaşanmadan, herhangi bir vukuat olmadan bitirilmişti.

Ertesi gün, yine çavuşun bizi kapıda beklediğini bildirdiler. Çavuş, bu kez

de kantine baklava geldiğini, bize baklava alabileceğini söylediğinde, komün sorumlusuna ilettim ve bir tepsi baklava almaya karar verdik. Öğle yemeğinden sonra, baklavaları büyük bir iştahla mideye indiriyorduk ki koridorda sayım ve havalandırma mangasının sesi geliyordu. "Yeni gelenler gelsin" diye bağıran, sayım çavuşuydu.

Havada götürülüyoruz.

Süleyman ile kapıya yaklaştığımızda, kapı aniden açıldı. Her ikimizi de kollarımızdan kaptıkları gibi, başlarının üzerine doğru havalandırmışlardı. Bir anda neye uğradığımı şaşırmıştım. Ayaklarım yerden kesilmiş, askerlerin başlarının üzerinde, yere paralel bir şekilde uçarak havalandırmaya doğru gidiyordum. Bu işi nasıl becerdiklerini henüz anlayamamıştım bile. Bizi hiç yere düşürmeden, ellerinin üzerinde havalandırmaya kadar çıkarmışlardı.

Havalandırmaya çıktığımız an, ayaklarımız yerle temas etmişti. Askerler neredeyse bizi parçalayacaklardı. Her yanımıza yağmur gibi coplar yağıyordu. Her ikimiz de acı içerisinde kıvranıyorduk. Bir ara yerden kafamı kaldırdığımda, camın arkasından bizlere yapılanları seyreden koridordaki rütbeli subayları gördüm.

Rütbeliler, askerlerinin marifetlerini, büyük bir keyifle, havalandırmaya bakan koridorun pencerelerinden izliyorlardı. İzlenen askerler, marifetlerini komutanlarına göstermenin telaşı içindeydiler. Dayak atmak konusunda adeta birbirleriyle yarışıyorlardı. Bu dayak işlemi saatlerce sürdü.

Dayak atmaktan yorulan askerler mola vermişlerdi, biz ise yerde acı içerisinde kıvranıyorduk. Ara vermelerine rağmen hâlâ bazı işgüzar askerler arada bir gelip botlarının ucuyla rastgelen yerimize darbelerini indiriyorlardı.

İki asker, kollarıma girerek beni ayağa dikmeye çalışıyordu. Zor bela doğruldum ama ayakta durmakta zorlanıyordum.

Akıllanıp, akıllanmadığımızı soruyorlardı.

Aklımızın başımızda olduğunu söyledim.

"Ulan, aklınız başınızda olsa bu kadar dayak yer misiniz?" cevabıyla benimle alay ediyorlardı.

"Aklı başından olmayanlar, birisine zorla yaptırım uygulayanlar, işkence yapanlardır" diye cevap verdim.

Dayağa ara verdiklerinden, bugün için dayak işleminin bittiğini sanmıştım ama biraz sonra yapılacaklarla yanıldığımı anlayacaktım.

"Hamam"dayız

Tim komutanı, "Çekin ulan bunları hamama" diye bağırıyordu.

İçimden "Çekin ulan hamama bakalım ne olacak?" diye söylendim.

Her ikimizin de ayakta duracak hali kalmamıştı. Kollarımıza giren iki asker, bizleri sürükleyerek hamam dedikleri yere götürüyorlardı. Saatlerdir atılan dayaktan nefes alamaz hale gelmiştim. Yerde sürüklenirken arkamızdaki bazı askerler hâlâ bizleri copluyordu.

Bir ara B8'in koğuş sorumlusu çavuşla yüz yüze geldiğimde, yüzünde çaresizliği yansıtan ağlamaklı bir ifade vardı. Göz kapakları selam verircesine, sevimli bir kelebeğin çırptığı kanat gibi iki kere açılıp kapandı. Sevgi ve hüzünle baktığı gözlerinde utanç vardı. Çavuşun, bize yapılanların utancını yüreğinde hissettiği anlaşılıyordu. Onun gözlerindeki çaresizliği anlayabiliyordum. Bu olay, tavrımızın ne kadar doğru olduğunun işaretiydi. Kendime güvenim bir kat daha arttı. İnsanlık onurumuzdan ve insani kimliğimizden taviz vermemeliydik.

Düşüncelere öylesine dalmıştım ki kollarımdan sürükleyenlerin aniden yere bırakmasıyla kendime geldim. Daracık bir banyo odasına tıkılmıştım.

Tim komutanı, "Ayakkabılarını çıkar ulan" diye bağırıyordu. Anlaşılan falaka çekeceklerdi. Sıra ayaklarıma gelmişti. Vücudumuzun her noktasında deneme yapan bu cellatlar, vücudumda tek denemedikleri yer olan ayaklarımı da denemek istiyorlardı. Ayakkabı bağcıklarını çözdüğümde, en az doksan kilo ağırlığında olan bir onbaşının göğsüme oturmasıyla nefes alamaz hale gelmiştim. Uzun bir iple birbirine bağladıkları iki copun arasındaki sicim içerisinden iki ayağımı geçirdiler ve copları aynı istikamette çevirmeye başladılar. İp büküldükçe ayaklarım birbirine yapışmıştı. Falaka için hazırdım. İki cop büyüklüğünde bir sopayla ayak tabanlarıma parçalarcasına vuruyorlardı.

Göğsüme oturan askerin ağırlığından hiçbir tarafa kıpırdayamıyor, sadece acının etkisiyle başımı sağa sola çevirerek beton zemine vuruyordum. Ayaklarımın acısından başımın acısını hissetmiyordum bile. Acı o kadar dayanılmaz boyuttaydı ki başımı betona vurarak parçalamak ve ölmek istiyordum. Ölüm bana çok yakındı ve ben onu o kadar çok istiyordum ki! Ama insan istediği zaman ölemiyordu! Başımı betona vurmamdan korkmuş olmalılar ki bir asker kafamı boynumdan iki ayağının arasına sıkıştırmıştı. Kafamı yukarı doğru çevirdiğimde, kafamı ayaklarımın arasına alan asker, "Hadi ulan, artık komutlara uy ve dayaktan kurtul" diye söyleniyordu.

Kaşlarımı yukarı doğru kaldırarak "Hayır" cevabını verdim. Asker, iki ayağının arasına sıkıştırdığı boynumu sıkmaya başladı. Falakayı kestiklerinde,

dışarıda Süleyman'a nasihatle meşguldüler. "Arkadaşın içeride tüm komutlara uydu, boşu boşuna kendini ezdirme, sana söylenenleri yap" diyorlardı.

İşkencecilerin en bildik numarasıydı bu. Yalan söylüyorlardı. "Ben komutlara falan uymuyorum" diye bağırmaya, sesimi Süleyman'a ulaştırmaya çalıştığımda ağzımı kapatarak, "Sus ulan" diye beni susturmaya çalıştılar.

Bu kez beni dışarıya atıp, Süleyman'ı içeriye aldılar. Süleyman'ın feryatları kulaklarımı parçalıyordu. Kendi canımın acısından çok, arkadaşımın çektiği ıstırap içimi yakıyordu. Yapabileceğim hiçbir şey yoktu. Kendimi toparlayıp "İşkenceciler, işkenceciler" diye mırıldanmaya başladım. Epeyce bir süre de Süleyman'ı hırpaladıktan sonra, onu dışarıya çıkarıp tekrar beni içeriye aldılar.

Bu adamlar işkence yöntemini pek bilmiyorlardı. İşkence yöntemini bilmedikleri için rastgele vuruyorlar, vurdukları darbenin öldürücü bir darbe olabileceğini kestiremiyorlardı. Her an ellerinde kalabiliriz. Bazen böbreklerimin bulunduğu bölgeye öylesine bir tekme atıyorlardı ki nefes dahi alamıyordum. Nihayet askerlerden bir tanesi çavuşun kulağına doğru eğilerek "Ya bunlar geberecek, yeter artık, bırakalım" diye uyardı.

Kollarımdan tutarak dışarı çıkardılar ve ayakkabılarımızı giymemizi istediler. Önce çorabımı giymeye çalıştım ama ayaklarımın acısı sanki canımı alıyordu. Ayaklarım öylesine şişmişti ki ayakkabıların içerisine girmesi mümkün değildi.

Tekrar, "Ayakkabılarını giy ulan" diye bağırıyorlardı.

"Olmuyor, sayenizde ayağım ayakkabılara girmiyor" cevabını verdim. Başlarındaki tim komutanı kahkahalar atıyordu.

Ayağa kalkmaya çalıştım ama gerisin geriye boş bir çuval gibi yere yığıldım. İki asker kolumuza girdi, bir asker de ayakkabılarımızı aldı ve bizi yerlerde sürüyerek koğuşumuza doğru götürdü.

Ayağıma damlayan gözyaşları

Koğuşun kapısında, "İçeriden dört kişi gelsin" diye bağırıyorlardı. Dört kişi kapıya gelerek, esas duruşa geçti. Kapı açıldı, arkadaşlar kollarımıza girerek bizi koğuşa aldılar ve doğruca yatağa uzattılar.

Muharrem'in gözlerinden yaşlar süzülüyordu. Gözyaşlarını gizlemeye çalışıyordu ama çorabımı çıkarırken ayağıma damlayan gözyaşları onu ele veriyordu. Tüm koğuş, çektiğimiz acıyı bir nebze olsun azaltabilmek için seferber olmuştu. Bazıları ayağıma, vücuduma Lasonil sürüyor, bazıları ellerime masaj yapıyordu.

Ne güzeldi yalnız olmamak, ne güzeldi dayanışma, ne güzeldi bu güzelim insanlarla yan yana olmak. Aslında bu güzelim insanların, bizden daha fazla acı çektiği yüzlerinden anlaşılabiliyordu.

Öğle yemeği yemediğimiz için arkadaşlar ekmek arası hazırlamıştı ve zor bela onu yiyorduk ki kapıdan "Halil Güven ve Süleyman Uğur eşyalarını hazırlasın" diye seslendiler. Zaten doğru dürüst eşyam yoktu ki neyi hazırlayayım! Bir poşet içerisinde iki iç çamaşırı, iki gömlek, iki de çorabım ve bir arkadaştan kalan eski bir ceketim vardı.

Eşyalarımızı alarak, arkadaşlarımızla vedalaştık. Ayakta duramadığımız için beni Muharrem, Süleyman'ı da başka bir arkadaş sırtına alarak kapıya çıkardı.

Kapıdaki askerler "İndirin ulan onları" diye bağırıyordu.

Muharrem, "Komutanım yere basamıyorlar" diye cevap verdi.

Askerlerin arasında, koridorda arkadaşlarımızın sırtında, bilinmez bir yere doğru hareket ediyorduk.

Askerlerin durduğu kapının üstünde B5 koğuşu yazıyordu. Muharrem, beni sırtından indirdi ve yanaklarımdan öperek, benden gizlediği gözyaşlarının birkaç damlasını ayağımın dibine bırakarak askerlerin arasından uzaklaştı.[17]

Zalimlerden gizlediğim benim gözyaşlarım ise içime doğru akıyordu. Ben bu cellatlara inat, gözyaşlarımı içime akıtacak, onlara göstermeyecektim. İçime akan gözyaşlarının tuzu burnumun direğini sızlatıyordu.

Deniz'in hücresindeyiz

B5'in koğuş sorumlusu çavuş kapıyı açtı ve "Kıdemli" diye bağırdı.

Kıdemli, "Emret komutanım" diye kapıda hazır bekliyordu.

"İçeriden dört kişi gelsin, bunları içeri alın, en dipteki hücreye götürün ve hiç kimse bunlarla konuşmasın, ben hemen geliyorum" emri veren çavuşa, kıdemli, "Emredersin komutanım" tekmilini veriyordu. B5 koğuşunda kalanların şaşkın bakışları arasında, koğuşun en sonundaki hücreye doğru, arkadaşların kolları arasında sürükleniyorduk.

B5 koğuşu, aslında koğuş değildi. Yan yana dizilmiş hücrelerin, demir par-

17. Zulmün tamamen egemen olduğu o koşullarda, henüz on yedi yaşında olan bu çocuk, yüreğimde öylesine bir yer edindi ki aradan geçen yirmi dokuz yıla rağmen hâlâ onun bakışlarındaki dostluğu, sıcaklığı, çaresizliği ve sevecenliği unutamam. Ömür boyu da unutacağımı sanmam. Zaten, beni çektiğim bunca acılara rağmen diri tutan da bu insanlara duyduğum sevgi ve saygı olmalı diye düşünürüm.

maklıklı kapıları açılmıştı. Sayım koridorda alınıyordu. Sorumlu çavuşun izniyle koridora çıkılabilen, idarenin gözünde koğuş statüsünde olan bir yerdi B5.

Hücre kapıları açık olduğu için hücre psikolojisi yaşanmayan, tutukluların birbiriyle görüşebildiği, sohbet edebildiği, koğuştan pek farkı olmayan, hatta koğuşlardan daha rahat bir ortam olduğu gözlemlenebiliyordu.

Yerleştiğimiz hücre, üç metre uzunluğunda, iki metre enindeydi. Üst üste yerleştirilmiş iki tane tahta ranza vardı. Üst ranzadan bakıldığı zaman havalandırma görülüyordu. Tuvalet ve banyo hücre içerisine yerleştirilmişti.

Diğer hücrelerin kapısı açık olmasına rağmen bizim hücrenin kapısı kapatılmış ve kilitlenmişti.

Bu arada bu hücrenin, Deniz Gezmiş'in idam öncesi tutulduğu hücre olduğunu öğreniyor, Deniz'in hücresinde yatmanın hüznünü yaşıyordum. Askerin uyarısına rağmen çoğu tutuklular, bir fırsatını bulup "geçmiş olsun" diyorlardı.

Koğuş kıdemlisi Erol adındaki arkadaş, bizimle aynı davada yargılanan ama daha önce tanımadığımız bir tutukluydu. Koğuştakiler, kısa süre içerisinde durumumuz hakkında bilgi sahibi olmuş, bizimle daha fazla ilgilenmeye başlamışlardı.

Koğuş sorumlusu çavuşun, "Sayım düzeni alın" uyarısıyla sayım hazırlıkları başlamıştı. Sayım mangası her zamanki gürültüsüyle koğuşa dalmış, komutları peş peşe sıralıyordu.

"Rahat ol", "Sağ baştan say" komutunun ardından, tutuklular "Bir, iki, üç, dört..." diye saymaya başladılar. Yine bazı tutukluların sesi cılız çıkıyor, cılız seslerin sahipleri şiddetle cezalandırılıyordu. Sayım çavuşu bizim hücrenin kapısına gelerek "Dikkat" çekmiş, uyarısının tarafımızdan ciddiye alınmadığını görünce, "Ayağa kalkın ulan" diye komut vermişti.

Ranzanın üzerinde oturuyorduk.

"Kalkmıyoruz, zaten iki kişiyiz, görüyorsunuz, sayın ve gidin" diye söylendiğimde, nöbetçi subayı sert bakışlarla kapıda göründü.

Nöbetçi subayı, aşağıdan yukarıya doğru küçümseyici bir bakış fırlattı ve hızlı adımlarla kapıdan uzaklaştı.

"Öldüresiye dövdük, 'komutanım' dedirtemedik"

Sayım bitmiş, koğuş sorumlusu çavuş bizi ziyarete gelmişti. Koğuştakiler, büyük bir şaşkınlık içerisinde olanları izliyordu. Daha önce hiç muhatap alınmayan tutuklular, koğuş sorumlusu çavuşun, bizimle gayet samimi bir havada sohbet etmesine şaşırmışlardı.

Çavuş, hücre kapımızın karşısına yerleştirdiği banka oturmuş, bir taraftan çayını yudumlarken, bir taraftan da efkarlı efkarlı sigarasının dumanını içine çekiyordu. Sigarasını çıkarmış, bize de ikram etmişti. İstanbul'dan geldiğimizi öğrendiğinde heyecanlanarak kendisinin de Beşiktaş semtinin çocuğu olduğunu, İstanbul'da doğup büyüdüğünü anlattı. Tavırları lümpen bir eğilim gösteriyordu ama bize saygıda kusur etmiyordu.

O gün, emniyetten koğuşa yeni gelen bir arkadaş vardı.

Çavuş, koğuştaki tüm tutuklularla ilgilendiği için onu da yanına çağırmıştı.

Yeni gelen, esas duruşta çavuşun karşısında bekliyordu.

Çavuş, yeni gelen arkadaşa, "Suçun ne" diye sorduğunda tutuklu, pankart asma iddiasıyla getirdiklerini söylüyordu.

Çavuş, tutukluya dönerek, emniyette kabul edip etmediğini sordu.

Tutuklu, başlangıçta kabul etmediğini, fakat işkence sonucu kabul ettiğini söyledi.

Çavuş, lümpen bir dille, "Ha siktir lan, işkenceyle kabul etmiş; ulan şu hücredekileri üç gündür öldüresiye dövüyorlar, komutanım dedirtemediler" diye söylenince, ben sanki yerin dibine giriyordum. Tutuklunun yüzünde büyük bir utanç ifadesi belirmişti.

Çavuşa, öfke ve kızgınlıkla ve sesimi yükselterek, "Olabilir, işkenceyle kabul etmiştir, bu gayet insani bir durum, senin o arkadaşa böyle konuşmaya hakkın yok" diye bağırdım.

Çavuş hatasının farkına varınca, "Kusura bakmayın, eşeklik yaptım" diyerek tutukluya "Yerine geç" talimatı verdi ve ardından özür diledi.

Öfkeyle çavuşa döndüm, "Emniyette işkencecilerin solculara yaptığının onda biri işkencecilere yapılsa, analarının orospu, babalarının pezevenk, kendilerinin de piç olduğu kabul ettirilir" dediğimde çavuş kahkahalarla gülüyordu.

Çavuş, gecenin ilerleyen saatine aldırmadan, gece boyunca bizimle sohbete devam etti.

Ertesi gün, açlık grevine başlama kararı aldık. Sabah sayımında kararımızı nöbetçi subayına bildirdiğimizde cevap verme gereği duymadı ama şaşkınlığını da gizleyemedi.

İki kişilik açlık grevi

İki kişilik açlık grevi dahi idareyi çılgına çevirmişti. Her saat başı nöbetçi subayı geliyor, kararımızdan vazgeçmemizi istiyordu.

Biz ise genelinde Mamak Cezaevi'nde uygulanan baskı, dayak, işkence ve tahakkümü, özelinde ise bize yapılanları protesto etmek ve bir daha böyle bir uygulamaya tabi tutulmamak için bedenimizi açlığa yatırma yoluna başvurduğumuzu açıklıyorduk.

Ara sıra bir başçavuş geliyor, keskin bir yüz ifadesi takınarak, bize ağır hakaretler ediyordu. Biz ise yaptığının doğru olmadığını, bir gün bu sözlerinin hesabını vereceğini söylüyorduk.

Hücrelerin kapısının açıldığı koridor havalandırmaya bakıyordu. Üst ranzaya çıktığımızda, havalandırmaya çıkarılan diğer koğuştaki tutukluları görebiliyorduk.

Havalandırma saatlerinde üst ranzalara çıkmak, havalandırmadakilerle konuşmak yasaktı ama Süleyman ve ben bu yasağa uymuyorduk. Gün boyu diğer koğuşlardan havalandırmaya çıkan tutuklulara, İstanbul'dan geldiğimizden beri bizi öldüresiye dövdüklerini ve hâlâ dövmeye, tecrit etmeye, hakaret etmeye devam ettiklerini, can güvenliğimizin olmadığını söyleyerek açlık grevine başladığımızı söylüyorduk. Tutuklular, bize saygıyla bakıyorlardı.

Havalandırmada Haydar Yılmaz'ı gördük ve ona da B Blok'a getirildiğimizden bu yana bize yapılanları ve açlık grevine başladığımızı anlattık.

Haydar kararımızdan vazgeçmememizi, devam etmemizi salık veriyordu. En kısa zamanda, en azından Haydar ile İstanbul'dan bizimle beraber Mamak cehennemine getirilen, İstanbul'da direnme kararı alan arkadaşların bu karara katılacaklarını umut ediyorduk. Daha doğrusu böyle olmasını istiyorduk. Ama ne yazık ki ne Haydar ne de diğer arkadaşlar, hiç kimse o süreçte bizim başlamış olduğumuz açlık grevine katılmadı.

Binlerce tutuklu arasında yapayalnızız

Kendimizi yapayalnız hissetmeye başladık. Binlerce tutuklunun içinde tek başına kalmak, hem moral bozucu hem de korkutucuydu. Her an başımıza bir şey gelebilirdi.

Yalnızlığın korkutuculuğuna rağmen biz geri adım atmayacak, açlık grevine devam edecektik. Korkuyu, ancak kararlılık yok edebilirdi.

Hâlâ görüntümüz çok kötüydü. Ayakta durmakta oldukça zorlanıyorduk. Koğuştaki arkadaşlar da tek başımıza başladığımızı, açlık grevinin bir anlamı olmadığını söylüyorlardı.

Ama vücudumuzu açlığa yatırmaktan başka yapabileceğimiz bir eylem biçimi yoktu orda.

Lümpen çavuş, biz B5'e geldiğimizden itibaren, koğuşa karşı tavrını daha

da yumuşatmış, hücredeki arkadaşlar serbestçe koridorlarda volta atmaya başlamışlardı. Çoğu arkadaş, gün boyu hücremizin karşısına gelerek bizimle sohbet ediyordu. Bazı arkadaşlar, bizi bu koğuştan da alacaklarını, büyük bir ihtimalle A Blok'a göndereceklerini dillendiriyorlardı. Anlatılanlara göre, B Blok, A Blok'a göre cennetti.

Bize yapılanlar, daha şimdiden koğuştakilerin büyük çoğunluğunu rahatsız etmeye başlamıştı ama hiç kimse açıktan tavır koyma cesaretini gösteremiyordu.

B5 koğuşuna geldiğimizin üçüncü günü, kıdemli, koğuş kapısına çağrıldı ve idareye götürüldü. Büyük bir ihtimalle görüşme bizimle ilgiliydi. Tahminimiz doğru çıktı. Kıdemlinin anlattığına göre, bizi koğuştan alacaklar ve hastaneye sevk edeceklerdi.

Ben, hastaneye sevk etme konusuna pek bir ihtimal veremiyordum. En fazla bizi muayene ettirirler ve tekrar herhangi bir koğuşa yerleştirirler diye düşünüyordum. Büyük bir ihtimalle de B5'teki arkadaşların söylediği gibi A Blok'a gönderirlerdi.

Bir saat kadar sonra, hazırlanmamız ve eşyamızı yanımıza almamız isteniyordu. Zaten eşyamıza hiç dokunmamış, üç gündür pantolonla yatıp kalkmıştık.

Hücre kapısı açıldı, askerler bu kez gayet nazik bir şekilde kollarımıza girdi ve bizi idare binasına doğru götürmeye başladılar. Sanki üç gün önce bizleri bu hale sokan, bize işkence yapan askerler bunlar değildi.

Gözlerime baksaydınız yüzbaşım

Kapısında "İç Emniyet Amiri" yazan bir kapının önünde beklemeye başladık.

On beş dakika kadar sonra, sayım çavuşunun içeri girmesiyle çıkması bir oldu. Sayım çavuşu, askerlere, bizi içeriye getirmelerini emretti.

İç emniyet amiri bizi görünce ayağa kalktı. Sanki hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi gayet üzgün bir ifadeyle "Ya çocuklar, size ne oldu böyle" diye şaşkınlığını belirtiyordu.

Biz, hiç sıkılmadan ve çekinmeden "Bizi bu hale getiren sizin askerlerinizdir" cevabını verdik.

Yüzbaşı, üç gündür izinli olduğunu, daha bugün geldiğini, hemen bu olayı soruşturacağını, bizi derhal hastaneye sevk edeceğini belirterek çavuşa döndü ve "Hemen çocuklara çay getirin" emri verdi.

Biz, açlık grevinde olduğumuzu, çay içmeyeceğimizi söyledik.

Yüzbaşı, "Yapmayın çocuklar, size yemek getirteyim, bu işe bir son verin" ricasında bulunuyordu.

İç emniyet amiri, görüşmeye samimi bir hava vermeye çalışıyordu ama biraz dikkat edildiğinde, davranışının sahte olduğu yüzündeki ifadeden belliydi. Yüzbaşının takındığı üzgün yüz ifadesi bir duygusallık belirtisi değil, karşısındakini kandırma ve kazıklama ifadesiydi.

Ben, bu görüşmenin formaliteden yapıldığını, bizi en kısa zamanda A Blok'a göndereceklerini, yüzbaşının bizi A Blok'a sevk etmeden açlık grevini bıraktırıp, cezaevi müdüründen takdir almak istediğini tahmin edebiliyordum. İçimden "Sana bu takdiri aldırmayacağım sayın yüzbaşı" diyordum.

Yüzbaşı, bize bol keseden taahhütlerde bulunmaya başladı. Bizi hastaneye göndereceğini, bundan sonra bizimle kendisinin bizzat ilgileneceğini, en ufak bir şikayetimizi değerlendireceğini, bunun karşılığında da kendisine göre ufacık, mini minnacık bir ricada bulunuyordu: Açlık grevini bırakmak.

Görüşmenin geyik muhabbetine dönüşmesini engellemek istiyordum. Daha fazla görüşmemizin bir anlamı olmadığını, bize yapılanlardan kendisinin haberdar olduğunu, hatta biz havalandırmada acımasızca dövülürken, kendilerinin koridorda bizi seyrettiğini gördüğümü söyledim.

Yüzbaşının yüzünün rengi değişmişti. Tabii ki tüm işkenceciler gibi o da suçunu inkar ediyordu. Çünkü hiçbir zalim, kurbanına yaptığı zulmü kolay kolay kurbanının yüzüne karşı itiraf edemezdi. Korkaklardı. Korktukları için bize bunları yapıyorlardı. Şiddetle bir başkasının üzerinde tahakküm kuracağını veya onları dönüştüreceğini sanan insanların, kendi şiddet gördüğünde her türlü tahakkümü kabullenebilecek ve istenilen şekle dönüşebilecek kadar korkak insanlar olduklarını biliyordum.

Yüzbaşı, çok üzgün olduğunu ve bizi hemen hastaneye sevk edeceğini belirtti ve görüşme sırasında odada bulunan başçavuşa dönerek, bizi hastaneye götürmelerini emretti.

Başçavuş, kapıdaki askerleri içeri çağırdı ve askerler gayet nazik bir hareketle bizi kollarına aldı.

Yüzbaşı, oyununa devam ediyordu. "Geçmiş olsun çocuklar, çok üzgünüm, bir an önce iyileşmenizi dilerim" diye hâlâ dil döküyordu.

İçimden, onun bu ikiyüzlülüğüne karşı "hoşça kal" demek gelmedi. Gözlerinin içine baktığımda, sürdürdüğü yalanı boşa çıkarırcasına gözlerini benden kaçırarak, pencereden uzaklara doğru bakıyordu.

"Gözlerime baksaydınız yüzbaşım, ne de olsa gözler yalan söylemez" dedim ve odadan çıktım.

Askerlerin yardımıyla hastane sevk aracına bindirilirken, bizi bu hale getiren tüm askerler, karşımızda sus pus olmuşlardı.

Yarım saatlik bir yolculuktan sonra, askeri hastaneden içeriye, yine askerlerin yardımıyla girmiştik. On beş dakika sonra, üzerinde doktor önlüğü ve önlüğün yakasında rütbesi "Dr. Albay" yazan biri bizi muayene etti. Davranışları bir doktordan ziyade bir askeri andırıyordu. Kalp, nabız atışlarını, nefes alıp verişleri kontrol ettikten sonra, başçavuşu içeride bırakarak bizi dışarıya çıkardılar ve koridordaki bir banka oturttular.

İçeride ne konuştukları duyulmuyordu. Muayene konusunda bize hiçbir bilgi vermedikleri gibi, zaten biz de hiçbir şeyi sormak gereğini duymuyorduk.

Kısa bir süre sonra yine aynı askeri araç içerisinde cezaevine doğru yol alıyorduk.

Dayaktan kalkamıyoruz ama kalkmak için dayak yiyoruz

Askeri araç B Blok kapısında durduğunda, araç çevresi bu kez piyade erler tarafından sarılmıştı. Yalnız bu erlerin, daha önce karşılaştığımız erler olmadığının farkına varmamız zor olmadı. Hiçbirini tanımıyorduk.

Bir saat kadar sonra, yeni bir astsubay çavuş, "İndirin onları arabadan, A Blok'a götüreceğiz" diye sert bir talimat veriyordu.

Aşağıdaki erler bize "İnin ulan aşağı" diye bağırıyordu ama bizim aşağı inecek halimiz yoktu. Adım atamaz haldeydik.

Zor bela ayağı kalktım ve ayağımı aşağı doğru salladığımda kökü kesilen bir ağaç gibi boylu boyunca uzandım. Falakadan perişan olan ayaklarım vücudumun ağırlığını taşıyamıyordu.

Askerler, üzerime doğru yürüyerek, "Ayağa kalk ulan" diye bağırıyorlardı ama onların emrini yerine getirecek ne halim ne de isteğim vardı.

Astsubay, "Kaldırın onu" diye emir verdi.

Aynı şeyleri Süleyman'a da yapıyorlardı.

Askerler, coplarını çekmiş, var güçleriyle tüm vücudumu copluyorlardı. Ama nafile, benim ayağa kalkacak halim yoktu. Üzerime, her seferinde onlarca cop darbesi iniyordu. Bir anda gözlerim karardı ve sonrasını hatırlamıyorum.

Uyandığımda yüzümün, saçlarımın su içerisinde olduğunu gördüm. Anlaşılan baygınlık geçirdiğimde, üzerime suyu boca etmişlerdi. Ellerimi yere dayadım ve ayağa kalkmaya çalıştım ama bir türlü ayağa kalkmayı beceremiyordum. Kendimi yeni doğan ama bir türlü ayağa kalkamayan bir at yavrusu gibi hissettim. Yeni doğan yavrular da doğumun hemen ardından ayağa

kalkmaya çalışır ama ayakları vücudunun ağırlığını taşıyamadığından, annesinin ayaklarının dibine yığılıp kalırdı. Yavru, birkaç gün içerisinde, annesinin de yardımıyla ayaklanır dolaşmaya başlardı. Keşke benim de annem yanımda olsaydı da ona tutunup kalksaydım.

Hayal kurmak, duyguların en güzeli ama ben çabucak vazgeçtim bu hayalimden. İyi ki de annem yanımda yoktu. Annem yanımda olsa, onun o güzelim yufka yüreği, benim bu acıma nasıl dayanırdı! Bizlere bakmaya dahi kıyamayan annelerin, bu durumu görmelerine dayanamazdım.

Bir asker elini uzattığında, onun elini sıkıca kavradım ve tüm gücümü toparlayarak ayağa kalktım ama ancak askerin desteğiyle ayakta durabiliyordum. Asker elimi bıraksa her an yere yığılabilirdim.

Süleyman'ın durumu da benden farksızdı. Onunla da aynı yöntemlerle uğraşıyorlardı. Yardımsız yürüyemeyeceğimize kanaat getiren askerler kollarımıza girdi ve A Blok'a doğru hareket ettik. B Blok'tan 30 metre kadar uzaklaşmıştık ki astsubay, "Bırakın kollarını, kendileri yürüsünler" emri verdi.

"Yaptığınız işkenceler sayesinde ayaklarım yere basamıyor ve vücudumu taşıyamıyor" cevabıma sinirlenen subay, "Ben mi suç işle dedim" diye bağırıyordu.

Kollarımı bıraktıklarında tekrar yere yığıldım. Coplarını çeken askerler, "Ayağa kalk ulan" diye tüm vücudumu copluyorlardı. Dayaktan kalkamıyordum ama kalkmam için hâlâ dayak atıyorlardı.

Bizleri ayağa kaldıramayacaklarını anlamışlar, mecburen kollarımıza girerek sürütmeye başlamışlardı. Neyse ki iki blok arasındaki mesafe çok uzak değildi.

A Blok'tan içeriye girerken ayaklarımızın uçları yerlerde sürünüyordu. A Blok girişindeki kafesler, emniyetten yeni gelenlerle tıka basa doluydu. Başlarındaki nöbetçiler, her zamanki gibi büyük bir "gayret"le eğitim yaptırmaya devam ediyorlardı. Bizi kantinin önündeki duvar kenarına bıraktıklarında, sırtımı duvara yasladım, ayakta durmaya çalıştım ama başaramadım, yere yığıldım.

Askerler, ayakta duramadığımızın farkına vardıkları için artık çok da önemsemiyorlardı. Nasıl olsa birazdan A Blok İç Emniyet Amirliği'ne teslim edeceklerdi.

"Bunlar yaşamaz, teslim alamam"

Başımızdaki astsubay, "A Blok İç Emniyet Amirliği" yazan odadan içeriye girdiğinde, bizler boylu boyunca yerde yatıyorduk.

Beş dakika sonra, astsubayın yanında gözlüklü, kolundaki pırpır sayısı hayli kalabalık, beyaz saçlı, şişman, elli yaşlarında bir kıdemli başçavuş, beş metre kadar ilerimizde bizleri gözetliyordu.

Kıdemli başçavuş "Ya bunları neden ayağa kaldırmıyorsunuz" diye soruyordu. B Blok astsubayı, onun kulağına doğru eğildi ve bir şeyler söyledi.

Başçavuş, bize doğru yaklaştı ve hangi örgütten olduğumuzu soruyordu.

Cevap verdim, kafasını sallayıp geriye dönen başçavuş, bizi getiren astsubaya, "Ya bunlar ne hale gelmiş, bunlar yaşamaz, ben bunları bu halde teslim alamam" diyordu.

Astsubay, elinde, Cezaevi Müdürü Raci Tetik'in sevk emri olduğunu bildiriyordu ama kıdemli başçavuş, "Binbaşımla görüşmeden ben bunları teslim alamam" diye diretiyordu.

İki subay tartışarak birlikte iç emniyet amirliği odasından içeri girdiler. Kafesin içerisindeki tutuklular, korku ve merak dolu gözlerle alttan alta gizlice bizleri inceliyorlardı.

Bir ara kafes nöbetçileri de yanımıza geldi, "Vay anam vay, bunların hali harap, her an gidebilirler" diye bizimle alay ediyordu. Öylesine bitkin bir haldeydik ki her gelen geçen rütbeli veya rütbesiz bizi incelemeden geçemiyordu.

Bir saati aşkın süre geçmesine rağmen hâlâ bizim teslimatımız sorunu çözülememişti. Bir ara, kollarımıza giren askerlerin yardımıyla revire götürüldük ve muayeneden geçirildik. Doktorun yakasındaki rütbeden asteğmen olduğu anlaşılıyordu. Hastanedeki askeri doktorlara nazaran daha çekingen, daha insancıl bir görünümü vardı.

Günlerdir işkence altında olduğumuzu, bize uygulanan bu yaptırımları protesto etmek için üç gün önce açlık grevine başladığımızı, ellerimizdeki, ayaklarımızdaki ve tüm vücudumuzdaki işkence izlerinin tespit edilmesini ve revir defterine yazılmasını istedik.

Doktor konuşmuyor, sadece bizleri dinliyordu. İşkence izleri açıkça gözler önündeydi. Ellerime, ayaklarıma ve vücudumdaki diğer izlere baktı, sırtımdan nefes alıp verişimi kontrol etti ve "Tamam, üzerini düzeltebilirsin, sana birtakım ilaçlar vereceğim, onları kullan" dedi. Verdiği ilaçların, ağrı kesici ve yarayı iyileştirici merhem olduğunu söylemeyi ihmal etmedi. Benimle konuşurken deftere birtakım tıp terimleri yazdığını gördüm ama ne yazdığını tam olarak anlayamadım. Askerlere "Tamam, çıkarabilirsiniz" emri verdiğinde, yine askerlerin kolları arasında dışarıya çıkarıldık. Bu kez eski yerimize değil, revire çıkanları ve mahkemeden gelen tutukluları beklettikleri revir boşluğuna götürülüyorduk.

Doktor durumumuzun iyi olmadığını söylemiş olmalı ki bizi revir boşluğundaki sedyelere yatırdılar. Üç gündür açlık grevinde olmamıza rağmen hiç açlık hissetmiyordum.

Bu arada mahkemeden getirilenler revir boşluğunda bekletiliyor ve birer ikişer koğuşlarına veya hücrelerine askerler denetiminde götürülüyorlardı. Hiçbir tutuklu, kafasını kaldırıp sağına soluna bakamıyor, başlarındaki askerlerin emir komutası doğrultusunda hareket ediyorlardı.

Askerlere kantinden sigara almak istediğimizi bildirdiğimde "Yasak, olmaz" yanıtını aldım. Yalnız, mahkemeden gelen tutuklulardan bir tanesi vardı ki, o hep bizi gözetliyor ve bize baktıkça yüzünün rengi değişiyor, bir hayli üzüldüğünü hissettiriyordu. O tutuklu, başında duran askere "Komutanım, bende sigara var, verebilir miyim" diye izin istedi.

Askerler zor bela ikna olmuş, sigarayı arkadaştan alarak bize vermişlerdi. Yasak olmasına rağmen bir tane sigara yaktım.

Askerler sigara yakmama başlangıçta kızmışlar ama benim umursamaz tavrım karşısında seslerini çıkarmamışlardı. Bize sigara veren bu tutuklu, daha sonraki direnişlerde bize destek verecek olan, Devrimci Yol davasından tutuklu, Nail Koç'tu.

Muhtemelen idare binasının dış kapısında, yüksek bir sesle "Dikkat" çekiliyordu. Elimdeki sigarayı aldılar ve söndürerek çöpe attılar. Anlaşılan yüksek rütbeli birisi geliyordu. "Dikkat" seslerinin ardı arkası kesilmiyordu. Rütbeliyi gören her asker, avazı çıktığı kadar yüksek bir sesle "Dikkat" çekiyordu.

Yanılmamıştım.

Şu an karşımızda, A Blok amiri binbaşı vardı. O da bizi uzaktan, dikkatli gözlerle süzüyordu. Yanıma doğru yaklaşan Binbaşı, "Ayağa kalk" diye emir vermişti. "Sayenizde kalkamıyorum" cevabını verdim.

Askerler, "Komutanım istemeden konuşma lan" diye bağırıyordu.

Binbaşı, neden yemek yemediğimizi sordu.

"Açlık grevindeyim" cevabını verdiğimde "Bok yiyin, bırakın gebersinler" dedi.

Binbaşının da bizi bu halde teslim alarak risk almak istemediği görülüyordu ama cezaevi müdürünün emrinden dolayı da A Blok'a almak dışında bir şansı yoktu.

Binbaşı, başçavuşa dönerek bizi muayene ettirmeleri ve teslim tutanağına doktor raporunu iliştirmeleri için emir verdi ve kendisi önde, diğer rütbeliler arkasında gözden kayboldu.

Başçavuş, muayenenin yapıldığını bildirdi.

Yarım saat kadar sonra, sayım mangası yürüyüş kararları eşliğinde, karşımızda hazır bekliyordu. Başçavuş önde, sayım mangası onun arkasında, bizim kollarımıza girdiler ve peş peşe açılan kapıların ardından birinci koğuşun kapısından geçtik.

Üçüncü koğuşun kapısında durduk ve iri yarı, sonradan adının Süleyman olduğunu öğrendiğim bir sivil gardiyan kapıyı açarak bizi koğuş kıdemlisine teslim etti.

Koğuştaki tutuklulardan birkaç arkadaşın yardımıyla alt ranzalardan bir tanesine boylu boyunca uzatılmıştık. Tüm tutuklular, meraklı gözlerle bizi süzüyordu.

Arkadaşları fazla bekletmeden, Acilciler örgütü üyesi olduğumuzu, İstanbul'dan sevk geldiğimizi, B Blok'ta kurallara uymadığımızı, onun için de bu hale getirildiğimizi anlattım.

Üçüncü koğuşta bizim örgütten Ankara, Kayseri bölgesinden gelen bir hayli arkadaş vardı ama hiç birini tanımıyordum. Örgüt arkadaşlarımız, bize karşı bir hayli titiz davranıyorlardı. Çok geçmeden dış kapıdan, "Yeni gelenleri eşyalarıyla birlikte kapıya getirin" talimatı verildi.

İki arkadaş, beni ve Süleyman'ı sırtlarına aldı. Önde sivil gardiyan, arkasında biz, bizim arkamızda da askerler koridorda ilerliyorduk.

Havalandırma boşluğuna geldiğimizde, Tecrit 2 hücrelerinin bulunduğu koridorun kapısı açıldı. Yanılmıyorsam beni dördüncü hücrenin kapısını açarak içeriye attılar. Hücrede tek bir tutuklu vardı. Hücredeki arkadaş, alt ranzanın bir kenarında, elleri dizkapağı üzerinde, sağa sola bakmadan, hücrenin duvarıyla tavanın kesiştiği kiriş noktasına gözlerini dikmiş, robot gibi duruyordu. Kafasını hiç çevirmeden, dudaklarını dahi kıpırdatmadan, "Hoş geldin, geçmiş olsun" diye fısıldadı.

Hücre içerisinde dahi, tutukluların birbiriyle konuşması yasaktı. Önce, benim emniyetten getirilen bir tutuklu olduğumu sandı.

Ben, B Blok'tan getirildiğimi, kurallara uymadığım için bu uygulamaya maruz kaldığımı ve direndiğimi anlattım.

Arkadaş, TİKKO davasından tutuklu ve adının M.Sani İlhan olduğunu söyledi. Direnmenin çok güzel ve çok doğru bir tavır olmasına rağmen tek başına anlamsızlığını duyulur duyulmaz bir sesle bana anlatmaya çalışıyordu.

Tek başına direnmenin hiçbir şey getirmeyeceğini ben de biliyordum ama böylesine bir tahakküm ilişkisini kabullenemiyordum. Her şeyden önce ben bir insandım ve tüm iradem üzerinde tahakküm kurulması kabul edilemezdi.

Sani, arada bir kaçamak bakışlarla bana bakıyor, üzüntüyle içini çekiyordu. Ben acı çekerken, o bir şey yapamamanın acısını yaşıyordu.

Tecrit önünde nöbet tutan asker, hücrenin kapısında bizi gözetlemeye almıştı.

Bana doğru gözünü dikerek, "Ulan yeni gelen, ayağa kalk bakalım" diye bağırıyordu.

Ben, kurallara uymadığımı, ayağa kalkacak durumda olmadığımı, sağlıklı olsam dahi ayağa kalkmayacağımı, kendisinin emir komutlarına uymayacağımı, zaten tüm bu uygulamaları protesto etmek için açlık grevinde olduğumu izah ettim ama nöbetçinin bunu anlamadığı görülüyordu.

"Ne demek istiyorsun ulan, sen kimsin" diye avazı çıktığı kadar bağırıyordu. Nöbetçinin bağırmasına, diğer nöbetçi de gelmişti. O da hücre kapısından olanları gözetliyordu.

Nöbetçi, "Şuna bak ulan, bize kafa tutuyor" diye hücrenin parmaklıklarını copluyordu.

Tekrar izah ettim. "Ben kafa tutmuyorum, bu uygulamaların insanlık dışı olduğunu söylüyorum" dedim.

Asker, Sani'ye doğru döndü ve "Kaldır ulan onu ayağa" diye bağırdı.

Sani, "Arkadaşın ayağa kalkacak durumu yok komutanım" diye söylendi ama nöbetçi bunu anlamaktan uzaktı.

Bu kez de Sani'ye dönerek "Aç ulan elini" emri verdi.

Sani, yere eğildi ve sağ elini hücre kapısının alt kısmında yemek servisinin yapıldığı yerden dışarıya doğru uzattı.

Nöbetçi olanca gücüyle Sani'nin ellerine abanıyordu.

Asker, Sani'nin her iki eline en az on tane cop vurdu ve "Yerine geç" talimatı verdi.

Sani yerine geçip oturdu ama asker bu kez de "Ulan, sana kim otur emrini verdi ki" diye bağırıyordu. Tekrar "Kapıya yanaş" emri gecikmedi.

Sani, çaresiz tekrar kapıya yaklaştı ve elini kapıdan dışarıya uzattı. Bu kez de diğer asker coplamaya başlamıştı.

Bu kez ayağa kalkan Sani, "30 numaralı hücre yerine oturabilir mi komutanım" diye izin istiyordu.

Nöbetçi, bu sesi beğenmemişti. "Bu ne biçim ses ulan, kapıya yanaş bakalım" emri veriyordu. Ben halsizliğime rağmen tüm gücümü toparladım ve "Siz işkencecisiniz" diye bağırdım.

Asker şok olmuştu. Bu zamana kadar hiçbir tutukludan böylesine bir tepki görmeyen nöbetçiler şaşırmıştı ama kapı kilitli olduğu için bana bir şey

yapamıyor olmanın hıncını Sani'den çıkarıyorlardı. Sani'yi onlarca kez coplayan askerlerin kızgınlığı geçmemiş, "Seninle akşam sayımında görüşürüz" diye tehditler savuruyorlardı. Arkadaşın benim tavrımdan dolayı dayak yemesi çok zoruma gitmişti.

Hücreye gireli bir saat olmuştu ki, gardiyan ve üç beş tane asker tekrar benim hücremin kapısında belirmişti.

Kapıyı açtılar ve beni Sani'nin sırtına yükleyerek hücreden çıkardılar. Nöbetçiler bana saldırmak için fırsat kolluyordu. Sayım mangasındaki askerlerin kulağına bir şeyler fısıldayan nöbetçiler, sayım mangasındakilerin ikazıyla bizden uzaklaşmaya başladılar.

Tecrit 2 koridorundan geçerek havalandırma boşluğuna bakan 34 ve 35 numaralı hücrenin kapısında durduk. Gardiyan, 34 numaralı hücrenin kapısını açarak geri çekildi.

Sani, büyük bir şefkat ve özenle beni, ranzanın üzerine uzattı ve elimi büyük bir saygı ifadesiyle sıktı, hücresine dönmek için yanımdan ayrıldı.

Sonra milletvekili olacak hücre arkadaşım

İçeride iri yarı, oldukça şişman bir tutuklu vardı. Bakışlarındaki soğukluktan, bu tutuklunun sağ görüşlü olduğu hemen anlaşılabiliyordu. İnsanları, sağcı ve solcu diye insani kimliklerinin üstünden ayırmak çok hoş değildi ama bazen insanın değerleri, davranışlarına birebir yansıyor ve bir bakış, insanın siyasi kimliğini anlamanıza yetiyordu.

Bir gün içerisinde, önce 3. Koğuş, ardından Tecrit 2-Ön ve daha sonra da 34 numaralı hücreye yerleştirilmiştim. Beni hâlâ nereye yerleştireceklerine karar veremiyorlardı. Belki de farklı yerlerde gezdirerek psikolojik olarak yıpratmak istiyorlardı.

Hücre içerisindeki diğer tutuklu konusunda yanılmamıştım. Sağ görüşlüydü. Adı, Esat Bütün'dü. 12 Eylül öncesinden Ankara Ülkü Ocakları Başkanı'ymış. Esat Bütün ile zıt görüşlüydük ama hemşehriydik. Köylerimiz birbiriyle sınırdı. Ahmet Arif'in dediği gibi, "Komşuyduk yaka yakaya, birbirine karışırdı tavuklarımız".[18]

34 ve 35 numaralı hücreler, havalandırma boşluğunda, birbirine bitişik

18. Bu arkadaş daha sonra milletvekili oldu ama ne yazık ki 12 Eylül döneminde Mamak'taki gayri insani tutum konusunda en basit bir sorgulama dahi yapma gereğini duymadı. Çünkü onların dünyaları da tahakküm ve hegemonyayla bezenmişti. Çünkü onlar da ya birilerine emir verir ya da birilerinden emir alırlardı.

olan ve daha önce idamlıkların konulduğu hücreydi. Sevgili Erdal Eren de 12 Eylül'ün ardından idam edileceği güne kadar bu hücrede kalmıştı. Bu hücreler yolgeçen hanı gibiydi.

Cezaevinin her tarafından gelen sesler, bu hücrelerden çok net duyulabiliyordu. Özellikle sayım başladığında, kadın tutukluların kaldığı B1 koğuşundan tutun da zemin 1., 2., 3. koğuşlara kadar ve tecrit hücrelerindeki tüm sesleri, özellikle dayak seslerini her an duyulabiliyordu. Her an dayak ve işkence sesleriyle iç içeydik. Bazen cop seslerine karışan çığlıklar psikolojimizi altüst ederdi. Havalandırma ve sayım mangalarıyla tecrit hücrelerinin nöbet değişimlerine giden askerler, bu bölümden geçtiği için her an onlarla karşılaşıyorduk. Tabii ki bu karşılaşmalar, insani bir temelde olmuyordu. Her karşılaştığın askerin copu senin elinde patlıyordu. Diğer hücrelerin gün içerisinde değişen on iki tane nöbetçisi varken, bizim yüzlerce belalı askerimiz vardı.

Erdal Eren'in hücresindeyim

Söylemeden geçemeyeceğim, ben görmedim ama diğer arkadaşların anlatımlarına göre, hücrede yattığı zaman Sevgili Erdal'ı, gece gündüz yolu buradan geçen her askerin, intikam alırcasına acımasızca copladığı, Erdal'ın buna rağmen onlara boyun eğmediği, onların karşısında onurlu davrandığı söyleniyordu.

Bu hücrede yattığım aylar boyunca, Erdal'ın o çocuksu, aydınlık ve masum yüzü gözümün önünden hiç gitmedi. Aylar boyu her an, gözyaşlarımı kimselere göstermeden içime akıttım veya tuvalette ağladım.[19]

İtaatsizliğe devam, bayılana kadar dayağa da

Bulunduğumuz hücreler havalandırma boşluğunda olduğu ve havalandırma kapısı çoğunlukla açık olduğu için diğer hücrelere göre bir hayli soğuktu. Bu hücreler, havalandırmaya mahkemeye, ziyarete, revire çıkan diğer tecrit hücresindekilerin gelip geçtiği, ayakaltı bir yer konumundaydı.

Esat Bütün, namaz kıldığından, onu rahatsız etmemek için benim üst ranzayı kullanmamın daha uygun olacağına birlikte karar verdik.

Ben üst ranzaya onun yardımıyla çıkarak, yatağa boylu boyunca uzandım. Yatağa boylu boyunca uzandığımı gören nöbetçi çıldırmıştı. Bana "Kalk ulan

---

19. O, tertemiz ve masum bir çocuktu. Hepimizden intikam alırcasına onu katlettiler. Bugün dahi, aradan çok uzun yıllar geçmesine rağmen aklıma geldikçe içim sızlar, yüreğim yanar.

oradan" diye bağırıyor, hücre kapısını copluyor, Esat ise esas duruşta bekliyordu.

Ben buradaki kurallara uymayacağımı, siyasi tutuklu olduğumu ve bana emir veremeyeceklerini izah etmeye çalışıyordum ama nöbetçi beni dinlemiyordu bile.

O "Kalk ulan oradan" diye bağırıyor, kapıları copluyor, benim de diğer tutuklular gibi emrine itaat etmemi bekliyordu.

Açlık grevinde olduğumu, kendisine karşı bir tavrım olmadığını, eğer istiyorsa amirlerini çağırabileceğini açıkça söylüyordum ama o bunu ya anlamıyor ya da anlamak istemiyordu.

Nöbetçi çıldırmış bir vaziyette sağa sola koşturmaya başladı. Önce Tecrit 2-Ön nöbetçisini çağırdı, onunla bir şeyler konuştu ve ardından ön taraftaki nöbetçiye doğru adımlarını sıklaştırdı. Koridordaki nöbetçiye, "Çabuk nöbetçi astsubayına haber verin" diye bağırıyordu.

Çok geçmeden nöbetçi astsubayı, sivil bir gardiyan ve bir manga asker benim hücremin kapısında mevzilenmişti.

Nöbetçi astsubay, hücremin kapısında, "Hey sen, kalk ayağa" diye bana emir veriyordu.

Ben kurallara uymadığımı, yapılan insanlık dışı bu işkenceleri ve yaptırımları kabul etmediğimi, tüm bu uygulamaları protesto etmek için de dört gündür açlık grevinde olduğumu bir kez daha söyledim.

Astsubay, gardiyana dönerek "Kapıyı açın" talimatı verdi. Gardiyan hücre kapısını açtı. İçeriye giren askerler, beni üst ranzadan kaptıkları gibi havalandırma boşluğuna boylu boyunca uzattılar. Vücudumun her yanına sayısız coplar inmeye başladı. Yabanıl ormanlardaki yırtıcı hayvanların avını parçaladığı gibi, beni parçalamaya çalışıyorlardı. Özellikle vücudumun aynı yerine peş peşe inen copların acısı dayanılacak gibi değildi.

Kendimi öylesine sıkıyorum ki sanki tüm dişlerim ağzıma dökülecekti. Acı çok büyük ama her ne pahasına olursa olsun dayanmalıydım. Canımın acısıyla kafamı, beton zemin üzerine hiç durmaksızın bir sağa bir sola vuruyordum. Dayak o kadar şiddetli ki hem canımın acısı hem her an inecek copun korkusuyla peş peşe aldığım nefesim iyice daralmaya başladı. Gözlerim kararıyor, nefes alamıyordum. Bayılmışım.

Mamak tutukluluk kuralları

Ayıldığımda hücrenin alt ranzasında, ayaklarım karnıma doğru çekilmiş bir halde yatıyordum. Vücudumun her yanı acıdan kıvranıyordu. Esat'ın yardımıyla üst ranzaya çıktım ve yatağa uzandım.

Akşam karavanası geldi. Esat, yemeğini alarak büyük bir iştahla yemeye başladı. Karavanayı dağıtan asker, "O yemek almıyor mu" diye beni gösteriyordu.

"Hayır, almıyorum, ben açlık grevindeyim" cevabını verdim.

Karavanacı, "Ne demek ulan açlık grevindeyim, benimle konuşurken komutanım diyeceksin" diye bağırdı.

Büyük bir iç burukluğu ile kafamı sağa sola salladım. Karavanacının buz gibi soğuk yüzüne bakmaktansa, tavana bakmayı tercih ettim.

Karavana dağıtan asker, bu tavır karşısında kızgınlıkla nöbetçiye seslendi. Nöbetçi, hücremin kapısına gelerek neler olduğunu soruyordu.

"Bu, bana komutanım demiyor, bunun cezasını ver" diyen karavanacının kulağına eğilen nöbetçi, ona bir şeyler fısıldadı ve asker karavanayı alarak hızla hücremin önünden uzaklaştı.

Diğer koğuşlarda ve tecritlerde nöbet tutan askerlerin "Sayıma hazırlanın" talimatları duyuluyordu.

Nöbetçi avazı çıktığı kadar bağırıyordu. "Tecrit 34-35". Esat Bütün ve yan hücredeki sağ görüşlü tutuklu, gırtlaklarını yırtarcasına, "Emret komutanım" cevabını veriyordu.

Tecrit 1 ve 2'de aynı komutlar ve cevaplar yükseliyordu.

Sayımdan önce de kurallar vardı tabii: Hücre içerisinde her şey nizami duracak. Yatak üstüne örtülen battaniyeler ütülenmiş gibi olacak, tuvalet deliği plastik yoğurt kabıyla kapatılacak, tüm eşyalar ranzaların üzerine konacak, açıkta hiçbir şey bırakılmayacak. Hücre içi pırıl, pırıl temiz olacak, tutuklu günlük sakal tıraşını olacak, saçı üç numaradan uzun olmayacak, "Dikkat, sayım düzeni al" diye emir verilince kapıya ardını dönecek, gözlerini duvarla tavanın kesiştiği kiriş noktasına dikecek, sağa sola bakmayacak, çıt çıkarmayacak, esas duruşu nizami olacak.

Tutuklular üzerinde kurulan tahakküm akıl almaz boyuttaydı. Bu öylesine bir tahakküm ilişkisiydi ki tutuklular her yönüyle teslim alınmıştı.

Günlük olağan muamele

Sayım, kızlar koğuşunda başladı. Kapının kilidinin açıldığı duyulabiliyordu. Askerler öylesine bağırıyor ki sanki onlarca adamı bıçaklıyorlar veya boğazlıyorlardı. Bağırtılarından, ne söylediklerini anlamak mümkün değil. Sadece böğürtüler ve anlaşılması zor sesler geliyordu.

Duyulabilenler ise "Koşşş lan, koşşş, koşş lan, koşşşş, ooooooo, daha canlı ulan, daha canlı, ooooo, koşşş, ooooo, canlı lannnn, oooo, koşşş".

Sayım çavuşu, emir komutayı eline aldı ve bağırdı: "1. Koğuş."

Kızlardan cılız bir şekilde "Emret komutanım" sesi geliyordu.

Çavuş kızgın kızgın "Ne biçim ses lan bu!" diyordu.

Emir tekrarlandı: "1. Koğuş!"

Kızların cevabı farklı olmuyor, hatta daha cılız bir "Emret komutanım" sesi duyuluyordu. Çavuş devam ediyordu. "Rahat", "Hazır ol".

Kızların yere belli belirsiz vurdukları ayak sesleri duyuldu.

Çavuşun tekmili duyuluyordu: "1. Koğuş, 45 mevcudu ile emir ve görüşlerinize hazırdır komutanım".

Nöbetçi subayının sesi duyulmuyordu.

Çavuş devam ediyordu: "Sol baştan say." Sayılar belli belirsiz duyuluyordu yine: "Bir", "İki", "Üç." "Dört" cılız da olsa duyuluyordu ama "Beş" duyulmuyordu. "Altı", "Yedi", "Sekiz"in ardından, "Dokuz", "On", "On bir", "On iki", "On üç" de duyulmuyordu. "Kırk beş sondur komutanım" sesi son tutuklunun sesiydi.

Askerlerin, "Açın ellerinizi" emrinin ardından şapır şapır cop sesi duyulmaya başlandı. Aralıksız dayak atma on beş dakika kadar sürdü.

Tim komutanı, "Geçin yerlerinize" diye bağırıyor ve arkasından "Sağa sola dön" emri veriyordu. Gürültüler had safhada. "İstikamet koğuşlar, koşar adım marş marş" talimatı geliyor ama kızların koşmadığı anlaşılıyordu.

Kızlar koğuşunun sayımı bitirildi. Kızların, pasif bir direniş sergiledikleri anlaşılıyordu. Olsun, bu da bir şeydi. Kızların kısmi de olsa direnmesi moralimi artırıyordu.

Tekrar sayım çavuşunun o çirkin ve ciyak sesi duyuluyordu. "Sayım mangası" duyurusunun ardından öylesine bir "Emret komutanım" çıktı ki sesler sanki hücremin içerisinde duvara çarpıp yankılanıyordu.

"İstikamet 3. Koğuş, uygun adım marş".

"Rap, rap, rap" sesleri yeri göğü inletiyordu.

"Yürüyüş kararı sayılacak say, bir..., iki..., bir...,iki, bir, ki, bir, ki, birki, birki..."

Kulaklarım patlayacaktı.

"Vatan kararı sayılacak, say".

"Vatan... sana..., canım... feda..." devam ediyordu.

Sesin bu kadar rahatsız edici olmasının nedeni, askerlerin gırtlaklarını yırtarcasına bağırmaları olduğu gibi, Mamak Cezaevi'nin tavanının alçak olmasıydı da.

3. Koğuş'un önüne geldiler.

Kapı yine gürültüyle açıldı. Yine "Koş lan koş" çığlıkları.

Kapı açıldığı anda, sayısız koşan ayak sesleri geliyordu. Öylesine canlı ve hızlı koşuyorlardı ki sesler birbirine karışıyordu. Gittikçe ayak sesleri daha düzenli gelmeye başladı.

Tutuklular koşar adım yerlerinde sayıyorlardı. "Kıt-a dur" komutunun ardından tek bir "tak" sesi geliyordu.

Sayım çavuşu kendini yırtıyordu: "3. Koğuşşşşşşşşşşşşşşş!" Tutukluların cevabı anında yükseliyordu: "Emret Komutanımmmmm!"

"Rahat", "Hazır ol".

Rap sesi oldukça güçlü çıkıyordu. Fakat sayım çavuşu bu sesi beğenmemiş olacak ki komut tekrarlandı.

"Raaaat",

"Rap"

"Hazır ol."

Tek bir ses geliyor:

"Rap".

Ayaklar olağanüstü derecede uyumlu bir ses çıkarıyordu.

Çavuş, nöbetçi subayına tekmilini veriyordu: "3. Koğuş, 78 tutukluyla emir görüşlerinize hazırdır komutanım" ve devam ediyordu: "Sol baştan say." Bu kez sesler çok canlı çıkmaya başlıyordu.

Tutuklulardan bazılarının sesi askerleri dahi bastırıyordu. "Biiiir", "İkiiii", "Üçççç", çok yüksek çıkıyor, ardından "Dört" ve "Beş" alçak bir sesle söyleniyordu, "Altııı", "Yediiiii" avazı çıktığı kadar bağırıyor, "Sekiz", "Dokuz" duyulmuyor ve böyle bir alçak bir yüksek devam ediyordu. Alçak sesle bağıranları copladıkları duyulabiliyordu. Yine dolu tanesi gibi sayısız coplar, tutukluların ellerinde patlıyordu.

Çavuş bağırarak, "İstiklal Marşı, dördüncü kıta başla" emri veriyordu.

Tutuklular başladı marşı söylemeye:

"Garbın afakını sarmışsa çelik zırhlı duvar,

Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddım vaaaar".

Tim komutanı "Kess" diye bağırdı.

"Sağa dön", "Sola dön" talimatının ardından, "İstikamet koğuş, marş marş" komutu yükseldi.

Tutuklular tempolu bir tarzda koşarak koğuşlarına girdi. Yine bağırtıların haddi hesabı yoktu. Çığlıklar birbirine karışınca, ortaya çıkan ses, oldukça yıpratıcıydı. Tutuklular koşarken de bacaklarına, kollarına vurulan sayısız copların sesleri geliyordu.

Tekrar sayım çavuşu komutasındaki askerlere emrini veriyordu: "Sayım mangası, istikamet Zemin 1 koğuşu, marş marş". Yine o çıldırtıcı sesler. Beynim zonkluyor, yüreğim daralıyordu.

Acımı azaltan tek şey: Geri adım atmamak

Bakalım bana ne yapacaklardı? Ne yaparsa yapsınlar, düşünmek bile istemiyordum. Zaten bir haftadır yapacaklarını yapıyorlardı. "İnceldiği yerden kopsun" diyorum ama bir taraftan da içimde korku vardı. Gerçekten acımasız ve çok sert vuruyorlardı. Hani bir iki askerin dövmesi neyse de toplu olarak üzerime çullandıkları zaman acı dayanılamaz boyutlara çıkıyordu. Aynı anda onlarca cop darbesine maruz kalmak, dayanılacak gibi değildi. Vücudumun aynı noktasına peş peşe yüzlerce cop vuruyorlardı. Çoğu zaman insan vücudunun direncine şaşırıyordum. Bazen coplar birbirinin üzerinde bile patlıyordu. Dişlerimi sıkıyor, kafamı yerlere vuruyordum. Vücudum kasılıyordu ama acımı bir türlü azaltamıyordum. Acımı azaltan tek şey, direnmek ve geri adım atmamaktı. Ancak dayak sona erince nefes alabiliyordum. Ondan sonra da tüm vücudum, sanki et kütüğünün üzerinde dövülmüş gibi sızlıyordu.

Koğuşların sayımlarını bitirmiş, tecritlere doğru geliyorlardı. Sesler gittikçe yaklaşıyor, sanki kulaklarımın arkasından top mermileri patlıyordu.

Korkum yükseliyordu ama geri adım atmama konusunda kararlıydım.

Nöbetçiler peş peşe "Dikkat" çekiyorlardı. Çekilen dikkat üzerine tüm hücrelerdeki tutuklular esas duruşa geçmek, arkalarını hücre kapısına, önlerini de tuvalet tarafına dönüp, duvarla tavan arasındaki kirişe çıt çıkarmadan bakmak zorundaydılar.

Evet, şu anda, havalandırma boşluğundan yani benim hücremin önünden geçerek, "Tecrit 1-Arka"ya gidiyorlardı.

"Ben ezelden beridir hür yaşadım hür yaşarım,
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış şaşarım"

"Dikkat" çekilmiş, hücre arkadaşım Esat esas duruşta bekliyordu. Esat'ın hali haraptı. Her "Dikkat" çekildiğinde ayağa kalkmak zorunda kalıyordu. Bizim hücrelerimiz ayakaltında olduğu için günde en az elli kez dikkat çekiliyordu.

"Sayım mangası geçiyor. Dikkat!", "Hava mangası geçiyor. Dikkat!", "Astsubay geçiyor. Dikkat!", "Başçavuş geçiyor. Dikkat", "Teğmen geçiyor. Dikkat!", "Yüzbaşı geçiyor. Dikkat!", "Binbaşı geçiyor. Dikkat!", "Karavana geldi. Dikkat!" Yani adamcağız gün boyu esas duruştaydı.

Tecrit 2 ve Tecrit 3'ün sayımı yapıldı, sıra bizim 34, 35 numaralı hücrelere geldi.

Esat, her zaman yaptığı gibi, put gibi esas duruşta bekliyor. Ben üst ranzada uzanmış ve kafamı duvara dayamıştım.

Sayım çavuşunun talimatı gecikmedi: "34, 35 numara..." Sadece Esat'ın ve 35 numaralı hücredeki diğer sağ görüşlünün, "Emret komutanım" sesi geldi.

Beraber direnişe başladığımız Süleyman da 35 numaralı hücrede; ondan da çıt yoktu.

Gardiyan hücre kapısını açtı.

İçeri giren askerlerden bir tanesi, "Rahat, hazır ol, andımız başla" diye komut veriyordu.

Esat, "Türküm, doğruyum, çalışkanım, yasam" diye gırtlağını yırtarcasına okumaya başlamıştı.

Asker bağırıyordu: "Kes, İstiklal Marşı", bilmem kaçıncı kıta. Esat, elleri bacaklarına yapışmış, put gibi esas duruşta istenileni yapıyordu. Asker yeni bir komut veriyordu: "Kes, "İstiklal Marşı üçüncü kıta."

Esat devam ediyordu:

"Ben ezelden beridir hür yaşadım hür yaşarım,
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış şaşarım..."

Beni bir gülme krizi tuttu. Gülmemin nedeni, Esat'ın söylediği İstiklal Marşı'nın bu "hür yaşadım kıtası". İçimden "öyle bir tutsak yaşıyorsun ki" diyor ve sesli gülüyordum.

"Sayıma kalk!". Kalkmıyorum. Dayak

Esat'ı dışarı çıkardılar, onunla bir şeyler konuştular ve tekrar içeriye, hücreye getirdiler. Ardından hücreye bir yüzbaşı girdi. Şişman, eni ve boyu birbirine denk, kafası kocaman, yüz rengi siyah, esmer diyemeyeceğim, esmerden ziyade sanki yüzü kömürle boyanmış. Gözleri yuvalarından dışarıya fırlayacakmış gibi kıpkırmızı, bana doğru geldiğinde sanki gulyabani üzerime doğru geliyor gibi hissediyordum.

"Sen neden sayıma kalkmadın" diye sordu.

Ben bu uygulamaların kural olamayacağını, insanlık onurunun ayaklar altına alındığını, İstiklal Marşı'nın dahi baskı, işkence ve tahakkümün bir aracı olarak kullanıldığını, acımasızca dayak atıldığını ve tüm bu uygulamaları protesto ettiğim için açlık grevinde olduğumu anlatıyorum.

Yüzbaşı dışarıya çıktı.

A Blok amiri binbaşı da hücrenin karşısında olanları izliyor.

Kapıdan uzaklaştıkları için ne yaptıklarını ne konuştuklarını duyamıyordum.

Esat hâlâ esas duruşta bekliyordu. Aniden dört beş çavuş, onbaşı, er içeriye daldı. En ufakları 1.85 boyunda, 90 kilo ağırlığında adamlar. Beni ranzanın üstünden kollarımdan kaptıkları gibi aşağı indiriyor ve "Ayakkabını giy" diyorlardı.

Ayakkabımı giydim, kapı önüne çıkarıp yere yıktılar. Saldırı yine başlamıştı. Acımasızca vuruyorlardı. Nefes almakta zorlanıyordum. Kafam dışında her yanımı copluyorlardı. Ağzıma köpükler dolmuştu. Yalnız sırt bölgeme vururken temkinli davranıyorlardı. Ama bacaklarım, popom, ayaklarım, kollarım, ellerim ve belim darbelerden fazlasıyla nasibini alıyordu.

Yüzbaşı, binbaşı ve başçavuş olanları uzaktan izliyordu. Konuşmalarından Kürt olduğu belli bir asker vardı. O öylesine vuruyordu ki sanki canımı alıyordu.

Bu arada Süleyman'ı da az ileride dövüyorlardı. Süleyman, "Vurmayın kalbim var" diye bağırıyordu ama nafile, dinleyen kim.

Dayağın kaç dakika sürdüğünü bilmiyorum. Bana "Kalk ayağa" diyorlardı ama ayağa kalkma şansım yoktu. Ayaklarım tutmuyordu. Ayakkabılarımdan bir tanesi uzağa fırlamış, bir asker botlarıyla vurarak getiriyordu.

Ayakkabılarımı elime alıp ayağa kalkmaya çalıştım ama kalkamıyordum. Kollarımdan yakalayan Kürt er ve başka bir onbaşı, beni sürüyerek hücreye attı. Kürt er giderken dahi baldırlarıma, diz kapaklarıma vurmayı ihmal etmiyordu.

Ona acıyarak ve küçümseyerek bakıyor, "Sen zavallı bir kölesin" diye mırıldanıyordum. Diğer askerlerin değil ama bu Kürt askerin acımasızlığı içimi yakıyordu. Ezilen, zulüm gören bir etnik kökenden gelen mazlumun, baskıcı dünyanın davranışını sergilemesi yaralarımı daha da sızlatıyordu.

A Blok'taki ilk sayım deneyiminin ardından, hücre içerisinde yerde acılar içerisinde kıvranarak boylu boyunca yatıyordum. Tecrit 1-Ön'ün sayımı devam ettiği için hâlâ 34 ve 35 numaralı hücrelere "Rahat ol" düzeni verilmemişti.

Esat, hâlâ esas duruşta bekliyordu. Kafasını öylesine yukarıya dikmişti ki neredeyse arkaya devrilecekti. Gözlerini kirişten kaydırdı ve bana korkuyla baktı. Ben hâlâ beton zemin üzerinde yatıyordum. Tecrit 1-Arka'nın da sayımını bitirmiş, idare binasına doğru gidiyorlardı. Sayım mangasının sesi gittikçe uzaklaşıyordu.

Derken nöbetçi bağırmaya başladı: "34-35 numara..."

Esat ve 35 numaradaki tutuklunun sesi yükseldi: "Emret komutanım."

"Rahat" emri veren askere, tutuklular gür bir sesle, "Sağ ol komutanım" yanıtını veriyordu.

Nöbetçi bizim hücreye doğru yaklaştı ve bana "Ayağa kalk ulan" diye bağırdı.

"Kalkamıyorum, kalkabilsem dahi senin emrinle kalkmam" diye cevap verdim.

Asker çıldırmış gibiydi. Tavrımın kendisine karşı olduğunu sanıyordu.

Ben tavrımın kendisine karşı olmadığını anlatıyordum ama onun bunu anlaması imkansızdı.

Esat'ın yardımıyla tuvalete gittim ve ardından yine onun yardım etmesiyle üst ranzaya çıkabildim.

Saat dokuza geliyordu. "Yatmak için hazırlan" emri veriliyordu. Biraz sonra da "Yat" emri verilecekti. "Yat" emri verildikten bir dakika sonra herkes nevresim altında kaybolmalıydı yoksa yine acımasızca ceza geliyordu.

"Yat" emri benim umurumda değildi. Yatağa boylu boyunca uzandım, gazete okuyordum.

Esat büyük bir telaşla yatmaya hazırlanıyordu. Kısa bir süre sonra "Yat" emri geldi.

Nöbetçi, hücrenin kapısından beni gözetlemekle meşguldü. Aldırmaz tavrım onu iyice sinirlendirmişti. "Yatsana ulan" diye bağırıyordu.

Ona döndüm, "Sen ne laftan anlamaz bir insansın, kurallarınıza uymuyorum, işte sayım sırasında da gördün ve bedelini ağır bir şekilde ödedim, beni rahat bırak" dedim.

"Seninle yarın görüşürüz" diye bağırarak 35 numaralı hücreye yöneldi. Epey bir süre de o hücrede Süleyman ile uğraştı ama onu da emir komutasına alamıyordu.

Nöbetçi yenilgi psikolojisiyle sinirli sinirli volta atıyordu. Bir saat sonra uyku bastırdı ve uykuyakaldım.

Mamak işkencesinin 7., açlık grevimizin 5. günü

Bugün açlık grevinin beşinci günü; Sadece su ve sigara içiyordum. Sabah saat altıda "Kalk" komutu verildi. En kısa sürede yataklar düzeltilmeli, diğer ihtiyaçlar giderilmeliydi. Her ihtiyaç giderme izne tabiydi. Sırayla tutuklular bağırıyordu:

"32 numaralı hücre tuvalete gidebilir mi komutanım?"

Nöbetçi, bu sesi beğenmedi:

"Olmadı ulan, bu ne biçim ses, kapıya yaklaş."

Tutuklu kapının altından elini çıkarmış, kurbanlık koyun gibi bekliyordu. Özellikle bazı askerler vururken öylesine abanıyor ki hıncını çıkarmak istercesine çıkardığı "hıh" seslerini uzaktan duymak mümkündü.

Başka bir hücreden ses geliyordu: "33 numaralı hücre tuvaletten çıkmıştır komutanım."

Asker "Geç yerine" diye talimat veriyordu.

"Sağ ol komutanım" diye bağıran tutuklunun sesi oldukça gür çıkıyordu.

Sabah çorbası geldi. Çorba demeye bin şahit ister. Bir kepçe pembe suyun içerisinde on ya da on beş tane şehriye.

Esat, çorba almak için tabağını uzatırken karavanacı "O almıyor mu" diye beni gösteriyordu.

"Hayır, almıyorum" dedim.

"Zıkkımın kökünü ye" diye cevap verdi ve uzaklaştı.

Bu askerler insan soyunun yüz karası olmalıydı.

Çorbanın ardından çay geldi. Çay para karşılığı alınıyordu. Şekerli su niyetine ben de çay aldım.

Günlük "nazari" ve "ameli" eğitim

Her taraftan nöbetçilerin sesleri yükseliyordu:

"Tecrit 1-Ön, Tecrit 1-Arka, 34, 35 numara eğitim düzeni al". Eğitim, nöbetçilerin denetiminde, her kısımdan seçtikleri bir kıdemli komutasında yapılıyordu. Saat yedide başlayan eğitim, "nazari" ve "ameli" eğitim olarak devam ediyordu. Nazari eğitim, askeri eğitim dedikleri yürüyüş kararları, yürürken marş söyleme, çök-kalk gibi bedensel faaliyetleri kapsıyordu. Ameli eğitim ise "Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi" denilen eğitim faaliyetlerini içeriyordu.

Eğitime sabah saat yedide başlanıyordu. Kırk beş dakika askeri eğitim, on beş dakika istirahat ardından, kırk beş dakika ameli eğitim, on beş dakika istirahat, tekrar kırk beş dakika askeri eğitim olarak, akşam "Yat" emri verilene kadar süren bir işkence yöntemiydi. Bu eğitimler, her gün hiç aralıksız sürüyordu. Hücreler arasında ses uyumu ve nizam sağlanmazsa, hücrelerdeki tüm tutuklular dayakla cezalandırılıyordu. Ayaklar yere vurulurken sert vurulmalı, sesler yine bir asker sesi gibi gür olmalıydı.

Ameli eğitim, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi ve Nutuk kitaplarıyla sürdürülüyordu. Sırayla her hücredeki tutuklulardan bir tanesi, nöbetçinin talimatıyla kitabı herhangi bir sayfasından okumaya başlıyor, yine nöbetçinin talimatıyla yanındakine veya yan taraftaki hücreye aktararak devam ediyordu.

Kitabı okuyan tutuklu, büyük bir coşku ve heyecanla, yüksek sesle diğer

hücrelerin duyacağı bir sesle okuyacaktı, yoksa acımasızca cezalandırılıyordu.

Bu ceza genellikle ellere vurulacak beş on tane veya daha fazla cop olmakla birlikte, dakikalarca sürecek, çök-kalk olabildiği gibi, tutuklunun belini kaldıramayacak hale gelinceye kadar şınav çektirme olabiliyordu. Yok, eğer nöbetçi bu cezalarla gerekli tatmini sağlayamamışsa, akşam veya sabah sayımında hücre kapıları açılınca, sayım veya havalandırma mangası tarafından da ek cezalandırmaya tabi tutulabiliyordu.

Nazari eğitim başladı. Esat tek başına, 35 numaradaki arkadaşının komutasıyla eğitim yapıyordu. "Yürüyüş kararı sayılacak say, bir es iki es üç es dört, bir-ki, üç-dört, sol es, sol es, sol-sağ, sol-sağ."

"Vatan kararı sayılacak, say, vatan sana canım feda." Ardından Çanakkale Marşı söylenmeye başlandı. "Çanakkale içinde aynalı çarşı..." Tabii hem ayak seslerine uygun bir tarzda söylenmeli hem de çok yüksek bir sesle ve diğer tutuklularla ses uyumu içerisinde olunmalıydı. Eğer nöbetçinin canı dayak atmak istiyorsa, tutuklular ağızlarıyla kuş tutsa, "Bu kuşun kanadı neden beyaz değil" diye de cezalandırılabilirdi. Hiç durmaksızın kırk beş dakika süren askeri eğitimin ardından "İstirahat et" komutu geldi.

On beş dakikalık istirahat sırasında da "sağa-sola bakmak, gülmek-konuşmak, emir-komutsuz hareket etmek yasak" talimatı verilir, tutukluların yüksek sesle "Anlaşıldı komutanım" itaatiyle biterdi.

"Sigara serbest" komutu.

"Sağ ol komutanım."

"Geç yerine."

"Sağ ol komutanım."

İstirahat bitti. "Eğitim düzeni al" komutu gecikmedi. Bu kez de Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi dersi başladı. 35 numaradaki tutuklu, halkçılığı yüksek sesle durmaksızın okuyordu. Cezaevinin her tarafından eğitim sesleri birbirine karışıyordu.

Saat sekiz buçuk, sabah sayımı başladı. Yine her yandan bağırtılar geliyordu. Cop sesleri birbirine karışıyordu. Saat dokuzu çeyrek geçe sayım mangası bizim hücrenin önünde sayım için hazırdı. Yine Esat esas duruşta, kafası arkaya doğru yaslanmış, gözleri kirişte.

Kapı açıldı, içeriye giren bir çavuş, "Rahat", "Hazır ol" talimatının ardından "Andımıza başla" komutunu verdi.

Esat başladı, "Türküm, doğruyum, çalışkanım" diye ve sesi çıktığı kadar bağırarak okuyordu.

"Açlık grevine devam mı?" "Evet." Dayak

Nöbetçi amiri kömürcü yüzbaşı hücreden içeriye girdi. Bana doğru yaklaştı "Açlık grevine devam mı" diye sordu.

Gözleri camın arkasında bakıyor gibi mat ve kıpırtısızdı. Uykudan yeni uyanmış ve yüzünü yıkamamıştı. Göz kenarları tamamen çapak kaplıydı. Bakışlarında hiçbir duygu ifadesi yoktu. Sanki iki tane siyah misket göz çukurlarına yerleştirilmişti ve her an çukurlarından fırlayacak gibi duruyordu. Dudakları kalın, aşağıya sarkmış ve mosmordu. Elleri cebinde, iki adımını birden atıyor gibi bir hali vardı. Ömrüm boyunca bundan daha çirkin bir adam görmemiştim.

Başımı "Evet" der gibi öne doğru salladım. Yüzbaşının dışarı çıkmasıyla birlikte, askerler, yırtıcı bir kuş gibi beni kaptı ve havalandırma boşluğuna çıkardılar. Tüm vücuduma yüzlerce cop darbesi iniyordu. Boğazımdan hırıltılar çıkıyordu. Tabii aynı şeyi Süleyman'a da yapıyorlardı. Süleyman'la iniltilerimiz birbirine karışıyordu. Bayılmak üzereydim. Artık vücudum cop darbelerine hiçbir tepki vermiyordu. Darbelere daha fazla dayanamayarak kendimden geçmişim.

Gözlerimi açtığımda hücre içerisinde beton zeminde yatıyordum. Kafam Esat'ın ayaklarına çok yakındı. Sayım mangası diğer tecritlere doğru yol alıyordu.

On beş dakika kadar yerde yattım. Nöbetçinin "Kaldır onu oradan" emriyle Esat bana yardım etti ve üst ranzaya uzandım.

Esat bana çaktırmıyordu ama benim varlığımdan rahatsızdı.

Tekrar eğitim başladı ve öğleye kadar sürdü. Ben uyuyakalmıştım.

"Yemek düzeni al" komutuyla uyandım.

Beşinci gün midemde bir sancı başladı. Hem açlık hem dayak, ikisi birden beni korkunç derecede yıpratıyordu. Halsizliğim had safhadaydı.

Yemekten sonra havalandırmaya çıkılacaktı. Havalandırmada da eğitim yaptırıyorlardı. Bu durumda bize havalandırma yasaktı. Benim yüzümden Esat'ı da havalandırmaya çıkarmıyorlardı.

Tecrit 2 havalandırmaya çıkıyordu. Koşar adım ve müthiş bir ses uyumu vardı. Tüm tutukluları böylesine nizami bir şekilde yola getirmiş olmaları şaşırtıcı bir durumdu.

"Sayım düzeni al." Almıyorum. Dayak

Akşam yemeği geldi.

Nöbetçi bağırıyordu: "Yemek duası için ayağa kalk."

Yemekten sonra, "Sayım düzeni al" komutu geldi. Tabii ki benim de dayak saatim.

Ellerim öylesine kabarmıştı ki bir elimin büyüklüğü iki üç el büyüklüğündeydi. Ellerimin içi ve dışı morartılar içerisindeydi. Pantolonumu sıyırıp baldırlarıma baktım, kimi yerler mosmor kimi yerler simsiyahtı. Kollarımda cop izleri belli oluyordu.

Sayım mangasının uzaktan sesi geliyordu. Yine yeri göğü inletiyorlardı. Her yandan yağmur gibi cop sesleri yankılanıyordu. İçimi her zamankinden daha büyük bir korku kapladı ama geri adım atmamakta da kararlıydım.

İstiklal Marşı, Andımız, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi gibi marş ve ant sesleri her yandan birbirine karışıyordu. Sayım mangasının sesi gittikçe yaklaşıyordu. Artık vücuduma irademle sahip olamıyordum. Vücudum gayri ihtiyari titriyordu.

Beynim "Yeter artık, şu kurallara uy, korkuyorum" diyordu ama yüreğim, "Hayır, direnmelisin. Direnerek bu tahakkümü kırabilirsin, yoksa sen bir hiç olursun" diye atıyordu. Eğer onların her dediğine uyarsam çok iyi biliyorum ki, kendime hiç saygım kalmayacaktı. İnsanın kendine saygısı kalmazsa nasıl yaşar ki? Neyse ki yüreğim beynimi ikna ediyordu.

"Ben bu kurallara uymayacağım" diyorum.

Sayım mangası hücremin önünde hazır bekliyordu. Kapıda ne konuştuklarını duymuyordum. Heyecanla bekliyordum. 35 numaralı hücreyi açtıkları duyuluyordu. Süleyman'ı dışarı çıkarıyorlardı. Cop seslerine Süleyman'ın çığlıkları karıştı.

Evet, şimdi de bizim hücrenin kapısı açılıyordu.

Yine Kürt asker en baştaydı.

"İn ulan aşağı" diye bana bağırıyordu.

Cevap vermedim.

Beni kaptıkları gibi yine hücre önüne çıkardılar. Ayaklarım yere dahi basmıyordu. Havada götürme konusunda oldukça yeteneklilerdi. Daha yere indirmeden diğer askerler vurmaya başladı. Az ileride yüksek bir rütbeliyi gördüm. Rütbesinde kırmızı işaretler olduğunun farkına vardım. Büyük bir ihtimalle tümgeneral ya da tuğgeneraldi.

Kürt asker öylesine zalimce vuruyordu ki tüm gücünü kullanıyordu. Yere indirildiğimde sayısız cop darbelerine maruz kalıyordum. Copların aynı yere inmemesi için sağa sola kıvranıyordum ama beni sıkıca ellerimden ve ayaklarımdan tuttukları için çok fazla kıpırdayamıyordum. Kafamı salladığımda kafam askerlerin botlarına vuruyordu. İçimden "Şimdi biter" diye geçiriyor-

dum ama bir türlü dayak sona ermiyordu. Dakikalarca sürdü. Göbeğime ayı gibi bir asker oturmuştu. Ayaklarımda ayakkabı yoktu. Bir asker sağ bacağımı, başka bir asker de sol bacağımı havaya kaldırdı ve diğerleri falakaya başladı. Peş peşe coplar çıplak ayaklarımı parçalıyordu. Zaten yaralı olan ayağımın acısı dayanılacak gibi değildi. Ağzıma yine köpükler dolmuştu. Nefes almak için bir hayli zorlanıyordum. Ağzımdan çıkan köpükler, çenemden aşağı su olup süzülüyor, boğulacak gibi oluyordum.

Dayak sona erdi. Başım dönüyor, midem bulanıyordu. Kusacaktım ve askerlerin botlarının üzerine kustum. Kollarımdan sürüyerek hücreye attılar. Esat'ın da yardımıyla tuvalete gittim. Tuvaletin sütunundan tutunuyordum ama ayaklarım beni taşımıyordu. Çok geçmeden yere yığıldım. Her yanım ıslandı. Kusmuklarımı zor bela temizledim ve ranzama döndüm.

Nöbetçi kapıda bana bakıyor ve "Sen deli misin" diye soruyordu.

"Yoo, gayet akıllıyım, kimin deli olduğu belli olmuyor mu" diye sorusuna soruyla cevap verdim.

Kafasını sallayıp uzaklaştı. Diğer tecrit hücrelerinden de dayak sesleri geliyordu. Sayım mangası, büyük bir gürültüyle havalandırma boşluğundan idare binasına doğru gidiyordu.

Hücrelere "Yat" komutu verildi.

Nöbetçiler emirlerini yağdırıyordu:

"On dakika içerisinde nevresim altı ol, kaybol!" "Yatmayan olursa vay haline" diye de bağırıyordu.

Sırtımı duvara verdim, mika bir bardakla ellerimin şişini indirmeye çalışıyordum ama acısı canımı alıyordu. Dayanılacak gibi değildi. Ellerimi ovarken uykuya daldım.

Açlık grevinin 6. günü
"Devam mı?" "Evet." Dayak

Açlık grevinin 6. günü. Sayım mangasının sesi gittikçe yaklaşıyordu. Kapı açıldı, yine "kömürcü" dediğim yüzbaşı kapıdan içeriye girdi. Dün karşılaşmadığımıza göre herhalde izinliydi.

Bu adam her geçen gün bana daha çirkin görünüyordu. Çirkinlik yarışması düzenlense yüzbaşının birinci olacağına emindim.

"Devam mı" diye soruyordu, "Evet" diye cevapladım. Artık askerlerin acımasız ellerine alışmıştım. Havadan uçarak gidiyordum yine. Bir yandan beni diğer yandan da Süleyman'ı copluyorlardı. Neyse ki Süleyman vardı, birbirimizin direnme gücünü artırıyorduk. Benim direnişim ona, onun direnişi de bana güç veriyordu.

Ayakta durdurmaya çalışıyorlardı bizi ama beceremiyorlardı. Ayaklarım yine vücudumu taşıyamaz hale gelmişti. Kollarımdan tutup kaldırdılar. Adının Bursalı Şenol olduğunu öğrendiğim bir onbaşının çeneme vurduğu yumrukla gözlerimde şimşekler çaktı. Dişlerim dilimi kesmiş olmalıydı. Ağzımdan kan geliyordu. Sağ çenemdeki dişlerden bir tanesi sallanıyordu. Dişim çıktı çıkacaktı. Elimi ağzıma soktum ve başparmağımla işaret parmağım arasına sıkıştırdığım dişimi çekip çıkardım. Yerler kan içerisinde kaldı. Bu durumda benimle daha fazla uğraşmadılar ve sürükleyerek hücreden içeriye attılar. Tuzlu su ve kağıt mendille kanı durdurdum.

İdareden gelen teklif

Öğleye doğru Süleyman'ı idareye çağırdılar. Bir saat sonra Süleyman idareden döndü. Hücresine girmeden, benim hücrenin önünde beklettiler. Selamlaştık.

"Yüzbaşı ile görüştüğünü, açlık grevini bırakırsak bizleri dövmeyeceklerini, eğitim yaptırmayacaklarını, gerekirse koğuşa göndereceklerinin" sözünü verdiklerini anlatıyordu.

Ben gülümseyerek "Sen de bunlara inandın mı" diye sordum.

"Bilmiyorum" dedi ama o ikna olmuşa benziyordu.

"Hayır, bize bu işkenceleri yapan insanların hiçbir sözüne güvenmem. Duruşmamız bir hafta sonra başlıyor. Hiç olmazsa duruşmaya çıkana kadar açlık grevine devam etmeliyiz ve duruşmada her şeyi açıkladıktan sonra açlık grevine son verebiliriz" dedim.

Süleyman, "Tamam" dedi ve hücresine götürüldü.

Bütün gün boyunca, hücre önünden gelip geçen askerler bize bakıyordu. Kim olduğumuzu merak ediyor olmalılardı.

Dişim çok ağrıyordu. Esat, ağrı kesici olduğunu söyledi ama altı gündür aç olduğum için ilaç alamazdım.

Acı dayanılacak gibi değildi.

Esat iki bisküvi verdi.

Başlangıçta reddettim ama dişimin acısı canımı alıyordu. Bisküvileri ilaç almak için yedim ve ağrı kesiciyi yuttum. Bisküvileri yemem, bende büyük bir suçluluk duygusu yaratmıştı ama yapabileceğim hiçbir şey yoktu.

Akşam sayımında bana da Süleyman'a da dokunmadılar. Bizi sınıyorlardı. Sayım sonunda Esat'ı dışarıya çıkardılar. Onunla bir şeyler konuştular ama ne konuştukları duyulmuyordu. Sadece Esat'ın "Emredersiniz komutanım" sesini duyuyordum. Büyük bir ihtimalle benim moral durumumu öğrenmesini

ve Esat'ın bana tavsiyelerde bulunmasını istiyorlardı.

Yanılmadım.

Esat, "kendisinden bana tavsiyelerde bulunmasını istediklerini" söylüyordu. "Tek başıma okyanusta bir damla olduğumu" dile getiriyordu.

"Olsun, okyanus ne kadar büyük olursa olsun, damlacıklardan oluşmuyor mu" diye soran ve sorgulayan bir cevap vermiştim. Bu sorulu cevap karşısında Esat sustu.

"Tamam mı devam mı?" "Devam." Dayak

Bugün açlık grevinin 7. günü. Rutin işleyiş devam ediyordu. Sayım mangası olağan hışmıyla sayıma başladı. Reddediyorum kalkmayı. Hücreye girip bana yöneldiler; yine ayaklarım yerden kesik, askerlerin ellerinde havadan götürülüyorum. Her zamanki gibi dayak başlıyordu. Fakat bu kez belden aşağı vuruyorlardı. Yine acımasızlardı. Bunların insan olduklarından şüphe duymaya başlıyordum. "Bu halde bizi dövdüklerine göre, bunlar insan olamaz" diyordum. İnsan vücudunun böylesine bir direnç göstermesi mucize gibi geliyordu bana.

"Tamam mı devam mı" diye soruyorlardı.

"Devam" diye cevap veriyordum.

Kollarımdan sürükleyerek hücreye attılar.

Öğleye doğru, bir başçavuş on tane kadar askerle hücre kapısına dayandılar. "Hazırlan, revire götüreceğiz" diyordu.

Kapı açıldı, askerlerin kollarında revire doğru sürükleniyorduk. Önce Süleyman'ı, ardından da beni revir doktoru kontrolden geçirdi.

Doktordan işkence izlerimizin deftere kaydedilmesini istedim ama o bunu yapmadı. Kontrolün ardından, tekrar askerlerin kollarında sürüklenerek hücremize götürüldük.

Akşam sayımı başlamak üzereydi. Bu akşam nasıl davranacaklarını merakla bekliyordum. Doktor durumumuzun tehlikeli olduğunu söylemiş olmalı ki, bu akşam bize dokunmadılar

Esat'ı bu akşam da dışarı çıkardılar. Konuştukları duyulmuyordu ama Esat'ın "Komutanım sözden anlamıyor" cevabını duydum.

Saat dokuza doğru "Yat" komutu verildi. Hâlâ diğer taraflardan bağırtılar ve cop sesleri geliyordu.

Mamak'ta 12, açlık grevinde 8. gün

Bugün açlık grevinin 8. günü. Artık gerek beni gerekse Süleyman'ı döv-

müyorlardı. Durumumuz gittikçe kötüleşiyordu. Durumumuzun kötü olmasının nedeni sadece açlık grevi değil, on iki gündür aralıksız uyguladıkları dayak bizi oldukça yıpratmıştı. Beslenemediğimiz için vücut, yaralarını bir türlü onaramıyordu.

Öğleye doğru bir teğmen ve on beş kadar asker bizi hücreden çıkardılar ve revir boşluğuna götürdüler. Büyük bir ihtimalle hastaneye götüreceklerdi.

İdare binasından çıkararak askeri bir araca bindirildik. Tabii ki o durumda da ellerimizi kelepçelemeyi ihmal etmediler.

Gülhane Askeri Hastanesi'nden içeriye giriyorduk. Zayıf kısa boylu, beyaz saçlı, yanılmıyorsam tümgeneral rütbeli bir doktorun odasındayız. Bizi muayene etmek için ayağa kalktı, geri döndü ve yerine oturdu. Bizleri muayene etme gereği dahi duymuyordu, gözlerimizin içine doğru baktı ve "Bu pezevenkler beslenmiş" diye bağırdı.

Onun sesini duyunca ben de ona bağırdım: "Sen ne biçim doktorsun, Hipokrat yeminin var, yaşından başından utanmıyor musun?"

Ayağa kalktı, üzerime doğru geldi, kollarım askerler tarafından tutulmuş, tam karşımda duruyordu.

Gözlerinin içine nefretle bakıyordum. Bakışlarını benden kaçırıyordu ama bir sağ yanağıma bir sol yanağıma iki tokat vurdu ve "Götürün bu pezevenkleri, bırakın gebersin" dedi.

"Sizler birer zavallısınız" diye cevap verdim fakat askerler zorla ağzımı kapatıyordu.

Tekrar askeri araçla yola koyulduk. İdare binasından içeriye alındıktan sonra, bir süreliğine revir boşluğunda bekletildik ve yarım saat sonra, bir astsubayın nezaretinde askerler tarafından sürüklenerek hücremize atıldık.

Akşam sayımında bu kez bize dokunmadılar.

9. gün. Dayağa ve Süleyman'ı vazgeçirme turlarına devam

Bugün açlık grevinin 9. günü. Sabah sayımında yüzbaşıyla birlikte binbaşı da hücreye girdi. Binbaşı hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi "Bunlar neden yatakta yatıyor" diye soruyordu.

Yüzbaşı, "Açlık grevindeler" dedi.

Binbaşı "Kaldırın bunları" diye bağırdı.

Askerlerin kollarında bir kez daha havalanarak uçuyorduk. Üstüme yağan copların sesi birbirine karışıyordu. Vücudum kasılıyor, şekilden şekle giriyordum. Biz açlıktan ölmeden onlar bizi dayaktan öldüreceklerdi.

Hücreden içeriye atılırken binbaşıyla göz göze geldim. Bakışları öylesine

korkunçtu ki sanki ciğerlerimi söküp almak istiyordu. Ben de aşağılayarak ve sertçe bakıyordum, binbaşı hızla yüzünü çevirdi.

Her geçen gün daha da halsizleşiyordum. Hem açlık hem dayak hem de belirsizlik psikolojimi iyice bozuyordu. Özellikle sayım saati yaklaştıkça kendimi kurbanlık koyun gibi hissediyordum.

Gün boyu yataktan aşağıya inmedim. Açlık grevinde olduğumuz için tuvalet ihtiyacımız da yok denecek kadar azaldı.

Esat, beş vakit namaz kılıyordu. Üst ranzadan, onun namaz kılışını ve dua okuyuşunu izliyordum. Dudakları sessizce bir açılıp bir kapanıyordu. İçinde bulundukları bu duruma dahi şükrediyorlardı. Anlamak istiyordum ama neyine şükrediyorlar anlayamıyordum.

Gün boyu Esat ve yan hücredeki sağ görüşlü tutuklu, nizami bir şekilde eğitime devam ediyordu. Bugün hiçbir nöbetçi bana sataşmadığı gibi akşam sayımında da dokunmadılar. Yalnız Süleyman'ı yine idareye götürdüler. Onu ikna etmeye çalışıyorlardı. Süleyman'ı idareden getirdiklerinde ise benimle konuşturuyorlardı.

Süleyman, daha önceki görüşmenin bir tekrarını yaptıklarını anlatıyordu ki ben öfkeyle sözünü kestim:

"Bu adamların güvenilmez olduğunu görmüyor musun? Üç gün sonra mahkemeye çıkıyoruz, o zaman görüşürüz" diyerek görüşmeyi kestim. Süleyman, tavrım karşısında sessizliğe büründü ve hücresine doğru gitti.

Anladığım kadarıyla Süleyman'ı yola getireceklerini sanıyorlardı.

10 ve 11. gün. Dayak yok!

Bugün 10. gün. İki gün sonra mahkemeye çıkacaktık. İstanbul, Ankara, Kayseri, Aydın bölgelerinde yakalanan tüm arkadaşlarla birlikte, toplu davadan yargılanacağız. Büyük bir ihtimalle arkadaşların direnişe destek vereceklerini sanıyordum. Zaten İstanbul'daki arkadaşların tavrı direnişten yanaydı. Tek başına direniş, hem beni yalnızlaştırıyor hem de vicdani bir rahatlık sağlamaktan başka bir şey getirmiyordu.

10. ve 11. günler, dayak uygulamasına maruz kalmadık. Esat görünüşümün çok kötü olduğunu söylüyordu. Tuvaletteki aynaya baktığımda kendi görüntümden korkuyordum. 11. gün akşamı sayımdan sonra ertesi gün mahkemeye çıkacakların adı okunmaya başlandı. Listede benim ve Süleyman'ın da vardı.

Sabah erkenden uyandım. Bitkindim; ayakta duracak halim yoktu.

Yazıcı, yanında dört tane askerle hücrenin kapısında, hazırlanmamızı

istiyordu. Hazırlanacak halim yoktu. Üzerimde oldukça yıpranmış bir kazak ve kadife bir pantolon vardı. Mahkemeye bunlarla çıkacaktım.

Esat'ın yardımıyla ranzadan aşağıya indim ama ayakta duracak halim yoktu. Askerler kollarıma girdi, ayaklarım yerlerde sürünerek, mahkemeye gideceklerin toplandığı havalandırma boşluğuna gittik.

1. Koğuş'un yanındaki havalandırma boşluğu bir hayli kalabalıktı. Mahkemeye çıkacaklar tek sıra halinde, yüzleri duvara dönük ve esas duruşta bekliyorlardı.

Ayakta duracak halimiz olmadığı için Süleyman ile yere oturduk. Bizi de onların yanına sıraya sokmak istiyorlardı.

Sıraya girmeyi yine reddettik.

Nöbetçiler bizi ayağa kaldırmak için sağımızdan solumuzdan coplamaya başladılar ama ayağa kaldırmayı başaramıyorlardı.

Saat dokuza yaklaşmıştı. Adlarımız okunuyordu. Adı her okunan yüksek sesle, "Emret komutanım" diye cevap veriyor ve yürüyüş koluna geçiyordu. Mahkemeye dahi yürüyüş kolunda götürüyorlardı.

Bizim adımız okunuyordu.

"Burada" diye cevapladık.

Askerler, bu cevaba bir hayli kızdılar.

"Emret komutanım, diyeceksiniz ulan" diye bağırıyorlardı.

"Hayır" diyordum.

"İstikamet mahkeme, uygun adım marş" komutuyla tutuklular askeri bir birlik gibi yürümeye başladılar. Bizleri kaldırmak için arka sıralardan dört arkadaş ayırdılar. İki arkadaş beni, iki arkadaş Süleyman'ı koltuk altlarından tuttu ve ayağa kaldırdı. Ayaklarımız yerde sürünüyordu. Arkadaşlar bu durumdan rahatsız oldular. Ellerimle omuzlarından tutmamı istiyorlardı. Zor bela omuzlarına yapıştım. Ellerini bacaklarımın altından geçirdiler ve beni havada götürdüler.

Arkadaşların sırtında mahkeme salonundayız

Mahkeme salonunun önündeyiz. Askeri disiplin burada da sürüyordu. Sadece biz bu disipline uymuyorduk ve arkadaşlarla konuşmaya başladık. Buradaki nöbetçiler inzibat erleriydi. Onlar da cezaevindekilerden farklı değildi. Konuşmamızı engellemeye çalışıyorlardı ama ben onların ikazını dinlemiyordum. Özellikle İstanbul bölgesinden gelen arkadaşlar, bu durumdan oldukça rahatsızdı.

Arkadaşlara bize yapılanları ve on iki gündür açlık grevinde olduğumuzu anlatıyordum.

Mahkeme salonu açıldı ve tutuklular tek sıra halinde içeriye alındılar. Ben ve Süleyman, arkadaşların sırtında salona girdik. Görüntümüz o kadar korkunçtu ki biz salona girdiğimiz anda salondaki tüm dinleyiciler, "ah vah, ay vay" sesleriyle salonu inletiyorlardı. İnzibatlar, dinleyicileri sessiz olmaları için uyarıyordu ama hâlâ sesler geliyordu.

Mahkeme heyeti salona girerken tüm tutukluların ve dinleyicilerin ayağa kalkması isteniyordu. Ben ve Süleyman'ın dışında tüm salon, mahkeme heyetini ayakta karşılıyordu. Heyet duruşmayı açtı.

Ben vakit kaybetmeden söz istedim. Heyet önce söz vermek istemedi, fakat avukatların itirazıyla sözü bana verdiler.

Adımı ve soyadımı söyledikten sonra, Mamak Cezaevi'ndeki baskı, zulüm ve işkenceleri anlatıyor ve bunun canlı tanığı olarak da kendimi ve Süleyman'ı gösteriyordum. Bu işkenceleri protesto etmek için on iki gündür açlık grevinde olduğumuzu belirtiyor ve ellerimi havaya kaldırıp, pantolonumu sıyırıp işkence izlerini gösteriyordum. Bu izlerin tespit edilmesini ve suç duyurusunda bulunulmasını istiyordum. Sözlerim tutanaklara geçiriliyordu. Benim ardımdan Süleyman söz alıyor, o da benzer şeyler söylüyordu.

Mahkeme başkanı, fazla sert birisine benzemiyordu.

Kimlik tespiti başladı. Her tutuklunun nüfus kaydına göre kimlik bilgileri tutanaklara geçiriliyordu. Toplu dava olduğu için tutuklu sayısı seksen beş kişi civarındaydı. Her bir kişinin kimlik tespiti beş dakikaya yakın sürüyordu. Bugün bu işlemi bitireceklerini sanmıyordum. Öğleye doğru yemek arası verildi. Tutuklular tekrar geldikleri yerlere askeri bir disiplinle götürülüyordu. Biz yine sırtta taşındık. Açlık grevinde olduğumuz için bizi hücrelerimize götürmüyorlar, kafese atıyorlardı. Kafes yine bir hayli kalabalıktı ama çıt çıkmıyordu. Öğle yemeği için eğitimlerine ara vermişlerdi.

Öğleden sonra kimlik tespiti devam etti. Birçok arkadaş, cezaevindeki olumsuz koşullar hakkında konuşuyordu. Kimlik tespiti o gün bitirilemedi.

Cezaeviyle ilgili yaptığımız suç duyurusu için sıkıyönetim komutanına müzekkere yazılmasına karar verildi. Tüm konuşmalarımızın, salon güvenliğinden sorumlu başçavuş tarafından not edildiğini görüyordum. Cezaevine rapor gönderecekti.

Akşam dolayısıyla duruşma sona erdi ve ertesi güne ertelendi.

Yarın yine duruşma var.

Akşam sayımında bana anlamlı anlamlı bakan yüzbaşı "Açlık grevi devam ediyor mu" diye soruyordu.

"Evet" dedim.

Yüzbaşı konuşmasına devam ediyordu: "Açlık grevini bırakın, size fiske vurdurmayacağım."

Adamın ne yaptıkları ne de görüntüsü bana güven veriyordu. Cevabımın ne olduğunu merakla bekliyordu.

Ben ise onu yüzüne dahi bakmıyordum. Arkasına bakmadan hücremden çıktı.

Yan taraftaki hücrede Süleyman ile konuşmaya başladı yüzbaşı. Aynı vaatleri Süleyman'a da sunduğu kesindi. Süleyman safça davranıyordu. Aslında yapılanları görmesi, yüzbaşının niteliğini anlamaya yeterdi. Yüzbaşının samimi olduğunu sanıyordu.

Sayım mangası Tecrit 1-Ön'e yöneldi. Yine korkunç bağırtılar geliyordu. Kimin ne dediği anlaşılmıyordu bile. Marşlar birbirine karışmış, bir taraftan İstiklal Marşı, bir taraftan Andımız, bir taraftan Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi okunuyordu. Bu seslere karışan cop darbelerinin sesi de cabasıydı. Ortaya çıkan ses armonisi öylesine korkunçtu ki sanki onlarca adamın boğazını kesiyorlardı.

13. gün. Mahkemede arkadaşlarımın kahreden hali

13. gün, yine mahkemedeyiz. Salon amiri, mahkeme dışında bizi konuşturmak istemiyordu. Kurallara uyan arkadaşlar konuşmuyordu ama biz susmuyorduk. Görünen o ki arkadaşlar açlık grevinden yana değillerdi. Bireysel direnişin bir şey kazandırmayacağını belirtiyorlardı.

"Keşke ben de onlar kadar rahat olsam" diye düşünüyordum. Ama askerlerin her dediğine itaat etmeyi kişiliğim kaldırmıyordu. Aklım kabullense yüreğim kabullenmiyordu. Sanki yüreğim, "Bunu bana yapamazsın, sen bu tahakkümü kabullenirsen yaşayan bir ölü olursun" diyordu. Bu durumda yüreğimin sesini dinleyecektim.

Balık suyun dışında yaşayabilir miydi? O nasıl ki suya muhtaç, ben de kendi irademe muhtaçtım. İç dünyamda fırtınalar kopuyordu. "Neden insanlar bu kadar duyarsız", "Bunca zulme nasıl sessiz kalıyorlar", bir türlü anlayamıyordum.

Haydi, sıradan insanları anlayabiliyordum ama öyle arkadaşlar var ki hareketin bilmem neresinde yer almışlar ama bugün yapılan haksızlıklara, zulümlere karşı en küçük bir tepki göstermiyorlardı.

Yaşadıklarımdan daha çok gördüklerim beni kahrediyordu.

Hareketlerin liderleri, askerlerin karşısında en usta askerden daha ustaca esas duruşta bekliyorlardı. Hiç kimseden liderlik beklemiyordum ama en

azından ufacık bir itaatsizlik umut ediyordum. Yapılanlara karşı küçücük bir itiraz olsa onunla da yetinecektim ama ne yazık ki olmadı; umutlarım boşa çıktı. Derin bir boşluk duygusu içindeydim.

Hiç bu kadar yalnız hissetmedim

Süleyman da açlık grevini bırakmaktan yana.

Ben bir süre daha açlık grevini sürdürmekten yanayım ama hiçbir olumlu gelişme yok. Ne kamuoyu ne idare ne arkadaşlar, hiç kimseden ses çıkmıyor.

Kendimi hiç bu kadar yalnız hissetmedim. Olağanüstü bir baskı, dayak ve işkencenin yanına yalnızlık da eklenince korkum büsbütün artıyordu. Direnişimiz öyle bir havada sürüyordu ki "tavşan dağa küsmüş, dağın haberi olmamış" gibiydi.

Direnme gücüm, psikolojik olarak gittikçe zayıflıyordu. Korkuyordum ama korkuya rağmen bu tahakküm ve hiyerarşiyi kabullenmek istemiyordum, daha doğrusu kabullenemiyordum.

Çocukluk yıllarımı hatırlıyordum. Su göletlerinde türeyen ufacık su balıkları aklıma geliyordu. Bu balıklara, kepçeye benzediği için çomça[20] balığı deniliyordu. Sular çekildikçe o balıklar çırpına çırpına ölürdü. Onların çırpınarak ölmesi, gözlerimin önünde hiç gitmiyordu. Eğer teslim olursam, o balıklar gibi çırpınarak öleceğimi biliyordum. Bense her şeye rağmen insan gibi yaşamaktan yanaydım.

Bunca acıların boşuna çekilmediğinin bilincindeydim. Onların istediği gibi biri olursam, yaşayacağımı sanmıyordum.

Mahkemede söz alıyoruz

Kimlik tespitleri bitti, ifadelere başlandı. Böyle giderse ifadeleri on günde alamazlardı. İfadeleri bölgelere göre alıyorlardı. Salon amiri, salon dışında bizlere baskı yapıyordu. "Konuşmayın, salonda doğru durun" gibi bahanelerle salon dışında dayak attırıyordu. "Bu kadar da olmaz" diyerek, hep birden mahkemeden söz istedik. Mahkeme başkanı, şaşkın bir halde kime söz vereceğini bilmiyordu.

Haydar'a söz verildi. Haydar, salon dışında baskı ve dayağa maruz kaldığımızı belirterek bunun engellenmesini istedi.

---

20. Halk dilinde kepçe.

Mahkeme başkanı, "Kim dayak attırıyor" diye sordu. Bu soru üzerine, salon amiri başçavuş hızla salondan çıkmaya kalktı.

Hepimiz birden başçavuşu işaret ediyorduk.

Avukatların ısrarı ve bizim isteğimiz üzere tüm bunlar tutanağa geçirildi.

Tutanak şöyle tutuldu:

"Haydar Yılmaz söz istedi.

Söz verildi.

Salon dışında baskı ve dayak atıldığını belirtti.

Kimin dayak attırdığı soruldu.

Salon asayiş amiri başçavuşun emriyle baskı ve dayak uygulandığını söylediği anda, salon asayiş amirinin salonu terk ettiği görüldü."

Direnişimi idare değil arkadaşlarım kırıyor

Akşam oluyordu, tekrar cezaevine götürüldük.

Arkadaşlar açlık grevini bırakmamızı, ileride toplu olarak başlamamızı öneriyorlardı. Başlangıçta kabul etmiyordum ama iki gün sonra açlık grevinin on beşinci günü, yüzbaşıyla görüştük ve açlık grevini zor da olsa bıraktık. Tuhaf duygular içerisindeydim. Yüreğim daralıyor, içim acıyor ve soğuk soğuk terler döküyordum.

On beş gün aç kalmamıza rağmen hiçbir tıbbi müdahale yapılmadan, herkesin yediği karavanayla açlık grevine veda ettik. İlk yemeğin ardından sancıdan duramıyordum.

Bize dokunmayacaklarını söylüyorlardı ama bana inandırıcı gelmiyordu.

Açlık grevini bırakalı üç gün oldu. Hâlâ sayıma kalkmıyordum. Fakat sayım mangasının bakışları, her geçen gün değişiyordu. "Ayağa kalkınca seninle görüşeceğiz" der gibi bakıyorlardı. Bir hafta boyunca ne bana ne de Süleyman'a fiske vurdular.

Bir hafta sonra, sayıma kalkmamızı istiyorlardı.

Süleyman ile görüştük.

Sayıma kalkmayı, kurallara kısmi olarak uymayı kabullendik. Fakat bu kurallara uyma, hiçbir zaman onların dediği şekilde olmayacaktı. Mesela, yüksek sesle izin istemeyecek, yüksek sesle marş söylemeyecek, her söylediklerini yapmayacak, yani pasif bir direniş sergileyecektik.

Tabii ki vaatler tutulmuyor

Bir kez daha öngörülerim doğru çıkıyordu. Bizi cezalandırmak için mutlaka bir yol buluyorlardı. Hem artık tüm askerler bizi tanıyordu. Havadan

sudan bahaneler yaratıyorlardı ve bizi acımasızca dövüyorlardı.

"Bağır" diyorlar, bağırmıyordum. Çünkü içimden bağırmak gelmiyordu. Çoğu zaman izin almadan ihtiyaçlarımı gideriyordum, görüldüğüm zaman cezalandırılıyordum. Bazen askerlerin sataşması öyle bir noktaya geliyordu ki, resti çekmek zorunda kalıyordum. "Elini uzat" diyorlar, uzatmıyordum. Aslında elimi uzatsam, beş veya on tane cop vurup bırakacaklardı. Ben elimi uzatmadığım zaman askerler çıldırıyordu. Nöbetçiler, her an kapıyı açamadıkları için şikayetlerini sayım ve havalandırma mangalarına iletiyorlardı. Sayım veya havalandırma mangası ellerimizi açmamızı istiyordu, karşı duruyordum, bu kez de onlarca asker tarafından yere yıkılıyor, yüzlerce cop darbesine maruz kalıyordum.

Gelen nöbetçi gideni aratmıyordu. Eğer giden nöbetçiyle tartışmışsam, nöbeti bırakan yeni gelene hakkımda olumsuz raporunu veriyordu. Bu rapor gün boyu devam ediyordu, ta ki sayım bitene kadar.

Gün boyu, en az on defa dayak uygulamasına maruz kalıyordum. "Sesin çıkmıyor" diyor, dövüyordu; "Doğru oturmuyorsun" diyor, dövüyordu; "Yanındakiyle konuşuyorsun" diyor, dövüyordu; "Yüzüme neden baktın" diyor, dövüyordu. Öyle bir hale geldim ki "Gözünün üstünde kaşın var" diyorlar ve dövüyorlardı. Her sayımda ve havalandırmaya çıkışta gözleri bendeydi.

Direnmenin intikamı alınıyor

Açlık grevini bıraktıktan on gün sonra, binbaşıyla sayımda göz göze geldik.

Binbaşı "Bu ne biçim marş söylüyor?" dedi ve askerlere "Bunu yıkın" diye işaret etti.

Hücre önündeki havalandırma boşluğuna çıkarıldım. Askerler karşımda dayak için tetikte bekliyordu.

Elimi açmamı emrediyorlardı.

Binbaşı, beş metre kadar uzağımda olanları izliyordu.

Elimi açmıyordum.

Sayım çavuşu "Aç ulan elini" diye bağırıyordu ama ben elimi açmamakta kararlıydım.

Askerler yırtıcı bir panter gibi üzerime saldırdı ve beni yere yıktılar. Sayım mangası, dayak atma konusunda oldukça profesyoneldi. Tüm vücudum, aynı anda inen onlarca cop darbesi altındaydı. Darbelerin etkisiyle ellerim ayaklarım şekilden şekle giriyordu. Her yanım acı içerisindeydi.

"Tamam, yeter" diye bir ses duydum.

Ses binbaşınındı. Tekrar göz göze geldik. Binbaşının yüzünde nefret dolu

bir bakış vardı. Ben de ona nefretle bakıyordum. İntikamını almışçasına başını sallıyordu. Askerler beni sürükleyerek hücreye attılar.

Sayım mangası toplanarak "İstikamet Tecrit 1-Ön" komutuyla yeri göğü inleterek uzaklaştı.

Sayım mangasının ardından nöbetçi hücreme yaklaştı ve "Kalk ulan ayağa" diye bağırdı.

Cevap verme gereği dahi duymuyordum.

Nöbetçi, sinirinden bir yandan parmaklıkları copluyor bir yandan da bana sataşmaya devam ediyordu.

"Elini çıkar ulan" diye bağırdı.

Ayağa kalktım ve "Elimi çıkarmam" diye cevapladım.

"İyi, yarın sayımda ya da havalandırmada görüşürüz" diye beni tehdit ediyordu.

Teslimiyetle yaşamak büyük acı

Anlaşılan bu adamlar beni hiç rahat bırakmayacaklardı. Ne yarın ne ertesi gün. "Tamam, görüşürüz" dedim ve elimi yüzümü yıkamak için tuvalete yöneldim.

Asker bu kez de "İzinsiz tuvalete gidemezsin" diye bağırıyordu.

"Ya git kardeşim" diyordum ama adam gitmemekte kararlıydı.

"Ben senin kardeşin değilim ulan, ben senin komutanınım" diye gürledi. Yarınki sayımda dayak gerekçem daha bugünden hazırdı. Neyse ki birazdan "Yat" komutu verilecekti.

Yine her yanım sızlıyordu.

Yat komutu verildi: "İki dakika içinde battaniye altı ol, kaybol".

Üst ranzaya çıktım ve yatağa uzandım. Bir yandan ağrılarımı duyuyor bir yandan da yarın sayımdaki dayağı düşünüyordum. Şunu çok iyi biliyordum ki bu insanlıktan nasibini almamış herif, beni mutlaka şikayet edecekti.

Saat on, nöbet değişimi. Nöbeti bırakan askerin, yeni gelen nöbetçiye beni şikayet ettiğini duydum.

Vücudumdaki sızılara rağmen tek huzurlu saatlerim uyku saatleri. Ancak yatağa girdiğim zamanlar yaşadığımı hissediyordum. Benim için tek huzurlu yer yatak. Yatağa uzandığım zaman, yaşadıklarım bir film şeridi gibi gözümün önünden geçiyordu. Yediğim dayaklardan dolayı, vücudumun oldukça yıprandığının farkındaydım.

Uyku zamanı dışındaki saatlerde yaşamak bana büyük acı veriyordu. Bu, dayağın acısından çok, tahakkümün acısıydı.

Hiç değilse dayak yiyince "sağ ol" demeseler!

Sabah oldu. Saat altı.

Nöbetçi haykırıyordu: "Koğuş kalk, beş dakika içerisinde herkes giyinmiş, yatakları düzeltmiş olacak, yoksa siz bilirsiniz."

Etraftaki hücrelerden izin isteme sesleri yükseliyordu: "33 numaralı hücre tuvalete gidebilir mi komutanım?"

Askerin cevabı son derece aşağılayıcıydı: "Git ulan".

"32 numaralı hücre tıraş olabilir mi komutanım?"

"Ol ulan."

"30 numaralı hücre tuvaletten çıkmıştır komutanım."

Asker kızgın bir sesle bağırıyordu: "Bu ne biçim ses ulan, yaklaş, elini çıkar."

Cop sesleri peş peşe geliyordu.

"Geç yerine."

"Sağ ol komutanım."

İşte bunu aklım almıyordu. Hem dayak yiyor hem de "Sağ ol komutanım" diyorlardı. Bunu anlamakta zorlanıyordum. Hiç olmazsa dayak atılınca "Sağ ol" demeseler.

Yatağımı düzelttim, "34 numara tuvalete gidebilir mi komutan" diyerek, (komutanımın 'mı'sını es geçerek) bağırmadan normal bir sesle izin istedim.

Nöbetçi hızla kapıya yaklaştı.

"Ne biçim ses ulan bu?" diye bağırıyordu.

"Sesim bu kadar çıkıyor" dedim.

"Uzat elini bakalım" diye bağırıyordu.

"Neden?" dedim.

"Sesin çıkmıyor."

"Benim sesim bu kadar" dedim.

"Ulan sen benimle dalga mı geçiyorsun?" diye yine bağırıyordu.

"Hayır" diyordum.

"Uzat elini."

Uzatmıyordum.

Akşamki nöbetçi de şikayet etmişse bugün vay halime! Vukuatlarım her geçen gün artıyordu.

Yanılmadım.

Sayım mangası öylesine bir hışımla içeri girdi ki hiçbir komut vermeden beni yine havalandırma boşluğuna çıkardılar.

"Uzat elini" diye bağırıyorlardı.

Ben elimi uzatmıyordum. Bir asker boynuma asılıp yere yıktı. Copların nereden geldiğini dahi kestiremiyordum. Başımda en az on tane asker vardı. Abanarak vuruyorlardı. Sayım çavuşu, "Aklını başına al, yoksa elimizde kalacaksın" diye beni tehdit ediyordu.

Artık ellerinde kalmak istiyorum

Artık onların ellerinde kalmayı ben de istiyorum. Ölüm, çektiğim acıları bitirdiği gibi, geride kalanlara da yarar sağlar diye düşünüyordum. En azından geride kalanlara bu kadar işkence yapamazlardı.

Aynı anda inen dokuz on tane copun yarattığı acı dayanılacak gibi değildi ama çıldırma pahasına da olsa dayanıyordum. Dişlerim kenetlenmişti. Acıyla kafamı sağa sola çarpıyordum. Ne yapsam acım azalmıyordu. Ciğerlerimin parçalandığını hissediyordum. Sanki beynim yerinden fırlayacaktı. Nefes alamaz hale gelmiştim. Durumumun vahametinin farkına vardılar ve darbeler kesildi. Göz kapaklarımı zor bela açıyordum, sayım çavuşu karşımda sırıtıyordu.

"İşkenceciler" diye bağırıyordum.

Kürt onbaşı bana doğru vurmak için hamle yapıyordu ki binbaşının işaretiyle vurmaktan vazgeçti. İçi boş bir çuval gibi, kollarımdan sürükleyerek hücreye attılar yine.

On, on beş dakika hiç hareketsiz yattım. Esat hâlâ esas duruşta bekliyordu.

Zor bela ayağa kalktım.

Nöbet değişimi yapılmıştı. Dün tartıştığım nöbetçi, kapıda beni kışkırtmak istercesine kafasını sallıyordu.

Nöbetçi "Kalk ayağa" diye bağırdı.

Ayağa kalkmadım.

Coplarını parmaklıklara vuruyordu. "İyi, görüşürüz" dedi ve kapıdan uzaklaştı.

Vazgeçtim ama onlar vazgeçmiyor

Nazari eğitim başladı. 35 numaralı hücrede sağ görüşlü tutuklulardan, Piyangotepe katliamı[21] sorumlularından Eyüp adlı tutuklu gırtlağını yırtarcasına, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi kitabından milliyetçiliği okuyordu.

---

21. 1979'da, Etlik-Piyangotepe'de sol görüşlülerin devam ettiği kahvede gerçekleştirilen katliam. Piyangotepe-Refik Saydam Caddesi'nde bulunan Çelik Kahvehanesi'ne

On beş dakika sonra nöbetçi, "Yanındaki okusun" diye talimat verdi. Bu kez Süleyman okumaya başladı kitabı. Süleyman'ın sesi belli belirsizdi.

Nöbetçi "Ne biçim ses bu?" diye bağırıyor ve Süleyman'ı coplamak için kapıya çağırıyordu.

Süleyman elini uzatmıyor, nöbetçi çıldırmış bir halde kapıları copluyordu. Tehditten Süleyman da nasibini alıyordu.

Kitap bizim hücreye geçti.

Esat haykırarak halkçılığı okuyordu.

Biraz sonra nöbetçi, "Yanındakiyle değiştir" emri verdi.

Şimdi okuma sırası bende. Normal bir sesle okuyordum. Nöbetçi, "Bırak ulan, kapıya yanaş" diye bağırdı.

Kapıya yanaştım. O copuyla karnımdan itekliyor, ben geriye çekiliyordum.

"Gel ulan buraya, elini çıkar" diyordu ama ben yaptığının haksızlık olduğunu söylüyor ve elimi çıkarmıyordum.

Asker bir o yana bir bu yana koşturup duruyordu. Nöbetçinin imdadına havalandırma mangası yetişti.

Havalandırma mangası, "Sen merak etme" diyor ve nöbetçiyi sakinleştiriyordu. "Havalandırma için hazırlan" talimatı verildi.

Tecrit 1-Ön ve Arka'daki tutuklularla birlikte havalandırmaya çıkacaktık. Havalandırma mangasının bizi rahat bırakacağını sanmıyordum.

Ziyaret günleri ve yağmurlu havalar hariç, her gün havalandırmaya çıkarıyorlardı. Gün boyu yaptırdıkları askeri eğitim yetmiyormuş gibi, havalandırmada da yarım saat spor eğitimi yaptırıyorlardı. Tek sıra koşar adım havalandırmaya çıkarılan tutuklular, havalandırma içinde on beş yirmi dakika hızlı ve tempolu bir tarzda marş söyletilerek koşturuluyordu. Sporu işkencenin bir aracı olarak kabullenmek çok zor geliyordu bana. Koşunun ardından elli çeşit beden eğitimi hareketi yaptırılıyordu. Tutuklular canından bezmiş bir durumdaydı. Hiçbir tutuklunun yüzünde yaşama dair bir iz yoktu. Bu eğitimler, tutukluların sağlıkları için değil, işkence içindi. Havalandırmanın içerisinde, tutuklu sayısından daha fazla asker vardı. Dayak havalandır-

---

16 Mayıs 1979 günü gece yarısına doğru, başlarına siyah çorap geçiren ve boyunlarında kırmızı atkı bulunan silahlı 3 kişi, "Bu bir soygundur" diyerek kahveye girmiş ve herkesi yere yatırmıştı. Saldırganlar daha sonra yerde yüzükoyun yatanlara kurşun yağdırmış, 6 kişi olay yerinde, bir kişi hastaneye kaldırılırken ölmüştü. 3 katil, çalıntı bir Murat taksiye binerek olay yerinden kaçmış, çaldıkları arabanın şoförüne de tecavüz etmişlerdi.

mada daha da acımasız sürdürülüyordu. Koşunu sevmezler dayak, sesini beğenmezler dayak, "Bacağını iyi açmıyorsun" dayak, şınav çekme ayrı bir eziyet, yok "Kıçını indir", "Belini kaldır", "Yere paralel ol" diyerek botlarla vücudunun her yanını tekmeleyerek dövüyorlardı. Özellikle şınav çekmeyle çök-kalk hareketleri katlanılacak gibi değildi. Tutukluların nefesleri kesilinceye, yere yıkılıncaya kadar devam ediyordu bu hareketler. Spor sırasında arada gezinen askerler, gözlerine kestirdikleri, hoşlanmadıkları, gıcık oldukları tutukluları acımasızca dövüyorlardı.

Tecrit 1-Ön ve Tecrit 1-Arka'nın ardından, onları takip ederek biz de spora çıktık. Başlangıçta her şey normal görünüyordu. Kimse bana sataşmıyordu.

Koşu bitti, kültürfizik hareketlerine geçildi. Başlangıçtaki üç beş hareketten sonra şınav çekmeye başlandı. Normal şınav çekiyordum. Yüzüm yere dönüktü. Bazı askerlerin çevremde gezinmeye başladığını sezinliyordum. Bir ayak gittikçe bana yaklaşıyordu. Popom havadaydı. Asker sağımda solumda dolaşıyordu. Hâlâ ellerim yerdeydi.

"Bu ne biçim şınav çekme" diyen onbaşı, popomu coplamaya başladı. Onlarca cop indiren onbaşı "Ayağa kalk" talimatı veriyordu. Ayağa kalktım.

"Aç ellerini" diye bağırıyordu.

"Neden" diye sordum.

"Aç ulan, komutanına soru sorulmaz" cevabını veriyordu.

Ellerimi açmıyordum.

Bir anda tüm hava mangası tarafından etrafım kuşatıldı.

Hava mangası komutanı, havalandırma boşluğuna götürülmemi istiyordu.

Arkamdan, sağımdan solumdan dürtüklenerek havalandırma boşluğuna çıkarıldım. Bu kez de havalandırma mangası komutanı şansını denemek istiyordu:

"Aç ulan elini."

Açmıyorum.

Gırtlağını yırtarcasına "Aç ulan" diye haykırıyordu.

Açmıyorum.

Arkamda duran askerlerden bir tanesi, botlarıyla dizkapağımın arkasına şiddetle vurup beni yıktı. Tüm askerler, hazır olan coplarını vücudumun her yanına indirmeye başladılar. Suratıma yediğim bir yumrukla burnum kanamaya başladı, telaşlanıp dayağı durdurdular. Zaten yeterince dövmüşlerdi.

Burnumun kanı durmuyordu. İki asker beni revire götürdü. Revir önündeki tuvalette, ağzımdaki ve burnumdaki kanları temizlememi istediler. Soğuk suyu burnuma çektikçe kan daha da şiddetleniyordu. Doktora çıkar-

dılar. Doktor müdahale etti ve kanı durdurdular. Geri döndüğümde havalandırma süresi dolmuş, arkadaşlar hücrelerine girmişti.

Nöbetçiyle burun buruna geldik. Sert ve nefret dolu bir bakış fırlattım ve hücreme girdim. Nöbetçi intikamını almış ve rahatlamıştı.

Saat on iki; öğle yemeği geldiğinden eğitime ara verildi. Yemek sonrası çay geldi, onu da paramız olduğunda alıyorduk.

Dilim kabul etmişti kuralları ama kişiliğim reddediyor

Saat birde eğitim tekrar başladı. Nazari eğitim yapılacaktı. Esat önde, ben arkada yerleri dövüyorduk adımlarımızla. Ben ayağımı hafifçe kaldırıyordum. Esat'ın ayağı kıçına değecek neredeyse. Nöbet değişimi sırasında tartıştığım asker, yeni gelenlere beni gösterdikten sonra gözden kayboldu. Büyük bir ihtimalle beni ispiyonluyordu.

Yanılmadım.

Biraz sonra, yeni nöbetçi bana sataşıyor, "Çek dizkapaklarını" diye bağırıyordu. Yanıt vermiyordum.

O yine bağırıyordu, "Çek dizlerini" diye.

Ben tuzsuz helva gibi sallanıyordum.

"Uzat elini" diye emir veriyordu.

"Hayır" dedim.

Tekrar "Uzat ulan" diye daha hızlı ve sertçe bağırdı.

"Hayır, uzatmayacağım" dedim.

"Sen kabadayı mısın ulan?" dedi.

"Hayır, kabadayı değilim ama senin de deneme tahtan değilim" cevabını verdim ve giden nöbetçinin kışkırtması üzerine benimle uğraştığını söyledim.

Belki de tavrımdan korktu ve benimle uğraşmaktan vazgeçti.

Eğitime devam ettik.

On beş dakika istirahat verildi.

Asker bağırıyordu. "Gülmek, konuşmak, emir komutsuz hareket etmek yasak, anlaşıldı mı ulan?"

Tutukluların ağzından, cılız bir "Anlaşıldı komutanım" çıktı.

Nöbetçi kızıyordu: "Ne biçim 'anlaşıldı' ulan?"

Tekrar ediyordu: "Gülmek, konuşmak, sağa-sola bakmak, emir komutsuz hareket etmek yasak, anlaşıldı mı ulan!" Cevap yine aynı. Cılız bir "Anlaşıldı komutanım."

Asker kızdı ve "Şınav vaziyeti al" diye bağırmaya başladı.

Sayıyordu...

"Bir, iki, üç, dört, beş...

...

...

kırk bir, kırk iki".

Esat'ın da benim de diz kapaklarımız yere düşmüştü.

Bunca çilenin ardından "İstirahat et" komutu geldi.

On beş dakika sonra ameli eğitim başladı ve akşam yemek saatine kadar kırk beş dakika ameli, kırk beş dakika nazari eğitim sürdü.

Sayım saati yaklaşıyordu yine. Büyük bir ihtimalle, yine bir bahane uydurup döveceklerdi beni.

Sayım başladı. Bu kez, Zemin 1, 2, 3'ten başladılar. Tecritlere en son geleceklerdi. Dayak ve işkenceyi beklemek, dayak ve işkence görmekten çok daha yıpratıcıydı! O anı beklemek psikolojimi çok olumsuz etkiliyordu. Diken üstünde hissediyordum kendimi. Beynim, bu zamana kadar yapılanları hatırlıyor ve vücuduma, yine bu uygulamaya maruz kalacaksın sinyalini gönderiyordu. Her yanım diken diken "Bir an önce şu dayağa başlasalar da bitirseler" diyordum.

Acıları hatırladıkça korkuyordum. Ama onların her dediğini, her istediğini yapmayı dilim kabul etse de kişiliğim kabul etmiyordu. Onların istediği gibi biri olmak, benim için ölümden de beterdi. Her dediklerini yaparsam, kendimle hesaplaşabileceğimi sanmıyordum artık. Kurallara kısmi uymak dahi benim için oldukça aşağılayıcı bir durumdu. O yüzden kabullenemiyordum. Dayağa, işkenceye katlanmaktan başka yapacağım hiçbir şey yoktu.

Direnen, bedelini ödeyen biz; rahatsız olan tutuklular

Bugünkü sayımda, cop sesleri ve bağırmalar eskiye oranla daha fazla geliyordu. Büyük ihtimalle sayımda binbaşı vardı. Koğuşları kırıp geçirdiklerini duyuyordum. Bakalım bize ne yapacaklardı?

Sayım timi komutanının cırtlak sesi duvarlarda yankılanıyordu: "İstikamet Tecrit 3, uygun adım marş."

Hücre önünden geçip Tecrit 3'e gidiyorlardı. Anlaşıldı, bizim sayımımızı en sona bırakacaklardı. İşkence anını beklemenin yıpratıcılığını bildikleri için bizim sayımımızı özellikle en sona bırakıyor olabilirlerdi. Nihayet beklediğim an geldi.

Sayım çavuşu bağırıyordu: "34, 35 numara".

"Emret komutanım" sesi oldukça zayıf çıktı.

Hücreye giren askerler, "Rahat", "Hazır ol, İstiklal Marşı başla" diye komut veriyordu.

Başladık okumaya.

Daha doğrusu Esat bağırarak okuyor, ben de ona fon yapar tarzda katılıyordum.

"Kes ulan" diye bağırdılar.

Sağa, sola dön komutu veriliyordu.

Yüzümüzü askerlere döndük.

"Uzatın ellerinizi" diye bağıran asker, Kürt onbaşı.

Esat elini uzattı. Ben uzatmıyorum.

Esat'ın ellerine altı kez copla vurdular.

Onbaşı, "Aç ulan elini" diye ısrar ediyordu.

"Açmayacağım."

Ne yaparlarsa yapsınlar elimi açmamakta kararlıydım.

Anında yine havalandırma boşluğuna çıkarıldım. Her zamanki gibi üzerime çullandılar ve her yanımı kırıp geçirdiler.

Sayım çavuşu "Oğlum sen manyaksın, elini açsan altı tane cop vurulacak, açmadığın için yüzlerce cop yiyorsun" diyordu.

"Olsun" diyordum, "Ben elimi açmayacağım." Sürükleyerek hücreye attılar.

Esat benim varlığımdan rahatsızdı hâlâ. Benim yüzümden dayağa ve kötü muameleye maruz kalıyordu.

Bugünkü dayak kısmetimizi de almıştık. Özellikle dayaktan sonra işkence beklentisinin bitmesi beni rahatlatıyordu. Şimdi akşam sayımını bekleyecektik.

Sayımdan sonra eğitim başladı. "Rap rap" eğitimi.

Nöbetçiler yine beni rahat bırakmıyordu. Benden dolayı Esat da oldukça dayak yiyordu. Bu durum beni de rahatsız ediyordu. Bir başkasının benim yüzümden dayak yemesi hoş değildi.

Süleyman ile konuşuyoruz, o da aynı durumdan rahatsız. Onun yanındaki tutuklu da onun tavrından nasipleniyordu. Bu duruma bir çözüm bulamıyorduk.

Pasif direnişimize devam edecektik. Kesinlikle yüksek sesle marş söylemeyecek, sayı saymayacak, kitap okumayacak, izin almayacak ve el açmayacaktık. Çok zorunlu kalmadığımız sürece de ortamı germemeye çalışacaktık.

Biz geri adım attıkça, onlar üzerimize daha fazla gelmeye başladılar. Abartısız her gün en az on kez dayak atılıyordu bize. Dayaksız sayım, dayaksız havalandırma zamanı geçirdiğimi hatırlamıyorum.

Bizim yattığımız 34 ve 35 numaralı hücrelere, idam cezası alıp infazını

bekleyenleri koyuyorlardı aslında. İdam cezası alanların infaz günü yaklaştığı için bizi bu hücrelerden aldılar ve Tecrit 3-Arka'ya yerleştirdiler.

Böyle giderse kafayı yiyecektim. Çıldırmak üzereydim. Her gün onlarca kez dayak uygulamasına tabi tutuluyordum. "Madem bu kadar dayak yiyorum, ne diye onların kurallarına kısmi de olsa uymak zorunda kalayım" diyordum.

Bu arada mahkemelere gidip geliyorduk. Yine mahkemelerde suç duyurusunda bulunuyorduk ama nafile, hiçbir olumlu gelişme olmadığı gibi, mahkeme dönüşü kafeste alıkonulup daha fazla dövülüyorduk.

Kitlesel direniş gerekli

Bu böyle olmayacaktı, kitlesel direniş için çalışmamız lazımdı.

Hücrelerden koğuşlarla iletişim kurmanın yolu yoktu. Ancak mahkemelere çıkışta koğuştakilerle iletişim kurabiliyorduk. Bazen de havalandırmada gözümüze kestirdiğimiz bazı arkadaşların yanına yaklaşarak, askerlere çaktırmadan konuşmaya çalışıyorduk. Koğuştaki arkadaşları, diğer siyasi hareketleri zorlamaları konusunda sürekli uyarıyorduk.

Ama bu konuşma girişimimiz, çoğu zaman başarısızlıkla sonuçlanıyordu. Askerler konuşmaya çalıştığımızın farkına varıyor ve dayakla cezalandırıyorlardı. Çoğu kişinin yanına dahi yaklaşılmıyordu.

Bazen tutuklunun yanına yaklaşıyorduk, öksürüyor, fısıltıyla konuşmaya çalışıyorduk ama adam bizden hemen uzaklaşıyordu.

Arkadaşların nabzını yoklamaya devam ediyordum. Özellikle İstanbul bölgesinden olan arkadaşlar, direnişten yanaydı. Koğuştaki arkadaşlar, diğer siyasi hareketlerle görüşmeler yapıyordu. Sadece TKPML-TİKKO hareketinden bir kısım tutukluyla Halkın Yolu'ndan bir kişi ve TDY[22] hareketinden iki kişiyle benim de içinde yer aldığım Acilciler örgütünün büyük çoğunluğu direnişten yanaydı.

Her mahkemeye çıktığımızda benim, Haydar'ın, Süleyman'ın, baskı, zulüm ve dayak karşısında takındığımız, tavır ve davranışlar, diğer arkadaşlar tarafından dikkatle, saygıyla ve sempatiyle izleniyordu. Mamak zulmünü ancak ve ancak direnişle ortadan kaldıracağımızı dillendiriyorduk. Arkadaşlar her ne kadar kurallara uysa da vicdanen rahatsızlardı. Bu rahatsızlık her geçen gün kendini hissettiriyordu.

---

22. Türkiye Devriminin Yolu

Hiçbir muhalif sesin duyulmadığı, cuntacıların gayri insani icraatları hakkında tek bir kelimenin edilmediği bir ortamda, bizlerin, her duruşmaya çıktığımızda cezaevi uygulamaları hakkında açıklamalar yapmamız, sıkıyönetim komutanlığına suç duyurusunda bulunulmasını istememiz, insanların üzerindeki ölü toprağını biraz olsun kaldırıyordu.

Duruşma sonrası koğuşlarına dönen arkadaşların pasif direniş başlatması, diğer hareketleri de etkiledi. Ve böylece kitlesel direnişin önü açıldı.

Direniş gününün kararlaştırılması lazımdı artık.

12 Eylül sonrası Mamak'ta ilk toplu direniş başlıyor

Nihayet, 1981 Haziran ortalarında, açlık grevine başlama kararı aldık. Kararımıza göre, haziran ayında ilk mahkemeden bir gün sonra açlık grevine başlayacaktık.

Mahkemeden geç saatte döndük. Akşam yemeği gelmiş, hücredeki arkadaşlar bizlerin yemeğini ayırmışlardı. Son yemeklerimizden birisini yiyorduk. Ertesi gün açlık grevine başlayacaktık.

Ertesi gün sabah sayımı başladı ve dayaksız bitti. İdare bir şeyler döndüğünün farkında olmalıydı ki sabah sayımında bize dokunmadılar. Sadece copların ucuyla dürtüklüyorlardı.

Öğleye doğru, Tecrit 3-Arka'da bulunan Haydar, Süleyman ve ben hiçbir kurala uymayacağımızı ve açlık grevine başladığımızı ilan ettik. Büyük bir ihtimalle, diğer koğuştaki arkadaşlar da açlık grevine başlamışlardı.

Tecrit 3-Arka taraflarda kaldığı için diğer koğuşlara uyguladıkları dayak ve işkence buralarda duyulmuyordu. Normal günlerde sayımı saat sekiz veya sekiz buçuk civarında bitirmiş oluyorlardı ama bugün saat onu geçmesine rağmen hâlâ sayıma gelmediler. Büyük bir ihtimalle, açlık grevine başlayanları dayaktan kırıp geçiriyorlardı.

Saat onu çeyrek geçe civarında, sayım mangası büyük bir hışımla Tecrit 3'e geldi. Bugün uygulayacakları dayak ve işkenceden korkmuyordum. Heyecanım doruk noktasındaydı. Özellikle yüzlerine karşı, "Emir komutlarınıza uymak istemiyorum" diye haykıracaktım. Bunu daha önce de yaptım ama o zaman iki kişiydik. Şimdi epeyce kalabalık olduğumuzu düşünüyordum. Biraz sonra beni öldüresiye döveceklerini biliyordum ama benim içim şimdiden kıpır kıpırdı.

İsterse öldürsünler, hiç umurumda değildi. Zaten dayaktan ölseydim, bu zamana kadar ölürdüm. Altı ay boyunca, günde en az üç-dört kez yere yatırılarak, gün boyu en az on kez ellerimin üzerinde coplarıyla çalışmışlardı.

Altı aydır onların deneme tahtasıydım. Ama bugün, kurallara uymayacağım için oldukça sevinçliydim.

Hücreme beş tane asker girdi. Hücre içerisinde üç kişiydik. Birisi Esat, diğeri Devrimci Yol davasından tutuklu Ziya Uncu'ydu. O arkadaşlar sayıma hazırlardı. Her zamanki gibi yüzlerini tuvalete dönmüş, kafalarını tavandaki kirişe dikmişlerdi. Ben ise yüzümü askerlere dönmüştüm. Sayım çavuşu bana copunu salladı ve "Ne biçim duruyorsun ulan?" diye bağırıyordu.

Ellerim arkada gülümsüyordum ve cevap veriyordum:

"İşkence aracı olarak kullandığınız kurallarınızın hiçbirine uymuyorum."

Mamak, sloganlarımızla tanışıyor

Dananın kuyruğu kopuyordu.

Çavuş, şaşkınlıktan ne yapacağını şaşırmıştı. Hemen dışarıya çıktı ve komutanını çağırdı. O gün sayımdaki komutan havacı bir yüzbaşı. Lakabı "Entebbe". Entebbe bana doğru yaklaştı. Botlarıyla diz kapaklarıma vuruyor ve "Ne bu hal ulan?" diye bağırıyordu.

"Kurallarınıza uymuyorum ve açlık grevine başlıyorum" diye cevapladım.

"Geber ulan pezevenk" diyor ve askerlere göz ucuyla "yıkın bunu" işaretini veriyordu.

Bir numaralı hücrede bulunan Haydar'ı da yıktılar. Beni koridora çıkardılar ve tüm güçleriyle üzerime saldırıyorlardı.

Bu kez "Kahrolsun işkence, kahrolsun zulüm" diye durmadan slogan atıyordum.

Mamak zindanları 12 Eylül'den bu yana ilk kez, bizim sloganlarımızla tanışıyordu. Ağzımı kapatıyorlardı. Bir yandan da acımasızca vuruyorlardı. Zor nefes alıyordum. Ağzımı da kapattıkları için iyice bunalıyordum. Neredeyse boğulacaktım. Ağzıma köpükler dolmuştu yine. Can havliyle ağzımı kapatan askerin elini ısırıyordum. Asker korkuyla elini çekiyor, ben tekrar slogan atmaya başlıyordum. Haydar ve Süleyman'ın da attığı sloganlar duyuluyordu.

Diğer tutuklular oldukça şaşkındı. Mamak'ta daha önce böyle bir direniş görülmemişti. Askerler şaşkınlıktan ne yapacaklarını bilmiyor, komutanlarının ağzının içine bakıyorlardı.

Yüzbaşı bizlerin susturulmasını istiyor ama bizi ancak dövebiliyorlardı, susturamıyorlardı. Kafese götürülmemiz emredildi.

Kafes ile Tecrit 3'ün arası 150 metre civarındaydı. Beni, Süleyman'ı ve Haydar'ı döverek kafese götürdüler. Yaklaşık yarım saat boyunca hiç aralıksız bizi coplamalarına rağmen kurallarına uymadığımız için coşku ve sevinç içindeydik.

Kafese girdiğimizde, dava arkadaşlarımızla karşılaştık ve kucaklaştık.

Baskı ve zorla, işkenceyle kurdukları korkunç tahakküm bir anda kırılıyordu. Herkes şaşkındı. İdare ne yapacağını şaşırmıştı. Askerlerin hiçbir komutunu dinlemiyorduk.

Direnenlerin tedirginliğine rağmen yüzlerindeki mutluluk gözle görülebiliyordu. Biz, direnişi daha önce yaşadığımız için pek bir tedirginlik duymuyorduk. Nöbetçiler kendi kafalarına göre komutlar veriyor ama hiç kimse onların komutlarına uymuyordu.

Sevincimden içim kıpır kıpırdı. Vücudumun her yanı sızlamasına rağmen çok mutluydum. Keşke Abidin Dino olsa da mutluluğumuzun resmini çizseydi. Nazım Hikmet'in de dileği yerine getirilmiş olurdu. Hiçbir mutluluk tablosu bundan daha gerçekçi olamazdı.

Mamak idaresi şaşkın

A Blok cezaevi amirinin odasına tüm rütbeliler peş peşe girip çıkıyordu. Şimdi tedirginlik sırası onlardaydı. Yaklaşık bir yıldır sürdürdükleri baskı ve tahakküm bir anda boşa çıkarıldı. Daha önce hiçbir askerin yüzüne bakamayan tutuklular, şimdi askerlerin ve komutanlarının gözlerinin içine bakıyordu. Bu durum da askerleri çıldırtıyordu. Daha dün önlerinde diz çöktürdükleri insanlar, bugün onlara meydan okuyordu.

Ertesi gün, birinci koğuşta bulunan sol görüşlü tutukluları, başka koğuşlara ve tecritlere dağıttılar. Bizim için yer açıyorlardı. Direnenleri bir araya toparlayacaklardı. Direnenlerin dağınık bir şekilde koğuşlarda ve hücrelerde kalmasının, diğer tutuklular üzerinde direniş lehine etki yapacağını tahmin ettiklerinden bizi ayrı bir yerde bir arada tutmak istiyorlardı.

Kafesten çıkarıldık. Yine asker "Tek sıra olun" diye komut veriyordu ama hiçbir arkadaş bu komuta uymuyordu.

Askerler coplamaya başladı.

Tüm direnişçiler birbirimize kenetleniyor ve "Kahrolsun işkence, kahrolsun zulüm" diye slogan atıyorduk. Slogan sesleri gittikçe daha gür çıkmaya başlıyordu. Bizleri birbirimizden koparmaya çalışıyorlar ama bir türlü beceremiyorlardı. Arada bir, zincirden kopardıkları arkadaşı döverek götürüyorlardı.

Nihayet, beni de zincirden kopardılar. Kendimi yere attım. Onlarca cop darbesi vücudumun değişik yerlerine iniyordu. Ayağa kalkmamı istiyorlardı ama ben kalkmıyordum. Kollarımdan ve ayaklarımdan yakalayıp havadan uçurarak birinci koğuşun kapısından içeriye attılar. Benden önce getirdikleri arkadaşların yardımıyla ayağa kalktım ve slogan atmaya başladım. Birinci koğuştaki sağ görüşlü tutuklular, olanları şaşkınlıkla izliyordu.

51 kişiydik, kararlıydık

Şu ana kadar direnişe katılan tutuklu sayısı elli bir kişiydi. Moralimiz oldukça yüksekti. Hiçbir kurala uymuyor, akşama kadar arkadaşlarla sohbet ediyorduk.

1. Koğuş'un penceresi havalandırmaya bakıyordu. Havalandırmaya çıkan diğer tutukluları pencereden seyrediyorduk. Direnişe katılmayan tutuklularda da bir huzursuzluk olduğu gözleniyordu.

Sağ görüşlü tutuklular bize pek yaklaşmıyordu. Akşam karavanası gelmişti. Biz açlık grevine devam ettiğimizi bildirdik. Karavana sağ görüşlülere kaldı. Büyük bir iştahla yiyorlardı. Daha önce yarım kepçe gelen yemekler şimdi onların tabağını ağzına kadar dolduruyordu.

Direnişteki siyasi hareketlerin temsilcileri kendi aralarında bir toplantı yaptı ve şekerli su alma kararı alındı. Akşam sayımı için "Hazırlan" talimatı veriliyordu.

Sayım mangası, her zamanki haşmetiyle yeri göğü inleterek geliyordu. Sağ görüşlü tutuklular kapı önünde, namludan fırlayacak mermi gibi hazır vaziyette bekliyordu. Kapı açılıyor, askerler her zamankinden daha iğrenç bir sesle bağırıyordu:

"Koş lan koş, daha canlı ulan, daha canlı, ooooo, ooooo, hoooo, koş ulan koş, canlı ulan canlı, bu ne biçim koşmak, ooooo, kooooşşşşş." Gırtlaklarını yırtarcasına haykırıyorlardı. Bizler, sağ görüşlü tutukluların ardından yürüyerek koridora çıktık. Bize de bağırıyorlardı ama biz bu bağırtılara hiç aldırmıyorduk. Askerler rastgele bacaklarımızı ve popolarımızı copluyorlardı.

Sayım çavuşu bağırıyordu: "1. Koğuş."

Sağ görüşlüler gırtlaklarını yırtarcasına cevap veriyordu:

"Emretttt Komutanımmmmm."

Sayım çavuşu bu sesten oldukça memnun, devam ediyordu:

"Rahat."

Biz bu komuta aldırmıyorduk ama sağcılar tam bir nizami asker gibi komutları yerine getiriyordu.

"Rap" diye tek bir ses çıkıyordu.

Çavuş devam ediyordu: "İstiklal Marşı, ikinci kıta başla."

Büyük bir şevkle söylemeye başlıyor, "...Çatma kurban olayım" diye devam ediyorlardı.

Ben bu komik durum karşısında gülüyordum.

Gülüşüm binbaşının dikkatini çekti ve sayım çavuşunu yanına çağırdı. Hemen oracıkta dayakla cezalandırıldım. Sağımdaki solumdaki arkadaşlar müdahale ediyor ama onlar da dayaktan nasiplerini alıyorlardı.

Sayım çavuşu, "Kes" diye bağırdı ve marş söyleyenler bir anda durdular.

Çavuş tekmilini veriyordu: "1. Koğuş 82 tutukluyla emir görüşlerinize hazırdır komutanım."

Komutan selam duruyordu.

Çavuş, "Sol baştan say" diyor ve sağ görüşlüler yine gırtlaklarını yırtarcasına başlıyorlardı saymaya.

Sıra bize geldi. Bizim arkadaşlar, sessizce, sadece yanındakinin duyacağı bir sesle sayıyorlardı. Bu durum binbaşıyı kızdırıyordu tabii ki. "Yıkın bunları" işaretini verdi.

Bizi ayırdılar ve diğerlerini "Sağa-sola dön, istikamet koğuş, koşar adım, marş marş" komutuyla içeriye aldılar.

Şimdi sıra bizdeydi.

Sayım çavuşu bu kez bize dönüyor ve komutlarını sıralıyordu.

"Rahat, hazır ol" diyor ama hiç kimse bu komutlara uymuyordu. Bu kez de "Açın ellerinizi" diye bağırıyordu ama yine hiç kimse elini uzatmıyordu. Çevremizdeki askerler gittikçe üzerimize doğru geliyor ve coplarıyla rastgele vurmaya başlıyorlardı. Birbirimize kenetlenmiş halde slogan atmaya başladık.

Bir kez daha Mamak Cezaevi'nin duvarlarında ve tavanlarında bizim sloganlarımız yankılanıyordu. On beş dakika boyunca bizi dayaktan kırıp geçirdikten sonra tekrar koğuşa yönelttiler. Koğuşa girdiğimizde, gülerek birbirimize sarılıyorduk.

Sağ görüşlülerin umurunda değiliz

Sağ görüşlüler gözümüze çok kötü görünüyordu. Bize nispet yaparcasına, seslerini yükseltmelerine kızıyorduk. Halbuki kendileri de bu olumsuz koşulları yaşıyorlardı. Buradan kazanılacak en ufak bir hak, onların da yararına olmasına rağmen umursamaz davranıyorlardı. Böyle devam ederse onlarla kapışacaktık.

İdareye, sağ görüşlülerin bu koğuştan alınmasını, aksi takdirde tavır alacağımızı iletmek kararını aldık. Aslında bizim bu koğuşa getirilmemizden sağ görüşlüler de rahatsız olmuştu. Onlar da bu koğuştan ayrılmak istiyordu.

Saat dokuzda "Yat" komutu veriliyordu ama biz komutlara uymadığımız için yatmıyorduk.

İki gündür açlık grevindeydik. Artık açlık kendini hissettirmeye başlamıştı. Koğuşta çok kötü bir hava vardı. Açlıktan hepimizin nefesi kokmaya başlamıştı. Dişlerimizi fırçalıyor, her an ağzımızı çalkalıyorduk ama ağız kokusunun önüne geçemiyorduk. Sürekli koğuşu havalandırmamıza rağmen

koğuş çok kötü kokuyordu. Arkadaşlarımızla konuşurken elimizi ağzımıza tutuyorduk ki koku karşımızdakine gitmesin. Daha ikinci günde böyle kokarsak, ileriki günlerde işimiz daha da zorlaşacaktı.

Üçüncü gün. Sabah saat altıda, çorbayı yine kapının önüne bıraktılar.

Sağcılar, karavanayı alıp çorbalarını içmeye başladı.

Saat dokuza doğru sayım mangası, "Vatan sana canım feda" diye yürüyüş kararı sayarak koğuş kapısında beliriverdi. Yine her zamanki gibi, sağcılar koşarak koridorda yerlerini aldılar. Biz ise onların peşlerinden normal adımlarla sallanarak dışarıya çıktık.

Komutlar peş peşe veriliyordu, fakat biz hiçbir komuta uymuyorduk. Sağcıları içeriye aldılar ve bizi koridorda birbirimizden ayırarak acımasızca coplamaya başladılar. Her geçen gün daha sert vuruyorlardı. Saldırılara sloganlarla cevap veriyorduk. Bazı arkadaşların çığlıkları kulaklarımızı parçalıyordu. Benim dayakçılarım, genelinde aynı adamlardı: Kürt onbaşı, Bursalı Şenol, sayım çavuşu ve Ayı Murat. Bu adamlar, beni yaklaşık olarak altı aydır dövüyorlardı. Beni döverken çok büyük bir keyif aldıklarını hissediyordum.

Özellikle Bursalı Şenol'un çok iğrenç bir sesi vardı. Hem çok sert vuruyor hem de korkunç bir sesle bağırıyordu. Güya sesiyle beni korkutacaktı. Ben ise ona nefretle bakıyordum. Sanki özel olarak kötülük için yaratılmış bir varlıktı. Yaptıklarından büyük bir zevk alıyordu. Adam, yaptığını zorunluluktan değil, gereklilikten yapıyordu ve iyi bir şey yaptığına inanıyordu.

Bazılarımızı yerlerde sürüklüyorlardı. Bugün, dayak faslı yarım saatten fazla sürdü. Aslında idare böyle bir direniş beklemediği için hâlâ şoktaydı ve nasıl bir tavır takınacağını da bilmiyordu. Hazırlıksız yakalanmışlardı.

Arada bir gözlüklü başçavuş koğuş kapısına geliyor, bize nasihatler verip gidiyordu. Sıradan biri görüntüsü veriyordu ama sıradan biri olmadığı kesindi. İdarenin en önemli elemanı olduğu gözlemleniyordu. Adamın bakışları dahi kendini ele veriyordu. Sevmediği adama baktığı zaman, bakışları insanın içine işliyordu. Özellikle bana ve Haydar'a baktığında, sanki ciğerimizi söküp almak istediğini hissediyorduk.

Başkasına yapılana da itiraz ediyoruz

Öğle yemeği gelmişti ve sağ görüşlüler yine karavanayı alıp iştahla yediler. Pencereden havalandırmayı seyrediyorduk. Tecrit 3-Arka ve Tecrit 3-Ön havalandırmaya çıkarılıyordu.

Devrimci Yol davasından tutuklu Tevfik Berber, aynı davadan tutuklu

Oğuzhan Müftüoğlu'na yaklaştı; bir şeyler fısıldıyordu. Havalandırma onbaşısı, onların konuşmaya çalıştıklarının farkına vararak her ikisini de yanına çağırdı. Her ikisi de konuşmadıklarını söylüyordu ama onbaşı onları dövmeye kararlıydı. Önce Tevfik elini açtı ve asker coplamaya başladı. Sıra Oğuzhan'daydı. Oğuzhan da elini açtı ve askerler ona da vurmaya başladı. Biz pencereye çıktık ve "Kahrolsun işkence, kahrolsun zulüm" diye slogan atmaya başladık. Havalandırmadaki tutuklular da askerler de şaşkınlık içerisindeydi. Havalandırma mangası, ellerinde coplarıyla parmaklıklara saldırıyorlardı. Biz ise slogan atmaya devam ediyorduk. Askerler, telaşla sağa sola koşturdular. Havalandırma onbaşısı cırtlak sesiyle bağırıyordu: "Tecrit 3-Arka ve Ön, yürüyüş kolunda toplan."

Tutuklular tek sıra halinde toplandılar.

"İstikamet koğuşlar, koşar adım marş marş" komutunun ardından havalandırma boşaltıldı. Biz hâlâ slogan atmaya devam ediyorduk. Koridorda büyük bir hareketlilik vardı; anlaşılan bu davranışımızı cezalandıracaklardı.

Kapı açıldı. Entebbe Yüzbaşı, Sarı Teğmen ve yüzlerce asker içeriye daldı. Yüzbaşı, "Açlık grevindekiler koridora çıksın" diye bağırıyordu.

Hiç kimse dışarı çıkmak niyetinde değildi.

Yüzbaşı, "Çıkarın bunları" diye emir veriyordu hâlâ. Ranza üstlerinde birbirimize kenetlendik. Askerler, üzerimize çullanıyor, bizleri birer ikişer zor kullanarak dışarıya çıkarıyor ve vahşi bir şekilde döverek cezalandırıyorlardı. "Slogan atanlar kimdi" sorusuna tüm arkadaşlar, hep bir ağızdan "Biz attık" cevabını veriyordu.

Bu cevap yüzbaşıyı daha da kızdırdı.

Beni önceden tanıyan Yüzbaşı, "Bunu alın ve revir boşluğuna götürün" dedi. Askerler, beni yerlerde sürükleyerek ve coplayarak revir boşluğuna götürdü. Teğmen de başlarında. Teğmen, 21 yaşlarında ufak tefek birisi. Her yanımı copluyorlar ve çekiştirmekten gömleğimi parçalıyorlardı.

Teğmen yaklaştı; öfkeli ve kızgın gözlerle bana bakıyordu. Korkusu yüzünün renginden belli oluyordu. Sarışın yüzü kıpkırmızı olmuş ve karşımda titriyordu.

"Kalk ayağa ulan amçik ağzi" diye bağırdı.

"Doğru konuş" diye söylendim.

"Ulan senin amçikine koyerim" diyordu. Büyük bir ihtimalle Karadeniz kökenliydi.

"Sen bir zavallısın" diye cevap verdim.

Askerler, kollarımdan tutup beni ayağa kaldırdılar.

Teğmen, bana doğru iyice yaklaştı. Boyu benden oldukça kısa. Zıpladı ve bana sağlı sollu iki tokat attı. Ellerim, kollarım bağlıydı ancak dişlerimi sıkıyor, kafamı sallıyordum.

Biraz sonra yüzbaşı da (Entebbe) göründü. Çok zalim bir adamdı. Onun nöbetçi subayı olduğu günlerdeki sayımlarda, askerler herkesi kırıp geçiriyordu. Adam, özel olarak işkence için seçilmişti. Bana doğru yaklaştığında teğmen esas duruşa geçiyordu.

Yüzbaşı karşımda duruyor ve botlarıyla diz kapaklarımı tekmeliyordu. Askerlere, "Yıkın bunu" işaretini yaparak geriye çekildi ve olanları uzaktan seyretmeye başladı. Komutanlarının kendilerini seyrettiğini gören askerler, öylesine abanarak vuruyorlardı ki "aferin"i hak ediyorlardı. Nefesim kesiliyordu ama onlar hâlâ vuruyorlardı. Darbelere daha fazla dayanamayarak kendimden geçmişim. Uyandığımda koğuşta yatağın üzerine uzatılmıştım. Umarım akşam sayımında da dövmeye kalkmazlardı.

Çoğu arkadaş, yataklarına uzanmış uyumaya çalışıyordu. Açlık grevinde, vücudun enerjisini boşa harcamamak gerektiğini söylüyorlardı. Ben de zorunlu olmadığım sürece yataktan kalkmamaya karar verdim. Bugün midem daha fazla kazınıyordu.

Her hareketimize ceza, her cezaya direniş

Nöbetçi, "Karavana al" diye bağırıyordu.

Her zamanki gibi sağ görüşlüler, tekmilini vererek karavanalarını almaya koğuş kapısına çıktılar. Karavanayı almaya çıkan tutuklular esas duruşta bekliyordu: Kafalar havaya kalkık, gözler kirişte, eller pantolona yapışık.

Nöbetçi komut veriyordu:

"Rahat, hazır ol."

Tutuklular, çakı gibi birer asker. "Rap" diye ayaklarını vuruyorlardı yere.

"Rahat, hazır ol"un ardından, tutuklu gırtlağını yırtarcasına bağırıyordu:

"1. Koğuş karavana almaya hazırdır komutanım".

Asker, sesi beğenirse "Al" diyordu. Yok, sesi beğenmezse, "Bu ne biçim ses ulan, açın ellerinizi" diyor ve tutukluları copluyordu. Tekrar tekmil, tekrar dayak, bu bazen dakikalarca sürüyordu.

Karavananın kokusu koğuşa yayılıyordu. Bir an açlık grevinde olduğumuzu unutup yemek yeme arzusu duydum ama bu arzum çabucak geçti. Zaten önceki açlık grevinden dolayı da diğerlerine göre daha tecrübeliydim.

Akşam sayımı için "Hazırlanın" talimatı veriliyordu. Biz, bu talimatları önemsemiyoruz ama onlar bu talimatları vermeye devam ediyordu. Bizim için artık sayımın hiçbir önemi yoktu.

Sayım mangası, bugün çok daha kalabalık ve dışarıda köpek sesleri geliyordu. Havlamalar duvara çarpıp yankılanarak her tarafa yayılıyordu. Sağ görüşlüler, çılgınca koşarak çıkıyor ve duvar kenarında "Yerinde say" komutuyla yerlerinde sayıyorlardı. Biz ise sallanarak çıkıyor, duvar kenarına diziliyor ve gayet serbest bir halde sağa sola bakıyorduk.

Nöbetçi subayı yine Entebbe. Anlaşılan bu akşam da döveceklerdi. Yanılmıyordum. Sağ görüşlüler koğuşa girdikten sonra, askerler direnenleri tek tek yatırarak büyük bir öfkeyle dövmeye başladı.

Cezaevini sloganlarla inletiyorduk. Her tutuklunun başında üç dört asker vardı. Büyük bir öfke ve kinle vuruyorlardı. Köpekli askerler, köpeklerin zincirini boşaltıp, üzerimize saldırtıyor ve tekrar zinciri çekerek toparlıyorlardı. Köpeklerle, bizi korkutacaklarını sanıyorlardı. Slogan sesleri, askerlerin bağırışları ve köpek havlamaları birbirine karışıyordu. Birbirine karışan sesleri uzaktan dinleyen birisinin çıldırmaması mümkün değildi. Dayaktan bayılanları veya iyice bitkin düşenleri sürükleyerek koğuştan içeriye atıyorlardı.

Koğuş dışında, üç beş kişi kaldık. Bizi hâlâ dövüyorlardı. Sayımız azalınca, adam başına düşen asker sayısı bir hayli arttı. Benim başımda onlarca asker vardı. Aynı anda popoma dört beş tane cop iniyordu. Copların verdiği acı o kadar büyüktü ki dayanamayacak gibi oluyordum ama inatla dayanıyordum.

Direnişte inat etmek kadar güzel bir duygu yoktu. Acıya rağmen slogan atmaya devam ediyordum. Dayak, hırpalama ve bağırmalarım vücudumdaki tüm enerjiyi bitiriyordu. Artık sloganlarım boğazımdan hırıltı şeklinde çıkıyordu. Sanki can çekişiyordum. Biraz daha devam ederse beni öldüreceklerdi. Durumumun ciddiyetinin farkına vardılar ve beni de sürükleyerek koğuştan içeriye attılar.

Arkadaşlar başıma toplanmış, beni ranzaların üzerine taşıyorlardı. Bunca dayak ve işkenceye rağmen moralimiz bir hayli yüksekti. Gece boyunca sohbet edip saat ikiye doğru uykuya dalmışım.

Toplu direnişte 4. gün

4. gün. Artık sabahları kalkmadığımız için çorbanın geldiğini duymuyordum. Saat sekize doğru "Sayım düzeni alın" uyarısı yapıldı. Arkadaşlarla sayıma çıkıp çıkmamayı tartışıyorduk. Büyük çoğunluk sayıma çıkmaktan yanaydı. Şimdilik sayıma çıkmayı kabullendik. İdareyle çok fazla kapışmak istemiyorduk. Davranışımız, onların uygulayacağı şiddete meşru bir zemin oluşturmamalıydı. Önümüzdeki günlerde, bitkin düştüğümüz zaman sayıma kalkmamayı düşünüyorduk.

Her zamanki gibi sayım başladı ve çok çabuk bitirildi. Bu sayımda, birkaç iteklemenin dışında fazla bir hırpalanma yaşanmıyordu. İdarenin, yeni bir planın peşinde olduğunu tahmin ediyorduk. Yoksa bizi, kolay kolay dayaksız bırakmazlardı.

Bir yandan doktor kontrolü bir yandan dayak

Sayım sonrası koğuşa girdik. Bugün, birkaç arkadaş sancılandı. Onların acısını dindirememenin çaresizliğini yaşıyorduk. Özellikle, midesinden rahatsız olan bazı arkadaşların çektikleri acılar yüzlerinden okunuyordu.

Saat on bire doğru, sayım ve havalandırma mangası koğuş kapısında toplanmaya başladı. Oldukça kalabalıklardı. Sayım çavuşu, kapı deliğinden bir duyuru yapıyordu: "Adını okuduklarım hazırlansın."

İlk olarak beş kişinin adı okundu. Adı okunanlar şaşkın ve tedirgindi. Beş kişi, kapının hemen ardında merakla ne olacağını bekliyordu.

Kapı açıldı ve beş arkadaş dışarıya çıkarıldı. On beş yirmi dakika sonra, beş kişinin daha adı okundu. Eşyalarımızı hazırlatmadıklarına göre, başka koğuşa veya tecride göndereceklerini sanmıyorduk. İkinci beş kişi de dışarıya çıkarıldı. Tüm arkadaşlarda bir moral bozukluğu baş gösterdi. On beş dakika sonra, ilk götürdükleri beş kişi tekrar koğuşa döndü. Herkes, büyük bir merak içinde ne olduğunu soruyordu. Arkadaşlar, "revire götürüldüklerini, formaliteden doktor muayenesinden geçirildiklerini" anlatıyordu. İki saat boyunca, tüm arkadaşlar revire götürüldü. Benimle beraber gidenlerin içinde Haydar ve Süleyman da vardı. Özellikle Süleyman ve bana, yol boyu sataşıp duruyorlar ama biz onlara uymuyorduk.

Doktor, her muayene ettiği arkadaşa "durumunun iyi olmadığını, ileride sağlığının bozulacağını, geri dönüşü olmayan yola doğru ilerlediğimizi" anlatarak "bir an önce açlık grevini bırakmamızın bizim yararımıza olacağını" anlatıyordu.

Doktora, keyfimizden açlık grevine başlamadığımızı, baskı, işkence ve zulümlere karşı, bedenimizi açlığa yatırmaktan başka yapabilecek hiçbir eylem biçimimizin kalmadığını anlattım ve vücudumuzdaki işkence izlerinin revir defterine yazılmasını istedim. Hatta daha ileri giderek "Hipokrat yemininiz bunları yapmanızı gerektirir" dedim.

Sertçe yüzüme bakıp askerlere dönerek "Tamam, çıkarın bunu" emrini verdi.

Midesinden rahatsız olan ve ilaç kullanan arkadaşlar, ilaçlarını almak istiyorlar ama biz bu ilaçların aç karnına kullanılamayacağını belirtiyor ve ilaç kullanılmasını engelliyorduk. Şekerli sıcak suyun iyi geleceğini düşünüyor-

duk ama sıcak suyu nereden bulacaktık? Acıya dayanmaktan başka seçenekleri yoktu. Hiç kimse, bu arkadaşların açlık grevini bırakmasını öneremiyordu. Daha başlangıçta dökülme başlarsa, sonuç alma şansımız sıfıra inerdi. Bu arkadaşlar da bunun bilincindeydi. Böyle bir şey önerilse dahi kabul edeceklerini sanmıyordum.

Gün boyu bizleri revire taşıyıp durdular. Diğer arkadaşların bazılarına da koridor boyunca sataşılmıştı. Sürekli kışkırtıyorlardı. Bu kışkırtmalara dayanmak çok zordu. Çeşitli bahaneler yaratarak olay çıkarmak istiyorlardı. Biz, mümkün olduğu kadar provokasyonlarına gelmemeye çalışıyorduk ama adamlar ellerinden gelen her şeyi yapıyorlardı. Özellikle yürürken arkadan tekme atıyor, çelme takıyor veya hakaret ediyorlardı. Bu sataşmalardan ve eziyetlerden bıkmıştık. Bir çözüm bulmamız gerekiyordu.

Kendi aramızda uzun uzun konuştuktan sonra sayıma kalkmama, revire çıkmama kararı aldık. Bu durumda, akşam sayımında yine curcuna kopacaktı.

Ranzaların üzerinde halka oluşturmuş sohbet ediyorduk. Sohbetin konusu özellikle yemekti. Çivi çiviyi söker misali, açlığımızı ancak yemek sohbetleriyle gideriyorduk. Sağcılar, akşam sayımı için hazırlık yapıyorlardı. Bizde en küçük bir hareket yoktu.

Koridordan, sayım mangasının insanı çıldırtan ayak ve marş sesleri geliyordu. Kapı, büyük bir gürültüyle açıldı. Sağcılar, yıldırım hızıyla koşar adım koridora fırladı. Biz ranza üzerinde oturuyorduk. Sayım mangasının büyük çoğunluğu ve rütbeliler koğuşa girdi.

Çavuş "Dikkat" çekiyor, biz hiç tınmıyorduk.

Başçavuş bize doğru yaklaştı ve sayıma neden kalkmadığımızı sordu.

Haydar, sayımın da bir işkence aracı olarak kullanıldığını, ayrıca açlık grevi nedeniyle tüm arkadaşların halsiz olduğunu, bundan böyle sayıma kalkılmayacağını anlattı.

Binbaşı, "Kaldırın bunları" diye emir veriyordu.

Askerler, çoğumuzu yaka paça yakalamış, öldüresiye vurmaya başlamışlardı. Koğuş içinde büyük bir vahşet yaşanıyordu. Çığlıklarımız, duvarlara çarparak birbirine karışıyordu. Bir yandan da slogan atmaya devam ediyorduk.

Yine Bursalı Şenol ile Kürt onbaşının ellerindeydim. Beton zemine yatırmış, vücudumun her yanını coptan geçiriyorlardı. Özellikle bazılarımıza karşı çok acımasızlardı. Dayak yarım saat boyunca sürüyordu ama hiçbir arkadaşı ayağa kaldıramıyorlardı. Bazı askerler, kollarından tuttukları arkadaşları ayakta tutmaya çalışıyordu. Ayağa kaldıramayacaklarını anlayıp sayımı bitirdiler.

Moralimiz oldukça yüksekti. Ağzımda ılık bir sıvı hissediyordum. Kor-

kuyla hemen tuvalete gidip lavaboya tükürdüm, lavabo kan içerisindeydi. Bazı arkadaşlar iç kanamadan korkuyordu. İç organlarımda herhangi bir acı hissetmiyordum. Bursalı'nın yumruğunun etkisiyle dişim yanağımın içini parçalamıştı.

Tuzlu suyla gargara yaptım. Özellikle kanı boşa akıtmak istemiyordum ve ağzımda biriken kanları yutuyordum. Açlığın ve dayağın etkisiyle çok bitkindim. Yatağa uzandım ve hemen uykuya daldım.

5. gün

5. gün. Sayım saatine kadar yataktan çıkmadım. Sayım mangasının gürültüsüyle uyandım. Yine sayıma kalkmayacaktık.

Kapı açıldı, sağ görüşlüler koşar adım koridora fırladı. Askerler, bir hışımla koğuşa dalıyordu yine. "Sayım için ayağa kalkın" diye çıldırmış gibi bağırıyorlardı. Hiç kimse ayağa kalkmıyordu. Emirlerinin boşa çıkması, onları daha da kızdırıyordu. İki elimle ranzanın tahtasına sarılmıştım, ayaklarımdan çekiştiriyorlardı. Ayaklarım koptu kopacak. Acıyla bağırıyordum ama ellerimi ranzadan bırakmıyordum.

Kürt onbaşı, ellerimin üstünü coplamaya başladı. Acıya daha fazla dayanamayan ellerim boşta kaldı. Süründürülerek beton zemine çıkarıldım. Başımda beş altı tane asker vardı. Aynı anda vücuduma beş altı cop birden iniyordu. Bir yandan vururken bir yandan da "Ayağa kalk" diye bağırıyorlardı. Kollarımdan tutup ayağa kaldırıyorlar, ben kendimi boş bir çuval gibi bırakıyordum. Çığlıklar, bağırmalar, slogan ve cop sesleri birbirine karışıyordu.

Sayım çavuşu peş peşe düdük çalıyordu. Askerler bizi bıraktılar. Koğuşun içi harp meydanına dönmüş vaziyetteydi. Eşyaları koğuşun her yanına dağıtmışlardı. Uzun bir süre eşyaları birbirinden ayırmaya çalıştık. Benim çok fazla eşyam yoktu zaten. İki tane kadife pantolon, iki gömlek, bir ceket, bir tane de eski kazakla iki üç iç çamaşırım vardı. Kaybolsa da umurumda değildi.

Arkadaşlar, eşyalarını birbirinden ayırıp yerlerine yerleştirdiler. Bu durumdan sağcılar da rahatsızdı. Onların da eşyaları dağıtılmıştı.

Görüş günü

Yarın görüş günü. Benim ziyaretime gelen olacağını sanmıyordum. Annem ve babam oldukça uzaktalardı. Sadece uzak değil, maddi olarak da sıkıntı içerisindeydiler. Onları çok özlememe rağmen uzakta olmalarına ve ziyarete gelememelerine içten içe "seviniyordum."

Açlık grevinde olanlara, görüş yasağı koyduklarını söylüyorlardı. Her türlü

silahı kullanacakları görülüyordu. Sadece avukatlarla görüşebiliyorduk. Dışarıdaki tutuklu ailelerinden, açlık grevine başlayanların ailelerinin birbirleriyle tanıştıkları haberini alıyorduk. Bu, oldukça olumlu bir gelişmeydi. Mamak'ta sadece içeridekiler üzerinde değil, dışarıdan ziyarete gelenler üzerinde de büyük bir baskı olduğunu biliyorduk. Bazı arkadaşlar, ziyaretçileriyle görüşemedikleri için bir hayli üzgündü.

Arada bir "gözlük başçavuş" kapıya geliyor ve ziyaretçisi gelen arkadaşları sırasıyla kapıya çağırıyordu; eğer açlık grevini bırakırlarsa, ziyaretçileriyle görüştüreceklerini söylüyordu. Hiçbir arkadaş bu teklifi kabul etmedi.

Akşam, saat dörde doğru kapıdaki nöbetçi "Halil Güven" diye bağırdı. Kapıya yaklaştığımda, başçavuşla karşılaştım.

Başçavuş, "Senin açlık grevini bırakmayacağını biliyorum ama yine de usulen soruyorum; babanla görüşmek istiyorsan, açlık grevini bıraktığını yazılı olarak beyan etmen gerekiyor" diyordu. Hayır, cevabını alacağını bilen başçavuş, cevabım karşısında, arkasına dahi bakmadan gözden kayboldu.

Ziyaret saati bitti ve hiçbir arkadaş ziyaretçisiyle görüşemedi.

Kendi adıma buna üzülemiyordum bile. Toplama kamplarından farkı olmayan koşullarda, olağanüstü baskı ve işkenceye maruz kalmak, bedenimizi, beynimizi, psikolojik dünyamızı öylesine alt üst ediyor ki çoğu zaman yaşadığımızın bile farkına varmıyorduk.

Yaşadığımız acılara sevdiklerimizin tanıklık etmesi, yüreğimi burkuyor, canımı yakıyordu. Üstelik onların çaresiz bakışları altında eziliyordum. Onların o acının bin kat fazlasını yüreklerinde ve ruhlarında yaşadığını bilmek ayrı bir acıydı. İşte bunun için ziyaretçimle görüşememek belki de daha iyi olmuştu benim için.

Nöbetçi, sayım hazırlığı yapılması uyarısında bulunuyordu. Bu uyarının, bizim için hiçbir anlamı yoktu. Biz, yine sayıma kalkmayacaktık.

Sayım uyarısından on dakika sonra, sayım mangası kapıda hazır bekliyordu. Kapı açıldı, sağ görüşlüler, sayım mangasının bağrışmaları arasında koşarak koridora çıktı. Komutanları eşliğinde sayım mangası koğuşa girdi ve hiçbir uyarı yapmadan, bir gün önceki gibi coplarıyla bizi ayağa kaldırmak için saldırdılar. Yaka paça kaptıkları arkadaşları döverek ayağa kaldırmaya çalışıyorlardı. Ranzalar üzerinde birbirimize kenetlenerek slogan atıyorduk. Biz slogan atarken, askerler bizi coplamaya devam ediyordu. Uzun bir süre uğraşmalarına rağmen bizi ayağa kaldıramadılar ve sayımı bitirdiler.

Şekerli su da elimizden alınıyor

Sayımdan bir saat sonra, başçavuş ve bir manga kadar asker tekrar koğuşa daldı. Mutfak eşyaları içerisinde bulunan tüm şekerlere el koydular. Böylece bize kısmi de olsa enerji veren şekeri de elimizden almış oldular.

Her geçen gün koğuşun kokusu artıyordu. Tüm arkadaşların nefesleri açlıktan dolayı çok kötü kokuyordu. Biz bu kokuya alıştık ama dışarıdan gelenler elleriyle burunlarını kapatıyorlardı. Midesi rahatsız olanların acıları her geçen gün artıyordu. Acılarını yüzlerinden de hissetmek mümkündü. Yine de herkes halinden memnundu.

Direnişin beşinci günü olmasına rağmen diğer koğuşlardan ve hücrelerden şu ana kadar bir destek gelmiyordu. Bazı arkadaşların, diğer koğuşlardan destek geleceğine dair umutları vardı ama benim böyle bir umudum yoktu. Daha önce iki kişiyle yaptığımız direnişte de böyle bir destek umudu görmemiştim.

Gecenin ilerleyen saatlerine kadar sohbete devam ediyoruz. Açlık grevinde, ne kadar fazla uyursam, enerjimi o kadar tasarruflu kullanacağımı bildiğimden bir an önce yatmak istiyordum. Yatağa uzanıyordum ve kısa sürede uykuya dalıyordum.

6. gün

6. gün. Sayım başladı. Sayımda her zamanki gibi saldırıyorlardı. Geri adım atmıyoruz. Sayımdan sonra tekrar revire çıkarmak istiyorlardı. Adlarımız okunuyor ama Hiç kimse revire çıkmak istemiyordu. Askerler koğuşa girdi. Rastgele önlerine geleni gruptan kopararak kapıya çıkarıyorlardı. Yerlerde sürükleyerek ve coplayarak revire götürmeye çalışıyorlardı.

Sıra bana geldi. Her zaman yaptığım gibi ranza ayaklarına sıkı sıkıya yapıştım ama şiddetli dayağa ve çekiştirmelere fazla dayanamadım. Neredeyse bileklerimi koparacaklardı. Kendimi bir anda koridorda buldum. Her yandan cop sesi ve bağırışlar geliyordu. Yerlerde coplanarak sürükleniyordum. Askerler, botlarıyla beni rastgele tekmeliyorlardı. Nihayet, revirden içeriye zorla sokuluyordum. Suratsız bir doktor vardı. Formalite bir muayenenin ardından, tekrar koğuşa getirildim. Saatler boyunca revire çıkarmak için uğraşıyorlardı. Bu dayak, enerjimizi iyice azaltıyordu. Özellikle dayağa direnmek, bizi daha da yıpratıyordu.

Saat üçe doğru, koğuşta bulunan tüm sağ görüşlülere eşyalarını hazırlamalarını bildirdiler. Bizim açımızdan olumlu bir gelişmeydi. Sağcılar, koğuşu boşalttı ve koğuş sadece bize kaldı.

Ranzaların üzerine çıktık. Bazı arkadaşlar istek üzerine türkü söylemeye başladılar. "Karayılan", "Yavru yavru, Huma kuşu yükseklerden seslenir", "Kar mı yağmış şu Harput'un başına" ... Bazı arkadaşların sesleri gerçekten de çok güzeldi. Dertli ve içten söylüyorlardı. Benim böyle bir yeteneğim olmadığı için üzülüyordum. Özellikle Murat Eftekin, "Huma kuşu"nu, Muhammet Sani İlhan, "Kar mı yağmış şu Harput'un başına"yı çok güzel söylüyordu. "Huma kuşu" söylenirken bazı arkadaşların gözleri yaşarıyordu ama gözyaşlarımızı birbirimizden gizliyorduk. Komik fıkralar anlatılmaya başlanmıştı ve oldukça gülüyorduk. Bazı fıkralara kahkahalarla gülüyordum. Gülmek konusunda epey yetenekliydim. Öyle kahkahalar atıyorum ki bazı arkadaşlar benim kahkahalarıma gülüyordu.

Muhammet Sani, Tecrit 2-Ön'de yatarken, Kürt askerle yaşadığı bir olayı anlatıyordu: Tutukluların saç tıraşı, havalandırmada yapılıyor. O günlerde, günlerce süren yağmurdan dolayı havalandırmaya çıkılamıyor. Sani'nin saçı, birazcık uzamış durumda. Kürt asker, sabah ve akşam sayımlarında, Sani'nin saçının uzunluğunu bahane ederek dövüyor. Halbuki saçının uzunluğu üç numarayı dahi geçmiyor. Bu dayak rutin bir hale gelince, Sani de birlikte kaldığı arkadaşlardan bir tanesine, saçını Jilet'le kazıttırıyor. Tabii kafayı Jilet'le kazıtmak yasak. Akşam sayımına gelen bir general, kabak gibi kafayı görünce sinirleniyor ve Sani'ye Jilet'le kafayı kazıttırmanın yasak olmasına rağmen neden böyle bir şey yaptığını soruyor. Sani, havalandırmaya çıkartılmadıkları için saçını kestiremediğini, sayım mangasının da saçı uzadığı için her sayım kendisini dövdüklerini anlatıyor. General, sayım mangasına bozuk atıyor.

Ertesi sabah, Kürt asker yine Sani'nin hücresine dalıyor ve başlıyor kendine özgü şivesiyle bağırmaya: "Lan, kafa usturaya vuran; lan, ben dedim sana kafa usturaya vur?". Tabii, Sani ağzını açmıyor. Kürt asker, konuşmalarını bir papağan gibi tekrar ediyor: "Lan, ben dedim kafa usturaya vur? Aç lan elini." Sani, çaresizce açıyor elini. Asker, dayaktan sonra Sani'yi tehdit etmeye devam ediyor: "Lan, saçını akşama kadar uzatacaksın, yoksa vay haline!"

Güler misin, ağlar mısın? Anlattığı olay komik olmakla birlikte, Mamak Cezaevi'ndeki durumu çok iyi özetliyordu.

Eğlenceli bir gün geçirdik. Akşama doğru nöbetçi, bizimle alay edercesine "Karavana geldi" diye bağırıyordu. Kapı açıldı ve karavana koğuşun içerisine bırakıldı. Sıcak yemeğin kokusu koğuşa yayılıyordu. Yemeğin kokusundan fasulye olduğu anlaşılıyordu. Yutkunuyorduk. Yutkunmanın etkisiyle çoğumuzun karnı guruldamaya başladı. Sözde bizi psikolojik olarak yıpratmaya çalışıyorlardı. Bir saat kadar sonra kapı tekrar açıldı ve karavanayı alıp götürdüler.

Birazdan sayım başlayacaktı. Sayım mangası haykırarak "Vatan sana canım feda" diyerek yeri göğü inletiyordu. Büyük bir hışımla içeriye daldılar.

Çavuş, "Ayağa kalkın ulan" diye bağırıyordu.

Hiç kimse den bir ses yoktu.

Yine coplarıyla saldırdılar. Sayısız cop darbesine maruz kalıyorduk. Daha önceden tanındığım için bunun bedelini çok ağır ödüyordum. Her tarafım çürümüştü. Popoma çok şiddetli vuruyorlardı. Düdük sesiyle birlikte dayak sona erdi ve manga koğuşu terk etti. Sızıdan oturamıyordum. Birkaç arkadaşın yardımıyla ranzaya uzandım.

7. gün

7. gün. Koğuş pencereleri gece boyunca açık olmasına rağmen içeride çok kötü bir koku vardı. Birkaç arkadaş kusuyordu. Daha doğrusu safra geliyordu. Midelerinde kusacak bir şey yoktu. Günde iki kez dişlerimizi fırçalıyorduk ama koku bir türlü azalmıyordu. Artık vücut savunma mekanizmasına geçiyor ve kendi kendini yemeye başlıyordu. Kokunun bu kadar ağır olmasının nedenini, vücudun kendisini yemesine bağlıyorduk.

Sayım mangası, yine kapıda hazır bekliyordu. Kapıyı tekmeleyerek açtılar ve hiçbir uyarı yapmadan saldırmaya başladılar. İntikam alırcasına hınçla dövüyorlardı. Özellikle bazı askerler ölümüne vuruyordu.

Binbaşı, uzaktan yapılanları gülerek seyrediyordu. Birden göz göze geldik, bana doğru dişlerini sıkıp kafasını sallıyordu.

"Kahrolsun işkenceciler" diye slogan atıyordum. Tüm arkadaşlar bu slogana katıldı. Bütün giyim eşyalarını, yatak çarşaflarını yerlere saçıyorlar ve birbirine karıştırıyor, çarşafları botlarıyla çiğniyorlardı. "Sayım bitti" düdüğü ötmesine rağmen dayağa devam ediyorlardı. Israrlı düdük seslerinin ardından askerler koğuşu terk etti.

Eşyaları birbirinden ayıklamak epey vaktimizi aldı yine. Vaktimiz boldu, onlar karıştırsın, biz ayrıştırırdık.

Kapı büyük bir gürültüyle tekrar açıldı. Boz teğmen kapıdaydı. "Hazırlanın ülen amçik ağizleri, revire çıkacaksınız" diyordu.

Hep bir ağızdan "Terbiyeli ol" diye bağırdık.

Askerler bize saldırmaya hazırdı. Teğmen koğuştan çıkarken işaretini verdi. Yaka paça kapılıp gruplar halinde zorla revire götürüldük. Revire, kendi irademizle gitmediğimiz için sürüklenerek ve dövülerek götürülüyorduk. Çekiştirmelerinden gömleğim paramparça olmuştu. Zaten iki gömleğim vardı. Şimdi bir gömleğim kaldı. Bir arkadaş, bana kendi gömleklerinden

birisini verdi. Arkadaşın verdiği gömlek, daha önce hiç giymediğim kadar kaliteliydi. Eğer bir gömlek daha vermezse, askerlere öbür gömleği de parçalatacağımı söyleyerek takılıyorum. Arkadaş, "Aman parçalatma, ben sana bir gömlek daha vereceğim" diyor.

Nöbetçi, "Öğle yemeği geldi" diye bağırıyordu. Bir arkadaş kapıya çıktı ve "Açlık grevinde olduğumuzu bilmiyor musunuz?" diye uyardı. Ama nafile, bizi yıpratacaklarını sanarak karavanayı koğuş içerisine bırakıp gittiler. Yemek kokusu tüm koğuşu sarıyordu; yine mideler guruldamaya başladı. Bir saat sonra, yemeği getiren asker içeriye girdi ve karavanayı alıp gitti. İnsanların, bu kadar zavallı olacağı aklımıza gelmiyordu.

Üst ranzalardan havalandırmayı seyrediyorduk. Havalandırmada Tecrit 1-Ön ve Arka vardı. Spor yaptırılıyordu. Biz, onları seyretmemize rağmen hiç kimse kafasını kaldırıp bize bakamıyordu. Çünkü onlar hep önlerine bakmak zorundaydı. Sağa, sola, karşıya, yana bakmak yasak. Hep öne bakacaklar. Spor bitmiş, manga onbaşısı komut veriyordu:

"Rahat."

"Rap."

"Hazır ol."

"Tak."

"Gülmek, konuşmak, sağa sola bakmak, emir komutsuz hareket etmek yasak, anlaşıldı mı?"

Tutuklular hep bir ağızdan bağırıyordu:

"Anlaşıldı komutanım."

Onbaşı, bu sesi beğenmedi. "Ne biçim ses lan bu, şınav vaziyeti al" diye haykırıyordu.

Tüm tutuklular şınav vaziyeti aldı.

Onbaşı sayıyor, peşinden tutuklular tekrar ediyordu:

"Bir, biir. İki, ikiii. Üç, üüüç...

...

Otuz dört, otuz dööört..."

Bu arada şınavı iyi çekemeyenler veya askerlerin gözüne batan tutuklular tekmeleniyor veya popoları coplanıyordu.

Biz, bu duruma daha fazla dayanamıyor ve "Kahrolsun işkence, kahrolsun zulüm" diye slogan atmaya başlıyorduk.

Askerler, büyük bir telaşla pencerelere saldırıyor ve coplarıyla parmaklıkları dövmeye başlıyordu. Biz, sloganlara devam ediyorduk. Bizleri susturamayan onbaşı çaresiz, "Tecrit 1-Ön ve Arka toplan" diye bağırıyordu. Aynı

anda, tüm tutuklular yürüyüş kolunda toplandı.

Komut devam ediyordu:

"İstikamet koğuşlar, marş marş."

Tutuklular, koşar adımlarla koğuşlarına dönüyorlardı. Havalandırmada kalan birkaç asker, bize doğru coplarını sallayarak tehdit savuruyordu. Akşam sayımında yapılacak işkencenin bahanesi hazırdı.

Kapı açıldı ve akşam karavanası, her zamanki gibi içeriye bırakıldı. Mercimek kokusu her tarafı sarıyordu. Onlar, bizleri yıprattıklarını sanıyorlardı. Halbuki bu davranışları direniş azmimizi daha da artırıyordu. Bir saat kadar sonra karavana koğuştan tekrar alındı.

Epey bir süre sonra sayım başladı.

Askerler, Çanakkale Marşı'nı söyleyerek geliyorlardı. Kapı, büyük bir gürültüyle açıldı ve askerler bir kez daha yırtıcı panterler gibi üzerimize çullandılar. Yağmur gibi cop sesleri her tarafta yankılanıyordu. Çoğu arkadaştan çığlık ve inleme sesleri geliyordu. Kazım adlı bir arkadaş, "Ayağım koptu" diye feryat ediyor ama askerler onu umursamıyordu.

Açlık ve dayağın, çoğumuzu bir hayli yıprattığı gözlemlenebiliyordu. Yarım saat kadar sonra koğuşu terk ettiler.

Sağcıların koğuşu boşaltmasından bu yana, ranzalarda daha rahat yatıyorduk. Daha önce bazı yataklarda iki tutuklu, başlı kıçlı sıkışarak yatmak zorundaydık. Çünkü yatacak başka yer yoktu. Neyse ki şimdi adam başına bir yatak düşüyordu. Sayımın ardından, yine dağıtılan eşyalarımızı düzene koyduk. Vücudumun her yanı sızlıyordu. Erken yatmam gerekiyordu. Bazı arkadaşlar hâlâ sohbet ediyordu. Ben, yatağıma uzandım ve uykuya daldım.

8. gün. Dev-Yol destek verse Mamak'ın kaderi değişecek

8. gün. Bugün, iki kişinin mahkemesi vardı. Dışarıda ve diğer koğuşlarda ne olup bittiğini öğrenebilecektik. Hâlâ diğer koğuşlardan destek gelme umudu vardı. Özellikle, Devrimci Yol hareketinin önder konumunda olanlar destek kararı alsalar, bir anda cezaevinin kaderi değişecekti. Çünkü Mamak'taki tutuklu sayısının üçte ikisi belki daha fazlası Devrimci Yol davasından yatıyordu ve gözlemlendiği kadarıyla önder kadrosunun hareket üzerinde etkisi büyüktü.

Böyle bir desteği istiyoruz ve bekliyoruz.

Her zaman değil ama bazı zamanlar, iradi kararların, sürecin gelişiminde ve değişiminde diğer faktörlerden daha etkin olduğunu düşünüyordum. Mesela, hedefi vurmak için oku gerdirdiğinde, oku bırakacağın zamanı bilmek

çok önemliydi. Böyle zamanlarda vereceğin kararlar, hedefi on ikiden vurmanı sağlardı.

Şiddetin dozu artıyor

Sabah sayımı büyük bir gürültüyle başladı. Yaptıkları operasyon, önceki günlerdekinden farklı değildi. Ama her geçen gün uyguladıkları şiddetin dozu artıyordu. Şiddeti sadece bize karşı değil, eşyalara karşı da uyguluyorlardı. Mutfak eşyalarını kırıyor, büyük bir öfkeyle giysileri döküyor, botlarıyla çiğniyorlardı.

Asker sayısı her geçen gün artıyordu. Yeni askerlerin geldiğini fark ediyorduk. Yeni gelenler, dayak atarken kızarıp bozarıyorlardı. Henüz, ağabeyleri kadar alışamamışlardı ama en kısa zamanda alışacaklarına emindim.

Dayağa öylesine alıştık ki artık dayaktan korkmuyordum. Her ne kadar korkmasam da bazen acı dayanılmaz boyutlara çıkıyordu. Özellikle aynı bölgeye aynı anda inen coplar dayanma sınırımı zorluyordu. Yüreğimin içeriden dışarıya fırlayacağını sanıyordum. Bağırmamak için dişlerimi sıkıyor, ağzımı kenetliyor ama yine de dayanamıyor peş peşe çığlık atıyordum.

Sabırsızlıkla düdük sesini bekliyordum ama bugün düdük bir türlü ötmüyordu. Diğer arkadaşların da çığlıkları kulaklarımı tırmalıyordu. Bir ara düdük sesi duyar gibi oldum ama yanıldığımın farkına vardım. Dayak, olağanüstü hızıyla sürüyordu. Kendimi, kütük üzerinde keserle dövülen et gibi hissediyordum. Vücudumun sızısı canımı alıyordu yine. Yüreğim iyice daralmış, ağzımdan sadece hırıltılar çıkıyordu. Nefesim kesildi kesilecek. Nihayet düdük öttü, dayak bitti ve kapı kapandı.

Hâlâ yerde uzanmış yatıyordum. Ranzaya doğru sürünerek gidip, ranzanın ayaklarından tutarak üzerine çıkıp uzandım. Çoğu arkadaşın durumu benden farklı değildi. Bazı arkadaşlar, dağınıklığı topluyordu. Ben, "Bırakın dağınık kalsın, nasıl olsa akşam yine dağıtacaklar" diyordum.

Revir işkencesi

Bir saat sonra revir işkencesi başlıyordu. Revire çıkmak istemediğimizi iletiyorduk ama bir türlü dinlemiyorlardı. Cezaevi müdürü Raci Tetik'in emri olduğunu söylüyorlardı. Kimin emri olursa olsun, biz hiçbir müdahale istemediğimizi söylüyorduk ama çabamız boşunaydı. Onların amacı, bizim sağlığımızı kontrol etmek değil, reviri de işkencenin bir aracı olarak kullanmaktı.

İki saat boyunca, sırayla revire çıkartıldık. Tabii ki revire gidip gelirken coplardan kısmetimize düşeni alıyorduk.

Sayım çavuşu, karşımda sırıtarak gülüyordu.

Özellikle, onun gülüşüne dayanamıyordum. Karşısındaki insanlara acı çektirmekten müthiş bir keyif alıyordu. Bir insanın, bu kadar basit olmasını aklım almıyordu. İnsanın olumsuz yönleri olabilir, itirazım yok ama bu adamın tek bir olumlu yönü yoktu. Bulunması nadir bir işkenceciydi. Özel olarak seçildiği kesindi. Böyle insanların sosyal yaşamını bilmek isterdim. Mesela, böyle insanlarla dışarıda karşılaşmak en büyük arzumdu. Aynı saldırganlıklarına devam ediyorlar mı; yaptıklarına pişmanlar mı; ailesiyle veya çocuklarıyla ilişkileri nasıldı; bize bu vahşeti yaşatırken kendileri rahatsız oluyor muydu, tüm bunları merak ediyordum.

Bu insanların, sadece iktidar tarafından kullanılan birer maşa olduğunu sanmıyordum. Aynı zamanda kişilik problemleri olan insanlar olduklarını düşünüyordum. Yoksa hiçbir insan bu kadar zalim olamazdı. Eli kolu bağlı olan insanların üzerine aylarca on, on beş askerin çullanarak öldüresiye dövmesi normal karşılanacak bir durum değildi. Ayrıca bu askerlerin, çok korkak insanlar olduklarına emindim. Dayak sonrası, uyguladıkları şiddete rağmen tahakküm kuramadıkları zaman eşekten düşmüş gibi oluyorlardı. Havaları, bir anda iğne batırılmış bir balon gibi sönüyordu. Bu durum da beni mutlu ediyordu. Onların tahakkümlerini boşa çıkarmak zevkini doyasıya yaşıyordum. Yaşadığım bu zevk, çektiğim acıyı bastırıyor ve alt ediyordu. Yasaklamalarına rağmen gözlerinin içine bakıyordum, renkten renge giriyorlar ve tabii bu durumda daha da saldırganlaşıyorlardı.

Koğuşlarda pasif direniş örgütlenmesi; kapıda aileler

Dışarıyla tüm irtibatımız kesilmiş durumdaydı. Dünyadan izole edilmiş bir haldeydik. Radyo yoktu; gazete yoktu; ziyaret yoktu. Sadece, mahkemeye gidip gelenlerden kısıtlı haber alabiliyorduk. Genelinde mahkemeye çıkan arkadaşları, diğer tutuklulardan ayrı bir yerde tutuyorlardı. Ancak mahkeme salonunda konuşma imkanı bulabilirse konuşuyorlardı. Hatta çoğu zaman, mahkeme salonunda dahi ayrı bir yerde oturtuyorlardı.

Bugün, mahkemeden dönen iki arkadaşın getirdiği bilgilere göre, diğer koğuşlarda pasif temelde direnişlerin olduğu, bazı siyasi hareketlerin destek için çalışmalar yaptığı, ailelerin cezaevi dış kapısında bekledikleri haberini aldık. Bu haberler, moralimizi bir hayli yükseltiyordu.

İki arkadaşın mide sancıları dayanılmaz boyutlara çıkmıştı. Sürekli acı içerisinde kıvranıyorlardı. Bu durum bizi çok rahatsız ediyordu.

Nöbetçi, "1. Koğuş karavana" diye bağırıyordu. Açıkça, bizimle alay edi-

yorlardı. Açlık grevinde olduğumuzu sağır sultan bile duymuştu. Kapı açıldı, karavanayı koğuşun içerisine bırakıp gittiler. Yemek kokusu tüm koğuşu sardı yine. Bir süre sonra karavanayı yeniden aldılar. Sayım saati yaklaşmıştı. Büyük bir ihtimalle yine dayak operasyonu yapılacaktı. Yapmazlarsa şaşardım.

Sayım mangası, büyük bir gürültüyle yeri göğü inleterek geldi. "Kalkın ulan" diye bağırıyorlardı. Koğuşta çıt çıkmıyordu. Birkaç arkadaşı çekiştirdiler. Birbirimize ve ranzalara kenetlenip slogan atmaya başladık. Çok şiddetli saldırıyorlardı. Gruptan kopardıklarını koğuş ortasında, koridorda yere yıkıp dövmeye başladılar. Her yandan çığlık sesleri geliyordu. Çığlık sesleriyle slogan sesleri birbirine karışıyordu.

Binbaşı, "Açlık grevine devam mı, tamam mı" diye sordu.

"Devam" dedik.

Onun da cevabı netti: "İyi, geberin o zaman."

Açlıktan değil dayaktan öleceğiz

Böyle giderse açlıktan değil, dayaktan öldürecekleri kesindi. Zaten bu zamana kadar, dayaktan ölmememiz mucizeydi. Koğuşun her tarafını dağıtıyorlardı yine. Saldırı da arkasından geliyordu. Düdük sesini bekliyorduk.

Pavlov'un köpeklerine benzedik. Vücudumuz şartlı refleks olayına alıştı. Düdük sesi gelince dayağın bitirileceğini biliyorduk. Biraz sonra düdük sesi geldi ve dayak sona erdi.

Koğuşu toparladık. Bugün erken yatacağım. Vücudumun her yanı sızlıyordu. Çoğu arkadaşın durumu da benden farksızdı. Koğuşun her yanından inleme sesi geliyordu. Saat on bire doğru yatağa uzandım ve uykuya dalmam gecikmedi.

9. gün. Öldürmekten korkuyorlar

9. gün. Sabah erken uyandım. Uyandığımda ilk yaptığım iş dişlerimi fırçalamaktı. Aynaya baktım. Gözlerim çukura düşmüş, diş etlerim iyice çekilmiş, sakalım uzamış, avurtlarım iyice içeriye çökmüştü. Kendi görüntümden korkuyordum. Kendi görüntümden korktuğuma göre, karşımdakine daha kötü görünüyor olmalıydım.

Koğuşun büyük çoğunluğu hâlâ uyuyordu. Birkaç arkadaş etrafta geziniyordu. Dolaşarak enerjilerini boşa harcamamalarını söyledim, dolaşmaktan vazgeçtiler.

Saat dokuza doğru, sayım mangası içeriye girdi. Artık hiçbir uyarı yap-

madan saldırmaya başlıyorlardı. Yine her yanı çığlık sesleri kapladı. Bu kez dayak, her zamankine göre daha kısa sürdü. Artık, dayak atmaktan korkuyor olabilirlerdi. Ölüm olayı olmasından çekiniyorlardı.

Bugün, eşyaları fazla dağıtmadılar. Sayım sonrası sohbete dalmıştık. Murat ve Sani'den türkü söylemesini istiyorduk. Murat, "Huma kuşunu" bir kez daha söyledi. Çoğunluğun gözleri yaşarmıştı.

Öğleye doğru, karavana kapıya bırakıldı, kimse dönüp bakmadı. Bir saat sonra, yemeği gerisin geriye aldılar. Artık gündüzleri de uykuya dalıyorduk. Koğuşta okunacak hiçbir kitap veya gazete parçası dahi yoktu. Vaktimizi uykuyla, sohbetle ve türkü söyleyerek geçiriyorduk. Tabii dayak operasyonlarından kalan zamanda. Bugün revire çıkarmıyorlar. Cumartesi olmasından dolayı doktor olmayabilirdi.

Kapı açıldı, akşam karavanasını her zamanki gibi koğuş içerisine bıraktılar. Yemeklerden sadece sulu yemek bırakılıyor, kuru yemekler, pilav, makarna bırakılmıyordu. Sulu yemeği bırakmalarının nedeni, kokusunun yayılmasıyla irademizi zayıflatacaklarını sanmalarıydı. Şu ana kadar Hiç kimse yemeklere karşı zaaf göstermedi.

Akşam sayımı için hazırlanmamız söylendi. Sayım mangası nara atarak koridorda geziyordu. Köpek havlamaları geliyordu. Yarım saat boyunca koridorda yürüyüş kararları sayarak dolaştılar. Nihayet kapı açıldı, sayım mangası koğuşa girdi.

Sayım çavuşu bağırıyordu: "1. Koğuş ayağa kalk."

Hiçbir cevap alamıyordu. Saldırmaya hazır olan manga, çavuşun işaretini bekliyordu. Çavuş, ilk önüne gelen arkadaşı coplamaya başladı. Bu bir işaret, tüm askerler önlerine gelene saldırdılar. Saldırı kısa sürdü ve koğuşu terk ettiler. Bugünkü saldırının dozajı düne göre daha düşüktü.

Sayım sonrası kısa bir sohbetin ardından yataklara uzanmaya başladık. Büyük çoğunluk oldukça halsiz görünüyordu. Ben de yatağa uzandım ve uykuya dalmaya çalıştım. Ne kadar çok uyursam o kadar iyi geleceğini düşünüyordum.

10. gün. Gözlerimiz karıncalanıyor. Ağır duyuyoruz. Hiçbir yerden destek gelmiyor

10. gün. Koğuşa giren askerler, ağızlarını burunlarını kapatıp giriyorlardı. Koku ağır olmalıydı. Biz bu kokuya alışmıştık artık. Duyu organlarımız, her geçen gün hassasiyetini kaybediyordu. Gözlerde karıncalanma, kulakta ağır duyma, hareketlerde yavaşlama baş gösteriyordu. Her geçen gün, diğer ko-

ğuşlardan gelecek destek umudumuz zayıflıyordu. Bugüne kadar en küçük bir destek gelmemişti. Bundan sonra da geleceğini sanmıyordum. Aileler de bir türlü kamuoyu oluşturamıyorlardı. Sadece Uğur Mumcu'nun bir yazı yazdığını duymuştuk. O da destekten ziyade akıl verme niteliğindeydi.

Uğur Mumcu, "Böyle bir geçiş döneminde açlık grevinin başarı şansının olmadığını, asker tarafından muhatap alınmayacağını" yazıyordu. Hayal kırıklığımız büyüktü. Objektif duruma bakınca içimiz daralıyordu.

Anlaşılan, kendi gücümüz dışında hiçbir güvencemiz yoktu. Ancak birbirimize destek ve güven verecektik.

Havalandırmaya çıkanlara hücreden şiir okuyoruz

On bir gündür havalandırma yüzü görmedik. Havalandırmayı, sadece pencereden seyrediyorduk. Havalandırmaya çıkan diğer koğuştakilerle pencereden konuşmaya çalışıyorduk ama Hiç kimse pencere kenarına yaklaşmıyordu. Pencereden havalandırmadakilere, Nazım Hikmet'ten, Enver Gökçe'den, Ahmet Arif'ten şiirler okuyorduk. Havalandırma mangası bağırarak bizi susturmaya çalışıyor ama susmuyorduk.

Aniden kapı açıldı, sayım mangası içeriye girdi ve saldırmaya başladı. Her yandan cop yağıyordu ama bizi susturamıyorlardı. Operasyon bir saat sürüyordu. Bugünkü dayak istihkakımızı aldık. Muhtemelen akşam sayımında dokunmazlardı.

Ama yanılıyorduk. Akşam sayımında da dövüldük. Akşam sayımında benimle birlikte beş altı arkadaş koridorda dövülmüştük. Bugün özel olarak falaka çekilmişti. Yürümekte bir hayli zorlanıyordum. Duvarlardan tutunarak tuvalete gidiyor, elimi yüzümü yıkıyordum. Arkadaşlarla kısa bir sohbetin ardından yatağa uzanıyor ve bir an önce uykuya dalmak istiyordum.

Geri dönüşü olmayan yola 4 gün var

On birinci gün. Bugün yeni bir haftanın ilk günü. Yeni bir gelişme olur umuduyla bekliyorduk. Herkesin kulağı, küçük de olsa iyi bir haber duymak istiyor ama o haber, hiçbir zaman gelmiyordu ve geleceğini de sanmıyordum. Bunu açıkça dillendirmiyordum ama Haydar ile birebir sohbette dile getiriyordum. Onun da umudu yoktu. Genelinde koğuşun morali yüksekti. Sadece birkaç arkadaşın durumu çok kötüydü. Bizim davadan yargılanan, Kazım ile TKPML–TİKKO davasından yargılanan Ali diye bir arkadaşın durumu kritikti. Sürekli sancıyla kıvranıyorlardı.

Sabah sayımında dayak olayı yaşanmadı. Ağız ve burunlarını kapatarak

sayıp gittiler. Öğleye yakın, yine revir işkencesi başladı. Revire gitmeyeceğimizi bildirmemize rağmen zorla, döverek götürüyorlardı. Hiç kimse gönüllü gitmiyordu.

Doktor, revire çıkan her arkadaşa "on beş günden sonra geri dönüşü olmayan bir yola gireceğimizi" söyledi.

Çoğu arkadaşta tedirginlik başladı. Biz, böyle bir şeyin yalan olabileceğini söylüyorduk. Bu konuda net bir bilgimiz yoktu. Daha önce Türkiye'de, bu kadar uzun süreli açlık grevleri olmamıştı. Kimse bu konuda bir şey bilmiyordu. Koğuşu büyük bir ölüm sessizliği sardı. Sapasağlam, gencecik insanlardık. Kimse açlık greviyle sakat kalmak istemiyordu.

Grup temsilcileri bir toplantı yaptı. "Açlık grevine devam kararı" çıkmıştı. Yalnız, bu karar bağlayıcı bir karar değildi. İsteyen açlık grevini bırakabilirdi. Özellikle, rahatsızlığı dayanılmaz boyutlarda olanlara, böyle bir şans veriliyordu ama hiç kimsenin bu şansı kullanacağını sanmıyordum.

Birlikte başlanılan bir direnişten çekip gitmek o kadar kolay değildi. İnsan psikolojisinin bunu kabul edemeyeceğini düşünüyordum. En azından bu, benim için böyleydi. Kendi kendime karar verdim. Tek başıma kalıncaya kadar bu direnişi sürdürecektim.

Direniş bu şekilde biterse, direniş sonrası bana bunu da çektireceklerini biliyordum. Çünkü beni, direnişin en önemli unsurlarından biri olarak görüyorlardı.

On beş günden sonra geri dönüşsüz bir yola girileceği haberleri beni de korkutuyordu. Sağlıklı bir insanın, her geçen gün eriyerek bitmesi, kolay katlanılacak bir durum değil ama iradem oldukça güçlüydü. Yüreğim "Sonuna kadar devam etmelisin" diyordu ama aklım sakat kalmak konusunda karışıktı. Yüreğimin sesi, aklımın sesinden daha güçlüydü. Yüreğim sonuna kadar gitmekten yanaydı. Duygularım ve düşüncelerim karmakarışıktı. Çoğu arkadaş da aynı durumdaydı.

Akşam oluyordu, yine karavanayı koğuş içerisine bırakıp gittiler. Her taraf yemek kokuyordu. Bir arkadaş gidip karavanayı tekmeledi ve yemeğin bir kısmı kapı girişine döküldü. Sayım mangası, yürüyüş kararını sayarak geldi: "Her Türk asker doğar." Koğuşa ilk girenlerden bazıları, farkına varmadan yere dökülen yemeği çiğneyerek girdi.

Nöbetçi, karavanayı aldı. Manga her zamanki acımasızlığıyla saldırıyordu. Gittikçe zayıfladığımız için coplar direkt olarak kemiklerimize iniyordu. Bu durumda acı daha da artıyordu. Sayımın bittiğini işaret eden düdük çaldı ve rahatladık.

12. gün

12. gün. Bugün ziyaret günüydü. Ziyaretçilerle görüştüreceklerini sanmıyordum. Ama bu konuda yanılıyordum, birkaç arkadaşı ziyaretçileriyle görüştürdüler.

Ziyarete gelenler, arkadaşlara "açlık grevini bırak" telkininde bulunuyordu. Hiçbir arkadaş, böyle bir teklifi kabul etmedi. Ziyaret günü olması dolayısıyla bugün havalandırmada Hiç kimse yoktu. Bizleri revire de çıkarmıyorlardı. Yani bugün rahattık. Benim ziyaretçimin olacağını sanmıyordum. Artık zorunlu olmadığım sürece ayağa kalkmayacaktım. Kalan enerjimi tasarruflu kullanmak istiyordum. Günün büyük bir bölümünü uyuyarak geçiriyordum. Gece gündüz uyuyordum. "Mahpus yata yata biter" diyorlar ya ben de "Açlık grevi yata yata geçer" diyordum.

Bir haftadır yıkanmıyordum. Her yanım kaşınıyordu. Kendimi oldukça kirli hissediyordum. Sıcak suyun aktığını söylüyorlardı. İç çamaşırlarımı alıp yıkanmaya gittim. Yıkanmayı çok hızlı halletmem gerekiyordu. Sıradan bekleyenler vardı. Hiç de hızlı yıkanmayı sevmem ama şu an elim mahkumdu. Tabii ben de! Çabucak yıkanıp çıktım. Karnım iyice kaburgalarıma yapışmıştı.

Şu geriye dönüşü olmayan yola girme hikayesini düşünüyordum. Bir daha eskisi gibi her şeyi yiyemeyeceğimi biliyordum. Mesela çiğköfteyi çok severdim. Özellikle acılısını. "Neyse, biz de çiğköfte yemeyiz" diyordum.

Bugün koğuş oldukça sessiz bir gün yaşıyordu. İdare tarafından da rahatsız edilmiyorduk. Görüş saati sona eriyordu. Bazı arkadaşların, ziyaretçi beklentisi boşa çıkmıştı. Ya ziyaretçileri gelmemişti ya da idare tarafından yasak konmuş olabilirdi. Kendi mevzuatlarına uymadıkları gibi her türlü keyfi uygulamayı da sürdürüyorlardı.

Sayım başladı. Bu akşam Hiç kimseye dokunmuyorlardı. Artık onlar da işin ciddiyetinin farkına vardılar. Sayım çavuşuyla göz göze geldik. Sırıtıyordu. Yüzüne küçümseyici bir ifadeyle bakıyordum.

Sayım sonrası, dünya devrim tarihindeki komünistlerin direnişleriyle ilgili sohbetler yapıyorduk. Ben, "Direnme Savaşı"ndan, başka bir arkadaş Nazi toplama kamplarıyla ilgili bazı olayları anlatıyorduk. Gecenin geç saatlerine kadar sohbet ettik. Saat bire doğru uykuya daldım.

13. gün. Gözler kör, kulaklar sağır

13. gün. Sayım mangasının gürültüsüyle uyandık. Yataktan kalkmak dahi istemiyordum. Boylu boyunca uzanıyordum. Askerler "Kalkın ulan" diye bağırıyordu ama yine kimse ayağa kalkmıyordu. Bugün, hiç kimseye dokun-

madılar. Sadece bağırıp çağırıyorlardı. Sayım sonrası, revir için hazırlanmamızı söylüyorlardı.

Bizler, revire çıkmayacağımızı bildiriyorduk ama ciddiye alınmadık.

"Çıkacaksınız, emir böyle" dediler. Hâlâ emirlere uymadığımızı anlayamadılar. Bir saat kadar sonra kapı açıldı, "Sen, sen, sen" diye işaret ediyor ve "Revire gideceksiniz" diyorlardı.

"Hayır, gitmek istemiyoruz" dedik. Ellerimizden, ayaklarımızdan çekiştirerek revire götürdüler. Doktor, sadece nabızları kontrol ediyordu. Doktorun söylediğine göre "herkesin durumu kritik bir aşamada"ydı. İki gün sonra, geriye dönüşü olmayan zaman dilimine gireceğimizi söylüyordu.

Bu konudaki tedirginliğimiz devam ediyordu ama kimse birbirine bir şey söylemiyordu. Doğrusu korkmuyor değildik. Daha önce hiç bu kadar uzun süreli açlık grevi olmadığı için bundan sonra durumumuzun ne olacağını bilmiyorduk.

Bugün de havalandırmaya çıkan diğer tutuklulara şiirler okuduk. "Umut işkencede mahzun", "Kirvem hallerimi aynen böyle yaz" gibi şiirler okuyorduk. Direnişe katılmayan arkadaşlardan ufacık da olsa bir destek, bir kıpırdanma bekliyorduk. Bu destek bir başlasa, bizim direncimiz daha da artacaktı.

Ama ne yazık ki gözler kör, kulaklar sağır, duygular tatile çıkmıştı. Sanki yer yarılmış, yerin dibine girmişlerdi. Halbuki bu hegemonyanın kırılması pamuk ipliğine bağlıydı.

Aslında, tüm tutukluların yüz ifadelerinden, bu koşullardan çok rahatsız oldukları okunuyordu. Hiçbirinin yüzünde yaşam sevinci yoktu. Suratlar ürkek, korkak ve buz gibi soğuktu. Korku psikolojisini üzerlerinden atsalar, gerisi gelecekti. Zaten her koşulda dayağa maruz kalıyorlardı, bari aşağılanmayı kabul etmeselerdi. İçlerinden birisi kibriti çaksa, her yan alev alev yanacaktı. O kibriti çakmak görevinin, siyasi hareketlerin sorumlularına ait olduğunu düşünüyorduk ve sabırsızlıkla bunu bekliyorduk.

İşte bu durumda, iradenin çok önemli olduğunu biliyorduk. Bu karar bir alınsa, cuntaya gününü gösterecektik. Ama maalesef böyle bir karar alınmadı veya alınamadı. Beklentilerimizin gerçekleşmemesi bizi korkutuyordu. Onlara kızmıyorduk ama kırgınlık duyuyorduk.

Yine koğuşa saldırdılar ama bu kez çok fazla hırpalanmadık.

Akşam sayımında da olumsuzluk yaşanmadı. Nihayet, dayakla bize geri adım attıramayacaklarını anladılar.

18. gün. İlk firemiz

13. günden 18. güne kadar, pek anormal bir durumla karşılaşmadık. 18. günde ilk fireyi verdik. TKPML davasından tutuklu yatan, midesinden rahatsız olan Ali, açlık grevini bıraktı ve koğuştan alındı.

Revire çıktığımızda, Ali'nin sedyeye yatırıldığını ve eline bir bisküvi ve süt verildiğini gördük. Ali, utancından yüzümüze bakamıyordu. Bu duruma biz de üzülüyorduk.

İdarenin en küçük kozu dahi açlık grevini bitirmek için kullanacağını biliyorduk ama bu kadar niteliksizce davranacaklarını kestiremiyorduk. Arkadaşın da buna alet olmasını kabullenemiyorduk. Açlık grevini bırakmasını çok önemsemiyorduk fakat kendi arkadaşlarının karşısında, kendisinin böylesine küçük düşürülmesinin acısını yüreğimizde hissediyorduk.

19. gün dökülmeler başladı

19. ve 20. günde dökülmeler başladı. Bu dökülmeler üzerine TKPML-TİKKO hareketi, açlık grevinin sona erdirilmesini önerdi. Biz Acilciler, TDY'den iki arkadaş ve Halkın Yolu'ndaki bir arkadaş, bu öneriyi kabul etmedik. Koğuşta olumsuz bir hava vardı.

Biz yeni bir öneride bulunduk. Hareket olarak bağlayıcı karar almanın doğru olmadığını, isteyenin açlık grevini bırakabileceğini söyledik. Bu öneri, TKPML-TİKKO tarafından kabul edilmedi ve 22. gün, bu arkadaşlar, açlık grevine toplu olarak son verdi.

Açlık grevindekilerin sayısı yarı yarıya düştü. Yirmi beş civarında arkadaşla, açlık grevine devam ettik. Artık dayak atılmıyordu. Yalnız, revire götürülürken dövülüyorduk.

30. gün sonunda, bizim davadaki arkadaşlardan da dökülmeler başladı. Bırakanlar, hemen hastaneye gönderildi. Her gün bir iki arkadaş açlık grevine son verdi. Kimin nereye kadar dayanacağı belli değildi. Sayımız gittikçe azalıyordu.

35. gün. 10 kişi kaldık. 6 kişi, 4, 3, 2, 1

35. gün sonunda, koğuşta on kişi kaldık. TDY'den iki arkadaş ve Halkın Yolu'ndan bir arkadaş artık açlık grevini sürdürmenin bir anlamı olmadığını, toplu olarak bırakılmasını önerdi.

Ben, Haydar, Murat ve Mahmut, bu öneriyi de kabul etmedik.

Koğuşta ölüm sessizliği kol geziyordu. Bir deri bir kemik kalmıştık. Ayağa kalkmakta zorlanıyorduk. Ancak duvarlardan tutunarak yürüyebiliyorduk.

Her an içimizden birileri ölebilirdi. Gözlerimiz iyi görmüyordu. Bu son günlerde, her an revire götürüp zorla müdahale etmek istiyorlardı ama müdahale ettirmiyorduk. Henüz bilincimiz yerindeydi. Bazen revire çıkarmak için oldukça zorlanıyorlardı. Ancak sedyeye bağlayarak revire çıkarabiliyorlardı.

Artık sayım için koğuşa dahi girmiyorlardı.

39. günde Haydar'ı da koğuştan aldılar. Koğuşta sadece altı kişi kaldık.

TDY ve Halkın Yolu davasındaki arkadaşlar da hastaneye gitmek istedi. 40. günde onları da aldılar.

Koğuşta sadece Mahmut, Murat ve ben kaldık. Gece ve gündüz yataktan kalkmıyorduk. Günde bir veya iki kez ayağa kalkıyorduk ve duvarlardan tutunarak tuvalete gidebiliyorduk.

Başçavuş, günde en az iki kez gelip bizi uyarıyordu. Bizim dışımızda açlık grevini sürdüren hiç kimsenin kalmadığını söylüyordu.

Ben onun söylediklerine inanmıyordum. "Yalan söylüyorsunuz" diyordum.

43. gün, sabah erkenden Murat ve Mahmut'u da koğuştan aldılar.

Artık koğuşta tek başımaydım. Hiç kimse yoktu. Başçavuş tekrar koğuşa geldi, "Tamam mı devam mı" diye soruyordu.

"Devam" dedim.

"İyi o zaman, seni burada fareler yesin" diyordu başçavuş.

"Tamam, beni siz yiyeceğinize fareler yesin." Başçavuş koğuşu terk etti.

Kendi ölümüme tanıklık ediyorum

Üç gündür ölüm bana çok uzak değildi. Aniden uykuya dalıyor ve uyanmakta bir hayli zorluk çekiyordum. Öylesine kabuslar görüyordum ki denizde boğulmak üzereyken, son anda zor bela uyanıyordum. Uyandığımda, nefes almak bir hayli zorluyordu beni. Bazen göğsüme büyük bir ağırlık çökmüş gibiydi, hiçbir tarafa dönemiyordum[23]. Kemiklerim sızlıyordu. Elimi vücudumun neresine atsam, kemikle karşılaşıyordum. Vücudumda bir dirhem et kalmamıştı.

Ölümü bekliyordum.

Onlar da ölmeden önce belki teslim olacağımı.

Ölümü beklemek, oldukça düşündürücü ve çok zordu! Her an ölümü düşünüyordum ve ölümle birlikte yaşıyordum. Tuhaf bir duyguydu! Bir yan-

---

23. Aradan çok uzun yıllar geçmesine rağmen arada bir, geceleri aynı durumla karşılaşıyor ve kan ter içerisinde uyanıyorum.

dan yaşam devam ediyor, diğer yandan her an ölümle dans ediyordum. İnsanın, kendi ölümüne tanıklık etmesi katlanılacak gibi değildi ama i护rademi kullanarak katlanmak zorundaydım. Bazen içimden, beni de hastaneye götürmelerini istemek geliyor ama kendi kendime ihanet etmiş gibi hissediyordum ve bu düşünceden hızla vazgeçiyordum.

Kendisine veya bir başkasına ihanet eden insanın, bir ömür boyu kendine hesap veremeyeceğini düşünüyordum. Kendisine dahi hesap veremeyen bir insanın yaşamı, cehennem azabından daha kötü olurdu. Bir ömür boyu o cehennemde yaşamak istemiyordum. Her şeyin bir bedeli vardı. Tahakkümü kabul etmemenin bedelini ödüyordum. Hiçbir zaman bu bedeli ödemekten pişman olmayacaktım.

Ölümle yaşam arasında gelgitlerim

Bir yanım "Hastaneye gitmelisin" diyor diğer yanım ise "Bunu yapamazsın" diye diretiyordu. Gelgitler yaşıyordum. Gerçekten de bunu yapamayacaktım. Eğer böyle bir şeyi yaparsam, kendime hiç saygım kalmayacaktı. İnsanın kendine saygısı kalmazsa, nasıl yaşayabilirdi ki? Hastaneye gitme sevdasını unutmak istiyordum. Kendime göre doğru olanı yapmalıydım. Benim için doğru olanın, her ne pahasına olursa olsun, bu zulme karşı direnmek olduğuna karar veriyordum.

Bunca direnişten sonra, yapayalnız kalmak, bir yandan beni korkuturken bir yandan da tek başına olsa da direnmek, kendi gözümde değerimi artırıyordu.

Tüm şiddetli baskıya, imkansızlıklara, "Hiç kimse burada direnemez" denmesine rağmen direniyordum ve onların tahakkümünü boşa çıkarıyordum. Eğer yaşayacaksam, beni ben yapan değerlerimle yaşamalıydım.

Kahramanlık yapmıyordum. Elbette ben de korkuyordum ama korkuma rağmen doğru olduğuna inandığım davranışlardan taviz vermemeliydim. Doğru olan neyse onu yapmalıydım.

Sanki bir taraflardan beni gözetliyorlardı. Acaba kapının ve pencerenin dışında, beni gözetleyebilecekleri bir yer var mıydı? Yataktan zor bela doğruldum ve önce pencerelere, ardından da kapıya baktım. Şüpheli bir durum görülmüyordu.

Tekrar yatağa uzandım ve uyumak istedim ama bir daha uyanamamak korkusuyla bu düşüncemden çabucak vazgeçtim. Uykuya direnmek bir hayli zor geliyordu.

Ölüm, beni uyurken kalleşçe yakalamamalı!

"Ölümün adı kalleş" değil miydi? Ona karşı da direnmeliydim.

Ölüme ve düşmana inat, bir gün daha fazla yaşamak gerek.

İç dünyam darmadağınıktı. Böyle olmayacak, kendimi toparlamalıyım. Tuvalete gitmek, elimi yüzümü yıkamak istiyordum ama oraya kadar gitmeyi gözüm almıyordu. Zaten duvardan tutunarak, zor bela hareket edebiliyordum.

Diğer koğuşlardaki tutukluları düşünüyordum. Neden bu kadar duyarsızlardı? Hâlâ bunca zulme nasıl sessiz kalabildiklerine şaşıyordum. Onlara karşı bir öfke duymuyordum ama içimde büyük bir burukluk vardı. Hayal kırıklığı yaşıyordum. "Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için" sloganı kafama takılıyordu ama buralarda, bu sloganın felsefi derinliğini görememek beni üzüyordu.

İnsanların gözlerinin bu kadar kör, kulaklarının bu kadar sağır, duygularının bu kadar yoksullaşacağını aklım bir türlü almıyordu.

Korkuyordum, ama korkuma rağmen tavrımdan geri adım atmak istemiyordum. Bu duruma katlanmak dışında hiçbir şansım yoktu. Bir yandan da Nazım'ın dediği gibiydi: "Ama bir türlü razı olmuyor bu ölüme gönlüm."

Kafam karmakarışıktı. Halsizliğime rağmen iç dünyamdan fırtınalar kopuyordu. Ölüm, her an her saniye kapımı çalabilirdi. Bugüne kadar gördüğüm baskı, işkence, zulüm ve acıyı boşuna çekmediğimi düşünüyordum. Günler boyu süren direnişten sonra, "Gelin beni hastaneye götürün" demek, kabullenilecek bir durum değildi. Zaten bu saatten sonra, açlık grevini bıraksam dahi, sağlıklı bir şekilde yaşayacağımı sanmıyordum. Mutlaka vücudumun bazı organlarında arıza kalacaktı. Sakat kalmak düşüncesi, beni oldukça rahatsız ediyordu. Sonuna kadar direnmekten başka yapabilecek hiçbir şey göremiyordum. Üstelik idare, hiçbir konuda geri adım atmıyordu.

Tek başına olunca, zaman da geçmek bilmiyordu. Gözlerim sık sık kapanıyor ve açmakta zorlanıyordum. Koğuşun ışıklarından sadece ortadaki ışık yanıyor, o da çok fazla aydınlatmıyordu. Bu hafif loş ışığı, direnişimize benzetiyordum. Her yanı tam olarak aydınlatmasa da önünü görmene yardımcı oluyordu.

Benim güzel annem bu acıya dayanamaz

Ölümün, nasıl bir şey olduğunu düşünüyordum. Benim için cevabı hazırdı: Sonsuza kadar yok olmak. Yok olmak düşüncesi beni korkutsa da yaşamanın zaman kavramıyla ilgili olmadığına inanıyordum. Zaman kavramı, göreceli bir durum olsa gerekti. Önemli olanın uzun yaşamak değil, yaşadığı sürede, doğru ve olumlu şeyler yapmak olduğuna inanıyordum. Acaba son

nefesimi verirken neler hissedecektim. Zaten bir süre sonra bilincim yok olacaktı. Dayanmak çok zor ama dayanmalıydım. Belki de her şey bir anda olup bitecek ve son nefesimi verecektim.

Annem, babam nasıl dayanacaklardı bu ölüme? Hadi benim için hayat bitecek, ya onlar! Bundan sonra yaşamak, onlar için büyük bir ıstıraptı. Onları iki yıldır görmemiştim. Yüzleri gözümün önüne geliyordu. Anneme çok üzülüyordum. Beni bu halde görse çıldırırdı. Ayrılıklarda, sevdiği insanların ufacık baş ağrılarında dahi içini çekerek gözyaşlarını döken benim güzel annemin yüreği, bu zulme nasıl dayanırdı ki? Onun, kendi acısını azaltmak için hıçkırarak dudaklarını kanatırcasına ısırarak ağlaması çok acıydı. O zorlu yaşam koşullarına rağmen dokuz ay boyunca karnında taşıdığı, akıl almaz zorluklarla besleyip büyüttüğü evladının, onun gözünün önünde eriyip gitmesi katlanılacak bir durum değildi. Ben ölüp gideceğim ama onlar, ölüm acısını ömür boyu yaşayacaktı. Ölümü bekleyen ve yaşayan ben olmama rağmen onların yerinde olmak istemezdim.

Yazın sıcağında her yanım buz.
O an geldi mi?

Yazın sıcağına rağmen her yanım buz gibi soğuk. Yoksa ölüyor muyum? "İnsan ölürken vücudu buz keser" diyorlardı. Daha önce gördüğüm ölü vücutlar gözümün önüne geliyordu. Oldum olası ölünün vücuduna bakmayı sevmem ve çok kötü etkilenirim. Sararan ve kaskatı kesilen cansız bedenin görüntüsünü görünce, hemen yüzümü çevirirdim.

Titriyordum ve dişlerim birbirine vuruyordu. Diş etlerim iyice çekildi. Mahmut ve Murat'ı da koğuştan aldıktan sonra koğuşta tek başıma kalmıştım. Koğuşta hiçbir hayat emaresi yoktu. Her taraf sessizlik içerisindeydi. Uyku bastırıyor, ona karşı da direnmeye çalışıyordum.

Bir süre sonra direncim kırıldı. Yine göğsüme o ne olduğunu bilmediğim ağırlık çöktü. Sağa sola dönmek istiyordum ama dönemiyordum. Ellerimle kolumu çimdiklemek ve uyanmak istiyordum ama ellerimi bir türlü oynatamıyordum. Bilincim yarı açık olmalıydı.

Yoksa ölüyor muyum? Korkuyorum.

Kendi ölümüme seyirciydim.

Annemin güzel yüzü tekrar gözlerimin önüne geldi. Kollarını açıyor ve bana sarılmak istiyordu. Ben adımımı ona doğru atmak istiyordum ama bir türlü atamıyordum. Annem dizlerini dövüyor, saçını yoluyor ve hıçkırarak, "Gardaş, babam, kurban olayım, sana ne yaptılar?" diye bana doğru koşuyor ama bir türlü ulaşamıyordu.

Uyuyor muyum, ölüyor muyum bilmiyordum. Uykuya daha fazla direnemedim. Göz kapaklarım kapandı. Kendimden tamamen geçmek üzereydim. Kim bilir, belki de bir daha hiç uyanamayacağım.

Hastaneye kaldırılıyorum

Ne kadar uykuda kaldığımı bilmiyorum. Uyandığımda, askerler tarafından sedyeye yerleştirilmeye çalışıldığını gördüm ve kendimi sedyeden aşağıya attım.

Ayaklarımdan ve ellerimden sıkıca yapışıyorlardı, tekrar sedyeye uzatıyorlardı. Sedyeye yatmamak için direniyordum ama artık gücüm yetmiyordu.

Hastaneye götüreceklerini söylüyorlardı.

Hastaneye gitmek istemediğimi, beni koğuşa geri götürmelerini istiyordum. Nihayet zor bela sedyeye yatırdılar. Ellerimden, ayaklarımdan ve belimden sedyeye bağladılar. Sedyeye bağlı olmama ve halsizliğime rağmen gitmemek için direniyordum. Kendimi sağa sola doğru sarsıyordum. Askerler sedyenin dengesini sağlamakta zorlanıyorlardı.

Cezaevi kapısından çıkarılırken binbaşı, bana doğru bir celladın acımasızlığıyla bakıyordu. Ben, onun ve onun gibilerin yüzüne bakarken, insanlık adına utanıyordum.

Sedyeye bağlı bir şekilde hastaneden içeriye alındım. Her taraf ilaç kokuyordu. Tutuklular için hazırlanmış koğuşlardan bir tanesine yatırıldım. Mahmut ve Murat da bu koğuşta yatıyordu. Yataklarından doğruldular ve yanıma geldiler.

İdare bazı arkadaşları bizden izole edip, hastaneye sevk ederek açlık grevini parçalamaya çalışmıştı ve bunda da başarılı olmuştu. Onlar benden önce geldikleri için diğer arkadaşlarla görüşmüşlerdi. Daha önce hastaneye gelen arkadaşların hepsi açlık grevini bırakmış, sadece biz kalmıştık.

Haydar'ı sordum, hiç kimsenin ondan haberi yoktu. Kendimden daha çok onu düşünmeye başladım. Üç dört gün ondan bir haber alamadım. Ölmüş veya öldürülmüş olabileceği olasılığı yüreğimi parçalıyordu.

Doktor ve hemşireler içeriye girdi ve bizi yataklarımıza yatırdılar. Beni muayene ediyor, müdahale edeceklerini bildiriyorlardı. Müdahaleyi kabul etmiyordum. Kollarımdan yakalayıp serum takmak istiyorlardı.

"Hayır" diye bağırıyordum.

Hemşire, serumu koluma takmaya çalışıyordu.

Vücudumda kalan son enerjimi topladım ve hemşirenin elindeki iğneyi çekip alarak serumu kolumdan çıkarıp attım.

Doktor bir hayli sinirlendi ve "Bırakın, ne halleri varsa görsünler" diyerek koğuşu terk etti.

Bu tavrım diğer arkadaşlara da moral oluyordu, "Sonuna kadar devam" diyorlardı.

Gürültümüzü duyan yan koğuştaki arkadaşlar geldiler; mahçup bir yüz ifadesiyle içeriye girdiler. Bu aşamadan sonra açlık grevini sürdürmek istemediklerini, o yüzden de bıraktıklarını söylüyorlardı.

Onlara karşı hiçbir kızgınlık duymuyordum.

"Tamam, bu sizin kararınız, buna saygı duyuyorum ama Murat ve Mahmut ve ben devam etmekten yanayız" diyordum. Açlık grevini bırakacaksak dahi, kalanlarla birlikte toplu karar vereceğimizi söyledim. Öldü mü yaşıyor mu bilmiyorduk ama Haydar'ı getirmeden, hiçbir karar vermeyeceğimizi bildirdim.

Bir saat kadar sonra, Haydar'ı da bizim koğuşa getirdiler.

Açlık grevini sürdüren dört kişi kalmıştık.

Haydar'a herkesin açlık grevini bıraktığını, sadece kendisinin kaldığını söylemişler ama o, buna inanmadığını söylemiş. Onlar ısrar edince, Haydar "En azından Halil bırakmamıştır" diyerek bizimle görüştükten sonra bir karar vereceğini söylemiş.

Haydar'ın yatağına oturup durum değerlendirmesi yaptık.

Bırakıyoruz

Bu aşamadan sonra açlık grevini devam ettirmenin bir anlamının olmadığı kararı verip serum takılmasını kabul ettik.

Özellikle bu karar karşısında Murat gözyaşlarına hâkim olamıyor, ağlıyordu.

Bu gözyaşları Haydar'ı kızdırdı.

"Biz, burada direniyoruz; gözyaşına yer yok bu direnişte" diyordu. Haydar'ın bu tepkisine şaşırıyordum.

Gözyaşının da diğer insani durumlar gibi bir davranış biçimi olduğunu düşünüyordum. Arkadaş, duygulanmış olabilirdi. Son iki aydır az şey yaşanmadı. Biz bunca acıyı, insanca muamele görmek için çekmedik mi? Murat'ın gözyaşlarının, duygusallıktan başka ne anlamı olabilirdi ki? Haydar'a tepkisinin doğru olmadığını söyledim. Hepimizin sinirleri laçkalaşmıştı, bu durumun üzerinde çok fazla durmadık.

Hemşireler serumları takmak için koğuşa girdiler. Bana serum takmaya çalışan hemşire o kadar beceriksiz ki kolumda iki tane iğne kırdı.

Sinirlendim ve başka bir hemşirenin serumu takmasını istedim.

Bu kez gelen hemşire daha dikkatli davranıyordu. Daha sonra bu hemşireyle sohbet ettiğimde, onun kardeşinin de Mamak Cezaevi'nde Halkın Kurtuluşu davasından yattığını öğrendim.

Serum takıldıktan sonra, başım dönmeye başladı ve doktor çağrıldı.

Doktor hepimizi muayene etti, baş ağrısının normal olduğunu söyledi.

Süt ve bisküvi veriyorlardı. Kırk üç gün sonra, ağzım ilk defa yiyecek bir şeyle buluşuyordu. Daha önce açlık grevini bırakan arkadaşlar, yatağımızın sağını solunu sarıyor, hastaneyle ilgili bilgi veriyorlardı.

Süt ve bisküviyi yedikten bir saat kadar sonra, hepimizi bir sancı tuttu. Hemşirelerden serumu çıkarmalarını istedik. Tuvalete gitmemiz gerekiyordu. Sancıdan kıvranıyordum. Diğer arkadaşların yardımıyla tuvalete zor yetiştim. Anında ishal olmuştum.

İçtiğim süt, dışkımdan bembeyaz süt olarak çıkmıştı. Midemin, bağırsaklarımın işlevini yitirdiğini anladım ve bu durum beni çok korkuttu. Bundan sonraki yaşamımın eskisi gibi olamayacağını düşünüyordum. Arkadaşlar da aynı durumda olduklarını söylüyorlardı. Durumu doktora ilettik. "Normal bir durum" diyordu.

Doktora bize uygulayacakları bir programlarının olup olmadığını soruyorduk.

Doktor, özel bir uygulama olmayacağını söyledi.

Başhekimle görüşmek istediğimizi ilettik. Başhekim yardımcısı geldi. Kırk üç gündür aç olduğumuzu, bu durumda bize uygulayacakları tedavinin nasıl olacağını öğrenmek istedik. Başhekim yardımcısı, ağzında birtakım şeyler geveledi.

Bizi tedavi etmeyeceklerdi.

Tekrar açlığa yatıyoruz

Bu duruma inanamadık. Serumları tekrar kolumuzdan çıkarıp attık. Böyle bir tavırla karşılaşacağını hesaplamayan başhekim yardımcısı, "Yapmayın, etmeyin" diye yalvarmaya başladı.

Hemşireler tedirginlikle serumları tekrar takmaya çalışıyor ama biz izin vermiyorduk.

Esas sorumlu olanın başhekim olduğunu, onunla görüşmek isteğimizi ilettik. Başhekimin hastanede olmadığını, ancak yarın görüşebileceğimizi söylediler. Yarına kadar müdahaleyi kabul etmeyeceğimizi bildiriyor ve tekrar açlığa yatıyoruz.

Sabaha kadar acılar içerisinde kıvranmıştım. Sancı bir türlü geçmiyordu.

Tekrar tedaviyi kabul ediyoruz

Sabah başhekim erkenden koğuşa geldi.

Ona durumumuzu anlatıp ne yapacaklarını sorduk.

Başhekim, merak etmememizi, gereken her şeyin yapılacağını, böyle bir durumla ilk defa karşılaştıklarını, belirli bir program dahilinde hareket edeceklerini, buranın hastane olduğunu, bizlerin her şeyden evvel bir tutuklu değil bir insan olarak değerlendirildiğini söyledi.

Ona inanmaktan başka yapabilecek hiçbir şeyimiz yoktu.

Kırk üç gündür açlık grevinde olmamıza rağmen dışarıda veya içeride en ufak bir destek görememiştik. Korku, her kesimi esir almıştı.

12 Eylül amacına ulaşmış görünüyordu. İnsanları öylesine apolitikleştirmiş, o kadar asosyalleştirmiş, o kadar duyarsızlaştırmış ki şaşırmamak elde değildi.

Herkesin gözü önünde insanlar, havadan sudan bahanelerle dövülüyor, işkenceye uğruyor, hakaret ediliyor, çoğunluk "Bana dokunmayan yılan bin yaşasın" misali sesini çıkarmıyordu. Korkuyu anlamak mümkündü ama insanlığın bu kadar aşağılanmasına ses çıkarmamayı anlamak mümkün değildi.

Martin Luther King'in "Bir insan haksızlığa uğruyor ve haksızca cezaevine gönderiliyorsa, tüm namuslu insanların gideceği yer cezaevi olmalıdır" sözünün bir anlamı olmalıydı. Kötülüklere seyirci kalarak, kötülerden korkarak dünyanın düzeleceğini beklemek boş bir hayal değil miydi?

Biz ne diye çocuk yaşlarımızdan itibaren haksızlıklara karşı çıkarak, ölümleri, zulümleri, esareti göze aldık?

Boşuna mı çektik bunca acıları?

Ölenler boşu boşuna mı öldü?

Ölenlerin yerinde biz de olabilirdik.

Ölümün üzerinde siyaset yapmak doğru değil ama onların anısına azıcık da olsa saygımız varsa, insanlığın bu kadar aşağılanmasına göz yummamalıydık. Bizden kimliğimizi ve kişiliğimizi almak istiyorlardı. Kimliksiz yaşarız belki ama ya kişiliksiz yaşayabilir miydik? Korkmamız doğaldı ama vicdanımız ne söylüyordu? Benim vicdanım, bir başkası acı çekerken ona yardım etmemi istiyordu. İnsan olmamın gereği olarak, vicdanım akıldan önce geliyordu. Eğer aklımı öne alırsam, vicdanım yok olacaktı. İşte, o zaman da vicdansız yaşamanın bir anlamı var mıydı?

Hayır, ucunda ölüm de olsa, kişiliğimi benden alamayacaklardı. Vermeyecektim onu.

Başhekim, hemşirelere ve doktorlara, daha dikkatli olmaları doğrultusunda talimatlar veriyordu.

Hemşireler, serumları tekrar taktılar. İlk gün, gerekli özeni gösterdiler.

Maskara ettiler bizi

İkinci gün, aynı kayıtsızlık devam etti.

Maskara ettiler bizi. Çaresiz normal yemekleri yemeye başladık. Yediğimiz her türlü yemek, dişlerimizle öğüttüğümüz dışında hiçbir değişikliğe uğramadan, vücudumuzu terk ediyordu. Artık vücut tembelleşmişti. İç organlarımız çalışmıyordu. Mümkün olduğu kadar irademize sahip olarak, fazla yememeye gayret ediyorduk ama günlerdir süren açlığın ardından, doymak nedir bilmiyorduk.

Hastane koğuşumuzda, bir de sağ görüşlü tutuklu yatıyordu. Orhan'dı adı. Kartal MHP İlçe Başkanı. Bize karşı oldukça saygılı davranıyordu.

Kendimizi birazcık toparladıktan sonra, koğuş penceresi dikkatimizi çekti. Demir parmaklıklar incecik. Burası kurtuluş yolu olabilir diye düşünüyorduk. Orhan'ın yatağı pencere kenarında olduğu için ancak o tuvalete gittiğinde parmaklıkları kontrol edebilirdik.

Orhan tuvalete gittiğinde, bir fırsatını bulup parmaklıkları kontrol ettim. Zorlama yoluyla parmaklıklar patlatılabilirdi. Ertesi günü denemeye karar verdik. Ama birileri farkına varmış olmalı ki ertesi gün pencere kenarında iki tane silahlı asker nöbet tutuyordu. Belki de baştan beri nöbetçi vardı, biz görmedik. Pencereden firar etme hayali yok oldu. Haydar, dış kapıda nöbet tutan askerlerle muhabbeti ilerleterek oralardan bir yol bulabileceğini sanıyordu. Ben, bu duruma çok fazla ihtimal vermedim.

Bir haftadır hastanedeydik, artık iyi kötü yürüyebiliyorduk. Başhekim, verdiği hiçbir sözü yerine getirmedi. Bize, serum dışında hiçbir tedavi uygulanmadı. Bir hafta sonra, askerler koğuşlara girdi ve direnmemize rağmen hepimizi tekrar cezaevine gönderdiler.

Koğuşlara dönüş

İdarenin nasıl davranacağını bilmiyorduk. Direnişle üzerimizdeki korkuyu atmıştık. Hiçbir şekilde, kayıtsız şartsız, tahakkümü kabul etmeyecektik.

Sayım mangası, bizi cezaevi kapısında karşıladı. Pek fazla saldırgan bir tutum görülmüyordu. Biz de ortamı germek istemiyorduk. Yalpalayarak yürüyorduk.

Bizden önce açlık grevini bırakan arkadaşların hepsini 3. Koğuş'a yerleştirmişlerdi. Bizi de oraya yerleştirdiler. Direnişi bizden önce bırakan arkadaşlarla aramızda herhangi bir kırgınlık ve küskünlük durumu yoktu ama içimde tuhaf bir burukluk duygusu vardı.

Bu burukluğu hissettirmemeye çalışıyordum ama insan denen varlık işte

böyle bir şeydi. Bazen öylesine duygusal yoğunluklar yaşıyordum ki istemediğim bazı şeyler, iradem dışında, beni de olumsuzluğa sürükleyebiliyordu.

Burukluğu üzerimden atmaya çalışıyordum. Çünkü böylesine bir direnişte, bir saat dahi yer alan arkadaşın davranışının çok önemli olduğunu, hiç kimsenin hiç kimseyi yargılama hakkına sahip olmadığını düşünüyordum. Hatta bundan sonra, birbirimize daha sıkı sarılmamız gerekiyordu. Kaldı ki kendimi, bu arkadaşlara çok yakın hissediyordum.

Aylardır aynı acıları birlikte yaşadık. Birbirimize destek olduk. Birbirimizden güç aldık. Süreç içerisinde, bu burukluğu üzerimden atacağıma inanıyor, "zaman her şeyin çaresini bulur" diye düşünüyordum.

Koğuşta direnişe katılmayan başka tutuklular da vardı. Onlar tüm kurallara uyuyorlardı. Nöbetçi "Sayıma hazırlanın" komutu veriyordu. Kurallara uyanlar sayım için hazırlanıyorlardı. Hazırlananlar oldukça telaşlıydı. Yakalarında açık tek bir düğme bırakmıyorlardı. Hepsi sinekkaydı tıraş olmuştu. Sayım mangası, her zamanki saldırganlığıyla kapıda bekliyordu.

Kapı, büyük bir gürültüyle açıldı.

Yine gırtlaklarını yırtarcasına bağırıyorlardı: "Koş lan koş, koş ulan koşşşş, ne biçim koşmak bu lan, daha canlı lan, koşş, koşşş, koşşş" diye karmakarışık bir ses armonisi kulaklarımı parçalıyordu.

Kurallara uyanlar koşarak, bizden önce açlık grevini bırakanlar da yürüyerek sayıma çıkıyordu. Biz, en son açlık grevini bırakanlar, sayıma kalkmadık. İlk gün hiçbir tepki vermediler ama bize uzun süre bu kadar toleranslı davranacaklarını sanmıyordum.

İkinci gün bize sataşmaya başladılar. Sataşmalarına cevap vermiyorduk. Rahatsız olduğumuzu, sayıma kalkmayacağımızı belirttik.

Şimdilik, sözlü saldırı dışında bir şey yapmıyorlardı. Sayıma çıkan direnişteki arkadaşlardan bazılarının, sayıları yüksek sesle söylemediği için ellerini açtırmak istiyorlardı.

Hiçbir arkadaş elini açmıyordu. Daha önce açlık grevini bırakan arkadaşlara, koğuştan içeri girerken, baldırlarına ve ayaklarına birkaç cop sallıyorlardı. "Vurmayın" diye bağırdım.

Sayım çavuşu, yatağıma doğru uzanıp birkaç tane cop da bana salladı.

Bu kez de diğer arkadaşlar müdahale etti. Bu adamlar, bu tavırlarımın bedelini bana çok acı bir şekilde ödeteceklerdi. Bunu çok iyi biliyordum ama yine de geri adım atmak istemiyordum.

Ertesi gün akşam sayımından sonra, yirmi dört kişinin adı okundu. Adı

okunanların içinde ben de vardım.

Şaşırmadım. "Kambersiz düğün olur mu"?

Eşyalarımızı hazırlamamızı istiyorlardı.

Eşyalarımızı hazırladık ve daha önce açlık grevini bırakan arkadaşların yardımıyla yeni mekanımıza doğru yol aldık.

Tecrit koğuşlarına dönüş ve ilk komün

Koğuşta kalan arkadaşlar bir hayli üzgündü.

Büyük bir ihtimalle bizi tecritlere götüreceklerdi.

Tahminimiz doğru çıktı.

Tecrit 1-Arka, tamamen bizim için boşaltılmıştı. Bazı hücrelere üç, bazı hücrelere dört kişi yerleştirildik.

Ben, Haydar Yılmaz, Bülent Coşkun ve Mehmet Kaya aynı hücreye yerleştirildik. Direnişte ve sonrasında, bu arkadaşlara çok alıştım. Bütün arkadaşlar diğerkam bir davranış gösteriyorlar. Birlik, beraberlik ve dayanışma içerisinde hareket ediyorduk. Daha şimdiden, Tecrit 1-Arka'da kalanlar komün olarak yaşamaya başladık. Böylesi bir ortamda, komün olarak yaşamak hepimizin moralini artırıyordu.

Çok sevinçliydim. Buraya ilk geldiğimizde iki kişiydik. Oysa şimdi, yirmi dört kişiyiz. Üstelik koğuşta kalan direnişçiler de vardı. Baskı, işkence ve tahakküme karşı dayanışma, gücümüzü artıyor, sevincimizi çoğaltıyor, geleceğe ilişkin umutlarımızı artırıyordu.

Hâlâ umut ediyorduk. Umut tükeniyor ama yeniden diriliyordu.

Komünümüzün, Mamak'ta 12 Eylül'den sonra oluşturulan ilk komün olduğunu sanıyorum.

Tüm paraların hesabı Haydar'daydı. Aslında paralar fiili olarak Haydar'da değil ama pratik işleyiş olarak, harcamalar Haydar kanalıyla yapılıyordu. Paralar, dışarıdan gelen ziyaretçiler tarafından idareye yatırılıyor ve idareden görevli bir havacı başçavuş tarafından tutuklulara dağıtılıyordu.

Bu başçavuş, diğer görevlilere pek benzemiyordu. İnsani tavırlı biriydi. Görev süresi boyunca, hiçbir tutukluya hakaret etmediği, şiddet kullanmadığı gibi, tutuklulara karşı babacan bir tavır takınıyordu. Tüm tutuklular, ona "Baba" adını layık görüyordu. Böyle bir adamı, böyle bir ortamda barındırmalarına şaşırıyordum. Özellikle onun bulunduğu sayımların çoğunda şiddete başvurulmadı. Tüm tutuklular tarafından sevilen ve sayılan bir kişi oldu. Bu olay bize, koşullar ne kadar olumsuz olursa olsun, kişinin isterse temiz kalabileceğini açıkça gösteriyordu.

Başçavuş, belirli bir limit çerçevesinde paraları dağıtıyordu ve her tecritte bulunan arkadaş, Haydar'a kendindeki para miktarını bildiriyordu. Haydar, para miktarına göre alım gücünü belirliyor, her hücrenin ihtiyaçlarını yazıyor ve kantine sipariş veriyordu. Parası gelmeyen, imkanı olmayan arkadaşlar bu imkanlardan eşit bir şekilde yararlanırdı.

Buradaki eşitlik, mutlak bir eşitlikçilik anlayışı değildi. 36 numaralı hücre iki tane süt alırken, 37 numaralı hücre üç tane süt alabilirdi. Bu durum hiç kimse tarafından yadırganmazdı. Tek sınırlama sigara konusundaydı. Zaten sigara alımı, tecride taşındıktan bir hafta sonra, kurallara uymadığımız gerekçesiyle bize yasaklanmıştı. Sigara bağımlılığı, bazı arkadaşlarımıza büyük sıkıntılar yaşatıyordu.

Tecride taşındıktan sonra, kurallara uymamız konusunda baskılar yapılmaya başlandı. Henüz fiziki olarak kendimizi toparlayamadığımız için dayak uygulamasına başlamamışlardı ama yakın zamanda dayak atmaya başlayacakları gün gibi ortadaydı. Sözlü saldırılar ve hakaretler bunun göstergesiydi.

Profesyonel işkenceci Tuna Akkurt ve "ölüm hücreleri"

Yeni bir yüzbaşı boy göstermeye başlamıştı. Adının Tuna Akkurt olduğunu öğrendik. Bu yüzbaşı, tam bir işkenceciydi. Askerlerin saldırması yetmiyormuş gibi, bazen kendisi de copla saldırıyordu. Tuna Yüzbaşı ve "amçik ağzi" deyip duran sarı teğmenin bulunduğu sayımlarda, tutuklular öldüresiye dövülüyordu.

Bir haftadır tecritteydik. Şu ana kadar saldırmadılar. Artık ayağa kalkabiliyorduk. Şimdilik sayımı hücrelerde alıyorlardı. Sayımda ayağa kalkıyorduk ama hiçbir yaptırımı yerine getirmiyorduk. Yalnız şunu çok iyi biliyorduk ki, kendimizi biraz toparladıktan sonra bugünlerin acısını bizden çıkaracaklardı. Bazen arkadaşlara espri yapıyor, "Bugünlerin kıymetini bilin, yarın çok geç olabilir" diye takılıyordum.

Askerler kendilerine göre emirler yağdırıyorlardı:

"38 numaralı hücre, rahat, hazır ol, İstiklal Marşı üçüncü kıta..."

Ama biz bu komutlara olumlu veya olumsuz hiçbir tepki vermiyorduk.

Hücredeki tüm eşyaları dağıtıyor, çiğneyip gidiyorlardı. Artık korkmuyordum ama provokasyona da gelmek istemiyordum. Sigarayı yasakladıkları yetmiyormuş gibi, ziyaret ve havalandırma yasağı da koydular. Arkadaşların büyük çoğunluğu, iki aydır ziyaretçisiyle görüşemiyordu. Ailelerin çok büyük acı çektiklerini duyuyorduk. Hiç kimse ne halde olduğumuzu bilmiyordu. Ancak mahkemeye çıkanlardan haber alabiliyorduk.

Hücreler arasında konuşmalar yasaktı ama biz bu yasağa da uymuyorduk. Nöbetçiler çıldırıyordu. Diğer koğuşlardaki ve hücrelerdeki tutuklulara, her istediklerini yaptırıyorlardı ama bize hiçbir şey yaptıramıyorlardı. Bazen coplarıyla kapılara saldırıyor, kapıyı copluyorlardı.

Artık günleri saymaya başlıyorduk. Kaçıncı gün saldıracaklarını merak ediyorduk. Bugün, Tecrit 1-Arka'ya getirilmemizin sekizinci günüydü.

Sonunda yaptırımlara başladılar.

Sabah sayımında marş söylememizi istediler.

Reddettik.

Haydar'a doğru cop salladılar ve Haydar kendisine sallanan copu tuttu.

Haydar'ı dışarı çıkardılar ve acımazsıca vurmaya başladılar. Dayanamayarak hücre kapısına yöneldim. Parmaklıklara sarılıp slogan atıyordum:

"Kahrolsun işkence, kahrolsun zulüm!"

Hücre kapısını coplamaya başlamışlardı.

"Beni de çıkarın" diye haykırıyordum.

Gardiyan kapıyı açtı ve beni de dışarı aldılar.

Haydar ile beni, koridorda öldüresiye dövüyorlardı.

Askerlerin başında Tuna Yüzbaşı vardı.

Dayaktan sonra bizi tecride koymadılar. Kollarımızdan sürükleyerek daha önce hiç görmediğimiz bir bodruma indirdiler.

Tutuklular arasında "ölüm hücreleri" diye anılan yeni yeraltı hücreleri inşa ettiklerini duyuyorduk; burası, o hücreler olmalıydı. Bodrumda sıra sıra demir kapılar vardı. Kapılarda hiçbir delik yoktu. Büyük bir şangırtıyla kapıyı açtılar ve beni içeriye iteklediler. İçerisi zindan gibiydi.

Tabutluk

İçeri girdiğimde bambaşka bir şeyle karşı karşıya olduğumu gördüm. Burası hücre değil, bir tabutluktu. Bir metre eni, bir metre boyu vardı. Zamanla gözüm karanlığa alışarak kapı altında çizgi gibi bir yerden sızan ışıkla hücreyi incelemeye çalışıyordum. Tavanı oldukça yüksekti. Sağa sola bir adım dahi atamıyordum. İçerisi karanlıktı. Tuvalet ihtiyacını karşılamak için plastik bir ördek vermişlerdi. Büyük ve küçük çişimi yapmak için.

Küçük bir bidonda su vardı. Neyse ki suyu düşünmüşlerdi. Temizlik konusunda çok titizdim. Daha doğrusu, ortaokuldan beri temizlik fobim vardı. Burada zorlanacağımı düşünüyordum. İçimden bir ses, "Alışırsın; bunca dayağa, işkenceye dayandın, buna haydi haydi dayanırsın" diyordum.

Dayanacaktım, başka çarem var mıydı? En azından şimdilik böyle düşü-

nüyordum. Bu zamana kadar, onların istediği gibi bir tutuklu olmadım, bundan sonra da olmayacaktım. Beni dövebilirler, bana işkence yapabilirlerdi ama benim kimliğimi ve kişiliğimi yok edemezlerdi. Onlar bana rahat yüzü göstermediler, ben de onları rahat ettirmeyecektim.

Bana vurdukları her cop onların yakalarını bırakmayacaktı. Uykularını kaçıracaktım. Belki de çocuklarını kucaklayıp severken, eşleriyle sevişirken, bana yaptıkları işkence akıllarına gelecekti. Belki de uykularında, rüyalarında, bana yaptıkları işkenceyle uyanacaklardı.

Şunu çok iyi biliyordum ki bizim direnme azmimiz karşısında etkileniyorlardı. "Bunlar nasıl insanlar" diye şaşırıyorlardı. Bunca işkenceye rağmen geri adım attıramamalarını akılları almıyordu. Onlar istemeseler de bize yaptıklarından dolayı biz onların hayatının bir parçasıydık artık. Üstelik bizden korktukları kesindi. Korkuyorlar ve korkmaya devam edeceklerdi.

Gözlerim tabutluğa alışmaya başladı. Kapıyı yumrukladım ve Haydar'a seslendim.

Haydar, "Ben buradayım" diye cevap verdi.

Tabutlukta hayat

Zemin betondu; yerde battaniye veya herhangi bir tahta parçası yoktu. Betona oturdum. Çişim geldiğinde ördeğe işedim. Tabutluğun içini ağır bir çiş kokusu sardı. Birkaç saat sonra kokuya alıştım.

Koridordaki nöbetçi ışığı söndürdü ve tabutluğun içi zindan gibi karanlık oldu. Uyumaya karar verdim. Yere oturdum ve ayaklarımı uzattım. Ayaklarım karşı duvara çarpıyordu. Uzun süre aynı pozisyonda kalmak yoruyordu. Yana kıvrılıp anne karnındaki bebek gibi yattım. Dizlerimi göğsüme doğru çektim, iyice büzüldüm. Uykuya dalmak bir hayli zordu. Gece bir ara ayağımı uzatmaya çalışıyordum ama ayağımın duvara çarpmasıyla uyanıyordum.

Sabaha doğru üşüdüm. Isınmak için hareket etmeye karar verdim. Doğrulup ayağa kalktım. Müthiş bir sessizlik vardı. Yerimden saymaya ve nefes nefese kalıncaya kadar zıplamaya başladım. Kapı altından minnacık da olsa bir ışık belirdi. Bu sızan elektrik ışığı değildi. Koridorun, aşağıdan yukarıya bakan penceresinden gelen ışık olmalıydı. Sabah olduğunu hissediyordum. Biraz sonra kapı açıldı. Bir asker, elinde büyük bir tenekeyle karşımda duruyordu. Önce bu duruma bir anlam veremedim.

Asker, asık bir suratla bana baktı ve sertçe "Pisliğini boşalt" dedi.

Anlamadım. Ördeği işaret ediyordu. Tiksinerek, ördeği tenekenin içine boşalttım. Asker de az geride koku almamak için burnunu tutuyordu.

Tabutluğun kapısı kapandı. Şimdi de Haydar'ın tabutluğunun kapısını açıyordu. Yüzümü yıkamak istedim. Elime suyu döküp yüzüme çarptım fakat tabutluğun içerisi ıslanıyordu.

On beş dakika sonra kapı tekrar açıldı. Aynı asker karşımda, karavanayı yere bırakmıştı. Eli burnundaydı. Bir bütün ekmekle bir tabak çorba verdi ve kapıyı tekrar kapattı.

Kapı açılıp kapandıkça, gözüm içerisini görmekte zorlanıyordu. Bir aydınlık bir karanlık olunca, karanlığa alışmak bir hayli zaman alıyordu. Çorbayı dökmemek için yerimden kıpırdamıyordum. Gözüm karanlığa alışınca ekmeği parçaladım ve çorbayı içmeye başladım. Çorbayı son damlasına kadar içtim. Tabağı yıkama şansım olmadığı için çorba bulaşığını ekmekle iyice sıyırdım ve bir kenara yerleştirdim. Bir metrekarelik alana, bidon, ördek ve tabağı koyunca, benim hareket alanım iyice kısıtlanmıştı.

Bir saat kadar sonra, büyük çişim geldi ve ördeğin üzerine oturdum. Hücre içini müthiş bir koku sardı. İnsanın kendi çişinin kokusu olmasına rağmen çok kötü bir koku! Epey bir süre sonra o kokuya da alıştım.

Haydar ile konuşmak istiyordum ama nöbetçi durmaksızın kapıyı coplamaya başlamıştı. Gürültüden ne benim söylediğim ne de Haydar'ın söylediği anlaşılıyordu. Birbirimize sadece, cümle başlangıcındaki kelimeleri duyurabiliyorduk. Nöbetçiler, sesimizi duyduğu anda kapıları coplamaya başlıyorlardı.

Asker "Yasak" diyor, başka bir şey demiyordu.

"Ya git kardeşim, ben senin yasağını tanımıyorum" diyordum, o hiç durmadan kapıya vuruyordu. Neyse ki biraz sonra nöbet değişimi oldu ve yasakçı nöbetçi, nöbeti bir başka askere bıraktı. Yalnız bizim yasakçı giderken, yeni nöbetçiyi de tembihliyordu: "Bunları birbiriyle konuşturma." Biz bu duruma aldırmadık ve konuşmaya devam ettik. Nöbetçi, arada bir olanca kuvvetiyle kapıya vuruyordu ve ileri doğru adımlıyordu. Ama hücrelerimizden gelen kokuya uzun süre dayanacaklarını sanmıyordum. Biraz uzaklaşıyorlardı az sonra. Sabah tuvaletinden ve kullandığım sudan dolayı, ördek nerdeyse taşmak üzereydi zaten.

Öğle yemeği geldi. Kapı açıldı. Karavana dağıtan askerin bir eli kepçede diğer eli burnundaydı. Kokudan burnunu kapatıyordu.

Yüzüme büyük bir öfkeyle bakıyordu.

"Komutanlarınızın sayesinde bu kokuyu kokluyorsunuz" dedim. Asker anlamsızca gözlerime baktı. O zaman fark ettim ki gözleri, ölü balıkgözüne

benziyor, hiçbir yaşam coşkusu yoktu, mutsuz olduğu yüzünden belli oluyordu.

Karavanada ıspanak ve makarna vardı. Tek tabak verdikleri için asker, ıspanağın üzerine makarnayı boca ediyordu. Bu tabutlukta zaman geçmediği için insan hem çabuk acıkıyor hem de yemek insana bir meşgale gibi geliyordu. Yemeği kaşıklamaya başladım. Her iki yemeği de tuzla doldurmuşlardı. Aç olduğum için mecburen yiyordum. Başlangıçta, neden bu kadar tuz attıklarına bir anlam veremiyordum.

Birkaç dakika sonra yemeğe bu kadar tuz atmalarının nedenini anladım. Susayıp su içmemizi ve her dakika işememizi, ördekteki pisliğin tabutluğa taşmasını istiyorlardı. Susasam da ördekteki pislik tabutluğa dolsa da üstüm başım bok olsa da bu yemeği yiyecektim. Çünkü açtım.

Çişe direnmek dayağa direnmeye benzemiyor

Yemeği yedim ve üzerine kana kana su içtim. Karnımda şişkinlik belirdi. Epey bir süre çişe direndim. Çişe direnmek, dayağa direnmeye benzemiyordu. Bir süre sonra işemek zorunda kalıyordum. Ördek iyice dolduğu için bu defa da yere işiyordum. Hücrenin her yanını çişimle ıslanmıştı. Yerler ıslak olduğu için dikiliyordum. Birkaç saat sonra, beton birazcık olsun ıslaklığı alınca popomu yere koyup ayaklarımı duvara doğru diktim. Dik kenar üçgenden farkım kalmadı.

Akşam yemeği geldi. Yine karavanayı dağıtan asker bir eliyle burnunu tutuyor, bir an önce yemeği verip kapıdan uzaklaşmak istiyordu. Bu kez bir tane de tabak getirmişti. Tabağı, büyük bir ihtimalle, bizim tecritteki arkadaşlardan aldılar. Yemekte kuru fasulye ve bulgur pilavı vardı. Buraya geleli iştahım açıldı. Karavanacıya "Yemeği fazlaysa koy" dedim ama o, sadece bir kepçe verdi. Yüzüme dahi bakmıyordu. Kapı kapandı. Büyük bir iştahla yemeği kaşıklamaya başladım. Nazım'ın dediği gibi ekmeği "son lokmasına kadar" yiyordum. Tabakları iç içe, ördeğin tam zıt istikametindeki köşeye yerleştirdim.

Bizi burada kaç gün tutacaklarını bilmiyordum. Çok da umurumda değildi. Arkadaşlardan uzak kalmak zordu ama olsun, direnecektim.

Ağlamak istiyorum

Yukarılardan sayım mangasının ayak sesleri geliyordu. Merdivenlerden hışımla iniyorlardı. Kapı açıldı, tiksinerek geri çekildiler ve hızla kapıyı kapattılar. "Battaniye verin" diye bağırdım ama duymazlıktan geliyorlardı.

Hiç zaman geçmiyordu. Bildiğim tüm şiirleri, kendi duyacağım bir sesle okuyordum.

Babam aklıma geliyordu. Ak saçı, aksakalıyla günlerce cezaevi kapısında bekletmişlerdi adamcağızı. Açlık grevindeyken, gözlük başçavuş iki kere babamın ziyarete geldiğini ve açlık grevini bırakırsam, görüşme yaptıracağını söylemişti ama ben reddetmiştim. Büyük bir ihtimalle, hiçbir haber alamadan köye geri dönmüştür. Ya annem, o nasıl dayanıyor bu duruma bilmiyordum. İçim sızlıyor, yüreğim parçalanıyordu ama yapabilecek hiçbir şeyim yoktu.

Ağlamak istiyordum. İçime doğru akan gözyaşlarım, isteğime daha fazla dayanamadı ve ayakkabılarımın üzerine şıp diye damladı. İçimden hıçkırarak ağlamak geçiyor ama bu zalimler hıçkırıklarımı duymamalı! Ağladığım duyulmasın diye peş peşe öksürdüm. Zor da olsa kendimi toparlayarak gözyaşlarımı gömleğimin ucuna sildim.

Uyumak ve her şeyi unutmak istiyordum. Yere oturdum ve uykuya daldım.

Tabutlukta 3. gün. Beni burdan çıkarmazlar

Bugün, tabutluğa getirilişimizin üçüncü günüydü. Diğer arkadaşları merak ediyordum. Bizden sonra, onlara neler yaptılar bilmiyordum ve daha uzun bir süre de bilebileceğimi sanmıyordum.

Bu adamların, beni buradan çıkaracaklarına dair hiçbir umudum yoktu. "Niye çıkarsınlar ki" diye düşünüyordum. Benim bu durumumdan, sadece direnen arkadaşların haberi vardı. Onların da dışarıyla bağlantısı yoktu. Bağlantısı olsa ne olurdu ki? En fazla ailelerine veya avukatlarına haber verirlerdi. Aileler, avukatlar, herkes korkuyordu. Kaldı ki benim avukatım dahi yoktu. Ailem, bana yüzlerce kilometre uzaktaydı. Hiç kimse, bu adaletsizliğin, hukuksuzluğun, vicdansızlığın neden yapıldığını sormuyordu. Herkes, sus pus olmuştu.

İnsan bir kez korkuya teslim olursa, korkunun girdabına girerse, hem kendine hem diğer insanlara hem de çevresine öylesine yabancılaşıyordu ki duyarsızlık had safhaya çıkıyordu. İnsanlar korkunun tutsağı olmuştu. Halbuki korku, onlara onursuzca sefil bir hayattan başka bir şey sunmuyordu. Cuntacıların istediği, tam da bu değil miydi? İnsanları korkuyla teslim aldıktan sonra, egemenliklerini sürekli kılmak için her türlü adaletsizliği yapıyorlardı. Toplum üzerinde hegemonyalarını kurup, ötekini düşman veya vatan haini ilan ettikten sonra işkence yapmak, dövmek, idam etmek, onlar için meşruydu artık. Öteki vatan haini damgası yedikten sonra, kendileri "vatansever" olarak her şeyi yapmaya muktedirdi.

Birilerinin çıkıp, "Esas vatan haini, bu ülkenin gençlerini baskı, dayak, iş-

kence ve ölümle yok ederek toplumu tahakküm altına alanlardır" diye haykırması gerekiyordu.

Bizleri, anayasayı "tebdil, tağyir, ilga"dan yargılayanlar, parlamentoyu kapattılar. Anayasal düzeni ortadan kaldırarak, kendi diktatörlüklerini egemen kıldılar. İşkence yapıyorlar, idam ediyorlar, insanları sokak ortasında kurşunluyorlar, "Asmayalım da besleyelim mi" diyorlardı. Bu kadar fütursuzca davranmalarının nedeni, toplum üzerinde yarattıkları korku olsa gerekti. Meydanlara çıkıp, parlayan apoletlerinden yansıyan güneş ışıklarıyla halkın gözünü boyuyorlardı.

Sevgili Erdal Eren'in nüfusa bir yaş büyük yazıldığı açığa çıkmasına rağmen yaş tespitine bile gerek görmeden, on yedi yaşında idam ettiler. Birilerinin çıkıp, "Siz katilsiniz, siz işkencecisiniz, siz insanlık düşmanısınız" demesi gerekiyordu. Bu katillere, bunu söylemek çok mu zordu? Nasıl olsa bizleri yok etmiyor muydu bu eli kanlı katiller? Kaybedecek neyimiz kaldı? Ölüm, elbette ürkütücüydü ama aşağılanarak ölmek, ürkütücü olmaktan öte, tiksinti vericiydi. Bu düşünceler, direnme azmimi bin kat daha artırıyordu.

Kapı açılıyor, bir asker elinde tenekeyle ördekteki pisliği boşaltmamı bekliyordu. Yüzüne bakılırsa, bana karşı öfkeliydi. Eliyle ağzını ve burnunu kapatıyordu. Aslında bu durumdan ben de utanıyordum. Bana bu muameleyi reva görenler, sözde bu vatana hizmet ettiğini söylediği gencecik askerlere bok taşıtıyorlardı. Acaba bu askerler, bu durumu sorguluyorlar mıydı?

Sanmıyordum. Yüzlerindeki ifadeye bakılırsa, bu askerler de esas suçlu olarak bizi görüyorlardı. Ördeği boşalttım. Görüntüsü insanın midesini bulandırıyordu. Nöbetçi, öfkeyle kapıyı kapattı ve beni yalnızlığımla baş başa bıraktı.

Ördeği boşalttım, şimdi büyük çişimi yapabilirdim. Temizlik takıntımı üzerimden atmam gerekiyor, yoksa ördek hemen doluyordu. Ne kadar az su kullanırsam o kadar iyiydi. Ertesi sabaha kadar idare etmek zorundaydım. Ördek dolmamalıydı. Suyu çok az kullanıyordum. Her an bulaşıcı bir hastalığa yakalanabilirdim. Hücre yeraltında olduğu için her yanda rutubet vardı. Elime su döküyor ve tabutluk içerisine dağıtıyordum. Havlu veya bez parçası benzeri bir şey yoktu. Islak elimi pantolonuma sildim. Haydar'ın pek sesi çıkmıyordu. Nasıl olduğunu sordum. İyi olduğunu söyledi. "Ben de iyiyim" dedim.

Öğle yemeği geldi. Nohut ve pilav var. Yemeğin tuz çorağından farkı yok. Yemeğin sonuna doğru, nohut büyüklüğünde bir taş dişime rastladı ve bir dişim kırıldı. Yine de yemeye devam ediyordum. En son bulgur tanesini de mideye indirdim.

Günlerdir sigaram yoktu. Vermiyorlardı. Bir sigara olsa ne güzel olurdu! Yemek sonrası uyku bastırdı ve uyudum. Saat yok. Ne kadar uyuduğumu bilemiyordum. Zamanı kestirmek zordu ama akşam yakın olmalıydı. Ayağa kalktım, volta atmak istiyordum. Bir adım öne, bir adım geriye doğru gidip geliyordum. Burnum neredeyse duvara değecekti. Dakikalarca ileri geri oyalanıyordum.

Kapı yine açıldı ve akşam yemeği geldi. Karavanada yeşil mercimek ve makarna vardı. Makarna makarnadan başka her şeye benziyordu. Top top hamurları karavananın içine doldurmuşlardı. Şimdilik fazla iştahım yok ama sonra yemek üzere bir kenara bıraktım. Kim bilir yemeğe neler ilave ediyorlardı? İçine herhangi bir ilaç atabilirler, tükürebilirler, işeyebilirlerdi; bunlar her şeyi yapabilirdi.

Midem bulandı. Su içmek için bidonu kafama diktim ve bu düşüncelerden uzaklaşmaya çalıştım.

Zaman kavramı yok oluyor

Benim için zaman kavramı önemini yitirdi artık. Sabah, öğle ve akşamı ancak karavana saatlerine göre, geceyi ise sessizlikten anlayabiliyordum.

Sayım mangasının ayak sesleri geliyordu. Epey bir süre sonra kapı açıldı ve binbaşı karşımda alaycı bir ifadeyle dikildi. Gözlerinin içine doğru sertçe bakıyordum. Gözlerini gözlerimden kaçırdı ve arkasını dönüp uzaklaştı.

Kapı kapandı. Bağdaş kurup yemeği kaşıklamaya başladım. Yemek buz gibi soğuk olmasına rağmen iştahım yerindeydi. Kaşığı tabağın içerisinde gezdirdim, kum taneciklerinin cızırtısı dişlerimi kamaştırdı. Yemeğe kum ve tuz karıştırmışlardı. Kaşığı pek dibe daldırmadan yüzünden kaşıkladım. Tabakta kalan kumlu yemek artığını ördeğe boşaltıp suyla çalkaladım. Ördeğin dolu olmasına aldırmadan işiyordum. Ördek ağzına kadar doldu, taştı taşacak. Gece çişim gelirse, tabutluğun içine yapmaktan başka çarem yoktu.

Her tarafa sessizlik hakim olduğuna göre, saat epey ilerlemiş olmalıydı. Tabutluğa yerleştirildiğimizden bu yana dayak atmadılar. Bu kadar cezanın yeterli olacağını düşünmüş olmalılardı. Gece boyunca onlarca kez uyandım. Sabaha yakın iyice sıkıştım. Altıma kaçıracaktım. Daha fazla dayanamadım ve tabutluğun içerisine işedim. Duvarlar bile ıslandı. Aynı noktaya işememeye çalışıyorum ki sidik bir noktada birikmesin ve dağılsın. Artık burnum çok fazla koku almıyordu.

4. gün. Tabutlukta arama var!

4. gün, kapı büyük bir gürültüyle açıldı. Elinde tenekeyle pislikleri toplayan asker kapıda bekliyordu. Tenekeyi tekmeleyerek kapıya doğru bırakıyordu. Ördek tıka basa doluydu. Sağa sola dökmemek için çok yavaş hareket ediyordum. Ayağımı yerden sürüyerek kapıya çıktım ve ördeği tenekenin içerisine boşalttım. Askerin pislikten midesi bulandı ve öğürerek koridora doğru kaçtı.

Nöbetçi, "İçeri gir" uyarısı yaptı ve içeri girdim.

Biraz sonra karavana geldi. Adına çorba denemeyecek kirli bir su. Bulgur çorbası.

Karavanacı, bugün insaflı davrandı ve tabağımı iyice doldurdu. Görüntüsünün bozukluğuna rağmen çorbayı büyük bir iştahla yedim.

Biraz sonra sayım mangası, yürüyüş kararları sayarak gelmeye başladı. Basamaklardan indikleri ayak seslerinden belli oluyordu. Artık hiçbir korku hissetmiyordum. Bundan daha kötüsü ne olabilirdi ki korkayım? Ellerimi arkada birleştirip göğsümü gerdim. Kapı büyük bir gürültüyle açıldı.

Sayım çavuşu "Çık dışarı" diye bağırdı.

Koridora çıktım.

Arama yapacaklardı. Bir metrekarelik alanda neyin aramasını yapacaklardı bilmiyorum. Zaten içeride tuvalet ihtiyacı için kullandığım ördek, iki tabak, bir kaşık ve küçük bir bidon su vardı. Koridorda duvara dönmemi istediler. Duvara dönmeyeceğimi söyledim. Anında tuş ettiler. Kürt onbaşı tam tepe noktamdaydı. Tabutluğun önündeki koridorda yere yıkarak dövmeye başladılar. "Kahrolsun işkence, kahrolsun zulüm" diye slogan atıyordum. Benim sloganımın ardından Haydar da slogan atmaya başladı. Bazı askerler tabutluğun sac kapılarını copluyordu. Slogan sesleri onları rahatsız ediyordu. Beni tekrar sürükleyerek tabutluğa attılar. İçeri giren askerlerden bir tanesi, bilinçli veya bilinçsiz tabağa basmış ve kırmıştı. Neyse ki tabağın diğeri sağlam duruyordu. Sağlam olanla sulu yemek, kırık olanla kuru yemek alacaktım.

Haydar'ın tabutluğunu açtılar. Birkaç dakika sonra da Haydar'ı dövmeye başladılar. Bu kez ben içeride, Haydar dışarıda slogan atıyorduk. Bir süre sonra tabutluğu terk ettiler. Vücudum yine sızlıyordu. Betondan kalkmayarak uzun süre yattım. Çıplak beton üzerine uzun süre yatmaktan yanlarım ağrıyordu. Ayağa kalkıp ileri geri adımlar atarak volta attım. Tuvalet ihtiyacımı giderdim. İyice kirlendiğimi hissediyor ve kaşınıyordum. Elimi kafama attığımda, tırnak aralarımın kirle dolduğunu görüyordum. Göğsümü ovaladığımda top top kirleri yuvarlıyor ve misket gibi fırlatıp atıyordum.

Öğle yemeği için kapı açıldı. Patates ve pirinç pilavı var. Önce patatesi, ardından kırık tabağı birleştirerek pilavı aldım.

Karavanacı "Niye kırdın ulan tabağı?" dedi.

"Arkadaşların kırdı" diye cevapladım.

"Yalan söyleme ulan" diye söylendi.

"Siz insan değilsiniz" diye bağırdım.

Kepçeyle bana vurmak istiyordu. Bakışlarımdan ürkerek geri çekildi ve kapı kapandı.

Bugün doymuyordum, kalan ekmeğin hepsini yedim. Akşama sade yemekle yetinecektim. Tabaklarımı tertemiz sıyırıp yerlerine koydum. Yediklerimi eritmem lazım. Ayakta bir ileri bir geri sallanıyordum.

Buradan çıkma umudum yoktu. Çok önemsemiyordum da. Alıştım buraya. Hiç olmazsa kafamı dinliyordum. En azından, diğer koğuşlarda söylenen marşları, dayak seslerini duymuyordum. Aslında yukarıların gürültüsü zaman zaman geliyordu ama ne söyledikleri anlaşılmıyordu. Tabutlukta olmama rağmen psikolojik olarak rahattım. Sadece, yukarıda, tecritte kalan arkadaşları merak ediyordum. Onların da bizi merak ettiklerini biliyordum. Haydar'a sesimi duyurmak için bağırmak zorunda kalıyordum. Dışarıda nöbetçi olduğu için rahat konuşamıyorduk. Havadan sudan şeyler konuşuyorduk çoğunlukla.

Akşam yemeği geldi. Kuru fasulye ve makarna. Kapı kapandı. Yemeği soğutmadan yedim. Artık günleri saymayacağım. Günleri saydıkça, zaman geçmek bilmiyordu. Kafamı başka şeylerle meşgul ediyor, burada kaldığım süreyi unutmak istiyordum ama bir türlü unutamıyordum.

Günler günleri kovaladı...

Günler günleri kovaladı ve nihayet, yirmi bir gün sonra, bir öğle vakti tabutluğun kapısı son kez açıldı. Haydar ile birlikte tabutluktan çıkarıldık. Işığa bakmakta bir hayli zorlanıyordum. Koridorlardan geçirip eski yerimize, Tecrit 1-Arka'daki hücremize yerleştirdiler. Bülent ve Mehmet ile birbirimize sarıldık. Diğer hücredeki arkadaşlar, nasıl olduğumuzu sordular. Nöbetçiler "Konuşamazsınız" diye bağırıyordu ama biz onları dinlemiyorduk.

Arkadaşlara, başımızdan geçenleri anlattık. Yakın bir zamanda, kendilerinin de bu tabutlukların ziyaretçisi olabileceklerini hatırlattık. Bülent de her akşam ve sabah bir bahane bulup kendilerine dayak atıldığını anlattı.

Her tarafımız kir içindeydi. Yıkanma önceliğini ben aldım. Sıcak su akıyordu, hemen yıkanmak için harekete geçtim. Çabuk olmam lazımdı ki su

kesilmeden Haydar da yıkanabilsin. Bülent, iç çamaşırlarından bir tanesini bana verdi. Çabucak yıkandım ve sırayı Haydar'a bıraktım.

Tabutlukla tecrit hücreleri kıyaslandığında, tecritler beş yıldızlı lüks otel gibi geliyordu şimdi. Yirmi bir gündür yatak yüzü görmemiştik. Yatağa uzandım, öylesine rahat ki!

Hâlâ gözlerim ışığa alışamamıştı. Yirmi bir gün karanlıktan göz aydınlığa hemen alışamıyordu. Birbirimizi özlemiştik. Onların yanında kendimi güvende hissediyordum. Akşam yemeğine kadar sohbet ettik. Bülent, arada bir sarılıp yanaklarımdan öpüyordu beni.

Tabutluğa göre hücre 5 yıldızlı otel

Nöbetçiler, yemek düzeni almamız konusunda uyarıyordu. Salata yaptık. Salatalığın kokusu hücreye yayılıyordu. Nihayet karavana dışında bir şey yiyecektim. Yemek dağıtılıyordu. Karavanayı dağıtan asker, "Fazlasını isteyen var mı?" diye bağırdı. "Biz alabiliriz" diye seslendim. Doymak bilmiyordum.

Karavananın ardından çay geldi. Çaydan başka her şeye benzeyen bu sarımtırak suyun tadı bile bir başka geliyordu. Üç hafta sonra ilk defa sudan başka bir şey içiyordum.

Bu arada nöbetçiler değişmişti. Yeni gelen nöbetçiler, sessiz, sakin birilerine benziyordu. Nöbetçi, hücrenin önünden geçerken hücre kapısına iyice yaklaştı, birisini gözetler gibi ön tarafa baktı ve parmaklıklar arasından içeriye bir sigara paketi attı. Birinci sigarası. Önce, bu duruma bir anlam veremedim. Şaşırıp kalmıştım. Daha sonra, bir arkadaşın bu sigara işini örgütlediğini öğrendim. Kırk beş gündür sigara bize yasaktı. Mahkemeye çıkanların ara sıra ceketlerinin iç cebini delerek astardan içeriye atarak getirdikleri sigara dışında sigara içemedik.

Nöbetçi, kokusu ortalığa yayılırsa, sayım mangasının ve komutanlarının dikkatini çekeceğini, bu nedenle sigarayı sayımdan sonra içmemizi istiyordu. Biz de sigara keyfini sayımdan sonraya erteledik.

Sayım mangası, yeri göğü inleterek geldi.

Çavuş cırtlak sesiyle bağırıyordu: "Tecrit 1-Arka."

Hiç kimseden ses çıkmadı.

Çavuş komutunu tekrarlıyordu: "Tecrit 1-Arka."

Yine hiç kimseden bir ses çıkmadı.

Askerler hücrelere daldı. Ellerimiz arkada, önümüz duvara dönüktü. Hücre içerisindeki eşyaları arama bahanesiyle dağıtıyor, parçalıyorlardı. Olay çıkarmak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Provokasyona gelmiyor, yap-

tıklarına sadece seyirci kalıyorduk. On, on beş dakika aramadan sonra hücreleri terk ettiler.

Bu akşam hiç kimseye dokunmadılar. Şaşırmıştık. Sayım mangası, şu anda Tecrit 1-Ön'de sayım alıyordu. Her hücreden değişik marş sesleri geliyordu. Karmakarışık bir ses ve bu sese eşlik eden cop sesleri kulaklarımı zonklatıyordu. Anlaşılan, düşük sesle marş söyleyen devrimcileri dövüyorlardı. Sayım sona erdi.

"Yat" komutu verildi ama biz komutlara uymadığımız için aldırmadık. Zaten, şu anki nöbetçiler bizlerle hiç uğraşmıyorlardı.

Sigarayı sakladığımız yerden çıkarıp bir tane yaktık. Önce Bülent bir fırt çekip bana veriyor, ben bir fırt çekip Haydar'a veriyordum. Mehmet sigara içmiyordu. Sigara elden ele dolaştığı için arka kısmı ateş gibi oluyordu. Sigarayı ekonomik kullanmak zorundaydık. İki aydır ilk içtiğim sigara olduğu için başım dönmeye başladı ve müthiş keyiflendim. Yatakların üzerinde oturup sohbet ettik. Mehmet üst ranzada, Haydar alt ranzada, Bülent ve ben de yere yatak serdik. Yirmi bir günlük beton yatağın ardından, bu yataklarda yatmak beni oldukça rahatlattı. Beton sanki yanlarımı çürütmüştü. Uykuya dalmakta gecikmedim. Yatak öylesine rahat geldi ki sabaha kadar hiç uyanmadan uyumuşum.

Sabah nöbetçilerinin "Koğuş kalk" uyarısıyla uyandım ama onları pek ciddiye almadım.

Nöbetçiler oldukça saldırgandı. Bizleri rahatsız etmek ve ayağa kaldırmak için hiç durmaksızın kapı parmaklıklarını copluyorlardı. Bu gürültüde uyumak imkansızdı. Ayağa fırladım ve onlara kurallara uymadığımızı tekrar anlattım. Tabii ki onlar için bir şey fark etmedi.

Durmadan kapıları copluyor ve "Kalkın ulan" diye bağırıyorlardı. Nöbetçiler, bizleri uyutmamakta kararlıydı. Hep birlikte kalktık ve yataklarımızı düzelttik.

Asker, "Çorba düzeni al" diye komut veriyordu ama biz çorba almak istemiyorduk. Kahvaltı yapacaktık. Peynir, zeytin ve reçelimiz vardı. Çorbanın ardından gelen çaydan birer bardak çay aldık ve kahvaltıya oturduk.

Nöbetçiler, "Eğitim düzeni al" diye bağırmaya başladı. En sonunda patladım ve bağırmaya başladım. Hiçbir kurala uymak istemediğimizi ve eğitim yapmayacağımızı, gerekirse nöbetçi subayını çağırmasını söyledim ama nöbetçi, "Sen ne diyorsun ulan?" diye hücre kapısından bana doğru copunu sallıyordu. Hücre kapısı açık olsa nöbetçi beni parçalayacaktı.

Nöbetçi, bizlere eğitim yaptırtamayacağını anlıyordu. Sert bir dille "İyi,

sayımda görüşürüz" diye tehditler savurarak hücre önlerinde dolaşmaya başladı. Bizim hücrenin önünden geçerken de ikide bir "görüşürüz" dercesine kafa sallayıp beni kışkırtmaya çalışıyordu.

Bu sabah sayımda dayak atılacağını kestirmek zor değildi.

Uymuyoruz, uymuyoruz, uymuyoruz

Saat dokuza doğru, sayım mangası Tecrit 1-Arka'ya geldi. Komutlar peş peşe geliyordu ama kimse bu komutları dikkate almıyordu. Gardiyan, hücre kapılarını sırayla açtı. İçimden bir ses "Dayağa hazır ol" diyordu. Dayağa hazırdım. Artık onların dayağından çok fazla korkmuyordum. Dayak yiye yiye, korka korka korku duvarını aşmıştım. Zaten dokuz aydır her gün öldüresiye dövüyorlardı.

Bizim hücrenin kapısı açıldı. Sayım çavuşu ve birkaç tane asker daha hücreye girdi, sağı solu karıştırmaya başladılar. Gözlerim üzerlerindeydi. Bir bahanesini bulup bana çatacaklarını biliyordum. Hücre içerisindeki tüm eşyaları dağıtıyorlar ve ayaklarıyla eziyorlardı. Bir an içimden bağırmak geldi ama kendimi frenledim. Diğer hücrelerin kapıları kapanıyordu. Askerler, tam bizim hücreden çıkmak üzereyken, sayım çavuşu gömleğimden tutup beni dışarıya doğru çekiştirdi. "Bırak yakamı" dedim.

Çavuş, "Nöbetçiye neden karşı geldin" diye soruyordu.

"Ben sizin hiçbir kuralınıza ve komutunuza uymuyorum" diye cevapladım.

Beni çekerek dışarı çıkardılar ve hücre kapısını kapattılar. Koridorda tek başıma, askerlerin arasındaydım. Aniden her yanımdan coplamaya başladılar. Olanca gücümle, "Kahrolsun işkence, kahrolsun zulüm" diye slogan atmaya başladım. Aynı anda Tecrit 1-Arka'daki arkadaşların hepsi bu slogana katıldılar. Acımasızca her yanımı coplamalarına rağmen bu slogan sesleri tüm acımı azaltıyordu. Sanki hiçbir acı duymuyordum. Döverek ve sürükleyerek havalandırma boşluğuna çıkardılar.

Tuna Yüzbaşı karşıma dikilmişti. Askerlere "Bırakın" diye emir veriyordu.

Askerler beni bıraktılar ve kollarımdan tutarak ayağa kaldırdılar. Esas duruş göstermemi bekliyorlardı. Esas duruşa geçmedim.

Yüzbaşı Tuna sinirleniyordu. Yüzünün rengi kıpkırmızı olmuştu. Askerlerin karşısında beni yola getirememesi onu daha da kızdırıyordu.

Askerler kolumdan sıkı sıkıya tutmuştu.

Yüzbaşı, suratıma sağlı sollu iki tokat patlattı.

Slogan atmaya devam ediyordum.

Yeniden yere yıktılar. Her tarafımı coptan geçiriyorlardı. Tecrit 1-Arka'dan hâlâ slogan sesleri geliyordu. Dayak sona erdi ve beni sürükleyerek hücreme attılar.

Onca dayağa rağmen direnişin yarattığı psikolojiden dolayı mutluydum. Tüm tecrit, tek yürek tek yumruk olmuştu.

Diğer hücrelerdeki arkadaşlar, nasıl olduğumu soruyorlardı. İyi olduğumu söyledim.

Nöbetçi, sırıtarak hücre önünden geçiyordu. Sanki büyük bir marifet yapmış gibi, yüzüme bakıyordu. Dudaklarımın arasından tek bir sözcük döküldü: "Zavallısın."

Tabii o, bunu anlamadı, aynı sırıtmasına devam etti.

Arkadaşlar, sigara konusunda bana iltimas geçiyor ve bir tane sigara veriyorlardı. Nöbetçiye çaktırmadan içmem lazımdı. Tuvalete gidip sigaranın dumanını pek fazla dışarı çıkarmadan içtim.

Öğleye doğru, sayım mangası Tecrit 1-Arka'ya baskın yapıyordu. Her hücreden bir iki tane arkadaşı alıyorlardı.

"Nereye götürüyorsunuz" diye sorduk.

Hiçbir cevap vermediler. Büyük bir ihtimalle tabutluklara götürüyorlardı. Beni ve Haydar'ı daha yeni çıkardıkları için bizi almıyorlardı. On iki arkadaşı tecritten çıkardılar. Bizim hücreden Bülent ve Mehmet'i de aldılar. Bülent ve Mehmet'i sıkı giyinmeleri için uyarıyordum.

Haydar ile baş başa kaldık. Haydar'a takılıyordum: "Yatak, yemekler ve sigara bize kaldı." Haydar gülüyordu. Tecritlerde 13 kişi kaldık. Artık nöbetçilerin çoğunluğu, kurallara uymadığımızın farkına vardı. Ama bazı askerler, sadece ortamı germek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Kurallara uymadığımızı açıkça söylememize rağmen her nöbete geldiklerinde bize sataşmak için yapmadıkları şey kalmıyordu. Başlangıçta tahammül gösteriyorduk. Kurallara neden uymadığımızı anlatıyorduk ama onlar anlamamakta diretiyordu. Hele Manisalı bir er var ki adam tam provokatördü. Doğru dürüst konuşmayı dahi beceremiyordu. Bazen ciyak ciyak bağırıyordu. Öylesine bir bakışı vardı ki gözleri sanki kurşun gibi içime işliyordu. Beni onun eline bıraksalar, mutlaka öldürürdü.

Akşam sayımında, koridora çıkmamızı istiyor, "Koş ulan" diye bağırıyorlardı. Emre itaat etmiyor ve yürüyerek koridora çıkıyorduk.

"Sağ baştan say" komutu geldi ama kimseden çıt çıkmadı. Hepimize birden saldırdılar bu sefer. Slogan atmaya başladık. Tecrit 1-Arka sloganlarla inliyordu. Slogan seslerine yüzlerce cop sesi karışıyordu. Dayak on beş dakika kadar sürdü ve düdük sesiyle sona erdi.

Üç aydır direniyoruz, ama sadece biz

1981 yılının eylül ayındaydık. Direniş, açlık grevini de eklersek üç aydır sürüyordu. Üç ay boyunca onca dayağa, işkenceye ve tabutluğa rağmen bize geri adım attıramadılar. Yalnız, bizimle birlikte açlık grevine katılan, ama koğuşta kalan arkadaşların, kurallara kısmi olarak uydukları, pasif direniş yaptıkları haberini alıyorduk.

Tabutluğa giden arkadaşları düşünüyordum ve üzülüyordum. Tabutluktaki koşullar, gerçekten çok zordu. Arkadaşları toplu olarak götürdükleri için zaman geçirmeleri daha kolay olabilir diye düşünüp biraz rahatladım.

Sayımdan sonra sırayla tuvalete gidip sigara istihkakımızı zulada içiyoruz. Bir ara nöbetçilerden bir tanesi şüphelenir gibi oldu ama üzerinde pek fazla durmadı.

Direnişin üç aydır devam etmesine, dayak atılırken "Kahrolsun işkence, kahrolsun zulüm" sloganlarını gırtlaklarımızı yırtarcasına haykırmamıza rağmen diğer koğuşlardan, tecritlerden, hâlâ en küçük bir destek veya kıpırdama yoktu.

Oralarda ölüm sessizliği sürüyordu. Bu durumu anlamak mümkün değildi. 12 Eylül öncesi, yüz binleri meydanlara toplayan, binlerce insanını çatışmada kaybeden devrimci hareketin kadrolarının bu tahakkümü kabul etmesini bir türlü aklım almıyordu. Buradaki tahakküm, öylesine bir biçim almış ki insan olarak bile görülmüyorduk Bir futbol topu gibi oynuyorlardı bizimle. Tahakküme razı olanlara dahi akıl almaz şeyler yapıyorlardı.

Her gün, en az on iki saat boyunca, ameli ve nazari adını verdikleri, idareye göre eğitim, bana göre işkence yapıyorlardı. Hücre içerisinde gülmek, konuşmak, emir komutsuz hareket etmek yasaktı. Çeşitli bahaneler bularak dayak atmak veya başka bir ceza uygulamasıyla tutukluyu bir kobay gibi kullanmak serbestti. Tutuklunun iradesini alıyorlar; onlara göre nöbetçi, bana göre birer zebani olan bu askerlere o iradeyi vererek her şeyi yapıyorlardı.

Türkiye'de neler oluyor haberimiz yoktu.

Diğer hücrelerdeki arkadaşlarla sohbet ediyorduk. Götürülen arkadaşların büyük bir ihtimalle tabutluğa götürüldüğünü anlattım ve diğerlerinin de bu sürece hazır olmasını hatırlattım.

Aylardır tek bir gazete parçası dahi görmüyorduk. Gazete yasaktı, kitap zaten yoktu. Kantinden gelen malzemeleri sardıkları, ufacık bir gazete parçası elimize geçerse onu elden ele dolaştırarak her kelimesini okuyorduk. Hiç dikkatimizi çekmeyen magazin haberlerini bile ve hemen okumaya baş-

lıyorduk. Dünyada, Türkiye'de ne olup bitiyor, bilmiyorduk. Günü Haydar ile sohbet ederek geçiriyorduk.

Akşam sayımında yine saldıracaklarını düşündük ve yanılmadık.

Sayım mangası, her zamanki saldırganlığıyla hücrelere girdi ve hiçbir gerekçe göstermeden saldırdı. Cop ve slogan sesleri birbirine karıştı. Kendimi, bir anda havalandırma boşluğunda buldum yine. Sanki ciğerlerimin parçalandığını hissediyordum. Ayakkabılarımı çıkardılar. Anlaşıldı, falaka çekeceklerdi. İşlerini zorlaştırmak için sağa sola dönüyor, zıplamaya çalışıyordum ama kollarımı ve ayaklarımı sıkı sıkıya tutmuşlardı. Bursalı Şenol göğsüme oturdu. Bu acımasız faşist, ilk geldiği günlerdekinden daha ağırdı.

Nefes alamadığımı anladılar, birazcık olsun üzerimden kalkar gibi yaptı. Ardından yine göğsüme oturdu. Falaka başladı. Daha önce çektikleri falakadan dolayı hâlâ ayaklarımın altı iyileşmemişti. Ayaklarımın sızısı dayanılmaz boyutlara çıkmıştı. Dişlerimi sıkıyor, kafamı sağa sola vuruyordum. Göğsüm daralıyor, beynim yerinden fırlayacak gibi oluyordu. Durumumun kötü olduğunun farkına vardılar ve dayağı sona erdirdiler.

Özellikle İlhan Erdost'un[24] ölümünden sonra, birazcık olsun dikkat ediyorlardı. İlhan Erdost'un ölümüne gösterilen tepkinin büyüklüğünden dolayı, aynı cezaevi içerisinde ikinci bir ölümü göze alamıyorlardı. Yoksa bizi şimdiye kadar, özellikle de beni çoktan öldürürlerdi. Belki de yaşamımı İlhan Erdost'a borçluydum.

O ortamda, ölüm düşüncesi beni çok fazla korkutmuyordu. Zaten dokuz aydır her an ölümü yaşatıyorlardı. Kendimi her gün ölüp yeniden dirilmiş gibi hissediyordum. Ayağa kalkacak dermanım yoktu. Kollarımdan sürüyerek hücreden içeriye attılar.

Hâlâ tecritten slogan sesleri yükseliyordu. Tabutluklarda yer olmadığı için bizi şu an oralara götüremiyorlardı.

Haydar'ı da iyice dövmüşlerdi. Daha fazla dayanamıyordum; tüm enerjimi toparlayarak kapı parmaklıklarından tutup ayağa kalktım. Binbaşının yüzüne doğru, "Bunların hesabını vereceksiniz" diye bağırmaya başladım.

Hücre içerisindeki dağınıklığı giderdik ve yataklarımıza uzandık. Her ikimiz de oldukça bitkindik. Tabutluktaki arkadaşlarımız aklımızdan çıkmıyordu. Onların beton zeminde yatıyor oldukları aklımıza geliyordu.

Yerimizden kımıldayacak halimiz kalmamıştı. Bir an önce uyumak istiyordum. Nevresimi üzerime çektim ve uykuya daldım.

---

24. İlhan Erdost, 7 Kasım 1980 tarihinde Mamak Cezaevi'nde dövülerek öldürülmüştü.

Yeter ki ufacık bir itaatsizlik başlasaydı!

Sabah nöbetçilerinin gürültüsüyle uyandık. Her ne kadar kurallara uymasak da nöbetçiler bizi uyandırmakta kararlıydı.

"Kalkın ulan" diye kapıları copluyorlardı. Bu kadar gürültü içerisinde uyumak oldukça zordu.

Birazdan çorba gelecek ama biz çorba almayacaktık. Kahvaltıyı hazırladık ve çayın gelmesini bekledik.

Saat dokuz buçuğa doğru sayım mangası geldi. Bakalım, bugün ne yapacaklardı?

Sayım çavuşu her zamanki iğrenç sesiyle bağırıyordu: "Tecrit 1-Arka".

Kimseden çıt yoktu ama o komutlarına devam ediyordu: "Tecrit 1-Arka. Rahat"

Ses yok.

Çavuş komutta ısrarlıydı:

"Hazır ol."

Hücrelerden ses çıkmıyordu.

Dört tane asker hücremize girdi ve sağı solu karıştırmaya başladı. Sadece olanları izliyorduk. Askerlerden bir tanesi komut veriyordu:

"İstiklal Marşı, altıncı kıta başla."

Bizden ses çıkmıyordu.

Diğer askerler, "Neden komutlara uymuyorsunuz ulan?" diye bağırıyordu.

Cevap vermiyorduk.

Saldırmaları gecikmedi. Diğer hücredeki arkadaşlara da saldırıyorlardı. Tecrit 1-Arka, slogan sesleriyle inliyordu. Bir yandan slogan sesleri bir yandan cop sesleri bir yandan da bazı arkadaşların inleme sesleri geliyordu. Dayak en az yirmi dakika sürdü. Sayım çavuşunun düdüklü uyarısıyla dayak sona erdi. Haydar'ı ve beni sürüyerek hücreye attılar.

Diğer tecrittekilerin ve koğuştakilerin, bu sesleri duymamaları mümkün değildi. Onlar bu duruma nasıl dayanıyordu, bilemiyordum. Özellikle mahkemeye çıkan arkadaşlar, mahkemeye giderken veya gelirken, diğer koğuştaki arkadaşları direnişe destek vermeleri konusunda uyarıyordu. Gelen haberlere göre, büyük çoğunluğun, direnişten yana tavrı olmadığı söyleniyordu. Diğer koğuşlardan herhangi bir destek gelmemesi, idarenin tüm baskı ve şiddetini bizim üzerimizde yoğunlaştırmasına neden oluyordu. Cezaevinin her yanında direniş başlamış olsaydı idare kısa süre içerisinde geri adım atmak zorunda kalacaktı. Çünkü her koğuşla veya tecritle bizimle uğraştıkları gibi uğraşmaya kalkmaları, onları gece gündüz meşgul edecekti. Tüm

tutuklularla uğraşmaya zamanları bile yetmezdi. Yeter ki ufacık bir itaatsizlik başlasın. Ama bu itaatsizlik bir türlü başlamıyordu. İçeride kitlesel bir direniş başlasa, dışarısı da harekete geçecekti. Direniş, örgütlülüğü yaratacaktı. Diktatörlerin en korktuğu şey, örgütlülüktü.

Dışarısı kör, sağır, dilsiz

Öğleye doğru, tabutluğa götürdükleri arkadaşlardan Mustafa'nın ilaçlarını almaya geldiler. Mustafa, bildiğim kadarıyla sara hastasıydı. Anlaşılan daha uzun bir süre tabutlukta tutacaklardı onları.

Dayak uygulaması, akşam sayımında da sürdü. Her geçen gün dayağın şiddetini artırıyorlardı. Her mahkemeye çıktığımızda ya ben ya Haydar, vücudumuzdaki işkence izlerini tespit ettiriyor ve tutanaklara geçirtiyorduk. Mahkeme suç duyurusunda bulunmuştu ama sıkıyönetim komutanlığından hiç ses çıkmadı.

Bazen kendi kendimize, kimi kime şikayet ettiğimizi soruyorduk. Aslında sıkıyönetim komutanlığına ilişkin hiçbir umudum yoktu. Zaten bu uygulamaları yaptıran, esas sorumlu sıkıyönetim komutanlığı değil miydi? Yine de belki bir yararı olur diye, bıkmadan usanmadan, her mahkemede bu işkenceleri dile getiriyorduk.

Kamuoyundan tepkiler gelebilir diye umut ediyordum ama her geçen gün umutlarım köreliyordu. En sonunda mahkeme başkanı, samimi bir ifadeyle "Ya yeter çocuklar; görüyorsunuz, suç duyurusunda bulunuyoruz, bir şey çıkmıyor" diye itiraf etmek zorunda kaldı. Sadece dönemin Cumhuriyet Gazetesi, en arka sayfasından "Tutanaklardan Acilciler Davası" diye duruşmanın özetini veriyordu. Özellikle cezaeviyle ilgili, benim veya Haydar'ın tespit ettirdiği işkence izlerine ilişkin tutanaklar yayımlanıyordu ama dışarıdaki muhalefet kör, sağır ve dilsiz olmuştu.

En sıkı aramadan bile geçirdiğimiz tütün

Mahkemeye çıkmadan bir gün önce, dayak atmıyorlardı ama mahkeme dönüşü, dayak atmadıkları günün intikamını alıyorlardı.

Her gün, en azından iki kez koridora çıkarılarak öldüresiye dövülüyorduk. Tabutluğa götürülen arkadaşlar, bir hafta sonra yerlerine getirildiler. Bu kez de Tecrit 1-Arka'daki tüm arkadaşların yerlerini değiştiriyorlardı. Ben, Haydarların yanından alındım ve Mustafa diye bir arkadaşla Nail Koç'un kaldığı hücreye atıldım.

Nail Koç, açlık grevinden sonra Tecrit 2-Ön'den bize destek veren ve biz-

zat direnişe katılan bir arkadaştı. Bize uygulanan şiddete ve cezaevindeki uygulamalara daha fazla dayanamayarak bireysel tavır alan biriydi. İlk A Blok'a getirilişimde, bitkin bir halde revir boşluğunda bekletilirken selamlaştığım kişiydi. Tabii ki ben bunu, onların hücresine konulduğumda öğrendim.

Nail, espri yeteneği olağanüstü gelişmiş birisiydi. Esprileriyle, bizi gülmekten kırar geçirirdi. Özellikle, Mustafa onun yaptığı esprilere katıla katıla gülerdi. Bir ara Nail ile "küçük burjuva alışkanlığı"mızdan olsa gerek, sert bir tartışma da yaşadık. Birbirimize kırılır gibi olduk ama bu kırılma direniş ruhumuza yansımadı.

Mustafa, sigarasızlığa dayanamıyordu. Neredeyse çıldıracaktı. Bir gün, baharattan bir sigara sararak içmeye çalıştı. Onun adına çok üzülüyorduk. Sigara konusunda idare o kadar sıkı tedbir alıyordu ki mahkeme dönüşünde her yanımız didik didik aranıyordu. Bu aramalar bazen öylesine hayasızca yapılıyor ki askerler gülerek ellerini külotumuzdan içeriye sokup karıştırıyorlardı. Amaçları sigara bulmaktan çok bizi aşağılamaktı. Tabii biz bu aramaya direniyorduk ama elimizi kolumuzu bağlayıp yine de bu aramayı yapıyorlardı.

Onların bu aramalarına rağmen ben her mahkeme dönüşünde, hücreye sigarayla dönme başarısını gösteriyordum. Mahkeme salonunda veya mahkeme arasında arkadaşlardan aldığım yarım veya tam paket sigaranın hepsini parçalıyor, tütünü boşaltıyor, ceketimin iç cebini delerek delikten astarın içine boşaltıyordum. Tütün astarın arasına dağılıyor ve askerler bunun farkına varmıyordu. Hücre içerisinde ceketin astarını alttan parçalayıp tütünü oradan çıkarıyor, başka bir kağıtla sarıp sigara haline getiriyorduk.

Satranç takımı yapıyoruz

Arkadaşların tabutluktan çıktığı günün akşamı, sayım için koridora çıkarıldık. Yüzlerimizi duvara dönmemiz emrediliyor ama kimse bu emri yerine getirmiyordu. Bir kısmımız hücrelerine sokuluyor, bir kısmımız dayak atılarak kafese götürülüyorduk. Kafese götürülenler içerisinde ben de vardım.

Kafeste çok fazla tutmadılar, bizi yine tabutluğa taşıdılar. 15 kişiydik. Hep beraber slogan atıyor, türkü söylüyor, fıkra anlatıyorduk. Bazı arkadaşlar, bir metrekarelik tabutlukta iki kişi kalıyordu. Birbirimizin kokusuna dayanamayacağımızı sanıyorlardı ama en kısa zamanda herkes herkesin kokusuna alışıyordu.

Bu kez tabutlukta dört gün tutulup tekrar hücrelerimize çıkarıldık.

Bu arada Ankara'nın Çinçin semtinden olduğu söylenen bir gardiyan

peyda oldu. Büyük bir ihtimalle Romen asıllıydı. Askerler bu gardiyanı bıraksalar, bizi parçalayacaktı. Askeri cezaevi olduğu için müsaade etmiyorlardı. Bu gardiyan kapıyı açarken veya kapatırken mutlaka tutukluları aşağılamaya çalışıyordu. Tabii ki biz buna da müsaade etmiyorduk.

Nail ve Mustafa ile aynı hücrede, bir ay kadar kaldım. Bu bir ay boyunca da dayağa hiç ara vermediler.

Beni, bir akşam tekrar Haydarların hücresine naklettiler. Yine Bülent ve Mehmet de bu hücrede. Özellikle Bülent ile çok iyi anlaşıyordum. Hatırladığım kadarıyla Bülent benden bir yaş küçüktü. Ben yirmi iki yaşındaydım, o yirmi bir yaşında. Benden küçük ama cüssesi benim iki katımdı. O kadar olgun bir arkadaştı ki, bazen şaşırıyordum. Sanki çok uzun yıllar yaşamış, ölmüş ve tekrar doğmuştu. Çocuk yaşına rağmen hayatın eğittiği bilge kişilerden birisiydi. Tüm eyleyiciliği ile insanın gönlünde taht kuruyordu. Yüzünden gülümsemesi hiç eksik olmuyordu. Sadeliği ve diğerkamlığıyla bana güven ve huzur veriyordu. Ona bakınca, içimi yaşam sevinci kaplıyordu. Yaşı benden küçük olmasına rağmen sanki benim ağabeyim gibi sevecen davranıyordu.[25] Haydarların hücresine geldiğime onlar da seviniyordu.

Akşam sayımında yine müthiş bir dayak atmışlardı. Sayımda bu kez Tuna Yüzbaşı vardı. Adam yürürken sanki zıplıyor hissine kapılıyordun. Belinde motor çalışıyormuş gibi titreyerek ve sallanarak yürüyordu. Askerler ondan çok korkuyordu.

Ertesi gün epey birikmiş ekmek içinden satranç yapmaya çalışacaktım.

Birikmiş ekmek içini ellerimle iyice yoğurdum ve şekil vererek satranç taşları yaptım. Tüm satranç taşlarına, orijinallerine yakın şekiller veriyordum. Satranç taşlarının hamurla bu kadar estetik yapıldığına arkadaşlar şaşırıyordu. Elimi çok iyi kullanıyordum. Yaptığım şekilleri, kuruması için mutfak eşyalarının içerisine saklıyordum. Hücrede boya kalemleri vardı. Bir takımı siyaha bir takımı da sarıya boyadım. A 4 kağıda da tabloyu çizdim. Satranç, oynamak için hazırdı. Sırayla oynamaya başladık. Bülent, satrançta oldukça ustaydı, hepimizi yeniyordu. Ara sıra da dama oynuyorduk. Bu arada satrancı saklıyorduk, askerlerin görmemesi lazımdı. Zaten oynarken, alt ranzada oynuyorduk. Satrancı yatağın en dip tarafına, duvara yakın koyuyorduk ki nöbetçiler görmesin.

Öğle sonrası nöbetçilerinden özellikle her zaman bizi provoke eden Ma-

25. Bugün hâlâ Bülent aklıma geldikçe içim ısınır, yüzüm aydınlanır. Ne yazık ki o arkadaşı o günden sonra hiç göremedim.

nisalı askere yakalandık. Meğer adam, hücre kapısının yanındaki duvara yapışmış ve bizi gözetliyormuş. Farkına vardık ama ona açıklama yapmak mümkün değildi. Satrancın adını dahi bilmiyordu.

"Damayı verin" diye avazı çıktığı kadar bağırıyordu. "Ne daması" diye soruyorduk. "Çabuk verin ulan" diye bağırmasına devam ediyordu.

Nöbetçiyi tahrik etmemek için mümkün olduğunca alttan alıyordum. En sonunda "Git başımdan" dedim.

Son tavrım, nöbetçiyi çıldırtmıştı. Copuyla kapıya saldırdı. Bir yandan kapıyı dövüyor bir yandan da bize hakaretler yağdırıyordu. Çok kötü bir sesi vardı. Sesi dahi insanı çıldırtıyordu.

Bir süre sonra hücre kapısından çekildi.

Hücrede satranç nerde saklanır?

Ben onun gittiğini sanıyordum ve satranç taşlarını küçük bir yoğurt kabına koyarak sakladım. Sakladığım yerde bulma şansları çok zayıftı. Öyle bir yere saklıyorum ki kırk yıl düşünseler akıllarına gelmezdi. Tabii ki içlerinden akıllı biri bulabilirdi. Sakladığım yer tuvaletin ağzıydı. Sayım saatlerinde tuvaletin kokmaması için yoğurt kaplarından bir tanesiyle tuvalet deliğini kapatmamız isteniyordu. Ben de satranç taşlarını doldurduğum yoğurt kabıyla tuvalet deliğini kapatıyordum. Dikkat çekmesi imkansızdı.

Satrancı, nöbetçi görmeden saklıyordum. Bu arada yan taraftaki arkadaşlar, bizden fazla ekmek istiyordu. Nöbetçiye bize de vermesini istedik ama Manisalı nöbetçi bunu yapmıyordu. Zaten satranç konusunda bize oldukça kızmıştı.

Nöbetçi kapıdan uzaklaştı.

Ben aynayla nöbetçinin yerini tespit etmeye çalışıyordum ki ip bağladığım ekmeği arkadaşlarıma atayım. Hücreler birbirine çok yakındı.

Yere eğildim ve aynayı kapıdan dışarıya uzattım. İşte olanlar o anda oldu. Meğer Manisalı duvar kenarından sipere yatmış, beni bekliyormuş. Elimi uzattığım anda, bir panter gibi saldırdı. Elimi, botlarının altında ezilmekten son anda kurtardım. Ayna paramparça oldu.

Manisalı'ya "Sen zavallı ve basit bir işkencecisin" diye bağırıyordum[26]. O

---

26. "Manisalı" ile aramızda vuku bulan bu olayı, yazar Neyyire Özkan, mahkeme tutanaklarından yararlanarak, "Cezaevi Cezaevi" kitabında dile getirmişti. Tabii ki mahkeme tutanakları abartıyla doluydu. Tutanaklarda benim, Manisalı'ya "Faşist köpek, orospu çocukları, sizin de sonunuz gelecek" diye sözler sarf ettiğim yazılıyordu.

da bağırarak kapıya cop sallıyordu. Nöbetçi, anında durumu diğer kapıda bekleyen nöbetçiye iletti.

On dakika sonra, sayım mangası büyük bir öfkeyle hücreye giriyordu.

"Oynadığınız oyun taşlarını çabuk çıkarın" diye bağırıyorlardı. Bir yandan da aramaya devam ediyorlardı. Her şey birbirine karışmış durumdaydı. Öyle bir şeyin olmadığını söylüyorduk. Hücrede yataklar dahil her şeyi parçalıyorlar ve arıyorlardı ama satrancı bulamıyorlardı.

"Akşama kadar onu çıkarmazsanız vay halinize!" diye tehditler savuruyorlardı. Sanki bu durum olmasa, bizi dövmeyeceklerdi.

"Ne diye tehdit ettiğinizi anlamıyorum, zaten yeteri kadar dövmüyor musunuz" diye sordum.

"Sus ulan" diye bağırıyorlardı.

Satrancı bulamamalarının sevinciyle akşam yiyeceğim dayağı düşünmüyordum bile.

Satrancı bulamama cezası yine bize

Akşam sayımında, beni ve hücrede bulunan diğer arkadaşları, havalandırma boşluğuna çıkardılar ve tüm vücudumuzu kırıp geçirdiler. Canımın acısıyla dişlerimi sıkarken, satrancı bulup bulmadıklarını merak ediyordum. Bir an içimden "Aradığınızı buldunuz mu" diye sormak geçiyor ama son anda sormaktan vazgeçiyordum. Çünkü bu soru onları daha da kışkırtacaktı.

Dayak sonrası bizleri sürüyerek hücreye attılar. Hücrenin altını üstüne getirmişlerdi. Koşarak tuvalete girdim. Yoğurt kabı yerinde duruyordu. Kapağını açıyorum, satranç taşları yoğurt kabının içinde sanki bana bakıyordu. Sevinçle arkadaşlara haber verdim. Bu sevincim, arkadaşları kahkahalarla güldürüyordu. Diğer hücredeki arkadaşlar durumumuzu soruyorlar, iyi olduğumuzu söylüyorduk. Hücredeki dağınıklığı ancak bir saatte toparlayabildik.

Yere yatağı serdik. Şimdi yine zulada satranç oynayacağız. İyice köşeye gizleyip Bülent ile satranç oynadık. Yeni nöbetçiler, bizimle çok fazla ilgilenmiyorlardı. Bülent beni mat etti.

Saat on bire doğru yattık. Ama görünen oydu ki, bu adamlar satrancı bulana kadar hücreyi dağıtacaklardı.

Bu dava sonucunda ceza aldım. Bu uygulamalar, bizleri dayakla, işkenceyle yola getiremeyen idarenin yeni bir taktiğiydi. "Manisalı"nın adının Mustafa Yengeç olduğunu yine bu kitaptan öğrendim.

O satranç bulunacak!

Sabah, nöbetçilerin gürültüsüyle uyandık.

Nöbetçiler, kurallara uymadığımıza kanaat getirdiler ki artık bize hiçbir komut vermiyorlardı. Hatta bazıları bizlerle sohbet etmeye dahi başladı. Eskiden bize acımasızca davranan havalandırma çavuşu, nöbet tuttuğu günler boyunca bizlerle samimi sohbetler yapmaya başlamıştı. Aslında asker onbaşıydı ama havalandırma çavuşluğu yapıyordu.

Sabah çorbası geldi. Çorbayı almadık yine. Kahvaltı için çayın gelmesini bekledik. Peynir, zeytin ve reçelden oluşan kahvaltımızı yapıyorduk. Özellikle açlık grevinden sonra, bir türlü doymak bilmiyorduk. Hepimiz kilo aldık. Kahvaltının ardından, diğer koğuşlardan ve tecritlerden eğitim sesi gelmeye başladı. Tecrit 1-Ön, Onuncu Yıl Marşı'nı söylüyordu. Diğer koğuşlardan gelen sesler, birbiriyle çakışınca ortaya öylesine garip bir ses çıkıyordu ki sinirlerimiz altüst oluyordu.

Saat dokuza doğru sayım mangası, Tecrit 1-Arka'ya hışımla girdi ve sayım çavuşu her zamanki cırtlak sesiyle "Hücreleri boşalt" komutu verdi. Yine arama yapacaklardı. Sayım çavuşuyla birlikte beş tane asker hücremize girdi.

Tuna Yüzbaşı yine karşımda sırıtıyordu. Botlarıyla diz kapaklarıma vuruyordu. Askerler, hemen beni ve Haydar'ı yaka paça alarak coplamaya başladılar. Diğer arkadaşlar hep bir ağızdan, "Kahrolsun işkence, kahrolsun zulüm" diye slogan atmaya başlamışlardı. Onlara da saldırdılar. Her taraftan cop sesleri geliyordu. Slogan sesleri öylesine gür çıkıyor ki çektiğim acıya rağmen içim kıpır kıpırdı.

Satrancı bu kez de bulamadılar. Sevincime diyecek yoktu. Bu kez yatakları dahi parçalamışlardı. Bir iğne ve iplik bulup yatağın kenarlarını diktik.

Saat on bire doğru, gözlük başçavuş geldi ve sakladığımız oyuncak neyse teslim etmemizi istedi. Teslim edecek hiçbir oyuncak olmadığını söyledik. Gönüllü olarak satrancı onlara teslim etmeyecektim.

Öğle yemeğinden sonra, sayım mangası özel arama için tekrar hücremize girdi. Bir saatlik bir aramadan sonra satrancı buldular. Bu kez bizler üzüntüye boğulduk, onlar sevinç içindeydi.

Onların sevincini kursaklarında bırakmak için "Aynı satrancın daha güzelini yapacağım" diye bağırdım. Kendimi oyuncağı elinden alınmış küçük bir çocuk gibi hissediyordum. Dokunsalar ağlayacaktım.

Arkadaşlar, tekrar satranç yapma fikrine pek olumlu bakmıyorlardı. Çünkü adamlar, satrancı bahane ederek her sayımda hücre içerisinde bulunan tüm eşyaları dağıtıp, her şeyi paramparça ediyorlardı.

Bu kez satranç için tabutluktayız

Akşama doğru bir astsubay, elinde bir tutanakla geldi. "Şu, şu tarihte akşam sayımında kurallara uymadınız, nedenini yazınız" diye soruyor ve cevabını yazdırıp imzalatmak istiyorlardı.

Tutanağı aldım ve altına "Ben sayım kurallarına uydum" diye yazdım ve imzaladım. Diğer arkadaşların da sorulara cevabı aynı oldu.

Satrancı bulmaları ve karşımda zafer kazanmış kumandan edasıyla sırıtmaları, gözümün önünden hiç gitmiyordu. Moralim bir hayli bozuktu.

Akşam sayımında kazandıkları zaferin sarhoşluğuyla hücremize girdiler ve bu kez pek bir tarafı dağıtmadılar. Tam hücreden çıkarken, bir asker botlarıyla ayak bileklerime vurdu. 'Neden vuruyorsunuz" dememe fırsat vermeden, beni dışarı aldılar. Diğer arkadaşlar, olaya anında müdahale ediyorlardı. Onları da koridora çıkardılar ve hep birlikte dövmeye başladılar. Bir anda, Tecrit 1-Arka'dan slogan sesleri yükselmeye başladı. Diğer hücredekilere de saldırıyorlardı. Bazı arkadaşları tekrar hücreye soktular.

Ben, Muhammet Sani, Hüseyin Güreş, Süleyman, Bülent, Ercan Gonca, Mehmet dışarıda bırakıldık. Büyük bir ihtimalle yine tabutluklara götüreceklerdi.

Kollarımıza iki tane asker girmiş halde, peş peşe açılan demir kapılardan geçerek ilerliyorduk. Tahminimizde yanılmıyorduk. Beş dakika sonra tabutluklardaydık. Tesadüfen, daha önce yirmi bir gün kaldığım tabutluğa yerleştirildim. Tabutluğa yerleştirdikten sonra, tüm askerler ellerindeki coplarla ve kalaslarla tabutluk kapılarına vurmaya başladılar. Gürültü kulaklarımı tırmalıyordu.

Bir ara vurmayı bıraktılar. Büyük bir sessizlik başladı. Bu kez de sessizliği ben bozdum. "Bu zindan, bu zindanlarınız, vız gelir" diye bağırıyordum.

Tabutluktaki bütün arkadaşlar, "Kahrolsun işkence, kahrolsun zulüm" diye slogan atmaya başladılar. Tabutluk, slogan sesleriyle inliyordu. Askerler sesimizi bastırmak için kapıları tekrar dövmeye başladılar.

Bir süre sonra ateşkes ilan ettik. Askerler de biz de susuyorduk. Diğer tabutluktakilerle sohbet etmeye başladık. Burada kıdemli olduğum için işleyişi anlatıyordum. Fazla su kullanmamalarını, yoksa ördeğin taşacağını, yemeklerin özellikle tuzlu verildiğini, gece yatarken ellerini ayaklarını duvarlara çarpmamalarını hatırlatıyordum. Biraz sonra tabutluktan tabutluğa fıkralar anlatmaya, türkü söylemeye, şiir okumaya başladık. Koşullar ne kadar olumsuz olursa olsun, mutlu olmanın yollarını bulmak mümkündü.

Nöbetçiler, bizim coşku ve heyecanımızı bir türlü anlayamıyorlardı.

Bu kez daha insaflı davrandılar ve tabutluğa yerleştirildiğimizin 15. günü hepimizi çıkardılar.

Yavuz hırsız ev sahibini bastırıyor

Tecride çıkartıldığımızda, kendimizi bir kez daha beş yıldızlı otele yerleşmiş gibi hissettik. Fakat Haydar'ın 15 gün boyunca tek başına kaldığını da öğrendik. Zaman geçirmeden sırayla banyo yapmaya başladık. İlk banyoyu Bülent yapmak istiyordu. Onun ardından ben yıkanacaktım. Banyonun ardından Haydar nereden bulmuşsa bulmuş, bize birer tane Birinci sigarası verdi. Sırayla tuvalete girip içtik. Sigarayı öyle özlemiştik ki dumanını dışarıya vererek heba etmek istemiyor, bütünüyle yutmaya çalışıyordum.

Akşam sayımında, yine koridora çıkmamızı istiyorlardı. Koridora dizildik. Ön taraftaki arkadaşlardan Fikri Günay'ı "Doğru dur' diye coplamaya başladılar.

Hep bir ağızdan "Vurmayın" diye bağırıyorduk.

Bize de saldırdılar.

Bu kez de Mustafa, Fikri Hoca, Haydar ve Nail dışarıda bırakıldı. Bizleri sürükleyerek hücrelere tıktılar, onları ise tabutluğa götürüyorlardı. Dakikalarca susmadan slogan attık.

Ertesi gün öğle üzeri, sayım kurallarına neden uymadığımıza ilişkin yeni bir tutanak getirdiler. Başlangıçta bu tutanakların neden imzalatıldığını anlamıyorduk.

Bir hafta sonra, tabutluğa götürdükleri arkadaşları yeniden hücrelere getirdiler. Akşam sayımından sonra, direniştekilerin adları, mahkemeye çıkacakların içerisinde anons edilince, bu tutanakların anlamını çözmeye başladık.

Bizi dava ediyorlardı.

Ertesi gün savcılığa çıkarıldık. Savcılık, bu tutanakları okuyarak ifademizi alıyordu. Savcılığa verdiğimiz ifadede, bize kural olarak dayatılanların, kuralla uzaktan yakından bir ilişkisi olmadığını, bu kuralların baskı ve işkencenin bir parçası olduğu şeklinde ifade verdik.[27]

---

27. Tutuklu olarak yargılandığımız davaların dışında, böyle onlarca dava açıldı ve ben bu davalardan altı tanesinden ayrı ayrı ikişer ay ceza aldım. Diğer arkadaşlardan çoğu bu davalardan beraat etti. Bu cezaları bana, askerlikten sonra paşa paşa çektirdiler Tutukluluğumuz süresince, bir insanın tahayyül edemeyeceği akıl almaz işkenceler gördük. Fiziki işkencenin yanında her fırsatta onurumuzla oynandı. İşkence izlerini

Ziyaret yasağımız kalkıyor. Karşımda babam.

Direnişin dördüncü ayından sonra, bize uyguladıkları görüş yasağını kaldırdılar.

Bir gün hiç beklemediğim bir anda, ziyaretçisi gelenlerin içinde benim de adım okundu. Büyük bir ihtimalle ziyaretime babam gelmişti.

Ziyaretçiyle görüşmek ayrı bir işkenceydi. Ziyaretçisi gelenler, önce hücre kapısına çıkarılıyor ve sıkı bir aramadan geçiriliyordu. Görevli askerler tarafından alınarak, koşarak önce havalandırma boşluğunda, ardından da ziyaretçi kabinlerinin yakınındaki koridorda nizami diziliyorduk. Hem yol boyunca hem de ziyaretçi beklerken, askeri eğitim yaptırıyorlardı. Bizler kurallara uymadığımız için ziyarete yürüyerek gidiyor ve kesinlikle yüzümüzü duvara dönmüyorduk. Bu da askerleri çıldırtıyordu. Ziyarete çıkarırken dahi dövüyorlardı.

Ziyaretçisi gelenlere, tek sıra halinde yürüyüş kararı saydırıyorlardı. Ben, en arkada yüzüm hücre kapılarına dönük bekliyordum.

Eğitim yaptıran çavuş yanıma geldi ve diğer tutuklular gibi eğitim düzeninde yer almamı emretti.

Kurallara uymadığımı söyledim.

Çavuş, "Aç elini" diye komut veriyordu.

Elimi açmıyordum. Çavuş tekrar, "Aç ulan" diye bağırıyordu. "Açmayacağım" diyordum.

Sağımı solumu saran askerler beni domaltmış ve kıçıma acımasızca vuruyorlardı. Onlar vururken ben de avazım çıktığı kadar bağırarak slogan atıyordum.

Diğer tutuklular hâlâ yerinden sayıyordu. "Kıt-a dur" komutuyla tutuklular durdu.

Çavuş komutlarını peş peşe sıralıyor, "Ziyarette gülmek, cezaeviyle ilgili konuşmak yasak, anlaşıldı mı ulan" diye bağırıyordu.

Tutukluların "Anlaşıldı komutanım"ın ardından sırayla adlarımız okundu ve ziyaretçi kabinlerine doğru yürümeye başladık.

Babam, bir hayli uzamış aksakalıyla karşımda duruyordu. İki yıldır ilk defa görüyordum. Bu iki yıl içerisinde, oldukça yaşlandığı dikkatimi çekti. İki

---

mahkemelerde kayıt altına aldırmıştık ama bunların hiçbirinden hiç kimse yargılanmadı, ceza almadı. Fakat bu insanlık dışı kurallara uymadığımız için baskı ve işkenceyle tahakküm altına alamadığı bizleri, ana davamızın dışında ayrı ayrı davalarda yargıladılar ve ceza verdiler.

asker benim arkamda, iki asker babamın arkasında duruyordu. Babamın gözlerinin dolduğunun farkına varıyordum. Gözyaşlarını bana göstermemek için arkasına dönüyor ve elindeki mendille gözlerini siliyordu ama tekrar yüzünü bana döndüğünde, gözlerinden akan yaşlar yanaklarından süzülerek pala bıyıklarında kayboluyordu.

İçim cız ediyor, göğsüme bıçak saplanmış gibi canım acıyor ama ben duygularımı belli etmiyordum. Babam, her ne kadar gözyaşlarını benden gizlese de dudakları ağlamasını ele veriyordu. Dudakları titreyerek nasıl olduğumu soruyordu.

Babamı üzme pahasına da olsa iyi olmadığımı söyledim. Babamla görüşen gözlük başçavuş, kurallara uymadığımı anlatmış ve kurallara uymam için telkinde bulunmasını istemiş olmalı ki "kurallara uymam gerektiğini" söyleyen babama öfkelendim.

"Sen, bunların kural dedikleri yaptırımların, işkencenin bir aracı olduğunu ve bu yaptırımları bahane ederek her türlü baskı ve işkenceyi uyguladıklarını, bizleri öldüresiye dövdüklerini biliyor musun" diye bağırdım.

Arkamdan duran asker, kazağımın ucundan beni geriye doğru çekerek uyarıyordu. Babam, çaresizce dinlemekten başka bir şey yapamıyordu. Ağzından sadece "Oğlum, akıllı ol" sözcükleri duyuluyordu.

Bu kez cevabım sert oldu:

"Ben akıllıyım. Buraya getirilirken dahi işkenceyle getirildim, bizzat görüş öncesi dövüldüğüm gibi, görüş sonrası da dövüleceğim."

Asker, yanındaki askere "Komutanımı çağır" diye fısıldıyordu.

Otuz saniye sonra, iki pırpır bir astsubay beni çekerek kabin dışına çıkardılar ve "sayım kurallarına aykırı davrandığım için cezalandırılacağımı" söyleyerek, ziyaretimi sona erdirdiler.

Babam, askerlere yalvarır bir tarzda yaşlı gözlerle bakıp dizlerini döverek ardımdan bakıyor ve çaresizce olanları seyrediyordu.

"İşte, bunların gerçek yüzü bu" diye bağırıyordum.

"Hoşça kal" dahi demeden beni yaka paça kabinlerin dışına çıkardılar.

Astsubayın, "Bunun cezasını verin" komutunun ardından askerler, elimi açmamı emrediyorlardı ama ben elimi açmamakta kararlıydım:

"Hayır, ellerimi açmayacağım."

Kılıçlarını çeken şövalyeler gibi coplarını çeken askerler, anında akbabalar gibi üzerime üşüştüler. Hemen oracıkta yere yıkıldım. "Kahrolsun işkence, kahrolsun zulüm" diye avazım çıktığı kadar bağırıyordum. Diğer tutuklular, olanları korkulu gözlerle izliyordu. Ziyaretçi kabinlerinin bulunduğu yerden,

Tecrit 1-Arka'ya kadar dövülerek ve sürüklenerek götürüldüm. Beni, bu kadar dayakla bırakacaklarını sanmıyordum.

Direnenler içerisinde ziyarete götürülenlerin tamamını aynı uygulamaya tabi tutuyorlardı.

Şiddet, uygulandığı anla sınırlı değil

Bir saat sonra, Yüzbaşı Tuna Akkurt, yanında on kadar askerle benim hücremin önünde belirdi.

Gardiyan kapıyı açtı ve Tuna Yüzbaşı, "Halil Güven dışarıya çık" diye emretti.

Arkadaşlar itiraz ediyordu ama çıkmaktan başka bir şansım yoktu.

Koridora çıktım.

Yüzbaşı önde, ben ve askerler arkada onu takip ediyorduk.

Yüzbaşı Tuna, tayyare gibi gidiyordu Kollarına kanat taksalar adam uçacak gibi görünüyordu. Bazen hoplayarak bazen zıplayarak, dengesizce yürüyordu. İçimden gülmek geliyordu ama gülemiyordum. Biraz sonra başıma gelecekleri biliyordum.

Bir yıldır, binlerce kez aynı uygulamaya tabi tutuldum. Çok fazla korkmuyordum ama yine de içimde bir huzursuzluk vardı. Onların korku zincirini çoktan kırmıştım. Yine de farklı bir tedirginlik duyuyordum. Onlarca askerin üzerime abanıp, özellikle hep aynı yerlerimi copladıklarında, acı dayanılmaz boyutlara çıkıyordu. Sanki canımı alıyorlardı.

Can vermek, bundan daha kolay olmalıydı. Canı bir kez verirsin ve yaşamın sona erer. Burada ise ne zaman biteceğini bilemediğin ve her geçen an şiddeti artan bir acı söz konusuydu.

Şiddet, sadece uygulandığı zamanla sınırlı olmuyordu. Yaşadığın şiddetin, düşünsel dünyanda yarattığı korku, tüm yaşamını ipotek altına alıyordu. İşkence, artık yaşamın bir parçası haline geliyordu. Yemek yerken, yatarken, dinlenirken, sabah veya akşam sayımında yiyeceğin dayağı ve o dayağın korkunç acısını düşünüyordun. Bazen iraden dışında, o acıya dayanamaz hale geliyordun ama yapabileceğin hiçbir şey yoktu. Ellerini, ayaklarını ve kollarını bağlamış gibi sıkı sıkıya tutuyorlardı, kıpırdayamıyordun ve hiçbir korunma refleksi gösteremiyordun.

Ellerim, ayaklarım serbest olsa, onlara karşılık vermesem de acıyan yerimin acısını dindirmek için elimi atar, ayağımı oynatırdım, zıplardım, acıyı dindirecek veya azaltacak şeyler yapardım. Vücut, kendini savunabilecek hiçbir reflekste bulunamadığı için işkencenin hem fiziksel hem de psikolojik bir tahribatı var ki bu tahribat beni ölümden beter hale getiriyordu.

Tüm bu acıya, tahribata ve korkuya rağmen direnecektim. Hiçbir zaman onların istediği gibi birisi olmadım ve bundan sonra da olmayacaktım. Üzerimde kurmak istedikleri tahakkümü boşa çıkaracaktım. Benim üzerimde hegemonya kuramayacaklardı. Her itaatsizliğim hegemonyalarını boşa çıkarıyordu, bu da beni öylesine mutlu ediyor ki dayak sonrası içim huzurla doluyordu.

Her şeyin bir bedeli var

Her şeyin bir bedeli olduğunu düşünüyordum. İç huzurumun bedelini, acı olarak ödüyordum. Eziyet edilmekten zevk aldığımı sanmayın. O akıl almaz koşulları anlatmak yetmiyor, ancak yaşadığınız zaman anlıyorsunuz. Her şeyiniz elinizden alınıyordu. Her şey, gülmek, konuşmak, düşünmek, bakmak, hissetmek, yani insana özgü ne varsa yasaktı. Her şeyi izne tabi kılmak istiyorlardı. Bu ortamda iki şey yapabilirdik:

Ya her şeyimizi onlara teslim edecektik ya da direnecektik.

Her şeyi onlara teslim etmekle de rahat bırakmıyorlardı. Yine dövüyorlar, yine aşağılıyorlar, yine bağırıp çağırıyorlardı. Kafası ezilecek bir böcek gibi görüyorlardı bizi. Çoğu zaman, bu ortamda yaşamaktansa ölmeyi istiyordum ama öyle kolay kolay da öldürmüyorlardı adamı.

Yüzbaşı, havalandırma boşluğunda duruyor ve bana dönerek, "Ziyaretçinle yasak olan konuları neden konuştun" diye hesap soruyordu.

"Yasak olan ne? Bana yapılan işkenceler mi? Dayak mı? Yaptırımlar mı? Ben bize yaptığınız uygulamaları anlattım" diye cevapladım.

"Aç elini" diye bağırdı.

"Hayır, elimi açmayacağım."

Askerler saldırarak beni yıktı ve dayak tüm acımasızlığıyla başladı. Yüzbaşının başımda durması, askerlerin acımasızlığını daha da artırıyordu. Abanarak vuruyorlardı. Odun kıran bir işçi gibi, her cop inişinde "hıh" sesleri duyuyordum. Askerler, Tuna Yüzbaşı'dan çok korkuyorlardı. Korkularından dolayı, verilen emirleri daha iyi yerine getirmeye çalışıyorlardı.

Tuna Yüzbaşı, yaptırdığı işkenceden büyük zevk alan birisiydi, askerlerse korkularının esiri olmuş birer zavallı.

Aşağıdan yukarıya doğru, yüzlerine sertçe ve küçümseyerek bakıyordum. "Bir gün, bu işkencelerin hesabını vereceksiniz" diye inliyordum. Peş peşe gelen cop darbelerinin etkisiyle nefes alamaz hale geliyordum. Sanki vücudumun acısı boğazımda düğümleniyordu. Vücudum acıyla kıvranırken, şekilden şekle giriyordum yine. Vücudum içgüdüsel bir savunmayla kendini

korumaya çalışıyordu ama sayısız darbe karşısında, kendini ne kadar koruyabilirdi ki! Vücuttaki organların koordinasyonunun yarattığı eylemsel davranış, tamamen savunmaya yönelik olduğu için kendi hareketlerine dahi irade koyamıyordum. Bir an ayaklarımı karnıma doğru çekerken, dizkapaklarıma yediğim darbenin etkisiyle lastik gibi gerilebiliyordum. On beş dakikalık bir dayağın ardından, kollarımdan tutarak sürüklemeye başladılar. Başlangıçta tecride götürüleceğimi sanıyordum ama askerlerin tabutluğa yönelmesiyle yanıldığımın farkına vardım.

Tek başıma tabutluğa atıldım. Ayağa kalkacak dermanım kalmadı. Beton zemin üzerinde kıvrılarak yatıyordum. Her yanım sızlıyordu.

Babam gözümün önüne geldi. Onun aksakalından süzülen gözyaşları içimi sızlattı yine. Çok acı çektiği yüzünden okunuyordu. Çaresizce bana bakışı, gözümün önünden gitmiyordu.

Hem çaresiz hem güçsüz hem de çok korkak olduklarını düşünüyordum. Korkularına tutsak olmalarına kızıyordum. Babalar, anneler böyle olmamalıydı. Gözlerinin önünde evlatları dövülürken, sessiz kalarak gözyaşı dökmemeliydiler. Zaten kahrolasıca cunta, onların bu gözyaşlarından güç almıyor muydu?[28]

Zaten cesaret denen şey, korkuya rağmen doğru olanı yapmak değil miydi? Ne yazık ki insanların üzerinde yaratılan korku, onları kendilerine ve çevresine karşı öylesine duyarsızlaştırmıştı ki çaresizce gözyaşı dökmekten başka bir şey yapamıyorlardı. Gözyaşı insani bir durum, anlayabiliyordum ama o gözyaşını dökerken, o gözyaşlarına neden olanların üzerine yürümek, yüzüne tükürmek gerekmiyor muydu? Ahmet Arif'in dediği gibi, "Nerede olursan ol; içerde dışarıda, derste sırada, yürü üstüne üstüne, tükür yüzüne celladın, fırsatçının, işbirlikçi, hainin."

Tabutluk komşularım bu sefer kadınlar

Ziyaret günü, akşamı tabutluğa yeni misafirler getirdiler. Yeni gelenler kadın tutuklulardı. Mamak'ta bulunan kadın tutukluların bir kısmı da kurallara uymuyordu. Her bir tabutluğa birkaç kadın yerleştiriyorlardı.

Aynı tabutlukta birden fazla kişiyle kalmak, işkencenin bir başka yöntemiydi. Zorunlu olarak tuvalet ihtiyacını birbirinin yanında gideriyordun. Bir

28. İki yetişkin kız çocuğu babası olarak, bugün bunları yazarken, benim kızlarıma gözlerimin önünde fiske vurmaya kalkanları, ölümüm pahasına da olsa engellemeye çalışırım. Doğru olanın bu olduğunu düşünüyorum.

metrekarelik alanda, başkasının bok ve sidik kokusunu çekmek, işkencenin bir biçimiydi! Ama insan öylesine güçlü bir iradeye sahip ki, bir süre sonra ona da alışıyordu. Kızlar, kendi aralarında sohbet ediyorlardı. Bir gün sonra onları tabutluklardan çıkardılar.

Yine yalnız kaldım. Diğer tabutluklar boş. Tek başıma sıkılıyordum. Akşama, arkadaşlardan birkaç kişiyi getireceklerini düşünüyordum. Bu düşüncemden utanıyordum da. Sanki onların tabutluğa getirilmelerini istiyorum gibi bir duyguya kapılıyordum.

Tahminim doğru çıktı. Akşam sayımından sonra, Haydar, Muhammet Sani, Bülent ve Ercan tabutluğa getirildiler.

Onlara takıldım. Tek başıma sıkıldığımı, onların gelmesini dört gözle beklediğimi ve sevindiğimi söylüyordum. Tabii ki bunun şaka olduğunu anlıyorlardı. Geceyi şarkılarla, türkülerle geçirdik.

"Şu tarihli sayımda kurallara uymamışsınız."
"Ne diyorsunuz?"

Bu kez, tabutluklardaki misafirliğimiz 15 gün sürdü.

16. gün, yine savcılığa çıkarıldık. Bu savcılık meselesinden de gına gelmişti artık. Haftada veya on beş günde bir savcılığa ifade vermeye çağrılıyorduk.

"Şu tarihli sayımda sayım kurallarına uymamışsınız, sıkıyönetim aleyhinde slogan atmışsınız, ne söyleyeceksiniz" gibi sorular soruluyordu. Bir kez daha "yavuz hırsız, ev sahibini suçlu çıkarıyor"du.

Savcılıkta karşılaştığımız diğer tutuklulardan bir paket sigara alıyor, sigaraların hepsinin tütününü ceketimin iç cebini delerek, astarın içine dolduruyorum yine. Savcılık dönüşü, tabutluğa atılırım ihtimalini göz önüne alarak, kibrit kavıyla çöplerini astara yerleştirecek şekilde parçaladım. Kâğıt parçası zaten cebimde vardı. Akşama sigara ziyafeti çekecektik. Eğer tabutluğa götürülürsem, sigara yalnız bana kalacaktı. Savcılık koridorunda, arkadaşlara bunu anlatıyordum. Gülmek yasak ama arkadaşlar, kahkahalarla gülüyorlardı.

Bizi ayırıyorlar

Savcılık dönüşü, tecride götürüldük. Tecride tam yerleşmişken, sayım mangası geldi ve eşyalarımızı hazırlamamızı istedi.

Buna pek bir anlam veremiyordum. Ama biraz sonra, gerçek amaçlarının ne olduğunu anladık. Bizi tek tek diğer tecritlere dağıtarak birbirimizden güç almamızı engellemek istiyorlardı. İçimden "Bunu da başaramayacaksınız" diyordum.

Beni, Tecrit 2'nin en baştaki hücresine, yanılmıyorsam 33 numaralı hücreye yerleştiriyorlardı. Hücrede dört kişiydik. Ben, bizim davamızdan yargılanan ama direniş sürecinde yer almayan, yanılmıyorsam adı Suavi olan bir arkadaş, Halkın Kurtuluşu davasından Sabahattin ve yine aynı davadan yargılanan ve adını hatırlayamadığım bir arkadaş. Diğer üç arkadaş kurallara uyuyordu. Bir ben kurallara uymuyordum. Onlar eğitime katılıyorlar, ben üst ranzada yatıyordum.

Nöbetçiler, ara sıra hücre önüne geliyor ve bana da eğitim yaptırtmak istiyorlardı. Ben kurallara uymadığımı ve uymayacağımı anlatıyordum. Israr ediyorlardı. Sonunda nöbetçiye resti çekmek zorunda kaldım.

Nöbetçi, beni akşam sayımıyla tehdit ediyordu.

Ben on aydır her sayımda dayak yediğimi, bu akşam da sayımda dayak yemekten korkmadığımı söylüyordum.

Sayım mangası, her zaman olduğu gibi yeri göğü inleterek geliyordu.

Hücre içerisindeki üç arkadaş, sayım nizamına geçti. Birbirinin arkasına dizilerek, yüzleri tuvalete dönük, kafaları yukarıda, gözleri kirişte, esas duruştaydılar. Benim ise arkam ranzaya, yüzüm duvara dönük, ellerim arkada bekliyordum. Sayım çavuşu kapının açılmasıyla birlikte, "Ne ulan bu, ne biçim duruyorsun?" diye bağırıyordu.

Duymazlıktan geldim.

Çavuş, önce "Rahat", "Hazır ol", "Sola dön" komutunun ardından "Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi başla" diye bağırdı.

Diğer arkadaşlar başladılar okumaya:

"Ey Türk Gençliği, birinci vazifen, Türk istiklalini, Türk cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir. Mevcudiyetinin yegane temeli budur..."

Çavuş, avazı çıktığı kadar bağırıyordu: "Kes ulan."

Arkadaşlar sustu.

Çavuş, "Ne biçim ses lan bu?" diye haykırıyordu.

Üç arkadaşta çıt çıkmıyordu. Kafaları yukarı kalkık, gözleri kirişte, put gibi duruyorlardı.

Hücreye giren diğer askerler, dayak için hazır bekliyordu.

"Sola dön" komutu gecikmedi.

Arkadaşlar sola döndü.

Askerler, "Açın ellerinizi" diye bağırıyordu.

Arkadaşlar ellerini açıyor ve copların ellerine inmesini bekliyordu.

Bir anda hücre içerisinde onlarca cop sesi yankılandı.

Sıra bana geliyordu.

Çavuş, "Aç elini" diye haykırdı.

"Elimi açmayacağım" dedim.

Beni sürükleyerek havalandırma boşluğuna çıkardılar. Boynumdan asılan Bursalı Şenol'un çengeliyle yere yuvarlandım. Diğer askerler, leş kargaları gibi üzerime saldırıyordu. Toplu cop darbelerinin acısı, dayanma sınırımı zorluyor ama her ne pahasına olursa olsun geri adım atmıyordum. Hücrelerden gelen ve birbirine karışan sesler kulaklarımı tırmalıyordu. Bağırtılar, cop sesleri, çığlıklar, psikolojimi altüst ediyordu. Peş peşe gelen cop darbeleriyle bütün vücudum parçalanıyordu. Canımı dişime takarak slogan atmaya başladım. Havalandırma boşluğu, "Kahrolsun işkence, kahrolsun zulüm" sesiyle inliyordu.

Ağzımı kapattılar.

Neredeyse boğulacağım.

Asker elini çekti, can havliyle derin bir nefes alıyor ve tekrar slogan atmaya başlıyordum. Dayağın şiddetini daha da artırıyorlardı. Hiç durmaksızın vuruyorlardı. Kulağım düdük sesinde.

Tim komutanının düdük sesiyle birlikte dayak sona erdi ve rahat bir nefes aldım.

Bana, "Kalk ayağa" diye bağırıyorlardı ama ayağa kalkmıyordum. Zaten ayağa kalkmaya halim yoktu. Kollarımdan ve ayaklarımdan sürükleyerek hücreye attılar. Hücredeki diğer arkadaşlar hâlâ esas duruşta, sayımın bitmesini bekliyordu.

Sayım mangası koridordan uzaklaştıktan sonra nöbetçi, "Rahat" komutunu vermeliydi ki sayım düzeninden normal düzene geçilsin.

Nöbetçinin komutuyla sayım düzenine son verildi.

Arkadaşlar, beni kucaklayarak ranzaya yatırdılar.

Dayağı yiyen bendim ama asıl üzülen bu arkadaşlardı. Özellikle Sabahattin suçluluk duyuyordu. Bizlere uygulanan şiddet ve dayağın dozunun bu kadar yüksek olmasının nedenlerinden birinin de cezaevindeki teslimiyet tavrı olduğunun bilincindeydiler.

Ona, çok fazla üzülmemesini söylüyordum. Suavi, Aydın bölgesinden bir arkadaştı. Onun tavrı, çok garibime gidiyordu. Sanki buraya hasbelkader uğramış ve bir an önce oradan çıkıp gitmek için can atıyordu. Cezaevinde olanlar, dayaklar, işkenceler, teslimiyet, kişiliksizleştirme politikaları onu çok fazla etkilemiyordu. Direnişle ilgili hiçbir soru sormadığı gibi, bana yapılanlara karşı da oldukça kayıtsızdı. "Bana değmeyen yılan bin yaşasın" tavırlarındaydı. Vicdani bir rahatsızlık duymadığı hissedilebiliyordu. Bu durum, moralimi bir hayli bozuyordu.

Saat dokuza doğru "Yat" komutu verildi.

Benim için bu komutun hiçbir anlamı yoktu.

Diğer arkadaşlar, bu komutla birlikte yatmak zorundaydılar.

Işıklar söndürülmediği için ben üst ranzada gazete okumaya devam ediyordum. Nöbetçi, birkaç kez beni uyarıyor ama ben bu uyarıları duymuyordum bile. Hatta nöbetçiye, "Ben bunun bedelini sayımda peşin ödedim" cevabını vererek espri yapıyordum. Tabii ki nöbetçi, bu espriyi anlayacak durumda değildi.

Aslında, idarenin bizim direnme azmimizi kırmak için başlattığı bu yeni uygulama, bizim daha çok işimize yarıyordu. Tecrit 1-Arka'da direnenlerin toplu bir halde olması, diğer taraftaki arkadaşları çok fazla etkilemiyordu. Ama dağınık olarak diğer tecritlerde kalmamız ve bizim üzerimizde uygulanan şiddet, diğer arkadaşları ister istemez huzursuz ediyordu. Bu huzursuzluğun birikmesiyle bir gün bu arkadaşların da patlama noktasına geleceğini biliyordum.

İdarenin amacı gerçekleşmiyor

Tecrit 1-Arka'da bize uyguladıkları yasaklardan dolayı dışarıyla her türlü haberleşmenin kesildiği, tamamen izole edilme durumu da ortadan kalkmıştı. Şu anda Tecrit 1, 2 ve 3'ün Ön ve Arka kısımlarına üç dört kişi dağıtılmış durumdayız. Bu durumda direniş, kısmi de olsa bütün tecritlerde sürüyordu. Bize uyguladıkları gazete, sigara yasağı, fiili olarak ortadan kalkmış oluyordu. Yani, idarenin bize karşı uyguladığı yeni tutum, bizi çok fazla etkilemediği gibi, her geçen gün idarenin aleyhine işliyordu. Bir gün bu tahakkümün kırılacağı inancıyla uykuya daldım.

Tecrit 2-Ön'de ikinci günüm. Sayım mangası, her zamanki ürkütücülüğüyle yeri göğü inleterek geliyordu. Yine sayım çavuşu, cırtlak sesiyle bağırıyordu:

"33 numara..."

Arkadaşlar, "Emret komutanım" diye cevap veriyordu.

Çavuş devam ediyordu:

"Rahat ol, İstiklal Marşı dördüncü kıta başla."

Arkadaşlar başlıyordu okumaya:

"Garbın afakını sarmışsa çelik zırhlı duvar,

Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddım var..."

Ellerim arkada birleşik ve yüzüm duvara dönük bekliyordum.

Çavuş, sırıtarak karşımda duruyor, neden arkadaşlarım gibi sayım düzeninde beklemediğimi soruyordu.

"Eğer, amacınız sayım almaksa, böyle de sayım alabilirsiniz" dedim.

Bana yeni bir teklifte bulunuyordu:

"Sayım düzenine geçildiği zaman, sen de diğer arkadaşların gibi ayağa kalkarak, onların ardında sıraya geçip sağa sola dön uyarsan marş söylemeyebilirsin. Ben de sana fiske vurmayacağım ve vurdurmayacağım."

Şansını deniyordu itaat ettirmek için.

Cevabım çok açık ve net oldu: "Hayır, emir mahiyetinde söylediğiniz hiçbir şeyi yapmayacağım." Biliyordum ki beni bugün sağa sola döndürecekler, ertesi gün ise marş söylememi isteyeceklerdi.

Çavuş, cevabımdan hoşlanmadı. Arkadaşlarına yaptığı bir işaretle dışarı çıkarılmamı istiyordu.

Tuna Yüzbaşı, az ileride bizi gözetliyordu. Diğer askerler tarafından coplanarak havalandırma boşluğuna çıkarıldım. Öfkeyle ve hırsla coplamaya başladılar. Bedenimin her yanına onlarca cop darbesi iniyordu. Özellikle bacaklarıma ve popoma vuruyorlardı. Acı içerisinde kıvranıyordum. Bir an önce dayağın bitmesini bekliyordum ama her ne hikmetse dayak bitmek bilmiyordu. Ağzımdan hırıltılar çıkıyordu. Çünkü bağırmak istemiyordum. Ah, of gibi bağırtıların, onların hoşuna gideceğini biliyordum. Canımın acısından dişlerimi sıkıyor, dudaklarımı ısırıyordum. Her yanım acıdan sızlıyordu. Bazen dayanamayacak noktaya geliyordum. Neredeyse çıldıracaktım.

Nihayet düdük çaldı ve dayak bitti. Kollarımdan sürükleyerek içeriye attılar. Hücre içerisine attıktan sonra da coplamayı ihmal etmiyorlardı.

Sabahattin, bana üzülerek bakıyor ama elinden bir şey gelmiyordu. Yüzündeki ifadeden içinin çok acıdığı hissedilebiliyordu. Öfkeyle kafasını sağa sola sallıyordu. Sayım mangasının tecridi terk etmesinin ardından, nöbetçinin talimatını beklemeden beni kucaklayarak ranzaya uzattı.

Nöbetçi, bu durumu görünce oldukça kızdı ve Sabahattin'i cezalandırmak istedi.

"Kapıya yanaş ve elini aç" diye komut verdi.

Sabahattin çaresizce kapıya yaklaştı ve yere eğilerek elini uzattı.

Nöbetçi, intikam alırcasına peş peşe vuruyordu. Sadece, bana yaptığı yardımdan dolayı cezalandırıldığı için suçluluk duyuyordum ama o ellerinin coplanmasını fazla önemsemiyordu.

Saat on birde havalandırma için hazırlanılması talimatı verildi. Havalandırmaya beni çıkarmadılar. Hücrede tek başına kaldım.

Havalandırma dönüşü, diğer arkadaşlardan haber geldi. Benimle beraber direnen arkadaşların tümü, gittikleri yerlerde direnişe devam ediyorlardı. Bu habere sevindim.

Tecritler artık huzursuz

Öğle yemeği geldi. Arkadaşlar bana çok iyi bakıyorlardı. Kantinden aldıkları yoğurt, helva, bisküvi gibi yiyeceklerle beni daha iyi beslemeye çalışıyorlardı. Bana ayrıcalıklı birisi gibi muamele yapmaları çok hoşuma gitmiyordu. Benimle mümkün olduğunca, nöbetçiye fark ettirmeden konuşuyorlardı. Çünkü hücre içerisinde askerden izin almadan konuşmak yasaktı. Ben yasağı tanımıyordum ama benim yüzümden onların cezalandırılmasını istemiyordum.

Öğle sonunda, Sabahattin ile konuşmamı nöbetçi gördü.

Ranzadan aşağı inmemi ve elimi açmamı istedi.

Ben ranzadan inmiyor ve elimi açmıyordum.

Bu durumda Sabahattin'e yüklendiler ve elini açtırdılar. Bugün Sabahattin benim yüzümden ikinci kez dayak yedi. Bu duruma üzüldüğümü gören Sabahattin, beni teselli etmeye çalışıyordu.

Akşam sayımı için hazırlanmamız istendi. Sayım, benim umurumda değildi. Nasıl olsa yine dayak atacaklardı. Arkadaşlar, her zamanki gibi sayım düzenine geçti.

Üç arkadaş esas duruşta, yüzlerini tuvalete dönmüş, tavanla duvarın kesiştiği kirişe bakıyorlardı. Ben ise yüzümü duvara dönüyordum. Görünüşümüz çok komikti. Üç kişi peş peşe esas duruşta, yüzleri tuvalete dönük, ben ise onların arkasında, ellerim serbest bir şekilde duvara bakıyordum. Diğer hücrelere dağıtılan arkadaşların nasıl durduğunu bilmiyordum ama sayım mangasının tavrına bakılırsa, benim duruş şeklim galiba özeldi.

Sayım çavuşu, beni tekrar uyarıyordu:

"Arkanı dön." Ben kabul etmiyordum. Sürükleyerek ve coplayarak havalandırma boşluğuna çıkardılar. Bu kez daha sert davranıyorlardı.

Bugünkü sayımda binbaşı var. Öylesine sert vuruyorlardı ki her yanım acıyordu. Tekrar sürükleyerek hücreden içeriye attılar.

Arkadaşlar, kızaran ve kabaran yerlerime Lasonil sürüyordu. Yediğim dayaktan benden fazla rahatsızlardı. Aslında dayaktan ziyade, kurallara uymanın huzursuzluğunu yaşıyorlardı. Sadece bizim davadaki arkadaş, bana bakarken "Sen de nereden geldin" der gibiydi.

Üçüncü gün de aynı şekilde geçti. Sabah ve akşam sayımlarında yine dayak yedim. Tecritlerde eskiye oranla bir huzursuzluk olduğu göze çarpıyordu. Diğer hücrelerdeki arkadaşlar yavaş yavaş nöbetçilere karşı tutum geliştirmeye başlıyordu. Bu durum, idarenin gözünden kaçmıyordu.

"Halil Güven, eşyalarını hazırla!"

Tecrit 2-Ön'e getirilişimin altıncı veya yedinci günü öğleye doğru, sayım mangası yürüyüş kararları sayarak tecritlere girdi. Büyük bir ihtimalle yeni bir operasyon gerçekleşecekti.

Sayım çavuşu, "Halil Güven, eşyalarını hazırla" diye bağırdı.

Eşyalarımı hazırlayıp arkadaşlarla vedalaştım.

Yine bir bilinmeze doğru yol aldığımı sanıyordum. Havalandırma boşluğuna çıktığımda, benimle birlikte dağıttıkları arkadaşlardan bazılarının da havalandırma boşluğunda olduğunu görüp sevindim.

Bizleri, değişik hücrelere dağıtmaları, onların istediği gibi bir sonuç vermedi. Onlar, bizim tek başımıza direnemeyeceğimizi sandılar ama yanıldılar. Direnmekten başka çaremiz yoktu. Biz de inadına direndik. Bir ihtimal, yine bizi bir araya getireceklerdi. Çünkü tüm tecritlerde kısmi de olsa, bir huzursuzluk baş göstermeye başlamıştı.

Birlikte olduğumuz arkadaşlardan bazılarını havalandırma boşluğuna getirmediler. Dört arkadaşı bizden ayırıp koğuşlara dağıtmışlardı.[29] Bizi, tekrar Tecrit 1-Arka'ya yerleştirdiler. Direnenler olarak tekrar bir araya gelmemize çok seviniyorduk. Bu arada iç emniyet, arada bir Haydar'ı idareye alıyor ve temsilcimiz olarak onunla görüşmeler yapıyordu. İdarenin bizim temsilcimizle görüşmesi önemli bir gelişmeydi.

Akşam sayımında yine hepimizi dayaktan geçirdiler. Dayak sonrası yine tabutluğa atıldım.

Bu kez tabutluğa tedbirli gidiyordum. Sayım öncesi üzerime oldukça kalın giysiler vardı. Tabutluktaki misafirliğim 10 gün sürdü.

7 ay direnişten sonra kayıtsız şartsız mı vazgeçecektik!

10 gün sonra tekrar tecritlere çıkarıldığımda, tecritte olumsuz bir hava olduğunu sezinledim. Haydar, arkadaşların çoğunluğunun, kayıtsız şartsız direnişten vazgeçilerek, kısmi direniş yapılmasından yana olduğunu, idareyle görüşülerek birtakım yaptırımların kabul edilebileceğini anlatıyordu.

7 aydır direniş sürmesine rağmen gerek idareden gerek dışarıdan gerekse diğer tutuklulardan ufacık dahi bir adım atılmadığını belirten arkadaşlara söyleyecek bir söz bulamıyordum. Tek başına direniş, insanı sirk cambazından daha beter hale getiriyordu. En azından onun tutunacağı bir ipi vardı, bizim öyle bir ipimiz de yoktu.

---

29. Bunun nedenini bugün dahi bilmiyorum. Islah edebileceklerini düşündüklerini koğuşlara vermiş olabilirler.

Onca dayağın, aşağılamanın yanı sıra 7 aydır görüş, sigara ve havalandırma yasağı sürüyordu. Ayrıca hakkımızda onlarca dava açılmıştı. Bazı arkadaşların "tahliyesine engel olduğumuz" söyleniyordu. Bir anda moralim sıfıra inmişti. Gözlerimde akan yaşları, diğer arkadaşlara göstermemek için tuvalete gittim. Hıçkırıklarımın duyulmasını engellemek için musluğu açıyordum. Aylardır biriken gözyaşlarım yanaklarımdan süzülüp, tuzunu dudaklarımda bırakarak şıpır şıpır yere damlıyordu. Hiç kimseye kırgın veya kızgın değildim. Yalnızca içimde bir burukluk vardı.

Haydar, bu durumda yeni bir öneri getirdi: "İdareyle görüşerek nazari eğitim yapmayacağımızı, dayak atılmasını kabul etmeyeceğimizi, bu yüzden de kesinlikle ellerimizi açmayacağımızı, sadece saat beşte çok yüksek sesle olmamak koşuluyla İstiklal Marşı okuyabileceğimizi, sayım kurallarına yine kısmi olarak uyacağımızı, bunun karşılığında idarenin de bizim üzerimize gelmekten vazgeçmesini önerelim."

Öneri, tüm arkadaşlar tarafından kabul edildi.

İçim kan ağlıyor

Benim içim kan ağlıyor. Ben biliyordum ki idare başlangıçta bize dokunmasa dahi daha sonra yine bildiğini okuyacaktı. Her fırsatta yine bizi cezalandırma yoluna gidecekti. Bu, bizi tam teslim almaktı.

Çaresiz, sessiz ve suskun bekliyordum.

Haydar, görüşme sonrasını arkadaşlara açıklıyordu. Önerdiği şekilde bir tutum takınılacaktı. Bu arada bizler, yargılandığımız ana dava dışında, cezaevi tarafından kurallara uymadığımız için açtırılan davalarda da yargılanmaya devam ettik. Bu yargılamalardan bazılarından beraat ediyor ama bazıları, terhis olan askerlerin ifadelerinden dolayı bir türlü sona erdirilemiyor ve devam ediyordu.

Yedi ayı aşkın bir süredir sürdürdüğümüz asli direniş, fiili olarak sona eriyordu.

Kendimi yaşayan bir ölü gibi hissediyordum.

Direniş bittikten sonra

Direniş sonrası bir hafta bize dokunmadılar. Bir hafta sonra, çeşitli bahaneler öne sürerek yeniden dayak atmaya başladılar. Ama hiçbir arkadaş, elini açmadığı gibi dayak atılırken çoğumuz, "Kahrolsun işkence, kahrolsun zulüm" sloganını atıyorduk.

Diğer mahkumlar üzerinde kurdukları tahakkümü, bizim üzerimizde ku-

ramıyorlardı. İdareyle aramızda, sanki bir pat durumu oluşuyordu.

Yine bir gün havalandırmada, Tecrit 1-Ön'deki tutuklulardan Ali Tevfik Berber'i acımasızca cezalandırmaya kalkmaları, toplu olarak tepki gösterip, slogan atmamıza neden oldu.

Askerler, şaşkınlıktan ne yapacağını bilmiyordu. Telaşla havalandırmayı boşaltıp bizi hücrelere aldılar. Akşam sayımında, bu olaydan dolayı şiddetli bir şekilde cezalandırıldık.

İdarenin böyle bir tavır takınacağını biliyordum. Sadece, nazari eğitim konusunda verdikleri sözü yerine getiriyorlardı, zaten bir süre sonra tüm cezaevinde nazari eğitim kaldırıldı.

Birkaç gün sonra, beni Tecrit 1-Arka'dan Tecrit 1-Ön'e sevk ettiler. Kısmi direniş tavrımı orada da sürdürüyordum. Her gelen nöbetçi, mutlaka bir bahane bulup bana sataşıyordu. Elimi açmamı istiyorlardı.

Hiçbir zaman elimi açmıyordum.

Mutlaka her sayımda, koridora çıkarılıp dövülüyordum. Tecrit 1-Ön'deki arkadaşlardan Nuri Coşkun ile soyadını bilmediğim, Devrimci Yol davasından tutuklu, İzmir sanıklarından Yalçın bana destek veriyordu. Onlar da benimle aynı tavrı takınıyordu. Bu, umudumu artırıyordu. Biliyordum ki her geçen gün sayımız artacak ve idare er veya geç geri adım atacaktı.

Yalçın'ın hücresindeki tutuklulardan bir tanesi, Ercüment diye azılı bir faşistti. Hemen her gün Yalçın onunla yumruk yumruğa kavga ediyordu. Diğer faşist, kavgaya karışmıyor, onları ayırıyordu. Yalçın'ın o iki faşistle aynı hücrede olması, beni rahatsız ediyordu ama elimden hiçbir şey gelmiyordu. Sadece üzülüyordum. Bir de kavga çıktığı zaman, sinirimden duvarı yumrukluyordum.

MHP itirafçısı

Bu arada ilginç bir gelişme oldu. MHP davasında itiraflarda bulunan Muhsin Polat adlı bir tutukluyu bizim hücreye verdiler. Benim içim bu adama hiç ısınmıyordu. İtirafları konusunda samimi olduğunu sanmıyordum. Sadece kendini kurtarmak için önemsiz şeyleri konuştuğunu tahmin ediyordum. Bu arkadaş, bizlerle samimi olmak için elinden geleni yapıyor ama ben ondan uzak durmaya çalışıyordum. Benim direniş tavrım onu çok korkutuyordu. Atılan dayakların ardından, korkulu gözlerle bana bakıyordu.

Arkadaşlarla yaptığım gizli konuşmalarda, Muhsin Polat'ın en yakın zamanda yine Ülkücü arkadaşlarıyla irtibata geçeceğini hissettiğimi söylüyordum ve yanılmıyordum. Muhsin Polat hücreye geldikten bir hafta sonra, yine

eski arkadaşlarıyla samimiyetini ilerletiyordu. Tabii bizim arkadaşlar, onunla tüm ilişkisini kesti. Birkaç gün sonra da onu bizim hücremizde aldılar.

Her geçen gün, Tecrit 1-Ön'de de tahakküm ilişkisine karşı kıpırdanmalar oluyordu. Komün ilişkisi burada da kuruldu. Bu beni sevindiriyordu. Bir kez daha yalnız olmadığımı hissediyordum.

Şubat 1983. İşkencecileri asla affetmeyeceğim

Nihayet 1983 yılının şubat ayında bir akşam, adım mahkemeye çıkacaklar arasında anons edildi. Önce buna bir anlam veremedim.

Sabah, mahkemeye çıkacakların hazırlanması talimatı verdiler. Faşist yazıcı Engin'in görevini devir alan sarışın bir asker, arkadaşını aratmayacak biriydi. Hücremin kapısında bana sertçe bakıyor ve eşyalarımı hazırlamamı söylüyordu.

Hücredeki diğer arkadaşlar, "tahliye olabileceğimi" söylüyorlardı.

İnfaz yasasına göre beş yıllık cezam çoktan bitmiş durumdaydı. Ama dosyanın Yargıtay'da olması ve savcılığın aleyhime temyizde bulunmasından dolayı beni dokuz aydır usulsüz bir şekilde cezaevinde tutuyorlardı. Büyük bir ihtimalle dosya Yargıtay'dan dönmüş olabilirdi.

Eşyalarımı hazırladım ve hücre içerisindeki arkadaşlarla vedalaştım. Cebimde yok denecek miktarda bir para vardı. Eğer tahliye olursam o parayla ancak otobüs garajına ulaşabilirdim. Neyse, bir çaresini bulacağımı düşünüyordum. Tüm eşyam bir küçük poşetin içine sığmıştı. Tecritten çıktım ve mahkemeye çıkacakların toplandığı havalandırma boşluğuna doğru ilerledim.

Mahkemeye gideceklerin adları okunuyordu yine. Adlar okunurken nöbetçi aniden bir "Dikkat" çekti. Binbaşı uzaktan görünüyordu. Bana yaklaştı ve tatlı sert yüzüme bakmaya başladı.

Binbaşı beni baştan aşağı süzdükten sonra, "Vay vay, Halil Güven" dedi.

Yüzüne bakıyordum.

Binbaşı konuşmasına devam etti: "Tecrit 1-Arka'nın en meşhur tutuklusu, bizi çok uğraştırdın ve bir türlü yola gelmedin."

Ben, yanlış bir şey yapmadığımı söyledim.

"Neyse, hadi bakalım, şimdi gidiyorsun ama tilkinin dönüp dolaşıp geleceği yer kürkçü dükkanı; yaşın genç, aklını başına al ve buralara bir daha gelme" diyordu binbaşı.

Ben, tilki olmadığımı, her şeyden önce bir insan olduğumu belirtiyordum.

Binbaşı, "Benden sana ağabey nasihatı, bir daha karşımıza çıkma; senin için iyi olmaz, yoksa bu dünyadan göçer gidersin" diye beni açıkça tehdit ediyordu.

Ben, yüzüne küçümseyerek bakıyordum, o ise "kendilerinin emir kulu olduğunu, kendi yerinde bizim de olabileceğimizi, emir kullarının, gelişen olaylarda verilen emirleri yerine getirmekten başka yapabileceği bir şey olmadığını" söylüyordu.

Ben, insanın kul olmadığını, her insanın başkalarından bağımsız bir iradesi olduğunu, iradesini doğru kullanırsa hiç kimsenin ona bir başkasına eziyet yaptıramayacağını söyledim ama binbaşı bunları anlamaktan acizdi.

Binbaşı, bir yandan beni tehdit ederken bir yandan da kendini affettirmeye uğraşıyordu. Bakışlarım ona her şeyi anlatıyor sanıyordum. İşkencecileri asla affetmeyeceğimi bakışlarımdan anlayabiliyordu. Soğuk bir havayla gözlerimin içine bakarak, "Güle, güle" diyordu bana.

Hoşça kal demedim.

Bir kış akşamı geldiğim Mamak'tan bir kış sabahı ayrılıyorum

Cezaevi kapısında bir polis minibüsüne bindirildik.

Bir kış akşamı geldiğim Mamak Cezaevi'nden bir kış sabahı ayrılıyordum. Mamak Cezaevi'nde akıl almaz derecede dayaklar, işkenceler ve yaptırımlar gördüm. Bunca dayak ve işkenceye insan vücudunun dayanması, bir mucize gibi ama ben bu mucizeyi yaşadım. Onca işkenceye rağmen kişiliğimin daha da geliştiğini hissediyordum.

Çok acı çektim, ama yaptıklarımdan asla pişmanlık duymadım. Doğru bildiğimden taviz vermedim.

Bu cehenneme girerken de kafam dik girdim, çıkarken de kafam dik çıkıyordum.

İnsanlığın bu derece aşağılanmasına kahroldum ama buna direndiğim için huzurluydum ve mutluydum.

Polis otosundaki polisler, kaç yıldır içeride olduğumu, pişman olup olmadığımı soruyorlardı.

Üç buçuk yıla yakın bir süredir cezaevinde olduğumu, pişmanlık duyacak bir şey yapmadığımı, asıl pişmanlık duyacakların bizlere bu baskı ve işkenceleri yaşatanlar olduğunu bir kez daha dile getiriyordum.

Cevabım, polislerin pek hoşuna gitmedi, sadece benimle konuşmayı kestiler.

Polis otosu nizamiyenin kapısından çıkarken Mamak cehenneminde hâlâ işkence altında olan arkadaşları düşünüyordum. Tahliye olmuş olmama dahi sevinemiyordum. Hâlâ oralarda insanlar dayak ve işkence altında zulüm görüyorlardı. Benim bireysel olarak kurtulmamın hiçbir önemi yoktu. Onlar

oralarda fiili olarak işkence görüyorlardı, ben ise o işkenceleri duygusal dünyamda yaşıyordum artık. Çekilen acıları içimde hissediyordum.

Düşüncelere dalmışken, "Ankara Kapalı Cezaevi" yazan kapıdan içeriye girdik.

Polisler, gardiyanlara teslim işlemini yaptıktan sonra cezaevinden ayrıldılar.

Eşyalarımız, gardiyanlar tarafından aranıyordu. Siyasi olduğumuzu bildikleri için temkinli davranıyorlardı. Daha önce Mamak'ta görev yapan gardiyanlardan bir tanesiyle karşılaştım. Gardiyan, beni görünce büyük bir şaşkınlıkla hortlak görmüş gibi oldu. Onca dayak ve işkenceye rağmen hâlâ nasıl yaşayabildiğime şaşırıyordu. Bana oldukça saygılı davranıyordu.

Geçici olarak karantina koğuşuna alındık. Koğuş penceresinin önünden geçen mahkumlarla konuşuyor ve siyasi koğuşa, bizi buradan almaları için girişimde bulunmaları haberini gönderiyorduk.

Bir saat kadar sonra, siyasi koğuş temsilcisi karantina koğuşuna geldi. Bizi siyasi koğuşa aldırabilmek için idareye başvurduklarını söylediler. Karantinadaki diğer mahkumlar, aramızdaki ilişki ve dayanışmaya gıptayla bakıyorlardı. Akşama doğru, gardiyanlar nezaretinde siyasi koğuşa girdik.

Ankara Kapalı Cezaevi, Mamak Cezaevi ile karşılaştırılmayacak kadar rahat bir ortama sahipti. Daha önce Mamak'tan gelen arkadaşlarla karşılaştık ve kucaklaştık.

Ankara Kapalı Cezaevi'nde bir hafta kaldıktan sonra, tahliye olacaklar arasında adım okundu. Arkadaşlara veda ettikten sonra, tahliye işlemleri için idare binasına alındım. Fakat beni normal yollardan tahliye etmeye niyetleri yoktu. Tekrar araştırma için bir gardiyan nezaretinde Emniyet Müdürlüğü'ne götürüldüm.

Emniyet Müdürlüğü'nde kaldığım süre ve daha sonra yaşadıklarım ayrı bir macera. Bir gün onları da yazarım.

Okuyucuyu çok fazla sıkmak istemiyorum. Bunca işkence ve zulüm zaten sıkıcı! Yeni kuşakların, bunları anlayacağını sanmıyorum. Bunları ancak bu zulmü yaşayan ve bir anlamda "yaşamı elinden alınan" benim kuşağımın daha iyi anlayacağını sanıyorum. Benim kuşağıma akıl almaz işkenceler, zulümler, acılar ve ölümler yaşattılar. Çünkü bu kuşak, kendi geleceğinde söz ve karar sahibi olmak istiyordu. Kendi kuşağımı çok seviyor, onlarla gurur duyuyor ve her zaman onların acılarını yüreğimde hissediyorum.

SON SÖZ

Çocuk denecek yaşıma rağmen her türlü zulmü, işkenceyi ve acıyı yaşadım. Basit insanların iç dünyalarındaki korkunç canavarları gördüm, sayısız defa ölümlerden döndüm. Bana ve benim gibi on binlerce insana yapılanlar, insanlık adına utanç vericiydi. Yüzlerce kez insanlık hallerinin tükenişine tanıklık ettim ama hiçbir zaman yaşama sevincini yitirmedim.

Bugün, 12 Eylül'ün faşist cunta lideri, niçin darbe yaptığını anlatırken, bizlere ve tüm topluma karşı işledikleri suçların bedelini ödememenin rahatlığıyla utanmadan gözlerimizin içine bakıyorlar.

Bu cezaevlerinde yatan insanlar, çok uzun bir süre gülmeyi, konuşmayı, dokunmayı, görmeyi, duymayı unuttular ama insani duygularını hiçbir zaman yitirmediler. Tüm bu uygulamalara rağmen onlar, bizlerin yüreklerindeki insan ve yaşam sevgisini yok edemediler. Onlar, bize bu insanlık dışı uygulamaları yaparak kazandıklarını sandılar.

Hayır, onlar kazanmadılar.

Çoğu cunta liderleri, yüzlerindeki o buz gibi soğuk ifadelerle sevgisizlik selinin içerisinde yaşarken boğulup gittiler.

Ben, bugün bu anılarımı yazarken, yaptıklarımdan övünç duyarak yazıyor, bana yapılanları insanlık adına lanetliyorum. Göğsümü gere gere direniş günlerimi anlatıyorum. Onlar ise yaptıkları kötülükleri inkar ediyorlar sadece.

Aradan çok uzun yıllar geçmesine rağmen çektiğim acıları unutmadım. Başlangıçta bizlere bu acıları yaşatanlara öfkeliydim, kızgındım, hatta onlara her geçen gün kin besliyordum. Ama zamanla bu öfkenin ve kinin, benden, insanlığım adına bir şeyleri alıp götürdüğünü hissetmeye başladım. Öfke ve kinin, insanı insanlıktan çıkarabileceğinin farkına vardım.

Benim için çok zor oldu ama vazgeçtim bu öfke ve kinden. Kötülüğü or-

tadan kaldırmanın yolunun, kötülere karşı kötü olmaktan geçmediğini anladım. İyilik adına kötü olunacaksa ne anlamı vardı iyiliğin?

Aslında bize bu insanlık dışı işkenceleri yaşatanların diğer insanlardan daha fazla sevgiye ihtiyaçları olduğunu düşünüyorum. Ve şunu çok iyi biliyorum ki bu insanları bu kadar acımasız ve zalim yapan şey, sevgisizliktir. Çünkü her güzel şeyin anası sevgidir. Yaşadığım bunca acıya rağmen insanlara olan sevgimi hiçbir zaman kaybetmedim. Çünkü beni var eden şey sevgiydi.

Bir gün insanlık, sevgiyle bezendiğinde arkasına dönüp bakacak, hem kendi cinsine hem de doğaya karşı bu kadar acımasız olmasının gerçek nedeninin sevgisizlik olduğunun farkına varacak.

Sevgi insanı dönüştürür ve niteliğini geliştirir. Yüreği sevgiyle dolan insanlar, kötülükten, kinden, öfkeden ve nefretten uzaklaşırlar. Ve daha güzel bir dünyanın yolunu açarlar.

Gün gelir bu zulümler, bu işkenceler biter; çöker saltanatlar. Gün gelir savaşsız, sınırsız, sınıfsız, eşit ve özgür bir dünyayı kurmanın yolu açılır; insanla insan arasında, insanla doğa arasında çıkarsız ve yalansız bir ilişki kurulur. İnsanın doğallığı, doğanın insaniliği her yerde boy gösterir. Ve tüm yeryüzü aşkın yüzüne dönüşür.

Sevgi, her zaman sizinle olsun ve sevgiyle kalın.

"12 Eylül öncesi çeşitli cezaevlerinde kaldım. İdamla yargılandım. Bayrampaşa Cezaevi'ndeyken 45 metrelik bir tünel kazarak özgürlüğümün önündeki engeli aşmak istedim.
12 Eylül sonrası Mamak Cezaevi'ndeydim. Akıl almaz yaptırımlar ve işkenceler gördüm. Yüzlerce kez ölümden döndüm. Çoğu zaman, yaşadığımın farkında bile değildim. Gülmeyi, konuşmayı, hayal etmeyi, yürümeyi unuttum. Etlerim lime lime edildi, çoğu kez "öldü" diye bıraktılar. Bir metrekarelik yeraltı ölüm hücrelerinde (tabutluklarda) aylarca tutuldum."
"Bunca dayak ve işkenceye insan vücudunun dayanması, bir mucize gibi ama ben bu mucizeyi yaşadım."
"Çok acı çektim, ama yaptıklarımdan asla pişmanlık duymadım. Doğru bildiğimden taviz vermedim.
Bu cehenneme girerken de kafam dik girdim, çıkarken de kafam dik çıkıyordum. İnsanlığın bu derece aşağılanmasına kahroldum ama buna direndiğim için huzurluydum ve mutluydum."
"..Yeni kuşakların, bunları anlayacağını sanmıyorum. Bunları ancak bu zulmü yaşayan ve bir anlamda "yaşamı elinden alınan" benim kuşağımın daha iyi anlayacağını sanıyorum. Benim kuşağıma akıl almaz işkenceler, zulümler, acılar ve ölümler yaşattılar. Çünkü bu kuşak, kendi geleceğinde söz ve karar sahibi olmak istiyordu. Kendi kuşağımı çok seviyor, onlarla gurur duyuyor ve her zaman onların acılarını yüreğimde hissediyorum."
Halil Güven'in anıları 12 Eylül karanlığını unutturmaya çalışanlara tutarlı, duygu dolu bir yanıt oluşturuyor.

17

ISBN 978-975-8683-83-3
9 789758 683833